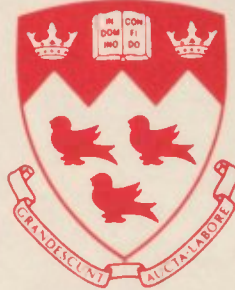

McGill University Libraries

3 101 455 720 D

McGill
University
Libraries

Islamic Studies Library

~~ABV 0211~~

دینی مجدد دل

یا خود :

(نزیکا ایچونه نجات و اعتماد بولدی) نزه برهبر

مصطفی صبری

تدقیق مؤلفات شرعیہ ہیئتینجہ کورلمشدر .

دینک زمانه کوره تعدیلی - دیندارلق محافظه کارلقمیدر؟ - اخلاق دین ایله می
موتمالی ، علمی اساسلرله می ؟ - دین ، هم لازم ، هم اصلسز اولدیلمیری ؟ -
مذاهب اسلامیه سلطنت غوغاستندمی چیقدی ؟ - احکام شرعیه تک ، کناه و ثواب
کمی اخروی غایبلره بدل ، اجتهابی غایبلری نظر اعتباره آلسه - تووکلرده
تصالب عرقی - بزه مشروطیتمی لازم ، مطلقیتمی ؟ - عوامل انقراضسزدن
عد اولئان عسکرلکمز - قناعتکارلنمز - اعتماد نفسه بدل توکلز - قضاوقدره
ایمانکز - اسلامیتک عدلن تجریدی ویالکمز تصدیق وقراردن عبارت بیلنمی -
باشدهکی شابقه تک قلبدهکی ایمانه ضروری اولوری ؟ - قرآنی نهیه ترجمه ایچوروز ؟ -
باب اجتهاد مسدودی ؟ - مکتب محصللری - مدرسه محصللری - دیانت وملت
رابطلری آره سنده مقایسه - اثبات واجب ، اثبات وحدانیت ، اثبات نبوت ،
اثبات آخرت - جناب حلقه ، قورقو برینه عبتله مربوط اولوق - قادینک موقع
اجتهابعی - تستر مسئله می - قادینلریزله آوه زده کی ایپک حائللرک دوحه مقاومق -
ناموسک علمی اساسلرله وحاکمیت نفسی تأسیسی ایله محافظه سی - آچیق کوره
کوره کوزنرک آلیشه حقی قادینلریز آوروپا قادینلری کمی مربرست و مختلط حیاتده
نظر دقت و اشهادن آزاده قالامازلری ؟ - تعدد زوجات - قادین ارنکجه مساوی
اولدیلمیری ؟ - تواتر بنه می قطعیت افاده ایدری ؟ - تعدد زوجاتک مأذونیتدن
عبارت اولسنده کی سوء تفهم . [داخلده کی فهرست دهاچوق مسائله تماس ایدر]

شهراده باشی : اوقاف اسلامیه مطبعه سی

۱۳۴۱ - ۱۳۳۸

ISLAMIC STUDIES LIBRARY

13 FEB 1986

Dini Muceddiler

دینی مجددلر

یاخود :

(تورکیا ایچون نجات واعتلا یولاری) نده بر رهبر

مصطفی صبری

Sabri,

Mustafa

شهرزاده باشی : اوقاف مطبعه سی

۱۳۴۰ - ۱۳۳۸

BDA9915

islm
BP63
T8
S17
1922

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله صحبه اجمعين .

مقدمه

صوك زمانلرده ، احتياجا تمزك تطميني ويا نقصانلر تمزك اكالى مقصديله هر شينه عايد يكيلىكلر وضع واحداث اتمك ايسته ينلره تصادف ايدليكي كهي بو ميانده ، ديمزك احكامى حقهدهه تعديلات اجرا اتمك يعنى عصر يمزه كوره محتاج اولديغمز يكيلىكلردن ديمزهده حصه چيقارمق لزومنى ادعا ايدنلر واردر .

بو مجددردن بر قسمي ، اصلنده موجود اولمايان شيلرك ، خرافه لرك صوكره دن دين اسلامه قاريشمش اولمهنى سويله مكدن خالى قالميه رق دين اسلام اوزرنده يايلىماسى آرزو اولونان تعديلاتي ، تصفيه اصلنه ارجاع صورتلريله تاويل ايدرلر .

مسلمانلرك ، احوال دينه لرى ده محتاج اصلاح اولديغنى تسليم وتصديق ايله برابر بزجه انحطاط ديني موجب اولان يولسزلق ، نه احكام شرعيه نك عصر لره كوره تعديل ايدليله رك ثابت براقيلماسنده ونه ده دين اسلامه يابانجى خرافه لر قاريشمش اولماسنده در . بلكه اصل

فقال ، مسلمانلرک دینلرینی اهل ایتملرنده ، یعنی وظائف دینیله لرینه فعلاً و عملاً رعایت ایتمکله آیشمش و اعتقاد جهده دینه مربوطیتلرینی که و شتمش اولملرنده در . هله ، بیله نك ، بیلمه یه نك ، تلفظنده قولایللق حس ایتدیکی « خرافات دینیله ، سوزینی قطعاً قبول ایده میز . دین اسلام ادیان سائرله کبی تحریفه اوغرامامشدر ، ادیان آره سننده کی بو شرف و امتیازی ایله ، اولدینی کبی محفوظدر . اوت ، عوام و جهلانک بعض احکام دینیله عائد یا کلش و خرافه لی تلقیلری اوله بیلیر . فقط بو قاریشقلرکله ، هیچ بر وقت مدونات اسلامیه ده تثبیت ایدیلم حقائقه تأثیری اوله ماز .

تعدیلات بجنه کنجه ، احکام دینیله هر زمانک ایجابنه اویدو . ره جق صورتده تغییر ایتمک دیمک اولان بو تمدیلک ، هر زمان ایچون یکی یکی دین یا یتمدن ودها یکی تعبیر ایله دین یار اتمدن فرقی یوقدر . بو مسئله ده دین اسلامک ینه کندی قواعدندن بعضیلرینه استناد ایله ترویج مدعایه قیام ایدنلرده او قاعده لرک ماهیتی و دائرة شمولى حقنده جدی معلوماته مالک دکلردر . شیمدی بوراده او جهتی تدقیق ایده جک اولمادیغ ایچون سوزی اوزاتمامق اوزره یالکمز شو نقطه یی سویله مکله اکتفا ایده میم که اگر دین اسلامک همان بتون احکامی ، اولنرک ظن ایتدیکی تحولاته مساعد اوله جق درجه ده غیر ثابت ایسه بو حال ، بودرجه ثباتمزلق دین اسلام دیدیکمز شیئک وجودی ومعین بر حقیقی اولمامقله مساویدر . [۱]

[۱] ضیا کوك آپ بک کبی ؛ (ولکن منکم امة یدعون الی الخیر و بأصرون بالمعروف و ینهون عن المنکر) آیت کریمه سننده اسلامیتک باشلیجه ایکی شعاری اوله رق کوسترین امر بالمعروف ، نهی عن المنکر تعبیرلرنده کی

علم ايله توأم اولان دینیزک وسعت احاطه سیندن وعقل ونقله موافق
 دوشه جک اجتهاده متحمل نقطه لرندن استفاده طریقته اوکنه سسد
 چکه جک تقلیده بزده طرفدار اولمادیغمز ایچون ، یکی شکله اورتهیه
 چقان دین اصلاحچیلریله هر هانکی بر مسئله اسلامییه علمی وجدی
 بر طرزده تدقیق ومناقشه ایتدکه حاضر اولدیغمز حالده هر شیدن اول
 بو اصلاحچیلردن بر نقطه نك تعیینی طلب ایتک وبو خصوصده
 کندیلرندن قطعی برسوز آلمق لزومنی حسن ایدیوروز : دین اسلامه
 حقیقهٔ اینانیمورلرمی، اینانیمورلرمی ؟ کندیلریله مباحثه ومناظره مزک،
 جدی وصمیمی بر حسبحال طرزنده اولسنی آرزو ایتدیکمز ایچون،
 برآز کستاخانه کورون بو سؤالک جوابنی ایسته مکه مجبوروز .

دین اسلامی تجدید وتمدیه قالدیشانلردن ، اولا کندیلرینک

(معروف) ی عرف ايله تفسیر ایدرک اسلامیتک اساسنی هر عصرک ، هر
 زمانک عرفی تشکیل ایتسی رأینده بولونان مجددلریمزک تفسینه کوره دین اسلام
 مودا کبی تقلبات عصریهیه تابع وماهیت نفس الاصریه دن محروم برشی اولور.
 (معروف) تعبیرینک اشتقاق مجددلریمزک بو تفسینه مساعد کوروش وفضله
 اولورق اولرک فرقه وارمادینی دیگر بر آیت کریمه : (خذ العفو وأمر بالعرف) صراحة
 عرف تعبیرینی بیله محتوی بولوغش ایسه ده بزم درمیان ایتدیکمز محذور
 عقلی ، بو تعبیرلردن اولرک آکلادینی معنایه قارشنی قطعی ومنطقی بر قرینه
 مانعه اولق اوزره مساعد تصادفره قیاس ایدیله میه جک ماهیتده در .
 اسلامیت ، بولدینی عرف وعادتلری ترویج وابقا ایتکدن ایلری کچمیه جک
 اولسه ایدی تا بدایت تأسسنده عربک عادات جاهلیه سببله مجادله ایتز وبلکه
 او وقتک اک معتنا بر عرفی حالنده کعبهٔ معظمه نك حرمتنی صرامش بولنان
 بت پرستلکه بیله مانع اولماسی لازم کلردی . (معروف) ی (ماعرفه الشرع)
 (شرعک طانیدینی وقبول ایتدیکی اییلکار) ، (منکرکی) ی ده (شرعک
 انکار ایتدیکی فناقلر) معناسندن باشقه بوبله یکی یکی ذهنیتلرله توجه ایدن
 مجددلریمز ، مسئله نك بو درجه بسیط وباهر نقطه لرندن ده غافلیدرلر ؟

حقیقۃً مسلمان اولدقلرینه دائر صاعلام بر سسوز آلق ،
و آنحق بویه بر مقاوله فی امضالاندقندن صکره کندیلرله
مسائل دینه نك مباحثه و مناقشه سنه کیریشمکی قبول ایتک
باینده کی شرائطمز ، مسلمان اولمادقلری تقدیرده کندیلرله دین
بخسته کیریشمکی کوزیمزه کسدیرمدیکمزدن نشئت ایتیهور . دینزه
قارشی جهه دن حرکت جسارتی اولنرده کورورسه ک کندیلرله ده
سربست برطرزده مسائل دینه مزنی مناقشه ومدافعه ایتکه حاضر .
آنحق ، اولا اولنره ماهیت مذهبه لرینی تعیین ایتدیرمک ، آره مزده
منازع فی اولان دعوانک تعیین و تشریحی نامنه بزم ایچون برحق
صریحدر . بوکا مقابل ، اولنرک دین اسلام ایله صمیمی بر علاقه لری
اولمادینی حالده مسلمان کورونه رک کندی سلاحزله بزه هجوم ایتملری
بوک برحقسزلق و شایان تعیب برکوچوکک تشکیل ایدر . دیندارلق
مذهب و مسلکنده ، اعظمی درجدهده قوه جبرییه معروف قالمادقیجه
دینمز کورونمکه مساع یوقدر . فقط دینسزک ذهنیت اخلاقیه سی
بیلیم فصل اله آوجه صیغماز بر آقدرکه ایجابنده ، ماهیت اصلیه سنه
مخالف بر صفت اولان دیانت کسوه سی قبوله مساعد اولیور .

فی الواقع ، بن دیندارم دین آدمک جدیت و صمیمیتندن شبه
ایتمک وقناعت خصوصیه وجدانیه سی حساب و امتحانه چکمک بزم
ایچون خارج صلاحیت برشی اولور ، شو شرط ایله که او آدم بزم
دینزله اویناماسین . فقط او آدمک ، شیمدی به قدر دینزک شعائرندن
عد ایتدیکمز احکام و اساسانی موقع تنقید و مناقشه به وضع ایتکه
قالقیشدیفی کورورسه ک ، آرتق بزم ایچون ده کندیسنک ماهیت
مذهبه وقناعت خصوصیه سی تدقیق و مناقشه ایتک ، دکل بر حق ،

بلکه بر وظیفه حالته کلیر . فضله اوله رق بویه بر بخته کیریشه ن
آدمی بز هیچ بر زمانده کندی قناعت مذهبه منزی قبوله
اجبار ایتمه یورز و تماماً مخیر بر اقیورز . یالکیز مسلمان اولوب اولمادیغنی
سویله سین و صوکره سوزنده دورسون . چونکه مسلمانلغک معین ومدون
قانونلری واردرکه برنجی احتماله کوره نظریات ومطالعاتی اوقانونلرله
مقید اوله رق یوروتمک مجبوریتمده در . خلاقی تقدیرنده مسلمان
اولامسی لازمکلمکه دکلسه بیله ؛ مسلمان اولدیغنه دائر ویردیکی
سوزده دورما مقبله مؤاخذیه مستحق اولور .

شوراسنه پک زیاده شاشیلیرکه مسلمانم دین بعض آدملر علی
ملاالمطبوعات مسلمانلغک قانونلری تزییف ایدرک دیندن چیقدیغنی
قباحت صایمازده دیندن چیقدیغنک کندیسنه سویلمسنی قباحت وغلظت
صایار . دینه تجاوز ایدیله جک ، فقط «دینه تجاوز ایتدک» دینلمیه جک
نه منصفانه بر منطق ؛ دین ، اعتراضن مصون دکل ، دینه تجاوز اعتراضن
مصون !... اودرجه ده که بوتجاوزک اک معتدل ، اک منطقی برلسان ایله
موقع تقیده وضعی تعصب ، جهل ، ارتجاع ، غلظت ، تکفیر
ناملریله تحت ممنوعیتده !... دینه تجاوز ایسه عرفان ، ترقی ، منورلک
کبی پارلاق وتشویقکار اسملرله تماماً سربست .

دین اسلامک ، موقناً حکم سورن و بر مدت صکره حکمدن
ساقط اولان هر یکی جریانه توفیقاً محو واثبات ملعبه سی اتخاذ اولمسنه
مساعده ایتمین بزلرک وضعیتی ، معارضلریمزک ، اک خفیف بر تعبیر
اوله رق محافظه کارلق ، حریت علمهدارلنی طرزنده تلقی ایتملری بیله
دوغرو دکلدر . چونکه اسلامیتک بر پروغرامی وار . بو پروغرامک
مواد اساسیه سنی بوزمق ، دین اسلامی بوزمق اوله جغندن ، اسلامیتی

قبول ایدنلر ، بومواده حرمت ایتمکی ، وبونلری بوزمغه وطانیمغه
قالقیشامای تعهد ایتشلر دیمکدر . لیبالاق ، حریتپورولک ایسه تعهداته
حرمتسزک دیمک دکدر . بری طرفدن ، بو تعهد ، کرک بدایت
قبولنده وکرک اوندن صکره دائما اختیاری برحالده در . یعنی ایسته مهین
اسلامیت تعهدی آلتنه کیرمز ، وایستهین ، بو تعهد آلتنده قالمقدن
نمون اولمازسه قطع علاقه ایدر ، چیقار . دهانه حریت ایسته یورلر ؟
اونلرک بوکا علاوه ایسته دکاری ، آرتق حریت دکل ، بلکه ،
اسلامیت پروغرامنی قبول ایتمک نتیجه سی اوله رق اسلامیتدن چیقمش
اولدقلمری حالده چیقمامش کورونمک ، یعنی ریا ونفاقدر ، که ایسته
بز ، بوکا مانع اولیوروز ، اولرده بزم شو حرکتمز یعی ریا ونفاقی
مواخذنه ایدیشمزی حریت علیهدارلنی عد ایدبورلر . فقط بیسلم که
حقلری وارمی ؟

بروقلر ، غریبک هر درلو یکیلکلیخی بزه مشق ایتدیرمک ایستهین
منورلریمز ، دینمزی ، یا اوستی اورتوله جک بر قباحت کبی هیچ قاله
آمالزلر ، یاخود آلتنده قیورانیله جق بریوک گبی استتقال ایتمکدن خالی
قالمازلردی . یکی اصلا حقیلر دینمزدن برآز دهه آجیق بر لسان ایله
بخه رغبت کوستریورلر وبلکه کندیمزده حقیقی وصاعلام بر وارلق
وجوده کتیرمک ایچون بعضاً دینک لزوم قطع ایسته قائل اولیورلر .
شوحال ، دین بخشنده بزمه مشترک آرزو طاشیدانلر نظرندنه شایان
نمونیت بر مرحله در .

آجیق بومجددلر ، ملتله ، باخصوص دیانتلری عنعنهلرندنه داخل
بولونمش اولان ملتله دینک لازم اولدیغنی قطعاً تصدیق ایتمکه برابر
یرملته ، دین برحقیقت اوله رقی ، یوقسه اخلاقی وسجیهلی برملت

اولمق ایچون ایجاب مصلحت طرزنده می لازم اولدیغنی آچیق رقطیته سویله میورلر. نقطه نظرلرینک بوجهتی اشله میهرک آچیقدن برمظاہرت صورتنده ، اونلرک ، آرزومزه تقرب ایدن شو مسلکندن استفاده ایتک ، بزم کبی دین پرستشکارلری حسابنه دها نافع ومعقول اوله جنی خاطرہ کلیرسه ده بز بوفکرده تام بر اصابت کوره میورز. مجددلرک ماهیت مذهبی لری تعین ایتلی که ؛ احکام دینه حتمده تصور ایتدکلری ویا لزوم کوستردکلری تعدیللر ، دینک بزجه قطعی اولان اساسلرینه دوغرو ایلریله یهرک (تغییر) شکلنی آلمغه باشلادیغنی کوردیکمز زمان ، دینی ، سماوی برحقیقت طانیدقلرینه کوره بر نص شرعی ایله حرکتلرینی دور دوره بیلهلم .

خلافی تقدیرینه کورده ده : « مسلمانلرک دیننده کنندی مالکنز کبی تصرف ایتک درجه سنه چیقما مکنز لازم کلیر . » دی به اخطار ایتک حقی محافظه ایده بیلهلم ، احکام دینه نک مساعد و غیر مساعد نقطه لرینی تمیز وتدقیقندن عاجز بولونان عوام مسامین ده ، اونلری دین اسلامک صادق ومترقی رهبرلری طانیقندن متولد غفلت وضالتره سوق ایدیلک تهلیککسندن آزاده قالسینلر .

مسلمانلرک خبری اولقسزین دین اصلاحچیلرندن اسلامیه ضرر کلک احتمالی حتمده کی اندیشه لریمزده ، وسوسه لریمزده ایکی سببله معذورز :

اولا بونلر ، دینک اسکی مقتدا بهلرینی نظر اسلامده سقو طایتدیره رک برلرینه کندی لری کچمک ایسته یورلر. دینک اسکی مقتدا بهلرندن مقصدم علماء اسلام کسوه سنی طاشیانلر اولمغه برابرمدارس علمیه نک شمیدیکی محصولی اولان علماء دکلدلر . مقصدی بوضورتله تفسیر ایدرسم حس

رقابته مطالعه یوروش اولدیغمه احتمال ویرینه چکی گی حال حاضرده کی
علماء اسلامک، موقع دینلری محافظه یه استحقاقلری اولمادیغنی ده تقدیر
ایدرم . فقط اصلاخچیلر وقتیه دین اسلامه بحق خدمتلی سبق
ایتمش اولان اسلاف علمایی ده ، اونلرک منسوب اولدیغنی بتون علوم
اسلامیه بی ده آیقلر آلتنه آیلورلر، باقکنز قازانلی موسی بیکیف اقدی
نه دیبور :

« شارع کریم ، سیدالوجود صلی الله علیه وسلم حضرتلرینک واسطه سیله
انسانلره تعمیم قیلنمش اولان اسلامیت ، کوزل شریعت علمیه ایدی . یعنی
حیات انسانی بی اصلاح ، هیئت اجتماعیه حاللری ترتیب یولنده عمل ، اسلامیتک
اک مهم مقصدی ایدی . بوکا کوره قرآن کریم هیئت اجتماعیه اساسلری
ناصل بیوک اهتمله بیان ایتمش ایسه مدنی معاملهلرک اوفاق جزئیاتلری ده اوقدر
بیوک اهتمله بیان ایتمشدر . اجتماع اصول کلیه لری ، اوفاق جزئیاتلری
عدالت ، منفعت ، مصلحت اوزرینه بنا ایده بیلور عمل ، اسلامیتده هر حالده
اک مهم مقصد ایدی . »

« مدینتدن ، صلاحدن اک بعید بدویت عالمی ، اسلامیت روحیه بر قاج
سنه تربیه قیلندقدن صوگ ، اک اول اوزلرینک حاللری اصلاحلری ، صوکره
دیگر دولتری اوزلرینه قیسه بر مدته تسخیرلری بزم دعوا مزه کوره شاهد
اوله بیلسه کرک . صلاح ، عمل دوام ابتدکی مدته اسلامیتک قوتی هان آرتدی .
او وقت عالم مدینتده اک بیوک ریاست ، اسلامیت النده ایدی . اکرده اسلامیتی
عملدن آیرمش بر بلیه او وقت اسلامیت عالنده ظاهر اولمسه ایدی اسلامیتک
قوتی ، ریاستی آرتاردی . شویر یوزینک خریطه سی ده تمام باشقه رنگده
اولوردی . لکن اسلامیتده عمل ، هم فعالیت روحی اوزاق قالدی : عجم مدیتی
واسطه سیله رفاهیت ، سفاهت ، عشرت ، بطالت طاعونلری حکومت دائره لرینه ،
اغیا طبقه لرینه ظامور صالحی . اسلام دولتلرینک ظلم یولیه طویلاتمش اوقدر
شونلری دولت منفعتلرینه دکل ، بلکه حکومت دائره لرینک سفاهتلرینه اسراف
قیلنور ایدی . بوندن صوگ عالم اسلامیتده دها بیوک برفتنه چیقدی : یالکنز
وهمیاندن ، نظریاتدن عبارت یونان فلسفه سی ترجمه قیلندی . اسلامیتک هم قلبی ،

هم دماغی الك مهم زهر لرله زهر اندی ، اسلامیتك شریف علومی عمل مادی بر پارهك فائدهسی یوق نظریات دائره لرینه محصور قالدی . اسلامیتك شریعت اجتماعیسی ، شریعت عملیهسی عملدن اثر یوق بر شریعت نظریه ، بر شریعت فرضیه اولتی درجه لرینه قدر ایندی . اسلامیتك صاف عقیده الهیهسی علوم كلام جریانیله تلویث ، هم تحریف قیلندی . قلبلری ده دماغلری ده نظریاتله ، خلیفانله مشغول قالمش اهل اسلام ، اجتماعی ، اقتصادی ، مدنی حاللری بالکلیه اهل ایندی »

« بو یویوك فتنه همه عالم اسلامیتی مسجدلری ؛ مدرسه لری ؛ خانهلری ، مجلسلری تامیله استیلا ایندی . معناسی بوش بهوده نظریاتدن بحث ایدر ، بونك اوزرینه همه علومی انكار ایدر كلام كتابلری اسلام مملكتلرینك هر قطعه سندنه تألیف قیلنوب حكومت قوتیله ترویج قیلنور ایدی . شو كون بز او كتابلری اوقورسه ق تعجب ایدرز اوقدر بهوده شیلیری یازمش قلملره ؛ اویله شیلیری فیکر ایتمش عقللره ، اوقدر اوافق مسئله لره قناعت ایتمش عالمله او مسئله لك هیئت عمومیه سنه (عقیده اسلامیه) نامنی و برمش متكلملره بز اوقت استخفاف كوزیله البته نظر ایدرز »

« آلکنز غزالی کبی یویوك بر امامك قلمیله یازمش تهافتی ، آلکنز ابن رشد کبی کوزل متفلسف قلمیله یازمش تهافت تهافتی ، سویله یکنز ، زنهار شو کتابلرده قیمتی وار برسوز ، فائدهسی وار برفیکر آله بیلوری ؛ کوریکز هندسه ، هیئت علملرنده اعتباری وار نصیرالدین طوسی قلمیله یازمش تجرید کبی کتابلری ؛ او کتابلره مقابله ، یا مدافعه یولیله تألیف قیلتمش بیوك مجلدلری ، حساسی یوق حاشیه لری شرحلری اسلامیت حقی ایچون سویله یکنز . عقل صاغ ایکن ، کوکل باك ایکن اویله هزیانلری اویلامق ، سوبلك ، یازمق ممکنیدر ؟ اوقویکنز منلا جلال کبی کتابلرده الك بیوك مغروریتله بیان قیلتمش (وجود خسه) لری ، اوقویکنز صفات ، افعال الله ، خالق افعال کبی اشاعره قلمیله یازیلش سوزلری ، شیعیلك ، سننیک اختلافلرنده سوبلتمش ادبسنلکاری ! مقدس دیانت نامنه سویله کنز وارمیدر . اوشیلرک جنوندن ، حماقتدن فرقلری ؟ قناران قصردنن صوك تورکستان ، هندستان ، ایران ، تورکیا ، عربستان ، روسیه مدرسه لرینی چکرجه صارانجه کبی استیلا ایتمش حاشیه لری ، شرحلری ، عموماً فقه ، كلام ، منطق ، اصول ، تفسیر ، نحو ، صرف ، حکمت کتابلرینه

دائر یازیش خاشیه لری ، شرح لری کور کرده سویله کز او کتابلرده عقلدن ،
فکردن ، اسلامیتدن بر اثر وارمی ؟ • موسی افندی بیکیف .

موسی افندی نیک بو فقره لری هانکی اثرنده یازدیغی بیلمه یورم .
(تورکیا ایچون نجات واعتلا یوللری) نامیله بر قاج سنه اول استانبولده
انتشار ایدن اثرده نقل ایدلش اولسی مناسبیله گوردم . اثرک صاحبی
بولونان هاشم ناهید بک بو سوسوزلری پک زیاده آلفیشلا یور و موسی
بیکیف افندی یه (اسلامیتک لوتری) عنوانی توجیه ایدیور . •

اصلاحچیلرک مسلکی حقنده شه منزی داعی اولان ایکنی ودها
مهم بر سببده بونلر اخلاق بشری محافظه خصوصنده دین قدر شایان
امنیت واعتماد بر قوه تأییدیه بولنه میه جغنی وحقی هیچ بر ملتک دینسز
یا شایامیه جغنی سویله یه رک دینه کمال حرارتله طرفدار کوروندکلری حالده
اثر لری نیک محرم نقطه لرنده قلملرندن ترشح ایدن پاروله لی افاداته نظراً
گندیلری نیک کیزلیدن کیزلی دینه اینانما مقدمه اولمالریدر . مسلمانلرک
وبالخاصه تورکلرک ، اسکی ویکي اخلاق و تمایلاتیه انقراضه دوغرو
ناصل کیتمکده اولدقلری نیک ایی گورمش و پک گوزل ایضاح اتمش
اولان هاشم ناهید بکک ، اسمی کچن او پارلاق اثرنده کی شوسوزلری
دینک مصنوعیتیه ، یعنی ذکاء بشری محصولی اولدیغنه صراحتدن دها
بلیغ بر اشارت ماهیتنده در :

« شرقک ذکاءه غربه فائقیتی تاریخ بزه کوستورور . آتی نیک سنه در
بشرک روح معنویتی مانوره ایدن قدسی اللر هب بزم اسکی دنیا سزندن ،
آسبادن بو کسلدی . احتیاج تعبدی حس ایدن بشریتیه شرقک دههه ممتازی
معبودلر ابداع واتخاف ایتدی . [صحیفه ۲۰۸]

« شرق افلیمنده دائمی حال انتباهده اولان دماغک ، مادی ، مثبت ،
حیاتی موضوعلرله بر اصول تحتنده مشغول اولاماسندندرکه قوه مخیله شرققلیلرده

بوقدر کسکین ، بومرتبه یوکسک وشعشعه داردر . شعر ، فلسفه ، علم نجوم ، علم سیمیا ، علم روح ، سحر و افسون ، اسپریتیزمه ، معجزه ، کرامت الخ شرقده باشلامش و یوکسکمش . [ص ۲۰۹]

حال بوکه هاشم ناهید بک ، کتابنک ۲۳۴ نجی صحیفه سندهده شوبله سویلیور :

« حسن اخلاق و فضائل کبی سیرتله اکثریا معنوی اولمق اعتباریله بوبابده هیچ بر قوه تأییدی ، معنوی بر نفوذ درجه سنده حائز تأثیر اولمیه جفی کبی معنوی نفوذ لرا یچندهده دینک مرتبه قوتنه یتشه بیه جک هیچ برشی بوقدر . انسان هیچ بر زمان دینسز یاشاماز . »

دینک که بو اصلاحچیلر دینک اصلی اولدیغنه حقیق بر اعتقاد ایله اینانمادقلری حالده بشرک محافظه اخلاقی ایله تکامل دنیویسنی تأمین ایچون دینه احتیاج بولدیغنه یعنی جمعیت بشریه نك فائده لی و امین بر فردی اوله بیلیمک اوزره انسانه قطعاً دین لازم اولدیغنه قائلدر لکه بونک معناسی دینه ، دنیا ایچون حسب الزوم اینانمق دیمکدر . دینک حد ذاتنده اصلی اولماقله برابر اخلاقک دین قدر صاعلام بر قوه تأییدی سی اولمیه جفندن ، قطعی اولدینی قدرده غریب بر ضرورتله دینه اینانیله جق و بو اینانمق ، یالانچقدن اولدینی حالده ، قوه تأییدی وظیفه سنی حقیقه ایضا ایده بیلیمک اوزره ، حقیقه اصلی اولدینی صورتده کی اینانمقن اصلا اشاعی قالماقده مشروط بولنه جقدر !!

تشکر اولتور که منور لریمز ، عقل و منطقه امتزاج ایده مهین شو مطالعه لرینک ایچنده ینه دینسز یاشانامیه جفی ادراک و تقدیر ایتمش بولونیورلر . واحتمالکه بوده ، شممدی یه قدر بزه دینسز اوله رق بره زانته ایدیلن اوروپالیرک ، دینلرینه متمسک اولدقلری آکلاشلماسی اوزرینه ، اسکیدن بری ملتیزک روحنده موجود اولوبده اهمیت

ویریله یین بر حقیقتک انکشافدن زیاده ، یکی شکله بر تقلیدجیلک
محصولیدر . دقت ایدیلورمی که حس ملیت بیله ، بزده اورپالیلردن
گوره نکلکه حاصل اولمشدر .

هر نه ایسه بوگون ، استقامت اخلاقیه یی طوتان قوتلر میاننده دین
قوتی ایله رقابت ایده بیله جک برشی بولونماق درجه سنده دیندارلک
قیمتی تقدیر اولتیور که بوده پک طبیعیدر . چونکه انسانلری جاذبه بیله
باغلیان و حرکات و معاملاتنی تنظیمه مجبور ایدن قوت ، قدسیلشمدکجه
و قدسیتی عمومیلشمدکجه ضعیف قالیر . دیگر قوتلر میاننده جاذبه سی
اک صاعلام اولق اوزره منفعت قوتی وار ایسه ده او ، اخلاقی بوزمغده
سائق و محرک اوله بیله جک ماهیتده در . فضله اوله رقی دین ، منفعتی ده
جامعدر و اوراده منفعتک لوئیاتی تطهیر و تصفیه ایدلمشدر .

اخلاقک فکر دینی ایله محافظه سی طریقته مقابل ، برده علمی
اساسلرله محافظه سی طرزنده بر نظریه وار که اوروپا اعظم ادبا
و حکما سندن بعضیلری ایله بزده کی منور مقلدلری بوفکری شایان اتباع
بولورلر .

علمک ، رفاقنده طوتامادیغنی گوروب دوردیغمز اخلاقه ضمان
اولمی ، اخلاقی بر فضیلت اوله رقی گوسترمسنده وعفت و استقامتده
خلقک حس ایده جکی امنیت و اعتماد ایله انسان ایچون ، پایدار بر سرمایه
تجارت و معیشت وجوده کتیرمسنده در . اخلاقک شوایکی طرز تلقیسندن
باشقه هیچ بر اساس علمیسی اوله ماز . حال بوکه بر کره ، بونلردن
برنجیسنک ، یعنی فضیلت اساسنک قوه تأییدیسی یوقدر . امنیت
و اعتماد مسئله سنه کلنجه بونک نفوذ مراقبه سنکده ظواهری محافظه یه
دقت نقطه سنندن ایلری کجه میه جکی گبی ، امنیت و اعتماد اوزرینه ترتب

ایده جک تدریجی استفاده نك رقابت ایده میه جکی فوق العاده استفاده لر
قارشینده بو اساسك افلاسنندن بحق اندیشه ایدیلک لازم کلیر .
خلاصه : (النجاة فی الصدق) دستور حکیمانہ سننده کی نجاتی یالکنز
دنیا نجاتی ایله تفسیر ایتدیکنمز صورتده او دستورک کرک قطعیت
و کرک اهمیتندن پک چوق شی ضایع ایده جکنی تقدیر ایدرزکه بوده
اخلاقك اساس دینیسی ایله اساس علمییسی آره سننده کی فرق مهمی
گوستریر . دیمک که ، هاشم ناهیدبکک کتابندن نقل ایتدیکنمز سوز ، یعنی
اخلاقی محافظه خصوصنده دینک مرتبه قوتنه یتیشه جک هیچ برشیئک
بولونماسی فایت دوغرودر .

پک اعلی . ایشته دین ، بوقدر لزوملی و بوقدر ای برشی اولسون ،
صوکرده بونک اصلی اولماسین ، بوناصل شی ؟ هر عصرده جمعیت بشریه یه
بودرجه لازم بریلان تصور ایدیله بیلیرمی ؟ همده اخلاقه ک فائق برقوه
تأییدیه اوله بیلیمک خاصه سنه خلل کتیر مامک ایچون اصلی واریتمش
کبی تلقی ایدلمسی اقتضا ایدن بریلان . . حال بوکه . برشیئنه حقیقه
اینانیلمادیفی حالده حقیقه اینانمش کبی حرکت ایتیمک قطعاً قابل
دکدر . چونکه بو ، جد ایله هزلک و صدق ایله کذبک مساواتی
قبول ایتیمک قدر منطقسز برشی اولور . درجه بدهتده درکه حقیقه
اینانمش اوزرینه ترتب ایده جک افعال و اعمالک ، یالاندن اینانمش
اوزرینه ترتبی عینی درجه امنیتله ممکن اولماز . یالانه ، بیله بیله نه قدر
اهمیت ویزلسه ینه یالان درجه سنی کچه مز .

اصلاحچیلر ، اخلاقی امر ایدن دینک کیزلیدن کیزلی یه اساس سزانی
قناعتنی و برطرفدن ده دینک امرندن باشقه بر ساقله اخلاقی بحق تحت تأمینه
آلق ممکن اولیه جنفی قناعتنی طاشیبارق درین بر تناقض کردانی اوزرنده

بوجالادقلربی ، یوکسک ذکالریله نه دن ادراك ایدمه یورلر ؟
مجددلریمزک، دینک اخلاق اوزرنده کی نفوذ عظیمندن بحث ایله دینسز
ترقی وتکامل قابل اولمایاجنه دأر اولان مطالعه لرینی صنعی برریا کارلغه
حمل ایدمه . مسلكلرینک جدیدی حقنده کی اعتماد بوکا مانع اولدقدن باشقه
عالمه قارشی کندیسنی دیندار طانتدیرمق طرزنده کی ریا کارلغک بوکون
قطعاً رواجی قالماشدر . عصریمزده برکیمسه نک نه دیندار طانمقله
موقعی یوکسه لیر ، نه ده دینسز عد اولمقله تنزل ایدر . بلکه دیانتله
سوءالتباسه اوغرامش اولان تعصبک موقعی دوشگون برحاله بولندی
کبی دیجه بالانتسز لغک حرفکری وحقی منور فکرلی صایلمق خصوصنده
فأده مرجحه سی بیله واردر . اونک ایچون ، فکرلری تنقید ایتمکه اولدیغ
ذواندن شو وسیله ایله وپک معصوم برصمیمیتله رجا ایدرم که مسلكلرینک تعمیق
وتحلیلی التزام ایدیشمدن ، شخصیتلرنده کیزلی اولان برقباحتی میدانه
قومق کبی بر تعرض معناسی چیقارماسینلر . موداسی کچمش بر طریق
مناظره ایله تأمین غلبه داعیه سنه دوشدیکی ظن ایتمکه محل یوقدر .
بناء علیه بنم مقصدم گندیلرینک دینه جدیدته اینامادقلربی تشهیر
ایتمک دکل • حتی دینک لزومه اینانمقله حقیقه اینانماق آراسنده کی
میانیت منطقیه بی ده عرض ایتمک دکلدر . اصل مقصدم شودر که دینه
برحقیقت نایته طرزنده اینانلما یاجق بلکه ضابطه اخلاقیه وظیفه سنی
اونک قدر مکمل ایفا ایدن برشی بولونمادیفنه قاعته حقیقت نایته
اولدیغنه اینانلیمش کبی حرکت ایدیه جک . ایشته بن بون منطقسز
اولدیغی قدرده اکانسز کورویورم .

بومجددلری ، دینک اصلسز بریالاندن عبارت اولدیغی فکرنده
کوسترمیه رک بلکه دینک ، قلبه وجد ویریحی برشی اولوق اوزره

انسانلر طرفندن وضع و ایجاد ایدیلن و تکملات بشریه ایله برابر تکمیل
ایدن بر مسلک اوله رق اصلی و حقیقی و لزومی بولندیغنه معتقد تلیق
ایتمکده عرض ایتمدیکم اشکال منطقی نی حله کفایت ایتمز . چونکه
انسانلری وجده کتیرمک خصوصنده هیچ بر قوتک دین ایله رقابت
ایده . هسی ، دینک مبنی علمی بولنان پرستشک لوازمنددر . دیگر
سودکرمزه فارشی حسیات حرمت و مربوطیتمزک حدغایه سنی ده «پرستش
ایتمک» تعیر مجازیسی ایله افاده ایده بیلیرز . دینده ایسه بوتعیرک مجازی
دکل ، حقیقی موجود و معتبردر . پک آی ، لکن انسانک موجودیت
و معتوتیه بودرجه حکم اولاجق برشینک عین زمانده کندی اثر ایجاد
و اختراعی اولسی ناصل قابل اولور؟ دین ، کندی کندینه بر حقیقت
نابته اولمالیدرکه انسانلر ایچون قطعی بر رهبر اتباع اوله بیلسیین .
انسانلری دینه تابع اوله جق ، یوقسه دینی انسانلر یایمق صورتیه
دینی انسانلره تابع اوله جقدر؟ انسانلرک کندی یایدینی شیئه طایمسی
اسکی عبده اوتان حقنده مدار تعیب و تحمیق اولان آچیق برضاللت
نمونه سیدر . خلاصه : مجددلر ، دینی ، انسانلرک اثر صنعی اوله رق
دوشونملرنده یا اصلی اولمایان بر شیئه اصلی وار درجه سنده اینامق
ویا خود تابعک متبوع و اثرک مؤثر موقعنده بولنمسنه احتمال و یرمک
کبی ایکی محال عقیدین برینی ده دین ایله برابر وضع و تأسیسه چالیشمش
اولورلر . سوره عنکبوتده بولنان (انما تعبدون من دون الله اوثاناً
وتخلقون افکاً) نظم جلیلنده کی (وتخلقون افکاً) فقره سی بو کبی
باطل ذهنیلری تصویر ایچون نه قدر موافق بر افاده یی احتوا ایتمکده در .
بالانه ، بیه بیله حقیقت درجه سنده ربط قلب ایتمک ممکن اولمیه جفی

حقننده کی مدعا مزك شاهد تأییدینی هاشم ناهید بلك كندی سوزلری
آراسنده بیله بوله بیلیرز :

« ترقی و تکامل ایدن ذکاء بشرک صوک عصر لرده انسانلری بری برینه
اک زیاده قوت و امیتله باغلامق ایچین ایشله دیکی آلتون زنجیر ، یعنی فکرمیت ،
برکون کلوبده قویاجق اولان اوتنه کی قابا زنجیرک برینی طوتمازدن پک چوق
اول قومیت حسی و ارایدی . ایشته بوقومیت و یا ملیت حسی ، دینک حکمران
اولان نفوذی آلتنده طوتغون و او بوشوق بر حالده قالدقن صوکره نهایت
برکون ، اوزون مدت کوللر آلتنده قالان آتشلر کی جانلانیر » [ص ۵۴]
« اکر دین رابطه سی برینه علمی بر اصول تربیه کنجا کده ملیت ، وطن
فکرینی و مقبول مسیحی لری تأسیس ایتسه یدی ، اکر ییقیلان تملک برینه بر
یکیمی یاییسه یدی کنجلك موجود اوله بیلیردی . » [ص ۵۴]

انسانلرک روح معنوی اوزرنده کی نفوذ عظیمی اعتباریله دینه
رقابت ایده چک هیچ بر قوتک بولونه میه جغنی سوسیولین میر محترمک
اگر دینه اعتقادی جدی و حقیقی اولسه یدی شو فقره لرده دینی ،
ملیت و علمی اصول تربیه کی ایکی قوتدن بری ایله مقایسه و بلکه
مبادله یه بکنزر قرار سنز قللر کوسترمزدی . و هله ملیت رابطه سی حقننده
قوللان دینی (ایشله نمش آلتون زنجیر) تعبیرینه قارشی ، دین رابطه سی
حقننده (قابا زنجیر) تعبیرینک ایستعمالنی تجویز ایتزدی .

اصلاحچیلرک دینه عائد نقطه نظرلری حقننده بر احتمال ده اوار :
دین ایله جمعیت بشریه نك اصل النسیجه موجودیتنی تشکیل ایدن
عوامک اخلاقی محافظه و تأمین اولنه جقدر . اونلر ایسه یالانچقدن
دکل ، حقیقه ایناندیر یله جق . عوامی کندیلرینه قارشی شایان اعتماد
بر حالده طوتیق اوزره دینه باغلی بولندیره جقلر . یعنی اونلری
ایناندیره جقلر ، فقط کندیلری اینانما یا جقلر ، ودینی ، کندی دینلری
اولم دینی ایچون هر کون یکی بر قابله صوقاییله جکلر . لکن بوکا جواباً

دیرم که : اگر اخلاقک دین قدر امین بر قوه تأییدیه سی اولماق نظریه سی
یا ان سویله میورلر سه بو نظریه ایجابجه ، عوامک اخلاقی دین سایه سنده
اک قوتلی بر واسطه ایله تأمین ایدلدیکی و اولنرک اخلاقی ال امین
بر صورتده محافظه مطلوب و ملترزم بولندیغی حالده کندی لرنده یعنی
انسانلرک منور قسمنده عین درجه امنیتله محفوظیت اخلاقه لزوم
کورولمیه چکمی ؟

خلاصه مسئله . هانکی احتمال داخلنده نظر دفته آلسه . بر
طرفدن « انسان دینسز یا شاماز » دیمک درجه سنده دینه طرفدارلق
اظهار ایدن و بر طرفدن ، کندی آزارنده دینه اینانمایان دین
مجدد لرینه شرف کتیرمیه چک بر حالده در .

شیمدی به قدر عرض ایدلمش اولدیغی اوزره ، مسلک لرینک اساسنده
منطقسزلق و یا خود جدیدتمزلک کورمکدن خالی قالمادیغیم یکی دین
مصالحلری طرفدن ساحه انتشاره وضع اولنان اثرلرک دفته تعقیبنی
اسلامیتک سلامتیه خدمت نامنه کندم ایچون عاجزانه بر وظیفه بیلدم
و بو میانده هاشم ناهید بکک سالف الذکر اثرینی انتقادامه زمین اتخاذ
ایدلم . شوراسی ده سویله میم که اثر مذکورک نفاست مندرجاتی تأمین
ایدن فیاض قلمک ساحه جریاننده کوپورن تورککک و مسلمانلق عشق
و غیرتی بیوک بر تقدیر ایله یاد ایدرم . هله تورکیانک انحطاطی
جریمه لرینی تشریح ایدرکن ؛ مکتبلی منور لریمزله آفرانغه غائله لریمزک ،
جهالت قدیمه سی محافظه ایدن عوام اهالی قدرده دیننه ، مملکتته ،
سجیه سنه رابطه لری قالماق اعتباریله نفوس عمومیه دن تنزیلی لازم
کله چک و بلکه معدومیتکده فوقنده مضر بر عنسر تردی تشکیل
ایده چک درجه ده سقوط اخلاقه معروض اولدقلرینی ، طرفکیرلک

حسبیتانندن تجرد ایده رک ایلك دفعه مستقیم بر نفوذ نظرله کورن
 وشایان تبریک بر حمیت وجسارتله یازان هاشم ناهید بک اولمشدر .
 دیبه بیلیم . تنقید ایچون بو کتابی انتخاب ایدیشمک سببی ده
 اترك او درجه جدیدت ومکملیتی حائر اولماسیدر . هاشم بک
 کتابی ، قارئلر اوزرنده تاثیر حصوله کتیررکن ، احکام
 واساسات اسلامیه مغایر نقطه لره تصادف ایدلمکدن حصوله
 کله بیله جک ضرر دینی به فارشی لاقید قالیناسی و او بیله قیمتدار
 بر ائرده دینی یا کلتشملق لک ، نقیصه لک علی حاله قالمسنی تجویز
 ایده مدم . [۱]

[۱] شو اثریک بر قسمتی یومی غزته لردن برنده نشر اید بوردم . مناظرم ،
 کتابک ختامی بکله میهرک اقدامده مدافعه به باشلادی . مدافعاتی احتوا ایدن
 مقاله لردن یا لکز ایکی دانه سنی اوقودم ، انتقاداته موضوع اتخاذ ایتدیکم
 کتابنده کی قیبعی ، برای مدافعه یازدینی بومقاله لرده بوله مامقندن مأیوس اوله رق
 وبنگه بومدافعه لک ، عائد اولدینی کندی کتابیله برابر تم شو کتابی بیله
 متسلسلا کوزمدن دوشورمسی احتمالندن قورقارق ، اونندن سوکره توالی ایدنه
 مقالاتی اوقومده ده ، جواب ویرمکده لزوم کورمدم ویا لکز ایچمدن :

سکوت اولورکه قارشیننده طغنه اتخار ایدر
 جواب اولور حضور اعتراضدن فرار ایدر

دیگله اکتفا ایتدم .

مناظرم ، انتقاداتده مشاهده ایلدیکی تعقیبات منطقیه بی استخفاف ویا
 استقلال ایدرک : (ایساغوجی منطقی) دیوردی . واسکی بر منطقی دیمک
 ایسته دیگنی افاده ایدن شو تبلیحی ایله ، کتابک کرک انتشار ایتش وکرک
 ایده جک اولان اقسامنده کی انتقاداته جواب ویرمش اولدیغه کندی کندی
 ایناندریمه چالیشیوردی . بروقتدن بری ، کندیلرله مناظره ایتدیکم ذوات
 ایچون ، تم سوزلریمی بر اقوب منطقه هجوم لزومنی حس ایتک عادت اولدینی
 جهته هاشم بکده مدافعه لرینی بو وادی به سوق ایتش ایدی . مناظرلریمک ،

بو ایضا حاتدن آکلاشیله جتی وجهله ، تمقیداتم اگ زیاده دینی
مباحثه عائد اوله جقدر . دینک یا کلس تلقیسی نامی آلتنده : خیر

دائماً بنخله برابر قارشیلرنده منطقی کورملری نقسم ایچون فوق الییاقه برشرفدر .
کندیلرینه پک آجی کلن بو منطقه (ایساغوجی) منطق دیوب کچمک بیلیم نه
قدر فائده ویرر ؟ دیمک که اسکی منطقله یکی منطقسزلق حال مجادلهده بولونیور .

ذات مسئلهیه کلنجه ، هاشم ناهید بکک ، ساحه انتقاده وضع ایتدیکم
سوزلرینی کتایندن عیناً نقل ایتدم . ذاتاً انتقادهه معتادم بودر ، مناظریمک
موضوع بحثه تعلق ایدن کلماتی عیناً و تماماً درج ایدرم ، تاکه ؛ خصمک
سوزلرندن ، ایسته دیکمی اجمال و ایسته دیکمی اجمال اتمک صورتیه کنیدی نقطه
نظریمه کوره اعمال ایلدیکم بره دقله دکلدده بلکه خصمک نه قدر سلاحی
وارسه هیچ بریسی تحقیف و تحریف اولتمسزین صره سیله و هر بریسیله ،
قارینک کوزلری اوکنده نم سوزلرم چارپشسین . ایسته بو نقطهیه نظر
دقتی جلب ایدرم : بو اثرلری یان یانه و قارشنی قارشنی به کتیره رک هر ایکسینی
برلکده اوقوسونلر ، هاشم بکک ، صوکره دن اقدامده نشر ایتدیکمی بلکه
بالاخره ینه نشر ایده چکی مدافعه لرینی ده اوقوسونلر . بونلرک کرک سابقته
و کرک لاحقته جوام شوکتایمدر ، کندیلرینک مدافعه سی هپ بویه کفایتسز
و مناظره تعبیرنجه تقریبسز برشکلده تجدد و تکرر ایتدیکجه . نم طرفدن یکیدن
یکی به جواب یرینه ، عنایت حقله دائماً شوکتایم قائم اوله جقدر ، مقاومتی صارصیلمایان
استحکامک تجدیدینه لزوم وارمیدر ؟ [یالکنز بو هاشم ، هاشم بکک مدافعه لرندن
صوکره یازیلش و اثنای طبعده کتایه علاوه ایدیلشدر .]

اسلامی برچوق مباحث مهمه به تماس ایدن شو اثرعجزانه می تحویر ایدرکن ،
هاشم ناهید بکک عائد کتابک تمقیدینی وسیله اتخاذ ایتیره رک مستقل برشکلده
یازمقلمی تسیب و توصیه ایدن ذواتک رایلرینه اتباع ایده مدیکمک سببی ،
بونقطه ده کی معروضاتمدن آکلاشیلمش اوله جقدر . چونکه ، اوکپی مباحث
اسلامیه حقیقته واقع اولان اعتراضلرک ، کنیدی قاممدن چیقما برعونه سنی
قارشیمه آلهرق مدافعاتمک اونک اوزرینه بنا ایدیلسنی ، حق و حقیقته توافق
نقطه سندن ، کافی درجه ده صاغلام و عاعتدیش بوله مادیم ایچون ، اوعراضلری ،
غیر بنخل بر مناظره عیناً سویلتمک مجبوریتنده ایدم .

و شری جناب حق‌دن بیلمک ، قدره ایمان ایتک ، متوکل اولمق ، قناعتکار اولمق ، اولوالامرہ اطاعت ایتک ، وظائف شرعیہ فی مقاصد اجتماعیہ اوزرینہ دکلده ثواب و عذاب کی اخروی غایہ لہ اوزرینہ بنا ایتک ، قرآنی ترجمہ ایتهمک ، باب اجتہادی قابآتمق ، دینہ ، محبت یرینہ قورقو حسی ایله مربوط اولمق ، ایمانی اقرار لسانی ایله تصدیق قلبی بہ حصر ایدہ رک اسلامیتی شریعت نظریہ ، شریعت فرضیہ درجہ سنہ ایندیرمک کی مسامانلر آراسنده حکمقرما اولان حاللرک ، ذہنلرک ، کندیلری ایچون باشلیجه انحطاط عامللری اولہ رق کوسترلمسی اوزرینہ ، بو مسئله لردن هر برینک تدقیق اثر عاجزانہ مدہ برر مبحث مخصوص تشکیل ایدہ چکدر .

بو مسئله لرک صوکنجیسی اولان ایمان بحثی ، اهمیت مخصوصه سیله برابر قازانی موسی بیکییف افدینک علم کلام و علماء اسلام علیہندہ اولجه نقل اولنان هجوم و شتومنه سبب اولمسی جهتله بالخاصہ شایان ذکر عداولنه بیلیر . دها صوکره ، کتابم ، ملیت رابطہ سیله دیانت رابطہ سنک مقایسه سنہ ، عالمہ حیاتی ، انکشاف نسوان و تعدد زوجات مسائلنه عائد مباحث مهمہ بی دہ محتویدر .

دینی نقطه لردن باشقه ، عرقک تصالی ، و مشروطیتک قبولی ایله اروپا مدینتک یا ککش تلقیسی کی بر ایکی مسئله نک مناقشه سنہ دہ اثر عاجزانہ مدہ یر و یرلمشدر .

کتابک باشلیجه مندرجاتی حقندہ بر فکر اجمالی یرمش اولدم ظن ایدہ رم . صوک سوزم قلممه ، جناب حق‌دن موفقیت و حق و حقیقه موافقت نیازیدر .

«تورك عثمانلى حكومتىك مبداء تاسىسى»

هاشم ناهيد بك تورك - عثمانلى سلطنتىك تاسىسى ايله شىمدى يه قدر دوام ايده بيلمىسندەكى اسبابك باشليجه لرندن اوله رق اصول والديت ، حيات راعيانه ، مشقته تحمل ، سادەكى معيشت كى شىلىرى ذكر ايدييور :

« تورككار ايلك يوردلرنده حيات بداوتدن نشأت ايذن اصول والديته يعنى بر جد مشترك حاكىقى آلتنده طويلانى عنعنه سنه بحق صاحب ايديلر . بو كون بيله حيات بداوتده عائله وقبيله رئيسنه ومطلق صورتده اختيارلرينه ديندارانه برحمت كوسترمك عادى جاريدر . بو عادتك ، بالخاصه اصلينتى غائب ايده چك صورتده غربك تاثيراتنه معروض قالمايان ولايتلر بمزده حلامصرى اولديغى كورپورز ، تورك كويلرني كورمش اولانلر بوني بيلرلر . برده عثمانلى سلطنتك اكبر اولاده انتقالى دخی بو عادتدن تولد ايتديكنى (ادهون دومولهن) بيان ايدييور . »

« ايشته تورككرده بو اصول والديت ، بشرك ترقىسبله تنسيق ايديلن بوكونكى حرب اصولك ، كيفيتى كيتيه غلبه ايتديرمى درجه سنده اهميتليدر . »
(ص ۳-۴)

اسكى تورك و عثمانلى ملتىك بوكونكى احفادى ترقى وتجدد نامنه صوك سنه لرده آلدیغى تربيه فكريه ايله بو اصول والديت عنعنه سنه قارشى اعلان حرب ايتك هوسنه دوشمشدر . بوكون كنج ويا مسن فرقى كوزه تيلمك لده قالمايوب كنجلك ، اما مجرد كنجلك برشرف ، بر سبب تقدم عد ايدليكى كى مجرد ياشلىق ده بر نقيصه ، بر تهمت صايلىمغه باشلادى . عجباً بو ذهني تروج ايذن كنجلرده ياشامق آرزوسى يوقميدر ؟ اكر وار ايسه مطلقاً اونلرده ياشلانه جق ، وقبول

ایتدکاری برنسیب موجنبجه بالاستحقاق اخلافك استخفافه معروض
قاله جقدردر ، نوبتلرینه حاضر اولسونلر .

قدمه حرمت، اسکی تورکرده اولدیغی کبی مسلمانلقدمه واردر .
حدیث شریفده (ان من اجل الله اجلال ذی الشیبه المسلم) بیورلمشدرکه:
(رمسن مسلمه حرمت، جناب حتمه ایدیله جک حرمتلردن معدوددر)
دیمکدر .

«عصرلردنبری کنیش یایلار اوستنده سلطنتک تخی آتک صیرتی اولان
تورک ، حقیقی برسواری وسلاحلرینک شکلنه کوره اک ابی برحارب ایدی .
چو جوق باشندن اعتباراً اصیل قیصرقلرک بوکورخی مهمیزلادیغی ویای ، اوق ،
قیلیج ، مزراق جرید سالادیغی قدر اقدیمک آتش وزمه برینه ، هر درلو
محرومت و مشقته متحمل ونهایت پک بسیط برغدا وقابا برلباس ایله احتیاجلرینی
تطمینه اعتیاد ایتش نسلنک تام اتمودجی ایدی .»

«بوعنصرک مظفریت وحا کیمیتی الک ابی ایضاح ایدن (ادمون دومولن) در .
» تورکر ، دیبور ، حقیقی چوبانلردر . شواعتبار ایله ده تاتارلرک جیندیلر و عربلرک
اسیانولار قارشیننده کوستردکاری ، سرت برحیات وموجودیتله مألوف اقوامک
احتیاجات عدیده ایله ضعف ورخاونه اوغرامش اقوام اوزرینه مالک اولدقنری
تفوق وحا کیمته صاحب ایدیلر .» (ص ۷-۴)

مؤلف اصلاحات فصلنده حیات راعیانه ، مشقته تحمل ، ساده کی
معیشت کبی عنعنه لریمزک مکن مرتبه احیاسی لزومندن آچیق برصراحتله
بخت ایتمه یور .

« تورکک جنک وجداله آتیلق ، فتح واستیلا اتمک احتیاسانی آتشدن
قاهچیلرله آلاولندیرن مؤثره شیمدی حقیقی اسمنی ویرهلم . غنیمت »
« ناریمک تثبیت ایتدیکی الک شنیع ظالمردن اک جمیع هائله لره قدر عظیم
اختلالر ومحاربه لرک رنک وحشت وخونینی دائماً کتله انامک نظرنی جذب
وتسخیر ایده جک رنکین برغازه ایله سوسله مک بشریت ایچون اسکی برعنعه در .
عصر مزده بیله بر جوق قتل عاملره عدالت ، یانغیلره شهر آیین تسمیه اولنور .

رحم وشفقتہ قارشى تزييف و قهقهه مدنيك كاك بوپوك آلفيشلرندندر. اسكيدن بوپوك وقعه لرك حقيقى معناسى تحريف ايتك عادتق بوبله ايدى و بوبله در. بوپوك وقعه لرى فعلاً يايمايه كلنجه ، بونده كى صنعت ده - ايش نواولورسه اولسون - اوكا قدسى بر رنك ، بر معنا وبره رنك فردك ادراكنه مكرراً تلتين ايتمكدن عبارتدر. توركلر ايق بر نتيجه ايله حاضر لادقلى عسكلر له لازم اولان معنوى قوتى ديتلرندن آلديلر. اگر غنيمتك ذوقى توركلر ايجون كافي درجه ده بر قوت اولسه ايدى آرقه سنده بر معبودك نفوذ و قدرتى اولان ايدله آلرك مثبت ، مادى فائده لردن داها زياده شدت و دوام له انسان روح و قلبنى تسخير ايديه ايله چكى بر كره دها ثابت اولديغى تاريخ عالم قيد ايتزدى . » (ص ۶ ، ۲۰ ، ۲۱)

بوفتره لر ، بر طرفدن ، دين قوتنه معادل هيچ بر قوت اوله ميه - جفنگ تصديقى و بر طرفدن ده تورك - عثمانى ساطنتك نابدايت تاسيسنده دينك ، يغما كر ليكه آلت حالنده صنعى برشى و فائده سى غير مثبت اولديغى ادعا ايتك كى بر ايهام غريبي تضمن ايدسيور .

« عثمان غازينك باشلادىنى و اولادى طرفدن اكامل اولنان اثرى ، بوپوك اسكندر له ناپوليونك كيدن قات قات شععه دار و عظمت نمود اولدى . چونكه مجهول حديقه لرك نور و رايجه ايله مشجون اولان مسيره لرى اشارة ايدن بياض و قدسى پارماق لر اونده واردى . شرف و شان هيچ بر زمان حس دى قدر سعيه بشر اوزرنده حكمران اولما مشدر . ثروت و آلتون اوزرينه قورولان بر حكومت تولى ده دونكى و نديك جمهورى كى و يا خود بوكونكى فرانسه حكومتى كى چوروك اولور . اسكندر ك ، ناپوليونك بر يوزنده چيز دى كى سلطنت حدود لرى اونلرك حيات لربله برابر سيلينديكنه رغماً اك خونين و عظيم وقايح بيله متادبا تخريبه چاليشدينى اونك درين ايزلر يى محوايده مدي . تورك - عثمانى حاكميتك نهايت بولدينى ير لرده توركلر بوكون بيله باشبور و بر تار لارك سطحنده كى بو ترن اسكى كيرينتى و جيقينتيلرى ازهر ك يكي ترسمانه مساعد قيلان آغير بر تسويه آلتى كى دين اسلامك ، كهنه عقيدله لرى دكيشد ير مكله يكي طرز حيات و ويكى سلطنتلر ايجون حاضر لادى كته لر اوزرنده عربلك دوام ايتد ير مديكى حكمران لى توركلر يكي دن تاسيس ايتد يلر . » (ص ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵)

بوسوزلرده برملت حا که ایچون دین احتیاجنک و بلسکه قائلی حقتده
دیندار لغک ابلیغ برشاهدیدر. ایلریده کله جک سوزلریبه قارشیلاشدیر مرق
اوزره بوراده قید ایتدک .

« سلطنت مؤسسعی عثمان غازی شیخ « ادبالی » نامنده برزاهدک قیزی،
ایچنده برآزقان برآزده عصیان اولان برماجری ایله تزوج ایتمش ، ایکنچی
سلطان اورخان زماننده یایلان تشکیلانک مذاکراتنده ، ایلمک قاضی عسکراولان
چندر دلی قره خلیل حاضر بولمیش ، ایلمک سکه کوموش و باقیردن یاییلمش ،
برطرفنه « کلمه شهادت » ، برطرفنه « اورخان خلدالله ملکه » عباره سی یازیلشدر .
بوتشکیلانک عقیبنده اورخان غازی یکی چریلردن بر قاجنی برابر آلارق حاجی
بکتاش ولی نزدینه کیدیور و اوکوندن اعتباراً یکی چریلر عزیز مشارالیهی
حاجی طائیورلر . »

« ایشته کوریدیورکه عثمانلی تورکلرده عسکرلک ، بوزالمک عصر مدنیت
دینک تأثیراتی آنتنده تشکل و دوام ایدیور و بوتائیر او قادار واسع و شمولی درکه
بوملنک آلتی یدی بوز سنه لک هر درلو فکری حرکتنلری اوزرنده یالکیز اونک
ابدی تفاسی وار . »

« دین ، عثمانلی تورکلرک فطری جنسکاورلکنی قهر مانلغه قادر یو کسنتدی .
بدایتده تین بر عقیده ، تام براخلاق اسلامی و هرشیده غایت صتی بر انضباط
واردی . » (ص ۱۵ ، ۱۶)

بوسوزلرده شایان قیددر .

« عصر لجه دوام ایدن ظفر و غلبه ، اسلامک کفار اوزرینه نصرت
و حاکمیتی عقیده سنی عثمانلی تورکلرده غیر مدرک برحاله کتیردی . یو تفوق
و حاکمیت حسی ، هویتک اعماقنه نفوذ ایتدیکی درجه ده دهرین و متین بر اعتماد
نفسه منجر اولور . شیمدی بو ، قوتدن امین و مفرور و اواق کره ارضک عظیم
ثروتلریله ، حسنیه ، بدیعهلریله اک کوزل بر اقلیمنه حاکم اولسون . یاشامانک
تلقیسی ، احتیاجلر ، احتیاجک استیفاسی ، دوشونجه ، تحسسی ایته دکیشر .
وتورکلر ایچینده اوله اولدی : آرتیق اسکی جنسکاورلرک آئنده قابا ، اولدور ییچ
قارغیلرینه ، نارین ، کوموشلی ، آلتونلی ، درخشان مزاراقلر ، صبرتلرنده ،
اواسکی قابابوک لباسه هیچ بکیزه میان صرمه لی خلعتلر وار . قیدیچلری مرصع .

آتلرنيك اكرى مرصع، هرشيلرى مجوهردن زينتلدر. سياه قېلدىن چاديرلوك كولك، سنده ايجيلان « قيز » چاناقلىرىنه بدل شيمدى ، بوسفورك زمردلى ساحلارنده كى عىشقم سرايلوك ، قصرلوك مذهب طاوانلرى آلتنده ، سسيال شعله لردن كوك بوزنيك ييلديزلرى قامار چيچكلرى اولان لالهر ، حديقهلر آراسنده بللور قدحلك نوشين رحيفى قطره قطره اميورلر . دلبر دوداقلوك معشى ، جانستان نغمه لرى مستيده روحلك عشق وشهوتى بتون آرزغينلى حرارتى ، هيجانى وعربانقليله ترم ايدبور .

« شۇنك بو آهنگ وشعريتنك ماعلى وحقيق مالى شودر : غالب توركلر بتون هر دلوك قوتلرى استخفاف ايدجك قادار مطمئن ، مغرور قيدسز حظوظاته دالدير . » (ص ۱۸ ، ۱۹)

بو فقره لرده تورك ملتك تاريخ سلطنتى ايجنه كيزله ن ادوار انقراضى قوتلى بر كوزله مشاهده ايدجك يازلمشدر . بو كتابده امثاله صيق صيق تصادف ايديلن بو كى نشيده لر نجات واعتلا يوللرينك رنگين ومؤثر اولدينى قدرده سوزشلى ترانه ليدر .

« حياتده اداره ايتكدن زياته اداره ايدليك احتياجده اولان بو كنهلك ذروه سنده بولونان وآقنلرك ، محاربه لرك ونهايت مظفريتلك « سلطان » عنوانى ويرديريكي اوچوللر رئيسده افراد ككنه ضد ومقتضى آهنگى وجوده كتير مك حيثيله قيمتدار بر « اداره ايتك » قابليتى موجود ايدى . اوزون براعتيادك هم ملكه همده قدرت ونفوذنى آرتديريكى بو قابليتك برتك خاندانن نشئت واسلسل ايدن اعضاسنده تظاهريدر كه تورك - عثمانلى تاريخى باشدن باشه تشكيل ايدبور . بوتاريخك ، عثمانلى - تورك ملتك دكل ، ساده سلطانلرينك ويا اولنلرى تمثيل ايدن رجالنك داستانى اولماسى تورك - عثمانلى اداره سنك نه قادار شخصى اولديغى بزه كوستيرير . بو تاريخك بعضاً علوى ، مهييج ، شعشه دار وقعهلرى ، بعضاً سياه ، خونين ، الماك خيجه لرى قارشيسنده شروده ، غربدن ملك چوق فرقى اوله رق متعيز شخصيتلك ممتاز اولان قدرت واهميتنه قاچدغه اعتماد وحرمت ايتدم . (ممتازلرده بو قدرتى بالذات فردك خلق ايتديكى ده بيله لم .)

« بو اداره او درجه منحصرأ شخصى ، وحاكم مطلق ارادته اوقدر

باغیدرکه پادشاهلریغیزک ساطنت دورلری مطالعہ ایدرکن تک برچوبانک بوبوک
برسوری یا اگر احتیاجنه و بواجتیاجی هانکی مرعالرده داهای استیفا ایدہ بیلہ جکی
علمنه واقف ایسه سوروی بی پک کوزل یاشاندینی ، دکاسه بر کون صوسز ،
اوتسز قیالقر و جوللره سور و کلیوب هلاک ایتدیکی حکایه لری مطلقا خاطر لایره
حکایه بسطدر . لکن ساطانلرک ویا رجائلک شخصی لیاقتلریله تورک - عثمانلی
حکومتک سرعت و تحولنه حیرت ایدیله جک تدنی ویا اعتلالریک بوکانه چوق
بکنزه ن مشابہتی وار . « (ص ۲۰ ، ۲۱)

بو نقطه لری محضا حکایه حقیقت طرزندمی سویله یور . یوقسه
تاریخده کی تورکلرک نسلی اولان شمدیکیلرده مشروطیت اداره قابلیتی
اولمادینی مقصدی ده بوسوزلرده مندجمی ؟

« ایکنجی باب »

« تورک - عثمانلی حکومتک انقراض عامللری »

« دہ اسلام »

مؤلفک زعمنجه حکومتک انقراضنده بر تعبیر محترزانه ایله دینک
یا کنش تاقیسنک تأثیری اولسه بیلہ انقراض عامللرینه تخصیص ایتدیکی
بابک سرلوحه سنی ، تعبیر احترازدینده منساخت اوله رق بو طرزده یازمقله ،
بعض نقطه لرده دینه پک زیاده معتقد و حرمتکار کورون بوذات ،
بری برینه اویمایان چهره لرندن بر دیکرینک نقابنی ، لزوم کوردیکی
یرلرده قابلمق اوزره بر کره آچیورمشدر . بو افاده نک شکلنده ، دین

اسلامه قارشى دوستلقدن دم اوروركن غفلت ديقه ليرني قاچيرمايان دشمن ضربه سى محسوسدر . دينه حقيقه معتقد وحرمتكار اولان آدم ، قابا بر سوء ايهامى تضمن ايدن بوشكل افاده دن اورركر .

« حضرت پيغمبر حكمرانلق و سلطانلق دعواسنده دكلدى . لكن دين اسلامك ماهيتى ، اميرالمؤمنينلر ايجون بوبله برغايه يي تعقيب ايتك امكاننه مساعد ايدى و اوبله اولدى . » (ص ۲۸)

هاشم بك ، بوراده يا كيليورسكز . اوروپا قانون اساسيلرينك مقدس وغير مسئول بر مثال سلطنت طانيديقي پادشاهلرى ، دين اسلام (كللكم راع و كللكم مسئول عن رعيته) دستورى ايله اهلينك سويه سنده طوتمش و كنديليرنه حق سلطنت كبي بر استئنا و يرمه مشدر . اقامه حدود امرنده حاكم ايسه قانون شريعت اولوب پادشاه اولنك اجراسنده طبق بر مأمور كبي واسطه دن عبارتدر . احتشام و سلطنت عالميرنه دالان و يا خود استبداد و تحكم و اديليرنه صاپان پادشاهلر دين اسلام نظرنده موقعليرني سوء استعمال ايتمشدر . حربه اغتنام ايديلن بر قاشك ، غزاة مسلمين آراسنده تقسيم اولان پارچه لرندن بر آزدها بيوجك بر پارچه سنى اكنسا ايتديكى كون ، اوغلك حصه سنه اصابت ايدن پارچه دن علاوه ايدلديكى سويله مك درجه سنده مصرف و معيشتك حسابى و يرن عمر الفاروق ايله ، مقام خلافته كچديكى ديقه ده حرمليرني حضورينه دعوت ايدرک ، كنديسنه راحت و حضورى سالب بروظيفه توجه ايتديكى و بومشكل غائله ايجنده احتمال كه كنديليرى ايله كوروشمكه بيله مساعد وقت بوله ميه جفتدن ، آرزو ايدنلرك ، نكلح و نفقه ليرني آله ريق آيرلغه مأذون اولدق ليرني سويله مكه لزوم كورن عمر بن عبدالعزيز اسلام پادشاهلرينك دوغرو نمونه لريدر ، بو كيلرك عددآ آزلنى يا خود

دیگر لرینک چوقافی ، دین اسلامک خلفاء حقنده معلوم اولان نظری اوزرینه بر تائیر اجرا ایدمهز .

« نته کیم زمان سعادتدن پک آز بر زمان صوکره دین اسلام ، مرصع تختلرک واصل اولنه بیله جکی یوللری آچاق ایچین ایکی طرفنده بیچلمش اوت دمتلری کبی انسان نعتشدن وقان پیختیسنندن بیغینلر یاباجق کسکین بر سلاح اولدی . داها حضرت علی (رض) حضرت لرینک خلافت نزاعنده خصمک قلبنی دملک ایچین عصی اللرده پارلایان مزراقلرک سیوری اوجنده الهک مقدس کتابی قرآن بر خدعه حربه برینه کچدی . حضرت علی (رض) جله بی حس ایتدی وباغیردی : کلمه الحق ارید بها باطل - ثوت حق اولان قرآن ، باطل اولان بوتورلو سلطنت دعوالرینی قازانق ایچون آلت وبرهان اولدی . »
(ص ۲۸ ، ۲۹)

بو وقعه تاریخیه بی ده مؤلف کندی نقطه نظرینه تطبیق مقصدیه پک یا کلش تصویر ایدیور . اکر کندیسنک دیدیکی کبی ، او وقتکی سلطنت دعواسنی قازانق ایچون قرآن کریم ویا دین اسلام بر آلت ، بر برهان اولسه یدی شهبه سز ، دیندارلق جهتیله فائقتی ، کرک اوزمانک وکرک بوگونک انسانلری نزدنده معلوم ومسلم اولان حضرت علی (رضی الله عنه) ک رقیبی ، مذکور سلطنت دعواسنده خیت وخسرا بدن باشقه بر شی الده ایدمه مک لازم کلیردی . برده ، دین اسلام بو وقعه ده مرصع تختلرک واصل اوله بیله جکی یوللری آچاق ایچون انسان نعتشدن بیغینلر یاباجق کسکین بر سلاح اولمامش ، بلکه کسکین سلاحه قارشئ تسکین ایدیجی بر قالقان اولمشدر . بناء علیه هاشم بکک شو فقره سی حقیقت تاریخیه ایاه امتراج ایدمه یین بر شعر ماهیتنددر .

« جسمانی احتراصلری اختلافات مذهبییه بی تولید ایتدی ، بوقسه اختلاف مذهبییه بی جسمانی احتراصلری یعنی سلطنت دعوالرینی انتاج ایتدی ؟ ایسته شو معمای ده قطعی بر صورتده حل ایدن ابلاک نزاع خلافتدر . بو سلطنت نزاع لر بدرکه

«اسلامی مذهب اختلافیله تفرقه‌یه دوشوردی و هرج و مرج ابتدی .»
 (۲۹، ۳۰)

سلطنت دعواسندن و یا خود خلافت نزاعندن تولد ایش اولوق ادعاسی،
 بو قدر مذاهب مختلفه اسلامیه دن آنجق و آنجق «شیعیلک» له اونک مقابل
 تامی اولان «ناصبی» لک اختلافی حقیقده متصور اوله بیلیر . چونکه
 خلافته لیاقت مسئله سنده یالکیز بو ایکی مذهبک تقطه نظری تحالف
 ایدر . حالبوکه ناصبی مذهبی مذاهب اسلامیه میاننده بو کون اسمی
 اونوتولوق و جوق کیمسه لره کوره هیچده معلوم اولماق درجه سنده
 پایدار اوله مامشدر . اونک یرینه ، شیمدیکی حالده «شیعیلک» مقابلی
 اوله رق یاد ایدیلن «سنیلک» مذهبنده ایسه اهل بیته قارشی، امامته
 عدم لیاقت کبی بر علیه دارلق فکر و عقیده سی قطعاً موجود اولدیغندن
 بو ایکی مذهب آراسنده خلافت و امامت مسئله سنک ، قارشیلقلی بر نزاع
 دینی مبدأ و منشأی اولوق اوزره تصویرنه بیله محل یوقدر .

مؤلفک، بونلردن ماعدا مذاهب اسلامیه یی قاریشیدیر اراق و هپسینی
 سلطنت غوغاسنه ارجاع ایده رک عمومی بر مطالعه یور و تمک صورتنده
 اولان شوسوزلری ایسه دین اسلامده کی مذاهب مختلفه نک ماهیتلری
 بیلمه دن صرف ایدلمش — تعبیر معذور کور و لسون — جاهلانه سوزلر
 قیلندندر . مشهور مذاهب اسلامیه دن مثلاً شافعی مذهبی هانکی پادشاهک
 حرص سلطنته خادم اولوق ایچون تأسیس ایدلمش ؟ حنبلی مذهبی
 هانکی حرص جاهک هوسسانه آلت اوله رق وجوده کیش ؟ حنفی
 مذهبی ، مالکی مذهبی ، ابن ابی لیلی ، سفیان ثوری مذهبی ، ظاهریه
 مذهبی الخ . هانکی حکمدارلرک کیفی اوقشامق اوزره وضع واحداث
 اولوش ؟ بونلری اسملری ایله سویله ملی و بیکلرجه مسائلی احتوا ایدن

نقاط اختلافك بو يولده تطبیقاتنه کیریشه رك قوصوجه مان علم خلافي
وعلم اصول فقهی سیاسیا نه قاب و الحاق ایدیویرمیلدر . صوکره ؛ مثلا
مرتکب کیره نك مخلد فی النار اوله جغه حکم ایدن معتزله ، شومذهبی
عجبا هانکی ظالم پادشاهك حرکات و تمایلاتنه ظهیر اولوق مقصدیه ایجاد
ایتمشدر . ایستهرسه کز هاشم بك ، علم کلامده موقع مناظریه وضع
اولسان وهان هپسی ذات الله وصفات الله عائد اولان نقاط اختلافی
شوراجقده سرد ایدیم ، سزده سیاسیا نه تطبیق ایدی کز . اک دوغریسی
علم ایله توغل ایدن اسلافز حقنده بوکی جذافی فکرلرک چیقاردینی
یا قیشیقسز تخمینلر ، فنا تفسیر لر عیب اولیور . مذهب لری کمال کرمی
ایله مدافعه و مناقشه ایدن فرقلردن بیله هیچ برینت خاطر و خیالنه
قارشی طرفده کی مذهب سالکینی حقنده بویله بر ذهاب و اسناد خطور
ایتمه مشدر .

دین اسلامده کی اختلافات مذاهب ، حقه اصابت ایدلمش و یا ایدلمه مش
اولوق بالطبع بحتک خارچنده اوله رق صرف ، دین اسلامک بخش
ایتدیکی حریت اوکار ایله حصوله کلش اولدینی کی شاید بونلرده بر مقام
سلطنته یارانمق حس و مقصدی موجود ایسه مطلقا او مقام ، سلطنت
الهییه مقسامیدر . مثلا اشاعره ، افعال اللهک معلل یعنی اسبابه مستند
اولسنی ، جناب حقتک ، دریندن درینه اسبابه احتیاجی و غیر ایله
استکمالی طرزنده شان الوهیه نقیصه ویریحی برشی عدایده رك تعلیلدن
اجتناب ایتدک لری کی معتزله ده ، اسبابه مستند اولمایان افعالی حکمتدن
خالی بر عبث حالنده تلقی ایتدک لردن افعال اللهک تعلیلانی التزام ایتمشدر .
« قرآنک مخلوقیتی دعواسی بر نهرک مجراسنی دکیشد بر مک درجه سنده
تملی بالطلالیان ضربه لرك اک مدهشی ایدی . » (ص ۳۰)

هاشم بك، باقكز، مذهبرى سياسياته تمان اينديره بيلمك اوزره برده مثال بوليور. لکن بونك تطيقندهده يا كلشلق وار. چونکه مأمون دورنده ظهورايدن واوت، حكايه اولنديغنه كوره كويا اونك طرفدن تروچ اولنان خلق قرآن فكريك، برمذهب كلامى اوله رق پادشاهك سياسته ايشنه كابر برفكر كى كوسترلمى جداغير معقولدر. قرآن مخلوق اولورسه مأمونك خلافتنى تأيد ايدجك وغير مخلوق اولورسه رقباء سياسيه سنه قارشى خلافتك صحيح اولماسى لازم كله جك دكل يا. اوت، قرآنه مخلوق ديمكدن احتراز ايدن، وقبول ايدم كه اساساده كنديسنك محبت وتوجهنه مظهر اولميان علماي خليفه بوبهانه ايله تضيق ايتمش اولسون. فقط مأمونك علماء مشارالهم حقنده كى خصومتنى تطمين ايچون بوبر تصادفدن ويا خود سوء انتخابدن عبارتدر. زيرا پادشاهك اونلره اذا ايتك مراعى اولنجه باشقه وسيله لرده بوله بيليردى. صوكره، هاشم بكك خطاىي داها اى آكلاشلق اوزره بوراده دقت ايديله جك برنقطه وار: خليفه نك قبول ايتديكى ومخالفليته جبرآ قبول ايتديرمك ايسته ديكي مذهب، يعنى قرآنك مخلوق وحادث اولسى، عدم مخلوقيت مذهبه نسبتله قرآن كريم حقنده مبالا تمزجه برفكر كى كورونديكنه نظرآ بوكا دين سياسته آلت ياپيلمش ديمكدن ايسه دينسنلك سياسته آلت ياپيلمش تعميرى داها زياده ياقيشيق آلامزى؟ شو حالده دينسنلك قباحتى دينه يوكه نكه هاشم بكك حق اوله بيليرمى؟ عوامه قارشى دينى سياسته آلت ياپمش دينلمكده مناسبت بولنق ايچون پادشاه طوتدورديغى مذهبك عكسنى التزام ايتلى وعلماء اهل سنتله برلشهرك معتزله علماسنى ازملى ايدى. [۱]

[۱] خلق قرآن مسئلهسى، معتزله نك، واجب تعالى حقنده كلام صفتى

حقیقت حاله کنگه ، خلق قرآن مسئله سی حسب الدیانه اودرجه شایان اعظام بر مسئله دکدر . وقرآنک تبادرایدن کلام لفظی معناسنجه حدوثی شبه سزدر . اوپله ایکن احمد بن حنبل گئی بعض اکابر ، کلام الله اولان کلام نفسی به رجوعندن احتراز اوتادبأقرآن کریمه حادث و مخلوق دیمه مکده اصرار ایتدیلر ، وقناعت وجدانیه لری خلافتده واقع اولان جبر ونضیقه کوکس کردیلر .

تاریخده کی حادثه مذکوره ، شیمدیکی مجدد لریمزک قدرناشناسلغنه معروض قالان اسلاف علمانک نه قدرشایان حرمت بر ثبات ومثانته مالک اولدقلرینی کوستیرر .

« سنه لر توالی ایتدیجه قرآن واحادیث ، دیندار اولمقدن زیاده حکمدار اولوق ایسته یئرلرک ایسته دکلری شکله کوستردکلری بیگ بر چشید برشی اولیوردی . خصمک قلیجله ، قوتله مغلوب ایدیله میه چی برلرده

انکار ایتلرندن چیقمشدر . جناب حق ، حروف واصواته مستند بولنان کلام صفتندن تنزیه ایدن معتزله بی الزام صددنده : « قرآن نه دیرسکز ؟ » دینلمش اوله جق ، اولرده : « قرآن کرم ، جبرائیلک ، حضرت پیغمبرک ، وصره سبله دیگر قارئلرک لسانده جناب حقک خلق ایتدیکی کلمات معلومه دن عبارتدر ، بنساء علیه طور سیناده کی شجره دن حضرت موسی نک ایشتدیکی کلمات کئی قرآن کریمده الهک کلامی دکل بلکه صورت مخصوصده مخلوقیدر . » دیمش اوله حق لر . مسئله ، علم کلامده بالغاً مانبع تعمیق ایدیلش اولدینی کئی ، متأخریندن وعلماء اکراددن بردانک (محاکمات) نامیله (تهذیب الکلام) اوزرینه یازدینی حاشیه ده [بوکتاب ایکی جلد اوزرینه مصرده طبع اولمشدر] جناب حقک کلام لفظیسی ایچون ، عقله پک ملایم بر شکل ایضاح کوستریلش واهل سنتله معتزله مذهبی یکدیگریته تقریب ایدیلشدر . مناظره ک تعیین ایتدیکی صددمناقشه ، کلام الهی مسئله سنک علمی بر طرزده حل وتدیقنه عائد اولمایوب بونک سیاسته آت پایله سنندن عبارت اولدینی جهتله او مسئله علمی بی بوراده اطرافیه نقل ایتمه صددییزی متحمل کورمه دک .

جداً دها قاطع ، قهر و غلبه ده دها مؤثر سلاحری دیندن استعاره ، قرآنی ایسته دیکی طرزده تفسیر ، ایسته نیلن معناده حدیثلر اختراع ایدیورلردی .
(ص ۲۰)

اختصاصکیز دکل ، وسطی درجه ده مناسبتکیز بیله اولمادیغی علملر اوزرینه دولو دیزکین بیان مطالعه اتمه ییکیز ، هاشم بک ! موسی افندیگ جرآنه آلدانه رق تفسیر کتابلریمیزک شایان تجیل صحیفه لرینه سوء ظن لکه لر یی صاحبا ییکیز . او کتابلری یازانلرک اجتهادلرنده یا کیلدیغی نقطه لرده اوله بیلیر و اونقظه لر یی قانون مناظره و قانون ادب دائره سنده مناقشه ایتکه هر کس مأذوندر ، حاصلی بزم مفسرینک لایحطیلکلرینی بنده ادعا اتمم . فقط هیچ بر وقتده موسی بیکیف افندی کیلر ، قرآنک بلاغت اعجازینی آکلامقده ، مثلاً هم مذهبی اولمایان زمخشرینک کعبه یا قلاشاماز . بو کون بتون عرب علماسی ، خریستیانلری ده داخل اولدیغی حالد بتون عرب ادباسی ، کندی عرقلرینه منسوب اولمایان اوزمخشرینک تفسیرینی باشلرنده طاشیرلر . موسی افندی کیلرک جنتلرینی ایشیتسه لر کولرلر .

« بالان بره حدیثلر ایجاد ایدرک بونی حضرت پیغمبره اسناد اتمک خصوصنده نه قدر ایلری کیدیلدیکی ، احادیث موضوعه نیک موجودیت و کثرتیله ثابتدر . »
(ص ۳۰)

هله درایتدن زیاده روایت اساسنه مستند اولان فن حدیثه دائر بیان فکوره هیچ جسارت اتمه ییکیز . بو ، سزک کاریکیز دکدر . بویله برصلاحیتی - البته مزه قیاس ایدیله میه حکم حالد - بن کندیمده کوره میورم . داریلاییکیز ، هاشم بک ، قاچ دانه حدیث بیلیورسکیز ؟ هله سنداتیله بردانه بیلیورسکیز ؟ سوکرا ، احادیث موضوعه تعبیرینی ایشیتمشسکیز . اوت ، دین اسلامک ، شیمدیکیلرینه قطعاً قیاس ایدیله میه یی

او اسکی بیوک خادم لری، علم حدیثه دائر یوز لرجه، بیکلرجه آثار وجوده
کتیر دکلری کی احادیث صحیحه آراسندن موضوعلرینی بولوب چیقارمق
یولنده ده اثر لری ازمش لری. اکر بو وظیفه بی، وقتیله یته اونلر ایفا ایتسه لر دی،
امین اولیکز، بو کون سز احادیث موضوعه تعیر نندن بیله بی خبر بولونور دیکز.
هاشم بک، اونلرک چوغنی وعظ و نصیحت صد دنده، اییلکلره تشویق
و فالقلردن ترهیب یولنده اختراع ایتشلردر. معنایلی اعتباریله برر
جهت حکمیة عدولته بیلن احادیث موضوعه بی ایشیتسه کز سز ده بکه نیر سکز،
وبلکه علیهلر نده بو قدر سوز سویله دیککنکز حالده بو کوزل جهلر لک
حدیث اولمادیغه آجیر سکز. ایشته مثلا (من عرف نفسه فقد عرف
ربه) و (حب الوطن من الایمان) جهل لری اونلردندر. فقط علماء
حدیث، حضرت پیغمبر دن صادر اولمایان بر کلامک، حد ذاتنده نه قدر ایلی
بر سوزده اولسه کندیسنه اسناد اولمشنی ممنوعیت شدیدہ آلتنه ایشلردر.
فی الحقیقه احادیث وضعی کی تهلکه لی بریالانجیلغه جرأت ایدنلرده اولمش،
لیکن علماء اسلامک بحیر العقول بر همت و فعالیته مقرون اولان تعقیباتی ایله
او کی مخترعات، احادیث آراسندن بولمش و چیقارلمشدر. عجبا اسلافک
اومساعی مشکور ه سی اولمسه یدی موسی بیکیف افندی و مقلدلری احادیث
موضوعه دن قاچ دانه لینی تمیز ایده بیلیر لردی؟ یوز بیکلرجه احادیثک،
پیغمبر افندیمز حضرتلرینه قدر تسلسل ایدن لایعد راویلرینی طابقیق
وهر برینک درجه فوئوقیلرینی طارتمق کی مشکل تدقیقاتی استلزام
ایدن اووظائفی اونلر ایفا ایتمش، شیمدی سزه ده، حدیث وضع ایدنلرله،
اونلرک یادیغنی فالقلرک اوکنی آلانلری بر برینه قانارق هپسنه بردن آتوب
طوتمق و بویله مغشوش سوز لرله علی العموم احادیث شریفه حقتده امنیت
واعتمادی سلب ایتدیره جک تعریضلرده بولونمق وظیفه سی قالمش. هاشم

يك، حديث وضع ايدنلر، حقيقي احاديث نبويه نك ضررينه سزك قدر چالشماديلر. صوكره، اولسه اولسه بتون ابي شيلرك معروض اوله بيه چكي سوء استعمال قيلندن اولان وضع احاديث مسئله سنده كي فنالقلري سبب طوتارق، دين اسلامي تورك - عثمانلي حكومتك انقراضى ايجون برنجي عامل كوسترمكنزه نظراً « دين اسلام اولماسه يدي، يا خود توركلر بو دينه منسوب بولونماسه يدي انقراضلرينه سبب اولان شيلردن برى و بلسكه برنجيسى اكسيك اوله جقدى » ديمكى ايستيورسكيز ؟

« بعض خليفه لر طرفندن دينك حتى تحقير ايدلديكني شو مثال نه كوزل كوسترير :

« عربان قادينلرك بياض هيكلني صار اراق مست و مغرور شراب حوضلرينك ايجنده شناورلك ايدن خلفاي امويه دن وليد ، بركون قرأنده « فاله » باقش، ايلك سطره تصادف ايدن آيت كرمه ده « جبار عنيد » كله لرني كورونجه بوندن غضبتك اوله رق قرآنه خطاباً :

تهددني بجبار عنيد

فها انا جبار عنيد

اذا ماجئت ربك يوم حشر

فقل ياربي ضارقتني الواليد

ديه باغيرمش وقرآني پارچالامشدر . « (ص ۳۰ ، ۳۱)

بر ادلسزك كتاب اللهی تحقير ايتمنده ينه دين اسلامي قباحتلي ؟ دين اسلامك ، حكومت عثمانيه ايجون انقراض عاملي اولمسي بحشده بو وقعه نك نه مناسبتي وار ؟

« معناسی — بني جبار عنيد صفتلريله تهديدمي ايدسيورسك ؟ اي قرآن، ايشته بن جبارم ، عنيدم ، اكر آخرت كونده سانارب . يعني الله اوله رق كلزسه م ، اللهكه سوبله كه بني وليد پارچالادي » (ص ۳۱)

شعرك دردنجي مصراعنده كي (ياربي) كله سني ، لسان عربك املاسنی

بیلمدیکیز ایچون تورکجه ده کی کبی یا ایله یازیورسکیز ، دوغروسو
(یارب) اوله جقدر . ایکنجی مصراعک غیر موزون اولدیغنه دقت
ایتمه مشسکیز . وزن ، تام اولوق ایچون (فها انا) دن سوکره (ذاک)
کبی برکه دهها اولمیدر . اوچنجی مصراعده کی (ما) بی نافیہ ظن
ایدركك جمله شرطیه بی یا کیش ترجمه ای دییورسکیز . اونک معناسی :
(آخرت کوننده سکارب ، یعنی الله اوله رق گلزسه م ...) دکل ،
(آخرت کوننده ربکک حضورینه وارنجه بویله سویله) دیمکدر .
مشکلم صیغه سیله او قودیفکیز (جئت) فعلی ده خطاب صیغه سیله اوله جقدر . [۱]
کوریورسکیزیا ، هاشم بك ! عادى بر بیت عربینک ایچندن چیقاما .
یاجق سویه ده ایکن تفسیر لر و حدیث لر اوزرینه بر « حکم » طرزنده
جرح و تعدیل مطالعه لر یورتمک قالمیشورسکیز . تورکک اسباب
اخیره فقراضندن برینی ده ، هر کسک ، حدیثی ، جهت اختصاصی
بیلمه مسنده آرامالی ایدیکیز .

« دینه اصلتینی ویرمک ایچون ، ضیاسنی قرأندن و صحیح حدیث لر دن آلان
شعله خطو طندن بارز ، وحدتتا بر کونش ایشله مک ایچون جهد ابدن اعظم
علمای بیله تحقیر اتمک ، دوکک ، حبس اتمک ، آرزو اولندی کی شرعی
حکملر آفاق ممکن اولما نجه (ایشته بویله بر آزده حق اعتراف ایدیکیز)
اشکنجه لر ایچنده اولدیرمک شنیه لر ی ارتکاب ایدلی . » (ص ۳۱)

لکن قارئینه ، او علماء اولدورولدی ده بز ، اولری اولدورنلرک

[۱] « واستفتحوا وخاب کل جبار عنید » آیت کریمه سنه تعریض اتمک
ایسته بن ولیدک شعری اوصورتله ترجمه اتمکده ، بیتک پک واضح وطیبی
اولان معناسنی کورمه مک محذورندن باشقه ، عبارته بی وبالخاصه اوچنجی مصرعی
بیسوک بر معناسزلفه سوق ایتش اولوق محذوری ده وارد ، ولیدک آخرته
قرآنه رب اولمسی اودرجه معناسز بر شیدرکه دنجه مبالاسزانی ایله برابر ،
ولیدک کندی مفکره سنه بیله بویله بر مضمونک احتمال ورودی یوقدر .

دین محرفی توارث ایتدک ظنی ویره بیکز . شمدی یه قدر پادار
اولان دین اسلام ، ایشه او ، حریت اجتهادی ایله ، حق و حقیقت
بولنده کی ثباتیله اولان و متانت فکریه سی هیچ بر قوتک بازوسیهله
بوکولم یین فداکار علمانک دیندر .

« حضرت بخاری ، احادیثک صحتی تحقیق ایچین بر چوق سنه لر آسیا
وافریقاده بلاد اسلامیه بی دولاشمندی . بوعلوی وظیفه جناب بخارینک
وارغنی اوسرتبه انحصارینه آلمدی که کیجه لری اون ، اون بش دفعه یاتاغندن
قاله ورق خاطرینه کلن حدیثی ، راولیری قید ایدردی ، بر روایت کوره
مشارایه ک حافظه سنده « ۳۰۰۰۰۰ » حدیث اولوب بونک همان « ۲۰۰۰۰۰ » ی
غیر صحیح اعمش . نهایت جمع ایتدیکی « ۶۰۰۰۰۰ » حدیثدن آنجق یدی
سکرز بیک عددینک صحتنه قانع اولدی . ایشه بو ، احکام دینیته نک عظیم
هرج و مرجی اعتماد اولنه جق صورته اثبات ایدر . حضرت بخارینک اوزمان
استعمال ایتدیکی وسائط تحقیقیه یه باقاراق استحصال ایتدیکی نتیجه نک بیله
صحتندن بعض غرب علمایی اشتباه ایدیورلر که بر فکر مسلم ، بو اشتباهک
حق اولدیغنی تصدیقه مضطردر . » (ص ۲۱ ، ۲۲)

اوچوز بیکدن و بلکه آتی یوز بیکدن باشلایان احادیث اوزرنده
درجه درجه تنزیلات اجرا ایدرک و صوک مرحله اولان یدی بیکده ده
دورمایه رق احادیث صحیحه نک عدینی صفره دوغرو کوتورمک فکری
دین اسلامک دوستلری (!) بولان غرب علماسندن آلدیکز و قبول
ایتدیکنز اویله می ؟

« بخارینک مجله سندن باشقه دیکر « صحاح » ایچین ده عین مطالعه وارددر .
لیکن بو احادیث بحثی آرتق براقیکز . علم حدیث حقیقه هپ
غرب علماسنک دلالتیله دکل ، بر آزده او علمک صاحب لری نزدندم
تحقیق آنده بولونکنز ، یعنی بو بحث ایچون بر پارچه جق حق مداخله
ا کتساب ایدیکنزده سوزیکیزی اوندن صوکره سویله بکنز .

احادیث شریفه مسئله سی قلمگزه قولای گمش . بیلورمیسکنز که
بر بحر بی پایان حائده بولان علم حدیث، دین اسلامک بر معجزه سیدر .
بویوک ده گیز ، آتدیغکنز طاشلرله بولانماز . دینمک عظمت شانی
گوستره جک هیچ بررهانی اولماسه علم حدیثه صرف اولنان همت
کفایت ایدر و آرتار . بو علم جلیل حقنده اسلافک وجوده گتیردیکی
آثار ، شویله آکلانایم که شیمدیکی باب عالی جاده سنده بولنان کتبخا-
نلرک مجموعنه صیغماز ، یعنی سنزک کبی منقدرلر و مجددرلر یتیشدیرن
تورکیانک بتون محصول معارفدن فضله کلیر . هله بو آثارک صاحبلری ،
بو علمک ، بلکه بخاری و مسلم گبی برایکی دانه سنک اسمنی ایشید-
یککنز خادملری ، اربابنک تجیل ایله یاد ایتدیکی مشاهیری ایله بیکلری
کچن برار دودر ، تأییدات الهیه به مظهر براخلاص و اختصاص اردوسیدر .
بو همتک سائق علویسنی شرق و غربک ، مادی منفعتلره متوجه اولان
شیمدیکی عقل و ادراکی آلاماز . همده بتون بوموشکافانه مساعی ،
اک زیاده احادیث شریفه نک سنداتی تشکیل ایلین روانک احوالی و درجه
و ثوقنی تدقیق اطرافنده طویلانیبر . بر حدیث شریفی یازارکن عن فلان ،
عن فلان ، عن فلان طرزنده ، و اکثریا متن حدیثدن دهها اوزون
عباره لرله برچوق اسامی ذکر ایدرلر . او اسملرک نه قدر مهم اولدیغنی
و حقلرنده نه قدر تدقیقات اجرا ایدیلدیکنی بیلیرمیسکنز ؛ بالکنز بو
تدقیقاندن ، (اصول حدیث) ناهیه مستقل بر علم چیقمشدر . حدیثی
کتابنه یازان محدث ، عقلنه ، حافظه سنه ، صدق و عفته تماماً امین
اولدیغنی برزاندن حرفیاً ایشیده جک ، اوده عین اوصافی حائر دیگر
یرزاندن . . و بویله چه حضرت پیغمبره متصل اولنجیه قدر دوام

ایده جک سوکره ، بو اسملر ، هیچ اختصار ایدیلمدن واوشه نیلمدن
حدیثک بالاسنده یازیله جق ، تا که بو اسملر ، حدیثی اخذ ایتمک
ایسته یئرلرک نظر تدقیق اوکنده ده تمشیر اولمش برحاله قالسین .
تاریخ یازانلرک ، هر فقره سنی بویله کفایت متسلسله یه ربط ایتمک لری
گوردیکیزی ؟ اللهم ! بوناصل ایش ، بو طرز توثیق زردن دوشو -
نولمش ، ویکملرک عقلنه کلش ؟ سان که بیک اوچیوز سنه سوکره
احادیث شریفه حقتنده اعتماد سزلق تالقین ایده جک مجددلر ظهور
ظهور ایده جکنی کرامت گبی بیلمش لر . محدثین ، تدوین ایتمک لری
علمک موضوعنده کی اهمیتی تقدیر ایدرک و حقیقتک ساحه سنی اگنیش
حدودندن قاورایارق حساب پیغمبرک بتون اصحابی وا کثر تابعی ،
یعنی همان برعصرک بتون مسلمانلری ترجمه حاللری ایله قید وثبت
ایدن اثرلری توکللی یازمامش لر ، (اسد الغابة فی معرفة الصحابة) ،
(الاستیعاب فی معرفة الاحباب) ، (الاصابة فی تمييز الصحابة) و امثالی
ناملرله یاد اولنان مجلدات عظیمه یی بیلیر میسکنز ؟ پیغمبریمز افندیمز
گبی ، هر سوزی از برله نوب حرز جان ایدیلن وذات و حیاتی حقتنده کی
اهتمام واعتنا ، بتون معاصر لرینه ده سرایت ایدرک اونلرک نامنی ده تخلید
ایده جک معظم اثرلر یازیلغه لزوم حس اولنمق درجه سنه واصل اولان
باشقه بر آدم دها دنیاده کوستریله بیلیری ؟

کورولبور که علم حدیثه صرف اولنان همت ، اسلامیتک بر
معجزه سیدر دیلمکده مبالغه ایتمشم . وسز ، هاشم بک ! شان
وشرفلرک سمانده دوران بوسرمایه افتخاریمزی ، اغیاره پیرو اوله رق
قیمت علمیه دن عاری سوزلرله زمین مناقشه یه ایندیرمکه ناصل قییدیکنز ؟

« ايشته بوله جه شخصى احتراضلر وسياسى اخلافرك ثنائيريله مختلف تعلقيره جبراً او عرابتلديغى كوردېكمز و اينلك دورده اساسى منبعلىرى بوجره بولامش اولان دين ، صوكرالرى عباسيلر دورنده آرتيق اويونجاغه چويريلش اولدينى برزمانده ايدى كه تورك - عثمانلى حكومتى تأسس ايندى . » (ص ۳۲) زواللى حكومت نه فنا زمانده تأسس ايمش ! لكن ، دينك اساسى منبعلىرى او درجه بولامش اولدقدن صوكره ، بوكون ، لزومنه قائل اولديغكمز مجددلىكى و اصلاحچىلىغى هانكى اعاس اوزرينه بنا ايديه بيله . جكسكمز ؟ فكر ييكزه نظر آبر كره تكميل احاديث شبهه تخنده در . قرآن كريمى سويله ميورسكمز . او منبع ده بولانيقمى ؟ اجمال و ابهام تجريبه لرى آلتنده فير لاتي لان سوء اهماملر ييكزك نه درجه شموللى اولديغى فرق ايدى يورز . صوكره ، يوقاريده : « دين ، عثمانلىلر ك فطرى جنكارلر لكتنى قهر مانلغه قدر يوكسلتدى ، ديمشديكمز . اساسى منبعلىرى بولامش و بوسبتون اويونجاغه چويرلمش اولان دينى بونى يابان ؟ نجات و اعتلا يوللرنده سوزلر ييكزى تعقيب ايدن نظر دقت ، تناقض عارضه لرينه طاقيلمقدن ايجه راحتسز اوليور .

« اسلاميتك على اساسلى نه يولده تخريب ايدلديكى ، اسلام مجددلرندن موسى افندى باقيكز ، نه كوزل ايضاح ايدى يورز : « شارع كريم سيدالوجود (ص.ع) ك واسطه سيله انسانلره تعميم قيلنمش اولان اسلاميت ، كوزل شريعت علميه ايدى . يعنى حيات انسانيه يي اصلاح ، هيئت اجتماعيه حاللر يي ترتيب يولنده عمل ، اسلاميتك كه مهم مقصدى ايدى . بوكا كوره قرآن كريم هيئت اجتماعيه اساسلر يي ناصل بويوك اهمامله بيان ايمش ايسه مدنى معاملهلر ك اوافق جزئياتلر يي ده اوقدر بويوك اهمامله بيان ايمشدر . اجتماع اصول كليهلر يي ، اوافق جزئياتلر يي ده عدالت ، منفعت ، مصلحت اساسلى اوزرينه بنا ايديه ييور عمل ، اسلاميته كه مهم مقصد ايدى ، مدنيتدن ، صلاحدن كه بعيد بدويت عالمى ، اسلام روحيله بر قاچ سنه تربيه قيلنقدن صوك ، كه اول اوز حاللر يي اصلاحلىرى ، صوكره ديكر دولتلرى اوزلرينه قيصه برمدمده

تسخیر لری بزم دعوا مزه کوزل شاهد اوله بیله کرک . صلاح ، عمل دوام
ایتمش مدته اسلامیتک قوتی همان آرتدی . او وقت عالم مدینهته اک بو بوک
ریاست ، اسلامیت النده ایدی . اکرده اسلامیتی عملدن آیرمش بر بلیه او
وقت اسلامیت عالمده ظاهر اولماسه ایدی اسلامیتک قوتی ، ریاستی آرتاردی ،
شو بر بوزینک خریطه سی ده تمام باشقه بر نکرده اولوردی . « [ص ۳۲ ، ۳۳]

موسی بیکیف افندیکنک ، اسلامیتی عملدن آیران بلیه دن مقصدی ،
مسلمانلغه عن صمیم القلب معتقد اولان آدمک ، مکلف اولدینی اعمال
شرعیده قصور ایتمسی اوزرینه دیندن چیقماسی لازم کیله چکنه داتر
اولان اهل سنت مذهبیدر . مذهب مذکور قارشی حسب الظاهر
پک محق کبی کورنن بو تعریضک علماً قیمت و ماهیتنی ، اصلاحات
دینییه - عقیده بختنده اوزون اوزادیه تدقیق و تشریح ایده چکنر .

« بوندن سوک ، عالم اسلامده دها بیوک برفتنه چیقدی . یالکز و همیادن ،
ونظر یاتدن عبارت یونان فلسفه سی ترجه قیلندی . اسلامیتک هم قلبی ، هم
دماغی اک مهم زهرله زهرلندی . » [ص ۳۳]

بزه کوره شیمدی کندیلری ده قدمادن اولدق لری حالده متأخرین
عنوانیله یاد ایدیلن علماء کلام ایچون ، وقیله عقلانک افکارنده جدی
برموقع اشغال ایتمش اولان یونان فلسفه سی ، نظریاتی نظر دفته آلمق
و ایجاب ایدن نقطه لرده دور و دراز مناقشاده بولتمق عادت اولمشدی .
دها دوعریسی علماء کلام ایچون بو ، بروظیفه ایدی . چونکه بو
صورتله ، عقائد اسلامیه نیک ، عصرینه کوره اهمیت کسب ایدن علوم
وقون نظریاتنه بیگانه قالماسی تأمین ایدلمش اولوردی . ناصل که
بوکون ، علوم وقونک اساسلری تجدد ایتمش اولدینی ایچون اوکا کوره
عقائد اسلامیه تماس ایدن نقطه لرده مذکور اساسلری تأیید ایتمک
ومخالف کلن برلرده اونلرله چارپیشماق کبی بکی وظیفه لرده مسلمانلرک

شیدمیکي علمائنه توجه ایدیور . موسی بیکیف افندیك وهاشم
ناهید بکک منسوب اولدیغی صنف متفکرینک ؛ عرض ایتدیکم یکی
وظیفه بی تصدیق ایتدیگری و بلکه بونک أهال ایدلمکده اولدیغی
علمائک باشنه قاققدن کیری دورمادقلری حالده اسکی علمائی، زمانلرینه
طاند وظیفه علمیه بی ایفا ایتمش اولمالرندن دولایی طعن واتشینه لایق
کورملری ، علماء اسلام خصوصتندن باشقه شیله تفسیر ایدیلهمه بی
احوال عجیبه دندر . اوله یا : شیدمیکي علماء ، احکام وعقائد اسلامیه بی،
فنونک احکام حاضرهمه سیله مقایسه ایتدیورلر ، ایدهمیورلر ، قباحث !
علماء سالقه ، نظریات قدیمه فیه ایله اشتغال ایتشلر ، اوده قباحث !
« اسلامیتک صاف عقیده الهیه سی علم کلام جریانله تلویث ، هم تحریف
قیندی . » (ص ۳۴)

قوص قوجا بر علم حقننده بویله بورومه دن سوزلرله تنقیداتده
بولونمائیک هیج بر قیمت علمیه سی اوله ماز . علم کلام ایله دین اسلامک
تحریف ایدیلوب ایدیلهمدیکی ، او علمک ایچریسنه کیره رک مسئله بمسئله
مناقشا و مناظره ایتمکه تیین ایدر . موسی افندیك کوچی بترسه ار
میداننه بیورسون ، اوزاقدن آتوب طومتق عجزه وجهله کاریدر .
مع مافیه اولجه نشر اولنان (یکی اسلام مجتهدلرینک قیمت علمیه سی)
نامنده کی اثر عاجزانم ایله شوالمزده کی کتابک اصلاحات دینه عقیده
فصلته مراجعت ایدیلجه آکلاشیله جنفی اوزره موسی افندی ، نمونه
اوله رق بر ، ایکی مسئله کلامیه ده بونک اولچوسنی المشدر .
برده ، موسی افندی علم کلام حقننده قولاندیغی لسان تزییفه ، هپ
نظریات سه سوزنی دولامشدر . بوذات بیلزمی که علملر ، نظریات
جنسندن اولور ، عملیات جنسندن اولماز . چونکه علمک محلی

دماغدر . دماغ ایسه دوشونور ، باشقه برشی یاپاماز . حال بوکه عملیات ، قوای عقلیه خارچنده کی اعضانک ایشیدر . یوقسه موسی افندی بیلدیکی شیرلی اللریله می بیلور ، یاخود آیقلریله می آکلایور؟

دلبر اولورسک قولاقلر کورمدک ، کوز دویمادق
سورمه چکه ک کوشکه ، منکوش طاقسه ک چشمکه

بوسوزلری ایله علماء کلامک عملی ایماندن جزء قیلماقلرینه تعریض ایتمک ایسته یورسه بو ، علم کلامک یالکیز بر مسئله سنه عأنددر؟ و بونکه علم کلامک هیئت مجموعه سی عملیاتدن نظریاته تبدیل ایدلمش اولماز . صوکره ، عملی ایماندن جزء عد ایدن علماء کلامده واردر . چونکه مثلا معتزله علماسی ده علماء کلامدندر . بناءً علیه موسی افندی ، بو مسئله ده علماء معتزله نك رأینه اتباع ایدیویرمک و معتقدانه داثر هر مذهبی احتوایه مساعد اولان علم کلام حقتده دیانی قیصه طوتمق لازم کلیردی . ایشته ، عملی ایماندن جزء قیلماق ده ، یعنی بکندیکی شو مذهب ده بکنمدیکی نظریات قیلدندر . مسئله نك ماهیته اطلاع ایچون بو کتابه کی مبحث مخصوصنه مراجعت لزومنی تکرار ایددرم .

« قلبری ده ، دماغلری ده نظریاتله ؛ خلائیاتله مشغول قالمش اهل اسلام ، اجتماعی ، اقتصادی ، مدنی طالری بالکلیه اعمال ایتدی . بو بیوک فتنه همه عالم اسلامیتی ، مسجدلری ، مدرسه لری ، خانهلری مجلسلری تمامیه استیلا ایتدی . » (ص ۳۴)

بوسوزلردن ، بوتون مسلمانلر کیجه کوندوز علم کلام او قومقدن سائر علوم نافعیه وقت بولامادیلر ، یاخود علم کلام ، اولنره دیکر علملرک اهلانی امر ایلدی کی برشی آ کلاشیلیرکه بونک ایکیمی ده یالاندر . ایشته هانم بکک ، ایلریده کندیلرندن بحث ایده چیکی مکتبلی

تورک کرک و قتلرینی علم کلام اشغال و اتلاف ایتمز . مطمح نظر لری
و مکتبلرینک مقصد تائیدی موسی افندینک ایسته دیکی قلردر . بونکه
برابر ، ینه هاشم بکک اعترافنه نظراً بو مکتبلر ، امت اسلامیه نی کیفیت
ممتازه لر یله تقویه ایتمک شویله دورسون ، رابطه دینیه لرینی دیگر لری
قدرده محافظه ایدمه ملری یوزندن کیتلرینک بیه سواد اسلامه فائده سی
اولیه حق بر حالددر لر .

« معناسی بوش ، بهوده نظر یاندن بحث ایدر ، بونک اوزرینه همه علومی
انکار ایدر کلام کتابلری ، اسلام مملکتلرینک هر قطعه سنده تألیف قیلنوب
حکومت قوتیله ترویج قیلنور ایدی » (ص ۳۴)

علم کلام ایله حکومتلرک سیاستی آراسنده مناسبت توهم ایتمک
موسی بیکیف افندینک مخصوصاً سنددر . علم کلام کتابلرینک حکومت
قوتلر یله ترویج اولدیفنی بیلمه یورم . بلکه ، بعضاً بو علمه قارشى ایقاع
مشکلات ایدلدیکنی بیلیرم : اون بش یکر می سنه مقدم ، علم کلامده کی
امامت بحثندن قوشقولانان حکومت ، شرح مواقف کبی بعض کتب
کلامیه نک تداولنی منعه تشبث ایتمشدی .

« شوکون بز او کتابلری او قور ایسه ک تعجب ایدرز ، او قدر بهوده
شیلری یازمش قلملره ، اوله شیلری فکر ایتمش عقللره ؟ او قدر اوافق مسئله لره
قناعت ایتمش عاللره ..... » (ص ۳۴)

والنجم تستصغرا لا بصار رؤیته
والذنب للطرف لا للنجم فی الصغر

« آلکز ، غزالی کبی بیوک برامامک قلمیله یازمش تهافتی ، آلکز ابن
رشد کبی کوزل متفلسف قلمیله یازمش تهافت تهافتی سسویله کز ، زنه ار شو
کتابلرده قیمتی وار برسوز ، قیمتی وار بر فکر آینه بیلور می ؟ کوریکز هندسه ،
هیئت علملرنده اعتباری وار نصیر الدین طوسی قلمیله یازمش تجرید کبی کتابلری ،

بو کتابله مفايله يا مدافعه بويله تأليف قلنمش بيوك مجله لري اوقوكز .
ملا جلال كبي كتابلرده اك بيوك مغروريتله بيان قلنمش « وجوه خسه » لري
اوقوكز، صفات ، افعال الله، خلق افعال كبي اشاعره قلميله يازلش سوزلري ..
عموماً فقه، كلام، منطق، اصول ، تفسير ، نحو ، صرف ، حكمت كتابلرينه
داثر يازلش حاشيه لري ، شرحلري كوريكزده سويله كز او كتابلرده
عقلدن ، فكردن ، اسلاميتدن اثر واري ؟ » قازانلي موسي افندي بيكييف
(ص ٣٤ ، ٣٥)

علوم عقليه و نقليه داثر علماء اسلام طرفندن يازلش نه قدر
آثار وار ايسه هپسني كتيخانه لردن چيقاروب سواقلره آتيكز ،
مؤلفات اسلاميه نك برجكيز وحشت انكيزي اولان روسيه لي موسي
بيكييف افندي ايله همپالري چيغناسينلر . هله بو كتابلرك يالنگز اسملريني
جمع اتمكله وجوده كتيريلن « كشف الظنون » و « موضوعات العلوم »
كبي كتابلرك شاسقين مؤفقلرينك مزارلري اوزرينه استهزا خنده لري
نثار ايديكز . صوكره ، بوتون بو آثار اسلافه بدل ، كتيخانه لريكزي ،
موسي افندي نك محصول قريجه سي اولان كتابلر ترين ايتسين !

لوكان عجبك مثل عقلك لم يكن

بك مثل خردلة من الاعجاب

اوكان عقلك مثل عجبك لم يكن

احديفه فك من اولي الالباب

« تورك - عثمانلي پادشاهلري ايچنده شرعي (اولي الامر) لر [اولو الامر ،
امر صاحب لري ديمك اولديني ايجون تكرار بوكا ، ادات جمع اولان (لر)
لفظنك علاوه سي جاثر اولما ليدير ، لك بر انسان حقنده اولو العزم تعبيرى خطا
اولديني كى .] كوسترله بيلير . لكن صدر اعظم لرينك قافاسني كسديرمش ،
وزير لرني بوغديرمش شهنشا ملك عددي هر حالده داها چوقدر . صوكره
مستمار برحيثله اولو الامر اولان صدر اعظم دن وزير لردن سپاهي نفره وارنجيه

قدر هبسی بومستعار نفوذ نامنه ممکن مرتبه ظلم وینما کرک ایتدیلر ، قان
دوکیدیلر . « [ص ۳۶ ؛ ۳۷]

طبیعی بونلر شرعی اولوالامر دکل ایدیلر .

« ایشته دیندن آلتش براساس ؛ یعنی اولی الامرک بویله جه سوءاستعمالره
اوغرادى . دها برچوق مثالری کوسترمک ممکندر ؛ لکن بو، دین قاعده لریک
یالکز فنا تطبیق ایدلدیکنی کوستریر . » [ص ۳۷]

شو حالده بذانه دین ، نه دن قباحتی اولسون ، وانقراض عامللریک
برنجیسی عد اولونسون ؟

« دین اسلامک منشأی عربستان اولوق حیثیتله معاملات ناسه تعلق ایدله
اساسلری ، عرب جماعتلریک حیات اجتماعیه لرینی اداره یه کافی ایدی . «
(ص ۳۷)

بوسوز ، دین اسلامک یالکز عربلره مخصوص بر دین اولمی .
فکرینی ایما وایهام ایدر .

« فقطعینی دینک مختلف اقلیملرده ؛ مختلف قومیتلرده بری برینه بکزه میان
تقلیره مظهرتی ضرور ایدر . تونس ، جزائر ، فاس ، مصر ، امید برونی ،
سوریه ، عراق ، ایران ، آناتولی ، قفقاسیا ، چین ، هند ، جاوا مسلمانلریک
شیمدیکی عقیده دینه لری ، اواقیلرک تخافی درجه سنده عظیم ومتاین برحاله
اولدینی متبحر عالمل طرفندن تحقیق اولونمشدر . » (ص ۳۷)

هاشم ناهید بک ، عقیده دینه نه دیمک اولدیغنی بک ای بیلمدیکی
ایچون بویله سویله یور ، ومتبحر عالمل دیدیکی ، عادات ایله اعتقاداتی
تمیز ایدمه ن سطحی نظر سیاحلردر ، هم ده اورو پالی سیاحلر ؛ چونکه
عقیده اسلامیه اوزرنده اقلیمک قطعاً تأثیری یوقدر . ذاتاً کوه ارض
اوزرنده ، منسوبینی اکثریت عظیمه نى حائر اولان عقیده اسلامیه ، سنی
عقیده سیدر . برده اقلیت درجه ده موجودیتنی محافظه ایدن شیعی مذهبی
واردر . بونلردن ، مؤلفک تعداد ایتدیکی ، تونس ، جزائر ، فاس ، مصر

انادولی ، قافقاس ، سوریه ، عراق ، هند الحده کی سنیلرک عقیده
 اعتباریه بری برندن قیل قدر فرقلری اولمادیغی کی هند، ایران ، یمن
 کی بعض اقالیمده بولنان شیعیلرده بر ایکی درجه فرقلره یکدیگرندن
 اوزاق برحاله دکلدر . حق شیعیلرک اکثریت تشکیل ایدن «مفضله»
 فرقهسنی ، اساس عقیده جه سنیلرله یابانجی عدا اتمکده بیله پک معنی یوقدر .
 « عینی قاعدهنی مختلف اقوامه تطبیق اتمک وحتی بر قومک مرور زمانله
 احتیاجاتی ؛ اخلاقی ؛ عادی زمانک دواملی تأثیرله ده کیشه جکی ایچون قاعدهنی
 عینله محافظه اتمک ممکن اولمیه جفی شارع اعظمه معلوم بولنمش وبتون محذورلری
 دفع ایچون احکامک اسباب عدیده ایله تغیری قاعده اساسیه سی وضع اولمشدر .»
 (ص ۳۸)

بوحث ، بر آرز آشاعیده یسنه کله جکدر . بزده سوزیمیزی اورایه
 تعلیق ایدیوروز .

اسلامیتک احکامنده کوزه تیله جک مقاصد

« دینی یاکلیش تلقینک اک فنا ، اک کیزلی نقطه لرینی موسی افندی بزده
 کوستریبور : « شریعت اجتماعیه ، یالکز ، اجتماعی منفعتلری طلب ، اجتماعی
 مقصدتلری دفع اساسلرینه تأسیس قیلنه بیلیر . اگر علوم فقهیه تدوین قلدورکن
 شواساس اوزرینه تأسیس قلدنمش اولسه یدی بو کونک کوزل شریعت اجتماعیه
 اسلامیت اولوردی . لکن بزم فقہلر ، تکلیفک اساسنده عذابی ، ثوابی اعتبار
 قیلوب اسلامیتی بر شریعت اجتماعیه اولقدن محروم ایتدیلر . « بو مهم نقطه ده
 بر تانیه توقف ایدلم .: علمای دین ، بزده شریعتک امرلرینی ، نهیلرینی تبیین
 ایدرکن یالکز اخروی نتیجه لری تلقین ونتیجه لری اعظام ایدرلر . بونک شو
 کنهای وار ، بوکناه بو قدر بو بوکدر دیسه جک یرده ، جهنم آتشنک شدتندن
 بحث ایده جکارینه اسلامه امر اولنان ویانهی اولونان افعالک اخلاقی ، اجتماعی

عائده و ضرر لرینی ایضاح ایدرک مکافات و جزا خصوصنده برآزده عقل و ذکائی
 اقتناعه چالیشسه لر دی دین اسلامی شریعت اجتماعیه اولقندن محروم ایتزلردی .
 واقعا حکمت بالغه صمدانیه به کاملاً واقف اولق ممکن دکل ، آمننا [بو عربی
 فعلک املاسی ده تورکجه اولمش] لکن بتون اوامر و نوای بویه دکادر . البته
 عقل و ذکا ابله حکمت و ضعی آکلاشله بیلن حکم لرده وار . عالم اکثریا نفوذ
 ایده مدکلری نقطه لر ی « الله بیلیر » قیدله کجوب اشارت ایتدیلر . « (ص ۳۹، ۴۰)

اسلامیت ، ادیان سماویه دن بر دین اولق ، یعنی جناب حقک ، قول لرینه
 عائد امر لرینی ، نه لرینی حاوی بولمق جهتله احکام مذکور ه یی اجرا
 ایدن عبادک ، الله قارشی ایفاء و وظیفه عبودیت و مکلفیت قصیده اجرا
 ایتلمی لازم کلیر . احکام شرعیه ، قول لرک کندی لرینه عائد و دنیوی
 بر طاقم منافع و فوائدی ده متضمن اولسه بیله ، ینه بونلر ، دینی بر
 وظیفه حالنده ایفا اولنورکن ، مطلقا مقاصد اخروی ه سی اوزرینه بنا
 ایدلنسه اجرا ایدیان فعل ، صفت دینه دن عاری بر فعل عادی اولور ،
 یعنی شرعاً و دیناً صحیح و مقبول اولماز . مثلاً بش وقتده نمازینی
 قیلان آم ، اللهم امرینی رینه کتیرمک و بوضو رتله مسؤلیت اخروی ه دن
 قور تولق مقصد و ملاحظه سیله دکل ده نمازک ، وجود اوزرنده کوزل
 بر ژیمناستیق تأثیری حصوله کتیردیکنه قانع بولندی بی ایچون قیلارسه
 نماز صحیح اولماز ، ژیمناستیق صحیح اولور .

اوروج طو تانکده مثلاً معدوی بر حیه مقصدیله مفطراته فاصله
 ویرمسی ، میدان محاربه ده حیاتی تهلکیه قویان ذاتک اعلاء کلمه الله
 فکرندن خالی اولورق ، حتی شرف و شان احرازی کبی عالی عه
 اولنان غایه لرده شامل اولق اوزره باشقه مقصد لر و فایه لر تعقیب ایتمسی ،
 اوروج و جهاد وظیفه لرینک شرعاً صحیح و مقبول صورته ادا

ایدله مش اولسنه سبیت ویرر. [۱] مقتضای عقل و حکمت ده بودر.
مثلاً، قاریکیزده تعظیمکارانه بروضه آلمسنی امرایتدیککیز خدمتکاریکیز،
بونی، امریکیزه اطاعة دکلدده کندی وجودینه فائده ویره جک برنوع
ادمان مقصدیله یایدیغنی، و بر خدمت ضمنتده بریره کوندر دیکیز وقت دهه،
سویله دیککیز ایشی کوروب کلدکن صوکره، اورایه کندیسنی سزک
امریکیزدن زیاده، بر تنزه یایمق فکر و ملاحظه سنک سوق ایتدیکنی
سویله سه سزه قارشی وظیفه سنی ایفا ایتمش عد ایدر میسکنز؟ وحی او
تربیه سز حریفی قاپو کیزده طوتار میسکنز؟ خدمتکار لریکیزده، مادونلریکیزده
یویله حالاته دقت ایتدیککیز کبی، اقرانکیز اولان دوستلریکیزک
بیله سزه قارشی اطوار و حرکاتنده، خاطر یکیزی صایمق و یا خود کندی
منفعتلرینی قوللامق مقصدلرندن هانکیسنک اجراء تأثیر ایتدیکنی
نظر دقته آلیر، و دوستقلرنده کی جدیت و صمیمیتی موازنه ایدرکن
اک بویوک اهمیت بونقاط معنوییه عطف ایدر سکنز.

ایشته بوکی اسباب معقولیه مبنی دین اسلامده نیتک بیوک بر
موقعی واردر. و بونیتدرکه افعاله، شرعی و یا غیر شرعی اولمق صفتی
اکسا ایدر. انسان برایش یابهچق، و بوایش ده عبدک معبودینه قارشی
بروظیفه دینه اجرایی ماهیتنده بولونه حقسه مطلقاً او ایشک لوجه الله
اجرا ایدلمش اولمسی اقتضا ایدر. او یله یا؛ باقلم: یایدیغمز بر ایشده

[۱] کدک، وجودینه مضرتی اولدیغندن طولانی مسکراتی قطعاً ترکه
قرار ویرن آدم شرعاً اسکی سرخوشقلرینک کناهندن قورتولمش بر توبه کار
عد اولونماز. ساری خسته لغه یا قلائیق قورقوسیه غیر مشروع مناسبلردن
توق ایدن آدم ده، نظر شرعده عقیف صایلماز. حتی بویله لرینک نظر شرعدن
باشقه، حیثیتی انسانلر آراسنده بوکسک برسویه اخلاق و ناموسی حائر اولمادیغنه
حکم ایدیلیر.

اللهك امرينى دوشوندىك ، يوقسه كندى استفاده منىمى ؟ گندى
منفعتى دوشوندىكه يادقسه ، بزم ايچون جلى وياخنى براحتياجك
تطمينندن عبارت اولان اوفعلى آرتق بر فعل دىنى عدايتك ، يعنى
الله مال ايتك قابل اوله ماز . حتى ، اكر ، جهنمدن قورتولمق
وجته داخل اولمق كى منفعتى عبده راجع اولان مقاصد اخرويه ،
لسان شارعه و وظائف دينيك غايه لرندن اوله رق كوستريلمىدى
وظائف مذكوره نك ايفاسنده او كى منافع اخرويه يى نظر اعتباره
آلمقده تجويز ايديليدرك ، صرف رضاء بارى بهرعايت وامرونه كوره
حركت اساسنه بنا ايديلمى لازم كليدى . بونكله برابر ، خواص
مؤمنين نظرنده احكام شرعيه به غايه اولمق ايچون مقاصد اخرويه بيله
درجات متفاوتيه آريلير . خلاصه ، نيت مسئله سنى عبدك اذعان وعرفانى
نبتنده (نزاكت) واهميت كسب ايدر . عبادتن لذت آلمق مؤمن
حقنده تام بر مرتبه تكامل اولماديغنى ، چونكه بوندى ، عبادته آز
چوق حظ نفس قارشه جنى جهته ، خالص امرقولى اولمى مطلوب
اولان انسان كامل ، بودرجه يى ده قطع ايدوب مبتدى بر عابد كى
تفسيله مجاهده ايدرك عبادت ايتمى لازم كله جكنى امام شعراينك
برائنده كورمشدم . فقط بونلر ، اولجده عرض ايتديكم وجهه
خواصك كوزه به بيله جكى اينجه نقطه لر در . اونلر ، ذكرى كچن عابدى
قسماً « عبداللذة » عدايتدكلرى كى جنت و جهنم ملاحظه سيله عبادت
ايدنلرده « عبدالرجا و الخوف » نامى ويرلر . بواينجه نكته لر دن قطع
نظر ايدلد كدن صوكره ، وظائف شرعيه نك اساس صحتى و مكلفك ذمتدن
سقوطنى تأمين ايچون ، مقاصد دنيويه ايله مقاصد اخرويه فرقنه دقت
ايتك كافيدر . زيرا على العموم مقاصد اخرويه يى شمارعك كنديسى

تعیین و تبیین بیورمش اولدینی کبی ، عبادتی عادتدن تفریق ایچون ، دنیا و آخرت منفعتلی کافی ومعقول برر مقیاس تشکیل ایدر. الهی و اخروی بر مقصدله پایلان شیلر عبادت، و دنیوی بر منفعت استحصالی ضمنده پایلان شیلرده عادت و یا ایجاب مصلحت نوعندن اولور .

یتک نظر اسلامده حائر اولدینی تأثیره باقیکزکه دنیایه عائد بر منفعت ملاحظه سیله اجرا اولنان بر امر دینی ، شرعاً صحیح و مقبول اولمایاجق صورتده دنیوی بر ماهیت اکتساب ایده چکی کبی هر هانکی بر فعل دنیوی ده ، اخروی بر مقصدله اجرایی حالنده عبادته انقلاب ایدر . مؤمنه ، زوجه سنک آغزینه کوتوردیکی لقمه سنده بیله اجر و ثواب وعد ایدن حدیث شریفک تعلیمندن حصه آلهرق ، فکرینی تهذیب و نیتی حسن تنظیم ایتمک یولنی بیلن انسان، بیه سنه، ایچمه سنه وارنجیه قدر هر کسک ، علی العاده بر احتیاج حالنده اجرا ایتمدیکی افعاله بیله بر مقصد شرعی و اخروی کوزه ته رک اجر و ثواب قازانق فرصتی فوت ایتمز .

برده انسانک ، دینه ، آخرته عائد وظائفه وارنجیه قدر هر ایشنده منافع مادیه آرامغه آلیشمدیریلیسی ، هر شیئه ترجیحاً کندینه خودکاملق و منفعتپرستلک حسنی تلقین ایله مکدر، حال بوکه دیانت، انسانلرک فطرتنده هیچ بر توصیه یه محتاج اولمق سرین اساساً موجود اولان بودرلو حسلری تعدیل ایده رک مادیاتندن فدا کارلغه و استحقار منفعته آلیشمدیره حق واک زیاده روحنده کی علویت و نجابتی تیمیه خدمت ایده چکدر .

احکام شرعیه نك ، احکام شرعیه اولق اعتباریله مقاصد دنیویه اوزرینه بنا ایدیلیسی جائز اولمیه جنی ، عقلاً ادراک و تقدیر ایدیله بیله چک

بركفیت اولدیغی کبی ، مسلمان اولمق حیثیتله مؤلفك طایماغه مجبور بولدیغی ادله نقلیه ده پك صریح برصورتده بونی ناطقدرد . قال الله تعالی :
(من كان يريد حرث الآخرة زدله في حرثه ومن كان يريد حرث الدنيا نؤته منها وماله في الآخرة من نصيب (الشوری)

(سعی و عملی ایله آخرت منفعتی اکتساب ایتك ایستهینلرك قازانجیلرینی آرتدیریرز . دنیا حرث و منفعتی ایستهینلرده اوندن ویریریز . لکن بونلرك آخرتده نصیبی یوقدر .)

(من كان يريد العاجلة عجلناه فيها ما نشاء لمن يريد ثم جعلنا له جهنم يصليها مذموماً مدحوراً . ومن اراد الآخرة وسعى لها سعيها وهو مؤمن فاولئك كان سعيهم مشكوراً (اسراء)

(منافع و حظوظاتی یشین اولان دنیایی ایستین انسانلردن دیله دیکمز اشخاصه مخصوص اولمق اوزره ، دنیاده ایسته دیکمز شیلری ویریرز . . استقباله قالان آخرت منافعنی ترجیح ایدرک بحق اونك ایچون چالیشان مؤمنلر ایسه مساعی مشكوره احجابدر)
آیتده کی (سعی لها سعيها) جمله سی آخرت ایشلرلنده نیت خالصه لازم اولدیغنه دلالت ایتمکده در .

(من كان يريد الحياة الدنيا وزيتها نوف اليهم اعمالهم فيها وهم فيها لا يخسرون . اولئك الذين ليس لهم في الآخرة الا النار وحبط ما صنعوا فيها وباطل ما كانوا يعملون (هود)

(حیات و سعادت دنیویه یی مطمح نظر اتخاذا ایدنلرك مكافاتی ، بر کونا تنزیلاته اوغراتما یهرق تماماً دنیاده اوده ریز . لکن ایسته بونلر درکه حظ اخرویلری نارجهنمه انحصار ایدر ، امکلری آخرتده

بوشه كيدر ، حد ذاتنده ايشاه مش اولدقلىرى عمللىرى باطل اولديغندن
بولردن ثمره اخرويه بلكه مكده ذاتاً معنى يوقدر . (وفي الحديث :
(اذا كان يوم القيامة نادى مناد من عمل عملاً ليس له عليه كتاب فليطلب ثوابه من
عمله) (ابن سعد عن ابى سعيد بن ابى فضالة) .

(قيامت كوفى اولنجه برنادى : اللهم باشقهسى نام وحسابنه
هر كيم هر نه ايشلدنسه عملنك مكافآتنده اولدن طب ايتسين . دى به
ندا ايدر .)

(ان الله يعطى الدنيا على نية الآخرة و ابى ان يعطى الآخرة على
نية الدنيا) (ابن المبارك عن انس) .

(جناب حق ، آخرت نيتى اوزرينه دنيايى ويرر . فقط دنيا
نيتى اوزرينه آخرتى ويرمكدن قطعياً امتناع ايدر .)

بخارنده برنجى حديث اوله رق ذكر ايديلن (انما الاعمال بالنيات)
حديث شريفى ايسه بك مشهوردر .

افعال شرعيهده مقاصد اخرويه نك حائز اولديغى اهميتى ايضاح
صددنده سرد ايتديكمز اسباب عقليه ونقليه نك ، ظن ايدر م كه كفايتى
تسليم ايديلير . لكن ، احكام شرعيه نك فؤاد اجتماعيه سندن بجهت لزوم
كوسترن معارضلر نك بوندن مقصدلىرى ، احكام مذكوره نى منحصرأ
مقاصد دنويه به بنا اتمك اولمايوب مقاصد اخرويه سيله برلكده اوله رق
فوائد دنويه سنى ذكر وايضاحدن عبارت اولمق طرزنده قارئنك خاطرينه
برفكر كله بيلير ، و آرقه سندن : بوده ممنوعميدر ؛ سؤالى وارد اولور .
هاشم ناهيد بكك افاداتدن : « بونك شو كناهى وار ، بو كناه بو قادار
بيوكدر . ديه جك يرد . . . جهنم آتشنك شدتندن بحث ايد .
جكارينه » تعبيرلىرى ايجه بروضوح ايله ، وهله مقتداى دينسى بولونان

موسی افدینک : « شریعت اجتماعیہ بالکنز اجتماعی مفعتلری طلب ، اجتماعی مفسدتلری دفع اساسہ تأسیس قیلنه بیلیر . اکر علوم فقہیہ تدوین قیلنورکن شواساس اوزرینه تدوین قلمش اولسهیدی . . » فقره لری صراحت قطعیه سیله بو احتمالی منع ایتمکده ایسهده فقط بز قارئلمزک ، خلوص نیته مقرون اولهرق ذهنلرینی اشغال ایدهجک اولان بو احتمالی ده بروجہ آتی تدقیق ایدهلم :

احکام شرعیہ نک فوائد اجتماعیہ سنی دوشونمک ، بولمق فنا برشی دکلدر . بلکہ بوفوائد و منافعی شایان دقت بر قدرت و مهارتہ عالمہ آکلامق علمامزک عہدہ سنہ مترتب بروظیفہدر . آنجق بوایشک یری ، فنی . موسی افدینک ظن ایتمدیکی کبی علم فقہ اولمایہ جق ، اصول فقہ بیلہ اولمایہ جق ، چونکہ علم فقہ مسلمانلره وظائف دینیہ سنی بر قانون متنی کبی تعلیم و تلقین ایدهر ؛ اصول فقہده اونلرک مأخذلرینی ، ادله اربعہ شرعیہ دن نه صورتہ استنباط ایدیلدکلرینی کوستریر . احکام شرعیہ اوزرینه یورو- تولهجک مطالعات اجتماعیہ ایسه ، دین اسلامک افرادندن زیادہ اغیارینه قارشی ، برسلاح مدافعه و مسابقه حالتده وضع انظار ایدیلمک لازم کلیر . واقعا ، دنیایہ عائد اولان بومنافع و محاسنی مسلمانلرک ده بیلیمسی یک فائدهلی ارلور . آنجق مسئله نک ، یالکنز « بیلیمک » ده قالمسی اقتضا ایدرک ، وظائف شرعیہ نک فعلیات و اجرا آتی اونلرک اوزرینه بنا ایتمک درجه سنہ کلنجہ بوحال ، یوقاریده تفصیلاً عرض ایدیلمدیکی وجہله افعال مذکورہنی افساد ایدر . دیلمک کہ ، وظائف دینیہ دن هر برینک دنیایہ عائد نه قدر علت و حکمتی بولونورسه بولونسون ، ینه اجراسنده کوزہ تیلہجک اساس و غایہ ، اللهمک امرینه اطاعت و مسؤلیت اخروبه دن خوف و خشیت کبی غیر دنیوی شیلردن عبارت اولهجقدر . و نہایت ،

مقاصد دنیویه ، اساسك مادوننده و مقاصد تاليه و منضمه حائده نظر
اعتباره آله بيلير ، او قدر .

نت بختده ، درميان ايديله جك بعض استئنا نقطه لري ده واردره :
مثلا كنديسي باشلي باشنه بر عبادت مقصوده دكلده ، عبادت مقصوده يه
خادم شرائط و مقدمات عدادنده بولونان و طائف شرعيه يه عائد نيتلر
فضله مساعداتي حائر اوله بيلير . ايسته آبدست ، بالذات مقصود اولان
عبادتلردن دكلده نماز ايچون لازم بر وظيفه تبعيه حائده بولنديني
جهتله بونده هيچ نيت اولماسه و يا خود وجودك سرينه مه سي و هجه
مستفيد اولماسي كجي بر مقصد ملاحظه ايديلسه آبدست فاسد اولماز .
لكن مؤمن محاسب ينه بو كجي مساغ نقطه لريني بيله مقاصد اخرويه يه
ربط ايدرك عيني فعل ايله فضله ثواب قازانمق فرصتني قاجيرماز .

شونئي ده سويله يه لم كه افعال شرعيه ده مقاصد اخرويه دن زياده اجتماعي
قائده لر تحريسي جهته اعتنا اتمك و بوجهتي ، اساس درجه سنه چيقارمغه
چاليشموقه دينه اينانماق علت مزمنه سنك توليد ايتديكي ابتلا لر دندر .
ذاتاً مناظر لر يمك آره صيره ، سوزلرنده هپ او كيزلي علتك اثر نكسي
كورولور . يوقسه ، اك زياده منافع دنيويه سي نظر اعتباره آله ررق
اجرا ايديلن افعال شرعيه نك ، افعال دينيه و عبادت يرينه كچميه جكني
بيله جك قدر و قوف قهيدن ، و هيچ اولماز سه بوني تقديره كفايت
ايديله جك قدر بر ذكادن مناظر لرم محروم دكللردر . اولري عقل و منطقك ده
قبول ايديله جكي بوفكره سوق ايدن شي ، دينك بيانات اخرويه سنه
بك او قدر اهميت و يرمه ملريدر . يوقسه ، احكام شرعيه نك دنيا يه عائد
اولمق اوزره احتوا ايديله جكي حكيم و مصالح بك مهم اولمقله برابر
جنت و جهنمه اينانان افسانلر بو جهتله بك او قدر صرف ذهن

ایتمه مکده معذوردر لر ، همده اهمیتک فضلہسنی مقاصد دنیویہ بہ نقل
ایتمک ایستہن مناظر لرمدن زیادہ معذوردر لر . چونکہ اگر آخرتک
اصلی وارسہ انسانک اورادہ نائل اولہ جنی معظم ومؤید سعادتلر ، ویاخود
معروض قالہ جنی شدید ومدید فلا کتبلر قارشیسندہ دنیانک کلوب کچیجی
اقبال وادبارینک قطعاً اہمیتی یوقدر . آہ ، مسلمانلرہ استقبالك اہمیتی
آکلامق دردیلہ یورکری یانان تجدد پرور مناظر لرم ، آخرت دینلن
او الک بیوک آتی بہ ایناسہ لردی ، علماء دین طرفدن مسلمانلرک
دنیا سنہ اہمیت ویریلدیکی قدر اولسون کندیلری دہ مسلمانلرک
آخرتہ عطف اہمیت ایدرک یایق سسلی وکوزی یاشلی قلملریلہ برآزدہ
اوساحدہ فریاد ایدر لردی . یالکز ہاشم بک ، آشاغیدہ مکتبی
کنجلردن بحث ایدرکن ، روابط دینیہ و اخلاقیہ لرینک انحلالی یوزندن ،
مملکت ایچون جاہل لردن دہا مضر بر عنصر حالندہ بولندقلری ایعترا ف
ایتمک صورتیلہ دینسز لکک وخامتدن ، سوء عاقبتدن ایچہ بحث ایتمش
ایسہدہ یزہ بووخامتلر ، بو عاقبتلر ہب دنیایہ راجع ومنحصر تہدیدات
طرزندہ در میان ایدیلشدر .

افعال شرعیہ یی مقاصد اجتماعیہ اساسلری اوزرینہ تأسیس ایتمک
مسئلکنک بر محذوری دہا واردرکہ اودہ بومسئلک اساسی اوزرینہ
تأسیس ایدن احکام شرعیہ نک یاواش یاواش تحریف وتغیرینہ یول
اچیلماسیدر . مثلاً نمازدہ ، الک جسوق حرکات بدنیہ دن ایدیلہ جک
استفادہ یی نظر دقتہ آلانلر بر کون بونک یرینہ . بلکہ دہا نافع ودہا
سیستہ ماتیق اولمق اوزرہ . باشقہ بر شکل حرکت اقامہسنی تجویز
ایدہ بیلیر لر .

« بنہ موسی افندی دیورکہ مذہبلرک حدودینی انکار ایدہرم . اسلامک

عقلی مادام که طوتقوندر ، ترقی به امکان یوقدر . عقلی اولاً اسارت دینیهدن قورتارملی ، عقل الك بیوك حجت الیهدر ، مطلقدر ، حدودك بریله محدود دکلدرد . مذاهب اربعه نك حدودینی قیرمالی ، عقلك حریتی تأمین ایتلی . [ص ۴۰]
 هاشم بك ، بوسطرلری یازدیغی صحیفه نك صوکندهده سویله سویله یور :

« جلال نوری بك غالباً « تاریخ تندیات » ده اجتهاد قاپسنگ مسدودیتنه اعتراض ایدیور . اعتراضك نه کی افكار ومطالعاته مستند اولدیغی ایضاح ایده میور . اگر اسلامك ترقیسنه مانع اولان حال ، « ناب اجتهادك مسدودیتی » جمله مجرد سویله ایضاح اولورسه باب اجتهادی آچیق طوتان ایران ایچین نه دیلی ؟ »

باب اجتهادك آچیق دورماسی ایران مسلمانلریك نجاتنه فائده ویرمدیکنی ، هاشم بك ، کندیکنز سویله یورسکنز . شوخالده بر آز اول موسی افندی به پیرو اوله رق : « مذاهب اربعه نك حدودینی قیرمالی عقلك حریتی تأمین ایتلی . » دیر کن نه دیمك ایسته دیکنز ؟ اجتهاد بخی آشاغیدهده صورت مخصوصهده تدقیق ابدیله جکدر .

« خلاصه تورک - عثمانیلر یاکاش ، فنا ، ثابت قاعده لره مربوط قالدیلر . یاشامق شرائطی دنیانك او بر اوچنده ده کیشدی . حیات ایچین یکی قاعده لره کشف اولندی . حالوکه تورکر ثابت قاعده لری تطبیقهده دوام ایتدیلر . شیمدی دخی اوله . » [ص ۴۰]

اوت ، یاشامق شرائطی دنیانك او بر اوچنده ده کیشدی . چونکه قون و صنایع ترقی ایتدی . لکن ، رجا ایدرم : تورک - عثمانیلرک مربوط قالدیغی یاکلیش ، فنا ، ثابت قاعده لردن مقصد کز اولان احکام دینی ، اونلری هانکی نافع وجدی تشبثلردن منع ایتدی ؟ یول یایماییک ، شمندوفر یایماییک ، واپور یایماییک ، معدنلر کزی یز آلتند براقیک ، یاخود امتیازینی یوق بهاسنه اجنیلره ساتیک ، تجارت ایتیه ک ، صنعت اوکره نهمییک ، پاره قازانماییک ، قازانیلمشلی اسراف ایدک ،

سفاقت ايدك ، قويلريكنز ظلم ايتسين ، ديكرلريكنز ؛ اكثر يتته رغا
بويون اكسين ، تذل ايتسين ، هم ثروتلريكنزي ، هم بري بريكنزي
بيك ، بيتريك مي ديدى ؟

« تورك - عثمانلره ؛ ايلك دورده موافق كان ديني قاعده لرك صوكره
موافق كله مسمي شونديدر ؛ منشأى عربستان اولان دينك قاعده لري ايلك تورك لره
موافق كلدى . چونكه اونلرده عرب بدويلر سويه سنده ايديلر . صوكره تورك
حيات اجتماعيه مسمي ده كيشدى . حالو كه قواعد ثابت قالدى . » [ص ٤١]
دين اسلامك ، عرب بدويلرينه ويا او سويه ده كي انسانلره كوره
بردين اولديغنى وكوندن كونه ترقى ايدن انسانلرجه مرعى اوله بيلمك
ايچون نشئت اولاسى وحالت اصليه مسمي اوزرنده تعديلاته محتاج بولنديغنى
سويه ينلرك ؛ دينه ناصل بر نظرله باقنده اولديغنى ارباب دقت تقدير
ايدر . بونلر ، بر طرفدن : « دينه خرافات قاريشمش ، اصلنه ارجاع
ايمك لازم ، ديرلر ، بر طرفدن ده ، منشأ اعتباريله عرب بدويلرينه كوره
بر دين اولديغنى سويه ينلرك اصلنى استخفاف ايدرلر .

[١] « اسلام دينى ، تك بر آدم طرفندن تبليغ اولونمشدر . » [ص ٤١]
طبيعى دين بويه اولور . بر جماعت طرفندن ، ال برلكيله وضع
وتنظيم ايديلزيا .

« اسلامتده اونك ايچون بيوك بر ثابتت وار » [ص ٤١]
بوده بك طبيعى دلگى يا ؟

« امور دينيه ده حقيقت طائنان هر شيك بوتون اعصار آتیه طرفندن
حقيقت اولورق قواني بر لحظه قبول ايتسه ك بيله .. » [ص ٤١]
ناصل ؟ سز ، دينك ، سوزنده هيچ ثباتى اولمايان متلون آدملر
كي بوكونكي سوزيني يارين كنديسى تكذيب ايدن بر حال بي قراريده
[١] دوكتور دوزيدن منقولدر .

اولسنی می ایسته رسکز؟ بویه هر کون بر شکل تصحیح اخذینه محتاج اولان دینک طرف الهمیدن منزل اولماسنه نه لزوم وار؟ بونی هر کس یابایلیر، مطلوبه واحتیاجه موافق کله دیگی آنده ده دکشدی: یله جک دکلی؟ ایشته مجددلرک دینی بویه اولمالیدر.

« دیمک ایسته میورم که اساسانه ده تعلق ایدن قاعده لری یعنی قرآن کریمک اساسی حکملری تغییر اولونابایلیر، یاخود تغییر اولونسون. » [ص. ٤٢، ٤٣] قرآن کریمک اساسی حکملرینک نه کبی شیئر اولدیغنی بیلسه کز بوسوزیکزدده دورمازسکز.

« احل الله الیبع و حرم الربوة [١] آیت کریمه سنده کی (ربوة) کله سی بیلدیکمز فاض معناسنده آکلاشیلیمش. » [ص. ٤٣، ٤٤] باشقه دها مناسب معناسی وارسه سویله ملی ایدیکمز.

« صوکره، موردنصده، اجتهاده مساغ و تصریح مقابلنده دلالته اعتبار اولمادیقی حقنده ده ایکی قاعده فقهیه وار. ایشته بوسورتله علماء اسلام فاضی تحریم ایشلر. (ص. ٤٤)

[١] آیتده کی کله « الربوا » شکلنده در. مؤلف، قرآن کریمی بیلمدیکندن و حقیقی اولاسیله کله بی ده او قویا مادیندن « الربوة » به تبدیل ایدیور. قرآن کریمده و او ایله، الف ایله یازیلی اولان « ربوا » کرک معنی و کرک تلفظ اعتباریله لسانعزده معروف اولان « ربا » دن باشقه برشی اولمادیقی حالده باه محدودنی تفخیم ایدن لهجه عربیه یه ده مساعد اولق اوزره قرآن کریمده و او ایله یازلشدر. بوسورتله کله نك اولاسنه بر و او زانده کلدکن صوکره بو وای، جمع و اوینه تشبیهاً برده الف تعقیب ایشدر. فقیرک رأینه کوره بو الف، و اوک برحرف مد کبی متصل اولدینی بانی مد ایدرکن فتحه سنک محفوظ اولدیغنی و و او ایله مختل اولدیغنی بیلدیرمک ایچون ذاتاً لازمدر. کله نك اولاسنی بوجه سابق توجه ایدن تفسیر کتابلرنده شویله برنکته ده درمیان ایدلشدر: ربانک معناسی زیاده غیر مستحقه فی مشتمل اولدینی کبی بونکله متناسب اولق اوزره لفظنده ده بوسورتله برحرف زانده بولمش اولیور.

بو قاعده لری تصویب ایتمه یورمیسکنز ؟ منصوص و مصرح اولان حکملرده اجتهاد و تعدیل جریان ایتسینی ؟ بر آز اول : قرآنک اساسی حکملری تغیر اولسون دیمک ایسته میورم دیوردیکز .

« فائض ؛ سرمایه نك غدایی ، و بو حیثله سرمایه تداولك یعنی تجارتك محوریدر . انكلتره نك هندستان حكمرانلق ، انكلیز سرمایه سنك هندستان ثروتی و هندیلرلك قانی بلع ایتمبله ایضاح اولونایلیر . »

هاشم بك ، فائضی کویا مدح ایدیور ؛ اوروپاده برطاقم انسانلرك آلتی ترله مدن ، کندی اوتوروبده پاره سنه پاره قازاندرمق مسلکنه دو کولمسی مؤلف کبی برچوق ذوات نظرندنه شایان امتثال برشی ظن اولمقده دوام ایدرکن صوگ زمانلرده بو حال ، عکس العملی ایله قومونیسئلک و بولشه و بیکلک کی مفرط و مخرب مسلکدر دوغور مشدر . فائضی حرام و زکاتی فرض قیلان دین اسلام ایسه ، قاپیتالیستلری قیود آلتنده بولندیرارق و فقرا حقنده دائمًا حمایتکار طاورانهرق ، قومونیسئت و بولشه و بیک افراطاته ، حاجت بر اقامق صورتیله سدچکم مشدر . [۱]

مع مافیہ بز بوراده شریعت اسلامیہ طرفندن ، ربایه قارشو وضع ایدیان حکم تحریمک حکمت اجتماعیه سی سرد و بیان ایتمه جکمز ، او بویوک بحی بورایه صیغدیرماعه چالیشمایه جفز . چونکه پک چوق زماندن بری تورک - عثمانلی حکومتی فائضی فعلاً قبول و تطبیق ایتمکده بولونمشدر . یعنی شریعت اسلامیہ نك ، آرتق بویوزدن مملکتک ترقیسنه انکل (!) اولمسی قالماش و لکن مملکت ینه ترقی ایدمه مش ،

[۱] شایان دقتدرکه بو کتابنده فائضی و قاپیتالیستلکی لسان تعظیم ایله یاد ایدن مؤلف ، بولشه و بیکلرک ظهورندن صوکره نشر ایتدیکی (اوج معما) آدلی رساله سنده بونلره هان هان حق و بریور و قاپیتالیستلکی مؤاخذه ایدیور . حد ذاتنده نه او دوغرو ، نه بو دوغرو .

اقتصادیاتی دوزخه لتهرك تجارت واعتلا يولنه كيره مه مشدر . بناء عليه هاشم بكك فائض حفته كي حكم شرعى اوزرينه يوروتديكى سرزنشلىر موداسى كچمش برشكايى تازه له مك وشكايته محل قالماديني تبين ايتدكن صوكره ينه شكايته اصرار ايتك درجه سنده معناسردر .

« لكن عجا « ربوة » كله سندن مقصد حقيقه بيلديكمز فائضيدر . »
لفظ قرأك حالا (ربوة) شككنده اولديغنى ظن ايتمكده دوام ايديور .

« صوكره فخر كائات افندمن بك عالى بردستور وضع ايديورلر :
« اول العقل بالنقل » يعنى عقل ايله نقل تعارض ايدرسه عقلك نقله ترجيحنى اراده بيور بيورلر كه دينك احتياج بشره دائما موازى بر حال موجوده بولونمى بوندن دها آجيق و قطنى بر لسان ايله سويلنه ص . » [ص ۴۵]

اويله بر حديث محفوظم دكلسده جمله مذكوره ، هاشم بكك ويرديكى معنايه موافق كلك اوزره « اول العقل بالنقل » طر زنده دكل ، « اول النقل بالعقل » طر زنده اولمق لازم كلير . كنديسنك ضبطنه كوره معناسى ، مقصودينك عكسنه چيقار . لكن مؤلفك عربجه بيلمه ديكي يوقاريكى سوزلرندن ده آكلاشيلمشدى . صوكره ، دليل عقلينك ، نسخ و تخصيص قبول ايتمه مسى جهتيه نسخ و تخصيصى قابل اولان دليل نقلدن اقوى اولديغنى علماء اسلام اولدن برى كتابلرنده دستور العمل اتخا ايتمشلردر . فقط نقلى تاويله مجبور ايدن دليل عقلينك تعينى ايجون ، محاكمه لرنده احتياط منطقيه بك لزوم كورمه ين مجد دلر يمزك عقلى كفايت ايتيه جكنى خاطر دن چيقار مامليدر .

شوراسى ده استغراب اولنه جق بر شيدركه علماء اسلام ، ادله عقليه او درجه ده اهميت ويردكلرى حاله يالكلز شيوخ اكبر ،

تو حائسده عقلك نفلدن اقوى اولديغى قبول ايتمه مشدر . مجددرلك
پيشواى دينسى اولان و عقلك زنجيرنى قيرمالى دى به باربار باغيران
موسى بيكييف افندى ايسه طعن و تشنيعى ذكرى كچن علمايه تخصيص
ايدهرلك شيخ اكبرى يوكسك بر موقع استناده طوتار .

« دين اسلامك قاعده لرني نظره ثابت كوسترن تلفيلردن برى ده وقف
حفته در : « شرط واقف نص شارع كييدر . » قاعده فقهيه سيله وقفك وجه
تخصيصى تأييد ايديورلر . واقعه اورته ده بر « استبدال » قاعده سى وارسده
بووجه تخصيصى ده كيشد برهميور . چونكه واقفك شرطى شارعك نصى كى
قبول اولومشدر . » [۴۶ ، ۴۵]

اسلاف علما آره سنده بو قاعده نك علمينده بولنانلرده واردر .
بوني التزام ايدن اكثرث ايسه حقوق تصرفه نك محفوظ و مقدس
اولمى لازم كله چكنى دوشونمشلر ، اموال و املاك و ققيه ، واقفلىنك
حياتنده صاحب اولدينى ماللرندن عبارت بولديغنه و هر كسك مائده
ايستديكى كى تصرف ايتك حقى ، حقوق مدينه و اساسيه نك اك
مهملرندن برى تشكيلى ايتديكنه نظراً ، اصحاب واقفك شرائطى
نظر اعتباره الملق مسئله سى يك قولايقله تنقيد ايديله ميه چك بر اساس
معقوله مستندر .

« واقفك بوقادار جوق اولماسنك سببى ، ديندارلقدن ، خير ايشله مكدن
زياده ، عامه نك نفعى تأميندن زياده بئما كرلك مالك اولدقلى ثروقى اسكى
ظلم و اعتراف دوره سنده بر باشقه سى بئما ايتمه سين ديه املاك و عقارك يوزده
دوقسان دوقوزنى كنديلرينه ، اولادلرينه تأمين ايدهرلك بونك يوزده برينده
برجام ، برمدرسه ، ويا برتكيه به تصدق ايتلرندن نشئت ايتمشور . »

سوزى ايسه تاريخك و يرديكى سوء ظن ايله حصوله كمش بر تخميندن
عبارتدركه ، بو تخمين نه قدر حقى اولورسه اولسون تفصيل و ايضاح
طلبنه قارشى : فلان واقفك فلان جهته تخصيص ايتديكى مال ، فلان

يردن غصب اولمشدر . . دینلمك ممكن اولمايه جفندن ، اوقافی تغییره بهانه املق اوزره ، قوانین حقوقیه نظرنده بویه سوزلرك بش پارهلق قیمتی اوله ماز . آریجه تأسفه شایان بر مسئله درکه بوسوزلری ، مکتب حقوق دیپلوماسنی حائر اولان هاشم بك سویله بور . « شرط الواقف کنص الشارع » قاعده سی بویه عامیانه سوزلرله دکل ، علمی صورتده مناقشه لایقدر . و اویله بر مناقشه نتیجه سنده ، اوله ییلرکه بوقاعده نك معارضلری حق قازانیر . شیمدی بن بوراده یالکز شونی سویلهرم : بوقاعده نك شیمدی به قدر محفوظ قالمسی عین اصابت اولمش وبو سایه ده « وارداتی دولت بودجه سنك نصفه معادل اولان » اموال و املاک وفقیه بزه قدر انتقال ایتمش . اگر اموال اوقافه حکومتك ، ایسته دیکی کبی ال اوزاتمنه بیوجك بر مانع تشکیل ایدن اوقاعده اولماسه ایدی بوبویوك ثروت اسلامیه نك ده احتمال که یرنده یلر اسردی .

« ثالثاً ؛ اسلام جماعتی آراسنده بر سوری مستهک یا شاتیور . انسانک سعیدن باشقه بر شیئی اولمادیغنی بیان بیوران شارع اعظمك امری خلافنده مدزسه لر ، عمارتلر ، تکیه لر ، تنبل ، عاقل و جماعت مسلمینه فائده سندن زیاده ضرری اولان یوز بیکارجه ، میلیونلرجه افراد ایله دولیور . » (ص ٤٦)

انسانک سعیدن باشقه بر شیئی اولمادیغنه دائر شارع اعظمك بیانندن مقصدی : « وان لیس للانسان الا ماسی » آیت کریمه سیدر . بو آیتی تجدد پرورلریمز یک چوق اوقورلر ، ولکن معناسنی یک آز آکلارلر . اوجمله دن اوله رق ، هاشم بکک ده آیت کریمه حقیقده کی طرز تلقینی محتاج تصحیحدر . سورة نجمده واقع اولان بو آیت کریمه نك ماقبلنی و مابعدینی بیللر ، آخرته عائد بر حکمی مبین اولدیغنی آکلامده کوجلک چکمز لر . اگر دنیایه عائد مساعی مراد اولنسه آیتك حاوی اولدیغنی

﴿ قصر ﴾ ده صحیح اولماق لازم کایردی . چونکه دنیاده انسانلر
سعیلری لاحق اولمادینی شیلردن ده استفاده ایدم بیلیرلر ، میراث بونک
اک میدانده بر منالیدر . صوکره ، میراث ، غیرک مساعیسندن حقل
اوله رق استفاده ایتمکدر . حال بوکه دنیاده بونک حقسنلرینه بیله
وقوعات مساعد اوله بیلیر . ایشته آیت کریمه ، همان اوزرنده کی « ان
لاتزر وازره وزر اخری » قول شریفی ایله برابر آخرتده هر هانکی
بر انسانک ، دیکرک جرمندن مسؤل و متضرر اولمایاجنی کبی استفاده سنکده
کندی مساعیسنه منحصر قلاجنی ناطقدر . اوستنده کی « ان لاتزر
وازره وزر اخری » قول شریفنکده ، نیجه یا کاشقلره ، حقسنلقلره
جلوه گاه اولان دنیایه عاند اولمادینی معلومدر .

آخرتی غائب ایتمک شرطیله دنیایی قازانمغه چالیشموقده شرعاً
انسانلرایچون بروظیفه در . لکن بووظیفه یی مسلمانلره حس ایتدیرمک
اوزره ، دنیا منفعتدن باشقه سنه عقل ایردیره مینلرک یاپدینی کبی سی
آیتنه یا ککش معنی ویرمه نکده معناسی یوقدر .

مؤلفک ، طلبه علومی مستهلک عد ایدرک بونلرک اقامتلرینه تخصیصاً
انشا اولتان مدرسه لری ، فقرايه معاونت مقصدیله یاپیلان عمارتخانه لری
مبانی خیریه دکل ده عادتاً مؤسسات مضره دن کوسترمسی ده پک غیر بیدر .
مدرسه لرک ، عمارتلرک حال حاضری ، صورت اداره سی واجب الاصلاح
اوله بیلیر . فقط مدرسه لرک ، عمارتلرک هر حالده معارفه و انسانیته خادم
آثار نافعه دن اولدیغنه و بزم ایچون بونلرک دائماً استفاده سرمایه لری
عدا دنده بولندیغنه شبهه یوقدر ، هله ، مدرسه و مکتب سا کنلرینی ،
حاضر دن تعینش ایتلمی اعتباریله مستهلک عد ایتمک ، و قتیله جاهل
یر معارف ناظریمزک : « مکاتب مصرفی اولماسه معارف بودجه سی بوله

کیره جک . « دیمسنه بکزر برشیدر . عمارتلردن متفع اوله جق فقراده
بالطبع مستهلکدر . شو حالده فقرا ایچون برشی ، حتی خسته خانه
بیله یایدیر ماملی . زیرا مستهلکدره ملجأ اوله جق !

« خرسیتانلقدهه ثابت وار ایدی . و بونی ادامه ایچون چالشدیلر .
نهایت برخرستیان مجددینک رفع ابتدیی لواء عصیان آلتنده طولانلر ثابت
قاعده لری بیقدیلر . » (ص ٤٨)

خرستیانلقدهه - وقتيله ثابت اولدیغی کبی بو ثابتک موسولیکدهه
حالاموجود اولدیغی مؤلف بر صحیفه یوقاریده سویله مشدر . اسلامیتدهه
ثابت وار که بونک شیمدی به قدر قالمسندن شکایت اولوب دوریور .
بوتون بونلردن آکلامالی ایدی که دین دنیلن شی ، ثابت اولور وانسانلر
حرفندن ده کیشیدر لردکن صوکره آرتق یکیسنه دین دینمز ، دینسزلک
دینیر (ثبت الله الذین آمنوا بالقول الثابت فی الحیوة الدنیا و فی الآخرة
ویضل الله الظالمین ویفعل الله ما یشاء) .

« دین اسلامده ره فورما ، دینک حقیقتنه نفوذ ایچون حرکت چوقدن
باشلادی . شیخ محمد عبده جمال الدین افغانی ، قازانی موسی افندی بیکییف
ونهایت عربک افکارینه ، باشقه دینلرک متوننه واقف اولدجه اسلامیتک علویتنی
داها زیاده تعظیم و بیجمله چالیشان اسلام کنجلینک حرکت فکریه سی ، ایشته
بوتون بونلر بر کون کلجک دینک حقیقتنی اسلامک سمع اطلاعنه ایصال
ایده جکر . دیندن یا کلش آلمش قاعده لری نلندن بیقاراق دینک اصیل
وعالی قاعده لرینی اونک رینه اقامه ایده جکر . اوچنجی فصلده اصلحات
دینیهدن بحث ایتک اوزره سوزمی بوراده کسوزم . » (ص ٤٩)

اوبخنده سز که کوروشه جکیز . بالکیز ، دینه عائد اولان بوکی
بو بونک ادعایریکزه قارشنی بن دهه ردهه سزه شو سوآلی ایراد ایده جکم :
دینه حقیقه ایسانیور میسکیز ؟ هرشیدن اول بوکا دوغرو بر جواب
هریکیز .

برده ، برآز اشاغیده کلهجک اولان « اوروپا مدینتک یا کلش
تلقیسی ، بحثنده ، اوروپادن حاضرالبسه کبی کتیریلن وروحزه توافق
ایتمین معارفک ، مشروطیت ادارهنک علیهنده بولنورکن مؤلفک
شویله برسوزی واردر :

« اوروپا شمدی به قدر سلاحله فتح و استیلا ایدهمدیکی شرق اسارت
آلته آلتق ایچون صوگ برچاره بولدی : کتابلریله ، مکتبلریله شرقک کنج
ذکی دماغلرینه برطاقم مجهول ، اسرارآمیز ایدهآلر الهام ایدیور ، زوالی
کنجبلر حرارت و شبابه بلده خولیا به قوشیورلر . »

ایشته ، اوروپانک یاپدیقی انقلاب دینی به تقلیداً بزم دینمز اوزرندهده
ره فورما اجرا ایدلسی طرزنده حاصل اولان کنج و حرارتلی
آرزولرله « دین اسلامک اسکی قاعده لرینی تملدن بیقمق » مسئله سنکده ،
روحزک صوگ استناکاهنی بیقمق درجه منده تهلککلی برشی اولمادیغنه
هاشم ناهید بک امینمیدر ؟

« عرقک مصالبهسی »

« متباین عرقلر ، مثلاً بیاضلر ، سیاهلر مزاج اولنه بیلیرلر . فقط بوندن
حاصل اولان ملزلر ، منشألی اولان قوملرک دوننده قالیر و بر مدینت تشکیل ،
حتی متشکل بر مدینتی ادامه به قابلیتسز اولور . . . آمریقانک آلمان وانکلرلی
کبی عالی قوملرک تصالبرلی بر عنصر ترقی اوله بیلیر . . . تصالاب ایدن قوملر
غایت متباین اولسهلر ، اقوام عالیهدن بیله اولسهلر دائماً بر عنصر تردی تشکیل
ایدرلر . . . ایکی قومی تصالاب ایندیرمک عینی زمانده بونلرک بنیه تشریحیه
و عقلیه لرینی تحویل ایتمکدر . » (۵۱)

« بو مختلف عرقلر آراسنده مصالبه لرک ایلمک اثری بو عرقلرک روحنی ،
یعنی قوملرک قدرتی وجوده کتیرن واونسز نه ملت ، نه وطن بولنامایان افکار

وحشیات مشترک نك هیئت مجموعه سنی تخریب ایتکدر . بو دور تاریخ ، اقوامک دور بحر انیدر . بر قوم چوق شی غائب ایدم بیلیر . چوق زمان فلا کتلم کچیره بیلیرده بنه بلنی دوغروالته بیلیر . روحنی غائب ایتدیکی زمان ایسه هر شیئی ضایع اتمش دیمکدر ، بردها بلنی دوغروالته ماز . . کوستاو لوبونک بومطالعہ سنی تمیق ایتدم . علم حیواناتک تصالب عروق ، وراثت اصطفای قانونلرینی حیات و تاریخ اقوامه تطبیق ایتکله بو نتیجه یه واصل اولدیغنی کوردم . علم حیواناتده تصالب عرق ، ایکی مختلف نوعک اقترا نیله « ملز » حصولنه اطلاق اولنور . « (۵۲)
« کوستاو لوبونک حیات اقوامه تطبیق ایتدیکی دستورلرینک مستند بولندینی قوانین طبیعی بی ایضاح ایتدکن صوکره تورک عثمانی عرقک مصالبه سیله بونک نتیجه سندن امنیتله بحث ایدم بیلیرم . » (۵۳)

« عثمانی و سلچوق تورکلرک ، یکی چری اوجاغنه کیرنلر ، اسلام اولانلر و باشقا ملتلردن تورک تحت ازدواجنه آلنان قیزلرله مصالبه سنه دقت ایدم ! ملتلی آیری بر اراککله قادین ، حتی متمدن بیله اولسهر ، تشریک حیاندہ بر موازنت تأسیسی ایچون ملی خصوصیتلرینی آزچوق اهماله مجبور اولورلر . ذریتلرینه هر برینک قانون آرشدن حصه دار اولدقلری درجه قوتده بنیه وی ومعنوی خصوصیتلردن برپارچه ایرات ایدرلر . لکن بوذریت هیچ برینک تمام بر نموسی دکلدنر . عثمانی تورکلرک ، عرقنه حل و مزج اولنان برجوق قانلرله بنیه تشریحہ می ده کیشدی . اورتا آسیادن کن تورک عالمه سی باشقا قانلرله نه قدر قازیشدی و سہای جسمانی نہ قدر کوزلشدیسه سہای مغنویسی ده اودرجه چیرکینلشدی . خلاصه بومصالبه تورک عرقک روحنی تخریب ایتدی . (۵۶)
« عثمانی تورکلرکده ذکاتک انکشاف و ارتقاع ایتدیکی نسبتده اخلاصزلغک درجه تأثیری ده یوکسلدیکی کورولور : اک فنا الکعالی طبقه در . دیمک ایسته یورم که هوتی یکی سجیہلر اکتسابنه مساعد اولان تورک عثمانیلرک هنوز تنور اتمه مش ، قابلیت و ذکاسی ایشله ننه مش قسمی ، کویلیر ، کوچوک شهر لیلر ، جاهل و معتقدلر ، منورلر کی بوستون فنا بر شکل اکتساب ایتم مشدر . بونلرده قانون وراثتک اعانه سیله تورک شیمه لرندن هنوز بر بقیه ، تربیه یه بیوک بر استعداد وار . » (ص ۵۸ ، ۵۹)

هاشم بکک کتابندن تلخیصاً نقل ایتدی کمز شومصالبه بحثی انسانلرک حیوانلره قیاسی اساسنه مستند اولقله برابر بونک تورک عرقنه تطبیق نده

مصالبه نك كندیسی کی غیر متجانس بر طاقم منطقسزقلر واردر .
بو بحثك باشنده كوستاو لوبونك شوسوزلری واریدی : « تصالبه
ایدجك عرقلر عددجه غیر مساوی اولورلرسه اقلیتده بولونانلر
بر قاچ ذریتدن صوكره نسللرندن ، قانلرندن هیچ بر اثر ابراقمیزین
نابود اولور . » شیمدی باقلم ، عثمانلی توركلره ، اختلاط ایتدكلی
یا باغچی عنصرلردن هانکی طرفده اکثریت وار : هاشم بك ، عثمانلی تورك
حكومتك صورت تشكلی كتابك مبادیسنده قیدیدر كن ، درت
یوز چادیردن عبارت بر عشیرتدن جهانكبر بر دولت وجوده كلی
طرزنده کی منقبه تاریخیه یی بك غریب بر خلاف حقیقت اوله رق تلقی
ایتدكن صكره شویله سویلر :

« عثمان غازینك اسکی انقاضی اوزرینه یکی حكومتی تأسیس ایتدیکی
سلجوقیلر تورك ایدیلر . . حقیقت شودر . عصرلرجه دوام ایدن تورك آقینلرینك
عظیم ومكرر مد و جذرنده آناتولی ساحه استیلاسنده كوچوك زمهرلردن
ترك ایتدیکی ترسبات ، آناتولینك هر طرفنه یایلمش بر تورك طبقه سی تشكیل
ایتدیکی زمانده ایدی که سلیمان شاه او حوالی به كلدی . »

« سیلان ایتدكجه دها كوچك و دها بویوك صولرك عینی ضرورتله التحاقه
مجبور اولدقلری بر ایرماغك نهایت كنیش ساحه لری استیلا ایده جك مرتبه ده
خروشان بر نهر اولماسی کی تورك عثمانیلر دخی آناتولی ده كندی عرفندن
برچوق كوچوك زمهرلری الحاق ایده ركدن مهیب ، قوی ، مستولی بر كتله
اولدی . منشای عرقی ، لسانی ، دینی براولان بو زمهرلرك یاواش یاواش یكانه
تورك - عثمانلی حكومتنه استحاله سی بویوك محاربه لره لزومی اولان كیتی وجوده
كیتیدی . » (ص ۹ ، ۱۰)

مؤلفك شو صورتله واقع اولان كندی تدقیقات تاریخیه سنه نظر آ
عثمانلی توركلرینك اك چوق اختلاطی ، ینه كندی تعبیری ، وجهله
عرقی ، لسانی ، دینی براولان سلجوقی توركلریله اولمشدر . حال بو ك

متجانس اقوامك تصالبي، عرقك تدینسی موجب اولمایوب بلکه ترقیسنه سبب اوله بیله جگنی کوستا و لوبونک سوزلری صیره سنده قید ایتشدی .
او حالده تورک - عثمانلی عرقی ، مصالبه نك شو بو یوک قسمندن متضرر اولماق لازم کله جک . دیوشیرمه لرله و سائر میان عنصر لرله واقع اولان تصالبي ایسه برنجی قسمه نسبتله اهمیتسز اولدیغندن ، عثمانلی تورکلرله دیگر تورکلرک امتزاجندن متحصل تورک عنصر مترقیسنک اکثریتله اختلاطه اوغرایان بواقلیتک ، ینه تصالب قانونی موجبنجه تورک قانی ایچنده نابود اولسی اقتضا ایده جکدر . تورک عرقک معروض اولدیغی شو ایکنجی و مضر تصالبه نه قدر اهمیت اسناد ایدیلسه ینه اوروپاده یولتان مختلف و متباین اقوام آراسنده ، ترقیات مدنیه سوقیه میدان آن هر درلو سربستی اختلاطک حصوله کتیره جکی تصالبدن فضله برکیت و اهمیتی حائر اوله ماز . اوروپا ملتلیغی ، بو اختلاط مدنی دورلرینی یاشامغه و کوندن کونه ایلری کونورمه ک باشلا دقلرندن اعتباراً بیلیم تدنیه یوز طومش فرض ایدیورلریمی ؟ مطالعه مزیم عثمانلی تورکلرینه حصر ایتمه رک ، ایران ، چینه دوغرو تعمیم ایده جک اولورسه ق شرقدہ اختلاطات صلیه نك غریبه کی قدر اولمادیغنی تسلیمده تردد ایتمه ز . بونکله برابر اقوام شرقیه غریبه نسبتله نه دن متریدر ؟ غریبه تصالبک اقوام عالیه آراسنده اولدیغنی درمیان ایتمه کده : « تصالب ایدن قوملرک متخالف و غیرمتجانس اولدقلری تقدیری اوزرینه اقوام عالیه دن بیله اولسه لرینه بر عنصر تردی تشکیل ایده جکلرینی ، ناطق اولان قاعده تصالب مانع اولمالیدر .

داها دوغروسی بالعموم انسانلرک مبدأ خلقته منتهی اولان ماضیلرینه دوغرو نه قدر ارجاع نظر ایدرسه ک تصالبک اولسبتده آزالدیغنی

و مستقبل طرفده ایلرله دیکه عرق اعتباریله عظیم قاریشیققلره معروض
قالقده اولدیغنی کوروروز . شو حالده انسانلرک ال مترقی زمانلری ال
ابتدائی دوره لری اولق و حق « ایکی قومی تصالب ایتدیرمک عینی
زمانده بیه تشریحیه و عقلیه لرینی تحویل [دیکر سوزلری قرینه سیله
تحویل تعبیرینک ضمنده تخریب معناسی ده معتبردر .] ایتک اولدیغنه
کوره انسانلرک خاصه ذکاجه و بلدکه کوزلله کجه ال مترقی زمانلری
ال ابتدائی دوره لرنده کچمش اولق ایجاب ایدر ، که بوکا موسیو
کوستا و لوبون ایله هاشم ناهید بک بیلمم راضی اولورلرمی ؟ تصالب
قانوننک شوقره صریحه سی ایجابجه یوبوزدن عرق دوچار خرابی
اولان عثمانلی تورکلرک قوه عقلیه لری ایله سیارینه نظراً نیچون تدنی
ایتمدکلری سوا لی ده ، عثمانیلرک ، تصالیله سیهای جسمانیلرنده کوزللك
و عقل و ذکاجه انکشاف و ارتفاع کسب ایتدکلرینی تصدیق ایدن
هاشم ناهید بکه وارد اولور . عثمانیلرک تصالیله سیهای مغنویلری
چیرکینلشدیکنی یازارکن ، سیهای جسمانیلرینک کوزلله شدیکنی ، سوزلرینه
یالکز بر قیمت ادبیه و یرمک ایچون علاوه ایتدیسه لر ، حیوانلرک
اصطفای عرقیلرنده محاسن جسمانیه نک مغنوی محاسنه برابر ترقی
ایتدیکنی دوشونملی ایدیلر ، و یاخود انسانلرک تصالی مسئله سنده
حیوانلره تطبیقاً مطالعه یوروتمک پک شایان امنیت اوله میه جنی حقنده
یونقطه کندیلرینی ایقاظ ایتلی ایدی .

کله لم ، ینه تورکلرده ذکاسی انکشاف و ارتفاع ایدن ال عالی
طبقه نک نهدن اخلاجه ال قاسی اولدیغنه : روحی و مغنوی تخریب
ایدن تصالده یوقسه دینکی صراحتک خلافته اوله رق قوه عقلیه جه
بر خاصیت عمرانی وار ؟ سوکره ؟ قوه عقلیه ایله روح و مغنویت

آراسنده کی مناسبت ، تضاد می ؟ داهاسی وار : کندی تعبیر لرنجه جاهل
 و معتقد لر نه دن منور لر قدر فنا بر شکل اکتساب ایتمه مش ؛ بونلرده
 نیچون تورک شیبه سندن ، تورک سجیه سندن برقیه موجود ؛ حال بوکه
 اورته آسیادن کنن تورک سیپاسنک علی السویه تبدلی تصالب خصوصنده
 جمله سنک همحال اولدیغنه شاهد دکلی ؛ خلاصه ، مؤلف ، نجاته استعداد
 اعتباریه عثمانلی تورکلرینک اقسامی آراسنده کی فرقلری ای کورییور ،
 یالکز روح مسبی آکلایامیور . اونک ایچون بو تصالب بحثه عائد
 تدقیقات فیزیولوژیه لری بوشدر .

بو بحثک - اشله دجه میدانه چیقان تناقضلر نندن ده قطع نظرله -
 نجات و اعتلا بوللرینک یولجیسنه یأس و نومیدی درس وحسی ویرمکدن
 باشقه فائده سی یوق . چونکه مصالبه تأثیری ایله روحنی ضایع ایدن
 ملت بردها بلنی دوغرو لته ماز ، دیدیلره تورک - عثمانلی عرقنک مصالبه
 ایله روحنی تخریب ایتمش اولدیغنی ده سویله دیلر ، کویلیلرده ، جاهل لرده ،
 معتقد لرده فلاکت بر آز اهون ایسه شبهه یوق که بو ، تصالب عرقی
 اعتباریه اقسام مذکور ه نک بر آز فرقلی اولماسندن نشئت ایتمه مشدر .
 منور لرله بونلر آراسنده کی فرق ، صرف تحصیل و تربیه فرقیدر .
 زیرا غیر منور لرک عرقی دها آز تصالبه معروض قالمش اولدیغنی ادعا
 ایتمک ممکن اولمادیغنی کبی کویدن کنن و باباسنک کویلی قانی حامل
 بولونان چو جو قلرده منور لر آراسنه قاریشدقنن سوکرا دیکر لر نندن
 سچیلمز اولیور لر که البته بونلر یکیدن بر تصالب عرقی کچیرمه مشلر
 و مجرد تحصیل و تربیه کیمی اخانه سندن کچمشلر درر . نتیجه ، تصالب
 عرقی خصوصنده عالی و سافل طبقه لرک یکدی بکر نندن فرقی اولمایارق
 هپسی بر در . و مؤلفک ادعاسنه کوره مادام که عثمانلی تورکلر مصالبه

ایله روحنی تخریب ایتمشدر ، و مادام که روحنی تخریب ایدن ملتده برداها بلنی دوغورولته ماز. اوله ایسه ، ممکن اولیه جق برشیدن ، یعنی نجات و اعتلادن بحث ایدن بو کتابی نه یه یازمشلر ؟ [۱] اوت ، تکرار ایدهیم که نجاته اهلیت اعتباریه عثمانلی تورکلرک اقسام و طبقاتی آراسنده کی فرقی ای کوریورلر . لکن روح مسیعی آکلایامیورلر. اونی کندیلرینه بن سویله یهیم :

عثمانلی تورکلرک محوینی حاضرلایان اخلاقسزلنک ، سچی سزلنک سبب و منشأی منورلرده دینسزلنک ، غیر منورلرده علمسزلنکدر ، و دینسزلنکک اخلاق اوزرنده تاثیر مشؤمی جهلدن زیاده اولدینی ایچوندرکه منورلر دها متردیدر . صوکره ، بومنورلرده برآز جهل و غیر منورلرده بر آزده ضعف دین واردر . و برنجی سببک یعنی دینسزلنکک بر مقداری ایله ایکنجی سببک تمامی ، کره ارضک هر قطعه سنده بولونان مسلمانلر اوزرینه برعمومی بلوی حالنده مستونیدر . ایشه بزى بیتیرن دردیمز ایچون آرادیمز و حقیقهٔ محتاج اولدیقمز شاه دارو : دینه مقرون بر علم و ایکیسنی جامع عملی برتربیه ! صولک

[۱] تصالب قانونلرینی ، تماماً علیهمزده اولق اوزره بولهجه تمهید ایدن مؤلفک ، ایلریده (ملیت وطن حسلری) بحثنده کی شورجه متکارانه سوزلری هیچ فائده و برض :

« بکون هیچ برعرق یوقدرکه اختلاطادن مصون قاهره صافیتی محافظه ایتمش اولسون . مع مافیة برملت حالنده یاشایان و برروح ملیتی قلبنده طاشییان کنه لرده آز چوق قرایت یعنی عربجه بر اصلیت وار . تورک ملتک نه قیدر چوق اختلاطاته دوچار اولدیغنی (تصالب عرق) بحثنده ایضاح ایتمشدم . هر نه حال ایسه شیمدی تورک-عثمانلی حکومتنک حدودی داخنده برتورک عنصری وار .. » (۲۶۴)

عصرده ، بزى ، اسكى و عمومى درديمز و ايكنجى درجه ده بادي*
انقراضمز اولان علت جهلدن تخليص ايتك ايسته ينلر ، داهها حد
داها مهلك بر مرض انقراض اولان دينمزلكه دوغروسوق ايتديلر.

« آوروپا ايتنك ياكلش تلقيسى »

« بو قادار تجبل اينديكمز رشيد ومدحت پاشالر عجباً بو تجيلاته لايق
بر داهيى؟ .. رشيد ومدحت پاشالرك شخصيتده ، ماتى ، بوكسلكمك غايه
وصرافنى تقديس اينلدنم . لكن بو غايه و وصول ايچون طريق ترقى ديه
كوستردكارى يول ، بزى ساده اوچورومك كنارينه دكل ، اعماقنه قدر
سوروكلهدى . اولر ترقى ايتديرمك ايسته دكارى سلطنتك بو استعدادى اك زياده اولر
يا خود هيچ اولمازسه انقراضه محكوم برسلطنتك بو استعدادى اك زياده اولر
تميل ايتديلر .. بوكونكى منورلر بيله مدنيتى ياكلش تلفيده دوام ايديورلر .
اركلر بيقلرخى كسرك يوزلرینه پودره سورمك ، صيرتلىنه آرقسى كوستكلى
وبر آرشون ييرتيق باطولر كيمك ، قادينلر جيپلاق قوللارنده ماشون وشوانيتى
عميقاً تحريك اين متبازر قالمه لرى اوستنده و بلور كردانلرى اطرافده ، رنگين
ايك داغله لرى طاشسيمق ، هپ بردن شراب ايچمك ، چائى چالق ، دانس
ايتك صورتيله مدنيتى تاق ايديور ! (۶۲) نتيجه نه اولورسه اولسون اصل
بو بيوك آدمرك طرز حركت لريدركه ملتك طرز تلقيسنه پيشوا و حركت عموميه ينى
انتاج ايتدى ؛ كلخانه ، اصلاحات فرمانى و قانون اساسى بوسلطنتك دهاجاتده
ايكن موعود اولان انقراض و فئاسنه ، برر مرثيه ، برر سرنوشت قبرا اولدى .
۱۲۵۵ ده كى كلخانه خطنك و اوفى توسيع اين ۱۲۷۷ اصلاحات فرمانك
ايشته خطوط اساسيه سى : — جان ، مال ، عرضك محفوظتى ، مسلم ، غير
مسلمرك مساوات حقوقيه سى (بالعكس امتيازات مذهبيه نك ابقا و تأييدى)
غير مسلمرك سربستى* اديان ، سربستى* تدريسى ، عمومك سربستى* فكري ،
محاكمه لرك علنيتى ، رشوتك منى ، اجنبيلره تصرف املاك حقى و برلسى ، و يركى
واعشار اصوللرينك اصلاحى ، هرسته واردات و مصرفك نظامه تابع طوتولملى
(يعنى بودجه) و نهايت معارفك و علومك آوروپادن آلمسى ... بونلرك هبسى

کوزل ، لیکن تورک عثمانلی ملتک غائب ایتدیکی اصل روحنی اوکا کیم وناصل اعاده ایده جک؟... سوکره رشید پاشانک اثری ، یعنی بحث ایتدیکم فرمانلر مشترک برسیجه تأسیسه مساعدمی ایدی ؟ (۶۳) آورو یادن علوم و معارف آلام ، آلدیلر وحی ۸۶ تاریخنده بر معارف نظامنامه سی ده باییلدی . لیکن آورو یادن آنان بو علوم و معارف ، بو زهر و حیات خلیطه سی و بونظام ، تورکره اصل روحنی و بره بیلمکدن پک اوزاق اولقله برابر اونک یکانه استنادکاهی اولان عقیده سی ده بوزدی ! کلیشی کوزل ترجمه اولسان کتابلر بزه معین بر تریبه فکریه و بره بیله جک صورتده دکلدی . « (۶۴)

ایشته ، تورکیانک انقراضنده اک صوکنجی واک دهشتلی عامل بومسئله ، یعنی معارفک سوء تمثیل و تلقیسی اولمشدر . چونکه آورو یانک معارفنی اقتباس ایدرکن ، ملتک اخلاق و عنغنه سیله مصادمه ایتدی رمله مسنه اهمیت ویرمه ملک یوزندن ، مصادمه ده اخلاق و عنغنه طرفنک غلبه سی حالنده معارفه قارشی امنیتسزک و رغبتسزک ذهنیتی تأسس ایدیور ، مغلوبیتی حالنده ده ، مؤلفک مصالحه بحثنده در میان ایتدیکی تجربیات ، بودفعه ملتک دوغرو دن دوغرو روحنه توجیه ایدلمش اولیوردی .

« کلخانه خط هایونی اوقونورکن هیچ کیمسه نک برشی اکلا یامامسی طبیعیدر . بو طبق آسیانک اورته سننده یاشایان برکولونک آورو یاده مکلف و معنق برصوفه ده هیچ کورمدیکی ، آلیشادی غریب طعاملر قارشوسننده کی وضع حیرته جوق بکزر! یوکسک سسله اوقونان برچوق غریب کله لرو هیچ برشی .. یتمش سکسان سنه سوکره حریتی انسان شکلنده و یا هر درلو تعجیدانک ، قانونلرک ارتقاعی مقامنده آکلایانلرک باباسنه ، یتمش سکسان سنه اولکی خط هایوندن نه آکلایا بیله کترینی صورمق ممکن اولسه !.. [۶۵] تأثیر و تخریبده اون قات وحی مملکتک بنیاتی بیقان ضربه لریک اک صوک و اک بویوک اولان مدحت پاشانک قانون اساسیسی بانا حیرتدن فضله آغلامق احتیاجنی ویرر ... رشید پاشا عثمانلی تورکره ، روحنی دکیشدیرمک ایچین کیدیردی و فقط بر کون احتمال که آتیلاحق بر لباسی اورویادن هدیه کتیرمشدی . مدحت پاشا ، باشقا ملتر ایچین آلیشیلمش برغدا برینه کچن عجیب برمیوه ایله ملتی زهرله دی .

[۶۷] حکمدارینه معادل بر حاکمیت و حتی ایجاب ایدرسه اونک صلاحیتی تحدید و رفع اتمک حقنی مدحت پاشا ملته ویردیردی ... عثمانلی تورکرده حاکمیت ملیه نیک اوکونه قادیارک کوچوک تظاهری بانا کوستره حکم بر قهرمانی قارشیمده کورمک سعادته نائل اوله بیلیریم ؟ « [۶۸] « قلیچی پک کوزل قولانمایا بیئلر ایچین ماکنه لی سلاح مع التأسف اکثریا بر آلت قتل وقضا اولور . « [۶۹] « کوستاولوبون شوبله دیور : (تأسیساتک مصدری اولان سجه شعارلرینه مالک اولان بر ملتن دن بو شعارلری نزع ایدمه یله حک و یا خود مالک اولمایان بر ملته بو سجه شعارلری بخش ایدمه یله حک نه انقلاب واردر » نه قانون اساسیلر ، نه ده مستبدلر . ملتک مستحق اولدقاری حکومتله مالک اولدقاری چوق کره تکرار اولونمشدر . باشقه حکومتله نائل اولمالری عقل آلبیلیری ؟) عقولک ممنوع کوردیکی بو فوری استحالته مدحت پاشا عثمانلی تورکر ایچین ممکن ظن ایشدی . « [۷۰] « مدحت پاشانک اثری یاشامامغه محکوم اولدی ... لکن تکامل قانونی جبراً تحریف اولماسنک انتقامی ، حصوله کلن عکس تأثیرله آیر ... کوستاولوبون مثال اولورق بزه آمریقای جنوبینک حالی آکلاتیور ... بز بو حکمک تأییداتی آسیاده دخی بوله بیلیر : چین جمهورتی ، ایران مشروطیتی ! « [۷۲] « ماضیه دوغری بوله خونین رجعتلرک مثانی بز بدی آیده کوردک . [۱] لکن ایران ، بدی کونلک بر استقراره بیله مظهر اولمه مادی ... حقیقت شودرکه آوروپا شمدی به قدر سلاحه فتح واستیلا ایدمه دیکی شرقی اسارت آلتنه آلمق ایچین صوک بر چاره بولدی : کتا بلریله ، مکتبلریله شرقک کنج ، ذکی دماغلر نه بر طاقم مجهول ، اسرار آمیز ایدمه آلر الهام ایدبور . زواللی کنج لر حرارت وشبابله بلده خویلیاه قوشبور لر . « [۷۳] « مدحت پاشانک بر چوق سنه صوکره اعاده اولتان قانون اساسیسی اصل روحزده هیچ بر نبدل یامادقن باشقه مملکتتمز دخی ناتوان قولریمز آره سنده پارچالاندی . چونکه بوقوللری تحریک ایدن اواسکی صدای بلندی فانوق اساسی صوصدیرمشدی . « [۲۴] « مدحت پاشا تورکیایی قورتارمق ایسته بوردی . تورکیایی قوتاره جق تدبیرله مهاجرت اتمه لیدی ، اتمه دی . احوالده مدحت پاشایی بر داهی ، بر منجی کی اصلاً قبول ایدمه میز . بالفرض مدحت پاشا

[۱] مؤلف ، ۳۱ مارت حادثه سنی بر ارتجاع حرکتی تاق ایدنلرک غفلتنه اشتراک ایدبور .

خاندان سلطنتی ، علم و عرفان ایله یوگسلاوینا بالذات پادشاهلر ایچندن تورکیا ایچون برمنجی چاقابیلرسی اسبابی حاضرلایبیلردی . بونی یاپامادی ، چونکه دوشونمندی . اوله ایسه مدحت باشاق لایق اولدینی صورته طانیلم . ایکنجی قانون اساسی پادشاه نفوذینی صفره ایندیردی . ایش بونکله قالمادی : تورکلرک و کره ارضده کی بتون مسلمانلرک دیندارانه بر حسن ایله تعظیم ایندکلری مقام سلطنت و خلافتله استمزایه قادار کستاخقلر و خاشاکلر ارتکاب ایندک . خلاصه بز اوروپا مدینتی یا کلش تاقی ایتمز . ترقی ایتمک ایچین ترقیات فیکریه نکه مولودی اولان یوگسک بر اصول اداره بی مملکتیزه تطبیق ایندک . مشوم نتیجه سی میدانده ! . اصول اداره ده اولدینی کی غرب مدینتک بتون تفرعاتی ده هب بوبله سطحی و یا کلش تقلید ایندک : لباس ، اصول معاشرت ، اصول معیشت و سائر و سائر .. بز اصل روحزی غائب ایتمسک . باشقه ملنلرک مخصوصاتی تقلید ایده ایده کندی کندی طانیلمایه حق سجه سیز ، اصینسز و نهایت محو و انقراضه محکوم اولدق ... تورک - عثمانلی ملتی بو یا کلش تاقی به اوغرامازدن اول برچوق احتیاجلرینی کندی محیطنده تسویه ایده بیلیردی . محتاج اولدینی اشیایی حاضرلایان صنعتلر اوروپایی تقلیددن سوکره یاواش یاواش سوونمکه باشلادی . برربرر سوندی . شمدی تپه دن طیرناغه قدر استعمال ایندیکنز اشیا ، ما کولات ، مالزله اکثریتله ، بز دکل ، آوروپانکلر . چونکه بز روحزی اونوتدیغز کی صنعتلریغز دخی اونوتدق . (۷۶ ، ۷۷)

هاشم ناهید بکک، مشروطیت و قانون اساسی حقتده بتون تجدد پرورلریمزک تأسیسنه چالیشدیغی حسن ظنی کسر ایده جک ماهیتده اولان مطالعاتی ده خلاصه شورایه نقل ایندک . آوروپا مقدلکی مسائلنده دوشونجه سز و احتیاطسز حرکت ایتمک سوء عاقبتی ایضاح صدنده کی سوزلرینی تماماً تصدیق ایله برابر بویولده دقت و بصیرت توصیه ایدن کندیسنک ده داها برچوق نقطه لرده محتاج نصیحت اولدیغی استطراداً علاوه ایندکن سوکره موضوع بحث اولان مسئله به کلام : دیمک که هاشم بک مشروطیتک ، تورک عثمانلی ملتته مناسب بر

اداره اولمق اعتباریه لهنده دکل . مطالعه سنی ، کرک : کوستاولوبونک
سوزلردن استخراج اولتان قوانین طبیعیه ایله و کرک اعلان مشروطیتدن
صوکره کی زمانلره عائد کار و ضرر حسابنک کوستردیکی نتیجه تجریه
ایله تأییدایتدیکنه نظراً حسب الظاهر فکرنده یک حقلی کورونیورسده
عاجزلی مع التأسف بو نقطه دهده کی فکریلرینه اشتراک ایده میه حکم .
مناظره صوراره کز ، محاکمه سنده ، الکیزاده برنجی دلیل ، قانون
طبیعت دلیلنه استناد ایتمک ایستدیکنی و ایکنجی بیله عد
ایتمه یوب برنجی دلیلک نتیجه سی حالنده کوستردیکنی سزه سویلر سدهده ،
اصابتدن امین اولدیغم تخمینمه کوره کندیسنی الکیزاده تغلیط ایدن
ایکنجی نقطه در . بخله برابر شمدی قارئلرده امین اوله بیلیرلرکه اگر
هاشم یک مشروطیتدن صوکره کی نتایج مشؤمه نک شاهده اولماسه یدی ،
یعنی مشروطیتی کورمه دن اشتیاق حریتله هر کسک یانوب یاقیلدیغی
دوره لرده اولسه یدی ، کوستاولوبونک سوزلری آره سنده بولدیغی تکامل
قانونلری کبی بیک دانه برهان عقلی ، مشروطیت اداره علیهنده بر حکم
ویره بیلیمسی ایچون کفایت ایتمزدی . فقط ، الکیزاده لریزه ده شامل اولمق
اوزره همزک محاکمات فکریه سنی قیمتدن دوشوره جک صورتده ،
نه در اوشایان تأسف قرار سز لقلریمز که الکیزاده و الکیزاده لریزه بر
عشق ایله تقدیس ایتمدیکمز شیلردن بیله ، آلدایجی سیلر قارشینده
تأتمزی محافظه ایده میهرک در حال صوغورز ، نفرت ایدرز . بر
قانونک پایمال ایلمسنی ، بر مملکتک جیکنتمه سی قدر تهلکه لی عد
ایدن متانتلردن ، یارب بزنیه محرومز ؟

شیمدی اولا مشروطیت اداره نک ، سویه سی یوکسک ویا دون
برملته تطبیقندن قطع نظرله حد ذاته عائد فکرمی سویله ییم ، صوکره

تورك عثمانلى ملتك مشروطيتدن بحث ايديم: حكومتك، كنديلريني نه يولده اداره ايدم جكنه دائر ملتة قارشى برطاقم قيود وشرائطه رعایت تعهداتى آلتند بولونمسنه اداره مشروطه، وملت اوزرنده بلاقيد وشرط ايسته ديكي كچي اجراي حكم ايتمكده مختار اولمسنده اداره مطلقه دينير، برنجي صورتده حكومت حرکات واجرا آتند ملتك مراقبه واعتراض حقي طانيمايه مجبوردر. ايكنجى صورتده. حكومت نه ياپسه ملتك برشى ديمك حقي اولاماز. انسانك امرينه آماده اولمق اوزره طومتق ايسته ديكي خدمتكارى بيله كنديسنك نه صورتله استخدام ايديله جكني بيلمه دن، مقاله ايتمدن تحت اطاعتنه كيرمه جكي كچي بومقاولده افندى طرفدن خدمتكارك. هيچ اولمازه آيديني ويا بوغازى طوقاني كچي - منفعته عائد بعض قيود وشرائطك ده قبولى ضرورى اوله جفندن شرطسز، مطلق بر اداره نك، انسانلرم ياقيشير بر اداره اولماديغنده شبهه يوقدر. حكومت مطلقه لركده قوانيني بولونور واهالى بي اداره لرى او قانونلرله مقيد كچي كورونورسه ده، قانونلريني ملتة دانيشمده دن كنديسى ياپديغندن وايسته ديكي زمان اونلرى بوزمق وديكشديرمك حقني ده كنديسنه حصر ايتديكندن بويله قانونلرله تقيد اولنان اداره، اداره مشروطه عنوانه كسب استحقاق ايدم. دها طوغروسى اويله قانونلرله قانون نامي ده ويريلاه من.

شوراسنه دقت ايحجاب ايدر كه حكومت مشروطه قانونلريني مطلقا ملتك ياييسى لازم اوليوب حكومتك وباخود دها باشقهنك ياپديني قانونلرله اداره لرى حقنده تراضى حاصل اولمقده كافيدر. بوبابده اك زياده نظر اعتباره آله جق نقطه، حكومتك، قانونتي كندى كندينه ياپاماسى وينه كندى كندينه تبديل ايدمه مسيدر. بو حقيقته مينيدر كه

مشروطيتك شكل متعارفه باغلامايه رق روح معناسنه نفوذ ايدنلر ، شريعتدن مقتبس قانونلره تابع اولان اسلام حكومتلرينك برر حكومت مشروطه اولديغى آ كلامقده دوچار مشكلات اولمازلر . چونكه بو قانونلرى حكومت ، مساع شرعى اولمقسزىن ، كنديلكندن نه تنظيم ونه ده تبديل ايدمه بيلير . ايشته مشروطيتك روح معناسنى وجوده كتيرن تقيد ! حكومتك باشى شريعتيه باغلى اولمق شرطيله ملتك باشى ده حكومته باغلامقن عبارت برمقاوله يه ، تاريخده كلوب كچن حكومات اسلاميه نك هپسك صادق قالب اولمادىغى بومقامده بر زمين مناقشه تشكيل ايدمه مز . زيرا شمديكى حالده سوزمىز حكومت مشروطه نك ماهيت نظريه سنه تاند اولديغى كى مشروطيتك متعارف اولان اشكال حاضر سندن برينه توفيقاً تأسس ايدن حكومتلك فرصت بولدقجه قانون اساسىلرى احكامنى تخطى ايتلمى ده محتمل وبلكه واقعدر . باجمله حكومات اسلاميه نك ، ملتريه قارشى ولو شكلاً برر حكومت مشروطه وضعيتده بولندقلرئى بيلدكلرى ايجوندركه افعال واجرا آتى ، حقلى حقسىز برطاقم فتوالره استناد ايتديرمك مجبورت و احتياجندن هيچ بروقده كنديلرئى وارسته عد ايدمه مشلدر .

هرهانسكى براسلام حكومتك ، حقيقى و مشروع شكللى حكومت مشروطه اولمق لازم كله جكئى مع التأسف ادراك و تقدير ايدمه ين مناظره :

« عثمانلى توركلرك منشاندن اعتباراً اداره ايدلك اعتيادى صوكرادن قبول ايتديكى بردينك احكاميله ده تأيد (!) ايدرك آلتى بوز اللى سنه متمادياً بر اصول شكندمه حكمران اولمشدى . » (ص ۹۷)

ديمش ؛ ونه بر بدوينك ، اسلام پادشاهلرى ميسانده بويوك بر نفوذ شخصى ي حائر بولونان عمر الفاروقه خطاباً : « سنى قيلدجمزله

دوغرولتوروز . « دیمه سنك مقام خلافته بر تجاوز تلقی ایدلمه سی کی ، حکومت اسلامیة نك ابتدا نه بولده قورولدیفنی کوسترن علامتله ، ونه ده اك شدید برعثمانلی پادشاهی اولان سلیم اولك ، قاج کره زنیللی علی افدینك فتوالریله عزمندن رجعته مجبور اولمی کی مشروطیته انقیاد نمونه لری ، مناظریمی ، حکومت اسلامیة نك شکل اصلیمی حفته کی غفلتدن ایقاپ ایدمه مشدر .

مشروطیت ادارهیه برملتک لایق اولوب اولماسنه کلنجه حکومت مطلقه نك انسانلره یاقیشیر بر اداره اولمادیفی یوقاریده عرض ایدلدیکنه نظراً هیچ بر ملت : « بز حکومت مشروطیه لایق دکلز » دییه من . چونکه بوسوز : « اولیه بر حکومت ایستهر زکهر رأی و رضامندی آراماسین ، بزى ایستهدیکی کی قوللانسین وجانمزی چیقارسه نه یایورسك دیمکه حقمز اولماسین . » معناسنی افاده ایدر . بر انسان کندی عقل و ادراکی حفته نه درجه سوء ظنی اولسه ینه ناصل اداره ایدیه جکنی بیلمکدن ، آ کلامقندن صاقینارق بلاقیدو شرط بردیكرک تحت امرینه تسلیم نفس اتمکه طالب اوله ماز . کندی عقلنه کووه نمزسه عقلنه وخیر خواهلغنه اعتماد ایتدیکی بر باشقه سفی آره یه قویارق مقدراتنه حاکم یابه جفی کیمسه لری آ کلامق و شرائط نافعده درمیان ایتک ایستهر . مطلقیت ادارهیه کندی اختیاریه بالمحا که راضی اولان هیچ بر ملت انسانیه بولونه میه جق صورتده مشروطیتک رجیحانی اوقدر واضح بر مسئله درکه اولیه بر مسئله یی موقع مناقشه یه وضع ایدن ره برلره مالک اوله جق قدر بختسز اولان تورک - عثمانلی ملتندن باشقه هیچ بر ملت ، مشروطیت اداره یی قبول خصوصنده نه تردد ایدر ، نه ده تشویقه محتاج اولور . هاشم بك ، فرده عائله نك تأثیری مبحثده :

« دین ، اخلاق ، عادات ، ناموس حقنده ذکاحق تنقیددن محرومدر. »
 دییه رک فردده شوحقنک ویرلمه مسنی تقیح اییدیکی حالده بوراده
 هیئت عمومی ملتک یاخودینه فردک حکومته قارشى حق تنقیده مالک
 اولماسنی تجویز اییدی جای تعجبدر . یوقسه فردک دین وناموس
 کبی مقدساته قارشى حق تنقیدی اولسونده حکومته قارشى اولماسینمی؟
 یاخود تورک - عثمانلی ملتک اهلیت وقابلیتی حکومته اعتراض
 ومداخله ایچون غیر کافی کورولدیکی حالده دینه اعتراض ومداخله
 ایچون اودرجه رقابلیت واهلیته لزوم یوقیدر؟ یعنی دینک امرلری،
 نیملری حکومتلرکی قدرده اعتماد واطاعته لایق دکیدر؟ مناظرم
 حکومتک اوامر مطلقه سنه فردک اعتراضی ایله حصوله کله بیله جک بر
 یا کلیشک ضررندن قورقورده عینی احتمالک دینه ایراث ایده جکی
 ضرردن نهیه قورقمايور؟ بوسؤاللری ایراده حقم یوقمی؟
 شیمدی بلکه بونقطه لرده مناظرم صدداصلی به دین محی قاریشدرمق
 جهته یا قلاشما یه رق ومقصدینی آ کلا یا ماش اولقله بی اتهام ایده رک:
 « ن مشروطیت اداره یه فنا دیمورم . بویله یوکسک براداره یه ، دیگر
 آسیا ملتلی کبی تورک - عثمانلی ملتک سوپه استعدادی هنوز مساعد
 اولمادیغنی سوپله یورم. » دییه جکدر . فقط بنده مقصدینی پک اعلی آ کلامش
 اولدیغمی ادعاده مصر اوله رق دیرم که : اداره مشروطه ده حاکمیت ملیه
 ایله ملتک کندی کندی اداره ایتمی ایجاب ایذکننه نظر آ مناظریمک:
 « نه کی بی، نه ده دکزی اصلا کورمه مش بر آدمک ، بتون مغلق ما کنه لرله
 سوک سیستم بر دیریتنوطی سوق واداره یه دعوت اولتمی کبی مدحت پاشا ،
 حاکمیتی استعماله ماتق دعوت اییدی . »
 دیدیکنی اونوتامدم . شیمدی ده اوت ، دیمورم ؛ نه کی بی نه ده
 ده کزی کورمه مش بر آدم! لکن دیریتنوط کیمک؟ بو آدمک دکلی؟

شوحالده : بن اویله بر دیریتنوطک صاحبی اولمغه لایق دکلم دیبهرک
کمی بی دالغه لرك سوق واداره سنه ترك ایتک اوله مازیا . کندیسبی ایشله منزه
بر بیانی آریوب بوله جق ، اما هر حالده مال صاحبی اولدیغی ایچون
کندیسبی آریوب بوله جق [۱]

سوزیمزی تمیل درجه سنده بر اقایه رق تطبیق شکلنه افراغ ایدم :
مشروطیتدن اول تورک - عثمانی حکومتک رأس اداره سنده بولونانلر
نا اهل ملتک افراندن ، عینی درجه پستیده انسانلر دکلی ؟ بلکه
هر قلم مصالبه سی بختده سویلدکاری وجهله « اک عالی طبقه الک فاسی ! »
پادشاه اوله جق شهزاده لر حقه نده ، اصابتنه ایمان ایتدکاری مصالبه
نظریه سنک احکامی پک مساعد دکل ! مدعای مؤلفک کندی سوزلریله
اثبات ایتدیرمک مسلکندن آریلمایه رق ، خاندان سلطنت بختده کی
شو فقره لره نظر آ :

« مملکتزده علم و عرفانیله معروف هانکی عالم ویا دارالفنون معلمی هانکی
شهزاده یه درس ویریور ؟ بونکله برابر کندی مملکتلر زده تحصیل کافی
کله دیکی ایچون حکومت آوروبایه طبله کوندیریور ، یاخود پاره سی اولانلر
کندیلکندن قوشور ... بز شمدی یه قدر نه تالی و نه ده عالی مکتبلریزه
هیچ بر شهزاده نک دوام ایتدیکنی کورمدک . حربیه مکتبنه کیره ن و صوک
حربه اشتراک ایدنلرله مجید افندی حضرتلرینک تحصیل ایچون ویانه یه کوندردکاری
مخدوملری عادتاً بر استنادر . شهزاده لر علی العاده سرایلر زده تحصیل و تربیه
اولونورلر ، ایلك صربی و صربیه لری شبهه سز حرم آغلرلیله قالفه لر در . اهلیتلیری

[۱] براده : دیریتنوطی صانسنده حالته مناسب عادی بریلکن کیسی
آلسین طرزندن بر احتمال در میان ایدیله من . چوتکه مناظریمک نقطه نظریه
کوره کمی اوآدمک حالته مناسبده اولسه کندیسبی اداره ایتیه جک باشقه سی
اداره ایده جک و او باشقه سنک نه اداره سنه ونده تعیین و انتخابنه کندیسبی
قاریشمایه جق که .. شو حالده صوک سیستم دیریتنوطایله عادی کمینک نه فرقی واردر ؟

مشكوك خصوصى معلمردن سرايلرنده درس آلمق له قالان و يارين حكمران اولاجق اولان شهزاده لرك ، اداره ايدمك چكى افرادك سويه فكريه سندن دون قانلى ناصل تجويز اولونه بيلير ؟ « [۱۰۶ - ۱۰۸]

بزي اداره ايدن لرك درجه اهليتلري حقه ده كي اعتراف اتيله ، كندى كنديني اداره ايتمك دكل ده پادشاهلري طرفندن اداره ايدن لرك آلاشمش اولان خلقه حاكميت مليه يي لايق كورمدكلرينه دائر بو . مجتهد كي سوزلريني يازيانه كتير دكلن صوكره ، ملك اداره سنى دونكي شهزاده لردن و شهزاده لرك لايق اولدق لري موقع علم و عرفانه اعلا سنى ده كنديني اداره دن عاجز بولان ملتن بكمك طريق ايله فكر لر ينك ناصل بردور باطل زنجيرينه دولاشمش اولديغى كوستره يم : فنا دكل : ملك ، كنديسى اداره يه اهليتى يوقدر ، باشق لري طرفندن اداره ايديله جكدر . فقط اوباشق لرينك كندى افاده لر ينه نظر آ . ملت قدرده اهليتى اولماديني حالده ، كنديسى اداره ايتمك اهليتى كنديسنده وجوده كتيره مه ين ملت ، كنديني اداره ايتد ير مك اهليتى باشق لرنده وجوده كتيره جكدر .

سوزلر يميزى الزامكارانه بر مناقشه حالنده بر اقامه رق داها صميمى بر حسب حال شكلنه افراغ ايدم ده دييه لم كه : حكومت ده نااهل ، ملت ده نااهل ! ايكيسنى ده اصلاح ايتمك ، يوكسلكتمك لازم . شيمدى زهدن باشلايه جغز ؟ مناظر يلك رايجه ملت ، لازم اولان خصائل و فضائل اكتساب ايدرسه حكومت كندى كندينه دوزه لير ، تعالى ايدن ملته لايق اوله جق بر حاله كلير . بناء عليه ملتن يعنى فرد لردن باشلايه لم ، اولن لرك روح لر ينى كيرن نقائصى ازاله ايتد كدن صوكره محتاج اولدينى كالات ايله ده تجهيز و تعزير ايدم ، حاصلى مؤلفك ايلريده

سویلدیکی اصلاحاتی یابالم . لکن ، مطلقیت حائده بولنان حکومتک ادارهسی آئنده بونلری یایمغه عنم ایده بیله جکمی بز ؟ اصلاحات متصوره بی قوه دن فعله چیقارمق اوزره افراده رهبرک ایده جک اولان منور حیثیتر لور لر ایچون هر شیدن اول سربستی مساعی تأمین ایتمک لازم . اغلب احتماله کوره بوکا حکومت مطلقه مانع اولورسه نه یاباجغز ؛ لطفاً مساعده ایدیجه یه قدر داها عصر لر له بکله یه جکمی بز ؟ ذاتاً افرادک روحنده معزز بر وارلق تأسیسی حکومت مطلقه لک ایشنه کلز .

بو کبی ممانعتلر ، مناظریمک مفکره سنندن سچیلمز بر صورتده کچدیکی ایچون اولمالیدرکه یارین بز ی اداره ایده جک اولان شهزاد لک علم و عرفانی یوکس لتمک لزومندن بحث ایدی یور . فقط بونی ، اصلاحاته ، ملتی بر اقوبده حکومتدن باشلامق طرفه دوغرو صریح بر رجعت معناسنه تلقی ایده میه جکمز کی حکومتک روحنه عائد اولان بو اصلاحاته ده مطلقیت اداره نک مانع اوله جنی احتمال قویسی واردر . بو مشکل نقطه لک هیچ بریسی : « بلکه مانع اولماز » جوابیله حل ایدیله مز . بونک ایچون بزجه مطلقاً اصلاحاته حکومتدن ، همده حکومتک شکلندن باشلا یه رق اولا اونی ، ملتده یایه جغمز اصلاحاته مانع اولما یاجق بر حال مشروطیته صوقق لازمدر . دیمک ، اولا حکومتک شکلی اصلاح ایدیله جک ، سوکرا افرادک روحی ! ایکنجی اصلاحاتی حکومتدن خارج ، غیر رسمی پیشوالر له برابر ، مشروطیت صفتی اخذ ایتمش اولان حکومتدن هر بری منفرداً و یا مجتمعاً درعهده ایده بیلیر . یالکمز حکومتک او کبی تشبثات نافعیه مانع اولماسی ، مانع اوله میه جق بر موقعده بولندیغنی تقدیر ایتمسی شرطدر .

خلاصه ، ملتی مشروطیت اداره به لیاقت کسب ایتدیرمکه سربستهجه
چالیشه بیلیمک ایچون بیله ، ایشه مشروطیت اداره نك استحصالندن
باشلامق لزومی حاصل اولور . دها دوعروسى مثلا هاشم بک ملت
حقنده آرزو ایتدیکی اصلاحاتی ترویج و اجرايه عزم ایدن بر قوتك
ملت ایچنده بیلیرمکه باشلادیغی کوندن اعتباراً ملتده مشروطیت اداره
استعدادی حاصل اولمشدر . چونکه ملت ، گندی ایچندن دوعوردیغی
بو قوهٔ مصلحه ایله بک کوزل بر امارهٔ ترقی کوسترمش اوله جنی کبی ،
عرض ایتدیکم سبیلرله اصلاحاته دوعرو آتیلاجق آدیملرک اوکندن
اک برنجی سد حائل نامی آلمغه لایق اولان ، نمانت حکومتی رفعه
احتیاج بولوندیغی جهتده ملتک آرتق مشروطیت اداره به لیاقتی فرض
ایدرک ایشه باشلامق اقتضا ایدر . واقعا لیاقت مفروضه ایله لیاقت
حقیقه آراسنده فرق اولدیغی ، و حکومت و ملت طرفلرندن هرایکسی ده
بوزوق بر حالده بولنان قومک اصلاحنه ملتدن باشلامق ، حیولت
حکومتله نه قادر امکالنمز ایسه ساحهٔ ملتده کورولن اوافق تفک
استعداد لمعلریله هنوز تماماً لایق اوله مدقلری شکل مشروطیتی
آلماری ده ، یعنی بو صورتله اصلاحاته حکومتدن باشلامق ده قولای
اولمادیغی ، و حتی جبر طبیعتله وقتندن اول آلمان مشروطیتلر ،
استبداددن یالکز اسماً فرقی حائز اوله رق نفس الامر نظر آینه اوکی
ملترده ، قابلیت روحیه لرینک آشنای قدیمی اولان اداره نك بودفعه ده
منکراً اجرای حکم ایده جکی بنده تقدیر و تصدیق ایدرم . لکن
بعض اعضاسنده صلاح و نجات سوداسیله اختلافات غیر منتظمه
قیلندن حرکاتلر بلیرن ملترده بو حرکاتی تنظیم ایچون شکل ادارهٔ
حکومتدن باشقه بر مبدأ بو قدر . اورادن باشلامقده ده سهولت یوق

ایسهده ضرورت واردر. اوندن سوکره گذرکاه مساعیده اداره قدیمه نك
مختلف سیمالرینه تضادفله حصوله کلن مشکلات و مهالکی ممکن
اولدینی قدر آاز ضررله کچیشدیرمک، رهبرلرک دقته وبالخاصه حسن
نیتنه منوطدر .

تورک - عثمانلی ملتنک ایلك حریت و حاکمیتی مؤلفک دیدیکی
کبی یاشایامدی . فقط کندیسنک یاشاماسندن باشقه بر ضرری ده اولمادی .
ایکنجه حریتدن سوکره سکز اون سنه ظرفنده مملکتک باشنه کلن
فلا کتله ، واقعا برملتنک تاریخ انقراضنک برقاچ عصرینه صیغمايه جق
درجهده عظیمدر . بوضررلی مؤلف ملتنک حریت و حاکمیتی حسابنه
قید ایتمکله پک بویوک وشایان تأسف برغلط رؤیتنه دوچار اولدینی
کوستریبور . بنجه مشروطیتدن سوکره کورولن واسکی مطلقیت اداره
زماننده کنی فرسخ فرسخ کچن فناقلرک مسؤلی ده ینه اداره مطلقه در ،
لکن پک چوق کیمسه لرک ، آچیق برانصافسزلقه ادما ابتدیکی کبی
اسکی اداره مطلقه دکلددر ، بلکه مشروطیت نامی آلتنه صاقلانان
اداره مطلقه درکه کیزلی دشمن کبی ، خلقی حریتنه مالک ظن
ایتدیره رک بوضویه دوشورن بو اداره مطلقه نك نه یامان بر آفت اولدینی
سنه لردن بری کوردک . زواللی حاکمیت ملیه .. اداره مملکتک ، کندی
النه ویریلهدن غضب اولدینی حالده اوسته لک ، غاصبلرک سیئات و جنایا-
تندن ده مشمول طوبلق ایسته نیلیبور . برده اداره مطلقه نك حکمدارده
تمرکز ایدن نوعی ، ادانی لارنده پایلاشیلان نوعندن ده آا ضرر لیدر
ومؤلفک فکرنی مطلقیت لهنه سوق ایدن سبیلردن بریسی ده بودر .
هاشم ناهید بکک بومبجه عائد مطالعاتی ، تورک ، عثمانلی ملتنک ،
مشروطیت اداره قابلیتینی اکتساب ایتهدن ایکی دفعه حریت و حاکمیتنه

مظهر ایدلمش اولمسیله خلاصه ایدیلیر وهیچ شبه یوق که کندیلیری ده یوقابلیتسز لکمزی ، هر کسک دوشوندیکی کبی ، کافی ذرجه ده معارفدن نصیبه دار اولمادیغمز . عطف ایدر لر . حالبوکه بنجه ، اداره مشروطه منک ، قوینده دها آجی بر استبداد صافلامسنگ مسؤلی ، عوامزده کی قابلیت علمیه نقصانندن زیاده خواصمزده کی قابلیت اخلاقیه نقصانیدر . او قویوب یازمه بیلمه یئریمزک صافلغندن پک چوق فضله اوله رق او قومش لریمزک ذکالرینی سوء استعمال ایتسی مملکتمزده مشروطیتک طادینی طاندر مامغه سبب اولدی ، آلدانماسین ، کوزی آچیلسین دییه او قوتد قلیرمز ، بودغه آلداتیور ، حتی باشقه سفی بوله مازسه نفسنی آلداتیور . بوندن باشقه ، ملتیمزک ، حقوقنی محافظه ایچون بسله یوب یو یوندیکی اردوده ، حقوق اساسیه وملیه سنک اک مهمی اولان حریت انتخابی ، حریت کلامنی غضب ایدنلره ظهیر اولدی . بویله بر مداخله مسلحه تحتیده ، غیر مسلح خلق ، معارفدن نصیبه دار اولسه نه فائده ویرردی ؟ بوکون ، خیلی او قومش ، یازمش آدم لریمز وار که باشند باشه خراب اولان مملکتک ، نه فلاکتی ، نه ده سبب فلاکتی حالا آکلایاماشدر . معارفک تعممی ایسه هر کسی علامه یاهه جق دکل ایدی . اک دوغروسی ، جهلی علم ازاله ایده بیلمه ده ضلالی آنجق هدایت ازلیه و تربیه اجتماعیه ایله تداوی قابل اوله بیلیر .

مؤلفک :

« عثمانی تورکلرده یالکز دین و دولت حس و رابطه سی وار ایدی . بو ورشته نك اوجی سلطنت و خلافتک کرسینه باغلی ایدی . عثمانی تورکلرک روحی اوزرنده بادشاه نفوذینک بو قدر مؤثر اولسی عنعنوی وغیر مدرک اوله رق تاحیات راعیانه دورندن قالمشدر که بونفوذ ، صوکره دیندن مستعار بر تأثیر ایله قدسیله شیور . »

دیسنه کلنجہ بوجہلر ، صوک زمانلرده طوتولدیفمز بحرائلی
مرض سیاسیہ عائد بک دوغرو بر تشخیصی ناطق اولدینی حالده
مؤلف ، جدا اصابت نظرینی کوسترن بو سوزلرک ایجنہ : « ایکنجی
حریتدن صوکره مملکت ناتوان قوللر آراسنده قالدی . قانون
اساسی اسکی عنعنہنی قیردقدن صوکره هیچ بر قوتلی ال عثمانلی تورکلری
بحق تحریک ایدہ مزدی » دیہرک ینہ برظاقم غلط رویتلر قاریشدر مقدن
قورتولامیور . چونکہ پادشاه نفوذینہ استناد ایدن عنعنہ قانون
اساسی ایله ، دها دوغروسی غیر قانونی احوال ایله قیریلدقدن صوکره
اونک یرینہ عثمانلی تورکلری تحریک ایدہ جک هیچ بر قوت قائم
اولسامش دکلدر . بلکہ اولکی نافع قوتک یرینہ مضری کچمشدر .
ایکنجی حریتک ، مملکتی ناتوان قوللر آراسنده بر اقدینی ناصل .
دوغرو اولہ بیلیرک ، اوقوللرک ، اوتیمز اللرک بر اشارتی اوزرینہ تورک
عثمانلی ملتی اک بیوک دولتلرله حرب ایدیور ، یاخود اک کوچوک
ملتلر قارشیسنده حرب ایتهدن قاجیور ، دشمنیلہ بر آندہ دوست
ودوستیلہ دشمن اولیور . استانبولی ، سرایاریله ، قیشله لریله معاہدیلہ
یکیدن فتح ایدرک بوتون سکنہ سنی اسیر آلور ، تورک عربله ،
عرب آناوودله وحتی آناوود آناوودله عرب عربله حرب ایدیور ،
قارداش قارداشی اولدیریور .

بو بحثہ خاتمہ اولهزق شوونی ده سویلہیم کہ هاشم ناہید بکک
مشروطیت علیہدارلنی خصوصندہ کی معذرت نقطہلرینی تقدیر ایتمز
دکم . کندیسوی کی ، ملتزمک نجات واعتلاسی ایچون یورکلری شدید
وعصبی بر حس خمتیلہ چارپان بعض منورلریمزک محاکمہ سنہ بالآخرہ
بو فکری نقش ایدن شی ، بر آز اولده عرض اولدینی وجہلہ »

مشروطیت ایچنده بولان تورک عثمانلی ملتک مشروطیته قابلیتسز لکینی اثبات ایدن حالات مشهوده سیدر . ایشه بویوزدن حصوله کلن بر رجعت خیالیله ایله بومته استبداد اداره لازم دیرلر ، فقط هیچ شبهه یوق که استبداد منور لازم دیرلر ، همده بونی مشروطیته قابلیتی کتجه یه قدر برمدت موقته ایچون ایستهرلر ، والیرندن کلیرسه بلکه بو موقت جبر واستبداد مدتی ده قابلیت مطلوبه نك استحصاله تخصیص ایدرلر . او یله اولونجه مناظرم ایله آره مزده او قدر اختلاف قالماز . چونکه بو استبدادی منور لکدن چیقارماق و ملتک نفع و تکاملی حسابنه استعمال ایتمک ینه طبق مشروطیت پرور بر حکومتک ایشیدر . صکره بویله بر حکومتی تصادفک لطفیمی تأمین ایده جک ، یوقسه ملت کندیمی می بوله جق ؟ هر حالده ینه ایش بنم دیدیکمه کلیر . چونکه ملتک کندی اختیار یله انتخاب ایتدیکی حکومت ، نه قدر فضله حقوقی حائر اولسه ینه اساس اعتبار یله حکومت مشروطه دن باشقه بر شی دکلدرد .

« عسکر لکک ترقیسی »

« علم منافع الاعضائک تمهید ایتدیکی قانولردندر که بر عضوک فضله فعالیتده دوامی بالذات او عضوی کوندن کونه قوتلندیرر . ایستهر قول ، باجاق کبی خارجی عضولردن ، ایستهر ظاهری حاسه لر و یا دماغی خاصه لردن اولسون بونلردن برینک بدایتده حائر بولدیدی قوتدن فضله سنی بو وجهله اکتساب ایتمه سی ، عینی منبعدن قوت آلق احتیاجنده اولدینی ایچون اونه کتک زیانه درر . بعض متفنن علماء ایشته شو قانون طبیعی حیات اقوامه تطبیق ایتک صورتیله درکه یالکز سـ ـ ـ ـ ـ سلاحله یعنی عسکر لکله تأسیس سلطنت ایدن بر حکومتک انقراضه محکومیتی نتیجه سنی چیقاریورلر .

«تورك - عثمانيلر يكي چرى اوجاغنى قورديلر . بو اوزون مدت دوام ايتدى . جنكاورلك خصصتلك توسع و انكشافى و بونى ادامە و تنظيم ايدن تشكيلات و اداره ، مثلا علم ، فن ، صنعت و تجارتك ترقيسنه موازى اولمادى . دها دوغروسى عضلى حركتكلره عسكرلك ، بنيه نك بتون قوتى بلع ايده رك سائر ترقياته امكان و برمدى . » (۷۹ ، ۸۰)

عسكرلكه و يريلن فضله اهميت يوزندن ترقيات سائر يه وقت و نقد قالمادىنى كى بوغير متوازن ترقى ، عسكرلكى سرمايه تغلب و تحكم حاله كتمشم و دولتك سياست داخله سندن خارجه سنه قدر مقدراتى كندى كندينه تعين اتمك داعيه سنه دوشورمشدر . حال بوكه ، اردو ، دولتك سلاحى حالنده بولندينى ايچون ، كنديسنى تحريك ايده جك بيله كه و اوبيله كى اداره ايده جك دماغه اطاعت مطلقه ايله تابع اولمى لازمدر . عكس تقديرده ، آيتلدينى زمان آتش آلمان و يادوردىنى رده كندى كندينه پاتلايان سلاحلر كى صاحبنه ، فائده سندن چكك ، مهلك ضررلر جلب ايدر . اردونك استقلالى بودرجه ده تهلكه لى برشى اولدينى كى دولت متبوعه سندن باشقه بر مرجعه ، خفى و يا جلى برشركت سياسيه مركزينه اطاعت و مربوطيت حالنده بولتمى ده عين و خامقى حائردر .

« فرده استبدادك تاثيرى »

«تورك عثمانلى پادشاهلرينك برعنه اولدينى اولجه سويله ديكم نفوذ معنوسى (اولى الامر) . خليفه) عنوانلريله دىنك دخى تقديس و تأييدينه مظهر اولدقن صوكرا سلطانلر ، خلقك نظرنده عادتائيم معبود اولديلر . اونلرك اك كوچوك بر اشرافيله ثروت ، حيثيت ، شرف و حيات دخى برآنده محو و نابود اولوردى ...

بوفعال لمايريد لك اللهم جهنم لردن زياده قلبه خوف وخشيت القا ايدردى .
[۹۶،۹۵]

تورك - عثمانلى ملتنگ قلبنده جايكير اولدينى حالده مشروطيتدن
صو كرا صارصيلان پادشاه نفوذ ومهابتى ، مؤلف بوقاريكى مبخترده
يانه ياقبلا آرايوردى ، الله قورقوسنده پك زياده محتاج اولدينى
كوندن كونه تظاهر ايدن انسانلرى اصلاح ايجون ، دها جهنملرى ده
آره به جقدر .

شوراسى بيلتميلدركه (انما الطاعة فى المعروف) دستورينك واضعى
بولنان دين اسلام نظرندة پادشاهلر ، خليفه ويا اولوالامر كى هر هانكى
بر عنوانى حائز اولمقله (فعال لمايريد) لك درجه سنه چيقامازلر ،
وهله هيچ بر وقت نيم معبود اوله مازلر . پادشاهلر ، نه زمان ،
استحقاقلرينك فوقنده اولان او پايه لره صاحب كى كورونديلر سه بوحال ،
ديندن دكل ، بلكه قوتك ، تملك دى ديكلمه مسندن نشئت ايتشدرد .
دين اسلامك عرض ايتديكم دستورى كى ، پادشاهلرك صلاحيتنى
قيود و شروط آلتنه صوقان حقايق شرعية ايسه ، تاريخ اسلام ايله
برابر كدزان اولان ادوار سلطنتدن هيچ بريسندة يا كليش تلقى به
فلا نه اوغرامامق اوزره دائماموجود ومعلوم ايدى ، حالده اويله در .
هر هانكى بر پادشاه زماننده ، دينك تعيين ايتديكى شوحدود حكمرانى
خارجنه چيقلماسنك واهالى طرفندن ده بوحاله قارشى قونولماسنك قباحتى
دينه عطف اولنه مازيا . . دين اسلام ، معروفى امرا تيمى ، يعنى قانونسز
حركت ايدن ظالم حكمدارلرك كى و غير قانونى امرلر نى طائيمه نى ،
داها ، اوروپا ليلر حقوق بشر بياننامه لر نى يازمادن پك چوق اول ،
مسلمانلر ايجون حقى برحق دكل ، بروظيفه حالنده قيد وثبئت ايتشدرد .

وقتیه ، مجلس مبعوثانده صدرسبق سعیدپاشا مرحوم ایله بر مناقشه جریان
ایتمشدی . مرحوم ، حکومتک غیر قانونی او امرینه ده شرعاً اطاعت
لازم اولدیغنی ادا ایتمکله برابر : « آوروپانک حریت دستورلری ده
بوججوریتی قبول ایدر واهالییه ، ایجابی حالنده اختلال حقندن باشقه
حکومه قارشى اطاعتسنزک حقنی ویرمز . » دیمشدی . بوکا جواباً ،
علمسادن بر مبعوث رفیقمز ، (انما الطاعة فی المعروف) دستورینی
اوقویارق ، مسئلهنک جهت شرعیسنه عائد اولان ادعایی رد ایتدی .
دیمنک که اسلامیتک ، بوکی خصوصات حقنده نظری ، آوروپانک
حریت اساسلردن ده اعلی ، دهالییرالدر . باقکنز . فخر عالم افندیمز :
(استقیموالقریش مااستقام لکم) حدیث شریفی ایله ، امامتک عنصر
ورائی اولان قریشه قارشى بیله طاعت واستقامتی قید و شرط آلتنه
آلمشدر .

توکل ، قناعتکارلق قضا و قدره ایمان عقیده لری

« تورک -- عثمانلی ملتنده فرد »

« کرک مشهور و کرک انقلابدن بری متبازر ذکالر ایچنده هیچ کیمسهیه
تصادف ایتمه دم که ملتی و حکومتی تشکیل ایدن فردک نیچین بودرجه دون بر
موقعدده اولدیغندن علمی بر صورتده بحث ایتسین . اونلر دائماً حکومتدن بحث
ایتدیلر ، ملتنک ترقیبسی ایچین بر تدقیق نتیجه سننده استحصال اولنمش چاره لر
دکل . علی العمیا مسموع ، متعارف تدبیرلری سولنکده دوام ایتدیلر . »

« تورک - عثمانلی ملتنده فردک نه دن بو حاله کلدیکی خصوصنده آرتیق
تقرر ایتدیکنی کمال امنیتله کوردیکم و صحتنده ده اصلا شبهه اولمایان بر طاقم
فکرلره مالکم ، »

« بن شوقنا عتدهم که : دین ، (بالذات دین دکل ، دینک طرز تلقیسی) دیندن ملهم اولان اصول اداره و استبداد ، اساسی ینه دیندن آلان تربیه عالمه ، فردی حیات اجتماعی سنده دون بردر که به تزییل ایدن باشلیجه عامللردر . شمدی بوماللاک درجه تأثیرینی برر بیان ایده حکم . » [۸۷ ، ۸۶]

(وور عالی به) ضرب مثلنی اخطار ایده جک صورتده هر قباحتی دینه یو کتمک ، وبالذات دین دکل ده اونک « طرز تلقیسی » کبی بر حمله ایله بویوکی دینه طاشیتدیرمق مؤلفک مسلکی اولدیغنی آ کلامشدر . تورک — عثمانلی فردینک ، بتون مسؤلیتی بالذات ویا بالواسطه دینه راجع اولمق اوزره دوشمش اولدیغنی سویله دیکی دون درکه ، بر آرز آساییده کله جک اولان شو سطرلرده ایضاح ایدیلشدر :

« قضا و قدره قارشی بونی بوکوک ، نفسنک عجز مطلقه قائل اولان اهالی ، فضیلت قدر حیات ایچینده انک نفوذلی بر سائق اولان قورقو آلتنده عصرلرجه یاشادقلرنددرکه ، قرون وسطاده قیریاچ آلتنده تیرین اسیرلرکی مطیع ، ذلیل ، ریاکار ، متبصص ، یالانچی اولدیلر . » (۹۷)

فنالفک بودرجه لرینه قدر سبب اولان دینک احکامی ، مؤلفک مختلف مباحثده کی سوزلرندن چیقان تالیق به کوره انک زیاده شو نقطه لرده اجمال ایدیلیر : قضا و قدر عقیده سی ، توکل عقیده سی ، قناعتکارلق عقیده سی ، ایمانده وحدانیتله نبوتی قلباً تصدیق ولساناً اقراررکنلرینک کفایتی عقیده سی ... ایکی اولکیلر مسلمانلرک عزم و اراده سی محو ایدرک ، کندنی سعیلرینه ، وارقلرینه اهمیت ویرمه مک عادتی ایله استبدادلره وهردرلو مسکنت و مذلته قاتنا تعلق قابلیتی اونلرده حصوله کتیرمش ، قناعتکارلق سعیک اهمیت ایله برلکده لزومی آزالتمش ، ایمان عقیده سی ده ، مسلمانلرک اساسنده مدنی و اخلاقی مزیتلردن سحیه لرده هیچ برینک وجودی ضروری اولمادیغنی و اساس اسلامیتک

هر درلو مساوی ایله اجتماع ایله بیله چکی فکر وقاعتنک تأسسنه سبب
اوله رق ، ینه هم عطالته وهم اخلاقسز لغه میدان ویرمش ، دیمک
ایسته یورلر .

شیمدی بز ، بودرت مسئلهنی اوزون اوزادی به تدقیق ایله جکره ،
وبونلردن ، اک زیاده تعمیق فکر ونظره احتیاج مس ایتدیرن وحد
ذاتنده غایت مهم ومفصل برر مسئله کلامیه تشکیل ایلین قضا وقدرله
ایمان عقیده لرینی صوکره به براقه رق ، ابتدا توکل ایله قاعتکارلقدن
باشلا یاجغز . بومسئله لره وبالخاصه ایکی دانسنه عائد تدقیقاتی اودرجه
ایلری کوتورمه که شو جهتن لزوم کور یورز که بونلر ، بو نظریه لر ،
معتقدلرنده انحطاط عاملی اولمش وشویله فناقلره سبب اولمش ، بویله محذور لره
میدان ویرمش طرزنده کی ادعایک اصابتنه وعدم اصابتنه باقیه رق ، هرشیدن
اول بونظریه لره کندیلرنده حق وحقیقته اصابت وموافقیت بونلوب
بولمادیغنه دقت ایتمک ، واک زیاده بونقطه به اهمیت ویرمک ایجاب ایدر . [۱]
مذکور نظریه لر برر حقیقت علمیه وفلسفیه اولدقن صوکره ، بونلرک
یوزندن بعض معتقدلرینک ، دولایسیله ضرر کورمکده اولملری تسلیم
ایدیلسه بیله ینه بو حال ، برحقیقتی ، حقیقت اولمقن چیقارمازواونی

[۱] امید ایدرز که دقتلی قارئلر عرض ایله جکره تدقیقاتی ، مؤلفک :
« اگر بشر بویله اختیارسز ، شخصیتسز برقوقله اولسه یدی ، اکر فعل
وفعلک سبب ونتیجه سی کاملاً الله طرفندن خلق اولنور و بونی بشره باید برپورسه ،
اگر عمله بشرک هیچ حصه تأثیری یوق ایسه بتون شؤنیله کائنات عبث بر
شی اولمازی ؟ » (۲۱۸)

طرزنده کی سوزلری کبی سطحی بولازلر . وسعت وعظمتیله عقلاری
دور دوران کائنات اینجده یک ناچیز بر موجودینی حائر اولدیغنی کوروب
دوردیغمز انسان ، جناب حقک ، هیئت مجموعه کائناته عائد اولان حکمتلری
تحت انحصاره می آله حق ؟

رد وانكار ايجون برحق تشكيل اتمز . هله بو حقيقتلر كيا كلش تلقيسى ،
يعنى سوء استعمال ايدىلسى ، كنديلرى عليهنده بروقتدن برى مملكتمزده
كوروان وموداسى كچمك درجه سنده باياتلادىنى حالده ينه واز كچيلمك
ايسته نهمين مهاجمته هيج حق قازانديرماز . مثلا قضا وقدره ايمان
ايمه نك يا خود توكلك يا كلش تلقى اولنديغى گورن وبونى تنقيد
ايمك ايسته نين اولورسه ، توكلك وقضا وقدره ايمان ايمه نك كنديلرى
ايختمكدن متوقى بر طرزده اداره كلام ايتسى ومنحصرا يا كلش تلقى
مؤاخذه ايلسى لازم كلير . حال بوكه مؤلف ، يا كلش تلقى سبب
طونارق بونلر ك اصللرينه هجوم ايدىيور ، وبلكه عليهدارلنى نصابندن
ايكى درجه ايلرى كوتوره رك دين اسلامى مسؤل طوتيور ، براز
يوقاريدنه نقل ايتديكم سوزلرني كورديكيز ، شوققره لره ده بايقكز :

« قضا وقدر ، جزء اختيار توكل مسئله لرى حقننده ده ، مؤمنلر ك عقیده سى
تصحیحه محتاجدر : مؤمن ، خير كده ، شركده جناب حق طرفندن يوم از لده
تقدير ايديلديكنه قائلدر ، ديرلر كه بز قولز ، قولك آلندن برشى كلز ، هر شيشى
يايان قادر مطلقدر . قول مقدراتى تغير ايدم بيليرى ؛ مثلا رزق از لدن مقسومدر ،
نه بايسق بونلر ك برجه سنى نه آر تديره بيليرز ، نه اكسيلته بيليرز ، اور تاده بر
تهلكه وار ؛ الله ايسته رسه تهلكه بزه اصابت ايدر ، ايسته مزسه اتمز ، مؤمن
ايجين الله توكلدن باشقه چاره يوقدر . » (۲۱۸) .

عجبا اسلاميت نامنه بو عقیده لر ك تره سى محتاج تصحيحدر ، و تره سى
يا كلشدر ؟ اكر بونلر يا كلشسه قضا وقدر وتوكل عقیده لر ينك ،
بالكز يا كلش تلقيسى دكل ، كنديلرى ده يا كلش اولمق لازم كلير .
اك دوغروسى ، مؤلف وظيفه سنى ايا ايدمه مشدر ، اصل وظيفه ،
بو ققره لره تعداد ايتديكى عقیده لرى محافظه ايله برابر ، بو عقیده لر ك
سى بشره مانع اولميه جغنى تفهيم واتشريح ايمك ايدى . بلكه ، توكلى

وقضا و قدری یا کلیش تلقی ایدن عوام مسلمین کی کندیسو ده بوانجه نقطه بی تفریق ایتمکدن عاجزدر .

دیگ که مسلمانلری تعیب ایدرکن کندیسو ده قضا و قدری و توکلی اونلر کی آکلامش ویا کلیش تلقی ایتمشدر ، شوفر ق ایله که مسلمانلر یا کلیش تلقی ایتمکله برابر بو عقیده لره لهنده بولتیورلر ، مؤلف ایسه علیهنده ...

توکلک ، قدره ایمانک ، معتقدلرینی مساعیدن منعه وسیله اوله میه جغنی ایلریده علمی بر صورتده تدقیق ایده جکر . شیمدیگ شوقدر سویله لم که بو عقیده لره خصم اولان مجددلریمزک فکر نیجه ، حال عطالته کورولن مسلمانلر مذکور عقیده لره برحس دینی ایله باغلامش اوله جقلر دکلی ؟ حال بوکه اگر او دینی عقیده لره ، مسلمانی مساعیدن آلیقویا جقه سه آخرته عاندوظائف و مساعیدن ، یعنی عبادات و طاعاتندن ده آلیقور . چونکه ، انسانک لندن هیچ برشی کله مک ، وهر خصوصه جناب حقک حکم و تقدیری یرینی بولمق قانونی عبادک ، کرک دنیا به و کرک آخرته عاند وظیفه لرندن هر ایکسینه ، عین صورته تماس ایدر ، و برینه قارشی انسانک النی ، قولنی ، اختیار و اراده سنی باغلی طوتیورسه او برینه قارشی ده باغلی طوتار ، عجبیا مسلمانلرک ، بو قانونلره تسلیم نفس ایدرک ، نماز لرینه ، اوروجلرینه واری نیجه قدر بالجمله وظائف دینه لرندن ده فراغت ایتمک لرینه مجددلریمز قائلیدرلر ؟ و او به ایسه نیچون برازده او جهندن شکایت ایتمه یورلر ؟ بو جهتک موضوع بحث اولامسی ، مسلمانلرک اخروی مساعیده متوکل و قدره معتقد اولمادقلرندمی ، یوقسه مجددلریمزک او جهته اهمیت ویرمه مسندمی نشئت ایدیور ؟ حقیقت حاله کله نیجه : شمدیکی مسلمانلرک ، وظائف

دینیه ایفانندهده کافی فعالیتلری یوقدر ، بو ساحهده کی عطالتلری ده
حس دینی ایله اولمازیا ... اکر مسلمانلرده حسیات دینیه حاکم اولسه
وظائف دینیه لرنده اهامال و تراخیلری کورولمه مک اقتضا ایدردی. ایشته
سزه کسدرمه برمنطق افاده سی : بیلمم بونی ده مؤلف ایساغوجی
منطقی دینه رک استخفاف ایدرمی ؟

بزده کی اهامال و عطالتک منشا حقیقی سنی ده شوراجقده مختصر بر
افاده اله عرض ایدیم : بو حال بز ، کوته بین بر نظرله ، جائیزک
قیمتلی و استراحتک طاتلی کورونمسندن مستولی اولمش ، مسکنتمزک ،
و حق مذله راضی اوله رق ، ایجاب ایدن فدا کارلقلردن احترازیمزک
سببی ده اودر . قیمتلی حیاتلرک ، حقیقی و دواملی استراحتلرک تأمین
ایچون فعالیتلر و فدا کارلقلر لازم اولدیغنی ادرا گده جهالتمز مانع ..
فضله اوله رق ، بو حقیقتلر ادراک اولنسه بیله بالفعل مرعی اولمق ایچون
ملکه و اعتیاد لازم درکه اوکاده ، عصر لرذن بری شرقه کی حیات
و معیشتک بساطتی ایله برابر فضله کلفته احتیاج مس ایتدیرمه جک
درجه ده سهولته اله ایدیه بیلمسندن متولد بر کوره مک ، یعنی شیمدی
لازم اولان اعتیادک ضدی بر اعتیاد ، مانع ... ماضیدن موروث ملت
حاکمه حسک بقایای غروری ایله بوغرورک یاننده سورو کله دیکی
لاقیدی بی ده بوکا ضم ایدرسه کز ، عطالت ورخواتمزک عواملنی تماماً
کشف ایتمش اولورسکز ، و دین اسلامک حقایق طایه سنی مسؤلیته
تشریک ایتمک احتیاجندن مستغنی قالیرسکز .

هله مؤلفک یوقاریده نقل ایتدی کمز سوزلری آراسنده کچن
تبصص ، ریا کارلق یا لایحیلق درجه سننده کی سینا تمزی دین اسلامه
عطف ایتمک اک بیوک حقمنزلقدر . بزجه ، بالعکس اوکی اوصاف

ردیته حس منفعتدن ، یعنی دینی بر اقوب دنیا به زیاده جه میل ایتمکدن ،
ودینک قیود اخلاقیه سندن آزاده اوله رق ، ناصل اولورسه اولسون ،
بردنیا منفعتی تعقیب ایتمک ، وبومنفعتی الهه ایتمک طریق مشروعه
لاقید قالدینی قدر طریق صحیح ومعقولنی ده بیله مه مکدن ایلری کلیر .
خلاصه ، بو اخلاقسز لقلرده عامل ، دینسز لکله جهلدر . نوره عثمانلی
ملتنک ، دین اسلام ایله علاقه مبالاتی قالمایان فردلرنده ده وجودی
انکار اولنه مایان تبصصیلر ، یالانچیلقلر ، دیندن می نشئت ایدیور ؟ الله
توکل و قدره ایمان ایدن ، تبصصه ، یالانچیلغه تنزل ایتمه چکی کی
قدرده اولمایان منفعتلرک بویله شیرله الهه ایدیله مه چکنده قاندر .
مضرت ومنفعتی الهدن بیلن معتقد ، قوللره بویون اکر و تبصص
ایدری ؟ بلکه بالعکس تقدیر الهی به مربوطیتدن تجرد ایدوب وسائط
واسبابه فضله یاپیشان ، وبومیانده وسائطک ، خسیس وغیر مشروع
اقسامنه بیله توسل ایدنلردر که بودر که لره قدر تنزل ایدر لر .
مؤلف کی ، مسلمانلرک توکل و قدر عقیده لرینی تنقید ایدوب
دورانلرک ، دعوالرینی حقیقی کوسترمک ایچون الهه طوتامق اتخاذا
ایتدکلری تأویللره ، تفسیرلره باقوب ده ظن ایتمه بیگزر که مسلمانلری
اخلاقسز لاشدیران شی ، حقیقی توکل ، وحقیقی قدره ایمان دکلسه ده
بونلرک یا کلیش تلقیسیدر .. خیر ، خیر ، بوفالقلر ، بو اخلاقسز لقلره ،
انسانلرده توکل و قدره ایمان کی خصلتلرک هر هانکی بر معنی ایله
تلقیسیندن ایلری کله من . چونکه بو خصلتلره کذب و تبصص کی
ضعف اخلاقی آره سنده بارز بر تضاددن باشقه مناسبت یوقدر که بوفالقلره
او خصلتلرک ، حتی یا کلیش بر طرز تلقی ایله وجودی سبب اوله بیلسین .
توکلک و قدره ایمانک صفت کاشف سی تذلل و تبصص دکلده اکیلمز

بر استغنا اولدیغنی فرق ایتمه‌ین، و بودرجه یا کلیدش تلقی به دوشن هیچ
بر یالانچی و دالاوره جیبی کو سترتمک ممکن دکل ایکن، بوفالقلری، اوکی
خصائل عالیه نك دوغرو دن دوغرو به یوقاغنده آره مق واصل بوکا تأسف
ایتمک الحجاب ایدرکن، اوکی رذائل اخلاق ایله، توکل و قدره ایمان
آراسنده هر هانکی بر معنی ایله مناسبت آرامق، والحاصل وجودی
اولمایان معصوم و بی گناه بیلره هجوم ایتمک مسلکنی طوتدیران قلملره
شاشارم. مسلمانلرک امراضنی بویله ترسنه می تشخیص ایده جکار؟
منافع حسیسه تعقیب ایدن متبصصلرک، یالانچیلرک توکلندن، قدره
ایمانندن شکایت ایدیلر، بلکه اولرله، توکل و قدره ایمان توصیه
ایدیلر. باقیکنز، حدیث شریفده فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندیمز
نه بیورمشدر: (اتقوا الله و اجملوا فی الطلب فوالذی نفسی بیده لن تموت
نفس حتی تستكمل رزقها) یعنی [اللهدن قورقده مطالبکنزک
استحصالنده وسائط جمیله به مراجعت طریقتدن آیریلمايک، و وسائط
خسیسه استعمالنه تنزل ایتمه ییک. قبضه قدرت واردانده بولدیغ
جناب حقه قسم ایدرکه هیچ بر کیسه، رزق مقدور و مقسومی
بالتمام آلامدجه دنیان آخرته کیتمز] .

اسکیدن بری، علماء شریعت حقنده: خاقی باره قازانغه تشویق
ایتمه بولر، دنیانک فانیکننی طوتدیره رق حیات دنیویه دن مسلمانلری
صوغوتاجق سوزلرله یا کلیدش بولرله سوق ایدیورلر... دیه تنقیدات
واقع اولور. حالبوکه علماء دین، آناسندن دوغار دوغار آغزی
مه ارایان انسانلرده، فطر تدرینک سوقیله ادارک ایده بیله جکلری احتیاجلرنی،
منفعتلرنی، حاصلی وظائف طبیعیه لرنی تعلیم ایده جک دکدر. باره
قازان، آچ سفیل قلمه، قارنکی دویور، لقمه یی آغزیکه کوتور،

یورولنجه دیکلهن .. طرزنده کی نصیحتلردن انسانلر دکل حیوانلر
بیله مستغنیدر « بلکه علمانک وظیفه سی ؛ دنیا منفعتلرینی استحصال
ایدرکن آخرتی اونوتما یارق حق و عدالت کوزه تمک، ناموس داثره سنده
حرکت ایتک ، احتراصات نفسانیه ایله عزت نفسی و علو جنابی اخلال
ایده جک کوچوکلکلردن صاقینمق ، اللهه توکله مساعی ده یأس و فتوره
دوشمه مک ، کندی قوتنه بویه جه بر معنوی قوت ضم ایتک کی
فائده لی و نورلی یوللری انسانلره کوسترمکدر .

یوقاریکی سوزلریمه قارشی قدر و توکل شکایتیلیری بلکه شویه دییه
بیلیلر : « مسلمانلر ، قدر و توکلک یا کلش تلقیمی یوزندن عطالته
دوشمشلر . اوندن سوکرده کیت کیده اخلاقلری بوزولمش و بالتیجه
شو خصلتلر ، کندیلرینی ایشته بوفالقلره کوتورمش . اوت ، بو
سوز دوغرو اوله بیلیر ، و بو جهته قدر و توکلک یا کلش تلقیندن
عطالته انتقال دوره لرند بوی خصیصه لک ، معناملری تصحیح اولمق
اوزره موضوع بحث ایدیلینده مناسبت بولنه بیلیر . حالبوکه مسلمانلر
عطالته دوشرکن قدر و توکلکی یا کلش تفسیر ایتمشلرسه ، عطالتندن
فنا فعالیتلر ماهیتنده بولنان تبصص و یالانچیلیق کی حالاته دوغرو
کیتدکدن سوکره او خصلتلری بوسبتون اونوتمشلردر . شیمدی
آرتق اولنره ، قدر و توکلک معناملری حقیقده کی غلط تلقیلرینی آکلامق
دکلده ، مذکور سجه لری یکیدن احیا و اعاده ایتک وظیفه اولور .
بویه یاپمایوبده ، قدر و توکله هانه بولمقده دوام ایدرک ، مسلمانلرک ،
بویکی اخلاق مصححنه کز یاده محتاج اولدقلری برزمانده حاللا کندیلرینی
بونلردن تنفیر ایلکده ، ایکنجی بر غلط تلقی به سوق و تشویق ایدیلش
اولملری کی بر ته لکه واردر . خلاصه ، عرض ایتدی کمز وجهله

عزت نفسک ، استغناء احرارانه نك اك كوزل بر منبى اولان توكل
ايله قدره ايمانى كذب و تبصص مرتكبلرينه قارشى تنقيد ايدوب
دورمق ، اولرك بو حرکاتنى تنقيد يرينه كچمز ، تأيد يرينه كچر .
بر تنزه ائناسنده صوغوق آماقدن متولد بر خسته لگ سیرینی تهقیب
ایدن طیب ، سرین هوايه و بلکه بوزلی صولره احتیاجی مستلزم
اولان تهلكلی حرارت دوره لینه عاڈ وظيفه سنی ایفا ایده جی صیره ده
بونی یا پمابوب ده سرین هوايه معروض قالمق و صوغوق آلمق علیهنده
خسته سنه ابدی بر فکر تلقین ایده جک نقراتی تکرار ایله اوغراشسه
ناصل اولور ؟

توكل عقیده سی ایله تبصص و تدلل ، یا خودریا کارلق ، یا انجیلق
آره سنده مناسب فرض ایتک قدر مناسبتمز بر شی اوله میه جفندن
آرتق بونک بحثی بر اقیورز . توكل حقنده ، ینه پک حقسنز اولمقاه برابر
بلکه او قدر مناسبتمز اولمایان فرضیه ، بو عقیده نك عطالت و مسکنتله
مناسبته دائر اولان شایعه در . برده ، او چنچی بر فکر دینیه بیله جک
طرزده ، مؤلف ، آئیده کی سوزلری ایله توكله جسارتی ترفیق ایتمش
اولورکه ، توكلک شمدی به قدر عطالت و مسکنتله مناسبته دائر اذهان
بسپطیه یرله شهن شایعه آره سنده بو نقطه شایان دقتدر :

« توكل عقیده سی ده بوندن دها آز یا کلیش دکلدور . جناب الله انسانلره
دیورکه نفسکزی تهلكیه الفا اتمه یکز . الله ایلکی ، فنائی کوسترمش ،
حیاتی اداره ایچین ده انسانه عقل و محاکه بخش ایتمشدر . حتی تهلكیه ،
فناغه قارشى نفسی عرض ایتک امر الهی به مخالف دوشرکه بو ، دیناً عصیان
و کنه کارلقدر . حال بوکه فردک عمق روحنده خالص بر عقیده کی حیوانجه سنه
بر توكل حسی تمرکز ایتمشدر . فرد ، بیقلاجق بر چاینک آلتنده یا توب
قالماقدن صاقینادیفی کی ساری بر خسته لغه بولاشمقدن ده احتراز ایتمز . » (۱۴۰)

بوفقره لرده ینه توكلك محاذيرندن باحث اولمقله برابر او عقیده ده ، بعضاً انسانه مهالکی استحقاق ایتدیره چك درجه ده جرات و متانت تلقین ایتك خاصه سنك مندج اولدیغنی ده بوفقره لردن آکلایه بیلیرز . مؤلفك ، توكل حقدنه کندی سوزلری آره سنه کیزله ن بو حسن شهادتدن بر حصه اتباه آلهرق ، توكل علیهنده کی فکر و نظری تصحیحه لزوم کورمسی ، و بونده مسلمانلر ایچون پك کوزل بر قوت منبعی اولمق قابلیتی بولدیغنی تقدیر ایدرك ، مسلمانلرده بو حسی اولدیرمکه و کورلمکه چالیشمقدن دهها معقول بر مسلك اولمق اوزره بوندن استفاده یه چالیشماسنی توصیه ایتمسی لازم کلیردی . ایشته توكل عقیده سی و بوکا انضمام ایدن قدر ایمانی ، بزی مسکنت و مذلتلره قدر کورتورن قورقو خسته لقلریمزه فارشی نه کوزل بردوا اولور ، و معنوی تمیزی تقویه یه نه قدر خدمت ایدر . توکلدن مستفاد اولان بو معنوی قوتله ، یعنی اللهه کووه نمك قوتیه مساعیدن کیری قالمق دکل ، بلکه دهها فضله بر جسارتله مساعیه کیریشیر و نتیجه سنه فضله بر امنتله منتظر اوله بیلیرز . مؤلف طرفندن ، مسلمانلرک توکلنه عائد اولمق اوزره بوفقره لرده تعداد اولتان محاذیره کلنجه ، اوکی حاللر ، توكلک ویردیکی جسارتی سوء استعمال ایتمکدن عبارتدر ، و تهلکه نك کوزه کورونمه ینلرینه ایناماق قیلندن بر علم و جهل مسئله سیدرکه مسلمانک توکلنه و اوندن متولد جسارتنه دو قوماندن ، تنویر و تفهیم ایله بوسوه استعمالک اوکنه کچیه بیلیر . چونکه مسلمان ، بیقیلماغه باشلا دیغنی کوردیکی چاتینک آئنده ده متوکل اولوب دورمازیا . دیمک که اوکاهلکه نی ای آکلاتمالیدر . واقعا بونده ده راز مشکلات واردر . چونکه خلق ، بزم یکی عالملرک علمنه پك اعتماد ایتمز . معنایه ، بویه غیر قطعی مسائلده ، احتیاط

درجه سنی بچن بر افراط ایله اوهمامه مغلوب اولدیغمز؛ ومثلاً ، امراض ساریه میقروبلرینک سواقاقلرده تنفس ایدیلن هوالرده بیهله مبدولاً بولندیغنه کوره ، دقت و احتیاط ایله ده ایشک ایچندن چیقارمه جغمیزی دوشونهرک کندیغیزی وسوسه یه قابدیردیغمز زمانلرده بینه امدادیمزه توکل یتیشه جک اولدیغندن ، دقت و احتیاط تلقلین ایدرکنده اونک محفوظیتنه خلل کتیریله مسنی ائرم عد ایدیورم . خسته خانهلری ، کیت و کیفیتجه خلقنک احتیاجنه یتیشمدیکی کبی خلقنک پاره سی ده اوخسته خانهلره هیچ یتیشمه ین مملکت مزده ، توکل ده اولماسه ، سرایت قورقوسیلله ، خسته لریمزه قارشوی وظیفه مزوی بلکه خانهلریمزده ده ایفا ایده مزدک .

ایشته کورولویورکه توکل ، مسلمانلر ایچون برضعف دکل ، بلکه بر قوت اولغه لایقدر ، وعطالت ومسکنتله بونک هیچ مناسبتی یوقدر . مسلمانلر توکل ایدیورلر ، یعنی جناب حقه کووه یورلر مش . پک ایی ، کووه نمه سینلرمی؟ مجددلریمزه صورارسه کز « کندیلرینه کووه نسینلر . » دییه جکلر در . نته کیم مؤلف ، کتابنک برمیحنی (اعتماد نفس) مسئله سنه تخصیص ایتمشدر . بزده بر از صوکره ، جناب حقه اعتماد ایله نفسه اعتماد آره سنده مقایسه یوروته جکز . شیمدی مقصدیمز ، توکلک عطالت ومسکنته سائق اولیه جفتی عرض ایتمکدر . چونکه اولاه ، مسلمان توکلای دینک امری دیه التزام ایتمکده ایسه عین دین ، انسانلری عطالتدن منع ایدیور . (جاهدوا فی سبیل الله) [۱] طرزنده کی آیات قرآنیه و (اعظم الناس هم المؤمن یوم بامر دنیا و بامر آخرته) [۲] و (ان الله تعالی یلوم علی العجز .

[۱] الله یولنده ، یعنی دوغرو بولده مجاهده ایدیکز .

[۲] الك یوك غائله لی انسان ، مؤمندرکه هم دنیا سنی ، هم آخرتی دوشونمک وایکیسی ایچونده چالیشمق مجبور بئنده در .

ولكن عليك بالكيس فاذا غلبك امر فقل حسبي الله ونعم الوكيل [۱]
كبي چوق احاديث شريفه بونك بليغ شاهد لريدر . (اعقلها و توكل) [۲]
حديثي ايسه مساعينك توكله مترافق اوله ورق لرومنى دها آچيق برصر احتله
افاده ايدييور . علماء اسلامك من القديم بوكبي بيانات دينيه يي تبليغ
وتفهيم ائمه مش اولملرى احتمالى ده هيچ قبول ايده ميز .

ثانياً ، توكلده بولنان كوو نمك حسنه نظر آبونك ، برايشه باشلامق
ويا باشلانان ايشي باشارمق زماننده اولسۇ ياقيشير . ناصل كه اعتماد
نفس ده دوروب دورر كن مناسب آلاز ، برايش اوزرينه اولور ،
وحتى ايشك اهميتي حسيدله عهده سندن كلينوب كلينه ميه چكي خصوصنده كي
ترددى ازاله ايجون بو اعتماد لردن برينه لزوم حاصل اولور . توكله
عزمي ظرف زمان ياپان آيت كريمه : (فاذا عزمت فتوكل على الله)
بونك ، حال عظالنده دكل مهم تشبثلر زماننده اوله جفتي نه كوزل
آكلاتيور . حتى آيت كريمه توكل ايله برابر ، على العاده سعيك فوقده
برده عزمه لزوم كوسترمش اوليور . ديمك كه انسان ، سى ايده چك
عزم ايده چك ، صوكرده كوو نه چك ، يالكز ، بو كوو نمك مسئله سنده
مجدد لرله اختلاف ايدييورز : اونلر ، نفسه كوو نمه لى دييورلر ، بزده
اللهه كوو نمه لى دييورز ، واللهه كوو نمه لى ديركن ، باشقه هيچ
كىمسهدن معاونت بلكه مهملى ديمك ايسته يورز ، ناصل كه اونلر ك اعتماد

[۱] جناب حق ، مجزى ، فتورى معذور كورمز . عقل و ذكاز
استعمال ايتمه ليسك ، ايشك اهميتي سنى مغلوب ايده چك كبي اولسه بيله اللهك
ياردى بكا بقر . ديهر ك ثبات و ثبات كوستر مليسك .
[۲] دوه كي باغلا و جناب حقه توكل ايت .
بو حديث شريفى ، مؤلفك ، برآز اول نقل ايتديكمز فقره لرده توكله عطف
ايتديكي احتياط سز لقره ده محل برافا مقدمه در .

نفس توصیه می ده غیردن معاونت بکله مه مک مقصدینی متممندر . دینک
که توکلدن آلیان قوت وجسارتک یرینی بوش بر اقامق اوزره اونلرده
اعتماد نفس ایله تلافی مقصد احتیاجنی حس ایدیورلر . شوخالده ،
توکل مسلمانلر ایون هیچ لزومسز برشی دککش ، ناصل اولسه بر
اعتماد لازمش . یالکز ، الله می اعتماد ایدیلین ، نفسه می ؛ مسئله ، شیمدی بونک
ترجیحنه منحصر قالیور . اولاً ، مؤلفک بو وادیده کی سوزلرینی نقل
ایده لم :

« فرد ، رزقک یوم ازلدن تقسیم اولندیغنی ، کریم اولان اللهک اوق
کیندیره جکنی دوشونور . یولک هانکی نقطه سنده قیریلوب داغیلاجنی مجهول
کهنه بر آراه کبی هر هانکی بر تصادفک اوکا تعیین ایتدیکی طریق معیشتنه
حیاتی سوروکلر . قازانجی بالذات سی ایله آرتدیر ایله جکنی محاکمه ایده من
فرد ، سعینی تزییده لزوم کورمن ، تنبل ، عاطل ، متوکل اولسنده دینک
تأثیری بو وجهله در . » (۱۴۰)

« حر ، مستقل ، صاحب ارادت بر فرد ، نفسنک بر قوتی اولدیغنه ،
نفسنک (یا پامیه) قادر اولدیغنه اعتماد ایدر . اعتماد نفس ، حیات ایچین مجادله
قوتی انسانه ویرر . فرد مجادله ایتدیجه مقصدینه حائل اولان مانعلر ، انککلر
چوغالدیجه انفعال ایدن غرورینک متزاید آتشله ده افضله چار بشمق آرزو
و اقتدارینی وارلغنده حس ایدر . چونکه نهایت غلبه چاله جفندن امیندر !)
ایشته بو امنیت و اطمنان ، بو ایمان قارشیسنده اوزون مدت هیچ برشی
مقاومت ایده من (!) . . . یاشامق ایسته بورسه ق اعتماد نفس خصلتی کندیمزده
تأسیس ایده لم ، وغایه ملیمزی ، بزى قان و آتیشه سوروکلسه آرقه سنده
قوشمقده ، قان و آتیش ایچکمه در دایدیه جکمز بر ایمان قوی حالته کتیره لم . »
(۲۵۲ - ۲۵۵)

صوک دورلرده ، ایشته بویله قانلی و آتشی اعتماد نفس درس لرینی
یک فضله آلدیغمزادن مملکتک باشنی نه بیوک بلالره چارپدیغمزی
کوردرک . نفسه کورومک ایشته بویله حرکات مجنونانه یه ده مساعد

اولور . بونك يرينه اللهه توكل دستورى نظر اعتباره آلتسه ایدی
حقدن آریلینی قبول ایتمین او قوتله یاییله جق حرکتلرده
معقولیت و مشروعیت کی اینجه نقطه لردن هیچ بری اھال ایدی لزدی .
چونکه اللهه توكل ایتمک حقی حائر اولمق ایچون ، احکام الہیہینی
نظر دقتہ آلمق لازم کلیر . و اوراده ایسه بتون او اینجه نقطه لر مندرج
بولنمش اولوردی . شیمدی بز نفسه کووه نمکی اللهه کووه نمکه ترجیح
ایدنلرک خطالرینه ، اک الیم تجر به سنی کورمش کوز لرله شاهد اوله بیلیرز .
نه ایسه ، بو بخی تعقیب ایدمه جک دکلم . اصل دیمک ایسته دیکم شودرکه
مسلمانلرک ، اللهه توكل ایتمنی صراحة تزییف ایدن و یا خود اک
معتدل بر عباره ایله : بونلرک ، مساعی بی ترک ایدمه رک جناب حقہ
توكلی سوء استعمال ایتدکلرینه زاهب اولان مصلحلر دمه هیچ دوغرو
حرکت ایدمه مشلردر . مسلمانلرک وظیفه سی هم مساعیده قصور ایتمک
همده اللهه توكل کی ایکی رکنی حائر اولدینی حالده ، اولنر ، اللهه
توكل ایدوبده سعی بر اقله وظیفه نك بر رکننه رعایت سزک ایدبورلر
ایسه بزم موازنه سز مصلحلر بزمده ، خلقک اھال ایتدیکی رکنی اھیا به
چالیشیرکن وظیفه نك دیکر رکنی بالطه لایور ، و عملیاته الی
یا قیشمایان او براتور کی آلت جراحیہینی ، خسته لق محلتک یانی باشنده کی
صحیح وسالم و محافظه سی لازم طرفه قایدیر بورلر . شو حالده ، وظیفه نك
بر قسمنه قصر نظر ایدرک دیکرینی اھمیت و رعایتدن اسقاط ایتمک طرزنده
بر خطایه دو شمش اولان جاھل مسلمانلرله ، اولنری تنقید صد دنده
عین حالک بر باشقه شکلنی ترویج و التزام ایدن مجددلر آرسنده نه فرق
واردر؟ سوکره ، وظیفه نك توكل رکنی اصل مقصد ایچون لازم اولدینی
کی مقصدک موقوف علیہ لردن بری اولان مساعی رکننه مانع اولمق

شویله دورسون ، اورکنک حسن صورتله اجراسی ایچونده برعامل مؤثر ماهیتنده بولندیغی جهتله، مجددلرک خطاسی خلغمزک خطاسندن بلکه دها بیوکدر .. چونکه بز انسانلر، وسعمر داخلنده کی مساعی بی ایفا ایتمدکن صوکره ، اللهه توکل ایدرک سعیمزک ثمره سفی عنایت الهیه دن بکله مک احتیاجنده بولندیغمز کی ایفاء لمساعی اناسنده ؛ مجددلرک آرزوسی وجهله نفسمزدن قوت آلرکن بیله نفسمزه او قوتی تودیع ایدن بارکاه احدیتی اونوتمایه رق ، واصل توکنمز ویکلمز قوتک اوراده اولدیغی تقدیر وتأمل ایدرک توفیقات الهیه دائره سنده حرکت ایده بیلیمک اوزره ینه ایکنجی بر توکله محتاجز ، مناظرم ، بوراده کندیلرینه ، کتاب اللهک : (ان ینصرکم الله فلا غالب لکم وان یخذلکم فمن ذا الذی ینصرکم من بعده وعلى الله فلیتوکل المؤمنون) [۱] (وقل لا املک لنفسی نفعاً ولا ضرراً الا ماشاء الله) [۲] آیتلرینی او قومامه مساعده ایتسینلر . قرآن کریم بویله آیتلرله مالانمال اولدیغی حالده اللهه توکلی قالدیرارق اعتماد نفس توصیه سنده بولتمق ، اصلاحات دینیه ادعاسیله ناصل قابل تألیف اولرر ؟ بوتوصیه ، توکلک یا کلش تلقیسینه قارشق کوسترلیمک کی بر تاویلهده مساعده اوله ماز . چونکه اعتماد نفس دوغرو دن دوغرو توکلک ضدینه چیقان واکارقیب ومقابل طوتولان بر شیدر .

صوکره ، کندینه کوه نمک انانیت ومغروریت قیلسندن مذموم

[۱] سزه ، الله یاردم ایدرسه غالب کله جک یوقدر ، وسزدن یاردیغی قطع ایدرسه اوندن صوکره آرتق کیم یاردم ایده بیله جکدر . احوالده ، مؤمنلر اللهه توکل ایتسینلر .

[۲] حبیب دی که مشیت الهیه اولسادقچه نفسم ایچون هیچ بر منفعت ومضرته مالک دکلم .

بر حالت اولتساہ برابر بونک منطق نظرندہدہ یری یوقدر . چونکہ
 کندینہ استنادایتمک بالنتیجہ استنادسنز قالمق دیمکدر . زیرا ، اورتادہ
 بر کووہنن ایلہ بردہ کووہنیلندن عبارت اولمق اوزرہ آیری آیری
 ایکی شی تصورایدیکجہ، منطقہ کی دور باطلی تحلیل ایدرکن (برشینک
 نفسنہ محتاج ومتوقف اولسی لازم کلیر .) دیدکلری کبی آرتق بو ،
 کووہنمک تعیرینکدہ هیچ بر معناسی قالماز .

شوراسنی دہ ایضاح ایدہم کہ واقعا لسان شعرده بر اعتماد نفس
 خصلتنہ تصادف اولنور ، وادیاتک حماسہ فصلندہ بونک مهم بر
 موقی واردر . حتی بو اعتبار ایلہ ، اسکی بر عرب شاعرینک شو
 ایکی بیٹی بنم دہ پک زیادہ سودیکم شعرلردندر :

إذا هم التی بین عینہ عزمہ
 ونکب عن ذکر العواقب جانبا
 ولم یستشر فی رأیہ غیر نفسہ
 ولم یرض الا قائم السیف صاحبا

شاعر ، ممدوحنی وصف ایدرکن دیورکہ : « برایشی یایمق ایستہ دیکی
 وقت ایکی کوزینک آرسنہ عزمنی آلیر ، یعنی باشقہ هیچ بر شیئہ
 باقماز . ومقصد یولندہ تصادف ایدیلہجک موانع ومشکلاتی فعلا آزالہ
 ایتہدن اول فکرندن سورر ، چیقاریر . قرار ویرہجکی شیدہ
 نفسندن باشقہ مستشار ، وآیاغہ قالمش کبی مہیا اولان قلبچندن باشقہ
 یار وفادار قبول ایتمز . »

آئیدہ کی بیتلر ایسہ دہا ای ایشاہنمش بر فکر تجلد محصولی

اولدقلری جهته بونلری هر نه وقت اوقوسه شاعرك روخدن قلبه
رفقنه حیات اسدیکنی دویارم :

وانی لقرن الدهر یوما تروعی
سطاه ویوما تجلی بی نوابه
وما انا کالقسطاریثری بکیسه
ویملق ان الحی علی الکیس سالبه
ولکن کلیث الغاب ان رام ثروة
حوتها له انیابه ومخالیه
کذلک مثلی نفسه رأس ماله
به یدرک المجد الذی هو طالبه

دیورکه : « بخله مجادله ومبارزه دن خلی قالمایان فلکک بن تمام
دنکیم ، بعضاً صولتلیله اوخی صیندیرر ، بعضاده متاتمک قارشینده
شداند ومصائبی داغیترق بکا رام اولور . وبن ، پاره سیله ثروت
یولان وپاره سی لندن کیدرسه فقیر دوشن صراف کبی دکلم . بلکه
اویله بر قورو ارسلانته بکزریم که نه وقت ایستسه احتیاجاتی اوکا
آزیرلیله پنجه لری تأمین ایدر . بنم کبی اولانلرک رأس المالی نفسیدر ،
آرزو ایتدکلری مجد وشرقه یالکنز اونکله ایریشیرلر . »

بونلر پک کوزل ، پک پارلاق . فقط معقولاندن زیاده حسیاته
ملایم دوشمکله مکلف اولان بوخیالی وشاعرانه فکرلر ، دورولمش
واعتدال کسب ایتمش حقیقتلر اوزرینه مؤسس اولان دین و اخلاق
بجنه کیررکن بر ازدها نزاکت ونزاهت پیدا ایتمک مجبوریتنده در ،
اومبختده انسانک خارقلر کوسترن مساعی ایله مترافق اوله حق محویت
تواضعکارانه سنه موقیقت دهها زیاده موعوددر .

اعتماد نفس ، باشقه انسانلرك يارديمه كووه نيك كبي بر ذهينه
قارشى مقبول و معدوح صايلا بيلديكى حالده بونك يانى صره توكلنى ،
يعنى اللهه اعتمادى ده قالدويور نيجه مذموم و خسرا نه محكوم برشى اولور .
اعتماد نفسك بو چيلاق معناسى ايله عقل و منطق نظر نده معناسز لقدر باشقه
بر موقعى اولمادىنى كبي بونكله ، هر كسده بولونيه حق درجه ده بر قوت ده الله
ايديش اولماز . چونكه هر كسك نفسى وارد ، و هر كسك نفسنه اعتمادى
يكديگرينه قارشى بر مدار امتياز حصوله كتي رمن . اونك ايچون تور كجه مزده
بر ضرب مثل وارد : (ايل بومروغى يمين كندى نك كنى باطمان طاشى
ظن ايدر) دير لر . برى بزيه مصادمه ايدجك قوتلر ايچون ،
اسباب و وسائطه تماماً توسل اولندقدن صوركه ، اعتماد نفسنه بدل ،
اللهه توكل ايتك صورتيله بر مدار تفوق آرامقده ايسه بو مخذور جريان
ايد رمن . چونكه اللهه توكل ده ايكي طرف ايچون مشترك بر قوت
ايسه ده ، كنديسى حقلى بيان طرف ، او بر طرفك بو قوتدن استفاده
حقى اولمادىغنه قانعدر . اعتماد نفس مسئله سنده ايسه بو قوتدن
قارشى سنده كينك ده عيى درجه ده استفاده ايد ميه جكنه قانع اولمق
بر سبب يوقدر . بر آدم : « الله بكا يارديم ايدر ، چونكه بن حقلى يم . »
دير سه يا قيشير ، فقط : « نفسم بكا يارديم ايدر ، چونكه بن حقلى يم . »
دييه رمن . زيرا حقسن اولان خود كامك احتراض نفسى بلكه ده
فضله در . توكلك ، كنديسى حقسن بيان طرفك ايشنه يارار بر قوت
اوله مامسى ده بر نقيصه دكل ، بلكه ، اعتماد نفس كبي سوء استعماله
مساعد بر كور قوت اولمادىغنى كوسترير .
توكلده ، غيرك معاونته عرض افتقار ايتمك سز ين ، مجرد اللهه
كووه نرك ، تشبث ايدى ان ايشى باشه چيقارمق عزيم و اعتقادى مندج

اولدیفنه نظر آ، مجددلرک اعتماد نفس ایله تأمین ایتمک ایسته دکلری،
قوة معنویه بونده ده عینی ایله ودها مکمل صورتده موجود ایکن،
اونلرک توکل علمینده بولونمالری، توکلک معناسنی حقیله تحلیل ایدمه دکلرینه
دلالت ایده جک قدر معناسزدر. چونکه توکل صاحبی جناب حقه
کووه نوبده کنیدی بوش اوطوره جق دکدر، ناصل که اعتماد نفس
صاحبی ده نفسنه کووه نرک بوش اوطور مایه جق، ایکیسی ده چالیشه جق،
عالمه منت ایتیه جک. شو قدر وار که، کندی سینه قالان اعتماد نفس
صاحبک بیکسلکنه مقابل متوکلک، کندی سعیدن باشقه الهی
وار، قوة معنویه سی، بویه بر توکنمز منبعدن فیض آلبور. صوکره،
متوکل، هم بتون قوتیه چالیشیور، هم ده کرامتی کندندن بیلمک
کبی بر خود بینلکه دوشمه یور.

خلاصه، اعتماد نفسده، کیمسه نک یاردیمنه محتاج اولیه رق کندی
ایشنی کنیدی باشه چیقارمانک چاره سنه باقق معناسی مقصود اولدیفنه
کوره ایشه توکل، بو معنای استغنائی، الهه مخصوص بر استنا ایله
معقول بر شکله افراغ ایتدکن باشقه علوی بر تواضعه سوسله یور،
واعتماد نفس تعبیرنده کوزه تیلن مقصدی، دهامؤدب ومهذب بر صورتله
جامع بولونیور. حرب عمومی ایچنده، ایتالیان آمریقایه قدر بر چوق
دولت لرک، بری برینی متعاقب دول استلافیه طرفه التحاق ایتدیکی
صیره لرده، قیصر وبلهلمک: «آلمانلر الهدن باشقه کیمسه دن قورقماز،
طرزنده برسوزنی غزته لر نقل ایتشلردی. «آلمانلر کیمسه دن قورقماز،
دنیلسه یدی اعتماد نفس اولوردی، «الهدن باشقه کیمسه دن قورقماز،
دنیلمکه توکله منقلب اولدی. ایشه، اعتماد نفس ایله توکلک فرقی،

وایشته بویه استناردر که کلامک قوتی آزالتمق شویله دورسون، بالعکس حد غایبه ایصال ایدر .

توکل بحی یتشیر . شمدی ، مؤلفک توکله بر مبعنده جمع ایتمدیکی قناعتکارلق مسئله سنه کچم لم :

« قناعت و توکل »

« حقایق علویه سی برطاقم خرافات ایچنده غائب اولان دینک، تورک - عثمانلی عالمه سنک قناعتکارلقی ، توکلی ، تسلیمی خصوصنده پک بیوک بر حصه تأثیری وار . جناب الله انسانک سعیدن باشقه بر شینه مالک اولمادیغنی کتاب مقدسه ده صراحت بیان ایدبور . سمیک لزومنه اهمیت ویرمک شویله دورسون سعی حیانتک قازانیلمه سنه معادل طوتیور . لکن قناعتک فنا بولمیان برکنز ، بر خزینه اولدیغنی اویله آکلا شیلمش که سمیک لزومی بیه انکار اولنیور . حقیقت شودر که دین اسلام نظرنده اصل خزینه وسم بشر درجه سنده کی سمیک معقولیدر . سعیه واستحصاله اولان قابلیتک مختلف اولماسی دوشونولورسه انسانک کندی قازانجینه قناعت ایتمسی حقنده کی دینک بو طرز تلقیسنده غایت عالی برغایه اخلاقیه مندر جدر . لکن خلقک بونی آکلایشی باشقه درلودر . » [۱۳۰]

انسانک سعیدن باشقه بر شینه مالک اولمادیغنی بیان ایدن آیت کریمه عائد مطالعه من یوقاریده کچمشدر . تورک - عثمانلی فردلری قناعتکارلقه اتهم ایتمکده ده مؤلف یا کیلیور . حرب عمومیده غلای اسماار یوزندن اک زیاده مشکلات معیشته معروض قالان مملکت ، کویولورندن نورلرینه قدر بتون طبقات اجتماعیه سیله اک چوق محتکر یتیشدیرن تورکیه اولمقله تورک - عثمانلی فردلرنده قناعتکارلق خصلتندن اثر اولمادیغنی تبین ایتمشدر . یوقسه مؤلفک ویردیکی قناعتسزک درس ونصیحته بوقدر چابوق عامل اولدقلرینه احتمال ویریه من . واقعا

مؤلف ، قاعته عالی بر غایه اخلاقه مندیج اولدیغی تقدیر ایتمه مزك
ایتمه بور . لکن قناعت و توکل کبی نجیب و زریه خصلتله ، یا کیش تلیق
ایدیلمی اوزرینه بنا اولنان احتیاطسز نصیحتلردن بیله متأثر اوله جق
درجه ده نازك شیلردر . حرب عمومیده همان مملکت مزه خاص اولان
احتکار تظاهراتی ؛ بویله نصیحتلرک سرعتله ظهور ایدن نمراتی عد
اولماسه بیله بونصیحتلرک ، خلق مزك قدیمأ قناعتی یا کیش تلیق ایتملردن
دها فضله یا کیش اداره ایدیلمی کوی کوی کوی کوی کوی کوی کوی کوی کوی
بیله ماهیتی حازدر . ایسته خلقه : « سز قناعتی سوه استعمال ایدیور سکز ،
یوندن واز کچیک ده چالیشیک ، پاره قازانیک ، اصل خزینه قناعتده
دکل سعیده در . « دی بهرک قناعتدن تنفیر ایدیجی نصیحتلر در میان
ایدرکن ، دنیا ک هیج بریزنده کوروله یین محتکر لرک ، قناعتسز لکه
انصافسز لری ده علاوه ایدرک بزم آره مزده ظهور ایتمی خلق مزك بویله
نصیحتلره محتاج اولمادیغی اومولیه جق و بلکه آرزو ایدیلمی جک بر
سرعتله اثبات ایتمشدر . مملکت ، الیم اولدیغی قدرده خلق مز ایچون
شین تشکیل ایدن احتکار بحرانی آلتنده قیورانی کن اکر خدانکرده ،
ینه مؤلفک بکنمه دیکی توکل سجه سنه استاد ایتمسه یدی ، حرب
عمومینک درت بش سنه تمادیسنه قارشو مقاومتی محافظه ایده مزدی .
ینه مملکت بواحتکار بلاسی آلتنده ازیلیرکن ، یا کیش تلیق ایدیلمی
فلانله باقیلمایه رق ، آج کوزلیله قناعت توصیه دینه سنده بولنه جق
ولکن سوزینی ده تأثیر ایتمیره جک اسکی علمایی مؤلفده آرامشدر
ظن ایدرم . آه قناعت ؛ اویله مؤلفک دیدیکی کبی یا لکرسعه واستحصاله
قابلیتک مختلف اولمی دوشونوله رک انسانک کندی قازانجه قناعت
ایتمسندن ده عبارت اولماق اوزره هر کسدن زیاده سعیه واستحصاله

قابلیتی حائر اولقله برابر هر کسیدن فضله یاپیلان آلیش ویریشلرده آ
 کاره قناعت ایتک بیوک برمنبع مکارم اولدینی کبی، ایجابی حالنده انسانلک
 عفتی، حریت واستقلالنی تهدید ایدن احتیاجلره، منفعتلره قارشیده
 صارصیلماز برقلعه در. انسانه، شرفلی محرومیتلر ایچنده سعادت تأمین
 ایدن قناعتک شوخاصه اعجازیه سنی برعرب شاهری نه کوزل آ کلاتمشدر:

یادهر ان توسع الاحرار مظلمه
 فاستثنی ان غیلی غیر مغلوب
 ولا تخیل اننی القاک منفرداً
 ان القناعته جیش غیر مغلوب

دیورکه : ای زمان ! بتون انسانلره جور وادبارکله هجوم ایدرکن
 بنی ده هر کسه قیاس ایدرک اوزریمه کله، بنم بیله کم بوکولمز. وطن
 ایتمه که بنی قارشیکده یالکز بوله جقسک، آرقه مده قناعت کبی یکلمز
 براردو واردر.

قدره ایمان عقیده سی

« فرده دینک تأثیری »

« اسلامیتده مختلف مذهبلر ظهور ایتمشدر... متکلمین دخی ایکی فرقه در :
 ۱ — طریقت اصحاب کزیمه ملازمت و متابعت ایدرلر ، ۲ — طریقت اصحاب
 کزیمه مخالفت ایدرلر در . بونلرک برنجیسنه اهل سنت و جماعت ، ایکننجیسنه
 اهل بدعت و ضلالت دیرلر . اهل بدعت و ضلالت دخی اساساً ۷ قسمه آریلیر :
 ۱ — قدریه در ، بونلر قدری انکار ایدرلر ، و جناب حق تقدیس و تزییه
 ایچین صفات الهیه یی انکار ایدرلر : « جناب حق بر در ، واحد قدیمدر ،
 صفتلر اولورسه اونلرکده قدیم اولسی لازم کلیر ، بواسه تعدد قدیمایه مؤدی

جناب حق اهل سنتدن زياده تنزيه ايتمش اولق ايچين بر
چونكه اولنرك زعمي صحيح اولسه
چونكه قول فعلنك خالقيدر ديمكه عبده خالقيت اسناد
ايتمش اولورلر . « (۸۸)

عبدك ، افعال اختياريه سنده قدرت واستقلاله مالكيكيتدن عبارت
اولان معتزله مذهبنده عبدي ، برده فعلنك خالق عدايمك بولنديغني ،
(العلم الشامخ في ايثار الحق على الآباء والمشايخ) مؤلفي قبول ايتميرك
بوتيميري ، معتزله عليه دار لغندن چيقان بر مبالغه به حمل ايدر .

اونندن ده قطع نظرله ، هاشم بكه توصيه ايدر زك بونقطه ده معتزله
مذهبنه فنا كوستر مكه چاليشامسين . چونكه اومذهب ، اساس اعتباريله
بولمك بتون منورلر يميز كبي مناظر يمك قلمنه ده يابانجي اولمايان (خالقيت)
تصيري ايله برابر [۱] كنديسنك مذهيدر . (۲۳۵) نجبي صحيفه دن
باشلايان : (فكرك حريتي واستقلال شخصي) بحثي اوقوييكنز ، سوزيمي
تصديق ايدرسكنز . اوراده ، جناب حنك انسانلره بتون يارديمي ،
اونلره بر عقل و ذكا و ير مكه ايفسا ايتمش ، وبوندن ايلريمي ، عقل
واراده به مالك بولونان انسانلرك كندى مساعيسنه قالمش اولديغني
سوله ديكي كبي او بحثي تعقيب ايدن (حيثيت) مبحثي ده شو سطر لرله
اكمل ايدر :

« فرد بو وجهله دوشونمليدر : بن وارم ، بنده حواسم ، ادراكم ،
محاكمه ، شخصيم ، وظائف و حقوقم وار ، بنده هيئت اجتماعيه نك بر فردى ،
برركي يم . بناء عليه باشلي باشنه حائز قدرتم . حتى حياتي ، وظيفه مي ،
حقوقي كندى قدرتمله محافظه ايتلي يم وايدرم . » (۲۳۹)

[۱] « بز يا بومني قوت و عامللري كشف وازاله ايتلي يز ، يا خودده بزده
اولمايان او مثبت قوتي خلق و تاسيس ايتلي يز . » (۲۰۰)

« شمدی بو مختلف نظر واستدلال طریققری ایله تورک - عثمانلی کتله سنک وادعا ایده بیلیرم که اقطارجهانده موجود اهل اسلامک عقیده سی قارش قارشیه کتیردیگم زمان بونلر - اهل سنت و جماعتدن اولمیرینه رغماً - ضلالت و بدعت عد اولنان عقیده جبرییه معتقد و افعال ایله ده بونی مؤیددرلر . مؤمنلر ایچنده تورک - عثمانلی ملتک قیمت شخصییه سی ایشته بو عقیده سنه نظراً تدقیق ایده لم ؛ انسان جناب حقک مخلوقیدر ، انسانک الئدن هیچ برشی کلز ، خیر و شری ده الله خلق ایتمدر . انسان بونلردن برینی یا عقده مقدرات الهیهیه تابعدر . تقدیر نه یوله ایسه انسان ده اون یابار : الله هدایت و برسه عبد ، خیری ، و برضسه ، شری ایشر . - شمدی ، خیر و شر و قضا و قدر ، جزء اختیار (۱) کبی اسلامیتک ابدی مسئله لرینی بوراده مناقشه ایده جک دکم . یالکز شونی سوله مک ایسته یورم که اسلامک شیمدیکی عقیده سنه کوره انسانک حیات ساحه - سنده قیمتی ، ایشته بو وجهله برعجز مطلقدن عبارتدر . [۹۰ ، ۹۱]

مؤلف اهل سنت مذهبیله جبرییه مذهبی بر برینه قاریشیدیور . [۲۱۸] نجی صحیفه ده ده اسلامک بو کونکی عقیده سی بر اهل سنت و جماعت عقیده سی اولسادیغنی یازار . لکن کندی مذهبنک معتزله مذهبی اولدیغنی فرق ایتمین مناظرم ، باشقه لرینک مذهبی ناصل تمیز و تقریق ایده جک ؟

برده ، انسانک حیات ساحه سنده قیمتی عجز مطلقدن عبارت اولورسه نه لازم کلیر ؟ چونکه بو عجز ، قدرت الهیهیه نسبتله اعتراف ایدیلمن برعجزدر . بوکا قائل اولان اهل اسلام کندیلرینی عاجز فرض ایدوبده دیگر انسانلری قادر بیله جک دکل که بوندن ، اهل اسلامه مخصوص و منحصر برضعف حاصل اولسون . عجبا مؤلف :

سبحان من بقدرته یعجز الفحول

مضمونه معتقد دکلیر ؟ پک ایی ، مسلمانلر ، قدرت صمدانیه قارشیننده کی هیچلکلرینی بیلهرک اللری ، آیاقلری باغلی کبی اونور -

سونلرمی؟ دییه جك اولورسه کز، بنده جواباً: بونی زه دن چیقاردیکز؟
دیرم وقضا و قدر مسئله سنک، برآز آشاغیده کی تدقیقانه انتظار
اولمسنی رجا ایدرم .

« حواسنه حاکم اولان صوفی ، نفسانی حظوظاتدن استغنا ایله بی حدود
بر مستی روح ایچنده فنا فی الله اولور . ایسته اوزمان طاعات و عباداتک شکلی
مراسملری اورته دن قالدقار . چونکه عبد ، آرتیق خالفنه اصل اولشدور .
خلاصه صوفیلکک اساسی عشق الہی ایله دمساز اولقدور . لکن ، بحق علوی
اولدینی قادر تزیه بر فلسفه اولان بو تلقیدن عجبا بوکون اورته ده نه وار ؟ »
[۹۲ ، ۹۱]

بو تلقینک بحق علوی و تزیه بر فلسفه اولسی نماز ، اوروج کبی
طاعات و عباداتک شکلی مراسمک اورته دن قالمسندد میدر ؟

— قضا و قدر عقیده سی —

« فرده عالمه تربیه سنک تأثیری و نتیجه »

« تورک عثمانی دولتک انحطاطی اسبابی بن دائماً فردک معنویتنده آرادم . . .
هنوز چوجوقدم . ذهنم انکشافه باشلادقجه حادثه لره دقت ایتمک باشلادم .
هر چوجوق لسانندن صادر اوله جق استفهام کله لرینی بنده اطرافده کیلره ،
آنتمه ، پدرمه ، قرداشمه ، معلمه ، آرقداشمه ایراد ایتدم : بونه در ، بو
یچون بویله در ، بویله اولیور ؟ کاه صودن بر جواب آلیردم . بعضاً اینکیمزک
سکوتنه مجبور اولدیقمز بر سرحده واصل اولوردق . بو حدی تجاوز ایتمک
ایسترسه م تکدیر ، تهدید ، حتی تحقیره دوچار اولوردم . قارشیمده دائماً
بر حدود تفکر کورمکه جبراً آلیشدر یلیوردم . بو ، یاواش یاواش بنده
اعتیاد حاله کله که باشلادی . حکمتنه نفوذ ایدمه جکم سیبیلره ، مؤثر لره .
بو یون اتمکک باشلادم . بوتون شرقیلر کبی جوال وفعال مفکره مک کنیش
اقلدرده دولاشمق ایستنه یں شهبال تجسس و جرأتی ، او معما ، او ممنوع
سرحدلره چاربا ، چاربا قانادی ، قیریلدی . آرتیق هر شیشی اولدینی کبی متوکلا نه
قبول ایدیور . فکری مشاهداتک اوته سنه انفاذ ایدمه یوردم . جرأت
تفکر مک قیریلدینی کوندن بری ارادهم ضعیفله که باشلادی . متین بر اراده ،

مؤسس فکریه استناد ایدر. قرار سز، متردد وهر یکی وقعه نك قارشيسنده
تحوله دوچار اوله حق برحالت فکریه اکتساب ایتدم. بونا برده اقلیمک
تأثیرینی علاوه ایدیگز: بو پارلاق افق لک، بو فیاض طبیعتک سینه سنده
حیاتی قازانق ایچین اولقدر مجاهده یه احتیاج یوقدر. ذاتاً معیشتی ده عالمه
تأمین ایدیور. انتظام سعیه آلیشما دیم وقوای ذهنیم بر اصول تربیه داخلنده
منتظماً اشغال ایدیلدیکی ایچین قولای قولای بر عملیه دماغیه اوله رق آواره
تخیلاته قویولدم، هر شرقلی کبی بنده خیال پرور اولدم.»

« مفکره مک جسارت تجسس، تحلیل و ترکیب خاصه لری پرورش یاب اولما دینی
ایچین هر شیئه اینانق بنده بر اعتیاد در. ششمدی حقیقت بیلدیکم بر شیئی
خارجی بر تلغین ایله خلاف حقیقت قبول ایتکه مساعده بر قابلیتده یم. بکا بر تشبیدن
بحث ایدیلیر، ایدیلز همان اونو اجرا ایتک قوتی بنده وار ظن ایدرم. لکن،
قولایجه یا پاچغی تخمین ایتدیکم بر ایشی یا یماق ایستر و یا پارکن مشکلات کورور
ودوچار ضعف اولورم، ایشی یاری یولده بر اقریم. بونک سبی شودر که اولدن
دوشونمک اعتیاد فکریسی بنده یوقدر. بناء علیه بر ایشی میدانه کتیرمک ایچین
نه کبی واسطه وقوتلرک صرفی ایجاب ایده چکنی، نم بو واسطه وقوتی
حاضر لایه و صرفه مساعده بر قابلیتده اولوب اولما دینی اولدن تدقیق و محاکمه
ایتدیکم ایچین ایلك مشکلات قارشيسنده شاشیرمایه محکوم. ایشته بوله جه
معرفت نفسیه دن محروم. شخصیتسز - صانکه دائماً ک قوی جریانک کندیسيله
برابر سور و کله دیکي سرسری بر یاپراق کبی - وقعه لرک، فکر لرک تأثیراته منقاد
بر انسام.»

« محترم قارئلم .. بن کندیمی مثال کتیرمکه غروریمی قیردم. سزده
کندی بنلک کیزی بو مثاله تطبیق ایتکه غرور کزی قیریکز ... چوجفک
ذهنده کی تدقیق و تحلیل خاصه سنی تورک - عثمانی عالمه سنده قهار و جاهل اللریله
کورلیمین، اولدیرمه بن کیمدر؟ بشرک بر عجز مطلق ایچنده اولدوغنه، هر
شیئک! صانع ازلی طرفندن یاسیلدیغنه، مزار لرک الله ایله انسانلر آره سنده بر
واسطه، بر شفاعتی اولدوغنه، بادشاهک حاکم مطلق بولندیغنه اعتقاد ایدن،
دماغی کوفلتمش بر طاقم خرافات ایله آلوده جنلر، پرلر، و امیر لرک خیال تلر لره
دوبلو رو یالر ایچنده بوغولان قاره جاهلر، چوجوقلرینک بیتمز، توکنمز
« ایچین » لرینه قطعی اوله رق شو جوابی و برلر: الله یاپیور، الله تقدیر
ایتمش، اعتراض ایتمه، صوص، کناهد، کفر در!»

« بالخاصه چو جوق آنا ، باباسنك امر و اراده سنه مطلق صورنده اطاعته مجبوردر . چو جوغه شونی یا په جقسین ! - دیدیکی زمان ، فعلك معنا و نتیجه سی حقنده ایضاحات ویره رك اونی بر انجذاب فکری ایله مقصده سوق ایتمك لزوم کورمن . دینی مسئله لر حقنده ده علمانك یابدینی اویله دکلی ؟ عملك ، اخلاقی ، اجتماعی نتایجنی ایضاح ایتمزلر ، یا خود ایده منزلر . دییه بیلیرم که عائله حیاتنده کی حاکمیت مطلقه ، بینه علمانك اسلامیتی بویله یا کلیش تئقی ایتمسندن ملهم اولشدر . عائله ده ساده تحکم و اعتساف وار . دین ، اخلاق ، عادات ، ناموس حقنده ذکا حق تنقیددن محرومدر . »

« چو جو فده انکشاف ذهنی باشلادینی دقیقه دن اعتباراً حریت فکریه سی سلب ، میل تجسسی احسا ایدیلیر ، جرأت تدقیق و تحلیل قیریلیر . حادثه نك اسباب و سوانقنی تحری ایده مه مک ایلك حرکت جبریله اعتیاد حالته کلدکدن صکره توکل و تسلیمیت ، اراده نك ضعیفی ، تردد و قرار سزلق و نهایت سعبه سزلك و شخصیت سزلك فردك حیاتده استناد سز اولسنی اناج ایدر که بو ، مبارزه ده مغلوب اولق ایچین و بتون فضیحتلر ایچین مطلق صورته بر قابلیتدر .

[۱۱] « [۹۸ - ۱۰۳]

مؤلفك ، کندی حیات صباوتندن باشلا یه رق ، سائر تورک - عثمانلی افراد و اولادی حقنده ده قابل تطبیق اولق اوزره حکایه ایتمیکی شو عالیله وی طرز نشئت و تربیتله بونك نتایج مضره سنه عائد ایضاحاتی ، پیک از نقطه لرنده اختصار ایده رك همان عیناً یازدم . تصور ایتمیکی فنالقلرک هبسی دونوب دولاشسوب دینه ، و دینك ده هر شیئی جناب حقندن بیلمك مسئله سی ایله ، مسائل دینه ده ذکالك حق تنقیددن محرومیته منتهی اولیور .

برکه ، مزار لرك الله ایله انسان آره سنده بر واسطه اولمی

[۱۱] مؤلف حالا ، دین اسلامده کی (توکل) ك ضعف و مغلوبیت عاملی اولدیغینی ظن ایتمکده دوام ایدیلیر . توکلک ، بالعکس بویوک برقه معنویه حنبی اولدینی یوقاریده عرض ایدیلدی .

فکرینی، دین اسلامه و دین اسلامک، علما طرفندن یاپیلان شکل
تبلیغه اسناد اوله جق قباختلر آراسندن چیقارسینلر. الله ایله قول
آراسنده مزارلری واسطه اتخاذ ایتمک فکرنی، علما اسلام من القدییم
رد و جرح وظیفه سننده قصور ایتمه مشلردر. علمانک منی، خاق
بوعیاددن و از کچیرمه مش اولقله برابر، الله نامنه اولولرک و حق دیریلرک
وساطت و قدسیته مراجعت اصولی، انسانلر آراسنده سجه سزلرک
نمونه اوله رق کوستریلن مسلمانلردن زیاده خرسیانلرده و تماماً دینی
برشکلده موجوددر، فقط سجه سزلرک نه به موجود دکلدیر؟ بوکا مقابل
هاشم بکک تعریف و تصویر ایندیکی عالمه تربیه سنه مخالف اوله رق
بوسبتون سربست و آفرانقه عالمه لریمزدن بییشن چو جوقلرده، دیندن
ملهم اولان. اومستبد و ممنوعیت پرور تربیه نک وجودی اولماسنه رعماً
سجه سزلرک، کندی اعترافیه، بلکه دهافضله برصورتده حکم فرمادرد
یوحال، اولنلرده دینک تأثیری ایله حاصل اولمادینی کبی، اسکی بر
طرزده جریان ایدن کندی نشئتک ایضاحاتی آراسنده: «بکا بر
تشبندن بحث ایدیلیر ایدیلر همان اونی اجرا ایتمک قوتی بنده وارظن
ایده رم. «دیملکه آکلامق ایسته دیکی حالت و ذهنیتک ده، هر خطوده
عجز نفس تلقین ایدن تربیه دینه ایله هیچ مناسبتی یوقدر. مناظیری،
عجز متوکلا نه مزدن شکایت ایدرکن، کوجمزه کیمدیکی شیلره مقدر
اولدیغمز حقنده کی ظن و ذهنا بمزدن بحث ایتمک کبی رتناقضه دوشورن
شی آتیق جهلمزدر، حکایه ایندیکی قرار سزلقلریمز شخصیت سزلکلریمزده
هب اولندن ایلری کلیر.

معیشتنک عالمه سی طرفندن تأمین ایدیلسیله کندیسنک انتظام سجه
آلشدر یلامش اولسی ایسه، عالمه تربیه مزه اسناد اولنان استبداد

ایله چو جو قلمیزك تضييقندن زیاده بلکه اونلری کویا خوش طوتمق وصیقیتی به معروض بر اقسامق طرزنده کی عادتلی میزك ، ساحتلی میزك ، محصولی اولدینی ، وهله بونده کی مسؤلیت مهمه نك دین اسلامه عطف ایدیله میه چیکی آشکار برشیدر . چونکه شریعت اسلامیه ده ابون ایچون ، سن مکلفیه واصل اولان اولادی بسله مک مجبوریتی یوقدر ، که بوده اولادک ، کوچو کدن انتظام سعه آلیشدر یئلسی لزومی تلقین وتضمن ایدر .

پادشاهلرک حاکم مطلق اولسی حقنده کی اعتقادکه ده دین اسلامه مال ایدیله میه چیکی شیمدی به قدر کچن سوزلریمزدن آکلاشیلمشدر . دینی مسئلهلرک اخلاقی ، اجتماعی نتایجی علملرک ایضاح ایتمه مسنه ویاخود ایدمه مسنه عائد اولان تعریفلرک جوابی ایسه یوقاریده مفصلاً عرض ایدیلدی .

بو بجنده نقل ایتدی کمز سوزلرینک — شیمدی کوستردی کمز نقطه لری حقنده خارج صدد معامله سی یایلدق دن صوکره — خلاصه مسنه نظراً ؛ عالمه وی تربیه مزده کی بتون فسالقلرک منبع ومنشئی دیندر . آفرانغه تربیه ایله بویوتولن کنجلریمزده کی فسالقلری ده دین رابطه سنک زوالسندن عبارت اولان دینسزلکه عطف ایده جکدر . بر قسمنده دینسزلک وبر قسمنده دین ، انقراضمه سبب اولیور دیمک . بویاکی فالنگک اور تاسنده فالان دوغرو یول ، دینک دوغرو تلقیسی اوله جفته کوره ، عجیبا دینه عائد اولان بو دوغرو تلقی ، فکر وقناعتک ایچ یوزینه موافق اولمق اوزره دینک حد ذاتنده اصلی اولماق وانسانلر طرفندن ، هر دور ترقی به کوره ده کیشدر یئلسی لازم کلک کی بر تقلیدیمی عبارتدر ؟ رجا ایدرم ، بو سوآله جدیتله

جواب ویرسینلرده اوندن صکره هر شینک اللهدن اولماسی فکر
وقاعتک یا کلیش ویا دوعرو برتلقی اولدیغنی ادله عقلیه و نقلیه سیله
تدقیق ایدلم ، وبوفکرک سعی بشره مانع اولمایه جغنی ده کوسترلم .
« قضا و قدر کبی ، جزء اختیار (!) کبی اسلامیتک ابدی مسئله لرینی
مناقشه ایتیه جکیز . « دی بهرک هم اومسئله لری تنقید ایتک هم ده
تدقیقنه یا قلاشماق دوعرو اولماز . بو ابدی مسئله لری ، شمیدیکی
حالنده مناقشه دن اجتناب ایدن هاشم بک بونلرک ، قوای ذهنیه سی
هنوز انکشافه باشلایان چوجوقلره زمین مناقشه اولماسنی نصل مناسب
کورویور ؟

شیمدی بز بو قضا و قدر مسئله سنی مناظریمزک اجتنابه رغماً ،
توفیقات الهیه دن استعناه ایدرک ومقتضیات عقلیه و نقلیه یی برلکده
نظر مطالعه یه آلهرق تدقیق ایده جکیز . مسلمانلرک الله مقدس بر
قانون اساسی حالنده موجود اولان کتاب الله وسنت رسول الله باشمز باغلی
اولدینی ایچون مقتضیات عقلیه ایله برابر نصوص اسلامیه یی ده دوشونه جکیز ،
وبو مبحثلر اوزرینه فکر و مطالعه یوروتمک صد دنده علماء اسلامک
مسئلکربنه طعن ایدرکن ؛ اونلرک نظر دقته آلدینی و نائق شرعیه یی
تدقیق احتیاجدن کندیلرینی مستغنی عد ایدرک ، اورتاده ، مسلمانلرک
عقائدینی تنظیم و تقیید ایده جک هیچ بر دستور دینی یوقش کبی اداره
کلام ایدن مجددلریمزدن باشقه بی طرف و خلوص نیت صاحبی قارئلری
تنویره چالیشاجفز :

انسانلردن صدور ایدن فعللر حقنده باشلیجه اوچ مذهب واردر :
معتزله مذهبی . جبریه مذهبی ، اهل سنت مذهبی : برنجیسنه کوره ،
جناب حقک ، قدرت و اراده یه مالک اولهرق یاراتدیغنی انسانلر ، افعالک

بالاستقلال موجودیدر لر . (قول فعلنك خالق) تعیری بورادن چیمشدره .
فقط بعض محققین ، برآز یوقاریده سوبله دیکمز وجهله (خالقیت)
تعیرینی معتزله علیهدار لغندن منبعث بر مبالغه یه عطف ایدر لر .

بو مذهبك علماسی انسانلرك افعال وحرکاتنده حر اولدیغنی اولا
بدهت حسه استناد ایتدیر لر ، ومرتعشك النده کی حرکتله غیر
مرتعشك النی تحریك ایتسی آره سننده واضح بر فرق بولدیغنی
در میان ایدر لر .

ثانیاً دیر لر که : انسانك افعالی کندی یداقتدارنده اولماسه اوافعالك
ایلیکنه ویا فالغنه کوره جناب حنك مکافات ویا مجازات ایتسنده
عدالتسزلک اولور ، شاعرک :

القاء فی الیم مکتوفاً وقاله

ایاک ایاک ان تبتل بالماء [۱]

دیدیکی کبی ، آرتق انسانك اوامر ونواهی ایله مکلفیتی جدآ غیر
معقول بر حاله کلیر . حال بوکه جناب حق انسانلره بر طاقم وظائف
شرعیه تحمیل ایدیور ، وایفاسنی کندیلرندن بکله یور . قرآن کریم ،
بو کبی وظائف تبلیغی ایچون نازل اولدیغنه نظراً انسانلرك اقتدارینی
سلب ایدن مذهبه کوره نه انزال کتب ونهده بعثت انبیانک معناسی
قالماز . بوندن باشقه ، قرآن کریم : (ان الله لا یظلم الناس شیئاً ولکن
الناس انفسهم یظلمون) و (جزاء بما كانوا یعملون) و (جزاء بما كانوا
یکسبون) طرزنده کی لایعد آیتلره ، عبادک کندی افعالندن مسؤل
اوله جفنی صراحةً بیان ایتمکده در .

[۱] هم بر آدمی قوللری باغلی اوله رق دکنزه آتیور ، همده صاقین ،

ایضاً ایاسین دیور .

معتزله نك بو دليلارينه مقابل جبره قائل اولانلرده ديورلر كه :
كانتاده هر شي (جف القلم بما هو كائن) [۱] فحواسی اوزره هنوز
ازلدن علم الهیده تعین ایتمش و ناصل اوله جقسه اویله جه تقدیر اولونمش دره .
حال بو كه جناب حنك كرك علم ازلیسی و كرك تقدیر ازلیسی همه
حال یرینی بوله جفنندن ، بونی ده کیشدیرمك اقتدار و صلاحیتی هیچ
بر کیمسه ایچون متصور دکلدر ، مثلاً جناب حق بر آدمك فلان کون ، فلان
ایشی یا یا جغنی ازله تقدیر ایتمش و علم الهیسی ده اویله جه تعلق ایتمش اولدیفنندن
او آدم ایچون آرتق باشقه درلور حرکت ایتمك امکانی قالماشدر . انسانك
حق خیاری بوضورتله رفع ایدیش اولدقدن صوكره حریت حرکاتی
نهرده قالیر ؟

برده ، (الله خالق كل شیء) نظم جلیلنك ده صراحت و شهادتی
ایجابجه هر شینك خالق جناب حق در . انسانی یاراتان ، انسانه مبدأ
حرکات اوله ییله جك قدرت ، و اراده کیه و یرن جناب حق اولدینی کبی
انسانك بو اراده بی معین برایشده قوللاماسی اوزرینه [۲] وجوده کلن
و حسب الظاهر انسانلره اسناد اولنان آتارك خالق و موجودی جناب حقدر ،
بلهكه بالذات او اراده جزئیته نك ده ... شو حالده ، اولوب بیتن ایشلرک
هیچ برنده انسانلرک حصه مدخلیتی یوقدر ، شو حالده فاعل مختار
اولملری نهرده قالیر ؟

اهل سنت مذهبی ، جز ایله تفویض آره سنده متوسط اولقله برابر

[۱] بتون ، اوله جق شیرلی قلم ، ازله یازدی و صوكره دن محو و ابانه
عمل قالمق اوزره هر کبی ده قورودی .

[۲] متعارف اولان (اراده جزئیته) تعبیرندن مقصود ، ایشته بویله جه
بر اصره مینه تعلقله تشخیص ایدن اراده در . بوتعبیرك معناسنی چوق کیمسه لر آکلا .
یامادینی کبی (جزء اختیار) تعبیری استعمال ایدن مناظرده آکله یاماماشدر .

چو وسطك ، اشاعرہ ، مذہبہ ، و علماء اہل سنتدن برطاقم نامدارذواتك
نقاط نظرينہ كورہ مختلف درجاتی واردر ، كه بعضیسی معتزلہ نك
و بعضیسی جبريہ نك طرفہ دوزر و تمایل ايدر . بورادہ بواقوال مختلفہ فی
نقل ایله سوزی اوزا تمقدن و مسئلہ نك روحنی تشویش ایتمكدن ایسه ،
علماء اسلام طرفدن ، بویجہ عائد شیمدی به قدر سویله ن سوزلردن
ملهم اوله رق ، اك زیاده عاجزانه كندی نقطه نظریمی ، مطالعه می سرد
ایده جكم ، و هر شینك خالق جناب حق اولوق اساسنی محافظه ایله برابر
مسئلہ فی جبردن قور تارمنه چالیشاجم . اولاقضا و قدر جهتی تدقیق
ایده لم :

قضا و قدر ، اوت ، دین اسلامده و بلكه تحریفه اوغرامایان بالجله
ادیان سماویده هر شی ، هرایش مطلقا جناب حقك تقدیری ایله ،
اراده سیله حاصل اولیور ، و شو حالده انسانلرك مساعیسی بهوده و لزومسز
برشی اولوق و بلكه مكلفیتی صحیح اولماقمی اقتضا ايدر ؟ خیر ، چونكه
بركره انسان ، تقدیر الهمینك نه یولده تعلق ایتمش اولدیغنی بیله مدیكى
ایچون ، وظیفه سنی ، آنجق مساعیده تصور ایتمه مكله ایفا ایتمش اوله جنی
كی ذاتا ، تقدیرینه ایمان ایتدیكى جناب حقك امری ده كندیسنك
صرف مساعی ایتسی مركززنده در . قضا و قدر مسئله نك سعی بشره
برمانع كی تلقیسنه محل اولمادیغنی و بلكه قضا و قدرك ، آنجق وقوع اتدن
صوكره موضوع بحث اولماسی لازم كله جكنی ، شو آیت کریمه نه كوزل
تیین و تفهیم ايدر : (ما اصاب من مصیبه فی الارض و لافی انفسكم
الافی كتاب من قبل ان نبرأها ان ذلك علی الله یسیر . لكیلا
تأسوا علی ما فاتكم و لاتفرحوا بما آتاكم ان الله لا یحب
كل مختال فخور .) (دنیاده كرك عمومه و كرك نفسكزه عائد هیچ

برحادثه یوقدرکه ده بزعالی خلق ایتمدن اول ، ازنده لوح محفوظه یازیش و تقدیر ایدیش اولماسین . بو حقیقی سزه بیلدیر یورورکه حیات ساحه سنده قاچیردیغکز فرصتلردن مایوس و نائل اولدیغکز موقعتلردن دولاییده مغرور اولمایاسکز ، چونکه جناب حق متکبر و مفتخر لری سهومز .)

ایشته بوآیت کریمه نك تعلیمی وجهله انسان ، قضا و قدره ایمانی سایه سنده هیچ برزمان ، انکسارخیاله اوغرامق و یاخود نشوؤموقیتله شیارمق کبی ضعفله و کوچوککلکله دوشمز . قضا و قدر عقیده سنک سعی بشره مانع اولماسی شویله دورسون ، سعی ده متانت و نجات تأمینه مدار اوله جغنی کوسترن شوآیت کریمه ایله برده ، سعیک قضا و قدره دلاتنی افاده ایدرک قضا و قدر عقیده سیله مسامی آرهنده ، یکدیگری تحریک و تأیید ایده جک صورتده صیقی برمناسبت بولدیغنی نظر دفته وضع فایدن : (اعمالوا فکل میسر لما خلق له) حدیث شریفی [۱] مناظرم کبی ، بو عقیده نك مزیتنی تقدیر ایده مین خصمانه قارشی شومبخته کافی بردرس اسکات تشکیل ایدرسده بزینه ، باشلادیغمز مسئله نك تدقیقه دوام ایده لم :

اوت ، تقدیره ایناتق ، وهرشیتی ، بتون خیر و شری جناب حقندن بیلیمک مسلمانلر ایچون ناصل بروظیفه دینه ایسه دائما خیرلی

[۱] چالیشکز ، هرکس کندی حقنده مقدر اولان حاله دوغرو سوق واحضار ایدیلیر . [یعنی ، هرکس حقنده مقدر نه ایسه او شاشماز ، برینی بولور . او حاله ، چالیشق فائده ویرمز دیمه ملی ، وبالعکس ، چالیشمالی در . چونکه برآدمک ، مثلا ایملک طرفه چالیشماسی ، حقنده خیر مقدر اولدیغنک آثار و علائمندیر . چونکه هرکس ، کندیسی ایچون مقدر اولان جهته دوغرو سوق واحضار ایدیلیر .]

ایشلر کورمک و فائقلره مانع اولمق ایچون صرف مساعی ایلکده
اویلهجه بروظیفه دینی اولدینی کبی جناب اللهک هر هانکی بر شی
حقنده کی ازلی تقدیر وارادسی ایله علم ازلیسنده ، قوللرک کنندی
اختیار یله بر طاقم انی و یا فنا ایشلری یا یغمه چالیشمالری اوزرینه او ایشلرک
اراده الهیه ایله وجود بولماسی هپ بر لکده مندر جدر . دیمک که جناب
حقک بر شیئی ، وقوعندن اول ، واقع اوله جنی وجهله بیلمسی او
بیایی اوزرینه تقدیر واراده بیورماسی عبادی حرکاتنده جبره صوقماز ،
چونکه علم الهیده عبادک کنندی اختیار واراده لری ده مندر ج اولدیغندن
بویلمک و بوتقدیر ایتک قوللرک آرزولرینه مضاد و مسلط بر حالده
دکلدر . بلکه جناب حقک بو علم ازلیسی ، وقوعات اوزرنده مثبت
و یا منفی بر تاثیر یا یماق اوزره ، محضاً اولره ، واقع اوله جقلری
وجهله تعلق ایدر . ذاتاً علم ، علم اولمق حیثیه متعلقنده یا لکزان کشف
حصوله کتیر ، باشقه صورتله تاثیر یا یماق شانندن دکلدر که بوندن
دولای افعال عباده جبر طاری اولسون . [۱]

ایشته بر انسان ، طاعت و یا معصیت نوعندن برایش یاپار ، جناب
حقده تا ازلده ، اوطاعت و یا معصیتی واقع اوله جق دی به بیلمش او
بیلمسی اوزرینه ده وقوعنی تقدیر واراده بیورمشدر . اللهک تقدیری
بهمه حال یرینی بوله جنی کبی تقدیرینک استناد ایتدیکی علمی ده یا بلیش
چیمماز ، و بناءً علیه او فعلک وقوعنی ضرورت کسب ایدر . او حالده
عبد ، مجبور و مضطر بر حالده می بولونمش اولور ؟ خیر .. اللهک او
ازلی علمنده و تقدیرنده فعل مذکورک فاعلی ده و فاعلنک ، او فعلی

[۱] (علم معلومه تابعدر) سوزی ده (علم) ک ، متعلقنده تاثیر ایقاع
ایتمه جکنی آکلا تاق ایچون سویله نمش بر سوزدر .

کندی اختیاریه یا باجفی ده داخلدر . بناءً علیه ، او فعل مطلقاً واقع اوله جق ، همده مطلقاً عبدك کندی اختیاریه واقع اوله جقدر . ديمك که ازله کی علم و تقدیر ، یعنی قضا و قدر ، وقعه نك وقوعی تأیید و تثبیت ایتدیکی کبی عبدك ، او وقعه یه مصروف اولان اختیار و اراده سنی ده تأیید و تثبیت ایدر ، رفع و سلب ایتمز ، بلکه اختیار عبد ، ازله کی قضا و قدرک سببی و مناط تعلقی حالنده بولنور ، یعنی جناب حق او ایشک واقع اوله جغنی بیلدیکی و اوله جه تقدیر ایتدیکی ایچون ، عبد ، اونک اجرایی طرفه اختیارینی صرف ایده جک دکل ، بلکه عبدك ، اختیار و اراده سنی او ایشک اجرایی طرفه صرف ایده جکی نزد باریده معلوم اولدینی ایچون وقوعه علم و تقدیر الهی تعلق ایتشدر .

خلاصه : فعلك ، اختیار عبد اوزرینه مبتنی اولان وقوعه عائد قضا و قدر مسئله سنده بو اختیارک موقعی تماماً محفوظدر ، چونکه بشرک افعال اختیار یسندن هر هانکی بر فعلك وقوعه عائد اولان تقدیر الهی ازلی اولقله برابر ، علم اللهده داخل بولنان اختیار بشرده عادتاً ازلی و بلکه تقدیردن مقدم ملاحظه اولدیفندن ، بر کره تقدیرک جبر و تأثیرندن آزاده قالیر ، بلکه ، تقدیر الهی بشرک اختیار و اراده سنی معین اولمش ، عبدك ، کندی کندینه لندن برشی کلیه جکی و توحید خالق قانون دینیسی ایجابجه هر شینی واجب تعالی حضر تلرینک یا پاماسی لازم کله جکی جهتله فعل مذکورک وقوعه عائد اولان اراده بشری جناب حق کندی تقدیری اینه تفیذ بیورمشدر [۱]

[۱] ایشته بو نقطه لر حقنده کی تمهیداترله معتزله مذهبندن تماماً آیریلیورز ، واونلر کبی ، یاخود اونلره پیرو اولان مجددلریمز کبی : « جناب حق انسانلری یاراتیر و کندیلرینه قدرت و اراده ویرر ، ایلر یسنه قاریشماز . » دیمه برک

اقتضاسنجه، متعلق بولنان فعل مذكوره تأثیر و تسخیر نوعدن هیج
برشی یا پمسیارق، واقع اوله جنی وجهله تعلق ایتشدر [۲] مسئله
بولدن عبارتدر .

(والله خلقکم و ماتعملون) نظم جلیئنه موافق صورته [جناب حق کربک
سزک و کربک کندی صنعکرله وجوده کتیردیککز شیلرک خالقیدر] قوللرک
هر حرکتی، هرایشی جناب حقم خلق و ایجادیه و تأیید و تنفیذیه حصولدیر
اولدیفنی قبول ایدیوروز. شو قدر و ارکه اللهم خلق و ایجادی، انساندن صادر
اولان فعل اختیارینک اثرینه، (حاصل بالمصدر) ینه تعلق ایدر، فمک،
اراده جزئی و (سمی) نامی ویریلن معنای مصدری جهتی ایسه انسانه عائد اولوب
بوکا خلق و ایجاد تعلق ایز چونکه بو، اضافاتنددر و بتون معنای مصدریلرکی
موجوداتدن دکلدر، حال بوکه خلق، انجق خارجه موجود اولانلره تعلق ایدر.

[۲] علم للهک، بزم علمزده مقیس اولماق اوزره همه حال دوغرو
چیقماسی لزومی علم التهنیک وقوعات اوزرنده حاکم ومؤثر اولدیفنی حقنده کی
ذهاب باطله سبب اولمشدرکه ایضاحاً عزله بوکا قطعاً عمل بر اقیلمادیفنی ظن
ایدیورم. چونکه علم التهنیک قطعاً شاماسی، علم ماهیتندن چیقارق جبره انقلابی
موجب اولماز. ناصلیکه طلبه سنک اثناء امتحانده اثبات اهلیت ایدمه جگنی ده
اولدن صورت قطعیه ده بیلن معلمک، طلبه سنک حاله عائد اولان معلومات
سابقه سی فی الحقیقه امتحانی ویرمه یین اوطله حقنده بر جبر وظلم تشکیل آیتز .
قاضی عبدالجار، (طبقات المعزله) آدی کتابنده حضرت عمردن شیویه بر
حدیث روایت ایتشدر : (مثل علم الله فیکم کمثل السماء التي اظلتکم والارض التي
اقتلتکم فکما لا تستطيعون الخروج من السماء والارض فکذا لا تستطيعون الخروج
من علم الله وکما لا تحملکم السماء والارض علی الذنوب فکذا لا یحملکم علم الله
علیها) [احوال و افعالکمز حقنده کی علم ازلی الهی، اوزرکرزه کریلن سما ایله،
سزی اوستنده طاشیان ارض کبیدر : بر، کوک خارجه چیقماق ناصل طاقتکمز
غوقنده برشی ایسه علم التهنی خارجه چیقماق ده اوله جه طاقتکمز فوقنده در .
بونکه برابر ینه بو ارض و سما سیئات اعمالکمز حقنده سزک ایچون ناصل بر
سائق مجبر اولما یورسه علم الهی ده اوله جه سائق مجبر اولماز] امام فخر رازی
بو حدیثک، معناسنده فساد و تناقض بولدیفنی ادعا ایدهرک، حضرت پیغمبردن

شوراسی وارکه، اختیار بشرک مابعدنده قالان وقوعات حقنده کی
قضا و قدرک اختیار بشر اوزرنده تأثیری اولماسده، آنجق، بو اختیار
تقدم ایدن اسباب و عوامل خارجی و ذهنیه حقنده کی قضا و قدر، اختیار
بشرک، بوجه بالا محفوظیتنده شبهه بر اقادیمز موقعی اخلال و مسئله یی
خیلیدن خیلی اشکال ایتمکده در. مثلاً، بن برشی یامق ایسترم، سز
ایسه خلافته میل ایدرسکز، وهر بریمزک مفکره سنه باشقه باشقه
سائقلر سنوح ایدر. حرکاتنده حر اولدیغنی ظن ایدن انسانلر هب
بو سائقلرک تأثیری آلتنده بولنورلر. بونلری بزم فکریمزه القا ایدن
واراده مز اوزرنده حکمران ایتدیرن کیمدر؟ بنی اهمیتنه رام ایدن
فکر و مقصد نهیه سزده حاصل اولماز و یاخود حاصل اولدی ایسه
نهن سزی جذب ایده مز؟. ایشته، تعیین و تبدیلی انسانک کندی
النده اولمایان برطاقم عوامل! اونک ایچون، هر شئیک جناب حقدن
اولدیغنی قبول ایدن علماء اسلامدن برچوقلری انسانلرک مختار صورتنده
مضطر و یاخود افعالنده مختار و لکن اختیارنده مضطر اولدقلرینی
سویله رلر. اوت، انسانک، افعال و حرکاتنده اختیار و اراده یه

صدور ایده بیله جک برسوز اولق اوزره قبول ایدیله میه جکنی سویلر سده نهجه
بو حدیثه درایت جهتدن هیچ دییه جک برشی یوقدر.

وقوعاتک، مطلقاً جناب حقک ازله بیله یکی کی چیماسی ضروری اولدیغنه
نظراً، علم ازلی عبیدک اختیاری نه ده محیط اولسه بیله بو علم ازلی یه مطابقت ضرورتیه
باغلانوب قالان وقوعاتک، آرتق باشقه بر شکل حصول آلاماسی طرزنده کی
امکانسزلق (محال بالغیر) و (ضرورت بشرط المحمول) طرزنده اولدیغندن
حد ذاتنده کی امکانه و عبیدک اختیارینه منافی دکلدر. چونکه جناب حقک
کندی افعالنه عائد اولان علم ازلیسی ده تحلف ایتمز، و بونکله برابر افعال
مذکوره حقنده فاعل مختار اولسه ده خلل کتیرمز.

مالك اولديغى تردد كوتورمز بر بدهاتله معلوم كجى كورونورسه ده
بو اختيار و اراده ده كنديسى سائق اولان فكر، غير اختياري برشيدر،
امام غزالي : « ايسته ديكمى ياپازم . » دين آدامه : « ايسته ديكمى
ايسته يه بيليرميسك ؟ » ديمشدر . قرآن كريمك ايكي سوره سنده تكرر
ايدن ؛ (وما تشاؤون الا ان يشاء الله) [۱] قول شريفى ده بونى ناطق
دكيدر ؟ (وربك يخلق ما يشاء ويختار ما كان لهم الخيرة) [۲] ، (واعلموا
ان الله يحول بين المرء وقلبه) [۳] نظم جليلارى ده بو وايدده مهم صراحتلر
تشكيل ايدر .

بو ايتلر وبالخاصه برنجيسى ، بختك بو نقطه سنه كلنجيه قدر عبدك
صلاحيت اختياري ني محافظه خصوصنده سبق ايدن تدقيقاً تمزي صارصق
نقطه نظرندن اوردرجه حائر اهميتدر كه بونك اوزرينه ، عبدك اختيار
واراده جزئيه سنك ، خارجه وجودى اولمايان معنای مصدريدن
عبارت اولديغى ايلرى سوره رك ، مخلوقات الهيه عدادندن اخراجى
ايه عبده اضافتنك تصحيحى حقه ده كي توجهك ده فائده سى قالماز . چونكه
غير مخلوق اولق صورتيله جناب حقتك تاثيرندن قورتولان مشيت عبده ،
مشيت الهيه يه منوط اولق صورتيله ينه تاثير آلتنه كيرمش اولور . دها
صوكره ، (انك لا تهدي من احببت ولكن الله يهدي من يشاء) [۴]
(ولو اننا زلنا الهمم الملكة وكلهم الموتى وحشرنا عليهم كل شئ

[۱] الله ايسته مدكجه سز ايسته يه مزسكز .

[۲] ربك ايسته ديكمى ياراتير ومنحصراً كنديسى اختيار ايدر ، اختيار
واراده اونلرك دكلدر .

[۳] محقق بيلكز كه جناب حق انسان ايله قلبى آراسنه كيرر .

[۴] سن سه وديكمى طريق حقه سوق ايده مزسك ، بلكه ، جناب

حق ايسته ديكمى او طريقه سوق ايدر .

قبلا ما كانوا ليؤمنوا الا ان يشاء الله [۱] و (من يرد الله ان يهديه يشرح صدره للإسلام ومن يرد ان يضله يجعل صدره ضيقا حرجا كأنما يصعد في السماء) [۲] و (ولا ينفعكم نصحي ان اردت ان انصح لكم ان كان الله يريد ان يغويكم) [۳] طرزنده بر جوق آیات کریمه ده وارد.

حضرت آدمه موسی علیهما السلامک محاجه سنه دأر صحیح بخاریده روایت ایدیلن حدیث شریفده افکار علمایی اشغال اتمکدن خالی قالماز . حدیثک مألئ شودر :

آدمه موسی آرسنده بر مناظره واقع اولدی : موسی دیدی که « سن بزم بامزسک [معلوم اولان زله دولایسیله] بزئ بدبخت ایتدک وجتدن چیقاردک . « آدم بوکا جواباً : « جناب حقتک کلامیله ، توراتیله اصطفاسنه مظهر قیلدینی بر نبئ ذئ شانی اولدینگ حالد ، بن خلق اولنمادن قرق سنه اول حصمه تقدیر اولنان بر شیله نبئ ناصل لوم ایدرسک ؟ » دیهرک موسائی اسکات ایتدی .

[۱] بز ، اونلره کوکدن ملائکه ایندیرسک وقارشیلرنده اولولری لسانه کنیرسک وبتون کاشاق باشلرینه طویلایهرق متفقاً کندیلرینه تأمینات وبردیرسک ، اراده التبیه من تعلق اتمکجه ینه ایمان اتمزلر .

[۲] جناب حق هرکیبی هدایت ایتک ایسترسه اونک سینهنی اسلامیت ایچون منشرح ومساعد قیلار ، ضالانده براقق ایسته دیکنک کوکسنی ده او درجه دار وصیقی بر حالد بولندیررکه اورایه نور حقیقتک کیره بیلمسی ، صاحبک کوکه چیتمسی کی محالاتندر .

[۳] (بن سزه نصیحت ایتک ایسته سم بیله جناب حق ضالانده قالمکزی مراد اتمش ایسه نصیحتکم سزه فائده سی اولماز .)

قدری انکار ایدن وجناب حق یالکز خیری اراده ایدر دین معترله ایله بو خصوصده اونلره تابع اولان شیعه امامیه به قارشئ بو آیترده پک ملزم صراحتلر واردر .

ایسته ، انسانك اختیاری ، همه حال جناب حنك قبضه قدرت
واراده سنه قایدیران بو قدر ادله نقلیه و عقلیه قارشى ناصل قورناره جغز ؟
بونكله برابر ، بشرك حرکات و اراداتك منشأى تدقیق و تعمیق
وادیسندہ آچیلان یولك بالنظریه جبره منتهی اولمقدن قورنولماسنه رغماً
انسانك ، نتیجه اعمالندن مسؤل اولمسی لازم كله جك صورتده فاعل
مختار اولدیغی حقیقده کی حس بدهی دائماً موجوددر . بو حس بدهی
ایله دنیانك هیچ بر محکمه عدالتی ، و بلکه هیچ بر کیسه نك محکمه
وجدانی ، جبر و قدر مناقشه سنه استناداً ، مرتبه تکلیفدن ساقط
اولمایان بر جانینك ، بر ظالمك معذور عد اولمسنی قبول ایده من ،
مذهبنده افراط ایله متعصب بر جبری بیله بغیر حق کندیسنه تجاوز
ایدن آدمه قیزمق و بلکه مقابله ایتمکده نفسنی حقلی کورور .

اصفع المجبر الذی بقضا السوء قدرضی
فاذا قال لم فعلت فقل هکذا قضی

[سوء قضایه بیله راضی اولمق لزومنه قائل اولان (جبری) نك
اکسه سنه بر توقات عشق ایت ، و بو یایدیغك نهدر دیه جك اولورسه
قضا و قدر بویله در ا دی ، باقالم سنی معذور کورورمی ؟]
خلاصه ، دنیانك بتون قوانین عدلیه و اخلاقیه سیده قرآن کریمك :
(فمن يعمل مثقال ذرة خیراً یره ومن يعمل مثقال ذرة شراً یره)
قانون اخرویسنی تصدیق و تأیید ایدر .

(سيقول الذين اشركوا لولاء الله ما اشركنا ولا ابأؤنا ولا حرمنا
من شیء كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل هل عندكم
من علم فتخرجوه لنا ان تبعون الا الظن وان اتم الا تحرصون قل فله

الحجة البالغة فلو شاء لهداكم اجمعين) قول کریمندہ کی حجت بالغہ
الہیہ دہ؛ بوجہی یازدیغ ائنادہ بر کون کندیسبلہ استشارہ ایتدیگم
افاضل معاصریندن بر ذات، انسانلرک فاعل مختار اولماسی خصوصندہ کی
بداہت حس ایلہ تفسیر ایتمشدرکہ بجهده بک معقولدر . آیت کریمہ ،
مشرکلرک : « جناب حق ایستہسہ بز مشرک اولمازدق » دیملرینی تقییح
ومواخذہ ایدیور، فقط ، اونلرک بوسوزلرنندہ کی بوزوقلق، یا کلیشلق
کندی فعللری اولان شرک الہدن واللہک مشیتندن بیلنمسندہ دکل،
بلنکہ بوسوزی شرکک مسئولیتندن برائت ویاخود شرکی منع ایدن
انبیاء عظامی الزام مقصدیلہ سویلہمش اولملرنندہ در . یوقسہ ، « اللہ
ایستہسہ مشرک اولمازدق » سوزی دوعرودر ، و بونی جناب حق ،
بورادہ کی کچی مشرکلرک لسانندن حکایہ و تزییف طرزندہ اولماق
اوزرہ (ولوشاء اللہ ما اشروکوا وما جعلنک علیہم حفیظاً) آیتندہ
کندیسی دہ سویلہمشدر . کذلک یوقاریکی آیتک نہایتندہ دہ : (اللہ
ایستہسہ ہیکیزی ہدایت ایدردی) بیورمشدر . مشرکلرک ،
حد ذاتندہ دوعر و اولان شو سوزلرنندہ ، مشرک اولملری ارادۃ الہیہ
اقتضاسندن بولندیغی حالہ آرتق انبیانک بونی منع ونہیہ حقلمری اولمادیغی
آکلاتیق مقصدی مندیح اولدیغندن کندیلرینہ عتاب ومذمت توجه ایتمشدر .
چونکہ اللہک ارادہ سیلہ امری متلازم اولمادیغی کچی بہ ارادہ سیلہ نہی
آرہسندہ دہ منافاة یوقدر ، یعنی : جناب حقک ارادہ سی دنیاہ واقع
اولہ جق شوئنک کافہسنہ تعلق ایدرکہ اونلرک ایچندہ کندیسنک نہی
ایتدیکی ، راضی اولمادیغی حالاتدہ واردر ، بنا علیہ بر شیک ، بر طرفدن ،
وقوعنہ ارادۃ الہیہ تعلق ایتمش و بر طرفدن دہ انسانلر اوشیدہ منع
ونہی ایدیلش اولہ بیلیر . ایستہ مشرکلرک ، « اللہ ایستہسہ یدی بز مشرک

ولما زدق طرزنده کی تبرئه نفس حجتنه قارشى، تصریحاً لزوم کورولمىن،
وصفت بالغه ایله توصیف بیوریلن حجت الیه ایله ، انسانلرک مختار
اولدیغنی کوسترهن بداهت حس مراد اولمى و بوبداهتک، منافع دنیویه لیرنی
مشیت الیهیه ترك ایتمهین کندیلری نظرندده بیاندن مستغنی صورتده
معلوم بولمى پک مناسب بر مطالعه در.

(الم نجعل له عینین ولساناً وشفقتین وهدیناهم للنجین) قول شریفی
ایله (نفس و ماسواها فالهمها فجورها و تقویها قدا فلیح من ذکاکها و قد خاب
من دسها) قول شریفی ده، جناب حقل انساندن اسباب معذرتی رفع
ایده جک صورتده کندیسنه لازم اولان قوای مادیه و معنویه یی ویردیکنی
و حق و باطل بوللرینک هپسنى کوستردیکنی و بویله جه ، هر ایکی طرفه
متوجه اولمق صلاحیت و قابلیتده اولان نفس انسانینک حسن اداره
ویا خود سوء اداره سنده کی مسؤلیتک آرتق کندیسنه عائد اوله جغنی کمال
وضوح ایله بیان بیورمقده در .

شیمدی بویکی آیت کریمه ایله حجت بالغه آیتنی و بلکه بتون اوامر
ونواهی آیتلرینی ، انسانلرک فاعل مختار اولدیغنه شهادت ایدن بداهت
حسن ایله برلشدره رک ، معاملات دنیویه عائد قناعت عمومیه یه دهه موافق
اولمق اوزره انسانک مسؤلیتی اساسنی قبول ایتدکن صوکره ، محاکمه
عقلیه ساحه سنده دیگر طرفدن انسانک اختیار و اراده سنی کندی حاله
براقایان مؤثرات ایله ، بونلرک هپسنى محیط اولان مشیت الیهیه تحتده
بو مسؤلیت اساسنک ناصل تالیف ایدیله جکی مسئله سنی بتون مشکلاتیه
ینه قارشیمزه چیقار ، و بومشکلات ، براز ده اولجه نقل ایتدیکنمز
آیات کریمه ایله ده تأید ایدر [۱] عاجز عقلمز و ناچیز قلممزله مزلقه
[۱] برایشی یاپوب یا یا مقده مختار اولان انسان ، ایکی طرفدن برینی

تدقیقه دوشدیکمز شو بموجبده ابتدا او آیتلرک توجیهنه دائر بر نبنده
مطالعه یوروتلم :

ذکری کچن معاصر فاضل ، بو آیتلردن اک زیاده ذهنی اشغال
ایدن ؛ (ومانشاؤن الا ان یشاءالله) آیتنه : (جناب حقک مشیتی سزک
مشیتکنزله برابرر ، سز بر کره اراده کزی صرف ایدیکنز ، مشیت
الهیہی حاضر بولورسکنز) طرزنده معنی ویرمک ایسته یوردی ، فقط
بجه بو توجیه ، آهنگ معنایی عکسنه قلب ایده جک درجده مستبعد
کوروندی . چونکه آیت کریمه ، اسلوب افاده سیله مشیت الہیہی بزم
مشیتمزه ربط ایتمه یور ، بلکه بزم مشیتمزی مشیت الہیہیہ ربط وتعلیق

ترجیح ایچون مطلقاً بر سبب تصور ایدر . اوسوبی ، او داعیہی فکرنده
حصوله کترینده جناب حقدر . سوکره ، بو داعیہیہ تبعیت ، انسان ایچون
مجبوریت حالته کلکدکجه فعل و ترک طرفلردن بری صورت قطعیده تعین
وتقرر ایده من . چونکه کافی درجده مجبوریت حس ایتمدن بر ایش یابان
آدم حقنده ، بولزوم و مجبوریت تمامانجه قدره ب : نهیه یامیش ؟ سؤالی
وارد اولور ، وسؤاللاک تسلسله نهایت ویرمک اوزره ، اک سوکنچی داعیہک ،
مجبوریت حصوله کتیرمک خصوصنده کفایتی و بونک اوزرینه فعلک وقوعی
قبول ایدیلک لازم کلیر . دیمک که فعلک صورت وقوعی حقنده کی تحلیلات
فکریه واستدلالات منطقیهیه نظراً جبردن قورتولش یوقدر ، حرکت ارتعاش
ایله حرکت بطشی بری بردن میزایدن بداهت حسده انسانک قدرت و اختیارینه
حکم ایتدیرر . بناءً علیه بو مسئلهده عادتاً علم نظری ایله علم ضروری تعارض
ایدر ، برخیلی عوئمی عرض ایدیلن ادله نقلیهده بو خصوصده متعارضدر .
سوکره ، جبر ، جناب حقک قدرته ، قدرده حکمتنه موافق و ملائم کورونور ،
ینه جبر ، جناب حق تعظیم اساسنه ، قدرده تئزیه اساسنه استناد ایدر . ویتون
بو تعارضلاک محصله سی شونی کوستریرکه انسان ، کندیسنگ قادر ویا عاجز
اولدیفته قرار ویرمکن عاجزدر ، و بو مسئله قدر حل مشکل بر مسئله ده
دنیاده بولماز دینسه بریدر .

ایدیورہ بناء علیہ بوجہ نبی؛ صدر آیتدہ انسانرتذکر واستقامت کبی شیلری ارادہ یہ دعوت ایدلذکن صوکرہ ، اولنرک ارادہ لری دہ آتجق ارادہ الہیہ دن اقتباس قوت ایدہ بیسلہ جکنی و عبدک ہر فعلی کبی ارادہ سی دہ جناب حقک تنفیذ و مساعده سنہ محتاج اولدیغنی بیان طرزندہ تلقی اتمک دہا موافقدر۔ بتون افعال عبادک جناب حق طرفدن تنفیذ اولمسنده ایسہ برکونا جبر تصورینہ محل اولمادیغنی یوقاریدہ عرض ایدیلشدی ۔ (وربک یحاق مایشاء و یختار ماکان لہم الخیرہ) نظم جلیلہ کلنجہ بعض کفار قریشک (لولانزل هذا القرآن علی رجل من القریتین عظیم) ، یعنی : (سو قرآن مکہ ویا مدینہ اشراقدن بر آدمہ نازل اولسہ یدی) دیملری بوآیت کریمہ یہ سبب نزول اولہرق درمیان ایدیلش اولدیغنی نظراً بورادہ قوللردن سلب اولنان اختیاری ، وحی انزالہ لایق ذواتک یعنی انبیاء کرامک انتخاب و اختیارینہ حمل ایتلیدر ۔

جناب حقک و پیغمبرینک دعوتنہ مسارعتلہ اجابتی امر ایدن آیت کریمہ نک ذیلندہ بولنان : (واعلموا ان الله یحول بین المرء و قلبہ) قول شریفی دہ ، اوست طرفدہ کی اجابت امریہ یک مناسبت المایان بر معنایہ حمل ایتیمہ رک ، تفسیر بیضاویدہ مذکور اولدیغنی وجہلہ بو جملہ ، جناب حقک ، قلبلردہ کی اک کیزلی نقطہ لری نظر مشاہدہ سی آتندہ بولندیرہ جق صورتدہ انسانلرہ اقرب اولدیغنی بیاندن کنایہ طرزندہ تلقی اولمالیدر ۔

آدم و موسی علیہما السلام آرسندہ جریان ایدن مناظرہ یی و بو مناظرہ دہ حضرت آدمک غلبہ ایتدیکنی ناطق اولان حدیث شریفہ کلنجہ ، « حضرت آدم جبرہ و حضرت موسی اعتراضی قائل ایدی؟ » دینلر اولدیغنی کبی معتزلہ علماسی دہ بو حدیثک ، تکالیف شرعیہ یہ

منافاتی جهتیه حضرت بیغمبردن صادر اولمامسی لازم کله جکنه قائلدرلر.
حدیثک، محیحینه مذکور اولدیغنی نظر دقته آلان علماء اهل سنت؛
حضرت آدمک زله سنده کسب، قدر، توبه اجتماع ایتدیکنی وکسب
ایله توبه تقابل و تقاص ایتک صورتیه آرهدن چیققدن صوکره اورتاده
یا لکنز قدر قالدیغنی و محض قدرله کیمسه بی لوم و مؤاخذه جائز اوله-
میه جغنی در میان ایدرک حدیث شریفی توجیه ایدرلر. فی الحقیقه حضرت
آدم و قعه سنک، کندینه عأند جهتی توبه ایله زائل اولدقدن صوکره
بونک، اولادینه عأند اولان، یعنی بی آدمک ارضده توطنه سبب
اولسی جهتی [که حدیث شریفده موضوع بحث اولانده بوجهتدر]
بی آدم حفته محض حکم قدر حانده تلقی اولتمق ایجاب ایدر.

(انک لانهدی من احییت ...) و (من یردالله ان یهدیه یشرح

صدره ...) و (ولواننا نزلنا الیهم الملائکة و کلهم الموتی ...) و (ولا
ینفعکم نصیحی ان اردت ان انصح لکم ... [۱]) طرزنده کی آیت
کریمه لک بیاناتی ایسه، انسانلرک حال طبعیلرینک فوقده و یادونده بولان
توفیق و خذلان درجه لینه عأندر. فی الحقیقه بودرجه لره کلش اولان
انسانلردن، برنجی قسمنک مناج هدایتده ایلرله مسی و ایکنجی
قسمنکده کندیسنی حضیض هلاکه آتاسی ضرورت کسب ایتمش
کیدر. بویله لری حفته: (وجعلنا من بین ایدیهم سداً و من خلفهم
سداً فاعشیتهم فهم لا یبصرون) و (ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم
و علی ابصارهم غشاوة) کبی شدیدالمأل آیتلر واردر، و بونلر سوابق
احوالیه بووضعتی کندیلرینه احضار ایتمش اولدقلردن صددمز خارچنده
قالا بیلرلر. نته کیم بعض آیات کریمه ده بو احواله اشارت بیورلمشدر:
[۱] بو آیتلرک تمامی، ترجمه لریله برابر یوقاریده کچدی.

(والذين اهدوا زادهم هدى وآتاهم تقويم) ، (والذين جاهدوا
فينا لهديهم سبلنا) ، (يهدي به الله من اتبع رضوانه سبيل السلام) ،
(اولئك الذين كفروا فطبع على قلوبهم) ، (بل طبع الله عليها بكفرهم
فلا يؤمنون الا قليلا) ، (كلا بل ران على قلوبهم ما كانوا يكسبون) ،
(ان الذين لا يؤمنون بايات الله لا يهديهم الله) ، (كذلك نسلك في قلوب
المجرمين) ، (فاعقبهم نفاقا في قلوبهم الى يوم يلقونه بما اخلفوا الله ما
وعده و بما كانوا يكذبون)

ديمك كه كنديسي بر صورتله خالقنه سهوديرن بختيارلر دهها زياده
مظهر حمايت و هدايت اوله جقلى كبي غضب الهيى جلب ايدنلرده
افعال و حرڪاتنده خذلانده محكومدرلر. همده بو، سهوديرمك و ياخود
خذانكرده جلب غضب ايتك كبي حاللره پك نازك و اينجه مسئلهلر
سبب اوله بيلير. اونك ايچون، انسانك، اللهنه قارشى بصيرت اوزره
بولنمى پك لازمدر. شريعت اسلاميه ده كي سد ذرايع قانونلرينه
توفيق حرڪتى اعتياد ايمه نكده انسانلرك اراده لرى اوزرنده عامل
اولان و غير اختياري بر حالده بولنان آرزولرى تهذيب و تربيه خصوصنده
چوق فائدهسى اولور.

توفيق و خذلان درجه سنه واصل اولمايان وضعيتلرده انسان،
مفكره سنه سانج اولان ملاحظاتك نه قدر تحت تاثيرنده بولونسه ينه
بو مجساده لرده مغلوب اولماق يولى كنديسنه قارشى قاپانماز و اختيار
و ارادهسى النده بولنور.

مسئلهي بر از دهها علمى صورتده ايضاح ايتمش اولمق اوزره
ديرزكه: حرڪاتنده كنديلريني مختار عد ايتديكمز انسانلرك افعالي،
بزده تسليم ايديورزكه دائما برسببه، برداعيه مه مربوط و مستند اولمقدن

خالی قالمز ، و بوکا قارشى : « سبب فعل ، اولسه اولسه عبث اولور
 و انسان عبثلهده اشتغال ايد بيلير . « دینله من ، چونکه اویلهسی
 یافعلنک عبث اولدیغنی قبول ایتمز و یا خود عبث وجوده کتیر مک مقصدیه
 حرکت ایدرکه بو صورتدهده عبث کندیسی سبب و مقصد تشکیل
 ایتمز اولور . خلاصه : اک آئی ، اک سبب احوالدهده انسانک بر
 طرفه متوجه اولان اختیار و اراده سنک ، تشخیص و ایضاح ایدیه میه جک
 قدر کیزی بر سببی بولونمق لازم کلیر . فقط بوتون بو احوال ایه
 برابر شواسب و دواعیدن دولایی انسان فاعل مختار اولمقدن چیقماز .
 چونکه اولا ، سبب موجود اولمادنده ، فعل و ترک صلاحیتی حاز
 بولان انسان ایچون سبب فعلک وقوعی یوقسهده امکانی واردر .
 سبب سنک ، قادر مختارک اوکنده کی ممکنی محال درجه سنه چیقار میه جفی
 جهتله مفروض اولان بوا مکانک محفوظ طبق سایه سنده انسانک اختیاریده
 محفوظ قالیر ، یعنی انسانک مختاریته مانع اولان شی ، سبب فعلک
 عدم وقوعی دکل عدم امکاندر . ثانیاً ، سبب موجود اولدقدن
 صوکردهده فاعل مختارک اختیاری انضمام ایتدکجه فعلک وجودی واجب
 اولماز ، ینه ممکن درجه سنده قالیر . چونکه بوسبیلر موجب ماهیتده
 دکل ، مرجح ماهیتدهدر . موجب ماهیتده اولسه ایدی حکمتدن
 خالی اولمایان افعال الهیهدهده بو حکمتلر موجب اولور ، و جناب
 حقک فاعل مختار اولسنی اخلاص ایدردی . افعال بشرک سبیلر نه ،
 افعال الهیهه مقیس اولماق اوزره غیرک حاکم اولسی ایسه بونقطهده
 برفرق وجوده کتیر من . چونکه مسئله ، مرجحک ، منشی نه اولورسه
 اولسون موجب درجه سنه چیقما سندن عبارتدر . والا ، افعال الهیهک
 حکمتلری علم ازیلسنده وجودی اعتباریه قدیم اولدیغندن ، اولره

استناد ایدن افعال الهیه ، اولویتله وجوب کسب ایدروینه اولویتله جناب
 حقا افعالنده مختاری خلل پذیر اولور . [۱]

شوتشر بحانه نظراً ، انسانک اختیاری تحت تأثیرنده بولوندیران
 عوامل فکریه مشوق و مرجح ماهیتنده اوله رق بونک حائر اولدینی
 جبرده معنوی بر حالك فوقنده ، و اختیاری افساد و ابطال ایدیجی
 بر جبر تام درجه سنده دکلدرد . انساننی بر ایش یا بغه سوق ایدن
 محاکمه ذهنیه سی او ایشی زور ایله یاپدیرماز ، بلکه جبره شبیه بر
 طائلیقله یاپدیرر ، یعنی اقناع و اطماع ایدر . ذهنده ، فعل و ترک
 جهتلرندن هر برینک سائقلرینی قارشیلشدیرمق عملیه سندن صوکره
 آریلان و بر طرفه عائد اوله رق فضله قالان سائق مرجح ، بر مالک
 مزاییده سنده صوکره پی و وظیفه سنی ایفا ایدر ، هر کسندن فضله ویرن
 مشتری کرچه مالی ، بابعک الندن جبراً آلمش اولماز ، و بابع ، فعلنده مکره اولماق
 اوزره بیع معامله سی صحیح اولور ، فقط مالی مطلقاً صائاجق اولدینی تقدیرده
 دیگر لرینه ویرمه یوب هر حالده ، قرق پاره فضله سویله بن آدمه ویرمه کججوردرد ،
 اودرجه که ، نظرنده باشقه بر صورتله فرق و امتیازی حائر اولمایان اوتنه کی
 طالبلره ویرمک عادتا النده دکلدرد . شاید بری چیقارده : « قرق پاره
 اکسیک ویره نه صانا بیلیر میسک ؟ » دییه ادعایه کیریشیر و باعی قیزدیرسه
 بودفعه ده ، اولسکی محاکمه فکریه سنه غلبه ایدن باشقه بر سائق جبر
 معنویسی آلتنده دیدیکنی یاپار .

[۱] افعال عبادک سببسنز اولیه جفی و سببک وجودی اوزرینه فعلک
 ضرورت کسب ایده جکنی کوسترین معروف و محتشم قیاس منطقی [درت بش
 صحیفه اول کچن بر ها ، شده بو قیاسک خلاصه سنی یازدق] یه قارشی ، افعال
 الهیه ایله حکمتلرینی نظر دفته آله رق درمیان ایتدیکمز شونقنض اجالی [قانون
 مناظره علمنده بر نوع اعتراضک آدی .] پک مهمدر .

ایشته ، جناب حق ، شرائع منزله سیله انسانلره ، اجرا ایدله جک
ویا خود اجتناب ایدله جک ایشلری تعیین وهر برینک مقابلنده
کوسته ردیکی مکافات و مجازات ایله ده اونلرک سوائق و تأییداتی تأمین
بیورمش اولمقله برابر له اوقانونی سائقلرک افکار و اذهانده کی موقعلرینه
قارشو انسانلرک مفکره سنده ، کندیلرینی بر طرفدن هدا و بر طرفدن
هوا یوللرینه سوق ایدله بیلن و دائماً یکدیگریله مناظره و مجادله حالنده
بولنان باشقه برطاق سوائق منجی ده تأسیس ایتشدرد . بومناظره اوجانک
حرارتلی مذاکره سنندن معقول و مشروع مقررات صدور ایدرسه
هدایتکار فکر لر غالب کلمش دیمکدر . عکس تقدیرده ، افکاره سائح
اولان سوائق مضله نک امری آلتنده یاپدیغی ایشلرده ده انسان عادتا
مجبوردر ، فقط معذور دکدر . چونکه بوجبر ، عرض ایتدیگمز
وجهله ، اختیاری افساد و ازاله ایدیجی برماهیتده بولونما یور .

بونی باشقه بر مثال ایله ده ایضاح ایدله بیلیرز : مثلا بر مأمور ، امور
مأمورده سنده عفت و استقامتله حرکتی ایجاب ایدله جک احکام قانونیه یی
میلوب دورور کن خلاف قانون ایش یاپار ، رشوت آیر ، وجداننده
قانونک صدای ممانعتی صوصدیران و مغلوب ایدن محترص بر سائق
بویولسزلنی ارتکابه اونی اجبار ایتمش در ، اجبار ایتمش که یایلمایاجق
بر ایشی دایاناماش ، یاپمشدر . فقط ، مأموری بوقالغه سوق ایدن
راشینک پاره سی ایله جناب حقک مفکره سنه القا ایتدیکی حس تمایل
کندیسنی نه قدر مجبور ایتسه ده قانون نظرنده معذور کورولمز ، رغبت
مجبوریتی ایله رهبت مجبوریتی آره سنده فرق واردرد .

قوانین حکومت کبی دین و اخلاق قانونلرینی وضع ایدله رک رسماً
و قطعاً اونلره تبعیق امر ایدن جناب حقکده قوللرینه ، دیگر طرفدن

صان که کیزلیدن کیزلی غیر مشروع یولاره تشویق ایده جک عوامل
ضعفی مسلط قیلمسی، خیر و شری جناب حقدن بیان قولرکده، بوکا
واقف بولونمسی دینسکی مثاله مأمورینک متانتی تجر به ایچون حکومتک
الآنندن بالذات رشوت تکلیفی و مأمورکده بو حاله اطلاعی درجه سنده
برشی اوله رق، یا کلش یوله کیتمک خصوصنده بر معذرت تشکیل
ایتمکدن زیاده، درین بر مراقبه آئنده یامان بر امتحان کچر مکده اولدیغی
آکلایارق دقت و بصیرت اوزره بولونمسی ایجاب ایده جک بر وضعیت تشکیل
ایدر. مع مافیة نه قدر مثال ذکر ایتسه کینه مقامک حقی ویرمکدن
عاجز اولدیغمزی اعترافاً: (ولله المثل الاعلی) حکمنده قرار قیلمق
مجبوریتندیز.

عقللری یورغون و بی مجال دوشورن بومسئله لری مسلمانلرک باشنه
علماء دین بلا ایتمه مشدر، بوحوله ابتلا:

سندندر الهی ینه بومکر، بوقنه

بومکر، بوقنه ینه سندندر الهی

دینلدیکی کبی انسانلرک باشنه ازلدن مسلطدر، بومسئله لری، بو
فلسفه لری تدقیق ایتمکه علماء اسلام بر قیاحتمی ایشله مشدر؟ حادثات
ومکونات اوزرنده مسلمان چوقولرینه ویریلک ایسته نیلن حق تنقید
وتدقیقندن بومسلمان بویوکلرینه بر حصه یوقیدر؟

آوروپا حکما سنک، وجود باری به قائل اولانلری ده بو جبر و قدر
مسئله لری بیوک بر معضله حالنده نظر دفته آلیرلر. طبعیون صنفی ایسه
جناب حقه بدل طبیعته مال ایدیلک فرقی ایله، اولوب بیتن ایشلرک
ایچنده بر جبر بولندیغنه معارض دکلردر. دیمک ایسته رم که هر شیئی

کیزی بر قوتک تحت تأثیرنده بیلمک نه بر انحطاط مسیبه اوله بیلیر ،
نه ده مسلمانلره مخصوص بر شی !

جبر و قدر مسئله سنده شیخ اکبرک بر مسلکی وارد رکه منسر
عالی قدر آلوسی بغدادی کبی بعض اعظم متأخرین طرفدن بومشکل
بحثک حلی ایچونک سالم بر نظریه اوله رق قبول ایدیشدر . بومسلکه کوره
خیر و شره تمایل ، قوللرک ماهیتلرنده کی استعداد مخصوص اقتضاسنددر ،
ماهیتلر ایسه غیر معمول یعنی غیر مخلوقدر . جناب حق مثلاً ، زیدک ،
عمروک ماهیتلرنی خلق و تعیین ایتمش ، بلکه هر کسک ماهیتی کندی
کندینه ممتاز بر حالده بولومش و آنجق جناب حق او ماهیتلره وجود
و یرمشدر . نتیکم حکمت کتابلرنده ، ماهیتلرک عدم معمولیتی بختنده
(ماجعل الله المشمش ممشماً ولكن جعله موجوداً) یعنی (جناب حق
زردالی بی زردالی پامادی ، بلکه اونی موجود یایدی) سوزی مشهوردر .
بوکا مقیس اوله رق زیدی زید و عمروی عمرو یایان جناب حق دکدر ،
بلکه واجب تعالی حضر تتری اونلرک هر برینه وجود و یرمشدر .
خلق الهی ، ماهیتلرک خصوصیتلرینه دکلدده یالکنز وجودلرینه تعلق
ایدنجه آرتق اونلرک استعداد ذاتیلری اعتباریله خیره و یا خود شره
مصدر اولملری خصوصنده جناب حقک تأثیری اولمایور . اوت ، قوللرک
ای و یا فنا بتون افعالی اللهم خلق و اراده سیله حاصل اولسه ده بوخلق
و اراده اونلرک سعینه ، تشبهنه ، سعی و تشبهری ده ماهیتلرنده کی استعداد
ذاتییه مستند بولنیور ، و بوضورتله جبر ، معضله سی اورتادن قالمش
اوله رق جناب حقک قوللرینه قارشی مکافات و یا مجازات معامله سنده
ظلم احتمالی ده قالمایور .

مشار الیه آلوسی بغدادی (قل فله الحجة البالغة) آیت کریمه سنک

تفسیرنده، ارادۃ الیه نیک هر شی اوزرنده کی نفوذی دولایسیله کندیلرینی
مسئولیتدن قورتارمق ایستین قوللره قارشى اللهم حجت بالغه سنی ایشته
بووجهله تصویر وایضاح ایدر .

لکن بنده کز بو فکرده ارقدر اصابت وسلامت کوره میورم .
بوکا کوره جناب حقتک ، فنا قوللرینی جزالاندرماسنده ،
اونلرده کی فنا العک منثنی جناب حق خلق ائمه مش اولمق اعتباریه
ظلم اولماسده ، تبدیل و تغیری قوللرک ید اختیارنده اولمایان او فنا
ماهیتلرک سسوقیله یابدقلمی ایشلرده کندیلرینکده معذور اولمی
لازم کلیر . یعنی ، عبادک حرکاتی اللهم جبرندن قورتولور ، ولکن
بودفنده ، عادتاً طبیعتک جبرینه تابع بر حالده قالیر . بو صورتله ،
جناب حقتک کندی جبری تختنده اولماسده هر حالده ینه بر جبر تختنده
حرکت ایدن انسانلری مجازاته تابع طوتمسی ده نظم اطلاقه لیاقتدن
قورتولاماز . ظلمدن و ظالمدن قطع نظرله ، بومسلکه کوره هر حالده
مظلوم موقعنده بولنان بر قسم عبادی شومظلومیتدن قورتارمق ایچون،
شیخ اکبرک ادعا ایتمکی وجهله اهل حنت ، نعم جناندن متلذذ اولدینی
کی اهل جهنمکده عذابدن متلذذ اوللمی نظریه سنی ده بومسلکه ، برابر
قبول اتمک ، یعنی مبادیده کی استعداد ماهیتی نهایت قدر کوتورمک لازم
کلیر . حال بوکه مفسر . مشارالیهک بوصولک نظریه نی قبول ائتمه چکی شبهه سزدر .
برده ، ماهیانک غیر مجعول اولمی نظریه سندن جبر و قدر مسئله سنک
حلنده استفاده یه قالدیشمق نیجه اساساً غیر معقولدر . چونکه ماهیتلرک
عدم مجعولتی استعدادلرینک عدم مجعولیتنی ده مستلزم اوله جقسه
بولندن ، یالکنز خیر و شر جهتلرینه یعنی افعال اختیاریه دیدیکمز
شیلره منحصر اولمامق اورزه ، هر کسک شجاعت و جباتی ، ذکا
و حقی ، سعادت و ادباری کی بالجمله اوصافه عائد اولان استعدادی

اوزرنده جناب حنك تأثيرى قلامش اوله رق مسئله ، طبيعون ،
مسلكنه دوغرو مترقى بريول آلمش اولور كه بوده عقيدة اسلاميه
ايه قابل توفيق دكلدر . بزايسه ايشى طبيعته بر اقامايق :

مستعد ميل يوق ايسه لطفه كه استعدادم

ديمكي ترجيح ايدنلردن اولديغمز كي خير و شره استعداد اعتباريه
ماهيتلر آره سنده فرق و تفاوت تصور ايتمكي (كل مولود يولد على
فطرة الاسلام ثم ابواه يهودانه وينصرانه ويمجسانه) حديث شريفندن
مستفاد اولان مساواته منافي بوليورز .

قارنلرك فكر و نظري اتعاب ايدمك درجده اوزامش اولان
بو محه آرتق نهايت ويرر كن ، معروضات سابقه دن آكلا شيلمش اولسنى
اميد ايدرم كه ، علماء اسلامك قضا و قدر مسئله سى حفته كي نقطه
نظري او هام و خرافات مستند دكلدر ، تدقيقات علميه و فلسفيه محصوليدر . [۱]
بو قضا و قدر عقیده سنى ، اولجه عرض ايتديكمز و جهله سنى بشره مانع
عد ايتمكه كيمسه نك حقي اولماقدن باشقه بلكه بو عقیده سنى ، قور
و غروردن وقايه ايدرك ده قوى ودها نزيه بر حاله كديرمكه خدمت

[۱] مناظرم هاشم ناهيد بلك جنلر ، پربلر ، و اميرلرك خياللرني ده
جبر و قدر كي علمى نظريه لر آره سته قاريشدير ماسى و بونلري ده دين اسلام
اطه علمياسنك قباحتلرني ضم ايتمسي بويوك بر حقسزلقدر . جاهل عالمه لر بو
فكر نره دن كلدى ايسه ككش ، جهالت نره دن كلدى ايسه اونلرده اورادن
ككش . جاهلرده ، قادينلرده ، چوجقلرده بويله افسانه لر اهميت ويرمك
وبونلره اشتغال ايتك ، بلكه بر احتياج خيالدر . بو زمهره لرك تجده هوس
ايدنلري ده آوروپانك ، او افسانه لردن كبرى قالمايان جنائى ، خيالى رومانلرني
اوقومقدن كنديلرني آلاما بولرلر . [مناظرم ، عالمه حياتى و تستر حفته كي
تدقيقاتى يازدينى سرده ده بو رومانلرك ده مضر قسمتدن بحث ايتمدر] .

ایده جکی کبی ، اولوب بیتن شیلرک قدرت بشرله حصوله کله بیله جک مقدارندن ایبریسنی تصادفک بی شعور اراده سنه بر اتمقدن ایسه ، درین وعالمشمول بر اداره ما کنه سنک نامحدود چرخلرینه ، انسان کنندی اراده جزیه سنک چرخنی ربط ایتمهک ، و تعیر آخرله ، تدبیرنی تقدیره اویدورمغه چالیشمق ، مساعینک منتج موفقیت اوله بیلمسی نامنه شایان ترجیح بر ذهنیتدر .

قدره ایمان مسئله سی ، کرک بر علم و کرک بر دین مسئله سی اوله رق موقع تدقیقه وضع اولدینی زمان ، انسانلرک دنیاده بولوندقلری مدتیجه احتیاجلرینی تأمین ایچون صرف مساعی ایتلری لازم اولوب اولماق جهتلرینی تعیین خصوصنده بو مسئله نک قطعاً موضوع بحث اولمادینی شونلکده آکلاشیلرکه ، جبر و قدرله انسانلری حرکاتنده معذور کوسترن مذهب اربابی الزام صددنده : « مخاطر دل بر محله دشمنک هجوم ایتک اوزره بولندینی اخبار ای دیلسه ، سزده اینانسه کنز ، تقدیر الهی خارچنده برشی یاپامازلر ، و مقدرسه چاره بولونماز دیهرک ، مدافعیه حاضر لایمق و یاخود اورادن تهلکه سز بریره قاحق لزومه قائل اولماز میسکنز؟ » سؤالی اراد اولنور . بو صورتله ، انسانلرک مقدراتی حضورنده لایقید قالامیه جقلرینی کندیلرینه تلقین ایدن حسک مناقشه کوتورمیه جک درجه ده فطری اولدینی و بونی ، اونلرک مرشدلر و معلملر واسطه سیله اوکره نمک احتیاجنده بولونمالری شویله دورسون ، جبر قدرله انسانلرک افعالنده معذور عد اولنومه جنی طرزنده کی مسئله غامضه بی ییله حله مدار اوله جق صورتده حسب اللزوم حاصل اولان بو انسیاق فطرتنک ، کندیلرنجه معلوم و مسلم بولندینی درمیان ای دیلیر .

ایشته بنده ، مسلمانانك انحطاطنی قضا و قدر عقیده سینه عطف
ایدنلره ، یا یکدقلرنی آکلامق ایچون ، هیچ بر فرد مسلمك ،
بو عقیده نه قدر صاعلام بر ایمان ایله مربوط اولورسه اولسون ،
سالف الذکر اخباره نمائل احوال فارشینده ، ایشی قضا و قدره
براققله اکتفا ایده میه جکینی و ایتمدیکنی کوستریم . احوال سائرده
قدره اینانیر و اوکا تسلیم نفس ایدرده تهلگه نك بویه يك یا قلاشدینی
زمانلرده قدره اینانماز و تسلیم نفس ایتمز اولمازیا ! دیمك که اونك
خطاسی قدره ایمانده دکلده تهلگه لری هر وقت حقیقه تقدیر ایدمه .
مسنده ، یعنی جهلبنده و غفلتنددره . او حالده مسلمانانك اباب انحطاطنی
باشقه خسته لقلرده آرامالیدر . وقضا و قدر کی مسائل عالیه نی قباحتك
ایچنه قاریشیدر ارق ، اخلاقی بوزولمش اولان مسلمانانك بغیر حق
عقائدینی ده بوزماغه چالیشمالیدر .

بزددی انحطاطك سبب حقیقیسی اولان جهالتله عطالتك مبدأ
و منشأ نه عائد مؤلفك مطالعه لری میانده « شرق ایله غرب آره سنده
مقایسه » عنوانلی میجئده یازدینی شو سوزلر :

« آسیانك استب یا بلالردن فیشقیران انسان سیلاری متادیاً آوروپایه
آقدی ، تراکم ایتدی . نفوسك عظیم ازدحامی آلتنده کوچون آوروپا
قطعه سی نه قادر فیاض بر طبیعته مالک اولسه ساده محصولات طبیعیه بو بمش
بشری اعاشیه کافی کله مزدی . آسیایه نسبتله فقیر اولان آوروپا طور براغنی
فیضندیرمکه ، طبیعتی فضله محصول ویرمك ایچین اجاره باشلادیلر . صنایع
اعمالیه نی ترقی ایتدیردیلر . بوتون آوروپا اقوامنك یاشاماق احتیاجیله اول
خسبیس و تأثیراتی شدید بر طبیعتله مجادله سی ، ثانیاً عین احتیاجی حس ایدن
فردلرک بری بریله مجادله سی ایپی عامه لدرکه آوروپا تکامل عقلمنی ، ترقیاتی ،
شرقه تفوقنی هپ بوابتدائی عاملره مدیوندر . »
« آسیا اقلیمی نه آفریقانك قهغین چوللرینه ، نه ده شمالی آوروبانك

بوزلی ، منجمد شاهقه لرینه بکزره . نه سیسلی داغیتا مابه جاق قادار آتشیز ،
نده چار باجق قادار آتشین اولمایان پارلاق برکونشک آلتنده معده سیندن
زیاده دماغی فعال اولان انسانلر فیضلی بر طبیعتک قوجاغنده الکتروغ ، الکتریسی
محصوللری اک قولای واسطه لرله ، اک کوچوک بر سیسی ابله اده ایدر لر .
احتیاجی سهولتله استیفا ایدن ، وضعیفک ازیلوب محو اولدینی شدید مبارزه لر دن
اوزاق انسانلر ، حیاتی قازانق صورتیه مئادیا اعمال فکره مجبور اولدینی ایچون
نه سعیده مهم بر موعنی اولان « اصول » ی کشف ایدر ، نده سعیه وانتظام
سعه آلیشیر . عربیلرده « اصول » و « انتظام » ی خلق ایدن « سیسی
اقل » قانونک شرقده عقیق قالمسی چوق چایلمشق ضرورتک یوقلغندندر .
(۲۰۷-۲۰۹)

دوغرو بر تشخیص و تحلیل اثریدر ، بوراده کی سوزلری دکل !
اونک ایچوندر که آسیا اقوامنک هپسی مسلمان اولمادیعی حالده عین
انخطاطه معروضدر لر . فقط مؤلف مطلقا قباحتی دین اسلامه عطف
ایتمک فکر وقتاعتیه ، اومبجئده در میان استدیکی شودوغرو تشخیص
اطرافنده فکر ونظرینه انحراف یوللری آرامق احتیاج واعتیادندن
قورتولامایرق ، ینه شرقده یاشایان و شرقدن آیریلمایان ارمنی ملتک
ترقیسینی ، برجهله معترضه کی ایلری یه سورر ، واوجهله معترضه دن
صوکردهده :

« دیمک که شرقلی بر ملت ینه شرقده ترقی ایده بیلیور . بونک ذی حیات
برمثالی کوردکدن صوکره ، شرقلی اولان تورک - عثمانلی ملتک بویه دون
برموقده قالمسک سببی منحصراً اقلیمده ، محیط اجتماعیه ، شرقلیلقده
آرامق عبئدر . او حالده مننی قوتی دینک تلقیسنده آراملیدر . » (۲۱۱)
دییه رک نتیجه مسؤلیتی ینه دین اسلامه ربط ایدر . لکن شرقده کی
ارمنی ملتک فرق فعالیتی بر دین فرقی کی ایلری سوررکن ، ده او جله
کتابک (تجارت) سرلوجه لی میچئنده :

« تورك - عثمانلر بويرلری استیلا ايتدكلى زمان اراضى و املاكى كاملا تحت تصرفلرینه آلدیلر . برلى اهالى ياشاماق ايجين تجارته مجبور اولدى . چيفتلكلر ، اورمانلر ، نارالار ، املاك و مواشى هپ فالبلرك تصرفنده ايدى . تجارت و سييله لرنيك ده كاملا مغلوبلر اننه كچمى بر نتيجه ضروريه اولمازى ؟ مبارزه حيات ساحه سنده اسباب تروندن محروم اولانلر ياشامق احتياجنى دها شدتله حس ايدر . ايسته بو شديد حسياتدر كه ذكالى مسعود بر انكشافه مظهر و بووجهله مغلوب اقوامك غالبله معناً فوقى تأمين قيلار . تورك - عثمانلى حاكمتى آلتنده كي غير مسلملرك تكامل و فائيقى هپ بوندندر . بوكون كوردستانده اراضينك جوغى كوردلرك النده در ، لكن تاجرلرك اكثرينى ده ارمينلر تشكيل ايديلور . » (۲۰۰-۲۰۱)
ديديكىنى اونوتمشدر .

بتون بونلردن سوكره ، بشرك دنيايه و آخرتيه عائد وظيفه لرني ايفا ايجون صرف مساعى ايتمسه قطعياً مانع اولميه جغنى روجه بالائبات و ايضاح ايلديكمز (قضا و قدره ايمان) مسئله سنى ، فرض ايدلم كه عوامك يا كليش تلقيسى يوزندن ، مؤلفك ۲۳۶، ۲۳۷ نجى صحيفه لرده يازدبى و جهله بزده فردك ، كنديسنه بر وارلق ، بر قيمت و بر مه مسى و حادثات و وقايعه تسليم نفس ايمسى انحطاط و انقراضمى حاضر لارى ، تسهيل ايتدى ، فقط بالذات و وقوعه كتيرمدى . اونك عامل و فاعلى باشقه لريدر . باقيكز ناصل اولديغنى عرض ايديم :

خالقمزك ، حادثات و وقايعه تسليم نفس ايمسى خوش كورمه ين منور قسمى بو نقيصه دن كنديلرني قورناره رق كوزلرني آچار آچاره ، خلك بو حالتدن استفاده ايله اونلرى آلداتق و ذاتى موقع و منفعت تأمين ايتك جهته قويلدیلر . اونلر بويله يايما بوبده ، ملتك جدى و خيز خواه مرشدلرینه لايق بر صورتده حركت ايتسه لردى اهالیده كي اطاعت و تسليميت خصائلى ده بلكه كنديلرى ايجون بولونماز بر قوه الظهر

اوله رق مملکت بوسایه ده نجات واعتلا یولنی دها سهولته طوتاردی .
شیمدی هیچ شبهه یوق که قباحتهک بیوکی خلقی دوغرو یوللره سوق
ایتمین منورلرده در . ایشته تسلیم ایدبورم که خالقمزک ، نیک وبدی
تمیزه غیر مقتدر برحالده حادثات ووقایعه تسلیم نفس ایده جک برحالت
روحیه ده بولنسی فنا برشیدر . بناءً علیه بونلرک اویانسی و تنورایتمسی
لازم . پک کوزل ، لکن بتون افراد مملکت هپ بردن کوزلری آجیلامازیا .
اونک ایچون ، بالطبع ابتدا بر قسم منور وجوده کلدی ، وابتدا
بونلرک کوزی آجیلدی . فقط عرض ایتدیکم وجهله بوقسم ، ذکالرینی
انتباهلرینی خیره صرف ایتدیلم ، شره آلت یایدیلر . وخلقک ، متبانی
اقسامی اویانمادن ، فرصت وارکن ، بز کندی هوا وهوسلریمزک
تطمینته باقلم ، مملکت نه حاله کلیرسه کلسین وایسترسه بز دن صوکره
طوفان اولسون ، ال ویررکه صوکره وورغون بزده قالسین . دیدیلر ،
ومملکتی باتیردیلم ، همده کندیلمدن صوکره خلقک کوزلرینی قاپالی
طوتمه چالشدیلر . بوصورتله ، ملتک سیدکنوب قالمسینه قارشی مانع
ایکلیشدی : شیمدی خلق ، کندی غفلتک از اله سنه می وقت بولسون ،
یوقسه آچیق کوزلولرینک اغفالیدن قورتولمغه می؟ هانی فردک اویانسی
وحرکتکله کلسی بزم ایچون نافع برشی اوله جقدی ، هیهات ! دیمک که
بزم انقراضمه ، غفلت قدیمه دن زیاده شیطنت حادته باعث اولدی . [۱]
دقت ایدلم : یا کلیمشلقلریمز بزنی هلاکه قدر کوتوردی ، باری
مرض موتمزده یا کلیمش افاده ویرمکدن اجتناب ایدرک ، حیامتزه قصد
ایدن قاتلی دوغرو تعیین ایدلم .

[۱] منورلرک ، کندیلمی بی طرف وبری الذمه عد ایدن قسمی ده انسانقله
« شیطان اخرس » لک آره سنده ده بیوک برمسافه اولدیغنی تقدیر ایتدیلم .

« ایمان » ده تصدیق قلبی ایله اقرار لسانیتک

کفایاتی عقیده سی

« دینی اصلاحاتده اک مهم موقعی عقیده و وجدانیات قسمی اشغال ایدر .
« ایمان » ک یالکز وحدانیت ایله نبوتی (!) قلباً تصدیق ولساناً اقرار
رکنلرندن عبارت عد ایدیلسی دوغرومیدر ، دکلیدر ؟ هر شیدن اول بو
مسئله بی حل ایتلیدر . اسلامیتک ماهیتی ، خالق اعظمی بلوب اونا عبادت
ایتمکله برابر دنیا و آخرت سعادتتده کافل اولقدن عبارتدرکه نظام عالم ایچین
بو ، بر « غایه اخلاقی » بی تضمن ایدور . اخلاقی صنع بشر اولان قنلجندن
وقانوندن زیاده ، دینک نفوذ معنویسی صیانت ایدر . خیر وشری ، حسن
وقبیحی دین کوستورور ، دین ، مؤمنی ایلمکله ترغیب و فنالقدن ترهیب ایدور ،
لکن « ای » لک ایمانک زکنی « فئالق » ایمانک ضدی اولمادقدن سوکره .
ساده بر تصدیق و اقرار ایله ایمانی احراز ایتش اوله جق مؤمن ، امید مفترله
هر فئالی ارتکاب ایتمکدن چکینمز ، ودینک غایه اخلاقیه سی ده حصوله کلز .
فرائض نصل تعدد ایدیورسه ، هر برینک اداسی ایچین آیری آیری شرطلر وارسه
ایمانک ده یالکز تصدیق و اقرار رکنلرندن عبارت عد ایدیله جک یرده فرائض
کبی تعدد ایتسی ، عدالت ، استقامت ، حب اسلام ، حب وطن ، حب
حبیت و ناموس ، حق و حقیقته ثبات کبی فضیلملرک دخی ارکان ایماندن
عد ایدیلسی غایه اخلاقی بی حصوله کتیر بر . »

« اسلامک بو کونکی عقیده سی اسلامیته مغایردر ، بو مغایرت سببیله درکه
اساساً مکمل بر دین اجتماعی اولان اسلامیت ، اسلاملرک باعث سفاتی ، باعث
اسارتی اولبور . ایمانک مؤمنده بئلمکی اولدیرمیوب بالعمکس اللهک کمال خلقته
معنای بر نمونه اولان انسانده شخصیتی و قدرت شخصیته بی ، اختیار و اراده بی
قوتلندرکه جک ، خلاصه حیاته مؤمنه برقیمت و یردجک صورتده توضیحی
ایجاب ایدر . » (۲۱۸ ، ۲۱۹)

هاشم بکک عقیده بختنده تصور ایتدیکی اصلاحاته ، بر تبر علمی
اولوق اوزره (عملی ایماندن جزء قیلمق) نامی و یریلیر . عمل ایماندن

جزء اولوب اولماق ، یعنی معتقدات اسلامیہی قلباً تصدیق ولساناً اقرار ایتدیکی حالده احکامک جهت اجراییه سنده بیوک بیوک قصورلری کورولن بر آدم مسلمان عد اولنوب اولماق مسئله سی ایسه من القدیم علماء اسلام آره سنده مروضه بحث اولمش مسائلندر . بو نقطه لریک افکار اسلامیه ده بر موقع اشغال بولمسی ایجاب ایدن حس احتیاج ، محرک ظن ایتدیکی کی یکی حاصل اولمش بر شی دکلدردر . بو باده کی اختلافات و مناقشاتک ، علم کلام کتابلرنده یازیلان نتایج مقزده سنه نظراً اهل سنت علماسنه کوره ایمان ، تصدیق قلبی ایه اقرار لسانیدن و بلکه یالکنز تصدیق قلبیدن عبارت اوله رق عمل ، بونک ماهیتدن خارجدر . بناء علیه کبار ، انسانی دیندن چیقارماز ، معتقد فاسقینه مؤمن قالیر . حال بوکه معتزله یه کوره عملسنز ایمان اولماز . اونک انجور مرتکب کیره مؤمن دکلدردر ، فقط کافرده دکلدردر . بو مذهبی قبول ایدنلر (منزله بین المیزلین) ک وجودینه حکم اتمش اولورلر . خوارج ایسه بر آرزدها ایلری کیده رک ، مرتکب کیرنک ایمادن چیقیدیگی کی کفرده کیردیکنه قالدردلر .

ایان ایه اعمالک درجه مناسبی حقنده زمانمزدهده بعضی یکی فکرلر بلیرمهک باشلامشدر . بو فکرلرک صاحب لری ده معتزله و خوارج کی ، ایمانک عملدن تجریدی قابل اولدیغنه معارض کورونمکده ایسه لرده بونلر ایه علماء اهل سنت آره سنده تحدث ایده جک اختلافی ، معتزله و خوارج اختلافه بگزه تمک هیچ جاژ دکلدردر . چونکه خوارج وهله معتزله مذهبلری ، شبهه سر بر مذهب اسلامی اولدیگی کی بو مذهبلرک اربابی ، اصول و اساسات اسلامیہی کمال خلوص ایه تدقیق نتیجه سنده اجتهاد لرینک واصل اولدیگی شیئی کیندی لرینه عقیده اتخاذ اتمش لرده

شیمدیکیلر ایسه نصوص شرعیه نك مقتضیاتی دائره سنده تأسیس و تدوین
ایدیش اولان علوم اسلامییه تی دقیق و تبعدن کندیلیری مستغنی عدایدن
مجدلردر که مسلمانلرک ، هرشیدن باشقه ایماتی ده دوز لیمک صلاحیتی
کندیلرنده بولملردر .

بوکی مجددین ، مسلمانلغک فعلیآدن خالی ساده براعتقاد ایله ده
قائم اوله بیلمسی حتمده کی قدیم نظریه علمیه تی ییقمق اوزره ظاهر ی
یک محق و تهلمکسی یک کیزلی اولان بر فکری مسلمانلره تلقین ایتک
ایستر لر . دین اسلامک احکامنه قارشی هم معتقد وهم عامل اولان
مسلمانی ، معتقد اولوب ده عامل اولمایان مسلمان ایله مقایسه یه مستند
کی کورون و بناء علیه قریباً سویله دیکمز وجهله حسب الظاهر یک
محق اولق اوزره اورته یه آتیلان بوفکرده (لبغض عمر لالحب علی)
دینلیدیکی کی عملی حمایه دن زیاده اعتقادی اهمیتدن دوشورمک ، یعنی
مسلمانلرک ایمانه فصد ایتک معناسی مندرج اولدیغنی ادعا ایدر سه ک
الدائمش و یا خود مبالعه ایتمش اولماز . چونکه دنیاچه ایلری کیدن
غیر مسلملرک یاننده کیری قالان مسلمانلره مؤمن دینله میسه چکنه
وهر دینک ، هر اعتقادک حق و صواب اولمی جهتیله ، اعتقاددن دولای
حق بر مشرکی قلباً تقییح ایتک جائز اولمایه جغه دائر قازانی موسی
بیکیف افندیکن (رحمت البهیه برهانیلری) نامیله تألیف و نشر ایتدیکی
اثرنده کی بیاناتی [۱] مسلمانلغه مخصوص اولان اعتقادی اهمیتدن اسقاط
ایتک بر دلیل صریحی اولدیغنی کی هاشم ناھید بکک اثرنده بودر چه
برصراحت یوق ایسه ده ، دها دوغروسی : اونک بومستئیه عائد
سوزلرنده صفوت و صمیمیت اثری کورونیور کی ایسه ده لیکن ،
[۱] بو اثره عائد تقبیدات عاجزانه ام آیریجه کتاب شکلنده نشر اولمشدر .

موسی افدینک ، عالم اسلامه آشیلماق ایسته دیکی تجدد دینی فکری
 تماماً تصویب ایتمسندن ، و برده کتابک هر برنده کندی دینه طرفدار
 کوستردیکی حالد سوز لرینک مض نقطه لرینه دق ایدیلنجه آ کلاشیله جنی
 اوزره دینک مصنوعیتنه ، یعنی ذکاء بشری محصولی بولندیغنه حکم
 ایتمکده اولمسندن هاشم بکک مقصدینی ده آ کلامقده کوجلک حکمه یز.
 شوراسنی ده عرض ایدلم که هاشم ناهید بک بو بحث حقنده کی فکرینک
 اساسنی ده : « اسلامیتک شریعت اجتماعیه سی ، شریعت عملیه سی ،
 عملدن اثر یوق بر شریعت نظریه ، شریعت فرضیه اولمق درجه لرینه
 قدر ایندی . دین قازانی مجدددن اقتباس ایتمشدر .

اوت ، بو مجدد لرک مقصدی ، (عمل ایماندن جزء اولمق) طرزنده
 بین الاسلام اسکیدن بری معروف اولان بر نظریه مرجوحه نک
 احیاسندن عبارت اولمایوب افعاله اعتقاددن زیاده اهمیت ویرمک ،
 ودها دوزغوسی دینک ، ممکن اولورسه عبادات قسمندن صرف نظاره
 بتون اییلکلی ، بتون فضیلتلری جامع اولان اخلاقی جهتلری ،
 تربیه عمومیه اداخل ایدرک عملی بر صورتده تأمینه چالیشمقدرکه
 بوده ، دینه یالکیز دنیا ایچون اینامق اساس سقیمندن منعشدر .
 بونلر ، اخلاقی بو صورتله تکامل دنیوی بی مقصد اصلی طایرلر ،
 و مقدمه مفصلاً عرض ایدیلدیکی وجهه دینه ، حد ذاتنده اصلی
 اولماقده برابر اخلاقی قوه تأییدیه سی اولمق ایچون یالانجقدن اینامق
 ولکن قوه تأییدیه وظیفه سی حقیه ایفا ایدمک اوزره اصلی وار
 درجه سنده اینامق لزومه قائل اولورق عالمک دینی تناقضلی بر اکلنجه
 حاله کتیرمک ایسته لرلر . (نور کیا ایچون نجات واعتلا بوللری) مؤلفنک
 دین اسلام حقنده کی قناعتی شایان تأمل اولدیغنی کوسترن بر قاچ سوزنی

شوراجقده تکرار نقل ایده‌م که ایمان و عمل مبحثی اورتابه آنان
مجددلریمژک حسن نیتنه سوء ظن ایتمکدن کندیمیزی آله‌مامقده حقی
اولدیغمز آکلاشیاسین ، اوندن صوکرده بو مبحث حقنده جمهور
علماء اسلامیه طرفندن قبول ایدیلن مذهب قدیمه عائد مشکلمیزی
عقل و منطق دائره‌سنده حل ایدم :

« شرق ذکاجه غربه فائیتتی تاریخ بشریت کوستر بور . التی بیک‌سنه در
بشرک روح معنوتتی مانوره ایدن قدسی الار ، هپ یزم اسکی دنیامزندن ،
آسیادن بوکلهدی . احتیاج تعدینی حس ایدن بشریتنه شرقک ده‌اه ممتازی
معبودلر ابداع واتحاف ایددی . » [۲۰۸]

« شرق اقلیمنده دائماً حال انتباهده اولان دماغک مادی ، مثبت ، حاتی
موضوعلرله بر اصول تحتنده مشغول اوله‌مامسندندرکه قوه‌ی مخیله ، شرقیلرده
بوقدر کسکین . بوسریه بوکسک وشعشعه‌داردر . شعر ، فلسفه ، علم نجوم ،
علم سیمیا ، علم روح ، سحر وفسون ، اسپیریتیزمه ، معجزه ، کرامت الخ
شرقده باشلامش بوکشمش . » [۲۰۹]

« اگر دین رابطه‌سی برینه علمی بر اصول تربیه کنجلیکده ملیت ،
وطن فکرنی و مقبول سجهلری تأسیس ایتسه‌یدی ، اگر بیقیلان تملک برینه
بریکسی یابیلسه‌یدی . کنجلیک موجود اوله‌یلیردی . » [۱۲۸]

« ترقی و تکامل ایدن ذکاه بشرک صوک عصرلرده انسانلری بری برینه
اک زیاده امنیت و قوتله باغلامق ایچین ایشله‌دیکی آلتون زنجیر ، یعنی فیکرملیت ،
پرکون کلوبده قویاجق اولان اوتکه کی قابازنجیرک برنی طومازدن ده‌ایک چوق
اول قومیت حسی وار ایدی . ایشته بوقومیت ویا ملیت حسی ذینک حکمران
اولان نفوذی آلتنده طوتقون و او بوشوق برحاله قالدقندن صوکره نهایت بر
کون ، اوزون مدت کوللر آلتنده قالان آتشرکی جالانیر . » [۱۰۴] [۱]

[۱] هاشم ناهید بک بالاده نقل اولنان سوزلرنی بلکه تأویل ایدر .
جدیت و مکملیتی تقدیر ایتدیکم - بونی برداها تکرار ایده‌م - اثرینک بوکی
لکه‌لردن تمیزله‌نسنی بنده پک آرزو ایدرم . فقط کتابنده ده‌ها بر چوق
نقطه‌لر وارکه اوللری کورن و دقتله تعقیب ایدن انسان ، کندیسنک دینه

ایمان و عمل مناقشه‌سی ، اعمالی صیانت پرده‌سی آلتنده اعتقادی
محو ایتک کی بر مقصدی متضمن دکلده مسئله ، دینک ، اعتقادک

قارشی صمیمیتی ، آتجق احکام و قواعد اصلیه‌سنه قارشی جهالتنه حکم ایتک
مقابله قبول ایده‌بیلیر .

محررک، عقیده اسلامیته، اوزرینه‌بیتره‌مک درجه‌سنده محافظه‌سنه طرفدار
اولدیفنی گوسترن شو سوزینه‌ده باقی‌کمز :

« لکن اسلامیه قارشی خیریتیان غیظ و آتشی ، اسلامیتی محو ایتک
ایچین استعمال ایتدیکی مدهش وقائی-لاحی، دوقتور دوزینک مسلمان‌قلبلرینی
بر لرزش هیجان ابله خنجرله‌ین شو سوزلرنده‌در : (سالکاری خیریتیانلره
حاکم اولوق و خیریتیانلره محکوم اولماق اسلامیتک شانندن ، اسانندیر .
بناءً علیه نفوس مسلمة کثیره‌نک حاکمیت خیریتیانیه آلتنه دوشه‌جکی کون
اسلامیت مدهش برضربه آلمش اوله‌جقدر . بوصورنده بوفرضیه حیز فعله
چیقدی . انکلیزلرک ، فرانسزلرک ، هولاندایلرک عصای شوکتی آلتنده
میلونلرجه مسلمانلر باشبور .) دوقتور دوزی بو افاداتیله حاشانه بر ایهامده
بولنیور و دیورکه : (اسلامیتک قیامته‌قدر فائقیت و تفضله مالک اوله‌جغه دائر
اولان عقیده اسلامیته واقعات تأیید اتمه‌مش بولنیور .) آوروبانک، عصای
شوتی آلتنده مسلمانلری محکوم ایتکده کی مقصدی یکی مملکتلر فتح و تسخیرندن
زیاده عقیده اسلامیته هدم و تخریبیدن عبارت اولدیفنی موحدلر اوکره‌نسنین
ویتره‌سین . » [۲۸۶]

بک زیاده تعجب و تأسف اوله‌جق غفلتلردندرکه هاشم بکک یوره‌کنی ،
دوقتور دوزینک اوسوزلری خنجرله‌یورده، عالم اسلامه یکی بریشوای هدایت کی
تقدیم ایتدیکی موسی بیکیف افندیکنک (رحمت الیهیه برهانلری) نامنده کی
آرتینک ۴۸ نجی صحیفه‌سنده یازیلی اولان شو : « جناب حق قرآن کریمده
(ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا) دیمش . بوراده اولیکردن سانسونیا
انکلیزلری، ایکنجیلردن هندوستان مسلمانلری، مصر فلاحلری اراده‌قیلنه‌ماز .
واقع بونک خلافتده دکلکی؟ » سوزی نیچون خنجرله‌میور؟ عجبا بونکله دوقتور
دوزینک سوزلری آره‌سنده نفرق واردر؟

آتک معناسنه کلنجه بونی اوله، اتصالنده بولنان : (فالتة بحکم پنهم یوم

عملدن خالی اوله رق موجود و معتبر اوله بیللمسینی ، وقتیله عمل ، ایماندن جزدره دییه نلر کی عقل و منطق تامنه استبعاد ایلمکدن عبارت

القیامة) قرینه سنه استناداً ، مؤمنلرک غالبیت اخر و به سنه حمل ایله توجیه ایده بیلرزه . حضرت علی کرم الله وجهه ایله ابن عباس حضرت تلمیذ ده آتی بویه جه تفسیر ایتمشدر . آیتک براز دها یوقاریسنده بولنان : (وان کان للکافرین نصیب قالوا لم نستحوذ علیکم ...) قول شریفی ده دنیاده طالع حربک بعضاً کفارہ توجیه ایده بیله جگنی کویستر مکده در .

ثانیاً ، آیت کریمه ، عدم و مناظره ساحه سنده حجت اسلامیه نیک مغلوب ایدیله میه جگنی یعنی حجت اسلامیه نیک تفوقتی مبین اولیق اوزره تلقی ایدیلشدر . ثالثاً ، دنیاچه وقوت مادیه اعتباریله غالبیت و مغلوبیت معنایی آرانیلدیغنه کوره ، اهل اسلامک تماماً و استیصلاً مغلوب ایدیله میه جگی صورتده ده دوشونولمشدر . رابعاً ، شیخ اکبر ، فتوحاتک ۵۰۸ نجی بابنه ذیللاً ذکر ایتدیکی مباحثدن (حضرة النصر) و (حضرة الحضرات) بحثلرنده کفر و ایمانک ، متعلق اعتباریله تخلف ایده بیله جگنی ، و حقه ایمان اتمه بن کافرلرک باطله ایمانلری بولندی کی حقه ایمان ایدن مؤمنلرک ده باطله قارشی کفر و انکارده بولنه جقلرنی سویله بهرک بوسوزنی : (والذین آمنوا بالباطل و کفروا بالله اولئک هم الخاسرون) و (ومن یکفر بالطاغوت و یؤمن بالله فقد استمسک بالعروة الوثقی) آیتلرنده کی تعبیرلرده تأیید ایتدکن صوکره : بعضاً ، باطله تعلق ایدن ایمانک قوتی و حقه تعلق ایدن ایمانک ضعیفی اوزرینه ، کفارہ قارشی مؤمنلرک هریمتی وقوع بوله بیله جگنی در میان ایدر . آرتیق اوصورتده غلبه ، ایمان مطلقه معطوف اولور . شو حالده اسلامیتک قیامه قدر فائزیت و تفضله مالک اوله جنی حقیقده کی عقیده اسلامیه ، اسلامیتده کی ایمانک دوچار ضعف اولامسی شرطیله خالدار ایدیله من ، و دو فتور دوری ایله موسی بیکیفک اعتراضلری وارد اولماز .

ایمانک ، ذکر اولنان معنای اعمنه ، صوکر زمانلرده کی استعمالات ادبیه مزدهده تصادف ایدیلر : هر هائیک برملتک ، و یا بر زمه نیک ، مقصدلرینه واصل اولیق ایچون محتاج اولدقلری عزم و اراده نیک منبعنه (ایمان) اطلاق ایدیلکده در . فتوحات صاحبی : (وکان حقاً علینا نصر المؤمنین) نظم جلیلنده ده بو معنای نظر اعتباره آلمشدر .

ایسه علم کلامک ، اولدجه مهم برمیختنی اشغال ایدن بونقطه نك ده مرجع
 قیسی دائره سنده حلنی طلب ایتملی و علمک بوکبی شعبانه مناسبتی اولوب
 اولمادیغه باقیه برق راست کلن ، ایشه قاریشاملی ، سرکس - علم نامه
 تعبیری عفو ایدیکنز - حدیثی وجهت اختصاصی بیلمه لیدر ، هله علم
 دینی ، اصول منتظمه مختنده تحصیل اتمه دن بیلمکه قالدیشمق درجه سنده
 استخفاف اتمه ملیدر ،

معارضلرینک علم و عرفان ساحه سنده کی موقعلرینه قارشی حرمتسز
 داورانیور دی به بی مؤاخذه اتمه بیکنز [۱] زیرا عیب دکیدرکه ایمان
 و عمل میختنی بیک بو قدر سنه سوکره تکرار موقع مناظره یه وضع اولنمقله

[۱] اگر دین اسلامک بر تاریخی وارسه ایشه او تاریخده ممتاز وشایان
 حرمت شخصیتلره مالک اولان اسلاف علماء حقنده معارضلرینک استعمال ایتدیکی
 لسان ادبه باقیکر ، نم ، کندیلری حقنده قولاندینم لسان ایله مقایسه ده ناسل
 بولورسکنز :

« اسلامیتک لوتری شیمدی آسیاده ظهور ایتدی . بو مجدد ، بو مجاهد
 دین قازانی موسی بیکیف افندی باقیکنز نه دیبور : (زخمشری ، رازی ،
 بیضاوی کی کلام اماملرینک ، کلام اصولیه قرآنی تفسیرلرینه عموماً ، بعض
 قهرلرک مذهب روحلرله تفسیرلرینه خصوصاً مخالفت ایدرم . قرآن کریمک
 معجز جمله لرینی اصلاح دعواسنه جسارت ایدن اعلاجلیلرک ادبسنز لکنه شدتله
 اعتراض ایدرم .)

موسی بیکیف افندیکنک شو سوزلرینی آلفیشلایه رق نقل ایدن مؤلف ،
 بیلیدرکه قرآن کریمک جمله لرینی اصلاح دعواسی مفسرین کرام حقنده منقور
 و مرود برافترادر . قازانی مجددک اعلاجلیلر دیدیکی ، قرآنک اسانه عاُدجهت
 صرفیه ونحوه سنک تدقیقی وظیفه ایدین علماء درکه بونکله ، رازی ، بیضاوی ،
 زخمشری وامثالی مفسرلردن باشقه قرآن کریمی بزه نقل ایدن قرائت اماملرینه
 وارنجیه قدر ، صدر اسلامک بیوک ، ائک کزیده خدمه دینی بیلمه مشغول اولمشلردر .
 بونلره ادبسنز دیمک کله نك ائک قویو معناسیله قائلنک اتصافی کوستریر .

برابر یکی آغز لردن ایشیدیلن اعتراضلر، اسکی مخالفلرک سوزلری قدرده
قیمت عامیهی حائر اولماسین . دها دوعروسى ، یکی معارضلر ،
مدعالرینه عقلاً و نقلاً هیچ بر دلیل ارانه ایتجه مشلر و بالکتر: و عملسز
ایمان نهیه یارار ؟ متکلمین بویله بر شیده امکان و احتمال ویرمکله، مکمل
بر شریعت اجتماعیه اولان دین اسلامی شریعت نظریه و فرضیه درجه سنه
ایندیرمشله . مآئنده ، اساسات علمیه دن زیاده حسى اوقشایاجق
و آنجق عوامک ادراکاتنه ملایم کله جک سوزلرله اکتفا ایتمشلردر .
اوت، موسی افندی ، علماء کلام خصوصتتک ، چشم بصیرتی اوزرینه
بیغدیفی دومانلر آره سنده بوسوزلری صایقه لامش ، هاشم بکده
مسلك کلامیونی تدقیق ایتهدن، مسلمانلرده و لاسیما تورکلرده کورولن
سقوط اخلاقه ، آغلایه رق بر چاره آرادیفی صروده ، علماء اسلامه
پک زیاده آتور طوتماسندن بر منجی اسلام اولدیغنه حکم ایتدیکی
موسى افدینک فکرنی تقلید ایتلشدر .

شمدی بز ، متکلمینک وبالخاصه هدف اعتراض اولان اهل سنت
علماسنک بومسئله به عائد مذهبنی تشریح و تحلیل ایدلم :

مبدی اسلامک ، تابعین و تبع تابعین دوره لرینه دوعرو و کوچوک
بروقفه تردد کچیردکن صوکره ، اوزماندن شیمدی به قدر بین المسلمین
تقرر ایدن بومذهبه کوره کبائر ، انسانی دیندن چیقارماز ، واعتقادی
صاعلام اولان فاسق ، اوکنده ویا صوکنده ، یعنی بر مدت مجازات کوربدکن
صوکره مظهر غفران اولور . مسلمانلقدده اساس مسئله فکر و اعتقاد مسئله سیدر .
اللهک بر لکنه و بیغمه برک طرف الیهیدن کتیردیکی تحقق ایدن بالمله احکام
شرعیه به عن صمیم القلب اینانان آدم ، اساس اعتباریه مسلماندر . بواساس
اولمادجه دیکر مساعی خیریه آخرتده نجاتی تأمین ایدم مز . چونکه

مسلمانان برفکر مخصوص اوزرینه مؤسس اولدیغندن اونک نظریاتی
یعنی احکامی احتوا ایدن پروغرامی وجداناً قبول ایتک و سماوی
برحق و حقیقت طابق و طیفه اولیه در. نظریاته موافق عملیات مسئله سی،
کمال اهمیتی ایله برابر اساسه نسبتله فرع درجه سنده قالیر. لکن
عملیات، اساس اعتقاد مرتبه سنه چیقامامقله برابر اونک حد ذاتنده کی
اهمیتی ده ینه باقیدر. هله دنیاچه منفعت و سعادت تأمین ایدن بالذات
عملدر. و بو سببله درکه منفعت دنیویه بی غایه اتخاذ ایدن مجدد لر،
عملی اعتقادک فوقده کورمک ایستهر لر. جهت اخروییه کلنجه
ایضاح ایتمکه اولدیغمز مذهب اهل سنه کوره اونقطه دهده اعمالک
حق اهمیتی محافظه ایدلمشدر. زیرا وظائف عملیه بی ایضا ایتمینلرک
حغفرتی مشیت الهیه مودوع و غیر مجزوم برخالده بولندی کی،
بری طرفده اعمال صالحه ایله قازانیلان مکافات و درجات دهده اهمیتلری
بالغاً مابلغ متکفلدر.

شو ایضاحاتدن آکلاشیلیرکه (قوم جدید) عنوانیله سکز اون
سنه مقدم نشر اولغان اثرده؛ شیمدی به قدر، کتب اسلامیه نک
تعریفی و جهله مسلمان عد اولنمی ایچون لازم کلن اصول و شرائطه
تابع انسانلری، کندینکده داخل بولندی مسلمانلردن آیره رق
(قوم عتیق) دییه یاد ایدهرک بونلرک اعتقادندن استهزالی برلسانله
بحث اولنورکن: « اعتقادی مطلوبه موافق بر آدم نه قدر فسالق
یاپسه یانه قالیر، و اعتقادسز، دنیانک حسنا سنه مصدر اولسه فائده بی
کورمز. « مآلنده سویله بن سوزلر، اهل سنت مذهبی فنا کورسترمک
ایچون ارتکاب ایدیش برتحریف حقیقتدن عبارتدر. چونکه معتقد
ظاسقک سینائی یانه قاله جفنی کیمسه قبول ایتمز. اوت ایمان و اعتقاد،

انسانی عذاب مؤبدن قورتاریر . وایمان واعتقاده مقرون اولمایان
حسنات ، آخرتجه هدردر . خلاصه ، عمل ، ایمانه مستند اولوق
شرطیله حائز اهمیتدر ، یالکز باشنه حکمدن ساقطدر . ایمان ایسه
یالکز باشنه دخی مهم ومفیددر .

شونی ده سویله یهلم که ایمانه مقرون اولمایان حسناتک بالکلیه هدر
اولسی اهل سنت علماسی آره سنده بر مسئله خلافیه در . بوکا قائل
اولانر ، آئیده کی آیت کریمه لرله استدلال ایدرلر :

(والذین کفروا اعمالهم کسراب بقیعة یحسبه الظمآن ماء حتی
اذا جائه لم یجده شیئاً ووجدالله عنده فوفاه حسابہ [۱]
(مثل الذین کفروا برهم اعمالهم کرماد اشتدت به الريح فی يوم
عاصف لا یقدرون مما کسبوا علی شیء [۲]

(وقدما الی ما عملوا من عمل فجعلنه هباءً منثوراً [۳]
(قل هل ننبئکم بالاخسرین اعمالا الذین ضل سعيهم فی الحیوة
الدنیا وهم یحسون انهم یحسنون صنعاً اولئک الذین کفروا بآیات ربهم

[۱] کافر لک اعمال صالحه سی ، اووه تک ایلیرسنده کورونن سراه
بکزرکه صوسز قالان آدم اوزاقدن اونی صو ظن ایدر . فقط یاننه وارینجه
اومدینی شیئی بوله ماز ، بلکه او عمللری سراه قلب ایدن الهی بولور ،
عمللری ، بصورتله اهدار و ابطال ایتمش اولسنک حسابی ده یته او حق جل
وعلا حضرتلری ویرر .

[۲] الله ایمان ایتمه یلرک ابی عمللری فورطنه لی برکونده روز کارک
صاوردینی کولر کبیدر . اولر ، سعیلرینک هیچ برثمره سی اقطاف ایده منزلر .

[۳] یوم قیامتده اونرک اعمال صالحه سی یامال قهر ایدرک ، بزم ایچون
یایلمش اولماق جهتیله ، منسوب اولدینی سائقلریته دوغرو صاچیلمش فایت
اینجه برتوز حالنه کتیر برز .

ولقائه فحبطت اعمالهم فلا تقيم لهم يوم القيمة وزناً [۱]
 علماء کرامدن بر قسمی ایسه کفارك اعمال صالحه سنك آخرته
 کندیلرینه ثواب قازاندیرمق خصوصنده فائده سی اولمسه ده عذابلرینك
 تخفیفنه یاردیم ایده چکی رأینده درلر . بو علماء ، کفار حقنده وارد
 اولان (لایحقف عنهم العذاب) طرزنده کی حمل قرآنیه بی ، کفر
 اوزرینه ترتب ایدن خلود عذابنك تخفیف اولمیه جفته حمل ایدرلر .
 (ونضع الموازين القسط لیوم القيمة فلا تظلم نفس شیئاً وان كان مثقال
 حبة من خردل اتینا بها) و (من يعمل مثقال ذرة خیراً یره) کبی ،
 اك كوچوك مقیاسده اییلکلكرک بیله نزد باریده ضایع اولمیه جفتی کوسترن
 آتارده بومذهبک استناد کاهیدر . بونلردن باشقه ، جواد شهر حاتمک ،
 وجاریه سی ثویبه بی ، ولادت نبویه خبرینی کتیرمش اولمسنه مکفاته
 اعتناق ایدن ابو لهبک تخفیف عذابنه دائر احادیث صحیحه واردر .
 فخر عالم اقدیمزه پک زیاده محبت پرورده ایدن ابو طالبک تخفیف
 عذابی حقنده کی حدیث شریف ایسه درجه شهرتی حائزدر . برده ،
 احکام شرعیه نك معاملات قسمیله کفارك مکلف ومخاطب اولدقلرنده
 شبه یوقدر . حالبوکه مکلفیتک غایه سی ثواب وعقابدن عبارت اولمق
 وثواب احتمالنك مرفوع اولمسی اوزرینه تخفیف عذاب ، اقل متیقن
 حالنده بولمق لازم کلیر .

[۱] دی که : امکلری اك زیاده بوشه کیدنلری سزه خبر ویره لمی ؟
 اونلر ، دنیا ده شایان تقدیر وتحسین ایشلر کوردیکینی ظن ایتدکلری حالده
 وجهه مساعیسی بزم ایسته دیکمز غایهلردن انحراف ایدن آدملردر . بونلر ،
 ربلرینك آیات بیاناتی وصوکننده حضورینه واریله جفتی رد ایتدکلری ایچون
 یزده بالطبع اونلرک ، نامزه عائد اولمیان ابی عمللری رد واطال ایدرک آرتمق
 کندیلری حسابنه آخرته نیک و بد میزانی قورمغه لزوم کورمه یز .

فصله اوله رق ، بالاخره شرف ایمانی احراز ایدن آدم کفری
زماننده کی حسانتدن تمامیله مستفید اولور. بخاری و مسلم حدیثلرندن
(اسلمت علی ما سلفت من خیر) حدیث شریفی بوکادالت ایدر. حدیثک
راویسی بولنان حکیم بن حزامک، قبل الاسلام پامش اولدینی اییلکلردن
استفاده ایدوب ایده میه جکی حقنده کی استفساری اوزرینه فخر عالم
افدیمز : (سابقاً پامش اولدیغک خیر و حسانتک مقبول و معتبر اولمق
اوزره اسلام اولدک .) جوانی ویرمشدر .

بوندن باشقه ، مهتدی ، سیئات سابقه سندنده مسئول دکلدردن .
زیرا کفر لاحق . حسنت سابقه بی هدم ابتدکی کبی ایمان لاحقده
سیئات سابقه بی هدم و امحا ایدر .

*
**

ایمان ایله اعمالدن هر برینک ، یالکیز باشنه اولمق اوزره حائر
اوله بیله جکی حکیم و اهمیت حقنده واقع اولان شو ایضاحات اوزرینه ،
ایمان ایله اعمال ارسنده حصوله ککن مقایسه نک خلاصه سی ، ایمانک
استقلالنی و اعمالک ، تماماً مفید اوله ییلمک ایچون ایمانه تبعی لزومی
متممندر . میحتمزک اصل موضوعنی تشکیل ایدن برنجی نقطه بی ،
یعنی ایمانک ماهیتده عمل داخل اولیه رق مستقل بولنسی و یالکیز باشنه
بو ایمانک مقبول و معتبر اوله ییلمه سی مسئله سنیده برچوق آیات و احادیثدن
استنباط اولنان ادله نقلیه به بنا ایده بیله جکمز کبی عقل و حکمتک
مقتضاسیده بویه اولدینی آتیا آکلاشیه جقدر .
ابتدا مختصراً ادله نقلیه بی ایراد ایده لم :

اولاً ، قرآن کریمده (اولئک کتب فی قلوبهم الایمان) و (ولما یدخل الایمان

فی قلوبکم) و (الامن اکره و قلبه مطمئن بالايمان) طرزنده واقع اولان جمله لرله (اللهم ثبت قلبی علی دینک) حدیث شریفی . ایمانک محلی قلب اولدیغنه ، یعنی ایمان ، تصدیقدن عبارت بولدیغنه دلالت ایدر .

ثانیاً ، قرآن کریمده بک چوق تصادف ایتدی کمز (ان الذین آمنوا و عملوا الصلحت) قول شریفلری ایله (من يعمل من الصلحت وهو مؤمن فلا کفران لسیه) قول شریفی کبی بیانات السیه ، ایمان ایله اعمال صالحه نك باشقه باشقه شیلر اولدیغنی کوستر مکده در . برنجی طرز بنانده اعمال صالحه ، ایمان اوزرینه عطف اولتیور . اکر عمل ، ایمانده داخل اولسه یدی آریجه ذکر اولمغه حاجت یوقدی ، (عطف ، مغایرت اقتضا ایدر) سوزی بین العلماء معروفدر . ایکنجی طرز بیانه کوره ایمان ، عملک صحیح و مقبول اولسی ایچون شرط مقامنده ذکر ایدیلشدر . بناءً علیه ایمانده عمل داخل اولسه مشروطک شرطنده دخولی ، یعنی مشروطک شرطندن جزء اولسی لازم کلیر . بویسه جائز دکدر . چونکه شرطک جزئی ده شرط دیمک اولدیغندن . بالنتیجه مشروطک ، نفسنه شرط اولسی ، یعنی نفسنه تقدم اتمسی کبی بریطلانی مستلزمدر .

ثالثاً ، (وان طائفتن من المؤمنین اقتتلوا فاصلحوا بینهما) آیت کریمه سی یکدی بکریله مقاتله اجمک کبی الکی بویک بر مصیبتی ارتکاب ایدن انسانلری (مؤمنین) عنوانیله یاد ایدیور ، (بونلرک بینلرینی تألیف و اصلاح ایدیک) دیور . بر ایکی جمله آشاغیسنده کی (انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم) قول شریفنده ده بونلر حقنده (مؤمن) اطلاقنی تأیید ایله برابر تألیف بینلرینه عائد اولان وصایا تکرار

بیورلدینی کبی هم ده آره لرنده مقاتله واقع اولان اوانسانلرک ، کرک
یکدیگریله و کرک مقاتله دن خارج قاهره قالیف بیلن امرینه مخاطب
اولان مؤمنلرله دین قارداشی اولدقلری تصریح ایدیلور .

رابعاً ، (الذین آمنوا ولم یلبسوا ایمانهم بظلم) آیت کریمه سی ایمان
ایله ظلمک اجتماعی بک فنا اوله جفی افاده اتمکله برابرایمان ایله ظلمک
اجتماع ایده بیله جکفی ده کوستریور .

خامساً (ان الله لا یغفر ان یشرک به ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء)
آتی ایله : (انانی جبریل فبشرنی انه من مات لا یشرک بالله شیئاً دخل
الجنة .. وان زنی وان سرق) حدیث شریفی عصاة موحدینک صوکنده
نجاتی تأمین ایدیلور .

سادساً ، حضرت علی کرم الله وجهه : (ایمان معرفتدر ، معرفت
تسلیمدر ، تسلیمده تصدیقدر .) دیور .

عملی ایماندن جزء عد ایدن معتزله ایله خوارجک الک شایان دقت
دلیلرینی ، حج آیتک صوکنده وقع اولان : (ومن کفر فان الله غنی
عن العلمین) جمله سی ایله : (ولکن الله حبیب الیکم الایمان وزینه فی قلوبکم
وکره الیکم الکفر والفسوق والعصیان) نظم جلیلی تشکیل ایتشدور .
حج آیتدن آ کلاشیلان معنایی حضرت عمرک : (لقد هممت ان ابعث رجلاً
الی هذه الامصار فلینظروا کل من له جده فلم یحج فیضربوا علیهم الجزیه ما هم
بمسلمین) [۱] دیسی ده تأیید ایدر . فقط آیتده کی کفر تعبیری ، تارک حج
حقتده فضله بر تشدید وتغلیظه محمولدر . اونک ایچون ، ابن عباس حضر تلیری

[۱] جداً ایستهرم که طیشاریله مأمورلر ، مقتشدر کوندریم ، نه قدر ، سعه
ساله مالک اولوبده حج ایتیشلر وارسه هبسنه جزیه طرح ایتسینلر . چونکه
طونلر مسلمان دکلدر . دیمکدر .

آئی ، (ومن کفر بالحدیچ فلم یرحجه برأ ولا ترکه مأثماً) طرزنده تفسیر
ایدرکه : (حجی انکار ایدرک ، افساسی مبرور بر وظیفه و ترکی فنا
برجرم عد ایتمین) دیمکدر . آیت حج نازل اولدینی وقت ، هذیل
قبیله سندن بر ذات : « یارسول الله : حجی ترک ایدن کافر می اولور ؟ »
دی به صورمش ، رسول اکرم افندیز حضرتلری ده جواباً : (من
ترکه لایحاف عقوبته ومن حج لایرجو ثوابه فهو ذاک) یعنی : (مسؤلیتدن
غور قیاهرق حجی ترک ایدن ایله مکافاتی امید ایتیره رک ایفایدن اوله در)
بیور مشر ، وایشی ، ابن عباس حضرتلرینک تفسیری وجهله تصدیق
وعدم تصدیقه ارجاع ایتمشلر در .

ایکنجی آیتده ایمانک ، مسلمانلر نظرنده محبوب و کفر ایله فسق
وعصیانک مکروه و منفور اولسندن بحث ایدیلهر رک ایمان ایله فسق ،
حسن و قبح جهتیله یکدیگره مقابل طوتولمشدر . فقط بونکله ، فسق
وعصیان ، ایمانک تقیض و ناقضی اولمق درجه سنده مقابلی اولدینی
ثابت اولماز . حق ، کفر ایله ایمان آره سنده کی تقابل تامده باشقه
صورتله ثابت و معلوم اولسه یدی آیتده اوکاده غیر ثابت نظریله باقیله
بیلیردی . خلاصه ، ایمان ایله فسق و عصیان ، آیتده متقابل ذکر
اولمش ایسه ده تقابلک درجات مختلفه سی واردر . بناءً علیه بونکله ،
هر ایکسینک بریده اجتماعی ممکن اولمادینی ثابت اولماز . چونکه حسن
و قبح جهتیله آیریلان نیجه شیلر واردر که بریده اجتماع ایده بیلیر .
اوت ، آیتک اسلوب افاده سنه نظراً ایمان ایله فسقک اجتماعی هیچ
یا قیشماز ، که بوده تماماً مسلمدر . فقط یا قیشماق باشقه ، ممکن اولماق ده
باشقه در . باقیکز ، آیت کریمه نیک براز آشاغیسنده و ، بری بریله
حقانله ایدنلری (مؤمن) و (قارداش) ناملریله یاد ایدن آیتلرله برابر

عين سورده مذکور اولان : (بئس الاسم الفسوق بعد الايمان) جمله
جليله بى ايمان ايله فسقك موقعى بحق تعيين بيورمشدر ، اودرجه ده كه
ايمان وعمل مبحتى نه قدر تدقيق و مناقشه ايديلسه و بوكا دائر اوزون
بويلى يازيلر يا ايلسه بوجمله بديغه ايله افاده بيوريلان معنى درجه سنده
اولنرك موقعى تعيين ايتمك قابل اوله ماز . ايشته جناب حق : (ايماندن
صوكره فسق نه فنا براسم ، نه كوتو بر عنواندر .) بيورمقله ، فسقك ،
مؤمنلر حقنده هيچ ياقيشماز بر صفت اولديغى ، معنائك بتون قوتيله
آ كلامش اولديغى كى بونك ضمنتده ، فسقك ينه ايمان صفتيله متصف
قالديغى ده تلميح بيورمشدر . زيرا اصل فنالق و بولسزاق بو ايكي
صفتك اجماعنده در ، حق ، كافرده فسق او قدر فنا اولماز .
عملك ايماندن جزء اولديغنه ، يعنى عملسز ايمانك فائده و ير ميه جكنه
ذاهب اولان معتزلك مذهبنى مؤيد كى كورون بر آيت كريمه ده
واردر كه تفسير و توجيهى مفسرين آره سنده اوزون مناقشه لرى موجب
اولمشدر . آيت كريمه سورة انعامك نهايتلرنده واقع اولان : (يوم يأتى
بعض آيات ربك لا يرفع نفساً ايمانها لم تكن آمنت من قبل او كسبت فى
ايمانها خيراً) نظم جليلى در . (قيامتك صوك علامتلى ظهور ايتديكى
زمان ، اولجه ايمان ائمه مش و يا خود ايماننده خير قازانماش اولانلره او كونده
حادث اولان يأس و اضطرار ايمانى فائده و ير مزي .) بيوريلديغنه كوره
بوني ، اهل سنت مفسر لرى ايمان مجرد له اعمال خير يه يقارن ايماندن
برينى اولسون و قيله تأمين ائمه مش بولتانلرايچون ، اوكونك حلولندن
صوكره حاصل اوله حق ايمانك فائده و ير ميه جكى مناسبه حمل ايتمك
ايستهر لرسده معتزله مذهبه منسوب اولان مفسر لروبالخاصه زخشرى ،
يالكز ايمانك سبق فائده و ير مكدده كافى اولسه بوكا علاوه ايكنجه
شقى يعنى عمله يقارن ايمانى ذكر ايتمك لغو و عبث اولور دى يه درك

اعتراض ایدر ، اهل سنت مفسر لری ده هپ بو اعتراضك دفعنه
چالیشیرلر . رأی قاصرانهجه عمله مقارن ایمانك سبقی لازم اولدیغنه
کوره ده ، برنجی شقی ، یعنی ایمان مجردك سبقی ذکر ایتك عبث اوله جنی
اعتراضیه اولره مقابله ایتلیدر . دها دوغروسى ، آیتده ، او کونك
حلولدن سوکوره حادث اوله جنق ایمانك فائده ویرمه چکی بیان بیوریلیدور .
اگر بو ایمان ایمان مجردسه اونك ، مذهب اعتزاله نظراً یکیمی کچی
اسکیسنكده فائده سی اولیه جنی جهته یالکمز شق اولك ذکرى عبث
اولق شویله دورسون اساس اعتباریه آیتك معناسز اولسی لازم کلیر .
وقتی کچکدن سوکوره حادث اوله جنق ایمان مجردله وقتده کی ایمان
مع العملاک مقایسه سی ذاتاً اهل سنت مذهبی نقطه نظرندن ده غیر معقولدر .
بناء علیه ، شق ثانوی تشکیل ایدن (اوکسبت فی ایمانها خیراً) نظم
جلیلی ایجازه حمل ایدرک ، و شق اوله تماماً مقابل اوله بیله چک برحالهده
(اوکسها خیراً لم تکن کسبه فی ایمانها) طرزنده معنی ویره رک ، کافرک
حال یأسده کی ایمانی فائده سز اوله جنی کچی فاسقک حال یأسده کی
طاعاتی ده مقبول اولیه جنی بیان صورتنده تالی ایدیلیدر . بو ایکنجی
بیان ، منکر لره قارشى وارد اولان آیت کریمه ده ، نسبتله استطرادی
بموقعده بولندیغی ایچون ایجاز سککنده افاده سیله اکتفا بیورلمش
اولیلیدر . بوتوجیه ایله ، آیت کریمه ده مذکور اولان شقیندن هر هانکی
رینک ذکرنده ملحوظ عینک وفضله لق محذوری برطرف ایدیلدیکی
کی شق ثانیده تصور ایتدی کمز ایجازه منوینک ، خلاف ظاهر بر تکلف
عد ایدیلسنده محل براقیلامشدر . زیرا بونک بک قوتلی قرینه موجب سی
موجود اولدیغی کچی عرض ایتدی کمز وجهله برده نکته سی واردر .

ایمانك عملدن جزء اولدیغنی ویا اولمادیغنی افاده ایدن ادله
تقلیه‌یی بو صورتله مقایسه و تدقیق ایتدکدن سوکره شمدی ، ایمانك
ماهیتنده عمل داخل اولیه‌رق مستقل بولمسنی ؛ ویا لکنز باشنه
بوایمان ، انسانی خلود جهنمیدن قورتاره‌حق صورتده مفید و معتبر
اوله بیلدیکی حالده ایمانه مقرون اولمایان اعمالك بو خصوصده فائده‌یی
اولمادیغنی اسباب عقلیه‌سیله ملاحظه ایدم :

اولا ، جناب حتمك وارلغنی، برلکنی و پیغمبری واسطه‌سیله تبلیغ
ایتدیکی احکامی قلباً و لساناً تصدیق و تسلیم ایتمکله برابر بو احکامك،
حسب البشریه مقتضاسنجه حرکت ایدمین مؤمن ، شو حالندن دولایی
وجودناً متأثر بولندیغنی جهته کندیسنه ، قصورینی معترف بر قبول
دنیلدیکی حالده، الهی و پیغمبری طایمیان و یاپدیغنی ایلدکلی ، للهك
امرینه اطاعت صورتیه دکلده باشقه بر سائقله یابان آدم ، اساساً
قولغنی بیله قبول ایتمه‌یور. ایشته، جناب حقه عبودیتی و هیچ بر جهندن
ارتباط و مناسبتی اولمایان بو شخص ایله اوتنه‌کی عبد دخالتکاره قارشئ،
جنت و جهنمك مالک مطلق بولان حق جل و علا حضرت تیرینك البته
معامله‌سی بر اولماز .

بونی ، بوجه آتی خازجدن بر مثال ایله ایضاح ایده‌بیلیرز :
بر آدمك ایکی اولادی اولدیغنی فرض ایدیکیز . بری غایت حایلاز ،
اوقوماز یازماز ، ابوتنه بش پاره‌لق فائده‌سی دو قونماز ، مناسبتیز
یرلرده کوزر ، بر ایشك صاحبی دکادر، یا لکنز، پدرینك نصیحتلریله
عامل اولماسده حضورنده ، سوت دوکش کدی کبی دورور ، مقام
ابوتله کندی موقعی و بومقام و موقعك ایجاباتندن اولان وظائفی افاده
قصورینی تقدیر ایدرک خائف و محجوب بروضع ، محافظه ایدر. پدر ،

طبیعتده کی شدت و ملائمتك درجه سنه كوره بعضاً معاملات تأدیهیه
مراجعت ایدرك و یا ایتمهرك هر حالده بو اولادك قهرینی چكز ، بوكا
عائد اوزونتوری : « اولاد بولونمش ، الله اصلاح ایتسین . » جمله
تسلتسكارانه سیله نتیجه نیر. اوتنه کی اولاد ایسه چالیشقان ، کوزی آچیق ،
وقتی بوش کچیرمز بر حالده در ، عائنهك ، ایشنه یارار ، احتیاجاته بیله
یادیم ایدر ، مفید و مهم برعضویدر. کونك برنده بو اولاد، احتمال که
سابقه مغروریتله پذیرینه قارشى قور: « سن کیم اولیورسین ؟ سنی هیچ
طایبورم ، بابام دکلسك ، یاخود بابا نه دیمکمش ؟ » دیر. او آندن اعتباراً
هرشی محو وهدر اولور ، قیصه جه : « سن ده بنم اولادم دکلسك ،
دفع اول ، ادبیزی کوزم کورمه سیک . » سوزلری ، پدرك بیننده
دوئن ییلدیر یملرك سرعتیله اغزندن چیقار. حد ناشناس اولاد، بوصورتله
طرد اولتور ، کیدر . وبالاخره باباسنك مرحمت وشفقتنه دخالتله
استفای قصور ایتمسندن باشقه شو حالى تعمیر ایده جك هیچ بریولده
بو قدر . ایشته کهنکار مؤمن ایله کافرك سزه بر تمثیلی !

ثانیاً : اعمالك كماً وکيفاً درجاتی متفاوت و غیر مضبوط اولدیغندن
بونی ، مسلمانلغك اس میزانی عد ایتمك مشکل اولدینی کی مسلمانلغه
صمیمیتله مربوط اولان بر آدمی ، انسانلق حالى ایله وقوع بولان بعض
قصور لرندن دولایی مسلمانلقدن اخراج ایتمك جداً غیر معقولدر .
حال بوکه اعتقاد دیمك ، مسلمانلق پروغرامنی قبول ایتمك وبتون احکامنه
امثالده قصور ایدیلسه بیله احترامده قصور ایتمهك دیمك اولدیغندن
اسلامیتك اس میزانی عد اولنه بیله جك صورتده مضبوط و قابل تشخیص
بر کیفیتدر. عمل ، ایماندن جزء اولسه بو حال ، مجددلرك اتخاب ایده چکی
خصائل وفضائلده انحصار ایده میهرك مسلمانلق پروغرامنك محتوی

اولدینی احکام قطعیہ دن ہر بری حقندہ جاری اولمق لازم کلیر . او حالہ
ہر ہانکی بروظیفہ شرعیہ بی ایفادہ قصور ایدنلرک کفر بلہ حکم ایدہ لمی ؟
ناصل ، مجدد بکلریمزک ایشہ کلیری ؟ ایماندن جزہ اولمق امتیازی ،
ہاشم ناہید بکک تعداد ایتدیکی کبی بعض فضائلہ حصر ایدلسہ بیلہ
او فضیلنلرک درجات متفاوتہ سی بولمق وتعبیر منطقی ایلہ ہر بری بر
(کلی مشکک) اولمق دولایسیلہ او کبی وظائف اسلامیہ دن ہانکی
برینک نہ درج لردہ اخلاقی مسلمانلقدن خروجی ایجاب ایدہ چکنی
تعیین خصوصندہ کی مشکلات بنہ باقیدر .

بومقامدہ شایان دقت بر نقطہ واردر : شارع حضرتلری طرفدن
بعض حالانک مدحی ویا ذمی صدندہ کفر وایمانہ نسبت ایدلدیکی
واقع اولورکہ بوصورتہ ، محاسن و مساویدن بعضیلرینہ فضلہ برامیاز
ویریش دیمکدر . فقط بونلردن ، نصوص سائرہ نک دلالتی ایلہ حقیقت
ایمان و حقیقت کفر مقصود اولمادینی کبی کفر وایمانہ نسبتلرینک
طریقہ دہ بزم مجددلرک دوشوندیکی طرزہ دکلدر : (الحیاء شعبہ من
الایمان) ، (الظهور شرط الایمان) ، (الایمان الصلاة) ، (المؤمن من امنہ
الناس) ، (لایزنی الزانی وهو مؤمن) ، (کل خلة یطبع علیہ المؤمن
الاحیائۃ والکذب) حدیث شریفلرندہ حیاء ، تمیزک ، ایماندن بر
پارچہ ، بررکن ، نماز ، خلقک امنیتی قازانمق ، یعنی خلقہ ضروری دو قونامق
تمام ایمان عد ایدیش ، صوک حدیثلرودہ : (مؤمن مؤمن ایکن زنا
ایتمز) کذلک (مؤمنندہ ہر خصلت ، ہر طبیعت بولہ بیلیر ، یالکز خیانت
ایلہ کذب مستنا) بیوریلہرق اوصاف ثلاثہ مذکورہ نک کأنہ موجب
کفر اولدینی کوستریشددر . لکن بوحدیث شریفلر ، ہپ حیاء ، طہارت ،
نماز ، امانت ، عفت ، صدق کبی فضائلک فقدانی ، فقدان اعتقادہ

ارجاع ايمك صورتيله اهميتلرني تقرير وتصوير ايتمش اوليور . يعني معارضلم كبي اعمال و اخلاقه اعتقاددن زياده اهميت و يريله مش ، بالعكس ، اعتقاد و تصديق قلبي ، اهميتجه اساس اتخاذايديله رك بعض اعمال و اخلاقده مبالغه تصديق قلبي درجه سنده بر موقع شرف و يريله كله اهميتي آكلاتيله مشدر . [۱]

[۱] بو حديثلره باقهرق ، معارضلم و بالخاصه موسى بيكيه فندي طرفندن دنيله منمى كه : « ايشته پيغمبريمز صلى الله عليه وسلم حضرتلري ده هاشم ناهيد بكك ذكر ايتديكي . خصلتلره قسماً توافق ايمك اوزره فضائلدن بعضلرني ايمانده درج ايتمدر . اوليله اولنجه حضرت پيغمبرك ايمانده داخل عد ايله يكي بوكي حالاتي ، اهل سنت علماسنك خارج طومغه نه صلاحيتلري اوله بيلير ؟ اولنرك بو درلو مسلكلري ، موسى افنديك دائماً ، و اخذه ايتديكي وجهله كندى مذهبيلرني اساس طو تارق نصوصى او كا كوره تفسير و تاويل ايمكده اولدقلرني كوستر منمى ؟ » خير ، خير ، موسى افنديك علماء كلام حقنده روا كوردديكي او كبي تعريفاتى هب :

حفظت شيئاً وغابت عنك اشياء

مصراعنه ماصدق اوله جق صورتده كنديسنك قلت تبسيع وتفكرى اثريدر . مذكور احاديث شريفه دن بعضلرينك حصر وقصر اسلوبنده وارد اولمى بيله هر برنده ذكر اولنان ايمانك حقيقى معناسنه محمول اولميه جعنى موجب اوله رق يكديكرينه قارشى برر قرينه مانعه تشكيل ايتسندن ده قطع نظرله ، مثلاً (المؤمن من امنه الناس) و (لا يزنى الزانى وهو مؤمن) حديثلرينك ، ظاهرى اوزره تافيسنه (من مات لم يشرك بالله شيئاً دخل الجنة وان زنى وان سرق) حديث شريفى ده مانعدر .

بزم سويلدكلريمز ، شوراجفده خاطرله كلن قرينه نمونه ليدر . علماء اهل سنت ايسه نصوصه عائد تدقيق و تبعك اك بيوك ، اك واسع مقباسى اوزرينه تأسيس مذهب ايتمدردر . اولنر ، نه ظاهره به فرقه سى كبي هر اثرى دوز دوزى به ظاهره به حمل ونه ده باطنيه فرقه سى كبي نصوصى بلا موجب ظاهرندن صرفه حساغ كوستر لرلر ، بلكه دائماً ، افراط ايله تعريف آرهنده ، اوله نك جمع و تلفيقندن مستبين اوله جق وسط امورى ، محضلاً اعتدالى تعقيب ايدرلر .

(الم احسب الناس ان يتركوا ان يقولوا آمنا وهم لا يفتنون ولقد فتنا الذين من قبلهم فليعلمن الله الذين صدقوا وليعلمن الكاذبين) نظم جليلنده
الناس لرك : « ايمان ايتدك . » ديمكله براقيلما يه رق دين يولنده معروض
اوله جقلى شدانده قارشى ثبات و متاتلرينك درجه سنه كوره ايمان
دعوا سنده صادق و يا كاذب اولدقلى تبيين ايدنه جكي بيان بيورلمقله ، مؤمن
ايچون ثبات و متانتك نه قدر لازم بر صفت و خصت اولدني كوستر يلىش
ولكن ينه بوكي سجايى فاضله يه يك زياده اهميت ويرمك ايسته دكلى
حاله بونك ، طريق واسلوبى بيلمه ين مجد دلر يمز كبي بونلى
يوكستير كن اعتقادى و تصديق قلبى يى استخفاف ايدرك دلده بالعكس ،
تصديق قلبينك موجود اولوب اولماديقنه بوكي سجيهرله استدلال
ايدرك .

(قد يعلم الله المعوقين منكم والقائلين لاخوانهم هلم الينا ولاياتون
البأس الا قليلاً اشحة عليكم فاذا جاء الخوف رايتهم ينظرون اليك تدور
اعينهم كالذى يغشى عليه من الموت فاذا ذهب الخوف سلقوكم بالسنة حداد
اشحة على الخير اولئك لم يؤمنوا فاحبط الله اعمالهم) قول شريفنده
بيغمبر افنديز ايله جهاده قوشمقدن خلق منع و تنفير ايدن ، نادراً
حاضر اولدقلى محاربه لرده بيغمبره واصحابنه معاوندنه ممسك داورانان ،
حربك تهلكه لى آنلرنده اولو كبي بى حس و حركت دوروب توزيع
غنائم اتناسنده ، ديللرى قيليجلرندن كسكين و مزرقلرندن اوزون
اولان و هر خصوصده خيرلى ايشلره قارشى همت و خدمتلىرى دريغ
ايلين اشخاصك مؤمن اولمادقلى بيان بيوريله رق او كبي حالات
و حركانك حقيقى و جدى بر ايمان ايله قابل توفيق اولماديقنى و بناء عليه
بويله لرك سائر اعمالى ده حكمدن ساقط اوله جنى بيلد ير يلىشدر .

تابی شهر حسن بصری حضرت نردن ده مروی بسوز واردد :
 « ایچنه بیلان کیردیکی یقیناً معلوم اولان برده لیکه انسان ، الی صوقاز ،
 شاید صوقارسه ایچنده بیلان بولندیغنه اینانامسی لازم کلیر . ایشته
 بوکا مقیس اوله رق ، الله و جهنمه اینانان بر آدمک ، طرف الیهدن هی
 اولنان شیلری یامغه جرأت ایتمه سی اقتضا ایدر . » [۱]

[۱] دینک احکامی فعلاً اجرا ایتمه نیک ، دینه اینانامسی مستلزم اوله جفی
 آکلتی ایچون ذکر ایدیلن شو مثالک متضمن اولدینی عبرت عظیمه ایله
 برابر منله موافقتی منظور فیه در . فقیر ، بومقایسه یه عائد تنقیدی ؛ بر رفیق
 فضلدن ایشندیکم وجهله :

« عاصینک جرآنه ، مفرت الیه یه کووه نمسی سبب اوله بیلیر . »
 طرزنده یورومیه جکم . چونکه بوتقیده قارشی ، عصاتک مغفرتلری غیر مجزوم
 برحاله بولندیغندن « بوکا کووه نهرک معصیته جرأت ایتمک ده لیکده کی بیلانک
 صومامسی احتمالدن جسارتلنمک کبیدر . » جوابی ایله مثالک مستند بولندیقی
 مقایسه یی بر درجه یه قدر ا کمال ایتمک ممکن اولور . تم رأیجه ، مثال مذکور
 ایله موضوع آره سنده باشقه جهتن فرق واردد . زیرا بتون کناهلرده ،
 انسانلرک تمایلاته بادی اوله بیله جک برحظ نفس بولنور . ایشته مؤمن ، کناهه
 کبرسه بو احتراصه مغلوب اوله رق کیرر . بری طرفدن محاکمات عقلیه سیله
 نه کنهاک علمنده کی اعتقادی محافظه ده بردوامدر . خلاصه ، انسان ، عقلی
 ایله ایمان ایدر . کندبسی کنهاه دوغری چکوب کتورن حسیات و احتراصاتیدر .
 وایشته بونک ایچوندرکه ایمان ایله عصیان آره سنده عدم منافاة تصور اولنه
 بیلیر . بنده بوکا بر مثال کتیره م :

توتون ویا ایچکینک مضرت صحیه سنه قانع بولنان انسانلردن بعضیلرینی
 کورویورزکه بویله برایتلادن کندیلرینی آله میورلر . مضرت حقنده کی اعتقادی ،
 دها زیاده مناقشه دن آزاده برحاله کتیرمک اوزره ایسترسه کزمتیلانک بردوقتور
 اولدیغی ده فرض ایدیکز . استراحت ذهنیه یه احتیاجنده شبهه سی اولمایان بر
 عالمک ، ضررینی بیله بیله تبعدن ، تفکردن واز کچمه سی ده بوقیله ندر . ایمان
 ایله عصیانک اجتماع ایده بیله جکنه دایر ایشته سزه بر طاقم مثالر . اکر ،

بتون بو مثاللردن آكلاشيلوركه عملده كي اكسيكلتك ، ديدن
سخروجب مستلزم اولمق ايجون مطلقا اعتقادي ، تصديق قلبي يي نقض
واخلال ايتسي شرطدر . معاصينك كفرى موجب اولسي ، ايشته
آنحق بو طريق ايله اولور . اونك ايجوندركه وقتيله ، علم كلامه دائر
يازيلان بر منظومه ده :

والشرع قدعد شدالمراء زنارا

دليل جحد كتعظيم لاوان

دنيهرك ، زنار باغلامق ، اصنامه تعظيم ايتك كبي شعاع كفر
اولان احوالك ، تصديق قلبي يي نقض ايديجي رجحد وانكار اماره سي
اوله رق تلقى ايديله چكي بيان اولمشدر . بروقتلرا ايجمزده كي تجدد پرورلر
« بر مسلمان سابقه كي مكمله نهدن كافر اولسون . » بيه رك تصديق
قليدن عبارت اولان ايمانك ، افعال ايله خلل پذير اوله مامسي لازم
كله چكسي ادعا ايدرلردى . وبوكتابي ، كنديلرينه قارشى بازديغ تجدد-
پرورلر كه خلافة اوله رق دين اسلامدن قولاي قولاي چيقلماسنه
طرفدار اولمازلردى . آه بز ، دين اسلامك هنوز حقيقتي آكلامايان
وآكلامق ايشته مين مجد دلر يمزدن متجد دلر يمزدن نهلر چكيوروز ؟
بونلر كه فكرياً يكد يكرينه هيچ بگزه مين درلو درلورلى واردر . عين
نوعه منسوب اولان عين ذاتك بيله دين اسلام حفسنده كي فكري يي ،

ييلانك ده ليكنه ال اوز اتقده نفسك برحظ واستفاده سي بولنسه ابدى ، مثلا
بونك مقابلنده شايان طمع بر مكافاة وضى مثاله علاوه ايدلسه ابدى اوزمان
مقايسه تام اولوردى ، وليكن نتيجه تخلف ايدردي ، ويا خود كناهده هيچ
برحظ ومنفعت كوزه تسليمه رك محضا كناه اولديني ايجون اجراسي فرض اولنسه ابدى
بوده كناهك كناه اولديفته اينتامق صورتيله تصديق قلبي يي اخلال ايدهرك
كفرى موجب اولوردي .

مسلكنى تدقيق ايتسه كز بيوك ، بيوك تناقضلر كورور سكر . ايشته ، عمل ، ايمانك اجزاء اصليه سندن معدود اولسون دى ين مناظر حاضر لري مزك ، كنديلرى ده احكام شرعيه ايله عامل اولمق خصوصنده يك مساعحه كاردر لر . اسملى شوكتابده صراحة ذكر اولنان ذواتك ، شخصلى حقدنه عن ظهرا لغيب سوء ظنده بولونمش اولماق اوزره عموميت اعتباريه كورديكم تجدد پرور لري مزه كوره سويله بورم كه بونلرك نماز قىلانى ، اوروج طوتانى ، شراب ايچمه ينى ، دوموز اتى يمه ينى اندردر . بناء عليه ، عملى ، ايمانه قارىشدير مق مسلكنى احيايه چالیشان متجدد لري مزك كندى مذهبلى ايچايجه اك اول كنديلرينك مسلمان اولماسى اقتضا ايدور . [۱] معاصيدن معصوم اولان انبىاى عظامى استننا ايتكدن صوكره بونلرك مذهبنه كوره قطعى مسلمان ده قالميور يا . يوق ، يوق ، بونلره صورارسه كز هر عملى ، ايمانه قاتمازلر . هاشم ناهيد بكك ، كتابنده نمونه اوله رق تعداد ايتديكى شيلره دقت ايتمشكر در . ايشته ، دين اصلاحاتى ضيره سنده ، بعض خصائل مهمه ايمانه درج ايدلسين ديمك ايشته بور . چونكه بونلره كوره ، دى انسانلر وضع ايدر . انك ايچوندر كه بين الاعمال حق انتخاب ده كنديلرينه عانددر . ينه بونلكه برابر اعماله ، علماء اسلامدن زياده اهميت ويرمك ادعا سنده بولنان مجدد لري مزك رايئنه مراجعت ايتسه كز ، عفت واستقامتى ، ايمانك ركنلردن عد ايتديرمكه چاليشير كن ، زانينك رجم اولنمى وسارقك الى كيسلمى كى علماء مشار اليهم طرفدن قبول اولنان حدود شرعيه نك اجراسنه ، ظن ايتم كه راضى اولسونلر . شارب خمرك حداً ضرب اولنمى وتارك

[۱] وايشته بوده ، جدى بر مقصدله حركت ايتدكلرينه ، يعنى عملى ياتمقنن زياده ايمانى ييقمق ايشته دكلرينه بردليلدر .

صلاة ايله مانع زكاتك، مذهب شافعيده اولديني وجهله قتل واعدام
درجه سنده بر مجازاته تابع طو توملسني ايسه، مسلمانلرك، تصديق
واقراردين عبارت برمسلك فوضاويده باشي بوش بر ايقلمالريني تجويز
ايمهين بو مجددلر، احتمال ویرم که تجويز ایتسینلر. دهسا بونلردن
باشقه، شرع شريفك امر ایتديكي وحقی مستحسن کوردیكي وظائف
دينیه ومدنيه دن هر هانكي برينك ترکی ویا عکسك اجراسی اوزرينه
تعزیرات شرعيه وضع ایتك حقی علم فقهده امام المسلمينه ویريلهرك
بوصورتله، شریعت اسلامیه نك بتون ایلکلره و فالفله قارشى ترغیب
وترهیبی متضمن بولمقدن عبارت اولان وظیفه اجتماعیه سی علماء اسلام
نظرنده هیچ بر وقت اهل ایدیله مشدر. احوال مذکوره اوزرينه
ترتب ایده جك مكافات ویا مجازات اخرویه ده آریجه کوستریلشدر.
بونلردن باشقه، بتون افراد مسلمینك، یکدیگره قارشى بلا مداهنه
امر بالمعروف ونهى عن المنکر وظیفه سیله مکلف بولنسی سایه سنده،
اییلکلر و فالفله، بین المسلمین، مستحق اولدقلری تالقیه نائل اولمقده
تأخر ایمه جکلردر.

علمانك، عمل، ایماندن جزء اولوب اولماق مسئله سنك ماهیت
عملیه سی تدقیق ساحه سنه مخصوص اولان رأى و مطالعه لرندن، دین
اسلام کبی بر شریعت اجتماعیه نك، شریعت نظریه ویا فرضیه حاله
کلسی نهدن ایجاب ایتسین؟ و یا خود مسلمانلرك اعمال و مساعدین
قاله رق انحطاطه دو شمسنه نهدن بو مسئله سبب اولسون؟ شریعتك
وظائف عملیه سی، عرض ایتدیكم صورتلره تحت تأمینه آلمش ایکن
بونلری کافی کورمیه رك و یا خود بونلری تطبیق و اجرایه یا قلاشمیه رق
عملی، ایماندن جزء قیلمق و تعیر آخرله، وظیفه سنده تصور ایدن

مسلمانان تکفیر ایتمکه نه معنی واردد ؟ اخلاق اسلامیه نك ، عرض ایتدیکم وسائط فعلیه ایله محافظه سندن صرف نظر ایدرک ، ایشی ، کفر و ایمان ایله حکم ایتمک کبی مجرداته باغلامقدرکه ، اصل ، کندیلرینک تنقید ایتدیکی شریعت نظریه مسلکینی ، تناقضلی برطرزده اولمق شرطیه قبول ایتمک دیمکدر .

دینکی شایقه مسئله سنی آتام ایدیم ، بلکه قارئلردن ، بو خصوصده فکر عاجزانه می آکلامق ایسته یئر بولنور :

زنار باغلامق ، شایقه کیمک کبی حالاتک کفری موجب اولمی شو صورتله درکه برانسان ؛ اسلامیتک غیری بر دینه عائد اولان هر هانکی بر شعاری و یا عادتق تقلید ایتمکه اودینی قبول ایتمک لازم کلمه بیله ، اودینه نسبت اماره سنک ، کندی اوزرنده کورومسنی قبول ایتمش اولمق لازم کله رک ، عین زمانده بو صورتله ، اسلامیتک ضدی بر اماره ایله مسلمانلغه عائد رابطه قلبیه نك ، تصدیق قلبینک خلل پذیر اولدینی استدلال ایدیلیر . بناء علیه ، بویله ظواهره متعلق شیلرله انسانک دین و ایماندن چیقمايه جغه قائل اولان بعض علما طرفندن مقام استشهاده ایلری سورولن امام اعظمک : (اسلامیه هانکی طریق ایله کیریلورسه اوندن چیقمقده عین طریق ایله اوله بیلیر که اوده تصدیق و اقرار طریقدر .) طرزنده کی کلامی محض حقیقت اولمقله برابر سالف الذکر علمانک مدعاسنی اثبات ایتمز .

فی الواقع ، شایقه ایله زنارک فرقی اولدینی وعصر بمزده کی آوروپالیرک کیدکلری متنوع و موداسنه کوره متحول شایقه لر خیر یستیانلغه عائد ودینی بر سرپوش حالنده بولونمادیغنه نظر آکتب فتاواده کی (قلنسوه) تعییری بوسر بوشلره مصروف اوله میه جنی کبی ، تعییر مذکورک (قلنسوه)

نصاری) دکلده (قلنسوه مجوس) قیدی آلتنده ذکر اولنمی بونک
بام باشقه بر سر پوش اولدیغنی ایجاب ایتمکده ایسه ده حد ذاتنده خیر یستیانلق
شعاری اولمایان بوشابقه لری مسلمانلرک اکتسا ایده میه جکی حقنده کی
تلقی عمومی ایله بونلری اکتسا ایدن هر هانکی بر شخصک بک نظرده
غیر مسلم ظن اولنمی و مسلمانم دین آدم ایچون، بویله بر ظن آلتنده
قالدیغنه اهمیت ویرمه مک ممکن اولماسی، اشبوسر پوشلر حقنده، کتب
فتاواده ذکر اولنان قلنسوه مک منشأ ممنوعیتنه مائل بر تهلکه دینه
حصوله کتیرر، و مبحوث عنه تلقی عمومی ک جاری اولدیغنی ماکتترلده
بونلرده عادتاً غیر اسلامی بر شعارک ممثلی اولور. ممالک اجنیه ده تعرضه
معروض قالماق، یاخود صوغوقدن، صیحاقدن محفظه مدار اولمق کبی
ضرورتلر و احتیاجلر، بوسر پوشلر ایچون مساعداستتالر تشکیل ایتمکله
برابر بلاد اجنیه یه کیدن مسلمانلر ایچون، باخصوص اسلام مأمورین
خارجیه سی ایچون شابقه قویمق احتیاج صحیحی هر زمانده و هر مکانده
متحقق دکدر. مثلاً رومانیانک کوستنجه سنده یرلی مسلمانلر فسله
کزرکن استانبولدن کلن بر تورکک شابقه ایله عرض وجود ایتمسی قطعاً
جائز اولماز. مأمورین خارجیه مزک، دولت عثمانیه یی تمثیل ایده جکی
و بناءً علیه کندی سر پوشیله استخفافه معروض قالمق شویله دورسون
بلکه دها زیاده حرمت جلب ایده جکی مواقع رسمیه ده شابقه اکتسای
ایسه هم دینی و هم ده ملی بر کفر عد اولنمغه سزادر.

شابقه نک غیر مسلمه تشبه مقصدیه کیلمسی موجب کفر اولدیغنی
کبی بوسر پوشدن، مسلمانلرک توحشی ذهنیتیه معکوساً تناسب اوله رق،
بر فرد مسلمک بونلره هوسلمسی، و دیگر لرینک توحشی صانکه نظر ننده

بولر ایچون مدار ترجیح اولدیغنی آ کدیره حق صورتده سیبسیز و ضرور تسبیح
شابقه کیسی ده مسلمانلغه عائد اولان تصدیق قلبی به دو قونور .

خلاصه ، بو مسئله ناز کدر ، مسئله یی « قلبد اولان ایمان ایله
باشده کی کسوه نك نه مناسبتی وار ؟ » دیه رك استخفاف ایتمك جائز
دکدر . چونکه قلبدن ، باشده بول واردر ، حتی باشقه برلرده بول
واردر . صد اصلیه رجوع ایدلم :

ثالثاً ، بتون اعمالك ، بتون وظائف شرعیه نك یانی باشنده ،
کندیرینه مخصوص برر تصدیق قلبی بولنمی لرومی اوزرینه ، بوشرائط
دأرهنده ایمانی احراز ایدن معتقد ، اعتقاداتی مقتضاسنجه صرف
مساعیدن خالی قالمایه جفی کبی هنوز فعلیاتدن اول ، مجرد ایمانی ایله ،
اعمال شرعیه دن هر برینه عائد وظیفه نك یاریسنی ایفا ایتمش اولور .
چونکه هر وظیفه شرعیه نك ایکی جهتی ، ایکی رکنی واردر . بری
جهت اعتقادیسی و دیگرکی جهت فعلیه سیدر . حتی برنجی رکن
اولمادجبه ایکنجیسی معتبر اولماق و برنجی ایسه یالکز باشنه بیله معتبر
اولق دولایسیله وظیفه نك ، دهها مهم اولان بر نصفی تشکیل ایدر . [۱]

[۱] مؤمنك ، بوضوئله ، تماماً ترك ایتدیکی هیچ بر وظیفه شرعیه سی
بولنمایه جفی کبی مع التأسف یا یمش اولدیغی هر معصیتك آره سنه . مطلقاً بر طاعت
صیغشدر مقندن . خالی قالمایه جفی ده شیخ اکبر ، فتوحاتك ۵۶۰ نجی باینده بیان
اتشدر . [شیخ اکبرکه ، ایمانی قورو بر نظریه دییه استخفاف ایدن بوبکا
عملدن فضله اهمیت و بر دکلری ایچون علماء اسلام اوزرینه طعن و تشنیع
یاغدیران موسی بیکیف افندیك اسلافدن بکانه پرستش ایتدیکی بر ذاتدر .]
مؤمنك حسب البشریه صدورینه میدان ویره جکی هر هانکی بر معصیتك یانده
بولدیغی طاعت ایسه او معصیتك بر جرم اولدیغنه ایمانیدر . معصیتی توبه و یا
استغفار تعقیب ایدرسه طاعت ، تضاعف ایدر . مؤمنك سیئاتنده اعتراف
جرم حسنه لری مندرج بولنق نظریه سنه ، (و آخرون اعترافوا بذنوبهم خلطوا
عملاً صالحاً و آخر سیئاً عسی الله ان يتوب عليهم) نظم جلیلی ده بك ساعاددر .

بونکته به میندرکه خلقه وظائف دینیه سنی او کره تن علماء ،
علمری موجبجه عامل اولق ، کندیلرینه دها زیاده مناسب ومتحّم
اولدینی حالدہ بونک عکسی احتمالہ ترتب ایدہ جک مجازاة ، اولرک
اولا حقایق شرعیہ عائد علملرینہ و نانیاً بونلری خلقه تعلیم ایتیش
اوللرینہ ترتب ایدہ جک مکافاتلرہ مانع دکادر .

رابعاً ، تصدیق قلبی ، مسلمانلغک اساسی وبتون وظائف شرعیہ
عملیہ نک موقوف علیہی اولدینی کبی افضل اعمال حقنندہ وقوع
بولان استفسارہ جواباً شرف وارد اولان : (ایمان بالله ورسوله...)
حدیث شریفی [۱] ایجابجه اعمال صالحہ نک ده باشیدر . ایمان ، عملدن
آیری برکیفیت وجدانیہ اولدینی حالدہ یوقاریدہ کچن احادیث شریفه ده
شارع حضرتلزی اونی ، عمللرک افضلی تعبیری ایله یاد ایدیور . یوقاریدہ
کچن احادیث شریفه بعض اعمالی ایماندن عُد ایدہ رک برموقع شرف
واهمیتہ اصعاد ایلدیکی کبی بو حدیث شریفه ایمانی ، اک باش عمل
اوله رق کوسترمشدرکه بوکا استناداً ، تصدیق قلبی یی احراز ایدن
مؤمنک ، یالکز شو حالی ایله افضل الاعمالی ده حائر بولنش اولدیغه
حکم ایدیله بیلیر .

اشاغیده عرض ایدیله جکی وجهله ایمان ، عملدن آیری و علم
ماهیتندہ بر شی ایکن گاه بعض اعماله ، ایماندن معدود اولق شرف
وخصوصیتی ویرمک وگاه ایمانی افضل الاعمال عد ایتک ، ایشته
بونلر هب ایمانک ، نظر شارعدہ اهمیت فوق العاده سنی آکلانا جق
بیاناتدر . ایمانه افضل الاعمال دی یں حدیث شریف ؛ اعمال شرعیه به
عائد وظیفه نک یاریسی یعنی جهت نظریه سی ، فعلیاتدن اول یالکز

[۱] بخاری : کتاب الایمان ، کتاب الحج ، کتاب التوحید .

ایمان ایله تأمین ایدیلش اوله جغنه دائر سبق ایدن سوزیمزك فوقده
برابلیقی ناطقدر . بونکته لری ، موضو عمزدن خارج اولان صنایعه ده
تقدیر و تصدیق ایده رز . مثلاً : معمارلغك اك مکمل اینجه لیکلرینی
محتوی اولمق اوزره انشا ایدیلن عالی برینا حقتنده : « بونی فلان مهندس
یابدی » دیرز و انشا آنک فعلاً مستخدمینی هیچ قاله آلمایز . حال بوکه
معمار دیدیکمز مهندس ، بنانک بر طاشنه النی سورمه مش و یالکز
نظریاتنک تنظیمی درعهده ایتمشدر .

خامساً ، اهمیتك هپسنی تصدیق قلییده جمع ایتمك اوزره اونی ،
ایمانك مرجع تامی عد ایتمکده ، معارضلیمك زعیی وجهله وظائف
عملیه یی گه و شتمك محذوری بولندیقی مسلم دکلدر . بلکه تصدیق قلبی
به قدر مهم اولورسه اولسبتده و وظائف عملیه ك سائقی تحت تأمین
آتمش اولور . چونکه ، هاشم بکک صدر مبحثه ، نقل ایتمیکمز
سوزلری آرهنده کچن « یالکز وحدانیتله نبوتی تصدیق » تعیرندن
آکلاشیلدیقی و چوق کیمسه لركده ظن ایتمیکی وجهله تصدیق قلییدن
مراد ، الهی و پیغمبری تصدیقه منحصر اولمایوب ضرورات دینه نامی
ویریلن احکام شرعیة قطعیه نك جمله سنك تصدیقی مشتمل اولدیغندن
وظائف عملیه دن هر بری ، تصدیق قلبی کبی بر قوه تأییدیه یی استصحاب
ایتمکده در . اونک ایچوندرکه اعتقادی صاعلام بر مسلمانك ، اعمالی
بالکلیه اهامل ایتمسی غیر قابل کیدر .

سادساً ، معارضلر « ساده بر تصدیق و اقرار ایله ایمانی احراز ایتمش
اوله جق مؤمن ، امید مغفرتله هر قتالغی ارتکاب ایتمکدن چکنمز . »
دیورلر . عجباء عصاة مؤمنین حقتنده مغفرت امیدینک قطع اولنسنی می
ایسته بورلر ؟ حال بوکه یته بو مجددلردرکه کفرک بیه مظهر غفران

اولمسنه قائللردر . [۱] یوقسه ، کفر عفو اولنسون ده علی العباده .
معصیت عفو اولونماسینی ؟ اعماله توجیه اهمیتله ، ایمانی اهمیتدن
اسقاط باندده کی عزم محسوسلرینه نظراً بوده مستعد دکلدر . آنجق
بولنره کوره عملک اهللی نه قدر اهمیت کسب ایتسه ینه کفری موجب اولمق
درجه سندن ایلری کجیمه جکی و کفرده ایسه علی زعمهم امید مغفرت
بولنه جنی جهتله برچوق نقطه لرده اولدیغی کبی بونقطه لرده سوزلرینک
آرقه سندن سوروکلنه ن تناقضی قطع ایتمکده مشکلدر .

سابعاً ، وظائف عملیه دن هر رینک یانی باشنه بر تصدیق قلبی محافظی
نصب ایدیلنجه وظائف مذکورہ نک فعلیاتنده قصور ایدلسه بیله اوقصور لرله ،
دائماً خشیت و اهمیت سپر لری ایله محاط بولنور . بوقاعده اساسیه یی

[۱] موسی بیکیف افندیك (رحمت الہیہ برهانلری) نامنده کی اثرینه
باقیکیز ! فی الواقع اثر مذکور ، کفارک جهنمه مخلص اولمسی فکرینه قارشى
یا زلیش ایسه ده اثبات مدعا ایچون کتیریلن ادله نك ، کنديلرینجه اک مهجی
بولانان (خلف وعید) نظریه سی ، کفارک ، هیچ عذاب چکمه دن عفو
اولمغری احتمالده مساعددر . موسی افندیك ، رحمت الہیہ قابولرینی کفارہ
قارشى بیله آچق صورتیله مذکور اثرنده کوستردیکی تسبیلات مسلکی ابله
عملی ایمانه ادخال ایدرک عملسز مسلمانک تکفیرینه قدر کیتمسی مسئله سنده کی
تضییق و تصعب مسلکی آره سنده تضاد کورینور ایسه ده بوایکی مسلکک دریندن
درینه بربرینه ارتباطی واردر : مسلمانلرک مابه الامتيازى بولنان تصدیق
قلیلرینک اهمیتنی آزالتمق ، غیر مسلمانلرک افعال و اعمالنده کی اهمیتنی تزیید
ایتمک و بوضورتله هر ایکی صنفی یکدیگرینه پاقلاشدیرمق و بلکه فعال اولان
غیر مسلمی عاقل مسلمانک مافوقته چیقارمق و خلاصه هر برینی دنیاده کی
موقعلرینه کوره طانیبارق هیچ برطرف ایچون دیکرینه قارشى معنوی برفرقه
ورجان ادعاسنه محل برافاقمق . . . موسی افندیك مسلکی حفته در میان ایتدیگیز
شومطالعه (ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلاً) آیتنده کی تلقیسنده ده يك
موافقدر . وبتون بونلرک معناسی نه دیمک اولدیغی قارئین کرام تقدیر ایدیه بیلر لر .

مدرک اولان عاصی ، عصیاتی تخطر ایتدجه تیره ر . وهیچ اولمازه
قلبنده اولره عائد براوزوتو بولتور . چونکه معصیتی استخفاف ایدرسه
تصدیق قلیسنک مختل اوله جفندن قورقار . اونک ایچوندرکه ایمانی ،
تصدیق قلبی به حصر ایدن اهل سنت علماسنک مذهبه کوره ، هر هانکی
برمعصیت قطعیه یی ارتکاب اتمه دن « اوندن نه لازم کلیر ؟ » دییورمک
ایمانی تقض ایدر . عجا اعماله اهمیت ویرمک ایسته یین مجددرلیتمز ،
اعمالک اهمیتینی بودرجه تقدیر ایده بیلمشلرمیدر ؟ [۱]

[۱] کتابمک باش طرفلرنده برمبحث مخصوص تشکیل ایتدیکی وجهله ،
شمدیه قدر علماء اسلامک ، وظائف شرعیه به عائد اهمیت جنت ، جهنم
مشله لری اوزرینه بنا ایدرک بولنرک دنیاچه موجب اوله جتی منفعتلرله ، اهلی
حالنده حصوله کله جک مضرتلری تشریح وتدقیقه لزوم کورمه مش اولمیرنی کرک
موسی بیکیف ائدی وکرک هاشم ناهید بک تنقید ایدر دورورلر . حال بوکه
برطرفننده عملی ایماندن آیرمق قباحتیله اتهام ایتدکلی اوعلمانک ، احکام
شرعیه ده هرشیدن اول وهرشیدن زیاده اخروی غایه لر تعقیب ایتکله اعمالک
ایمانه اتصالی محافظه ایتمش اولدقلرینه دقت ایدیلور . دنیوی فائده لر ایچون
ایغا ایدیله جک وظائف شرعیه تک (وظائف شرعیه) عنواننه بیله لیاقتی
قلیه جفندن باشقه عملی ایماندن جزء عد ایتک ایسته یین ذوانک مسلکلیرنک بر
طرفه کورده وظائف شرعیه ده دها زیاده دنیوی غایه لر کوزه تیله جک
اولورسه اووظیفه لرک ، اوعلملرک ایمان ایله آرتق نه مناسبتری قالیر ؟ اعمال
شرعیه ایمان ایله موازی برحالده یورومک ایچون اولرنده دائما اخروی غایه لر
تعقیب اولونقی لازم کلیرکه بو طرز تعقیب ، ایمان بخشنده کی مدعالرینه نظراً
مجددرله دها زیاده یاقیشیر برمسلك اولدینی حالده بوکا اولر رعایت ایتیورده
علماء رعایت ایدبور ودها معکوس اولقی اوزره بوندن دولایی علماء معاتبه ده
لابق کورولور ، یالکز تصدیق قلبی ایله مسلمانلق اولماز ، اعمال و آثاره
باقلم دییورلر . اعمال و آثار یی ده الهی و آخرتی نامنه برپورج حالنده دکلد
دنیا ایچون ، ودنیایه عائد کندی منفعت وسعادت ایچون یاپه جق اولدقدن صوکره
تصدیق قلبی ایله مسلمانغنی تأمین ایدمه یین ، اعمال و افعال خیره سننده ده

ایشته ، دقت ایستدکجه ثابت اولیور که علماء کلام ، مجددلرک تعریضه لایق اوله جق صورتده مسلمانلی قورو بر نظریه ، گنیش بر محیط لاقیدی حالته کتیرمه مشلردر . بلکه ، علماء مشار الیم نظرنده ، مسلمانلق ، دها دقیق ، دها نازک بر مسلک حالنده بولنیور . بر مسلمان وظیفه عملیهی اجراده قصور ایده بیلیر ، فقط او وظیفه نك ، قلمنده کی موقع احترامنه رعایتده قصور ایده مز . بوسیلله ، عمل باینده مبالا تسزلی اعتیاد حالته کتیردن فاسقلرک ، باخصوص فاسق مجاهرلرک استخفاف معصیتدن خالی قاله بیلرسی ، یعنی دیندن چیقمامسی ده نادر اولور . ایشته کورولیور که عماسزده ایمان اوله بیلیر دیر کن بیله عملک استخفاف ای دیلسنی تجویز ایتمه یین علماء کلام ، مسلمانلی ظن اولندیغی قدر او جوزلا تمام مشلردر . « دینک احکامنی قبول ایدیورده ایسته اجرایت ، ایستر اجرا ایتمه ، آرتق بوندن قولای ، بوندن راحت برشی اوله مازده ، طرزنده واقع اوله بیله جک تعریضانه محل یوقدر . فاسقک ، دیندن چیقمامسی ایچون معصیتی - تعبیر مناسبه - عادتا دیپلوماسی اصولیله اداره ایتمسی شرطدر .

بری طرفدن ، عملسزلیکله دیندن چیقمایان آدم ، باشقه نازک نقطه لره رعایتسزلیکله چیقا بیلیر ، خلاصه : دیندن چیقماق یولی قیامامق لازم ایسه اوراسی ینه آچقدز . حال بوکه علمانک ، روح اسلامه مغایر اولان بعض احواله قارشى تکفیرینی قبول ایتمه لرک زور ایله مسلمان قالمق ادعاسنده بولنان یکی فیکر لیلریمزده واردریا .

دنیا سی حسابنه حرکت ایدن آدمک مسلمانلی ، کندیسنگ دنیاچه ایشه یارار بر انسان اولسی کیفیتنک آره سنده ، یعنی مجددلریمزک آرزو ایستکی غایه نك ایچنده غائب اولوب کیتمش اولیور .

نامناً ، ایمان ، لغتہ تصدیق معناسہ در . کویاکہ مؤمن ، مؤمن
بھی کذبہ نسبتدن امین قیلار . ایمان ، وثوق واعتماد معناسہ دکلیر .
ردہ خضوع واحترام معناسہ کلیر کہ بومعنا لکھنسی ، ایمانک ، اهل
سنت مذهبجہ قبول اولنان معناسندہ معتبردر . بونلردن باشقہ ایمانک ،
فعلیات نوعدن برمعناسی یوقدر . شوخالده ، علماء کلام ، ایمانی
عقیدہ قلبیہ یہ حصر وتخصیص ایتمکله موضوع لہندہ استعمال ایتمش ،
قرآن کریمک متعدد یرلرنده (الذین آمنوا وعملوا الصالحات) بیورہرق
ایمان ایلہ عملی آری آری شیلر عد ایدن جناب حقا ، ایمانہ ویردیکی
معنایی بیرمش اولمقدن باشقہ بر شی یا یا یورلر . کلمہ نک ، منسوب
اولدینی لسانہ کورہ یا بانجیمی اولان بر معنایہ حمل ایلہ وضعی تغیر
ایتمکدن دولایی علماء مشار الہمی تخطیہ کیماک حتی اولہ بیلیر ؟
انسان ، ہرہانکی بر کلمہ یہ ، لغتک مساعداستہ باقمسزین بکندیکی
معنایی ویرہ من . برقاعدہ علمیہ در کہ رأی ایلہ لغت ثابت اولماز . ایستہ نیلان
لفظی ، ایستہ نیلان معنی ازاسنہ تعین وتخصیص ایتمک حتی ، منحصرآ
واضع لسانہ عائددر . بناء علیہ ، عمل نہ قدر مهم ونہ قدر لازم اولسہدہ
ایمان کلمہ سنک مدلولی دکلدر . ایماندن ، عرب ، نہ بی آکلار سہ معناسی
اودر .

خلاصہ ایمان ، بر تصدیق قلبی ، بر قناعت قلبیہ ، یعنی بر
علمدر . [۱] حال بوکہ علم ایلہ عملک باشقہ باشقہ شیلر اولدینی پک
معلوم و پک مسلم اولان حقائقدندر . بودفعہدہ : « علم ، عملی مستلزم
اولماملی میدر ؟ ، دی یہ اعتراض ایتمہ ییکیز . بزده تسلیم ایدر زکہ عمل ،
علمہ پک لازمدر . فقط آرہ لرنده شدت لزوم ومناسبت بولمقلہ برابر

[۱] تصور ایلہ تصدیق ، عامک برر قسمی اولدینی معلومدر .

علم و عمل ، یکدیگرینه مغایر ماهیتلوردر . عمل ، علمه پک لازمدر
دییه زور ایله عملی ، عین علم عد ایتک، حکمتده کی مقولات عشره یی
بری برینه قاریشدر مق ودها دوعروسى تقليب طبایعه چالیشمق اولور.
مجددلریمزى، موضوع بحثز اولان مسئلهده تغلیط ایتمى محتمل بولنان
فرانسزلرك شو : (Bien penser et bien dire ne sert rien sans
bien faire) ضرب مثلى بیله بیلمک باشقه، یامقوده باشقه اولدیغه
دلالت ایدر . آنجق شوراسى قالیرکه بوراده ، مثل مذکورہ رعماً،
یامقدن مجرد اوله رق بیلمکده فائده ویریور . بو، ناصل اولور ؛
دیمکه محل قلبیه جق صورتده مسئله نك قارئین نظرندہ شمده یه قدر
توضیح ایتش اوله جفته آمیز . ایکی نقطهده تمرکز ایدن شو بختی ،
بردها تلخیص ایدرک دیورزکه :

اللهه اعتقاد وامرینه اسقیاد ساقه سیله یاپیلما یان ای عمللر، تفصیلات
مقدمه اوزره زرد باریده هدر وعملسز اعتقاد ایسه مفید ومعتبر اولور.
بونکله برابر ، مسلمانلر ایچون ، حقیقی بر ایمان واعتقاددن
صوکره ، آخرنده ولو غیر مؤبد صورتده عذاب چکمک احتمالہ
معروض قالمق اوزره، اعتقاد ایدیان احکامک مقتضاسنجه عامل اولمق
پک مهم بر وظیفه در . هله ، مسلمانلقرینک دنیاچه ثمره سعادتى
کوره بیلملری هر حالده عملی مسلمان اولمیرینه وابسته در . صوکره ،
عمل ، اصل ایماندن جزء اولماقله برابر ایمانک کالندن جزء در .
وبوجهته ایمانک اعماله مقارن اولمى پک لازمدر . فقط افعال واعماله
مقارتى پک لازم اولدینى وبلکه بیانات سابقه دن آکله شیله جنی وجهله
بالکلیه عملدن خالى قالمى واقع بیله اولمدینى حالده مع التأسف یالکیز
قلمسى فرض اولنان صاعلام بر ایمان واعتقادده صاحبى عذاب مؤبدن

قورتاریر . اوت ، دنیا قدر اعمال و حسنات ، ایشه یالکیز بر ایمان ایله مشرف اولمیان کافری عذاب ابدیدن قورتاره مدینی حاله یالکیز ایمان ، مؤمنی او بیوک عذابدن قورتاریر . بوکا هیچ شاشاملیدر . ایمان ، بر از اولده سویله دیکمز وجهله حسب الماهیه بر علم اولدیغنه نظر آ شو بیکر منجی عصر تر قیده هر مشکک چاره سی علمدن بکله نیر ایکن ، انسانلرک ، دائماً علم ایله نجات بولدیغی کورولوب دورورکن آخرتده بر حقیقت علمیه نک ، همده اللهه عائد بر حقیقت علمیه نک ادراک واذغانی سایه سنده انسانک نجات بولسنی چوق کورمه ملیدر . بوکون مثلا ورمک دواسنی کشف ایدن عالمک مجرد شو علمی ، شو حقیقت فیه یی ادراک ایتمی سایه سنده جمعیت بشریه دن ساده میلیونلرجه نوبل مکافاتی آله جنی شهبسز اولدیغی حاله مؤمن ، کندیسنه قارشى موقع عبودیتی ادراک واذغان ایتمش اولدیغی اللهندن ، بوقناعت علمیه سی مقابلنده جنت مکافاتی قازانیرسه چوشیدر ؟

صوکرده ، ایمان نامی ویردیکمز علمک یعنی دین اسلامده درست و سالم بر اعتقاد مالکیتک اولیه هر کسه نصیب اوله جق قدر قولای برشی اولدیغی ظن ایتمه ییکیز ! حتی بونی ، تأمین ایدجکی مکفانک بیوکلیکنه قارشى استصغار ایدن مجددرک بیله چونوز حائر دکلدر . اوشرف ، توفیقات مخصوصه صمدانیه اولدیغجه اکتساب ایدیه من . [۱]

[۱] اساس ایمانده تصدیق قلبینک اهمیتی بو مسئله نک نزاکتی ای آکلامق ایچون ، شو صوک فقره لرله برلکده ، بر ایکی صحیفه یوقاریده نهایت یولان وجوه ثمانیه دن یدنجی وجهی نظر دقته آلمق مناسب اوله جنی کبی (یکی اسلام مجهدلرینک قیمت علمیه سی) نامیله اولجه نشر اولنان اثر عاجزانهدن نقل ایدجک فقرات آیه نکده بونلره علاوه مطالعسی فائده دن خالی دکلدر : « انسانلرک اکثریت عظیمه سی ، شاهد اولدیغمز صوک علم و عرفان و استقلال فکر وجدان عصر لرنده دخی ، دین بابنده ادله فاسده یه بناء محاکمه ایتک مسلکندن اوزاق اوله رق تقلید محض حالنده درلر . ده ا دوغروسی

« اصلاحات دینه »

« اجتهاد »

« خیرستان عالمی ، قانونیک مذهبک ثابت ، ظالم ، آتش کچی یاقان ،
قان قوسان زنجیری آلتنده ایلکرکن شمدیکنه نظراً پک کیریده ایدی . دینک
بتون اسرارینی کلیسارلک قارا کلق دهلبزلیسه بکزه بن وارلفلرنده کیزلمش

بتون قوتلرنی ، ذکالرنی دنیاچه ممکن مهتبه برسعادت حیات اکتسابنده
استعمال ایدرک ، آخرتجهده کندیلرینه بر استقبال مسعود حاضرلامق ایچون
ایجاب ایدن طریق مستقیم تخری اتمک ، ومنفعت دنیویه لرنی تدقیق وتعقیب
ایدرکن ، یا کیلمق وضرری جیقمق احتمالاندن صاقیندقلری درجدهده ، عینه
دقت وبصیرتله آخرتک دوغرو یولنده بولمه چالیشمق لزوم واحتیاجتی حس
ایتمزلر . خلاصه ، جناب حقک (کلابل تجبون العاجله وتدرون الآخرة)
بیوردینی وجهله منفعت عاجله لرینک تأمیننه حصر اجتهاد واهتمام ایدرک بوندن
باشقه ، ایدی برسعادت وفلاکت قارشیسنده اولدقلرینه اینانقله اینانقله آرسنده
برمساحه ذهنیه ایله حرکت ایدرلر ، و آخرت حیاته اهمیت ویرمه مکدن عبارت
اولان شو مسلکدهده بالطبع معذور اولمازلر . چونکه جناب حق ، انسانلره
بخش ایتدیکی نعمت عقل مقابلنده کندیلرینه بر مکلفیت دینه تحمیل اتمش
وبونی تأیید وتوضیح ایچون انبیاء نامیهله مأمورلرده کوندرمشدر . انسان ،
دنیاده کی حکومت ومجاهله حیات ومعیشت قانونلرنی بیلمه مسنک ویاخود
تطیقنده اصابت ادوب اتمه دیکنه دقت اتمه مسنک ناصل ضررینی کورمکده
ایسه ، بو قانونلرک بیله واضع حقیقیسی بولنان جناب حقک ، دها فضلله بر اهریتله
تلقیسی امر ایتدیکی دین و آخرت قانونلرینه قارشى جاهلانه ویاخود لایقیدانه
حرکت اتمه مسنکده اولهجه ضررینی کورمسی پک طبیعی بر شمدیر . حیات
ومعیشت سخته سنده اکثریتله سفیل ومضطرب قالان انسانلرک نه قباحتی واردر ؟
دیمک ، مذکور سفالترلرک وقوعنه قارشى فائده ویرمدیکی کچی موسی بیکیف
افندی یه پیرو اوله لر ق : « انسانلرک قسم اعظمی آخرتده بدبخت اوله جقسه
اونلری جناب حق نه یه خلق ایتدی ؟ » دیمکده یاره ایتمز . مبدأ ومعادنده
مختار اولمایان انسان ، اللهمک دنیا و آخرت حقنده کی قانونلرنی تنقید ومؤاخذه یه
بدل او قانونلره کندیسینی اویدیرمقله نجات بوله ییلیر . « (۷۸ ، ۷۷)

کبی مجهول برسانک آکلاشیاماز کله لرنی سحر آلود برطورایله باباسلر ترنم. ایدرکن خیرستیانلر ، غریب برحس انقیاد ایله دیزچوکر، کلیسا قالدیرملرنی اوپر ، و جناب عیسی ایله آره لرنده واسطه اولان بونیم قدسی ، بونیم معبودلرک آیاقلرینه قاپانیرلردی . بیاض ، یوکسک منبرلرک اوستنده باشنده صابرق ، النده قلیچ سوسلی جبه لر کینمش خواجه لریمز کلام اللهک الحان سماویسنی تکرار ایدرکن تورک ، کورد ، لاز ، تاتار ، چرکس ، هندلی ، چینلی مؤمنلرده بو آکلایامادقلری لحن سماوی بی لال و مسحور دیکله بورلر. تشبیهده خطایوقدر. بن عالی و مقدس اولان دینگی ، دین اسلامی منسوخ اولان بر دین ایله حاشا قیاس ایتمیورم . اسلامی یا کلیش تلقی ایتدیکمزی ایضاح ایتک ایسته یورم .

اوزمانکی خیرستیانلر قاتولیکلکدن نه آکلادیلر سه شمدیکی مسلمانلر دده دینلرندن اوقادار آکلایبورلر . خیرستیانلر ایچنده برحقیقت پرست ، برمحمد چیقدی . انجیلی ترجمه ایتدی . و انجیلی آکلادقلری دقیقه دن اعتباراً آغیر زنجیرک حلقه لری چوزولمکه ، اللهک وکیلی کبی کوزوکن باباسلر کوجولوب انجیلک الله لری یوکسلمکه باشلادی . و نهایت فکرك ، وجدانک اسارتنی قیرمه مه موفق اولدیلر . اسلامیتنک لوتری شمدی آسپاده ظهور ایتدی . بو محمد ، بو مجاهد دین ، قازانلی موسی افندی بیکیف ، باقیکز نه دیبور : « زحمشری ، رازی ، بیضاوی کبی کلام اماملرینک کلام اصولیله قرآنی تفسیرلرینه عموماً ، بعض فقیرلرک مذهب روحیله تفسیرلرینه خصوصاً مخالفت ایدرم . قرآن کریمک معجز جمله لرنی اصلاح دعواسته جسارت ایدن اعلاجلیرک ادبسنز لکارینه شده تله اعتراض ایدرم ... »

شیمدی موسی افندی قرآنی تورکجه یه ترجمه ایدیور . بو ، اسلام فکر و وجداننک اسارتدن خلاصنه بر بشارتدر . روسیه لی بر مسلمان ، دینک حقیقته دوغرو ایلك آدینتی آندی ، بزده اونی تعقیب ایدلم ! »

« دین اسلام ، ایمان ایله طاعات و عبادات ، عقوبات ، معاملات ، مناکحات قسملرنی احتوا ایدر . انسانک افعال حیاتیه سی ، و هر دلرو اجتماعی حادثه لر بو اقسامک دائره شموندن خارج دکلدر . دینک بو احاطه کلیه سنی ، مسلمانلر ایچین هرشی اولماسنی و برده تورک - عثمانلی ملتنک دیندن یا کلیش یا ناقصان آلمش و یاسوه استعمال ایدیلش ثابت قاعده لر آلتنده عصر لر دن بری یا شامش بولونوغنی دوشونورسه ک اصلاحاته ک اول دیندن باشلامق ضروری اولدوغنی قبول اولتور . »

« احتراصات سیاسیه به تالیفہ رابع زمانندہ آلت اولوق حیثیتله حقیقت
« اصلیق غائب اولان دین اسلامک ائمہ اربعه طرفندن تدوین اولنان احکامی
« دینک اصل اساسلرینه موافق اولدوغی برکزه شبهه لیدر : مادامک بر طاقم
« احتراصات ایله دینک صافیتی خللدار اولدی . ائمہ اربعه هانکی قوه خارقه ایله
« احکام خالصه نی نهایتسز برقاریشقلق ایچنده بولا بیلدیر ؟ »

« سوکره حقیقت وحق ناصل تعدد ایده بیلیر ؟ ایستهرسه تفرعانه نعلق
« اینسین ، برحکم دینی یادوغرودر ، یاخودده دکلدیر . حال بوکه درت امامک
« عینی ماده حفته ویردکلری حکملرک دردی ده بری برینه مبین ایکن ناصل
« اولورده هر دردی صحیح اوله بیلیر ؟ بوابکی . اوچنچی بر اعتراض دخی واردکه
« اک سطحی ، اک بسیط معاقله بونی ممکن کورور : جناب حقک احسن تقویم
« اوزره یاراتدینی انسانلرده خلق ابتدیی عقل و ذکا ایچین برحد انتها تصوری
« ممکن دکلدیر . استنباط احکام ایدن ائمہ اربعه ، ذکاکک مستقبله کلجک بتون
« انسانلر ایچینده یتیشلمسی محال برصرتبه اقصاسنه واصل اولمش اولدقلری
« عقل قبول ایتمز ، عقل ، الهک اک بوپوک برهانیدر ! - یالکز بونلرک استنباط
« ابتدیی احکام دوغروهر . باشقه تورلو حکملر استنباطی دوغرو دکلدیر -
« دینک عقل بشری تحدید ایتمکله ، قید آکنته آلمایه معادلدر ، که عالی و متکامل
« اولان اسلامیت بوذهابی رد ایدر . دردنجی بر اعتراض ده شودر : عامه تک
« احتیاجی کوندن کونه تبدل ایدر : قرآن کریمده اشارت بوورلدوغی وجهله
« (هرگونک برشائی وار .) عینی ثابت حکملری متحول احتیاجلره تطبیق ایتمک
« صراحت قرآنیه ایحال ایتمکدر . ذاتاً بوحال ، شارح اعظمک معلومی بولومتق
« حیثیتله احکامک زمانله موازی اولدق تبدل ایده جکی قاعده اساسیه سنی وضع
« پیورمشدر . اوخالده تجدد و تحول ایدن احتیاجلره قارشی غیر موافق حکملری
« ثابت طومتق شریتمه مفایردر . درت امامک اجتهادی محض دین دکلدیر . بو
« عالم و فاضل آدملر قرآندن ، حدیثلردن دینک احکامی استنباط و تدوین ابتدیلر
« مجتهد اولوق اقتدار و لیاقتی حائز هر مؤمنک عینی منبعدن یکی حکملر استنباط ایتمسی
« نهدن ممکن اولماسین ؟ الویررکه بو حکم ، قرآنده حدیثده ، عرف و عاداتده بر
« استنادکاه بوله بیلسین . بن دیموزم که عالم جاهل ، لیاقتلی ، لیاقتسز هر کس
« بونی یا بای بیلسین ، خایر . بو حال ایله دین بو سبتون هر ج و صرح اولور . »

[۲۱۶ — ۲۱۷]

هاشم ناهید بک ، شوسوز لرینک باش طرفنده قرآن کریمک

ترجمه‌سی مسئله‌سی موضوع بحث ایدیور ، وقازانی موسی بیکیف
اقدینک بو خصوصده کی تشبثاتی ، اسلام فکر و وجدانک اباردن
خلاصه بر بشارت عد ایتدکن صوکره روسیه لی بر مسلمانک ، ب صورتله
دینک حقیقته دوغرو ایلک آدیمی آتمش اولدیغنی و بزنده اوننی تعقیب
ایتمه من لازم کله جکنی سویله یور .

قرآن کریمک ، شمده یه قدر تورکجه یه ترجمه ایدیله مسنه عاقد
شکایت ، یکی آخر لردن چوقجه ایشیدیلن شیلردندر . بوشکایتک
هدفده تمامیه تعیین ایدیله مشدر . اولا بوسوزلر ، بوشکایتلر ، قرآن
کریمک باشقه لسانه نقلی علماء اسلام طرفدن منع ایدیلش کبی بر فکری
ایهام ایدرکه بوبرکره یا کلبشدر . شمده یه قدر قرآنک ترجمه مسنه
تشبث ایدیله مش اولسی ، کتاب اللهم کنده ی لساننده کی بلاغت
ومکملیت ضایع اولمق سزین ترجمه سی کوزه کسدر یله مدیکندن و بوبابده
به قدر موقیت الویرسه ینه کلام اللهم رتبه بالاترین اعجازینه نسبتله
غیر کافی عد ایدیلسندن ایلری کلبشدر . مسئله ده بوسایفیلرله برابر ،
کورولسی امکان داخلنده بولسان اک کوچوک بر نقصان موقیتک ،
قرآن کریمی ترجمه سیله طاینانلر نظر نده اصلنه نقیصه ایرات ایتمسی کبی
قورقورلرده ملحوظدر . معلومدرکه کتاب مینک ، کتب سهاویه
آرسنده بر امتیاز اعجازی واردر . بین العرب بلاغت مسابقه مسنه اک
زیاده رواج ویریلدیکی بر زمانده نازل اولمش ده نصب السبق سی احراز
ایله مشدر . بالطبع بویه بر کتابک ترجمه مسنده وصف تمیزی بولسان
فأنت مطلقه نك محفوظ قالمی جدا آرزو ایدیلر ، و بوده حسن
احتیاطی ابدیاً تطمین ایتمه جک صورتده مشکل اولور . مافوق البشر
بلاغتله جهان بیانه میدان اوقویان بر اثره بحق لایق بر ترجمه وجوده

کثيره بيلمک ايچون مافوق البشر بر قدرت لازم در . خلاصه بومسئله
بر اقلندار مسئله سي ، يعني قرآن كريمك موقع بلندي اسير كه مك
مسئله سيدر . وقتيله ، بويجه دائر احمد مدحت افندي ايله آره مزده
جريان ايدن بر مناقشه قلميه ده : كتاب اللهك ذوق بلاغت واعجازي
آكلامق ايسته ينلرك ، ادبيات عربيه ايله برابر تفسير كي ، اصول فقه
كي علوم اسلاميه ده واسع بروقوف اكتساب ايدرك قرآن كريمك
اياغه كيتلمري وقرآن كريمك ، حاضر بر ترجمه وياتور كچه بر تفسير ايله
كندي آياق لرينه كليني بلكه مه ملري لازم كله جكني سويله مشدم . مع مافيه
تور كچه تفسير يازمقله قرآنك تور كچه ترجمه سي يازمق بري برندن
آري و فرقلي مسئله لر در ، وايكننجيسي برنجيسندن دها كوچ ومشكل
بر ايشدر . صوكره ، شمدي يه قدر قرآن كريمك تور كچه تفسير ي
ويا ترجمه سي يازيلامشده دكلدر . يازيلش فقط بكنيلمه مش ، وكفايت
ايمه مش كه هاشم ناهيد بك ده بوكا هنوز برنجي دفعه اوله رق قازانلي
افندي طرفندن تشبث اولنور كي اداره كلام ايدسيور . كندي تعبير ي
ايله ، اسلام فكر و وجدانك اسارتدن خلاص يويله بر ترجمه تشبثي
ايله حاصل اولسه بونك ، دها اولكي ترجمه لرله حصولي اقتضاي دردي .
يوقسه موسي افنديك ترجمه سي ماشقه درلو ، يعني كندي آكلايشنه
كورده بر ترجمه سي اوله جق ؟ او حالده ديكر لر ينك آكلايشنه
مخالف و يالكر هاشم ناهيد بك كي مجد لر يمزك آرزوسنه موافق
اوله رق يازيلان بر ترجمه سي قرآن كريمك اصلنه مطابق فرض ايده بيله .
چكهي ز ؟ موسي افندي ترجمه يازم جق ، و هاشم ناهيد بك كي ،
عربجه نك دها صرف ونحويي بيلمه ين ادبامزك حكيمينه بو ترجمه ،
عين قرآن عد اولمق درجه سنده مسلمانلرك قبول عموميسي حازر

اوله جق ... بو نقطه یی نظر دفته وضع ایتمدکنن صوکره ، قرآن کریمک ترجمه سنه عاند یکی آرزولرده کی ایکنجهی واصل مقصدی عرض ایدهلم :

مجدد لریمز ، قرآن کریمک تورکجه سنی اصل قرآن مقامنه اقامه ایدرک تورکلرک نمازی بیله ایشته بوتورک قرآنی ایله قیلدیرمق ایستهلر . ایشته بنده جائز اولمایان شینک ، قرآن کریمی تورکجه به ترجمه ایتمک دکلده بلکه هر هانکی بر لسان ایله ترجمه سنک نمازده تلاوتی مسئله سی اولدیغنی سویله مک ایستهرم . چونکه قرآن کریمک ماهیت حقیقیه سی بلاغت اعجاز کارینسک مستندی بولنان کندی الفاظی ایله قائم اولدیغندن باشقه ؛ بو الفاظک درلودرلومعناله قابلق اعتباریله ، اومعنالدون هانکی سنک هو هوسنه مراد الهی اولدیغنی قطعیتله کسیدیر یله . مبه جکی ایچون ، مختلف معناله کوره حصوله کله جک مختلف ترجمه لردن ، معین بر ترجمه حقنسه : قرآن اولمق حکمی ویر یله مبه جکدر . واقعا ، اجتهاد لریک اختلافنه کوره ائمه دین طرفندن آیات قرآنیه به مختلف معناله ویر یله رک اونلردن هر بری بر حکم شرعی به مأخذ عدایدیش و مذاهب اسلامیه منتسبلرنجه اوحکملر معمول به بیله طو تولمش ایسه ده قرآن کریمک متن دکی وحدت شمدی به قدر ، اولدیغنی کبی محافظه ایدیشدر . اکر ، هر مذهبک قرآن کریمه عاند تله سینسه کوره عبارته قرآنیه نک تبدلنه میدان ویر یله جک اولورسه مثلا حقیقلرک نمازلرنده اوقویه جنی قرآن ایله شافعیلرک نمازلرنده اوقویه جنی قرآن باشقه اولمق ، وبالنتیجه فرق مختلفه اسلامیه دن هر برینک آری ، آری کتابی بولمق ایجاب ایدر . مسلمانلرک کتابنده کی وحدتی تأمین وتأیید ایله کتاب الله عارض اوله بیله جک اک کوچوک بر شهه یی اوساحه دن تبعید ایتمک

وظیفه‌سنه دقت و اعتنا مقصد علویسیله ، قرآن کریمی جناب پیغمبردن
تواتراً منقول اولان عباره‌یه حصر ایدن و « غیر متواتر قرآن دکلدرد »
دی‌یه دیرک کسوب آنان علمای اسلام؛ حتی ابن عباس کبی ، ابن مسعود
کبی ، امام علی کبی اجله اصحاب طرفندن ، قرآن کریمک عساره‌سی
حقنده وارد اوله‌رق جمهور اصحاب کرامک عدم موافقتیله حد تواتره
بالغ اولمایان و قرائت شاذه نامی ویریلن قرائت خصوصیه ، بعضاً احکام
شرعیه ایچون بروثیقه فقهیه عد اولنمق وبعضاده قرائت متواترنک
تفسیری مقامنده تلقی ایدیلک اوزره معناری ايله قرآن کبی نظر اعتباره
آلندقلری حالده بیله بو قرائتلر اوزرینه نمازده تلاوتی تجویز ایتمه‌مش
ایکن ، شونک بونک طرفندن تنظیم اولنه‌جق و بو کون بکه نیلن صورت ،
یارین بکه نیلمه‌مکه مختلف شکللر آله‌جق تورکجه ویا کوردجه عباراتک
قرآن عساره‌سی حالنده نمازلرده تلاوتی قطعياً تجویز ایدمه‌مزلر . و بویله
مهم اساسلره مبنیدرکه نمازده لسان فارسی ايله قرائت قرآنک جوازی
حقنده امام اعظم ابوحنیفه‌یه اسناد ایدیلن ، و نوح ابن مریم طرفندن
امام مشار الیهک اجتهاد مذکوردن رجوعی روایتیله حد ذاتنده اهمیتتی
محافظه ایدمه‌مش بولنان بررأی ، علماء اصول نظرنده مظهر قبول
اولماشدر .

قرآن کریمک معناسی آکلامقسزین بیله مجرد تلاوتنه فارسی
نواب وعد اولنمسنده کی اهمیت اعتنا ، مسلمانلنک قانون اساسیسی
حالنده بولنان بو کتساب مینک تغیردن مصون قالمسنی تأمین و تأیید
حکمتنه معطوف اولمالیدر . چونکه کتب منزله سالفه‌نک تغیر
و تحریفندن متولد محاذیر کوزیمزک اوکنده در .
مسئله‌یی تلخیص ایدم : قرآنک تورکجه تفسیری ویا ترجمه‌سی

بازیه بیلیر . بونک ایچون ، اولدن بری بر ممنوعیت شرعیه یوقدره .
فقط بو اثرلر قرآن کریمک ذوق بلاعتدن مستفید اولمق آرزوسنده .
بولانلری قاندر اچق بر درجه کفایه ده اوله ماز . بو قوم انسانلرک
آرزولرنده جدیت و تمامیت وار ایسه قرآنی کندی لسانی ایله آکلامق
اوزره اقتضایدن وسائط علمییه ای اکتسابه اوشنمه سینلر . شکسپرک
ویقتور هوغونک اشعارندکی مزایای ادیبیه واقف اولمق ایچون
انکلیزجه بی ، فرانسزجه بی ادبیاتی ایله بیلمک لازم کلدیکی حاده نظم
معجز الهمینک نکات و دقائق اختصاصکارانه بر تحصیل و تتبع امکی
چکمه دن آکلامغه قالدیشمق یا کلیشدر . صوکره ، علی الخصوص
نمازلرده عربجه دن باشقه هر هانکی بر لسان ایله تلاوت قرآن اولماز .
جیریل امینک حضرت محمده انزال ایتدیکی الفاظ و عباراتک غیر بر
عباره ایله ، عربجه ده اولسه ینه تلاوت قرآن اولماز . و طهارتسز او قونه مامق
کبی تلاوته مخصوص احکام ، بونلر حقنده جریان ایتز . انسانک ،
نمازنده اللهمه کندی لسانی ایله مناجاده بولونمق نه تندن محروم قالمسی
طرزنده کی یکی اعتراضلرک جوابی قولایدر : چونکه نمازی انسانک
کندیسی ترتیب ایتمه مشدر ، جناب حقک امری وجهله ترتیب ایدیلشدر .
ایچننده او قونه حق قرآنک ده الله کلامی اولسی مطلوبدر . وظیفه
بوصورتله ایفا ایدیله چکدر . بونک خارچنده ، مسلمانلر کندی لسانلری
ایله ده جناب حقه ایسته دکلری قدر دعا ایده بیلیرلر ، ایسته رلرسه ،
نمازده او قودقلری آیات قرآنیه نک معنایخی ده اهلندن او کر نه بیلیرلر ،
و بوکی احتیاجلردن دولای بیتون عناصر اسلامیه نک ، عربجه بی بر لسانه
مشترک کبی آره لرنده تعمیمه چالیشمه لری بر وظیفه در . دعا صوکره ،
نمازک اکمل صورتی جماعتله ادا اولنان نمازلردن عبارت اولدیفته کوره

هر کس کندی لسانه توفیقاً ادای صلاة ایتک لازم کلسی اوزرینه ،
عناصر مختلفه اسلامیه نیک برآراده نماز قیلامامسی ویاخود قیلدقلری
صورتده هر قفادن برسس کلسی کبی محذور لره اسلامک آهنگ وحدتیه
اوروله جق ضربلری حسابه قائلیدر .

تور کجه تلاوت قرآن درجه سنده اولماق اوزره تور کجه خطبه
اصولی ده خطبانک درجه اهلیت لری نه نظراً حسن اداره ایدله بیلمسند کی
مشکلاتدن باشقه دیگر لسانلر ایچون ده نمونه امتثال اوله رق کیت یکه
تورک ، چرکس ، لاز ، کوزد ، آرناد کبی مختلف اسلام عنصر لری نیک
جمعه وبارام نمازلردن بدأ ایله آری آری جامعله انقسام وافتراق
ایتملری مؤدی اولور .

قرآنک تور کجه ترجمه سی مبخنده قازانی موسی افدینک زخشری ،
رازی ، بیضاوی کبی افاضل اسلامک تفسیر لری حفته صرف ایتدیکی
تربیه سزجه تعبیر لری ده شور اچقده تاسفله قید ایتدکن صوکره بوبحت
ایچون بو قدر ایضاحاتی کافی کوره رک اجتهاد مسئله سنه کچوروم :

هاشم ناهید بکک بومسئله عاند سوزلری ، هم حسیات اسلامیه بی ،
هم ده محاکمه منطقیه بی دها زیاده تخدیش اید جک طرزده سویلنمشدر .
مومالیه زمانمزده یاپیله جق اجتهادی ترویج ایچون ، صدر اسلامده کی ائمه
اربعه نیک اجتهادینی چور و تمکه قالدیشور ، و :

« احتراصات سیاسییه تاخلیفه رابع زماننده آت اولق حیثیله حقیقت
واصلیتی غائب اولان دین اسلامک ائمه مشارالیم طرفندن تدوین اولنان احکامی
دین مبین اسلامک اصل اساسلری نه موافق اولدینی شبهه لیدر ، دینک صافیتی بر
کره خللدار اولدقن صوکره ائمه اربعه هانکی قوه خارقه ایله احکام خالصه بی
تهایشیز برقراریشیق ایچنده بوله بیلدیلر ؟ » دیور .

تاخلیفه رابع اولان حضرت علی کرم الله وجهه زماننده دین

اسلامك حقيقت واصليتنى غائب ايتىش اولمىسندن مقصدى ، كىتابىنىك باش طرفىدە سىق ايتىش اولدىنى وجهله اوزمانده ظهورايدىن خلافت و سلطنت دعواسى قازانمق ايجون اچىلان مجادله و مبارزه مىسدانده ميزاقلرك اوجنه كتاب اللهى طاقه رقى خصمه قارشى دورولمىش اولمىسيدر . فقط برمقصد سياسى يولنده ارتكاب ايدىلىش اولان شوحركت ، غير بمدوح بردىسه اولقله برابر ، اسلامىتك منابع تشرىبى بولسان آيات و احاديثدن استنباط احكام ايتك ايجون علمانىك مساعى اجتهاديه ده بولمىرى امكانى سلب ايدىده جك درجه ده دىنىك حقيقت واصليتنه قارىشيقلق كلى مسئله شوحركت سياسيه آرەسندە نه مناسبت واردر ؟ يوقسه ، مصاحف شريفه - همده يالكز بر طرفدن - ميدان محاربه يه چيقاريلقله او قارىشيقلقده تحريبانە او غرا تىلمىش اوله رقى استناد واستشهاد ايدىله جك نسخ صحىحه سىده ايدى اسلامدن چيقاريلش وبوكا علاوه حفاظ مسلمىنىك حافظه سنده كى آيات و احاديث ده سهام حر به معروض اولان سینه لرله برابر پارچالانىش كىتمىمىدر ؟!! دو غروسى ، بوضورتله ، تا اصحاب زماننده دىن اسلامك حقيقت واصليقى ضايع اولدىقنه حكم ايتك عقللى بردوست مفكره سنده دكلده جاهل و مفترى بر دشمنك مخيله سنده ير بوله بيله جك قدر فنا بر مطالعه در .. اويله ايسه ، دها بيك او چيوز سنه اول اصل و اساسنى غائب ايتىش اولان دىن اسلامك ، بوكون ايجون شهيدن سالم برىكلقى بولمق امكانى ، او وقتكىندن دها قوتلى بر قطعيته قالمىش اولماز مى ؟ و هاشم ناهيد بكك ، اصلاحات و اجتهادات دينيه نامنه چاليشوب چابالامسى آرتق بوسبتون بيهوده دكلىدر ؟ صدر اسلام مجتهدلرىنىك اللرىنه ، دىن اسلامك اساسلىرى صاعلاجه انتقال ايدەمدى ايسه شمدىكى مجتهدلره ، آرتق اواناسلرك

نام و نشانی بیله قالماز . منطقاً نتیجه بویله اولوق لازم کلدیکی کبی ، شمدیکیلرک ، قتلدن قطع نظرله صرف عقلی بر صورتده اجتهادانده بولنسی ایچون بلکه مؤلفک ایسته دیکی ده بودر . لکن ، ادعای و جهله نقلی استنادکاهدن بودر چه محروم برحالده بولنان دینده اجتهاد یا امامک طریقی ارئه صدندده سویله دیکی شوسوزلرله حصوله کلن تناقضدهه باقیکز :

« درت امامک اجتهادی محض دین دکلدر . بوعالم ، فاضل آدملر قرآندن حدیثلردن دینک احکامنی استنباط و تدوین ایتدیلر . مجتهد اولوق اقتدار ولیاقتی حائز هر مؤمنک ، عینی منبعدن بی حکملر استنباط اتمسی نهدن ممکن اولماسین ؟ الوررکه بو حکم ، قرآنده ، حدیثلرده ، عرف و عاداتده (!) بر استنادکاه بولا بیلین ! »

درت امامک اجتهادینه استنادکاه اوله بیلیمک اوزره ، حقیقت و صافیتیه شبهه قاریشمايان آیات واحادیثک وجودینی نفی وانکار ایدییوردی . شمدیکیلر ایچون ، بویله بر استنادکاهی نهره دن بولیور ؟ دوغروسوی مؤلف ، یوقاریده کچن اوچیرکین سوزلری سویله مه ملی ایدی . مذاهب اربعینی اهمیتدن دوشورمک مقصدیله ، اجتهادک منبعنه شبهه قاریشدی . دقدن صوکره آرتق بوبخنده (استنادکاه) تعیرینک یری یوقدر .

هائتم بک ، حنفی ، مالکی ، حنبلی اجتهادلرینک اساسنی بالاطالا . دقدن صوکره بونلرک شکلنده کی تعددهده اعتراض ایدرک : « حق و حقیقت تعدد ایدرمی ؟ او حالده بو مذهبلرک دردیده ناصل مقبول اوله بیلیر ؟ » دییورکه ، اجتهاده سربستی و یرمک ایچون سرد ایتدیکی مطالعاتی آره سنه بو سوزلرک ناصل برذهول منطق ایله کیرمش اولدینقی بیله میز ! کندیسی ، یالکیز بر اجتهاده مساعده ایدرک دیکر لرینی منعی ایده جک ؟ باب اجتهادی آچمه چالیشیرکن قایا دیغنک فرقه

وارامیان بو ذاتک شو سوزلردن بش اون سطر آشاغیده عقل بشرک
تحیدی علیهنده بولونمسی ده ، آلتی اوستنی طوتمایان افاده لردندر .
تناقضله دولو اولان ، شو انسجامسز و منطقسز مطالعاتی بر
طرفه براقه رق ، و کچمش ویا کله جک اجتهادلردن هیچ برسی ایچون
نه اساس ونده محل قالماق کبی موازنه سز نتیجه لرینه ده باقاییه رق
بومقدمه لری سردایدن ذاتک ، تعمیم اجتهاد مقصدیله و فقط ادا در سز جه سنه
اداره کلام ایتدیکنی بیلورز . او نقطه یه عائد فکریمزی سویله مک
لازم کلیرسه بزده تسلیم ایده رزکه اجتهاد ایتک حق و صلاحیتک ائمه
اربعیه انحصاری یوقدر . قرآن کریمک تفسیر و ترجمه سی مسئله سی
کبی بوده بر اهلیت و اقتدار مسئله سی در . آنجق ائمه اربعه ایله اجتهاد
مسابقه سنه چیقماق حق و صلاحیتی بخش ایده جک اولان بو ، اهلیت
و اقتدار مرتبه سی ، قرآن کریمک ، اک صریح اعتنا سیله رد ایتمکده
اولدینی کفر و شرکی بیله اثرلرنده تصویب ایدن قازانلی موسی افندی
وامشالی مجددلرک بازیمجوسی اوله میه جنی کبی ، قرآندن ، حدیثدن
احکام شرعیة جدیده استنباطنه قدرتی بولان اجتهاد اهل و اربابنک
تمیزی ده ، دینکی نقل ایتدیکمز سوزلری آراسنده (کل یوم هونی
شان) آیتی : (هر کونک بر شانی وار .) معناسنه تلقی ایده جک
درجه ده قرآنک ، تفسیرک ، عربجه نک بیکانه سی بولسان مؤلف کبی
ذواته دوشمز . حتی سویله مکدن عبارت اولان جسارتیمزی عفو
ایتمز لرسه بزده ، قرآن کریمه بو درجه یا کلش معنی ویریلسنی عفو
ایده میز .

« عشق و محبت »

« دقت ایدیلسه اديانك ، حكمرانلغك ، اجتماعي انضباطك ، خلاصه سماوي وبشرى بتون نفوذلك تقيسنده عيني شي وار : قورقو ! قورقو ، اسكي تاسيساتك مبنى علمي در: موسى افندي بيكيف قادار اسلاميتك يا كليش تقيسينك فنا نيجه لرني كوره بيلمش هيچ برمسلمان عالم كوردم : « شريعت اجتماعيه ، ديور يالكز اجتماعي منفعلتري طلب ، اجتماعي مضرتلري دفع اساسلرینه تأسيس قيلنه بيلير . اكر علوم فقهيه تدوين قيلنوركن شو اساس اوزرينه تأسيس قيلمش اولسه يدي بوكون اك كوزل شريعت اجتماعيه اسلاميت اه لور ايدى . لكن بزم فقهيلا تكليف اساسنده عذاب ، ثوابي اعتباري قلوب اسلاميتي شريعت اجتماعيه اولفدن محروم ايتديلر . » نه قادار دوغرو ! مسلمانلر ، وحدانيتك كبرياي و عظمتي ، خلقتده كي اسراري و اينجه لكاري تدقيق ايديه ايديه آكلايوب اللهه محبت باغلامدن زياده اللهك جنهم وعذابندن قورقارلر ، ظالم و غدار حكمدارلرندن قورقارلر ، حكومتدن مستعار نفوذلر ممالك اولانلردن قورقارلر ، چوجوقلر بابالرندن ، قاديئلر قوجالرندن قورقارلر ، خلاصه قورقودر كه حيات اجتماعيه مراك اساسلرني آتئين برزنجيرله طوتبور . بو زنجيرك قوبماسيله تملك بيقيلماسي بردر . قورقو ، ذكالك اسارت زنجيرلرله چويريلن دار حدودلري ايچنده قالديني زمانلره عائد ظلوم و جهول ، عاصي وقان اييجي بشريتك بر عنعنه سيدر . حر ، مستقل ، ارادته صاحب فرد ، اللهني ، ديني صوكره نفسي ، حيثيتي ، شرف و ناموسني ، داها صوكره عائله سنك هر فرديني دهرين برعشق و محبتله سومئي ، و عيني نسلك اولادي كند بيلرله برابر عيني طور اراغك اوستنده عيني هواي تنفس ايتديكي ، عيني دين و عيني لسانه عيني تاريخ و عنعنه يه و برتك غايه امله مالك اولان ملتداسلرلرنيك هر فردينه عشق و محبتني تمام ايتلدير . قورقونك قوتدن نشأت ايدن صنعي ، ساخته ، غير مستقر نفوذندن ، عقل و ذكاييله بيلنهرك ، تقدير ايديلهرك ، سه وييلهرك قلبك اعماقندن نبعان ايدن بر انشراح اييله ترسب ايدن رابطه معنويه البته داها اصيل ، داها صميمي و مستقر در . قورقو عضلي الملري اخطار ايتك صورتيله نه قدر حيواني ايسه ، دماغك بر تجليسي و بو حيثيتله صرف معنوي اولان عشق و محبت او قادار روحي و انساني در . تورك ، عثمانلي فردلري

اللہی ، پیغمبری ، دینی ، پادشاهی ، نفسی ، عائله‌سنی و ملت‌نی خوف و خشیتہ
 دکلی ، اللہ ، پیغمبر ، دین ، پادشاه عائله و ملت اولدوغی ایچین سومه لیدر .
 [۲۴۳ - ۲۴۱] .

فقہانک^۱ ، تکالیف شرعیہ ده عذاب و ثوابی اساس اعتباراً تاملرینه عائد
 اولان اعتراضک جوانی یوقاریده مفضلاً عرض ایتدک . محرر ، دینی
 قور قولرله حکمدار و حکومت قور قوسی یا خود آنا بابا ، قاری قوجا رابطه لری
 کبی سیاسی و اجتماعی مسائلی بر قلمده حل و حسمه قالدیشیور . قادین
 مسئله سی ایلریده کی مبحث مخصوصنده دور و دراز تدقیق اولته جقدر .
 حکمدار و حکومت حقنده کی نقطه نظر بمزی ده یوقاریلرده وبالخاصه
 مشروطیت بحثنده ایضاح ایتمشدک . ظالم حکومتلردن ، قور قوب
 اعتیاد مسکینانه سنک بزده تماماً علیهنده یز . (افضل الصدقه کلمه حق عند
 سلطان جائز) و (اذا صار امتی تهاب الظالم ان یقول له یا ظالم فقد
 تودع منهم [۱]) و امثالی حدیث شریفلردن فیض حریت آلان شریعت
 اسلامیہ نیک مسلکی ده بودر . بناءً علیه « اسکی تأسیساتک منی علیہ
 قور قودن عبارتدر . « دیه رک بو اسکی تأسیساتک امراض اجتماعیه سیله
 دین اسلامی معلول کوسترمک آجیق بر حقسنز لقدر . دین اسلام ،
 محررک کندی تعیری ایله بو کبی ساخته ، وغیر مستقر قوتلره دایانان
 قور قولری استخفاف و استحقار ایده گلشدر . محررک ، حسن خشیت
 حقنده کی یا کایش محاکمه سنک منشائی ده قور قونک انواع مختلفه سی
 بری برینه قاریشدر برمش اولمسیدر . مثلاً : « قور قو ایله حاصل اولان
 رابطه ، ساخته در ، غیر مستقر در ، انسانی بو اساسه باعلایان آتشین
 زنجیرک قوبماسیله تملک ییقلماسی بر اولور . « دیور . فقط زنجیرک
 [۱] اتم ، ظالمه ظالم دیمکدن حکیمته حکم بر حاله کلیرسه آرتق عنایت التمه
 کندیلرینه وداع ایدر .

قوباسی و تملك بيقلماسی ، هب او موقت قوتلره استنادايدن قورقورلر
حقنده جارى اوله بيلير . حال بوکه الله قورقوسنک استنادکاهى بوفانى
قوتلره هيچ بکزه مز ، و اوکا مربوط اولان زنجير قطعياً قوبماز .
حق و قوت مقايسه سنده بيم بر نظريه م واردر : قوت ، يوکسکلکى
نسبتنده حق ايله برلشيوز . بوکا مبيدرکه محاربهرک نتيجه سى غالب
ايچون بر حق مشروع تأمين ايدييور . اکر محاربهردن دها قوتلى
بر دولت ، حکم موقعنده بولنورسه مغلوب ، غالبك حق ظفرى تقييد
ايتديره بيلير . ديمک که قوتك بوکي مراتب نهائيه سنده ده آز
محدوديت واردر ، و بو اعتبار ايله اونوع قوتلرده حقندن آريله بيلير .
لکن ، فوقند . هيچ بر قوت بولونمايان . و بلکه بتون قوتلرک منبع
فيضانى اولان الله قوتى حق و حقيقى ده قبضه احاطه سنه آلمسدر .
اونك ايچون الله قوتنك حضور عظمت و جبروتنده قورقمق و تيرمه مکده
اونى سهومک قدر علوى و روحى بر کيفيتدر .

فى الواقع ، اهلنه و محلته معطوف اولمق شرطيله هر کيم حقنده
اولورسه اولسون حرمت و محبت ابرازى اصلا شرف و حيثى نخل
کورولمديكى حلاله ، عزت نفس صاحبي انسانلر ايچون هر هانكى بر
موقع و مقامه قارشى قورقو طاشيمق و قورققلق اعتراف ايتمک بر نوع
کوچوکلک تلقى ايديلبيرسه ده جناب حقه قارشى کوچولدکجه کوچولمكى
الك بيوک شرف بيان انسان کامل نظرنده ايشته بو فرق ، مخافتك
محبتنه رجحاننى بيله موجب اولان اينجه بر نقطه تشکيل ايدر .

لا تدعى الا بيا عبدها

فانه اشرف اسمانى

دین شاعرده سودیکنه قارشى ايشته بوانجه دویفونك تحت تأثیرنده بولمشدر .

برده ، بشر ، نه قدر علویتدن ، روحانیتدن دم اورسه ، مافوق الطبیعه بر مخلوق اولمادینی ایچون مادی فائده لره ومادی محذور لره دهازیاده باغلانیر ، وبوجهتله قورقو آلتنده اطاعت و مر بوطیت ، مر بوطیتلرک بلکه الک قویسی و الک جدیدی در . مؤلفی ، قورقو آلتنده کی مر بوطیتک او قدر ضاعلام برشی اولمادینی ظننه سوق ایدن شی ایسه قورقو آلتنده حرکت ایدن شخصک ، فرصت بولونجه طرز حرکتی ده کیشدیره بیامسیدر . حال بوکه انسانی ، کیزی ، آشکار بتون معاملاتنده تعقیب ایدن وهیچ آلدانمایان مراقبه الهیه خارجنده بر آن فرصت بولمق احتمالی وارد ومتصور دکلدر . ايشته نهایتسز بر نفوذی حائر اولان بو نوع قورقو محبت رابطه سنده مقیس اولماق اوزره روابط اطاعت و انقیادک الک بی امان بر قوه تأییدیه سیدر . محبت رابطه سی ایسه بعضاً تکلیفسز وموازنه سز حرکاته مساعد اوله بیلیر . (نم العبد ضعیب لولم یخف الله لم یعضه) حدیث شریفی ده ايشته بواساس دائره سنده تفسیر وتأمل اولنمالدر . . که (اطاعت و انقیادی تأمین خصوصنده قورقودن ضاعلام و قطعی بر قوه تأییدیه بولنمادینی حالده « ضعیب » ک ، جناب حقندن قورقوسی اولماسه بیله یه اونک امری خارجه چیتمق احتمالی یوقدر .) دیمکدر .

شوراسی ده شایان دقدر که امر دینده ، خوف و خشیت و یا عشق و محبت کبی سائقلری مقایسه ایدرکن رابطه دینیه ک بو ایکی طریق آره سنده برنوع تضاد و منافاة تصور ایدن مجدولریمزک : (زهدی دین) و یا (وجدی دین) ناملزیه ، کویا بری بر برینه مقابل ایکی درلودهنیت دینه میدانه قویارق ایکنجیسنی تصویب و بزنجیسنی تنقید ایتلری ،

دين علمنه ودين اسلامك واثاق اصليه سنه بيكانه لككرندن ايلرى گلشدره
اوت ، انسانك ، دينه ، الله ، پيغمبره درين بر محبتله مربوط اولمى
يك لازم و يك طبيعى برشى اولمقله برابر اللهدن قورقق و پيغمبردن
حيا ايمك كهي مسلمانلر آره سنده شيمدى به قدر يك معقول عدايديلن
خصلتلىرى بكنمه مكه قالقيشان ذواتك حائه نه قدر تعجب ايديله آزره
قرآن كريم : (انما يخشى الله من عباده العلماء) ، (ولن خاف مقام ربه
جنتان) ، (يخافون ربه من فوقهم) (ذلك لمن خاف مقامى) ،
(واذكر ربك في نفسك تضرعاً وخيفة) ، (انما المؤمنون الذين اذا ذكر الله
وجلّت قلوبهم) ، (ومن بطع الله ورسوله ويخش الله ويتقه فاولئك هم
الفائزون) ، (يا عباد فاتقون) كهي ، انسانلرى مخافة الله تشويق ايديجى
آيتلره دولو اولدينى حالده بوايتلردن هيچ خبرى اولمايان ذواتك ،
كنديلرينه دين مصلحلىرى عنوانى ويرمك و مسلمانلره الله قورقوسى
تلقين ايدن اسكى علمانك مسلكلرينى مؤاخذه ايمك حقه نه درجه به
قدر مالك اوله جقلرينى دوشونكز . اكر انسانلرده مخافة الله حسنى
تأسيس ايمك بر قباحته ايسه بو قباحته قرآن كريمه عايد اولمى لازم
كلير . ينه قرآن كريمك هان هر صحيفه سنده تصادف اولتان (يا ايها الذين
آمنوا اتقوا الله . .) خطابى ، مسلمانلرى اتقايه دعوت ايدر . (ان
اكرمكم عند الله اتقاكم) قولى شريفى ده نزد باريده انسانلرك الك محترمى
الك متقيسى اولديغى سويلر . اتقانك معناسى ايسه قورقق ديمكدر .
مسلمانلرك حسياتى الله قورقوسندن تجريد ايدرك جناب حقى ،
انسانلر ايجون و بلكه بوتون مخلوقات ايجون منحصرأ بر عامل خيرا اوله رق
تلقى ايمك و قوللرينك ينه منحصرأ آلام واضطرابات قليه لرينه دواساز
اوله حق بر بارگاه شفقت و حمايت حالنده دوشونمك فكبرى ، مجدد لر يميزه ،

دين حسنك ، كنديلرنده خيرستان آوروپاليرى تقليد ايله حاصل اولسندن ايلرى كلسدر . چونكه بوفكر خيرستينلقدمه واردر . فقط بونظريه ، اسلاميك : (وبالقدر خيره وشره من الله تعالى) عقيدده سنه مابين اولادقدن باشقه ، منحصر آ وجد و محبت حسي القا ايدوبده خوف وخشيت حسي القا ايمه ين الوهيتك ، تهديدني ايقاعه قادر اولمايان حكومات ضيفه كبي نقصان قدرته ، وياخود وظيفه سني ، اولادينك يالكز تظمين هوساتنده آرايه رق اولرى شيماران آنا ، بابا كبي فقدان حكمت وجديتله معلول اولسي اقتضا ايدر .

اللهن قولدقني ، مسلمانلقدمه وبلدكه انسانلقدمه ادني بر مرتبه كبي كوستره رك بوني بكنمه مك ورتبه كالى محبة اللهه آرامق فكرينيك مجددرليزه ناره دن كلديكني عرض ايتمشدك . حالبوكه سوزلرنده ، نصوص شرعيه يه موافقت قيدي ايله مقيد اولمايان متصوفلرك ، شاعرلرك نار جهنمدن بحث آچان واعظلره تعريضي مجيظمزده برآزدها اسكيدين وقوع بولمش برشيدر . اويولده سويله نن سوزلر ايجنده :

واعظ نزي تحويف ايله تشويشه دوشورمه

سن محكمه روز جزادني كليريك

طرزنده قابا صابالري بك چوق اولديني كبي :

كروعه دوزخست وكرخلد شادباش

بزون نمي برند ترا ازديار دوست

بيق كبي ذوق اوقشايان اينجه معناليرى ده واردر . فقط ، هر نه اولورسه اولسون ، دستورالعمل اولمق اوزره ، (بنم عذابدن قورقوك) دى ين كتاب اللهك سوزيه مي يوقسه بوسوزلره مي باقق لازم كله جگني انسان كنديسي تعين ايدمه بيلير .

صوکره ، بو متصوفانه و شاعرانه مسلک نظرندہ جهنم عذابندن
قور تولوق کچی، جنت نعمتلرینی قازانمق ده شایان تعیب برغایه عداوتلور.
حال بوکه قرآن کریمک ، نم جنانی بیان ایدن آیتلرینی تعقیباً بریده:
(مثل هذا فلیعمل العالمون) و بریده: (وفي ذلك فلیتنافس المتنافسون)
بیورلمشدرکه : (چالیشانلر ایشته بوکچی سعادتلر اچون چالیشسینلر ،
و بری بریله مسابقه ایدنلر بو ساحده مسابقه ایتسینلر) دیمکدر .

دین اسلامک مدافعلری صره سنده اخذ موقع ایتمش اولدینی حالده شو
اثریمک سائق تجریری بولان دینی مجددلردن عداولتمغه ده ازیاده لایق بولدیغم
احمد مدحت اقدی ده (نزاع علم و دین) اسمنده کی ائرنده ، علمای
شریعتک ضرورات دینیه میانه ادخال ایتدیکی حشر جسمانی عقیده سنی
استبعاد ایدرکن ، جنتک ما کولاتی ، مشروباتی ، حوریلرینی ،
نهایت درجه ده کی نفاستلرینه ، لطافتلرینه رغماً ، آخرت سعادتلری
نامنه استتقال ایدرک بولرک جاذبه سنده ، آچ کوزلیلیکی و مادیتپرستلیکی
اوقشایه بیله جک بر نوع قابالق ملاحظه ایدر . اک زیاده سالف الذکر
حظوظات و مشتهات سایه سنده دنیا سعادتلرینه جانندن و کولکدن
مربوط اولان ، و وظائف دینیه نک ایفاسنده بیله مادی و عاجل غایه لر
و منفعتلر کوسترمدکلرندن دولایی علماء شرعی مؤاخذه ایدرک بوکچی
غایه لرک هر شیدن فضله جاذب و مؤثر اوله جغنی سویله بن مجددلرک
نعم جان بخشده ییمکدن ، اچیمکدن ، ارککلک و دیشیلکدن متحسس
اولماملرنده کی تناسقیده قبول ایدرک یالکیز حقایق شرعییه قبول
ایتمه مکده مصر اولملری ، اشبو اصراردن آلدقلری لذته ، طبعاً الذلذاند
بیله کلری شیرلی بیله فدا ایتمکده اولدقلرینی کوستریر .

حال بود که اول و آخر علماء شریعتک ترغیب و ترهیب متعلق
ارشاداتی طاشلامق مسلکمه توفیقاً سویله ن :

بهشت آ کد قجه زاهد اکل و شربک لذتن سویلر

وادیسندہ کی سوزلرک هدف تعریضی : (یطوف علیہم ولدان
مخلدون با کواب و اباریق و کأس من معین لایصد عون عنہا
ولا ینفون وفا کھتہ مما یخیرون و لم طیر مما یشہون) طرزندہ کی آیت
کریمہ لرہ قدر منتهی اولہ جفنی بیلملدر . جنت آرزو سیلہ جنہم اندیشہ سنی
استخفاف ایدن لردن بعضیلری دہ ، کویا بو غایہ لرک ، رضاء الہی غایہ سنہ
نسبتلہ اہمیتی اولمدیغنی آ کلاتق ایستر لرسدہ ہر ایکی غایہ آرسندہ
منافاة اولمدیغنی کبی رضاء الہی دہ بالطبع اہل جنت حقندہ رایکاندر ،
اہل جہنم حقندہ دکل انتہ کیم ، مؤمنلرہ جنات عالیاتی وعد ایدن
برآیت کریمہ نک نہایتندہ : (و رضوان من اللہ اکبر) بیورلمشدر .
اوت ، ینہ بوآیت کریمہ نک منظوقی اوزرہ ، اللہک رضایی دولتلرک
سعادتلرک ال بیوکی اولقلہ برابر ، اللہک بالذات مدح و ترغیب ایتدیکی
ومطیع قوللرینہ اکرام ایدہ جکئی سویلدیکی نعم سائرہ آخروہ بی استخفاف
ایتمکدہ رضاء الہی خار جندہ برشی اولور . یکی معترضلرہ کلنجہ ، عذاب
ونواب غایہ لرلی حقندہ کی تنقید لرینی مقاصد دنیویہ اہمیت و یرمک
اساسنہ بنا ایتدکلری ایچون ، رضاء الہی غایہ سی بیلہ اونلرک بکنمدکلری
غایہ لر آرسندہ قالیر .

اللہ سو کیمسی واللہ عشقی غایت مہجمل بر خصلت اولقلہ برابر
انسانلر ایچون سائق صلاح اولوق اوزرہ ہونی کافی عدا یدرک رأس الحکمة
اولان مخافۃ اللہی کوچوک کورمک و بی لزوم عدا یتک فکرینک محتوی
اولدینی خطایی : (انا اخشاکم للہ و اتقاکم لہ) حدیث شریفی دہ کوستربو :

بني بشرک مدار افتخاری طانیدیمیز پیغمبریمز صلی الله علیه وسلم اقدیمز
حضر تلی: (جناب حقدن الکیزاده قورقانیکیز چکینه نکیز بنم!) بیوردینی
حاله الله قورقوسنک، انسانلقدہ دون برسویہ اولدیغنی ادعا یتک واصلاح
دینی نامنه بو حالک ازاله سنه چالیشمق ، براز اولده عرض ایتدیکم
وجهله آیات واحادیثک بیاناتنه واقف اولماقدن نشئت ایدر . بو حدیث
شریف ، یوقاریده کچن (صهیب) حدیثک ده ، بزم دوشوندیکمز
معنایه معطوف اوله رق ، مخافة اللهمک فوقنده بر مرتبه بولندیغنه دلالت
ایدیه جگنی مؤیدر .

شوراسی ده شایان دقتدرکه اللهمدن قورقق ، اوماجیدن ویا برظالمدن
قورقق قیلندن اولمایوب بو قورقونک نوعی، صایغی واحترام معنایله
ترجه ایدیلیر ، وداثما محبتله متلازم برحاله بولنور . نته کم :

وابکی لفسی رحمة من عتابها
ریبکی من المهجران بعضی علی بعضی
وانی لاختشاها مسیئاً ومحسناً
واقضی علی نفسی لها بالقی تقضی

دین شاعرده معشوقه سنه قارشی حس خشیت پرورده ایتکدن
بران خالی قالمادیغنی سویله یور . بوندن باشقه ، حس خشیت ، براز
یوقاریده ده اشارت ایدیلدیکی وجهله فضلهدب وحقوق متضمندر . محبوبی
کندی مرتبه سنه نسبتله بک یوکسک بیلن عاشق ، دعوا ی محبتی حدیثک
فوقنده کوره دک، حیاتی خضوع وخشوع ایله ترجه یه مجبور اولور .
خضوع وخشوع ایسه اک طبیعی اوله رق خوف وخشیتک ردیفیدر .
قال الله تعالی: (لوانزلنا هذا القرآن علی جبل لرأیته خاشعاً متصدعاً من
خشیة الله)

« مدرسه تحصيلی »

« تورك - عثمانی حكومتی ایلك اساسلریخی احكام دینیہ اوزرینه بنا ایتدیكى ایچین مدرسه تحصيلی رسمی بر دارالتعلیم ایدی [مدرسه نك تحصيلی دكل، كندیسی دارالتعلیم اولوق كر كدر .] بونك تاریخجه سنی باز مق فائده سزدر . مدرسه تحصيلنك شیهدیكى حالده ناصل اولدیغنی سویلیه جكم ... »

« مدرسه نشینلر صره ایله عربجه ، صرف ، نحو ، منطق ، فقه ، بدیع ، بیان وسائرہ اوقورلر . بومتعدد علملرك روحی شو جملهده طولانیتر : عربجه اولان دینی منتلری دوغری اوقویاراق اعتقادات ، عقوبات ، معاملاتنه متعلق [عبادات قلمس] استنباط اولنان احكامی آكلامق ، یاخود استنباط ایتك ! »
« یكیدن استنباط احكامك امكانی اورتادن قالمش وباب اجتهادك حكماً مسدود اولدیغنی حقنده برقناعت تأسس ایتش ! ... خلاصه تدریسات دینیہ نك روحی شو جملهیه مقصور اولمش : دینك احكامنی آكلامق ! »

« لكن مع التأسف مدرسه نشینلرك یوزده دوغسان دوغوزی صایدینم متعدد علملرك ایلك باصاماغنده قالمشدر . یوز خوجه ایچنده عربی بر جملهی قواعد كوره خطاسز اوقویاجق بر دانه بولوق نادرر . [مؤلف توركجهیی عجابلیشدردی] حیاتی مدرسهیه وقف ایدنلرك اكثریت عظیمه سی عربجه نك اشكال حروفنی ، ساحلسز بر دكیز كبی چمه نزلر . حروفك تضمن ایتدیكى معانی ، قطبلر كبی اونلره مجهول قالیر ... »

« خوجه لرك بالذات احكام دینیہ حقنده ، كندی اعتقادی حقنده بروقوف علمیلریده یوقدر . تبیل ، عاطل جاهل ، متعصبلرلر . اگر تعصبلری بیله كلری بر شیئك محافظه سنه اعتقادن عبارت اولسه یدی نه ایسه .. لكن بیله كلری بر شیئی محافظه ده یكانه مقصدلری شودر كه جماعت مسلمینك نمره مساعیسی راحت راحت اكل وبلغ ایتكدن عبارتدر . خوجه لرك اكثریت عظیمه سی ده جاهلردن شو اعتبار ایله آیریلیركه خوجه لرك فكرأ و اخلاقاً جاهلردن قطعاً فرقلری اولمادینی حالده قیافتلری ، لایق اولمادینی هلماء اسلام قیافتنده در . وهیچ چالیشمادن وسیله معیشتلرینی تأمین ایتك ، خانی صویق اعتیادنده درلر . هاشم ناهید بك بو مبحثده کی یازیلرینه [بری كندی طرفندن ،

وايكنجيسى قازانلى موسى بيكليف افندينىك سوزلردن نقل طرزنده
بروجه آنى ايكي هامش علاوه ايدييور :

(۱) « خوجه لرك ايچنده بحق تحصيل علم ايتمش عالم فاضل ذوات نادر
دكلدر . بو قبل حقيقى عالمىر وخوجه لرك بحثك خارچنده در وكنديلرينه حرمت
ايتك بورچدر . »

(۲) « دىنى مدرسه لرده اسلاميتدن اثر قالمادى . تحصيللرى يكرى اوتوز
سنه قدر دوام ايدن توركستان ، هندوستان مدرسه لرنده ، اون اون بش
سنه قدر دوام ايدن توركيا ، عربستان جامعلرنده صرف ، نحو ، منطق ، كلام ،
فقه ، حكمت حاشيه لرى ، كتاب ديياجه لرى اوقومقدن هم وارقدر سلامتلكى
اولدجه كوزل اخلاق بوزمقدن باشقه هيچ برشى يوق ايدى . توركستان
طرفندن ، بخارا مدرسه لرى كى كى خراب برمنبعدن سرايت ايتمش اويوك
مرض دىنى ، مدرسه لرمزده [يعنى قازان مدرسه لرنده] دها زياده فنا
برصورتده دوام ايتدى . زيرا درس اصوللرى هان او اسكى اصول ايسده
طلبه لرك معيشت اصوللرى اخلاق فسادينه دها زياده مساعد بر حاليه ايدى .
دين ، ادب ، قرآن تعليم ايتك وظيفه سييله تعيين قلمش اولان منبرلك امت
اسلاميه يي اغفال ايتكدن باشقه فائده لرى يوق ايدى . . مدرسه لره جامعله
اعتقاد باغلامش اهل اسلام اويكى حرمك تربيه لرى بركسنده اولسه كرك
هم ديندن هم دنيادن محروم قالدى . » [۱۳۱ - ۱۳۵]

موسى بيكليف افندى بو سوزلرى سويله ديكى زمان ، دنيانك
هانكى برطرفده اسلاميتدن اثر قالمشه ، كنديسنك انكارينه رغماً
ينه دىنى مدرسه لرده قالمش ايدى . شيمدى ايسه ، پروغراملرينك
باشنده مؤسسات دينيه يي كوكندن ييقمق يازيلى بولنان بولشه ويك
روسيه ده ، موسى افندينىك كوزينه باتان او مدرسه لردن ، اوجاملردن
بلكه اثر قالماشدر .

هامش بلك بحث ايتديكى خلقى صوميق اعتياديينه كلنجه ، خواجه لر
بو خصوصده مسالك سائره اربابندن پك كيريده درلر . هله بونلرك

حیاتی همان عمومیتله بک قناعتکارانه اولدیغندن، عجزلری و اهلیتسز لیکلری نسبتده مادهٔ خلقدن ایتدکلری استفادهٔ محدودده مقابله کندیلری ده اولره بیوک، کوچوک بروظیفهٔ دینه ایفاسندن خالی قالمالار. تورکیه ده آلتی سنه ایله ده نهایت بولمیان حرب عمومینک، کویلرده جنازه بیقایه جق خواجه براقادینی تین ایتدکن صوکره، اواسکی جاهل خواجه لره بیله بوسبتون لزومسز وفادسز اولمادینی تظاهر ایتدی .

برده، مدرسه تحصیلنده، کرک موسی افدینک شکایت ایتدیکی حاشیه لر، دیباجه لرله وقت کچیریلسنه و کرک هاشم بکک تعداد ایتدیکی اسکی علملره اکتفا ایدیلسنه برچوق برلرده نهایت ویریش و منلا، استانبولده کی تشکیلات جدیده، مدارس تحصیلنه مکاتبده اوقونان درس لردن برچوغنی ادخال ایتش اولدینی حالده بویکی طرز تدریسات ایله اسکیسی قدرده احتیاجی کافل علماء دین یتشممدیکنی وهله عربجه تحصیلک بوسبتون افلاس ایتمکده اولدینی تلهقله سویله بن ارباب دقت وحمیته مصادف اولدقجه، بویکی احتیاطسز انقلابانک عامللرینه عائد انکسار خیالدن زیاده کندی ضررلریمزک آجینسی حس ایدیورز .

مکتب تحصیلی حقنده لایق اولدینی تنقیداتی اسیرکه مین [۱] مؤلف، مدرسه لیره کلنجه براز ده ا اولچوسز برلسان ایله توجیه عتاب ایتش اولمقله برابر مدرسه لریمزک حالی تدقیق مسئله سنده مکتبلردن فرقلی اوله رق نظر دفته آله جق برنقطه واردرکه اوده، و قیله منلا فناریلر، منلا خسرو لر، ابوالسمود لر، ابن کالر، کلنویلر یتیشدیرمش [۱] مکتبیلر بمحی طویل الذیل اولدینی ایچون، هاشم بکک کتابنده مقدم اولدینی حالده بزمدرسه لیلردن صوکره به براقدق .

اولان بو مؤسسای علمیه نك بالاخره ترقی و تكامل یوللرنده قطع
 مراحل ایدمه مدكدن باشقه ، اولجه واصل اولدینی سویه ارتقاعی سیله
 محافظه ایدمه مش اولمیسدر . بو حالك ، ادوار اخیریه عائد اولان اك
 مهم عاملنی ، حكومتلك ، عسكركدن و تمایلات سائرهدن كوجلكله آرته
 قالان نظر التفات و اهمی ، مدرسه لرك یانی باشنه اقامه ایتدیكى مكاتبه
 حصر ایتسندمه بوله بیلیرز . مكاتبه ، كندیلرندن بلكه ن جدی فوایدی
 تأمین ایدمه مش ایسه ده رقابت ایتدیكى مدرسه لری سوندورمكه خدمته
 قصور ایتمه مشدر . نیم ییلدیكم یارم عصره قریب بر زماندنبری بومدرسه لرك
 محصولی صرف خدائی نابت بر حاله در . حكومتلك مشاغل رسمیه سی
 آره سنده بونلره اشتغالی دائماً استقال ایله مترادف اولور ، اهلینك وبالخاصه
 پایتخت سكنه سنك قلبنده ده بومؤسسله ده وعرو بر انجذاب كورولمز ،
 اشراف و اعالی ، چوجوقلری قطعاً بورالده او قوتماز ، (طلبه علوم)
 عنواننك یانی صیره (صوفه لر) لقبی ده طاشیمق مجبوریتده بولنان
 صنف متعلمین ، فقرا اولادی ، واك چوق آناطولینك صاف تورك
 چوجوقلری آره سنده بر بوله بیلیر . بو قدر رواجسزلق ، بو قدر
 باقسزلق ایچنده بومؤسسله لردن ینه آرز چوق ظهور ایدن ارباب كماله
 شاشمق و مسللك قدسیتده کی فیض اعجازه حمل ایتك لازم كلیر .
 صوكره ، ذاتاً اقلیت حالده یتیشه ن بو ارباب كالك بر قسمی تبدیل
 مسللك ایدرك حائر اولدینی حیثیت و شرفی باشقه ساحه لره كوتورور ،
 مسلكنی ، كسوه سی محافظه ده ثبات ایدنلرده ، رغبتسز نظر لر آلتنده ،
 دینی و ملی عنعنله رینه صداقت حسن و غیرتیه عادتا بر مجاهده نفس
 حیاتی یاشارلر . بتون بو احوال ، دین و علم دین حسابنه شایان تألم
 اعراض انقراضی كوستیر .

مشتريز متاع حاله كلن مدرسه محصولرينك انحطاط عالمي به
دوچار اولمى طبيعى اولدينى و بورغبتنزلكله علمسزلكدن هانكيسى
هانكيسنه سببیت و يرديكنى ايجه تعين ايدرك مطالعه يورومتك لازم
كلديكى جهته علمانك ، آرزو اولنان كفايت علميهي حائر اولاملرنده
كنديلرى ايچون آز چوق معذرت تصور ايديله بيليرسه ده ، شيمديكى
علمانك دوش مسئوليتنى ازن باشقه بر حالى ، باشقه بر يوقسولونى
واردركه ، علماء دين ايچون اصلا قابل عقو اولمايان بونقصانى كرك
هائم بك و كرك ديكر اهل تقيد موضوع بحث ايمه مشلردر . بو
اكسيكك ، امر بالمعروف ونهى عن المنكر وظيفه سيله هر كسدن زياده
مكلف اولان علماء دينك ، صوك زمانلرده ظلمه قارشى سكونى
بولدكه ممانتاي عادت ايدنملرى و بعضاً دها ايلرى كيدرك ، مملكتهدى
دينسزلكي دين حاله كتيرون عناصر اغفال واعتسافى بالذات تقويه
ايتلريدر . حق و باطل ، الك يا كيلماز بردقتله واك صار صيلماز بر قاعته
كوسترن پارمقرك قدسى الله عائد اولمى و حقسزلفه قارشى صوصمايان
مجاهدينك صف اولنده دين مقتدا بهلرينك بولنمى لازم كليركن ،
فقهك (كفايت) بمختنده ، طالب علمي پادشاه كرىه ليرنه كفو عدايتديكى
صره ده اعوان ظلمه يي ده بتون صنوف انسانيه نك مادونى اوله رق تثبيت
ايدن علماء دينك اخلافي اوله جق مسلكداشلم حقتده اعترافه مجبور
اولديغ بوسقوطى ، سقوط علميدن دها فجييع بولورم [۱] هر هانكي بر

[۱] ذاتاً ، انقراض قطي به باقلاشمش اولان بو مملكتك بو مملتك ، قور تولق
ايچون بر چاره سى قالمشدر : هر خصوصه ده حق و حقيقتى كوروب ده هلتا سوبله مينلرك ،
اوموزلرنده كي وبال عظيمى دوشونه بيلدلى ! علماء ديندن وسائر ده دن اولمى اوزره
كيتلرينك هنوز كافى درجه ده اولديغه شبهه ايتديكم بوز صره نك ، وظيفه لرى
ومسئوليت اخرويه لرينك درجه سنى تقدير ايتدكلرى دقيقه ده اميد نجات

شکله بولنان حکومات اسلامیه بی دایما بر حکومت مشروطه کبی تقید
ایدن احکام شرعیه نیک نکهستانی و بو مشروطیت مشروعه نیک طبیعی
مبعوثلری بولنان ورثه انبیا نیک ، وظیفه لرینی بودرجه اهمال و یا سوء
استعمال ایتملری حقیقه الیم برشیدر .

سینوب قافله متباعدینی آره سنده هر صنفدن فضله کورولن
خواجده لرله آنا طولیده ، دار آغاجلرینک اوزرنده کبی سرنکون وضعیتلری
خارجنده ظالمیره سرفرو ایتمه ن آق صاقالی مقبیلر بزم ایچون مسعود
ومبروک تسلیلر تشکیل ایتمکله برابر علماء دینک ، مستثنی موقعلرندن
دولای ایفاء وظیفه مجاهده ده دیکر لرینه نسبتله حائز اکثریت اولملری
کافی کله بوب کندی آرا لرنده کبی اکثریتی نظر دفته آلمق لازم کله چکی
جهتله ایشته بو اکثریتک حال پرملالی مسلك مقدسک ناصبه سنده فنا
برمنظره حجاب عرض ایدیور . حیثیت علمیه واسلامیه بی داغدار ایدن
بو حالک منشائی تدقیق ایدرسه ک کورورز که من القدیم ظالم حکومتلری
حق وعدله دعوت وظیفه سنیک زیاده علماء دین ایفا ایتمکده اولدیغی
جهتله حکومتلرک بوزمره حقه ده تراکم ایدن محترز نظرلری ، کیت
کیده ایکی طرف آره سنده کیزلی بر مجادله نیک تأسسنه منجر اولمش .
دوغرو سوزدن صیقیلان حکومتلر ، مداهن علماء آره مغه باشلامش
وحقیق علم و مزیت اصحابنیک علی الا کثر مداهنه یه نازل ایدمه چکی
طبیعی اولدیغی ایچون ، حکومتک انتخابله توجه عمومی به عرض ایدیلن
باشلاجه قدر . ایشته شیمدی بن ، چاره رهاضی بوصول حد ایله اجمال
ایدیورم . بوندن باشقه ، تعیم معارف کبی تربیه عمومی کبی اوزون وقته
محتاج اولان ، وصلاحی اولنردن بکله رکن اولنرک باشلامسی ده صلاحزه متوقف
بولنان تدابیر اساسیه مستحیله بی بکله مکله حال و وضعیتلرک تحملی بوقدر .

علمانی ، اہلیت علمیہ لری اعتباریہ یو کسلمہ مش بولنانلر تشکیل ایدرک بوقنا سیاستلہ عنانک خلق نظرندہ کی موقعی زوالہ یوزطومتش وهمہدہ اولامنت اخلاقیہ لری ونانیاً علملری تدنیہ وانقراضہ محکوم قالمش . خلاصہ ، علمانک اخلاقی ودولایسیلہ سویۂ علمیہ سنی تردی ایتدیرمک ایچون ، تاریخ بونجہ اہتمامات مخصوصہ صرف ایدیش او منتانت قلہ سی نہایت ایشته بو قدر فتح اولنہ بیلمشدر .

« مکتب تحصیل »

« شیمدیکی تورک - عثمانلی فردلرینک ہوتی »

« تورک عثمانلی ملتک فردلرینی تحصیل کورنلر وتحصیل کورمینلر نامیلہ ایکی صنفہ آپیرمق ایجاب ایدر . »
« تحصیل کورہ نلرک جاہلرہ فائق اولدینی ظن ایدیلر . حال بوکہ بوکونکی مکتبلیلرہ مکتبسزلر آره سندہ مقایسہ یابدیم زمان تورک - عثمانلی جمعیتہ مربوطیت اعتباریہ - بالعکس مکتبسزلرک مکتبلیلرہ مرجع اولدینی کوریورم . محترم قارئلم احتمال کہ بوسوزمہ تعجب ایدہ جکلر . لکن نجہ بو حکم مع التأسف بر حقیقتدر ... » (۱۲۱)

« مکتبلریز مملکتہ لازم اولان آدمیلری یتشدیرمک شویلہ دورسون ، جاہل قالسہ احتمال کہ مملکتتہ دہا فضلہ مربوط اولجق فردلری مملکتہ اولان معنوی رابطہ لرینی قطع ایتمکلہ - نفوس عمومیدن طرح اولنہ جق عددلر حائندہ تکثیر ایدیور . مکتبلیلری - وطنہ مربوطیت اعتباریہ - نفوس عمومیدن تزیل ایتمک حکمی براز آغیردر . لکن بندہ بوقناعی تأسیس ایدن مطالعہ یی ایضاح ایتدکدن سوکرہ حکمک اصابت ویاعدم اصابتی محترم قارئلرک تقدیرینہ تودیع ایدہ جکم .... » (۱۲۲)

« مکتب تحصیلنک تأثیر مشومی شو وجہلہ درکہ دینی واخلاقی حسلری

صرف تقلید و اعتیاد حالنده اولان طلبه ، علوم طبیعیه و یا ریاضیه عائد بر طاقم افکار تجربیه سطحی بر صورتده کسب اطلاع ایدر اینمز احتساستایله بویکی و مثبت فکر لر آره سنده بر مجادله باشلار . و نتیجه ده نه ایدینش اولدینی عقیده و اخلاقه صادق ، نه ده بویکی فکر لره استناداً یکی بر عقیده و اخلاق تأسیسه قادر اولور . متین و علمی بر تریه ایله اخلاقی تأسس ایتمش کنج لر یزدن کیمه بی کوردم . « (۱۲۵)

مکتبیلر یزک دین اوزرینه مؤسس اخلاقی اولمادینی کبی بونلرده دیندن مجرد و صرف وجدانی و علمی نظریه لر و قساعتلر اوزرینه مؤسس بر سحیه اخلاقه ده موجود اولمادینی سوبله مک ایسته بور . و ایکنجی نوع اخلاقه مالک اولق شرطیله دینسز لکه راضی اولدینی ایما ایدیور . فقط بز بو نوع اخلاقی ، قوه تأییدیه سنی دیندن آلان اخلاقه هیچ بر زمان معادل طو تاماز . دین قدر اخلاقی محافظه ایده . بیله جک هیچ بر ذی نفوذ قوت بولنه میه جفتی کتابنده سوبله یز مؤلفک ده بویله بر معادله و مبادله یه قائل اولسامسی لازم کلیرسه ده دینه حقیقه ایتمقله حسب الزوم اینامق آره سنده کی فرقک آتاری آره صره بویله کندینی کوستریور .

« بز مسلمانلرا کتریتله دینز حفته تام بر اطلاع مالک دکلز . « (۱۲۵)

[بونک مسئولیت و محجوبیتی کیمه عائد ؟]

« وحدت الهیه . نبوت ، و جائب و مراسم دینیه جبری بر صورتده تلق ایتمکمز عقیده بی تقلید و قبول ایدرز . هر شیک جناب الله طرفدن یاپیلدیغنه اعتقاد ایدرز . «

دینلری حفته تام بر اطلاع مالک اولمایان مسلمانلر آره سنده مؤلفک کندیسنک ده بولدینی ، صیق صیق تکرر ایدن بو سوزندن آکلایشیلر . بحثک تدقیق کچمشدر .

« سواتک متعدد طاوانلردن زیاده نامتناهی بر فضا اولدینی ، اثری ،

جاذبه قانونی ، ارضك دیدكلى كې بر مانده نك بوينوزى اوزرینه استناد
ایتمش بر سطح دكل بر سیاره اولدیغی ، کره مرکز مبادی تشکیله کچیردیکی
ادواری ارضده حیاتك صورت نشأتی حیات عضویه وغیر عضویه بی ، ضیایی ،
الکتریقی خلاصه کائنات و حیاتی آلتی بیک سنه نك بشریتك آکلايه یلیدیکی
درجده آکلرز اوزمان عقیده من صارصیلغنه باشلار . »

بو نظریات فیهی او کر نملکه ، او کره ن طلبه نك عقیده دینه سی
صارصیلغ آرهنسند ، بونلری او کره نلرجه طلبه نك عقیده سنده
صارصینتی حصولی مطلوب و ملزم اولمقدن باشقا بر مناسبت یوقدر .
ناصل که بو فقدان مناسبتی مؤلفک کندیسیده بوجه آتی سویله یور :
« بومکتبیری تأسیس ایدن ، بو پروگراملری یابانلر ، بزم دینغله غریبن
کئیردکلی محمولات فکریه بی تألیف ایتمی اصلا دوشونمه مشلردر . بر
نظر علمی ایله کائناتک تماشایی وحدانیتک عظمتی ، دین نامنه اسکی کتابلرک
بزم ایمین یادیغی توصیفاتدن دها یوکسک بر مرتبه ده موحدک قلبه الهام ایدر .
علوم حاضر نك نظام کائنات ، حکمت حادثات و تکون حیات حقیقه اظهار
وتبیین ایتدیکی حقایق مثبتة ایله دینه مغایرت آرهنسند نه مناسبت اوله ییلیر ؟ »
(۱۲۶)

« بزده بوتون اساسات اجتماعیه نك منشی اولان دین حمسی کنج لرک
قلبلنده گوشه دیکه اخلاق ، عادات ، عنعنه رابطه لری ده یاواش ، یاواش
چوزولمکه باشلایور . بوانحلال یکی بر عقیده و سجه بی تلقی ایمین مطلق براستعداد
اولدیغی قدر مفکره به تعقیب ایده جکی یکی استقامتی چیزه جک بر ره نك فقدان
کوره سجه سزلکک و هر درلو تأثیره زبون اولمانک ده اک مساعد قابلیتیدر .
ایشنه بو ، مملکتنه ، فضیلته و حتی عائله به قارشى بو یوک بر قید سزلکک و اخلاقسز لملک
حلول ایتدیکی دقیقه در . » (۱۲۷)

« شمدی بر مکتبلینک باریم یامالاق معلوماتیله بر تحصیلسزک ، بر جاهلک
دینی و اخلاقی رابطه لری تراؤونک ایکی کوزینه قویکسز : کنج مکتبلیده ترقیات
فکریه پک ناقصدر . بونکله برابر دینه ، مملکتنه ، اخلاق و عاداتنه اولان
رابطه لری قیریلشدر . جاهله کلنجه ، جاهل اولقله برابر دین و اخلاق رشته لری
اونی مملکتنه ، عائله سنه بر درجه به قدرینه باغلی طوتیور . جاهل اسکیسى

کبی دین ایچین، دولت و پادشاه ایچین جان ویرمکده تردد ایتمه یور. تأثیرات دینه اونو اخلاقسز لئدن، فنا لئدن ممکن مرتبه منع اید یور .
« بزده کی کنجلك!.. وارائه بر قدرت اسناد اولونان و بر جوق زوالیلرک احتیاج تبدله اوکونده دیز چوکدیککی، خارقه لر یاپسنی نیاز ایتدیکی آچیدن هیکلره بکزر. بو هیکلرک سوسلی، لکن قوف و قیریق اولدیغنی سویله مکدن چکینه لم.»

« جاهلاری نسبی بر رابطه ایله مملکتته، اخلافه، عائله به باغلیان دین، کنجلكده افلاس ایتدی. اساسات اجتماعیه مزك باشند باشه استعاره قوت ایتدیکی دینک حکمران اولمادیغنی بو وارقلرده جمعته مفید اوله بیله جک خصلتلك منبیه قورومشدر. منسوب اولدوغنی جمعته، عائله سنه، محیطنه مربوط اولیان بر کیسه تام معناسیله بر خود کامدر.»

« اگر دین رابطه سی یرینه علمی بر اصول تربیه کنجلكده ملیت، وطن فکرینی و مقبول سجه لری تأسیس ایتسه بدی، اگر بیقیلان تملك یرینه بر یکسی یاپیلسه بدی، کنجلك موجود اوله ییلردی. لکن بوکون کنجلك عقیده سز اولدقلری ایچین مملکتته غیر مربوط و بونا بناء نفوس عمومیدن خارج طوتولق ایجاب ایدر. حقیقت بویله کنجلك [که بونکله قسم منوری قصد ایدیورم] علاقسز اولدقلری بر مملکت ایچنده یاشامقله برابر بومملکتی ده اونلر اداره ایدیورلر. بوندن سوکرده اونلر اداره ایده جکلر.» (۱۲۸)

« لکن هیات که بوکنجلك انقراض بولان هویت معنویه سیله برابر مملکتی ده انقراضه سور و کله به جک قیافتی بو قدر دوزگون و بعضاً چهره سی بیله دوزگونلی اولان کنجلك روحی مع التأسف پریشان و سرسریدر: دینی استخفاف ایدر. لکن نه کندی دینی ونه ده سائر ادیان حقنده هیچ بر وقوفی یوقدر. مملکتک نه اخلاقی، نه عاداتی بکنمز، آورو پالیلرک کنی تقدیر ایدر. لکن بوکندیکی اخلاق و عادات ده نفسنده تأسیس ایدمه مشدر. اولک آورو پالیلردن اوکرندیکی شیء غایت عادی بر طاقم اوضاع و اطواری تقلیددن عبارتدر.» (۱۲۹)

« بودرجه . تلون، متردد، قرارسز و شخصیتسز اولان یاریم عالم، جاهلردن دهسا فضله نفسنه، منفعتنه مربوطدر. ایکی زمرة نك آرسنده فرق شودر که یاریم عالم دینک اخلاق، مقدساتک تأثیرندن تجرد ایتش، وارائه عائد هر منفعتی جلب ایچین بر بارجه ایشلمش ذکاسنی الك کوتو بر سلاح

کبی استعمال ایدر. برفنائی، جاهلک محروم بولندی بی برمهارتله ارتکاب ایدر. جاهلده مفرط، حیوانی تعصب نه قدر سیاه مشوم، قورقونج ایسه یاریم عالمک خود پرستلکی، شیطنتی او مرتبه مضر وایکرنجدر»

«مکتب تحصیلله اکتفا ایتمه رک تبعات شخصیسه سیله ذکاسنی بحق یوکستمش، دیننه، اخلاق وعادتنه صادق قالمش اولانلر نادر دکلدرد. لکن اکثریت ایچین بنده تأسس ایدن قناعت بودر. ایشته بونک ایچین جاهلر منزی عالملمزه ترجیح ایتدم.» [۱۳۱]

بتون بوققره لری، مملکت مزده منورلک ادعاسنک کنددی کندیلرینه بخش ایتدیکی امتیاز ایله بوبورله ن وحسیات ومقدسات اسلامیه منزی استخفاف ایتمک حق وجرتنی نفسلرندم تخیل ایدن کنج لک غرورینی قیرمق ایچون برای استمهاد نقل ایتدم. هاشم ناهید بیک صمیمیتدن قویان بوسدای انصاف واعتراف، اومنورلرک شاهقه ادعالرینی صارمش کورمهک آلیشدیغمز مظلم وخیالی بولوطلر آره سنده برنجی دفعه اوله رق بارقه حقیقتک نورلی ایزلرینی براقیورکه محق اولدینی قدرده مهم اولان بوویقه لره قارشلی مؤلف نامه تقدیر خوان اولمقدن باشقه بردی به جکمز بوقدر. یالکز ایکی نقطه وار:

برنجیسی هاشم بک منورلر مزده کوردیکی اخلاقی واجتماعی هرج ومرجه نقصان علملرینی سبب طوتیورکه بز بوتشخیصی دوعرو بولما یورز. واقعا تام علم، دیاتی مستلزم اولمق واسطه سیله اخلاقی ده استلزام ایتمکدن خالی قالمزده ده اولا کندیسنک مراد ایتدیکی تام علم دینی جامع اولان علم دکلدرد. ثانیاً علم، یاریم ده اولسه بونک اخلاقسز لقله هیچ مناسبتی اوله مازکه یاریم عالملرده کورولن فضلله اخلاقسز لک سینی نقصان علم تشکیل ایتسین؛ بلکه ماهیتی اعتباریله خیر محض اولان علمک چوغنده چوق خیر بولندی کبی آژنده ده نه قدر اولسه ینه

هر حالده خير واردر . اكر ياريم عالمده مطلقا جاهلردن فضله فئالوق
وارسه بوتى ياريم علمندن بيلمه مى ؛ بلكه اوياريم مکتسباتى آرهنده
يا کليشلقله عام دى به الله ابتدئى جهلردن بيلمه لى . ثالثاً مؤلفکده
تحت اعترافده اولديغى وجهله مشروطيتدن برى منورلر واسطه سيله
مملکتتمزه بک چوق امراض اجتماعيه کيرمشدر . شيمدى شو تحول
محسوسه سبب اوله رقى اسكى بتون المملرك او تاريخدن اعتباراً انقراضيله
يرلرينه ياريم المملرك قائم اولديغنى ادها ايدمه بيلير مى بز ؟ اگ دوغرو نشخيص
اولوق اوزره بيم بيلديکم : مشروطيتدن سوکره مملکتتمز ، علم جهتيله
دکل ، دين جهتيله همده تحول حرکتلرينه معروض قالمشدر .

ايکنججيسى ، مؤلفک بوراده نقل ايتديکمز سوزلردن : « اكر
دين رابطه سى رينه علمى بر اصول تربيه کنجلاکده مليت و وطن فکرى
ومقبول سمجيه لرى تأسيس ايتسه بدي ... کنجلاک موجود اوله بيليردى . »
فقره سى ايله اترك ۵۴ نجى صحيفه ده تصالب عرقى بحثنده :

« اوزمان [يعنى عثمانيلرك ادوار ترقيسنده] دين اسلام ، فطرى واجتماعى
اختلاف و تضاد لر عرض ايدن کنله لرى بر وحدت حالنده حل و مزج ايدمه جک
بر قوه تأييديه يعنى سلاحه مالک ايدى . دينک ترکلر طرفندن اعتصام اولنان
جبل متينى ، بر رابطه اتحاد اوزمان کنديلرينه کافى کلدى . »

« ترق و تکامل ايدن ذکاء بشرك صوگ عصرلرده فردلرى برى رينه
امنيت و قوتله باغلامق ايچين ايشله دېكى آلتون زنجير يعنى فکرمليت ، برکون
کلوب قوياجق اوتنه کى قابا زنجيرک برينى طوتمازدن دها بک چوق اول ... »
عباره سيله کچن سوزلرى برلشديرر سهک ملتلر ايچون موجوديت
اجتماعيه نك اساسى اولان اخلاقى محافظه خصوصنده دين قوتيله
رقابت ايدمه بيله جک هيچ بر قوت اولما ديفنه دائر قناعتنى کتانبنده يرير

اعلان ایدن هاشم ناهید بکک محاکمه سنده تناقضدن ویا مسلکندده
 ریادن صاقینامق بولدیفنی آکلامقده زحمت چکمه ز . بو قیاسلرک ،
 بومقایسه لرک نتیجه سنده مع التأسف آکلاشیلورکه مؤلف ، تورکیه نکه
 نجات واعتلاسی ایچون رابطه دینه نکه اصلاح و تقویه سنی مروج کور و نمکله
 برابر اصل مطمح نظری ملیت رابطه سیدر . اودرجه ده که ، تورکلر
 برآهلق دینی آره لرنده رابطه اتخاذا ایدرک اونک اطرافنه طوبیلائی
 اعتیاد ایتمش اوللرینه نظراً دین ، بزم ایچون - کافی و ناکافی - بر
 قوه رابطه حالنده الیزده قالمش اوله جفته اونک رینه ملیت کبی
 بر جبل متینه ، و کندی تعبیری ایله بر جبل زرینه صاریلش اولسه
 ایشیز مؤلفی دها زیاده ممنون ایده چکمش .

شیمدی بزده ، دیانتله ملیتی ، و جبل متین ویا جبل زرین کبی
 صاریلق اوزره هانکیسنک شایان ترجیح اولدیفنی تدقیق ایده چکمز ؟
 بونک ایچون هر ایکسنک ماهیتلری ایله قیمت علمیه لری حقتده برآز
 ایضاحات ویرمک لازمدر . ابتدا شونی عرض ایده لم که (ملت)
 کله سنک بین الاسلام استعمال قدیمه نظراً اصل معناسی (دین) در ،
 وشمدیکی عنصر و قوم مخلنده استعمالی محدثدر . اسکی عالم حال کتابلریمزده
 « دین و ملت ایکسی برشیدر . » دییه صراحة برفقره درج ایدیلیر
 ایدی . بوندن باشقه علماء کلام لساننده کبی (اهل الملة) تعبیری
 (اهل الدین) معناسنه اولدیفنی کبی « اتفاق ملین ایله فلان مسئله ده
 حکم بویله در » دیدکلری زمان ده اهل ادیانک اتفاقی قصد ایدرلر .
 بتون بو استعمالک فوقنده اوله رق ، قرآن کریمده کبی : (و اتبعوا
 ملة ابراهیم حنیفاً) قول شریفی ده بوکا شاهددر . فقط بز ملیتی ،
 یکی معناسنه کوره دیانتله مقایسه ایده چکمز .

بو مبخنده ابتدا دین اسلامک ماهیتی اجمالاً عرض ایدم :

دین اسلام

دین اسلام : اولاً ، اللهك عدم موجودیتی فکرندن عبارت اولان الحاده [شمعی بز بوکا دینسزک نامی ویریورز] و ثانیاً شرک تعیر اولنان تمدد اله فکرینه و ثالثاً نبوت قانونی ایجابجه پیغمبر اولملری اقتضا ایدن ذوات کرامک بر قسمتی تصدیق ایدوب بر قسمتی طائیماق فکرینه معارض و مایندر .

— ۱ —

الله ، یعنی وجودی بتون موجوداتک وارلقنه مبدأ اولدینی حاله کنیدیسی مبدأسز و منہاسز بر موجودیتی حائر بولنان وکنه و حقیقی ادراک اولنه میهرق یالکز الوهیت وخالقیت ایچون لازم اولان اوصاف کالیه سیله ایضاح ایدیله بیلن بر موجوددر . الهیون مسلکنه کوره کنیدی کندینه موجود بر دانه در . اوندن ماعدا هیچ بر شی کنیدی کندینه موجود اوله ماز . و بتون بو ، کنیدیلکندن موجود اوله مایان سلسله کائنات ، ایشه او کنیدی کندینه موجود اولان تک بر ذاته منتهی و مستددر .

کنیدی کندینه موجود ، کنیدی کندینه وجوده کلش دیمک دکلدر . چونکه بو ، صوکره دن وار اولمقی ، یعنی حدودی ایهام ایدر . حال بوکه واجب الوجودک وارلقنک مبدأ اولیه جقدر . ذاتاً ، کنیدی کندینه موجود اولمق ، وجودی هیچ بر شیئه محتاج اولماق دیمکدر . صوکره دن وار اولانلرایسه وجودینک محتاج اولدینی شیئی

بگله دکری ایچون صوکره به قالیر لر . بوکا مقابل ، وجودی هیچ بر
شینه محتاج اولمایان ده ، هیچ بر جهته صکره دن اولغنی و صکره به
قالغنی قبول ایتمه رک دائما اولدن بری موجود در .

بو ، کندی کندینه موجود و وجودی کائنات مشهوده نک وجوده
کله بیللمسی ایچون لازم و واجب اولان ذاتک ؛ هویت و شخصیت
تعیین ایدیلیره رک ، یالکمز ، موجوداتک وجودی ایچون وجودی واجب
و ضروری اولق و برده کائناتک ایجاددی ایله نظام مشهود اوزره
اداره سی ایچون اقتضا ایدن اوصاف کالیه بی حائر و نقائصدن منزله
بولنمق کبی مفهوم کلی ایله ایضاح ایدیلسی و بو ایضاح و تعریف ، کیمک
حقیقده منطبق ایسه ایشته جناب حقک اوندن عبارت اولسی طرزنده کی
مسئلک اسلامی ، الوهیته عائد مسالیکک ال صاعلامی واک یا کیمق احتمالی
اولمایانیدر .

طبیعیونک دیدیکی کبی کائناتک ، وجودینه استنادکاه اوله بیلجه ک
بویله بر مبدأ و موجودی بولونماسه یا هر شی کندی کندینه موجود
اولق و یا خود کندی کنندن موجود هیچ بولنماق اقتضا ایدر . هر
شیک کندی کندینه اولیورمسی عقل سلیمک بلاتردد استبعاد
ایده چکی بر حالدرد . چونکه کندی کندینه موجود اولق کندی وجودی
کندی استلزام ایتمک دیمک اولدینگی جهته وجودی ضروری و تعبیر
معروفی اوزره واجب الوجود اولغنی ایجاب ایدرک ، یوق ایکن صوکره دن
وار و یا خود وار ایکن صوکره دن بوق اولمقله قابل تألیف دکلدرد . هر شیک
کندی کنندن موجود اولسی ، هر شیک واجب الوجود اولسی درجه سنده
باطل و خلاف مشهود اولدینگی کبی اساساً کندی کندینه موجودیت ،
عقلک قولایمقله ادراک ایده بیلجه چکی بر کیفیت اولمادیغندن یالکمز بر

موجود حقده ، دیگر لرینه استنادکاه اولق اوزره بالضروره قبول ایدلشدر. اگر سلسله موجودات ایچون اولبه بر موجوده استناد وانها ضرورتی اولماسه ایشه اوتک بر موجود حقده بيله کندیلکندن موجودتی قبول ایده مزدک . مقدار ضرورتک فوقده متعدد واجب الوجودلر تصویرینه کلنجه ، نه مجبوریت سوق ایدر ، نه ده امکان مساعد اولور .

هر شینک کندی کندینه اولیور می اودرجه غیر معقولدرکه طبعیونک کندیلری بيله : « طبیعت شویله یا عشدر ، طبیعت بویه یا عشدر . » تعبیخی استعماله مجبور اوله رق اولان شیلرک کندیلکلرندن اولمایوب بر یا یحیی بولدیغی فرقده اولادن اعتراف ایدر لر . و آنجق او یا یحیی به لایق اولدیغی اسماء و اوصافی ویرمکدن امتناع ایله بی شعور واردات بر طبیعت نامنه باغلا توب قالمی ترجیح ایتیش اولور لر . بزم کندیمزه عاند ایشلردن هیچ برینک کندیلکندن اولیور دیکنی کورم دیکمز حالده کائناتک عالم ، مدبر ، مقتدر بر صانع تابع اولیه رق بتون بدایعیه کندیلکندن اولیور دیکنه قائل اولماز ، علم و حکمتی کبریده بر اقان بر تصادف منتظمه ، بر پروغراملی تصادفه قائل اولق قدر مجنونانه بر فکر اولور .

کندی کندینه موجود هیچ بر شینک بولنماسی و سلسله موجوداتک بر واجب الوجوده منتهی اولیه رق الی غیرالتهایه بری برینک وجودینه سبب اولسی فکرینه کلنجه بونک ده نه درجه سخیف ، نه درجه امکانمز اولدیغه حکم ایلمکده عقل و منطق تردد ایتمز . چونکه بر شینک موجودیتنه دیگر شینک موجودتی سبب اولق ، سبب موجود اولماسه مسببده موجود اولیه جق دیمک اوله رق ، ایکنجی موجودیتک برنجی به مستند

و اوندن مقتبس اولسنی ایجاب ایدر، حال بوکه هر موجود موجودیتی باشقه سته مدیون اوله رق، وار لغنی غیردن. اقتباس ایتمه یین بر موجودیت اصلیه منبعه منتهی اولماق اوزره، مذکور اقتباس و استنادک ابدن ازله دوغرو غیر منتهای بر صورتده دوامی عقل و محاکمه منع ایدر. اکر اوله اولسه کائناتده غیر منتهای موجودلر شویله دورسون هیچ برشی بولنه ماز. چونکه منبع حقیقیسی اولمایان وهیسی بری برندن مقتبس و مستفاد اولان موجودیت، عدم موجودیتدن باشقه برشی دکلدرد. بونی بر مثال ایله ایضاح ایده لم :

بیم بدمده سیزدن استقراض ایتدیکم بر لیرا وار. سزده اونی عیناً بر دوستکیزدن آلمشسیکمز. دوستکیزده باشقه سندن، او باشقه سی ده ده بر باشقه سندن آلمش ایش: ایشته بو سلسله استقراض، دنیاده موجود انسانلرک هپسینی ده دولاشسه بیله صوکنده، مذکور پاره یه قرضاً دکلدده اکتساباً و حتی معدندن استحصالاً مالک اولان بر صاحب اصلیه انتها ایتدیکم، بدمده موجود اولدیغنی سویله دیکم او پاره نک تام معناسیله اصلی یوقدر. بو سلسله استقراضک بر ملکیت اصلیه استنادی لزومی، دنیاده موجود انسانلرک محدود و منتهای اولسنه عطف اتمک هیچ دوغرو دکلدرد. چونکه مذکور پاره یی، بر ملکیت اصلیه استناد احتیاجندن قورتارمق ایچون مستقراضک عددینی الی غیرالهایه چوغالتمق، محدود مستقراضلر آره سنده تداولی فرضیه سی اوزرینه اصلسز بر موهومدن عبارت اولدیغنی پک کوزل کوردیکمز او پاره نک حقیقی اولان یوقلغنه قارشى کنندیمیزی آلداینجیه قدر فضله وسائط تغلیط ایله مفکره مزى ازعاج و اشغال ایتمکدن باشقه بر ماهیتی حاضر اوله ماز. ده دوغروسى بویه بر پاره نک ایدی تداول

وانتقالی نه قدر تکثیر ایدیلیرسه بونکه موهومه موجودیت قازاندر -
یلماز ، بلکه اون نسبتده یالانک عددی تکثیر ایدیلش اولور .
ایشته بونک کی ، کائناده هر موجود ، وجوده کلک ایچون
دیگرینه محتاج اولهرق ، وجودی باشقهنه محتاج اولمایان بر موجوده
واصل اولماق اوزره بوسلسله احتیاج اوزانوب کیدرسه هیچ بر
شی وجود بولهماز . چونکه بونک وجودی دیگرینه ، اونکیکیده
دها بر دیگرینه ، والی غیرالتهایه هب باشقهنه محتاج اولدقجه ، وبو
عنصر احتیاج ، همده موجودیت احتیاجی ، حقیق بر منبع تطمین
واصل اوله مایوب دائما دیگردن دیگره مدور اولق اوزره باقی قالدقجه
هیچ برشی ایچون موجودیت حصولی تصور اولنه ماز . مثلا وجودی بالمشاهده
معلومز اولان فلان شی موجود اولماق لازم کلیر . چونکه کنیدن
اول باشقه بر شینک ، وجودینه محتاجدر . حالبوکه اوشی ده موجود دکدر .
چونکه اوده دیگرینه محتاجدر . اوچنجی شی کذا ، دردنجی اویله ، بشنجی ده
اویله . احتیاجک ، عددی محدود شیلر آره سنده فرضیه مسئله پک
قولای آکلاشیله جنی کی نا محدود شیلر اوزرنده دوران وانتشاری
تقدیرینه کوره ده مسئله به ، محاکمه بی شاشیرته جق وایپک اوچنی غائب
ایتدیره جک بردولا مباحلق کله جک کی اولور سه ده بو عدم محدودیتدن ،
احتیاجک تطمین ایدیلهدن قالمش اولسنه قارشی بر فائده حاصل اولماقدن
باشقه علمانک : « عین نقطه دن ایکی شی آره سنده دوران ایدن
احتیاج متقابل معناسه اولان دور مصرحه نسبتله ایکیدن فضله شیلر
آره سنده کی احتیاج متقابل معناسه اولان دور مضمردها زیاده
باطلدر . » دیملرینی آکدیره جق صورتده بو مسئله ده عدد
محتاجینه نه قدر فضله محتاج ضم وعلاوه ایدیلسه اون نسبتده احتیاج

زائل اولمايوب بلکه تزايد ايتمش اوله رق نتیجه ، باطللرک عدديني ،
يعني کائاتده کندی موجوديتي خصوصنده کي احتياجي برطرف
ايدلکسزين وجود بولمق و باشقه سنک وجودينه ده سبب اولمق کي
عقلک قبول ايدمه چکي خاصيتي حائر موجودلر و موجودلرک عدديني
چوغالته ، چوغالته نامتناهیلکه قدر وارديرمقدن عبارت اولور .

آخرت اعتقادی ، الوهیت مسئله سنک فروع مهمه سننددر . الله
اولمايجه دار آخرت ده اولمايه حق ، دنيا ده قدری بيلنمه ين ايدلکلر
وهله لوم و نفرينه بيله اوغرامامق صورتيله فاعلنک يانه قالان فناقلر ،
حسزقلر مستحق اولديني قارشيلني الى الابد کورده ميه چکدر . آمان
ياربي ! اک درين صنعتلری ، اک مکمل اينجه لکلاری حاوی اولمق
اوزره عظمت و احتشامنه حيران اولديغمز شو عالم شهودايچون بوحال ،
نه بيوک برنقيصه ، نه اليم برقصور اولور . اک کوچوک بر حکومت
انسانيه نك ، بر جمعيت مدنيه نك همه حال بر محکمه عدالتی بولونسون ده
کائات نامی و يرديکمز شو عالم ذی شکوهک ، شوسلطنت معظمه نك بر
محکمه عدالتی بولونماسين !!

سن اولماسهک ای مرجع مستقبل مدهش

مظلوملرک برده قالان آهي ، اياقلر

آلتنده ياتان حقی ، صوک امیدی کسيلمش

اوکسوزلکنک ماتم هجرانی ايلکلر

ای آخرت ای نار جهنم ياشا بيلکلر

هيچ برعاقل ، آخرتی انکار ايدرک نفسنه هيچ برکيمسه نك ويره مديکي

ابدی اعدام جزاسنی و ير مکه راضی اوله ميه چنی کي ، حقوق بشر

ايچون ، آخرت احتياجي او قدر مهمدرکه آوروپا حکماسنک هپسي

عقل فینک وجود باری بی اقتضا ایستدیکنه قائل اولمادقلری حالدہ بری
طرفدن عقل اخلاقینک قطعاً وجود باری بی اقتضا ایتمکده اولدیفنه همان
متفقاً قائلردر. عقل اخلاقینک وجود باری بی ایجاب واستلزام ایدیشی،
هرکسک سویه اذعان وادراکنه کوره دانما مستعد اغفال اولان
وانسانلرک مسؤلیت مغنویه لرینه قارشلی قطعاً بر مراقب مستقل حالنده
یولنه مایان وهرکس اوزرنده نفوذ وحاکییتی مساوی اولمادیفی مشهود
بولنان (وجدان) ک کافی بر ضابطه اخلاقیه اوله مامسی و دنیانک
وضعنده کی مکملیت بدیعیه رغماً نه قدر فضیلتلرک محو وهدر و بیجه
دانستلرک معزز و مظفر اولسنه مساعد بولونسی جهتله بونقصانلرک ،
یویولسز لقلرک آخرتله تضمین وتلافیسنه احتیاج قطعلی بولونمق معناسنه در.
حال بوکه موجودیت قانونی ایجابجه عقل فینک ده قطعلی بر
صورته وجود واجبی اقتضا ایلدیکی تشریحات سابقه مزدن نمایان
اوله جفی کی حکمانک شوسوزلرنده بیله لزوم باری نامنه عقل فنی
ایچوند بیوک بر زمین دقت موجود اولدیفنی حالدہ هر ناصلسه کندیلری
بوندن غفلت ایتمشدر .

کائناتک ، اخلاق بشریه دولایسیله محتاج اکمال اولان قصورلرینه
باقوبده آخرت نامیله بر اکمال عالمه لزوم حاصل اولدیفنی ایچون
کائناتک خالق اعظمنک وجودینی اعتراف ایتمک لازم کلیرسه کائناتده کی
قصورسز کلانته باقرق خالق اعظمنک وجودینی تسلیم وتصدیق ایتمکده
اولویته لازم کلیر . تعییر آخرله ، بصورت استدلاله نظراً کائناتک
محاسن وکلاتندن دکلدده نقائصندن وجود باری به انتقال ایدیش
اولور . کائنات بشریه ده کورولن نقائصندن بو طالمک صاحبسز اوله مایه جفته
استدلال ایدوبده کائنات عمومیه ده مندرج بولنان محاسن وکلاتنک

صاحبسز اوله بيله جكنى تجويز اتمك شو جهتندن ده سزاوار تعجب بر
حكمدركه بويه بر حكم ، انسانلرك ضرورت و احتياج زمانده حقي
تسليم اتمك و مستغنى بولند قلري زمان حقي طاعماق و كفران نعمته
قالق شمع كبي بر نقيصه اينده آلوده مزاج اولد قلريني كوسترر .
اويله يا ، اخلاق بشرده ا كسيكلك بولديغندن بونقصاني جبر و تصحيح
ايچون احكم الحاكيم و مالك يوم الدين اولان جناب الله احتياج وار ،
اويله ايسه الله وار . فقط كائنات ، ذراندن اجرامنه قدر ايلك قدمه
تفكرده عقللري دورديره جق درجه بلند و مصنع ، يك درين ، يك
عظمتلي بر اثر . بوقدر بيوكلكيله ، بومرتبه يو كسكلكيله برابر يكيدين
وجوده كله جك دكلده كوزمرك او كنده حاضر وجوده گلش بر اثر!
اويله ايسه بونك ايچون بر صاحب ، بر صانع آرمه نه لزوم وار ؟ اوت ، يكيدين
وجوده كله جك اولسه صانعسز اوليه جق و بر صانع دكل ، يوز بيك صانع
مبدع بيله آز كله جك . ليكن وجوده گلش اولدقدن صوكره بر صانع
بيله چوقدر ، كندى كندينه وجوده گلش دير كچيويريرز . خلاصه :
قصور و نقصان ، كندى كندينه اكمال اولتماز .. دليلى : چونكه
هنوز اكمال ايديله مشدر . فقط مكمللى كندى كندينه وجوده كله بيلير ..
دليلى : چونكه حاضر وجوده گلشدر . ديمك كبي بر شئ ! كلا ان الانسان
ليطغى ان رآه استغنى

اثبات و اجيدن صوكره نوبت بيان ، او واجب الوجودك متعدد
اولماسى يعنى وحدانيتى مسئله سنكدر . بونك ايچون ده علم كلامده معروف
بولنان برهان تمانعى تلخيص ايديه جكز :
كائناتك خالقى و موجدى اولان واجب الوجود بردن زياده اولسه

هر هانگی برایشی یا پوب یا پماق خصوصند اراده لرینک تخالف ایتمسی
ممکن اولور . بونک اوزرینه ، ایکسینکده اراده لری نافذ اولوق احتمالی ،
اجتماع ضدینی ، وهیچ برینک سوزی یرینی بولماق احتمالی ، ایکسینک
بردن ، ویالکز برینک اراده سی غالب کلک احتمالی ده ایکسیندن
برینک عجزینی ، یعنی الوهیته لایق اولمامسینی استلزام ایدر .
برنجی شق محال اولدینی کبی ، اله فرض اولنان شینک اله اولمامسی
طرزنده برخلاف مفروضی مستلزم اولان ایکنجی و اونجی شقلرده
محالدر . خلاف مفروضک محالیتی اهل علم آره سند معلوم و مسلم اولدینی
حالده بونی تقدیر ایدمینلره ، خلاف مفروضک ضمنتده بر اجتماع
تقیضین بولدینغی اخطار ایتک کافیدر ظن ایدرم . مثلاً ، اله فرض
اولنان شینک اله اولمامسی اوشینک هم اله اولمسی هم ده اله اولمامسی
دیمک دگیلدر ؟

ایشته تعدد اله فرضیه سی مختلف شقلر دائره سنده اجتماع ضدین
و اجتماع تقیضین کبی محالاتدن برینک احتمال لزومنی انتاج ایتدیکندن ،
بویله برباطله منجر و منتهی اولان نظریه نك کنسدیسی ده باطل اولوق
لازم کله رک اونک بطلانیله ده مطلوب اولان وحدت اله ثابت اولور .
محالات مذکوریه بر طرف ایتک اوزره ، الیه لک اراده لرند .
تخالف وقوع بویله رق متفقاً حکم فرما اولملری صورتنک در میان ایدیلسی
دوغرو اوله ماز . زیرا بزائنی استدلالده کلامزی ، تخالف و تمانک
مطلقاً وقوعی دکلدده امکان و احتمالی اوزرینه بنا ایتشدک . تخالفک
امکانی ایسه توافق و تراضی صورتنده ده دائماً باقی و موجوددر . اگر
تخالف ، ممکن اولیه جق صورتده بوسبتون ارتفاع ایتسه الیه لک اتفاق
و تراضیه مجبور قالملری اقتضا ایدرک بو یوزدن دوچار عجز اولملری

اقتضا ایدر . ایسته مفروض الہلر آرسنه ، مجرد تضاد و اختلاف
دوشه بیلیمک امکان و احتمالی اساس اتخاذا ایدیلد کدن صوکره بوبرنجی
امکان اوزرینه محالات مذکورہ دن برینک ینہ مطلقاً وقوعی دکل دہ
امکانی ترتب ایتیمک صورتیہ اثبات مطلب بولی آچیلیمش اولور . چونکہ
اجتماع ضدین و امثالی محالانک یا لککز وقوعی دکل ، امکانی دہ جائز اولمادیغندن
برهانک تقریری اثناسندہ سرد اولنان اوچ شقندن هر برینہ قارشی
مانعہ تشکیل ایتیمک اوزرہ کافیدر . برهان تمناع بحثندہ بواکان نقطہ لرینہ
دقت لازم اولدیغنی قارئین کرامہ عرض ایدہرم .

برهان تمناعک شکل معروفندن باشقہ برطرز تقریری دہا وارددرکہ
اوکا کورہ ، تعددی فرض اولنان الہلرک ، هرہانکی برایشی یا بقلمہ
یا بماق اوزرنده ارادہ لرینک تخالف ایتیمی امکانی دکل دہ ، هر ایکیسنک
عینی ایشی مستقلاً یا بمق نقطہ سندہ ارادہ لرینک تراجم ایتیمی امکانی
اساس اتخاذا ایدیلیر . بوضورتندہ ، هر ایکیسنک قدرتی ، ارادہ لری کبی
استقلانی محافظہ ایتیمک اوزرہ او ایشک حصولہ علت فرض اولنسه ،
علتین مستقلینک معلول واحد اوزرینہ تواردی لازم کلیر . [۱]
ارادہ لری استقلانی محافظہ ابتدکی حالدہ قدرت لرینک استقلانی محافظہ
ایدہ مہ مسی صورتہ کورہ ، او ایشک مجموع قدرتین ایہ حصولی تقدیرندہ
هر ایکیسنک عجزی ، ویا لککز برینک قدرتی ایہ حصولی تقدیرندہ دہ
هم دیکرینک عجزی ، هم دہ ترجیح بلا مرجح لازم کلیر .

برهان تمناعک هر ایکی صورتہ : (لوکان فیہما آلہة الاالله لفسدنا)

علتین مستقلینک معلول واحد اوزرینہ تواردی صورتندہ ، علتلر دن هر برینک
استقلالی دیکرک علتینہ مانع و منافی اولوق جهتہلہ اجتماع تقیضین حصولہ کلیر .

قول شریفی ایله : (وما كان معه من آله اذا لذهب كل آله بما خلق ولعلا بعضهم على بعض) قول شریفلر نده اشارت بویورلمشدر .

صانع کائنات اولان حق جل و علا حاضر تیرینک وجودینی نفی وانساکر ایدن طبیعتجیلره قارشی قرآن کریمک : (وفي الارض قطع متجاورات وجات من اعناب وزرع ونخيل صنوان وغير صنوان يسقى بماء واحد ونفضل بعضها على بعض في الاكل ان في ذلك لايات لقوم يعقلون) وامثالی آیات کریمه سی ابراز بینات ایتمکله برابر اسلامک مهد ظهور وانکشافی اولان جزیره العربده اوزمان خلقک اذهانی اونان واصنامه عبادت صورتيله تعدد آله فکرینه صاپلانمش اولدیغندن دین اسلام شرک اعتقادینی ابطال ایله وحدانیتی تأسیس خصوصنده ده افضله اعتنا کوسترمشدر . مسلمانلرک ایلك و صوگ سوزی اولان کلمه توحیدک ماسیق لهی ده بودر . دین اسلامک بوجهته فضله اهمیت ویرمسی اسبابندن بری ده عمومیتله فطرت بشرده بر معبوده ربط قلب ایتمک میلان و احتیاجی محسوس و مرکوز اولدیغندن بوحس طبیعی خلافتده فکر الحاده صاپانلر کندیلرینه نه قدر علماء و حکماء سوسی ویرسه لر منسوب اولدقلری مسلك طبیعتک بيله قبول ایدمه چکی شو طبیعتسز لکلر بيله شایان اهمیت عد اولنماغه لیاقت کسب ایتمش اولورلر . هله بونلر هیچ بر عصرده اهمیت عدیه بی احرازه موفق اوله مامشدر . دینسز لر مرکز ، بزه کندیلری کبی طاینتمق ایسته دکلری اورو پالیلر آره سندده حال بومر کزده در . اوت ، اونلر بزی ده ا زیاده ضعف و انحلاله سوق ایتمک اوزره بلکه دینسز لکلک آره مزده رواج بولمسی آرزو ایدرلر .

دین حسی ، بشرک میلان طبیعی ایجاباتندن اولدینی ایچوندرکه اللهه اینانماق ، ک بیوک بر استنادکاه معنویدن محرومیتی موجب اولمقله

صاحبی ایچون پک الیم برحالت ، پک آجینه جق بر بدبختی تشکیل ایدره
کیجه لری سمت رأسمزده کشاد ایدیلن مرصع حجت عظمتی و صباح لری ،
عین حجتک تک بر نقطه سندن دنیا مزه طاشان عمان نوری کورمک
ایسته میهرک اوچی بوجانچی بولونمایان بو عالم هستیده سان که بالالتزام
کیمسه سز و صاحب سز قالمق فلا کتته تسلیم نفس ایتمک قدر شاشقینلق
اوله ماز . امان یار بی ! بویله لری حیاتک بحرانلی آنلرنده هر طرفدن
ناچار قالدقلری صیرده قلاً نره یه التجا ایدر لر ؟ قال الله تعالی : (امن
یحیب المضطر اذا دعاه ویکشف السوء)

آوروپا حکما سندن بعضیلرینک : « دیندارلق بیوک بر سعادتدر .
فقط بن اوسعادتته نائل اوله مادم . « دیدیکی کبی تورکیانک اک رقیق
وحساس بر شاعری بولنان توفیق فکرت بکده ؛ (تاریخ قدیم) نامنی
ویردیکی منظوم اثرنده ، مشؤم بر مودانک جریان اغفالنه قایلارلق
مسلك الحادی التزام ایتمش اولسنه رغماً ، فطرت اصلیه سنده کی شاعرک
روحندن فیشقیران وضبط اولنه مایان بر سیلابه اقرار حالتده ، بشر
ایچون ، اینانمق احتیاجنی شو منظومه سیله ، نه کوزل تصویر ایتمشدر :

بتون بوشلق ؛ زمین بوش ، آسمان بوش ، قلب و وجدان بوش
طوتونمق ایسته رم بر نقطه یوق پیش خسارمده
بتون بوشلق ، دوز بر هیچی موخش جوارمده
دوز بینم برابر اختیارم سان که بر سرخوش
دوشر لغزیده پاهر ساحه امیده بر کره
بویالکیزلق ، بو بر غربت که بکیزر غربت قبره
اینانمق : ایسته بر آغوش روحانی او غربتده .

قارا كلك هر طرف ، هر قارا كلك بر حزين يلد
قارا كلك عقل و دانش ، فهم و استخراج هب مظلم
بتون روحمده مزعج بر جماديت اولور نام
كثافتدن عبارت بر تجلي عرض ايدر اشيا
حقيقت ظاهر اولماز ديده ادراكه بر ذره
بو وهم آلود بر ظلمت كه بگذر ظلمت قبره
اينامق : ايشته برشراه نوراني او ظلمتمده

واجب الوجودك وحدانيتي اثبات ايچون شويله بر كسدريمه يول
دها كوستره بيليرز : واجب الوجود تعدد ايتسه بو متعددك مجموعي
واجب الوجود اوله ماز . چونكه على الاطلاق بر مجموعك موجوديتنده مجموعي
تشكيل ايدن اجزادن هر برينك وجودينه احتياج بولنديغندن واحتياج
ايتسه وجوب الوجوده منافي اولديغندن هيچ بر مجموع وهيچ بر متعدد
واجب الوجود اوله ماز . متعدد واجبلردن حصوله كلن مجموع ، واجب
اوله ماديغي كبي ممكن ده اوله ماز . چونكه ممكن كندی كندينه موجود
اوله ميه جفته بناء علت مؤثره ايتسه روبروعاتي مجموع مفروضك خارجنده
آرهمق ، كنديلرينك واجبلكلرينه منافي اوله جني كبي داخلنده آرهمق ده
برشيك نفسنه علت اولسي طرزنده بر بطلاني استلزام ايدر . بناء عليه
مثلا ايكي واجب مجموعي واجب اولسه بو واجبك ، بهرينه احتياجي
جهتيله ممكنه انقلابي كبي برخلاف مفروض لازم كلير . مجموع ، ممكن
اولنجه ده بو ممكنك علت مؤثره سي بولنماق لازم كلير .

واجب الوجودك بردانه دن زياده اوله مامسني ايجاب ايدن بو صوك
برهان ، هرشيك ، كندی كندينه موجود اوله رق واجب الوجود
اولسي ماهيتنده بولنان طبيعيون مسلكيني ده كو كندن ييقار .
چونكه بو برهانك اقتضاسنجه ، هرشيك كندی كندينه موجود ،

یعنی واجب الوجود اولسی شویله دورسون ، علی الاقل ایکی شیئک واجب الوجود اولسی بیله ممکن دکدر .

— ۳ —

بورایه قدر تلخیص ایتدی کمز ایکی مبحثده عرض اولندیغی وجهله دین اسلام ، برنجی وایکنجی درجهده شرك والحادی رد ایتدیکی کبی اوچنجی درجهدهده ، قانون نبوت ایجابجه پیغمبر اولملری لازم کلن ذوات کرامدن ، بردانهسی خارجهده قالماق اوزره هپسنگ تصدیق و بیانی آمردر .

شمدییه قدر ، مملکتیزک ، آروپایی تقلید ایدن منورلری آرسنده ایکی معنا ایله تدریجاً انکشافی حس ایتدی کمز دینسزک ، جناب حتی انکار ایتک طرزنده ایدی . حتی بومنورلرک ایلری کلنرندن بری وقتیه بر مجلس مباحثهده : « اصل ایش ، اللهده واللهک وارلغنده در . اکر الله وارسه دیگر مسائل دینه بی بلا مناقشه قبول ایدرم . » دیشدی . فقط صوک زمانلرده وجود باری بی انکاره امکان کورولمه مکله برابر الله ایله قول آرسنده عقلدن باشقه واسطه تبلیغ و تبلیغ اولمامسی مسئلهسی یعنی انبیایی انکار فکری ینه آروپادن ملهم اوله رق رواج یولغه باشلامشدر . حال بوکه اعتقادات دینه نک اک مهم استناد کاهلرندن اولان وحتى بعض حکمایه کوره الوهیت فکری بیله الهام ایدن دار آخرت احتیاجی ، نبوت مسئله سنهده قوی بر اساس اولق ایچون کافیدر . ذرا مکافات و مجازات وعد ایدن یوم آخرتدن اول مکافاتده مجازاتکده قانونلری تثبیت ایتک لازم کلیر وایشته انبیاده اوقانونلرک واسطه تبلیغی در . آخرته عائد مکافات و مجازات یوللرینک تعینتی عقول وادراکانه برافقده ایسه ، حیات ویمات مسئله سنندن دهها مهم اولان ایدی مسائلک

تثبت ایدیله مش قوانینه ربطی کبی بیوک بر عدالتسزک وارد .
علی الخصوص اکثریتی تشکیل ایدن عوامک ادراکی غیر کافیدر .
خواصه کدنجہ اونلرکده ادراک وتلقینی مختلف ومتفاوت اولقله برابر
عوامک احتیاجی نامنه وضع اولنان قانونلره اتباع وانقیاد ایتمک خواص
ایچونده وظیفہ اولور . چونکه قانونک شرف وحیثی باشقه صورتله
محافظه ایدیله مز . حکومات دنیویہنک قانونلریده بویله دکلیدر ؟
دین اسلام ، اساس نبوتی قبول ایتمک خصوصنده بالجمله اهل
کتاب ایله متفق اولدقدن صوکره ، یوقاریده قید ایدیلدیکی وجمله
انیادن معدود اولسی لازم کلن ذوات کرامک هپسنک بردن تصدیقی
آمر اولوب یهودیلرده وخیریتیانلرده کورولن تفریق رسل مسلکنی
رد ایدر . شایان دقتدرکه یهود ونصارانک عقیده دینیہ لرنده مسلمانلرک
پیغمبرینی پیغمبر اوله رق طائیماق ملتزم بولدیغی حالده دین اسلام ،
موسی وعیسی علیهماالسلامی پیغمبر طائیمایانی مسلمانلقدن طرد ایتمک
درجهسنده قدرشناسلق کوستریر . اونلرک : (نؤمن ببعض ونکفر
ببعض) دیملرینه مقابل مسلمانلر : (لانفرق بین احد من رساله)
دیمکله کندیلرینی دیناً موظف بیلیرلر . یهودیدکله خیریتیانلق ویاخود
خیریتیانقله مسلمانلق آرسنه کیرمش وپک زیاده یرلشمش اولان
اولان مغایرتک منشائی ، الوهیت مباحثندکی اختلافه قیاس قبول
ایتمه جک صورتده پک بارز بر غرابت وبساطله نظر تأسف اوکنه
کلیور . لانتشیه پادشاه ، بر مملکتته بر والی کوندروب برمدت اوامر
واحکامنه واسطه تبلیغ اتخاذ ایتدکن صوکره کونک برنده بووالینی
ده کیشدیره رک عین صلاحیت فرمانتی حائر یکی بر والی کوندردیکی
حالده بر قسم اهالی هپ اسکی والی به مربوط قالمق ویکیسنک تبلیغاتی

و حق مأموریتی طایماق ، همده محضاییکی والی اولدینی ایچون
 طایماق ایسته لر ناصل اولور ؟ برنجی والی پادشاهک مأموری ده
 ایکنجی ویا اوچنجی والی پادشاهک مأموری دکلی ؟ ایسته بونک کبی ،
 جناب حقک موسی پیغمبری اولورده عیسی ویا محمد پیغمبری اوله مازمی ؟
 یهودیلر بری بری اوسته اللهک کوندردیکی یکی مأمورلرک ایکیسینی ده
 قبول ایتمه مش اولمق جهتیه اللهه قارشئ ده افضله عصیان ایتمش اولدقلری
 کبی ، نصاراده ، یهودیلرک حضرت عیسیاه قارشئ وظیفه انقیاد واحترامه
 رعایتدن امتناع ایتملرنده کی خطالرنی کوروب دورورکن کنیدیلری ده
 عین معامله بی حضرت محمد حقنده روا کورمکله فضلہ برغلت و غرابت
 کوستر مشلدر .

بوصوک پیغمبرلر حقنده یاپیلان معامله قطعیا بر تدقیق وموازنه
 نتیجه سی اولیه ر ق مثاله ایما ای تدیکمز وجهله محضا اولکنه ، (انا وجدنا
 آباءنا علی امة وانا علی آثارهم مقتدون) فحواسی اوزره اولکی
 اولدینی ایچون باغلانوب قالمق ویکیسینی ده ینه یکی اولدینی ایچون
 قبول ایتمه مکدن باشقه بر شی دکلدر . حضرت محمدک سلفی بولنان
 حضرت عیسانک ، باباسز دنیایه کلک کبی بر خارقه فارقه یه مظهرتی
 ایسه ، نه اولسه ینه دنیایه کلک تعبیری آلتنده بولونمقله مافوق البشر
 بر حالت دکل ، بلکه ابو البشر اولان حضرت آدمه بر از دها فضلہ
 مشابته حالنده تلقی ایدیلسی ، وخوارقه مصدر اولمق ایچون نبوتک
 کفایت ایتمسی لازم کلیرکن محضا بو حادنه یوزندن حضرت عیسی ایچون
 خیر یستیانلرده الوهیت و یهودیلرده فنا بر تهمت فکر و ذهابی حصوله
 کلش اولمق کبی افراطلره ، تضادلره قارشئ مسلک اسلامی بو خصوصده ده
 بحق اعتدال وموازنه سنی محافظه ایدرک هراییکی طرفک طاشقیلقلرندن
 مبرا قالمشدر .

بوکونکی آوروپالیر نه قدر تجدد پرور اولسه لر ، سابق پیغمبره
باغلانوب قالمق مسئله سنده وقتيله اکه مهم واک لزوملی بر تجددی ترک
واهمال ایتمش و حالاده اومنیج رشد و انتباهه قارشلی بیگانه قالمقدن
قور تولاماش اولمیزنده کی نقصانی تلافی ایده مز لر . اوت ، اونلر یکی
دینی قبول ایده جکلری یرده اسکینسی بکیلشدیرمه چالیشه رق ، حضرت
عیسی کورسه طانیماه جق بر حاله کتیر مشلر ، ودها صوکره بر قسیمی ده
یوسبتون دیندن تجردی التزام ایدرک تجددن تجرده قدر کیدن شو
حرکتله ، اولجه وقوع بولان حرکتسز لکک کویا آجینسی چیقارمق
ایسته مشلر در .

آوروپالیرک بعثت محمدیه بیگانه قالمقده دوام و اصرار کوسترملری
جدی بر تدقیق و محاکمه اوزرینه اولمادیغنی ادعا ایدیورم . چونکه
حضرت موسی و عیسایک نبوتی معجزات ایله ناصل ثابت اولدی ایسه
حضرت محمدک نبوتی ده اوله جه معجزات ایله ثابت و مؤید در . بومعجزه لرک
جنس و نوعنده باشقلق اولسنک هیچ بر تأثیری اوله مامق و محضا
خرق عادات اساسی نظر دفته آلمق لازم کلیر . حق بو اختلاف نوعینک ،
عصر و موسمه کوره اهمیت اعجازیه سی دها زیاده اولور . حضرت
موسی زماننده سحرک ، و حضرت عیسی دورنده طاببتک ، عصر محمدیده ده
فصاحت و بلاغتک رواج و اهمیت بونی کوستر مکده در . بوندن باشقله ،
حضرت محمد صلی الله علیه وسلمک حضرت عیسی علیه السلام کی
اولوی دیرلتمسی ، و حضرت موسی به فرعون و اتباعک ساحر دیدیکی
کی کتب سپرده بسط و بیان اولنان بر چوق احوال و وقایع خارقه
اوزرینه متمر دین قریش طرفدن جناب پیغمبرکده ساحر لکله
توصیف و اتهام ایدیلدیکی واقع و مثبتدر .

اوقومق ، بازمق و یاخود بر عالمك طول مدت صحبتدن استفاده ایتك كچی وسائط تكامله توسل ایتهدن حكیماتی، اخلاقیاتی، سیاسیاتی، اجتماعیاتی جامع بوپوك بر قانون وضع ایتك و اوقانونه ، مجرد توفیق حرکتله دنیایه نشر عدالت ایتمش حكمدارلر یتشدریحی بر فیض و خاصیت و یرمك اقتداری ایسه نوعی شخص احمدییه متحصراولان معجزات بالغه دندر . آوروپا حكماسنك ، بو فیض عالم شمولی شام بولجلیفی اثناسنده بر راهبله واقع اولان بك كوچوك بر ملاقات و مصاحبته عطف ایتسی قدر ضعیف و كولونج بر شی اولماز . هله سوق عكاظدن جدار بیت اللهه قدر یوكسه لن جوش و خروش بلاغتی دوردیران اعجاز بیانده او راهبك ملاقاتی سبب اوله مازیا ! قرآن کریمك مرتبه بلند بلاغتی بوكون یكیدن تدقیق و تحلیل كلفته دوشمك قطعاً زاندر . او ، لسان عربك ، حالا حرمتله یاد ایدیلن اك یوكسك دوره سنده اك صلاحیتدار اربانه ، تفوق و تقدیمی امضالاتمدر . ادبیات عربیه ده برنجی طبقه یی تشکیل ایدن اشعار جاهلیه اصحابندن ، بعثت محمدیه یه یتشدر میسانده قرآن کریمك علو سواریسنه ایمان ایتمین یوق کیدر .

عصرینك اك قیمتدار مزیت و معرفتده قدرت فائقه سی هر كسه تسلیم ایتدیرن بر ذاتك بویله بر شرف و كلی اصلمز اوله رق نفسندن ترعله ، محیطنجه مجهول و موهوم حالده بولنان بر باشقه سنه بخش و تخصیص ایتسی و بو شرف و مزیتله ، نفسنه بدل اودات مجهولی طایتدیرمغه چالشمسی ایسه طبع بشرله قابل توفیق اولمایان ، واك واضح و مجرب بر طریق امتیازی بر اقوبده دولاشیق و مشکوك نتیجه بر یوله سلوك ایتك قیلندن اولغله هیچ بر حرص شهرت و منفعتك ایسنه

کله بن حالات و حرکات غیر معقوله دندر . پیغمبر لکک متضمن اوله جفی حکومت لذتی علم و معرفت امتیازینه ترجیح ایتمک ایسه ، علم و معرفتک — کندنده بولنمادیفی ایچون — قیمتتی تقدیر ایده مینلره مخصوصدر . برشاهر ، صیت بلند صنعتکارانه سنی تأمین ایدن یکانه اثرینی حکمدار لقله ده کیشمز . ده کیشن اولسه بيله سنطتک فوآند ماده سندن متنم اولمق ایچون ده کیشیر . حال بوکه فخر عالم اقدمز کندیسنک حکمدار اولمادیفی علناً سویله مش و او یله بر مقامک استلزام ایتدیکی سعادت و سلطنته بدل آرپه اکمکیله تعیش درجه سنده بر حیات زهد و قناعت اختیار ایلشدر . ارتخالندن سوکره عائله سنه جبه بر اقمایان و کوز بیکی کبی سو دیکی اولادینک [حضرت فاطمه] کوچوک بر حصه ارثیه یه نائلت طلبنده بولنمسنه قارشی بر حجت حرمان اولمق اوزره : (نحن معاشر الانبیاء لانورث ما ترکناه صدقه) حدیث شریفک قائلی بولنان ذاتک بر حریص حکومت و سلطنت اولسنی خاطره کتیرمک ایچون انسانک بینی فوق العاده صولانمش و یا خود اودر جده وجدانی بولانمش اولمالیدر .

« بوسوزلری کندی طرفدن سویله میورم ، اللهم امر و نهیته تبلیغه واسطه دن عبارت بر عبد محض ، دی بهرک میدانه آتیلان جناب پیغمبرک ، حاشا بر یالانچی اولسنی احتمالی اودرجه باطل و مستبعددر که نوتنه اینانمایان آروپا حکما سندن بر قسمنک ، تأسیسنه موفق اولدینی دین جدید ایله احراز ایلدیکی مقام و موقعی ، بک مستثنی بر سویله ده بولنان ذکاسنک ، رویت و کیاستنک اثری کبی تلقی ایتسنه قارشی دیگر قسمی ، مصروعیه بکزر بر نوع خسته لک ایراث ایتدیکی غلط محاکمه ایله ، کندیسنه وحی نازل اولدیفنی ظن ایتمکده بولندیفنه ذاهب

اولش در . بر طرفدن ، مسلم اولان اوکیاست و سیاسته مترافقاً دوام
ایتدیکنه احتمال ویریلن معلولیت دماغیه آره سنده او قدر بیوک بر تضاد
و تناقض واردرکه بوا یکی درلو اسنادادن هر بری یکدیگری نیک بطلاننه
شاهد اولوق اوزره کفایت ایدر .

برده هر هانکی بر اثر ادینک مؤثری امضاسندن زیاده شخصیت
اسلوبیله طایان ارباب دقت و اختصاص ، قرآن کریم ایله پیغمبر
افدمنک اصل کنندی کلامی اولان احادیث شریفه دن هر ایکسینک
برقوه ناطقه محصولی اولسی احتمالی قطعاً قبول ایده من . شیوه
بیان اعتباریله بری برندن بودرجه فرقلی و بودرجه بر برینه بکزه مه من
ایکی نوع کلامی ممکن دکل ، بر متکلم بلیغ سویله مه من . بو ، عاداتا
بر انسانک ایکی درلو سیمایه ایکی نوع تشکلات وجهیه مه مالک اولسی
قر متعذر در .

قرآن کریمک ، کرک احادیث نوییه و کرک کتب سماویه سائره
قیاس ایدله مه جک بر مظهرتی دها واردرکه اوده بو کتاب مینک ،
سادن نازل اولدینی اوزره عیناً و حرفیاً محفوظ و مضبوط قالمسیدر .
حرفیاً محفوظ و مضبوط تعبیری کافی دکل ! چونکه کلمات قرآنیه نیک وجوه
قرائندن ماعدا مدوقصری ، اظهار و اخفاسی ، و تفخیم و ترقیق کبی
صورت اداسی ده پیغمبر افدمنک تبلیغ و ترسل بیوردن لری وجهله
ضبط و ثبت ایدیشدر . علم قرائت قرآن بامیله تدوین اولان و بوزلرجه
مجلداتی احتوا ایدن فن جلیله و علماء اسلامک بخصوصده بذل ایتدیکی
همت و خدمته باقوبده حیرت ایتلیدر . قرآن اولوبده ضایع ایدیش
ویا خود قرآندن اولمایوبده علاوه اولنمش تک برکله یوقدر . چونکه
علماء ، قرآن کریمک ربب و شکدن قطعیتله آزاده قالمسی ایچون پک

متین بر اساس وضع ایتمشدر ، یعنی قرآنک ماهیتده تواتراً منقول اولمقی شرط قوی ایتمشدر . قرآن کریم ، عصر سعادت نبویه دن بوکونه قدر مرور ایدن اعصار وادوارک جمله سنده ، کذب وخطا اوزرینه اتفاق ایتملی ملحوظ و متصور اولمایان بیکلرجه ، یوز بیکلرجه حفاظ کرام واسطه سیله اسلافدن اخلافه متسلسلاً ومتوالیاً نقل ودور ایدیلشدر . گویا که قرآن عظیم الشان ، بودرجه کثرتی حائز اولان جمله قرآنک آغز لرندن هیچ برسکتة انقطاعه اوغرامایان بر نهر خروشان کبی ابدیتده دوغرو آقوب کیتمکده در . بوکون ، دین اسلامک دوچار ضعف اولدینی بر زمانده دخی لله الحمد کره ارض اوزرنده بولنان و کتاب اللهک هر کله سی حقنده متفق اللسان اولان حفاظ اردولری ، قرآنک مطبوع ویا محرر نسخه لرنده بولنه بیله جک اک کوچوک بر سهوی بلاتردد تصحیحه مقتدر ومهیادر لر . بوکتاب مینک قطعیتم مضبوطینی شوندن آکلاییکز که اکا بر اصحابدن بعضلری طرفندن روایت ایدیلدیکی حالده حد تواتره بالغ اوله مایه رق آحاد درجه سنده قالان قرائتله نه قدر قوتلی اولسه نبوت قرآنیتم ایچون کافی عد ایدیلز . مثلاً کفارت یمین آیتده کی (فضیام ثلثة ایام) قول شریفنی ابن مسعود حضر تلی (فضیام ثلثة ایام متابعات) طرزنده قرائت وروایت ایتمش و بو قرائتی ، کفارت یمین ایچون طوتولان اوچ کونلک اوروجک متوالیاً طوتولسی لزومه مدار و اساس عد اولمق صورتیله علم فقهده نظر و اعتباره آتمش ایسه ده مشارالیه فوق العاده موثوق ومعتمد اولمقله برابر قرائت مذکورده منفرد قالدیغندن دولایی (متابعات) کله سی کلمات قرآنیه عدادینه کچمه مشدر . ایشته بو کله نلک احتیاطاً معناسی معتبر ومعمول بهدر . فقط ینه احتیاطاً وهمده قرآنک مرتبه قطعیتمی محافظه لفظی قرآن

دکدر . بو کیلره قراآت شاده نامی ویریلیر . بو نقطه یی ، اهمیتنه
مبنی بو کتابک برقاچ یرنده تکرار ایتشمدر .

پیغمبر اقدمز حضرتلرینک ، کندی سوزلری اولان احادیث
شریفه نك ضبطی وثیق خصوصنده کی دقت واعتنا ایسه قرآن کریم
درجه سنده اولماقله برابرینه ، خلقت عالمدن بری دنیا ده هیچ برکلام
بشرینک مظهر اولامادیغی بر مرتبه بالا ترینده در . فخر عالم اقدمزک
همان هر سوزی ، حضورنده بولنان اصحابی طرفدن از برلنش ومتسلسلاً
اخلاف مسلمینه نقل وروایت ایدیلشدر . بر بحر بیکران حالنده بولنان
علم جلیل حدیث بو صورتله حصوله کلدیکی کبی راویلرک اسم وشهرت
ودرجه موثوقیتلرینی تدقیق مقصدیه یازیلان لایعد اثرلرده او بحر
بی پایانه انضمام والتحاق ایتشددر .

ایشته قرآن کریمک شهادتدن قطع نظر ایدینجه حیات نبوتلرینه
آزجوق ظلام تاریخی قاریشمش اولان موسی وعیسی علیهما السلام
حضراتی پیغمبر اولورلرده بتون شمول مناسیله حیات ذاتیه واضاء
فیسی بودرجه لرده مضبوط اولان وهرحالی مرسل ومؤید من عندالله
اولدیغی کوسترن حضرت محمد صلی الله علیه وسلم اقدمز نیچون پیغمبر
اوله میور ؟ یهود ونصارانک بوذهنیتنه هم تعجب وهم ده تأسف ایتلی .

ادیان سهاویه نك وخصوصیتله دین اسلامک الکیوک اساسلرینی نظر
تدقیقه عرض ایتدم . اساسی الک یوکسک براهین عقلیه دایانان دینک
اوامر ونواهیسی کبی احکامی ده جمعیت بشریه نك سعادت وسلامتی
نامه بورلرده بسط وبیانی قابل اولمایان حکم وحقائقی احتوا ایدر .
النسانلرک بودرجه اساسلی وفائده لی بر رابطه ایله بری برینه باغلاملری .

هیچ شبهه یوق که ملیت رابطه میلیه باغلاملرینک فوقده طوبولمه لایقدر . چونکه ملیت ، انسانک سی و ارادتیله استحصال ایده بیله چکی بر مزیت اولمادیفی حالد دیانت بر فضیلت مکتسبه در . بناء علیه هیچ بر کیمسه نك ملیتله افتخاره حق یوقدر ، و بو افتخار ، هر ملت حقدنه جریان ایده بیلمک اوژه (کندی ملتی اولمی) کی تام معناسیله (عندی) بر دلیله استناد ایدر . بعض ملیتلك استناد ایتدیکی حقیقی دلائل رجحان ایسه خصوصی بر طاقم اوصاف و مزایادن عبارت اولدیغی جهتله ، هر ملتک آری آری یوزینه کولن ملیت قاعده کیه سنه قائده و یرمه چکی کی اوصاف مذکور نك اکثریسی ملیتله مناسبی اولمایان فضائل مکتسبه اخلاقیه دن عبارتدر .

ملیتی شرف و مفخرت او زینه بنا ایده چک اولور سه ق عموم ملتلی تطمین ایچون ، هر ملتک دیگر لرینه متفوق اولمی کی بر محال منطقی به امکان و یرمش و یا خود ملیتلك درجات متفاوتیه تقسیمی قبول ایدرک مادونلری ، تبدیل ملیت کی ممکن اولمایان و ملیت اساسنه منافی اولان بر فکره سوق ایتمش اولورز .

اک دوغرومی ملیتک شرفی ، مفخرتی بو رابطه یه قوت و رواج و یرمک مقصدیه پولتیقه جیلر طرفدن اویدورلمش شیلردر . [۱] پولتیقه .

[۱] اوت ، دنیانک هنوز تمدن ایتمین یرلرنده قومیت و ملیت حقیقه صمیمی و لکن ابتدائی بر فکر حالده حکم فرمادر . مدتی مملکتلره کلنجهدها اولده عرض ایتدیکم وجهله بوکی شیلر اورالرده ، خواصک ، مقصدینه آلت یایمق ایسته دیکی عوامی تحریک ایچون یعنی آلداتمق ایچون ایجاد ایدیلشدر ، و بویله شیلره صمیمیتله قایلان و باغلانان یته بو مملکتلرک عوامیدر . خواصک ، منورلرک ، کندی آره لرنده بوکا اینانسی و صداقله مربوط اولمی ایسه دبشز لرک اخلاقه صداقتی قدر بالان و یا خود اودرجهده بر حماقت اولمادیغی هیچ بر کیمسه تأمین ایده منر .

چیلرکه انسانلری، نوع و شخصنه کوره منفعت و شرف و عدیله اقناع و تحریک و یا خود بر تهلکه اراه سیله تحذیر ایده بیلیمک صنعتی تعقیب ایدرک انسانلرک، حرکات غیر اختیاریه سنه عاڈاولان مزاجنی دو قوتورلر ناصل بیلیرسه بونلرده خلقک حرکات ارادیه سنه عاڈمزاجنی قوللامق صورتیه بر نوع انسان صرافلنی، انسان مجارنی یایان آدم لر در .

ملیتک ایکی نقطهده اهمیت قایل انکار دکدر. برنجیسی انسان طاتلی و صمیمیتی بر حیات کچیره بیلیمک ایچون ملتداشلی آره سننده بولمغه محتاجدر. معاشرته لازم اولان موانست روحیه نک، عین ملت افرادی آره سننده جریان قی قدر طبیعی بر شی اوله ماز. ایکنجیسی ده فردلر حقوق و موجودیتی محافظه خصوصنده بر کتله به استاد ایتمک احتیاجنده. درلر. او کتله ایسه تقسیمات اجتماعیه نک ال طبیعیسنه موافق اولمق اوزره انسانک کندی ملتیدر .

فقط بز، بو ایکی اهمیت نقطه سنی براز تدقیق ایده جکز : شاید ملتیده دین داخله بو تدقیقاندن صرف نظر ایده بیلیرز . لکن هاشم ناهید نک دین و ملت رابطه لرینی بری برینه مقابل اوله رق ذکر ایتمش اولدینی ایچون بزده بحثک بدایتندن بری بومقایسه اوزرینه تدقیقآمزی یوروتیورز . اوت، عین ملت افرادی آره سننده موانست دها قوللا . یلقه تأسس ایدرکه بو موانست، طبیعی اولمقله برابر حائر اولدینی قیمت الک زیاده ابتدائی انسانلر آره سننده محفوظدر. یوکسلمش انسانلر ایسه موانست طبیعی دن زیاده مکتسب و فکری موانستلره اهمیت ویررلر . دها دوعروسی بو ایکنجی جهت جامعه اونلر ایچون طبیعت اولی دن دها صاعلام بر طبیعت ثانیه اولور . باخصوص لسان مسئله سی بر طرف ایدلرکن صوکره ملتک انسیت نقطه سنندن قیمتی پک زیاده

آزایر . زوج و زوجه مواسق قدر مهمی اولماسون . منور بر استانبول
کنجی یوکسک بر ناجنس ایله ازدواجی دائما خاطرینه کتیره بیلدیکی
حاله آناتولی کویلدن کتیره جک بر تورک قیزی ایله ازدواجی
هیچ خاطرینه کتیرمز . ارککی قادین وقادینی ارکک یرنده فرض
ایدرک ، حق هیچده آفرانغه اولمایان متوسط بر عائله تربیه سیله
یتیشمش استانبوللی بر خانم قیزک ، کویلی حسن دایینک ، کویندن
طیشاری چیقمامش بولنان اوغلی عمشله ازدواج ایتمی ایسه او خانم
قیزله برابر هیچ بر کیمسه نك عقلمه صیغماز . بزده کی تورک او جاقلرینک
یالانجی مدعیانه باقمه بیکرز . عشق و محبتله یانوب یاقیلدقلری کویلی
تورکفی کفو ازدواج اوله رق قبول ایتمک شویله دورسون بلا مدت ،
معاشرت ایچون کفو امتزاج اوله رق بیله قبول ایده مزملر ، وبوکا
مقابل تورکه هیچ مناسبتی اولمایان اجانبه بالفعل و کمال محظوظیتله
اختلاط ایدرلر .

●
بولر هب ، تحصیل و تربیه کبی فکره استناد ایدن مناسبات
عالیه نك مناسبت اصلیه تفوقی آثارندیر .
اذا تقارنت الآداب والتأمت
تدنوالمسافة بین العرب والعجم

هر ملتن ، عینی مسلك علمه منسوب اولان ذواتک ، بر آرده
مسعود بر حیات کچیره بیللمری کبی مجالست دینیده بر علم ، بر عقیده
وقناعت اشتراکی حائله قوت و قیمتتی فکردن اخذ ایدن بر مناسبت
عالیه در . قرابت اخلاقیده قرابت قومیه نك ، نسبت قبول ایتمز درجهده
فوقنده بر قیمتتی احتوا ایدر . مثلا فضیلتسز و انسانیتمسز بر ملتداشه
نسبتله مدنی و عالی جناب بر یابانجی البته دها زیاده جاذبدر .

وإذا خصال السوء باعدن امرأ
عن قومہ لم تدنہ ارحامہ

بعض ملتوک ، عرقلرک سجایاسندن ، بوزولمامش قانندن بیوک
بر اہمیتلہ بحث ایدن ملیتپرستلرہ تصادف ایدرسکزر . حال بوہ بونلر
بجہ ہب تربیہ مسئلہ سیدر . قانک بوزولمسی ویاخود بوزولمامسی ایسہ
طبابتہ عائد بر مسئلہ خارجندہ محاکمہ ایدیلہ من . اغدیہ دن تمئل ایدن
قانک انسانلردہ شخصیت روحیہ ممثلی ویاخود اخلاقک والددن مولودہ
واسطہ انتقالی اولدیغنیہ ہیچ قانع دکلم . عینی بابانک ایکی اولادی
آرہ سندہ ایملک وکوتولکجہ بیوک برفرق مشاہدہ اولنہ یلمسی وراثت
دمویہ نک معنویات ایلہ درجہ مناسبتنی ایضاح ایتمکدہ در . عرقلرک ،
تصالبہ سجیہ لرینی ضایع ایدرک وباشقہ لرینک سجایاسنی دہ اکتساب
ایدہ میہرک سجیہ من قالہ جفندہ اینانام . ہر ملتک عنعنات و سجاتندہ
اختلاط و ترکب واردہر . ذاتاً محیطنک خارجندہ احساس موجودیت
ایتمک درجہ سندہ ابتدائیلکک فوقہ چیقان ملتوردہ تصالبہ معروض
اولمایان یوق کیدر . چونکہ کرک دنیا و کرک سکنہ منی حال حاضرینی
بولادن کیم بیلیر نہ قدر قلب واستحاله کچر مشدر .

تساند و تعاضد احتیاجندن عبارت اولان ایکنجی نقطہ اہمیتہ کلہ لم:
فردلرک بالکزر باشنہ الہ ایدہ میہ جکی حقوقی محافظہ و مدافعہ خصوصندہ
دیگریلہ برجہت جامعہ استناد آرہ منی احتیاجات بشریہ و بلکہ احتیاجات
مدنیہ نک اک مهمنی تشکیل ایدر . فقط بوتساندہ طرفینک بری برندن
امید ایدہ بیلہ جکی معاونت و فدا کارلنک حد اعظمیسی اولان فدای
جانہ قدر ایجابندہ کوزہ آلدیرمق لازمدر . شوخالہ انسانک دینی

اوغرنده می ، یوقسه ملیق اوغرنده می حیاتی تهلهکه یه قومسی دها
ممکن ویاخود دها معقول اوله جغنی تدقیق ایدلم :

ملیتپرورلرک ، ملی غایه اوغرنده استحقار حیات ایتک درس
وحسنی تلقینه چالیشدقلری وبعض کره فعلاً موفق بیله اولدقلری
معلومدر . فقط هرهانکی بر سائق حس حالنده فکر ومنطقه
استنادی لازم اولسه ده ، کرک حسیاتک تأسی وکرک الی نهایه دوامی
ایچون اول امرده فکره استناد اتمسی لازم کلیر . ملیتجیلر ، عوامی
دوشونمکه وقت بر اقیه رق ودائما جوشدیره رق اولومه سوق ایده
بیله جکلمی ؟ اوت ، هر کسده حصولی پک زیاده ملحوظ اولان
مطالعات آتیه بی اسکات ایده بیلیمک ایچون حمیت جاهلیه تعبیرینه
بحق ماصدق اولان ملی جوشقونلقدن باشقه ملیتجیلرک الده بر قوت
وارمیدر ؟:

(۱) ملت ایچون اولمک حسی مشترک اولمالیدر . او قدر مشترک که
بر قسمنک اولسی وبر قسمنک قالمسی عادتاً حقسزاق عدا اولنه بیلیر .
(۲) ملت منفعتی کندی منفعت ایچون لازم .. کندمی او یولده فدا
ایدر سه اصلی فرعه فدا ایتش اولورم .

(۳) بن هرشیدن اول کندم ایچونم .. نفسی باشقه سی ایچون فدا
ایدیم . بو حالی خودکاملقله تفسیر ایدر سه کز ، بو خودکاملنی ، کندیمه
عائد هیچ بر منفعت بولنمادینی یرده غیر ایچون فدای نفسی قبول
ایلمکده کی شاشقینقله ترجیح ایدرم . او یله بر فدا کارلق نام آلمق ایچون
ایسه مکافات اخرویه به بکزه مدیکی جهتله الی الابد محو اولوب کیدن
انسانی بیلیم نه صورتله متسلی و متلذذ ایده جک قدر پایدار بر نام احراز
ایتمک بیکده ، یوز بیکده بر آدمه نصیب اولماز . میلیونلردن متشکل

براردونك ايچنده مليتى اوغرنده حياتى فدا ايدن نفرات عاديتهك
هانكى پارچهسى هانكى داغده ويا هانكى درهده قالدیغنى كيمسه بيلمديكى
كچي ملتك قلبنده كي موجوديت شخصيه لرى ده معدوم قدر سچيلمز
برحاله در . عجباً بو آدملىر كمال حيمتلىرىدن ، جانلىرىه برابر ناملىرى ده مى
فدا ايتىشاردى ؟ اك دوغروسى بونلر شايان تقدير اولمقدن زياده
كنديلىرى حسابنه آچينمغه لايىق برر هدردن عبارتدر .

(۴) ملت ايچون ياپديغى فداكارلىق تقدير اولمازده صحاب اغراضك
تسويلا تيله برده سوء نظر آلتنده ازبيلرسه م حتمى ، مكافآتى نه ايله
تلافى ايدم جكم ؟ دين ايچون ، الله ايچون فداكارلىق ايدرسه م
باشقه لرينك قدر ناشناسلغنه اهميت ويرميه بيليرم .

مليتپرورلكده جانسپاراناه برفداكارلىق قوتى تايمين ايدم بيلمك
ايچون فكبرى و منطقى اسباب و اساسات موجود اولمادىغى كچي شعورسىز
حسيانه مستند اوله رق موجود اولان فداكارلىق ده قارشيلغنى حتميله
آلهماز . هله بزده ، وظيفه لرى يالكوز عوامى سوق ايتمكدن عبارت
اولان منورلر قطعياً اونلر ايچون جان فدا ايتزلر . و اساساً اونلرله
جاندن و صميمى هيچ بر رابطه لرى يوقدر . عوامه كلنجه ، كندى
آره لرده حقيقى رابطه بولمقله برابر اونلرده يكدى كبرى ايچون جان فدا
ايدم جك حالده دكللدر . و شايد بودرجهده برفداكارلىق ابراز ايدرلرسه
اونى ، كندى لرى ايچون هيچ ده فداكار اولمايان منورلر ك سوقيه
ابراز ايدرلر .

شونقده بي ده عرض ايدم كه صوك زمانلرده آوروپا پرستشكارلغنى
كنديلىرىنه مسلك اتخاذا ايدرك ، اورالرده مظهر رواج و قبول اولان
هر فكبرى ، هر مسلكى عين حقيقت و محض حكمت تلقى ايدن منورلر يمزده

ملیت حس و هویتی ده ینه سوق تقلید ایله حاصل اولمشدر . فی الواقع
ملیت فکر و حسی انسانلرده دها قدیمدر ، حق ابتدائیلکه دلالت
ایده جک درجهده قدیمدر . انسانلر ، حیواناته قارشى مدار امتیاز
اولان عقل و محاکمه لرینک سوقیله قبول ابتدکلری مسالك و مذاهب
رابطه لرینه روابط عرقیه دن زیاده اهمیت ویره رک ، کیت کیده
ابتدائیلکدن اوزا قلاشمش ایکن صوک عصرلرده ینه ملیت حسنک
رواجیله حصوله کلن حرکات رجعیه یه بزده بودفمه مقلد اوله رق اشتراک
ایدیورز . ملیت جریانی ، شخصی نفوذ و منفعت تأمین مقصدینه
آلت و نقاب یاپان تجارت سیاسیة شرکتلری خارچنده صفوت وجدان
ایله بزده بومسلکی تعقیب ایدنلرک تقلیددن باشقه صاعلام استنادکاهلری
اولمادیغنی سویله مک ایسته یورم . اکیساری حسته لقلریمزدن برینی کویستر
بوحالک ، شایان استغراب اولمق اوزره بعض علماء دینمه قدر سرایت
ایتدیکنه واقفم . مبدأینه نظراً هپسی برآنادن و بر بابادن حاصل اولان
انسانلرک آنجق درجه اتقارینه کوره آره لرنده فرق و امتیاز جاری
اوله بیله جکنی و اسلامده دعواى قومیت اوله میه جفنی ناطق بولنان :
(یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوباً و قبائل لتعارفوا
ان اکرمکم عندالله اتقاکم) آیت کریمه سنی بیله بودعوایه شاهد اوله رق
تلقى ایدن عجیب ذهنیتلره تصادف ایتدم . اسلامیت حسنک ، ملیت
حسیله تعارض ایتیه جکنی و هر ایکینسک برلکده محفوظ و محترم اولسی
ایجاب ایده جکنی سویله ینلرده واردر . بو فکری ، «تورکلک سیاسیة»
بختنده حسیات ملیه مزه اعظمی درجهده حرارت و حرکت ویرمک
نرومنی توصیه ایدن مناظرمده درمیان ایدر . حال بوکه آیری آیری
بر صورتده کوروکلنن اسلام عناصر مختلفه سنک عاقبتی یکدیگریله

چارپشمو اولور، وقسماً اولمشدرده. ذاتاً اسلامیت داخلنده بولان
عناصر مختلفه مساموی نظرله باقیلماق وهرکس کندی عنصرتک
غیرتی کودمک حسی ایله حس اسلامیتک تعارض ائمه جگنی بن قبول
ایدهم. اسلامیتک قبول ایده بیله جکی دستور، شو ایکی حدیث شریفده
کوستریشدر: (یقول الله یوم القیامة ایها الناس انی جعلت نسباً وجعلتم
نسباً فجعلت اکرکم عند الله اتقاکم فایتم الا ان تقولوا فلان بن فلان
وفلان اکرکم من فلان وانی الیوم ارفع نسبی واطع نسبکم الا ان اولیائی
هم المتقون) [۱] ، (یا ایها الناس انما الناس رجلا ن مؤمن تقی کریم
علی الله وفاجر شقی هین علی الله)

کتب فقهیه مزک، نکاح شرعیده معتبر اولان (کفایت) مسئله سنی
ایضاح ایدرکن عناصری نظر دفته آلهرق ، هانکیلرینک هانکیلرینه
کفو اوله بیله جکندن بحث ائمی وهله اولاده قومیت وملتک شرعاً
اهمیتی اولدیفنه دلالت ایدرکی کورونمکده ایسهده، وارد خاطر اولان
بو سؤالک جوابی حاضر در: چونکه رضاء طرفینه بنا اولنمی ایجاب
ایدن امر نکاحده خلقک حق وباطل هر نوع حسیات واعتیاداتی نظر
اعتباره آتیر، وبوندن، قومیت وملت حسنک شرعاً مقبول و ممدوح
برشی اولسی لازم کلر. صاحب صلاحیت اولانلرک رضالری استحصال
ایدیلرک عقد اولنان نکاحک، قومیت وملت مسئله سنندن دولایی

[۱] قیامت کونی جناب حق بیوررکه ای انسانلر بن برنسب انتخاب ایتدم،
سز باشقه برنسب انتخاب ایتدیکز: یعنی بن الهمدن هرکیم فضله قورقارسه
اک محترمکز اودر دیدم، سز ایسه فلان فلانک اوغلیدر، بناء علیه فلان
فلانن افضلدر دیمکدن واز کچمدیکز، ایشته بوکون بن نسبی یوکسلیور،
وسزک نسبکزی اسقاط ایدیورم: بیلدکزکه ہم آهملرم مقیلردن عبارتدر.

فسخه قواعد شرعيه مساعد اولسهیدی او زمان ، اعتراض مذکورہ
جواب ویرمک قولای اولمازدی .

ملیت دعوانسک بزده فکر تقلید ایله ایلری سورولدیکنی عرض ایتمش
ایدم . بو دعویای براز دها فضله جدیت و صمیمتله تلقی ایده جنگ
اولورسه ق تقلید کله سنک یرینه ، آوروپا تظاهرات ملیه سنک بزده کی
عکس العملی تعبیری اقامه ایده بیلیرز . ایکنجی تعبیر اوزرینه مسئله
بزم نظر مزده کله کسب اهمیت ایلمک اقتضا ایدر . فی الواقع بو کون
آوروپاده و بلکه بوتون دنیاده هر ملت کنندی طرفه چکوب دورورکن
بزمده کنندی ملیتمزی دوشونمکه وحس ایتمکه چالیشمه من حیاتک
اک بویوک دستور لرندن بولونان (مقابله بالمثل) قاعده سنجه یک طبیعی
ویک معقول برشی اولور . بو کون مادام که اقوام انسانیه دینلرندن
زیاده ملیتینه اهمیت ویریورلر و برلرندن اک چوق ملیتلیله آریلیورلر .
شوحالده موجودیمتزه خصم اولان ملتله قارشی بزمده اک زیاده ملیتمزی
محافظه و مدافعه ایتمه من هم مناسب و همده کنندی آزامزده دها
زیاده قابل تطبیق اولمق لازم کلیر . چونکه بو حرکتلیله دشمنلر منه
اک چوق ملیتمزی کوروکله مش اولدقلرینه نظراً بزمده بالطبع کوروکله من
طرفزده حاصل اوله جق دوینغو ایله حرکت کله من ایجاب ایدر .

عصر حاضرک ملیت موداسنی ویا خود بومودانک تولید ابتدییکی
عکس العملی شوصورتبه تفسیر وایضاح ایدرک اهمیتی ده تکرار اعتراف
ایتدکن صوکره ملیت پرورلنک اک بویوک استنادکاهی اوله بیلن شو
نقطه نك شایان تأمل جهتلینی ده عرض ایده لم :

اولا بوه طالعه ایله ، ملیت ایچون بر قیمت ذاتیه و حقیقه اثبات

ایندیش اولیوب هر قوم بوتون قوتيله ملیتنه صاریلش. اولدیغندن بزمده بالمقابله اوله یایماضر لزومی کوستریلش اولور . هر کسک ملیتی کندی نظرنده قیمتلی اولدینی ایچون بزم ملیتمزده کندی نظریمزده قیمتلدر دیمک کبی برشی . هر کسک ، ملیتنه بوقدر قیمت واهمیت ویرمی باقلم دوعری ومعقول برایشمی؟ دینله جک اولدینی تقدیردهده آرتق بونک جوانی : ایستر دوعری اولسون ، ایستر اگری اولسون ، عالم بویولی طومشده بز ایچون طومیسلم طرزنده اولور . وبوندده آکلاشیلرکه فکر ملیت ، علمی بر اساسه دکل ، حسه مستنددر ، بدایه هر هانکی برملنده حصولی حسی اولدینی کبی باشقه ملتله سیراتی دم حس واسطه سیله در . اوله اولقدن نه لازم کلیر ؟ دیمک احتمالی اولان ملتجیلر ایسه ملیت و دیانت مقایسه سنی عامی اساسلر اوزرینه یوروتمک ایسته دیکمزدن غنلت ایتمش اولورلر .

بواعبار ایله قارئلرده عرض ایتملیم که بن یالکز ، بزم ایچون هر رابطه یه ترجیحاً حصوله کتیرمک ایسته نیلن ملیتپرورلکی تنقید ایتمک ایسته میورم ، بلکه بوتون عالمده کی فکر ملیتی معناسز بولیورم . بش آتی سنه مقدم ایکنجی هیئت مبعوثانک انتخابی صره لرنده (ملی مشروطیت فرقه سی) عنوانیله بفرقه تشکیکنه قالقیشلمش ایدی . اوزمان اقدام غزته سنده «یکی فرقه» سرلوحه سیله بر مقاله یازمشیدم . اسبق کوتاهییه مبعوثی فرید بک بفرقه نیک مؤسسلرندن اولق اوزره میدانه آتیلمش و بنم مقاله مه مقابله ایتمشیدی . بنم ایچون ، اوروپاده کی ملی فرقه لرك اهمیتلرینی ، پروغراملرینی بیلمز دیور ، واوروپاده بفرقه لره ویریلن اهمیتک ، بنم مقاله مده سرد ایتدیکم مطالعاته جواب اوله میه جعنی تقدیر ایتموردی .

«مدنیت اسلامیه تاریخی» مؤلفی جورجی زیدان اقدی ده، ملیت
فکرینک صدر اسلامده موجود اولدیفنی وحتی حضرت عمرک سیاست
بوفکره متمایل بولدیغنی ادعا ایتدکن صوکره، جزیره العربده
مشرك برافماق عزمی کوسترن دستور اسلامی ایلهده ادعاسنی تأییده
چالیشمدر. لکن دستور مذکور، اتحاد ملیدن دهاصریح اولهرق
اتحاد دینی فکرنی تأیید ایدر.

۲

ثانیاً، آوروپالیرک ملیت اطرافنده طویلانهلری بزم ایچون آنجق
قیاس مع الفارق زمینی اوله بیلیر. چونکه اونلرده دینک معقول بر
معنوی قالمش وخرافه آلود بر طاقم مراسمدن عبارت بر حاله ککش
اولسندن قطع نظرله آوروپاده عینی دینه وحتی بعضاً عینی مذهبه
منسوب اهلینک مختلف حکومتلر اداره می آئنده بولونمی اونلر
ایچون باشقه بر رابطه، باشقه بر وحدت احداث و تخریسه مجبورت
حصوله کتیرمدر. ده دوعریسی بلکه بوجبورتی اهلیدن زیاده
حکومتلر و حکومت صنعتیه تعیش ایدن بولتیقه جیلر کندی منفعتلری
نامنه حس ایتمدردر. صوکره، دین اسلام، معاملاتی واجتماعیاتی جام
اولدیقندن ملیت مقامنده قائم اوله بیلیر، بوجهته، مسلمانلرک آره لرنده
آیرجه ملیت رابطهسی پرورده ایتمکه احتیاجلری یوقدر [۱] حتی
آوروپالیرک دین اسلام حقندکی قوشقولری بودینک هان هر شینی
موضوع بحث ایدن احکامنده آری برملیت ده مندیج اولدیقندن ایلری
کلور دینلسه یری واردر. ملیت موداسنی ترویج و ترجیح ایدن
[۱] وقتیه علم حال کتا بریمزه «دین وملت ایکیسی برشیدر» طرزنده
بر فقره درجی عادت اولدیغنی عرض ایتدم.

مناظر لریمز ایسه آوروپالیلر کبی دینمک بو حالندن شکایت ایده جکلرینه، اسلامیتک ملیتمزله غیر قابل انفکاک بر حالده امتزاج ایتدیکنی وهرملتک، کندیسنجه محترم اولان عادات و عنعناتی اعتراضدن مصون اولمق لازم کله جکفی اغیاریمزه آکلانسینلر. دین اسلامک بو حالی اودرجه شایان دقتدرکه اکر مسلمانلر کندی منفعتلری لایق وجهله تقدیر ایده بیلسه لر اسلامیتک، آغوشنه آلدینی ملتیری بوضورتله یک قولای ویک چابوق تمیل اتمک کبی مستتباً بر خاصیه مالکیتندن بالاستفاده آثار تمثیلیه می عصرلری ونسللری بکله مکّه محتاج اولمقله قوه نامیه جه عقامتّه محکوم اولان ملتیره بونکله غلبه چالنهک یولنی آزارلر و بولورلر.

دین اسلامک ذکر اولنان خاصه سنده یالکزر وحدت لسان احتیاجی قالدیرکه اوقات خمسه ده ادا اولنان نمازلرده اوقوفان قرآنلرک، اذانلرک لسانی تعین ایتمش اولدیغه نظراً احتیاج مذکوره قارشی اسلامیتک، فصیح عربجه اولمق اوزره برده لسان عمومی موجود اولدیغنی نظر دقت فرقی و تمیز ایدر. جلال نوری یک (اتحاد اسلام) نامنده کی اثرنده مسلمانلر ایچون لسان عمومی اوله رق عربجه بی توصیه ایلکله یک اصابت ایتشدر. انجوق تقید ایتدیکم وجهله بو عربجه فصیح اولمالی، بو سبتون باشقه بر لسان حالی آلمش اولان فلاح لسانی اولمالیدر. او صورتله، عربک غیری ملتلر ایچون، بوندن بر عزت نفس مسئله می چیقمغه ده محل قالماش اولور. چونکه بو فصیح عربجه بی، عربلرک قسم اعظمی ده عادتاً یکیدن تلمسه محتاجدر. بوکا مقابل، عناصر سائرّه اسلامیّه مراسم دینه لری سایه سنده بولساک تماماً بیکانه می دکلردر. ایشه بو لسانی، بتون مسلمانلرک، حتی تالی درجه ده تحصیل کورنلری اوکرنکله مکلف

طوتولماید. اوت، هر کسک کندی لسانی ممنوع اولماملی، فقط
ضمیمه عربجهده مجبوری اولماید. بوندن صوکره انسانلر ایچون
یالکیز بر لسان ایله یاشامق امکانی همان همان قلامش اولدیغنه نظراً
شوعلاوه مکلفیت قطعاً چوق کورولمز. صوک زمانلرده اورتیه چیقان
دین اسلام مجددرلی، بعض فقهانک کوستردیکی مساغ شرعیدن
بالاستفاده خطبه لریمزک تورکجهیه تحویلنی دوشونمکله زی لسان عربدن
تدریجاً اوزاقلاشمغه تشویق ایتمش اولیورلر. بوکا قارشنی بئمه تورکلری
تدریجاً عربلاشدرمق ایسته دیکم ظن اولماسین. بن، اقطار جهانیه
انتشار ایدن مسلمانلرک آره لرنده مشترک بر رابطه تعارف و تفاهم اولمق
اوزره عربجهیه مناسب کورییورم، وبونک بالجمله عناصر اسلامیه
طرفدن - سیما بزم رهبرلکمز تقدیرنده - سهلته قبول اولته جغنی
ظن ایدیورم. ذاتاً بنجه تورکک عرب و یاخود عربک تورک اولمسنک
اهمیتی یوقدر. یالکیز، لسان اعتباریه عربجه نک تفوقنی وقابلیت تعممنی
اعتراف ایتک ضروریدر. بری طرفده، عربجه دن تجریدینه هیچ
بر مترجمزک قدرتی یتشه میه چکنه قائل اولدیقم قرآن مینمزک خاطر
ایچون بشون عناصر اسلامیه نک بولسانی تجیل ایتمی وحتی بنسه می
بروظیفه در.

۳

ثالثاً انسانلرک، یکدیگرندن اک زیاده ملتیریه آریلدقلری ظن
ایتمک، آوروپالیرک عصرلردن بری بین الملل بزه قارشنی سائرلردن
فضله یابانچی نظریه باقدقلری اوتومغه متوقفدر. ایشته عربک دماغنه
یرلهشن اویابانچی حسک سببینه مغایرت دینیده آرازسه ق حقیقته
دها زیاده باقلاشمش اولورز. سوویه مدنیه جهشله حرمته لایق

کورولدی کمزه کلنجه بونی ظاهری برهانه عد ایتمه حکمز واردر .
چونکه آوروپالیر ، برعرب شاعرینک :

ان یسمعوا الخیر یخفوه وان سمعوا
شراً اذا عوا وان لم یسمعوا کذبوا

یبقی فحواسنجه بزم یالکنز نقائصمزی کورورلر ، فضائلمز
کوزیومارلر . اوت ، بعضاً بزم نقائصمزده بلکه فضائلمزی انکار
ایتدیره جک درجهده کورونور ، بناء علیه ، غیرمترقی ملنک مرپسی
وانسانیت حقوقنک مدعیسی صفتی طاقینان آوروپالیرک ، بزم
قصورلرمزی ده زیاده بر دقله کورملرنی طبیعی بولهلم . فقط بودقتک
وبورؤیتک ، هپ ایچمزده کی اولیت غیرمسلمه نک مدافعه حقوقی طرفه
معطوف اولدیغنهده بزدقت ایدیورز . بوکاده طبیعی دنیله جک اولورسه
بم شورا ده کی دعوامک ثبوتی ده طبیعی اولمق لازم کلیر . حاصلی ، آروپا
لیرک بزم ملی اولمقدن زیاده دینی رقیبمز اولدقلری غیر قابل انکار بر حقیقتدره .
اشهاد و استشهاد ایچون اوزاقلره کیتمهک حاجت یوق ، دها کچن بالقان
مخاربه سنده بی طرف ومدنی برملنک عالم بر رئیس جمهورینک آچقیدن
آچغه صلیب غیرتی کودمسی تاریخ قریبک عبرت انکیز بروثقیه سی کی
خطر مزده دور سیور . صوک حرب عمومینک ، صلیب ایه هلالی برلشدیره رک
صلیب اوزرینه بورومسی ایسه باشقه عواملدن نشئت ایتمش مستثنا بر حادته
در ، و اومستثناق دولایسه به در که بو مخاربه ده اسلاوه قارشو اسلاو جرمانه
برابر حرکت ایدرک ملیت وقومیت قانونی ده نقض و ابطال ایدلمشدره .
بو حرب عمومی ایچنده ، ینه آوروپالیرک غیظ و خصومتلری ، تورکیایی
یا کلدش بروضیته صوقان محدود سرسریلره منحصر قالمق اوزره اصل تورک
ملنک ، اولنر نظر ندهده خصومته غیر لایق و بی کنه موقعنده کورولدیکنه

دائر سبق ایدن مواعد و تأمینات ، متار که بی متعاقب ، در حال بر سر آب
کاذب کبی دفتر اعمال زدن سیلینره رک یالکنز او دفترک سیئات خانه سی
اوزرینه حقمزده بناه معامله ایدلمشدر .

بوراده دقت اوله جق غایت مهم بر نقطه وارد رکه اوده : مناظر م هاشم
بکک مسلکنه معاکس اوله رق ، آورو پادولت و ملت لریله آره مزده کی مغایرت
دینه به مغایرت ملیه دن زیاده اهمیت و بر یلسنی ترجیح ایتدیکم ، و قرابت
عرقیه سندن دولایی ، هیچ بر زمانده مثلاً بر بولغار ی ، بر ماجاری و
حق بر دینسز تورکی ، اوزاق عرقله منسوب بر دین قارداشم درجه سنده
سدومکی خاطر و خیالمدن کچیر مدیکم حالده مناظر میک کندی تعبیری ایله
خریستیان آورو پا طرفدن اسلامه قارشی کوستریبان غیظ و خصومتک ولو
مقابله مالثلی اوله رق اسلام غیظ و خصومتکده خریستیان آورو پایه قارشی
تحریرک و تهییجنه چالیشلماستی قطعاً تجویز ایتیم ، دین اسلامه نم قدر اهمیت
ویر مدیکی وهله نم قدر ایمان ایتدیکی محقق اولدینی ایچون دینی غیظ و خصو-
مه . او قدر عصیتله صاریتاسی مناسبت المایان هاشم بک ایشته بومسئله حقدده
باقیکز ، بالعکس ناصل اداره کلام ایده بور :

« بز ظلم و عدوانک جهنم و نیرانی ایچنده یانیورز . روحزده مآملر منزی ،
الملمر منزی ، و امید منزی ترنم ایتک احتیاجی وار . ایشته بو احتیاج ترنمی کیم
شدنله حس ایدیورسه ، کیمک فلی و دوداقلری ترنم ایچون تیره بور و کم
دها صمیمی ، دهها مهیج ترنم ایدیورسه تورک صنعتکاری اودر . تورکک
بوکونکی صنعتق تلقیمی ، بوکونکی صنعتق در ، بوندن صوکره شعر لر منز ،
روم ایلی فجعه لر منی ، خریستیان ظلمنی ، اولره کین و نفرت حسنی و انتقام
آلتق آتشی قلبزه الهام ایتسین ، بوندن صوکره شانولر منزه ، خریستیان
قلیحیله بر مسلمانک نه صورتله ایکی به بولوندیکنی ، بر مسلمان چو جوغنک قافاسی
ناصل اوچورولدیفنی ، بر مسلمان قادینک صاچی بولونارق ، البسه سی پارچالانارق
چوده ناموسی ناصل بیر تیلدیفنی ، شهید لر منزی ، مجروح لر منزی ، بز قهر

ایدن قان و آتشلری تماشا ایدم چکز، حکایه لر من باشدن باشه بزه بوخیملری
حکایه ایدم جک، خطیب لر من، هر کون بزه بر سر گذشت خونینی هایقیراجق،
غزته ستونلری هر کون خیرستان ظلمیله مشبوع و سیاه اولاجق، ابتدائی
مکتب رحله لر نده - چوجقنر دییه چکز، ملتکز، تورکلر کره ارضک اوچ
سوک قطعه سنه حکمران ایدی خیرستانلر افریقایی، آوروپایی ضبط ایدرکن
بیکرجه، لمائی جامعله دوله ورارق آتسه یاقدیلر، طویله یقیدیلر، سز بو
ظلمک انتقامی آلمایه، تورک ملتی تکرار او برلره حاکم قیلمایه اللهله عهد
ایدیکز. وهر صباح، الله عبادت ایتزادن اول، و خدانینه پرستش ایدن
مسلمانلرک انتقامی آلا-مکزی الله وعد ایدیکز. « (۳۱۵)

« اسلام ملتنر موجودیتلری و اسلامیتی قورتارمق ایچین بر دقیقه اول
باشمکه چالیشمالیدرلر، بن آچیدن سوبله بورم، اتحاد اسلام، ساده برغایه
اجتماعیه ایچین دکل، خار، اسلاملری قهر و تدمیر ایدن خیرستان آوروپایی
بالمقابه قهر و تدمیر ایتک! کیمدن قورقاجکز، آوروپادیمی؟ لکن، فکر
اولز! آوروپایک اسلامیتی محو ایتک فکرنه؛ مسلمانلرده آوروپایی محو ایتک
فکرله مقابله ایدم جک. مجادله چوقدن باشلادی، لکن شو برنجی صفحه ده
خیرستان آوروپا غالبدر، ایکنجی صفحه ده معلوب اولمایه آرتیق آوروپا
انتظار ایتسین! »

« - اسلامیتک چوق دوشمن اولان انگلیز و فرانسزلر بوندن سوکره
اسلامیته قارشى داها زیاده شدت کوستره جک! . »

« بو حتمله قارشى حوام شودر: - انگلتره ده، فرانسه ده، ذاتاً لندن
کلدیکی قدار شدت کوستریور، شیمدی داها فضله شدت کوسترمسته میدان
ورمه مک ایچین، اولری برازده مدافعه و ضمیمته دوشورمک ایچین تحت
حاکمیتلرند یا شاندقلری اسلاملری حرکت کتیرمیدر. « (۳۰۵-۳۰۶)

« ایشته او کومرده انقلاقه مهیا، بیلدیرملر و آتشله مشحون نامنتهای
مخزنلر وار، تورکلر، عربلر، کوردلر، خیرستان انگلیزلرک، فرانسزلرک
و موسوفلرک، بزه داها فضله تجاوز ایتلرینه میدان قالمق ایچین، بودینامیت
ده بولردن هر کون برینه بر تک قتلجم آتمایه چالیشمالیدر. « (۳۰۸)

تورک - عثمانلی دولت و ملتک مبدأ انحطاطدن بو کونه قدر
یاقاسنی براقایان و موجودیتینی خیرستان ظلمتک خصومت و عداوتندن

تخصه اصرار ایتک صورتیله اوزرینه مسلط اولان اک بویوک دشمنی
دائماً بویله یا کلیش نصیحتلر ایچنه کیزله مشدر . بیک نصیحتدن بر
مصیبت دها مؤثردر دینلدیکی وجهله نصیحتلرک الصادق معیار منفعت
ومضرتی مصیبت تشکیل ایتدیکی حالده بونصیحتلرک رواج فسوفی بیک
بر مصیبتله ده زائل اولامشدر . عصرلردن بری متوالی مغلوبیتلره
معروض قالان دولت عثمانیه نك، هر دفعه فلاکتی حرب و ضرب
علینده بر درس ابتاه اوله جق یرده ، کندندن اولکی وضعته علاوه
ایتدیکی مصیبتلرک الم تحملکد ازیله حرب ووغا طرفدارلری ایچون یکی
بر حجت تهییج مقامه قائم اولمشدر . فی الحقیقه مغلوبیتمزله نتیجه لهن
بو محاربه لرک اکثریسنده بزم تشبهنز عامل اولماق و مقابل طرفدن
وقوع بولان بر آغیر تکلیف بزى حربیه مجبور ایتش اولمقسه برابر
مقدرا بزمی ایشه بو مجبوریتلره تودیع ایدرکن ، کار و ضرر حسابنه
مستند معقول و منطقی فیکرلردن زیاده هر چه باد آباد حسیاتی حاکم
اوله رق ، بر ملت ایچون موفقیتله باشه چیقار یله میه جق محاربه لردن اجتناب
ایتنه ک قیبح حقیله تقدیر اولنه مامش ، تقدیر ایدنلرده خانن اتهاملر
تهدیدى آلتنده ازیلش کیتمشلر . صوک زمانلریمزک ، بصیرت و رویتنه
صاحب بر دیپلوماتی بولان کامل پاشا مرحوم بیله ، وقتیله - اتحاد و ترقینک
ضال و مضل پرو پاغانداسی حکم فرما دکلیکن - روم ایلی شرقی مسئله سنده
کوستردیکی جلادت اعتدالی ، صوک بالقان حربنک اوکنه کچمک لازم
اولدینی زمانده محافظه ایدمه مشدر [۱]

[۱] کامل پاشا مشروطیتدن اول ، حیات سیاسی سنک نهایتنه قدر بیکانه
رقیبی عد اولنان سعید پاشایه نسبة اوزاقدن اوزاغه ضعف ایله و بلکه نقصان
حقیته تنقید اولنوردی . حال بوکه بالعکس جسارت مدنیه و کیاست سیاسی ایله

نه قدر تهلكی و عاقبتی وخیم اولورسه اولسون ، علی الاطلاق
برده حرب و ضرب طرفدارانی حمیتلیک؛ وطنپرورلک، بونک مقابلی ده
نه قدر معقول اولسه و بیک تجربه ایله اصابتی تین ایتسه ینه مذلت
و اهانت تلقی ایدیلش . خلقک بو تلقیسی محیطمزک عروق و اعصابنه
او درجه یرله شمش بر شیدرکه اتحاد و ترقی قومیتسی ؛ اون تموز
مشروطیتک بشنجی سنه سنه دوغرو آتلا ندینی ایلك دوره سقوطنی
متعاقب ، روح خییفی ایشه بو تلقیدن قوت آلهرق یاشاتمی کی ال
ملعون بر طلسم حیاتی کشف ایتدکن صوکره کیریشدیکی خصوصی
و عمومی محاربه لرده ایرماق کی آقان قانلرله ملق ضعیفلندیکه و مملکتی
کوچولتدیکه کندیسیمیرمش و بیومش و دائماً ، خاطر و خیاله
کلهین جبهه لرده قوردینی مادی سپرلرک ایچ طرفارنده ده ضعیف و مرئی
قلبری تدریجاً حوزه اصطیاد و انقیادینه المق اوزره ینه بو تلقیدن
بر شبکه وجوده کتیرمش .. خلاصه ، کندی حیات موجودتی نامنه
بولونماز بر شه دارو کی اله کچریدیکی بو تلقی به استناد ایدرک ، ملق
و مملکتی اولدیردیکی حالده بیله کندیسیم اولمه منک و یاخود اولدکن
صوکره دیریله نك یولنی بولشدر .

مملکتده کی کیفی و متحکمانه اداره نك تولید ایتدیکی اضطرابات
ایله ، بونلره اغماض عین ایتمهین مخالفلرک اعتراضاتی باصدمرق ایچون
دولتی دائماً بر دشمن خارجی ایله محاربه ایچنده بولندیرمق اصولنک

منانت و جمعی جمع ایدن کامل باشانک قارشیننده سعید باشانک فرق و امتیازی
جریده سنه و فضله ذکا و معلوماتنه انضمام ایدن خودکاملنی ایله رب کارلغندن
عبارت ایدی . مشروطیت ، بو ایکی رجل دولتک مقایسه سی حقنده کی تلقی
عکوسی قسماً تصحیح ایده بیله شدر .

نه قدر كسيكين و مجير العقول بر تدبير يرينه كچديكني سه لوجه مشاهده
ايتك . بو ، آردى آردى كسيلمه ين خاريجى محاربه لر دولت و ملت
حقنده ايستر فاليتي منتج اولسون ايستر مقلوبيتي منتج اولسون ، هر
حاله ، اتحاد و ترقينك ، داخلده كي محاصملرينه قارشى غاليتتى تايمين
ايدر . چونكه بو سايله كنديسنه هر شى مباح ، و مخالفلرينه هر شى
حرام اولور . حكومت وطنى قورنارمقله مشغولدر ، علمينده وقوع
بوله جق هر هانكي بر حركت ، الك معزز واك مشروع بر حقك محافظه سنه
عائد بر صدای اعتراض بيله اولسه اونى ضعيف دوشوره چكندن
خيانت وطنيه ماهيتنى حائر اولور . بويه بر زمانده هر كس هر حاله
قاتلانرق ، و متصل مالدن جانندن حكومه ايستديكني و يره و ك
مظاهرات ايتك وظيفه سيله مكلفدر . حكومت ، اتحاد و ترقينك النده
دكلسه بو سفر ملت صفتيله حربه طالس اولور . و بو دفعه كي حربه
مملكت ايجون نه قدر مضر و مهلك ايسه او قدر ايشنه بارار . چونكه
او مخالف حكومت ، آرزوى ملي (!) به اتباعاً بويه بر تهلكلى حربه
كيرسه رذيل اولور و در حال سقوط ايدر . زيرا هم محاربه ده رذيل
اولق هم ده موقع اقتدارى ترك ايتيمك باشقه لوبنك كارى دكلدر .
شايد او حكومت بو تهلكلى حربه كيرمزه هم آرزوى ملته عيصيان
ايتمش و هم ده محاربه كي شرفلى و عنعنوى بر وظيفه دن قاچارق
ذيلانه صلحه راضى اولمش و بلكه دشمنه صائيلمش اولور ، و خلاصه
ينه دوشر . ديمك كه اتحاد و ترقى ، جزاء اعمالنه عائد دعوالرى دانما
خارجى محاربه لره ربط ايدر . حاكى پادشاه و ملت ، و محكمه سى مملكت
اولان بو دعوالرك رؤيته كرمى و يريله يكي بر صر ده مظنونك كو و نديكي
شى محكمه نك قايسنده ظهور ايدمك عر بده لر و بلكه تملده وقوع

بوجه حق انفلاق در که حاکمی ومدعیسفی باشلرینک در دینه دوشورن
بو قارغاشه لقدمه مظلونک ، بر طرفه صاوشماهی شویله دورسون ال
و آباق چابوقلغندکی مهارت و ادمانک درجه سه کوره ، مدعی موقضه
کچمسی ویا حاکمک صاندالیه سنی اله کچیرمسی امکان و احتمال داخلنده
بولنور . شاید محکمه بو صارصیتیلرله کلیاً بیقیلیسه بو سفرده هیچ
اولمازسه دعوی بتر ، و حاکم ایله مدعی کجی حادثه دن غافل اولمایان
مظلون قورتولور ، و بلکه محکمه دن ذی قیمت خیلی شیلریله آشیرر .
بر طرفن ده بو حرب و ضرب ایشلری ، بالخاصه زمانمزده کی
مروجلری ایچون ، دهشتلی بر صنعت و تجارت شکلی اکتساب
ایتمشدر . اسکی تورکارک سفرلردن تأمین ایدجکی شخصی منقتر ،
مظفرتک غنائمه منحصر ایکن شمديکيلرك منابع استفاده می غایت
واسع و متنوع اولقله برار بولری اله ایدبیلیمک ایچون غالب کلکه
هیچ لزوم یوقدر . اک آجی ، اک فلاکت آور مغلوبیتلرک بزى حرب
محلویتدن فراغت ایتدیرده مسنک اسباب مهمه حاضر سندن بری ده
بودر . حربدن مقهور و پریشان برحالده چیقان ملت افرادی آره سنده
« حرب زینکینلری » نامیله بر اغنیاء و سفهاء طبقه سنک میدانه چیقه جفی
هیچ خاطر و خیاله کلزدی . وضعیت حربیه ؛ ایجاب ایتدیکی ضرورتلرله
بین الملل مناسباته حائ اوله رق ، و داخل و خارجه بالجمله وسائط
مناقله یی بد انحصار و امتیازنده بولونیدر درق حال طبیعی ده کی مشروع
تجارتلره قارشى عادتا قطاع طریق تأثیرنی اجرا ایدرکن ، بر طرفن ده
عسکرک اککننه ، مده کی چوجقارک سودنه ودوشه کده کی خسته لرك
علاجنه قدر هر صنف خلقک بتون حوائج غذائی و ضروریه می
اوزرنده سرقتلر ، غارتلرله احتکار معامله می اجرا ایدن بر قطاع

طریق تشکیلاتی ده قوی بنده بسله یوردی. دها سوکره ضایعات حریمی
ایلر به دیکه آقین آقین چیقه کن مهاجر لرله سورو سورو پیدا اولان
یتیم لر ، طولر و معلول غازیلرک حفظ و حمایته خادم برطاقم مؤسسانه
لزوم کورولمک و بو سایه ده برچوق مأمور لر استخدام اولمق و تجار -
تخاندر کشاریدیلک صورتیله ، محاربه ایسته یئرله ابدی یوز قاراسی اولمق
لازم کن بو مخلوقات معصومه ، بالذات و بالعکس ینه اونلر ایچون ،
حربک ختامندن سوکرده دوام ایده بیله جک بر سرمایه منفعت
و تجارت اولدی . ایشک اک لطیف جهتی ، حرب و وغان ، سفک دماء
صنعتک محصول مهارتی اوله رق بالاخره قارشیلرینه چیقان بو یکی
وظیفه لری ، بو یکی مشغولیتلری حسن اداره ایدن سرین قانلی و بی حس
ذکالر ایچون ، آتی به عاند دها پازلاق و مسعود تیجه لر موعوددر . چونکه
بو صورتله او یچاره زمره لرک حمایه سنی در عهده ایتمش اوله رق و علی الخصوص
ایتامی کندی مذهب و مشربلرینه کوره تعلیم و تربیه ایده رک ، و قتيله
کیمنک صحت و سعادتتی و کیمنک اناسنی ، باباسنی ، کیمنک ده اشینی ،
قارداشنی کندی احتراصلرینه قوربان ایتدکلری بو بقایای سیونی
ایلریده کندی لرینه قول ، قوربان اولمغه آماده بر حالدله بولوندره جقلر
و ولی تقمتملری ایکن ولی نعمتلری کبی تلقی ایدیه جکلر در .

حرب و وغان سیاستک ، مملکتله برابر مملکتده کی محاکمات منطقیه بی
آلت اوست ایده جک بر تأثیری حائر اولدیغنه دلالت ایدن احوال
وو قایعدن اولمق اوزره ، استانبولک انکلیر لرله فرانسر لر طرفدن روسیه به
وعدی مسئله سی آنجق حرب عمومی به بزم دخولمز اوزرینه موضوع
بحث اولمشکن کندی آره مزده بو مسئله نک بزی حربه اشترا که مجبور
ایدن سبب حالده کوستریلدیکنی جوق دفعه ایشتمد . بویله بر مغالطه نک

محیط مزده قبوله آماده قول اقلر و مفکره لر بولنسنندن ده آکلاشیلیرکه
مخاربه ، بزم نظریمزده سینه بيله تقدم ایده جک درجه ده شایان تهالك
برشیدر ، یاخود مسبک سبی ایله مسابقه سنی کوسستن بر شعبده
حاله کیشدر .

وینه بو حرب ذهنیتک ، دنیاده کوردیکمز محشر لردن عبرت
المهرق حشر آخرته قدر سورن نفوذ حکمرانیسی سایه سنده در که بتون
خیرستان دولترینه و ملتترینه میدان او قومق و اسلام غیظ و انتقامه
بومبار آتمق طرزنده اولمق اوزره بالایه نقل ایتدیکمز نصیحت
درسلرینی ، بالقان حربی عقبنه مصادف بر زمانده یازدینی کتابیله - فلقه
تلقینه جسارت ایدن هاشم ناهید بک ، حرب عمومی به اشتراکمز ،
یعنی نصیحتلریله عامل اولمازک نتیجه فلاکتی کوردکن صورکرده
طوب طاشنه تسلیم نفس ائمه رک و خلقدن صقیلما یاریق سالانه صالحانه
استانبول سوقاقلرنده کزیور . و غزته لره یازی یازیور . حرب عمومی به
اشتراکمز ، هاشم بک بالایه نقل ایتدیکمز و صایاسنه توفیق حرکت
نوعندن عد ایدیشمده مبالغه یوقدر ، اکسیکلک واردر . بزى حرب
عمومی به قاریشدران سرسریرلر ، بومهلك اویونه هیچ اولمازسه آلمانیا
و اوستریا ایله برلکده کیرمک کبی بر احتیاطه رعایت ایتدیلر . هاشم
بک ایسه عموم خیرستانلره میدان او قویور و خیرستان آوروپا بوکون
غالب ایسه یارین مغلوبینه انتظار ایتسین . دیوردی . ای که بوکون
غالب اولدقلرینی ادراک ایده بیلور . اوخالده ، ایلریده کی مغلوبیتی بکله -
به جگرینه ، راحت دور مانغه عزم ایتدیکمی اعلان ایدوب دوران بزلرک ،
ایشمزی غالب ایکن بیتیریور لر سه ده دوشونمک لازم کئنجه بواندیشه -
ییده هاشم بک کبی : « فکر اولمز » ترانه سیله می بر طرف ایده جکمز ؟

خیرستانلردن استقام آلمق توصیه سیله مسلمانلرک وضعیت عمومی ه سنی
تهلهکجه دوشورن، یعنی خیرستانلره دشمنلق کوستیرکن مسلمانلره ده
هیچ دوستلق ایتمهش اولان ودها دوغروسى ، مسلمانلق غیرتیه
یانوب طوتوشیورکچی کورونه رک آغیزلرندن و قلملرندن پوسکور دکری
آشلرله مسلمانلرک اولا حسیاتی طوتوشدیرمق و بالنتیجه خانمانی
سوندور مکده دوام ایدرکن اولره هیچ مرحمت ایتمه یین بوکچی ذواتک
حد ذاتنده مسلمانلقه صحیح وجدی برابطه قلیه لری اولسه انسانک
یورکی یاماز . دائماً خارجه خیرستانلره و داخلده اسلامیتک احکام
وغضاتنه اعلان حرب ایدن بو مجاهدلرک بوو مجددلرک وضعیت
دینه لرینی و اسلامیتله درجه مناسبتلرینی مسلمانلر و خیرستانیلر ایجه
آکلاسلر ، بلایرق جنس و مذهب ، انسانیتک حضور و آسایشی نامنه
چوق فائده سی اولور . بونلر ، بتون خیرستانلری و مسلمانلری بری
برینه صالحدیرارق قارشیدن تماشایده جکلر . اسلامی بومقصدله اتحاد
تشویق ایتمکچی هاشم بک صراحة سویله یور . بنده اتحاد اسلامی
ایستهرم اما ضرری بویله جه اک زیاده اهل اسلامه عاند اوله جق قانلی
ماجرا لر تعقیب ایتمک ایچون دکل ، بلکه اولره سلامت و سعادت
کتیره جک ترقیات مدنیه یی اکتساب ایتمک ایچون . . اوزمان ،
خیرستانلرک عالمک اسلام اوزرنده کی تحکمی قانون تکامله تبعاً غایت
طبیعی اوله رق زائل اولور ، و اسلام ایچون یوزده دو قسان دو قوزدن
فضله اضمحلال احتمالی تضمن ایتمک حالد هاشم بک طرفدن
توصیه اولان حرکات مذبحانه یه ده حاجت قالماز . مسلمانلره بوراه
خطرناکی ارأه ایدرکن کندیسى اولرک حسیاته هیچ باقسایور ،
و خیرستان آروپا شمدی نه قدر غالب اولسه ده فکر اولمز دیور .

بز اوله جگزه ، فکر اولیه جگ ! دوغروسى بویه محاکمه و موازنه
خارجنده فکر لرله خلق اولومه سوق ایدرک ، کندیلری آرقه ده
قالانلرک حرکتنده کی صمیمیتی آکلامق ایچون : دهايدک ، اولاسز
اولیو بیریگز ، سوکرده بز .. ، دیمکی خلقک عقلنه کتیرمک پک
لازم و ثوابلی بر ایشدر . بویه بیله رک و ایسته یه رک اولمکه اتحار ایتمک
دیلدیکی حالده بونی بالذات کندیسى یا بما یوب باشقه لرینی تشویق و توکیل
ایلمکه « اتحار متعدی » نامی و یریلسه سزادر . و بز مملکت مزده عالمک
بیلدیکی اتحار پک عادت اولمادیغی حالده بودر لوسی ، بالخاصه حرب
وغوغا مروجلری آره سنده پک مبدولدر . ایل مالیه قمار اوینایانلره
بیله ، ضرر و زیان توالی ایدینجه ضیق لیمق و وظیفه سی توجه ایدر ، فقط
ایل جانیه محاربه یه قوشان بز جابازلره هیچ توجه ایتمز .

وغفلة المرء عن حق لصاحبه

لؤم وغفلة عن حقه کرم

مملکته اولوم و خرابی دعوت ایدن بو یاقوش قلملر آرتق صوصه لر
و جنایت و ظن و روانه لرینه نهایت و یرسه لر .. بویه ، خارج و داخله کین
و حدت صاحبان و یومروق صالایان سردن کچدی سیاستیله دولت اداره
ایدیلیرسه ایشته بو حاله کبیر . افرادک مال و جانی تهله کلی سرگذشتلر
یولنده اسراف و افنا ایدرک کندى ملتنه دوستلغی اولمادیغی کوستردیکی
کبی اجنبی دولت لرله ده صاعلام بر مناسبت و مستقر بر دوستلق محافظه
ایده میه رک اون سنه ده اون بش دفعه دوست و دشمن دیکشیدیرن
آدملرک آنده مملکت بویه ییلدیرم سرعیتله باتار ، و کمال سرعندن
باشلری دونه رک باتدیغنه اینا نمایانلر بیله بولنور .
حرب و ضرب سیاستک محیطمزده کی سحرار نفوذندن ایچه بحث

ایندم . تدقیق ایدر سهك كورور زكه بزه متوالی فلا كتلر احضار ایدن
بو حالك متعدد سبیلری واردر . حرب ذهنینه عائد اولمق اوزره اك
وخیم تجربهلر ك تصحیح ایدمدیكى یا كلشاغمز ، آكلایشمز لغمز اوچ
نقطه ده تمادی ایتمش : اولاً عرض ایتدیكم وجهله ، مقدمات و نتیجه
عائد معقول و صاعلام بر حساب ایله دكلده دائماً جریان حسیانه
تبعاً كیردیكمز محاربه لر ك عاقبت طبعیه سی اولان مغلوبتلیرى ، اصلمز
و عامیانه سبیلره و بهانه لره عطف ایتدیكمز دن ، هر كچن محاربه دن
صوكره كلن محاربه ایچون بزده هیچ بر زمان بر فكر احتیاط و بصیرت
حاصل اولماش و دائماً حرب اشتهاسی ایچمزدده باقی قالمشدر . ثانیاً ،
محاور و مخاصم دولتلر طرفدن معروض اوله كلدیكمز آغیر تكلیفلی
غیر قابل قبول عد ایدر كن ، حرب ایتمه دن و مغلوب اولادن بویه بر
تكلیف ناصل قبول اولنور ؛ دیهرك منفعتمز و شرفمز موافق
كورمدیكمز او تكلیفك قبولی ایچون كویا مغلوب اولمق ده لازم برشی
ایتمش كبی فلا كتی تضاعف ایتدیرمكده بر مدار تسلی آره مشز ،
و جناب پیغمبرك ، غائب ایدیش بر محاربه نتیجه سنده تصادف ایتدیكى
حاله عقیدینه موافقت كوستردیكى « حدیبیه » مصالحه سی كبی بر سنت
سیاسیه دن ، ایجابنده درس امثال ألمق لزومنی تقدیر ایدمه مشز .
ثالثاً دوره غالبیتمز دن موروث بر فكر ضرور ایله ، محاربه نی
ایسته مه مك و صلح جو اولمق ، جاستدن خیاسته قدر بر چوق معایله
تفسیره مساعد اوله جق درجه ده فنا برشی عد اولتمش ، حیثلی و فداكار
انسان و دینی بوتون مسلمان اولومدن قاجار می ایتمش ، ذلله یاشامق دن
شرفله اولمك بیک كره مرجع مشز . حالبوكه محاربه دن قاجق ، محاربه ده
قاجق دكلدر . محاربه دن قاجینان سیاسی لر كندی جانلرینی دوشونمش

واسیرگه مش اولمازلر . ذاتا بر آز اولده سويله ديكم كچي اكثر يتله
مخاربه كنديليري كیده جك دكلدر . صوكره ، حميتي انسان ، ديني
بوتون مسلمان اولومدن چكينمز نه ديمك ؟ حيانك فدا ايديلسي ،
حياتدن داها قيمتلي وعلوي بر مقصدك تأمینی مقابلنده اوله بيلير .
بومقصد تأمین اولنه ميه جقسه ينه اولمليحي ؟ حال بوكه حياتي بودرجه
قيتمسز وهدر اولغه لايق اولان آدمك اولومي بر فداكارلق بيله
تشكيل ايمز . « ذلته ياشماق ، شرفله اولمك ، كچي تعبيرلر ايسه كسب
ابتدال ايدن ونه قدر چوق سوء استعمال ايديلس كچه لردر . بسوز ، ملتك
بتون افرادي اولمك معناسه محمول اوله ميه جفتدن ، بر ملت حسابنه
ذلته ياشماق مقابلنده فرض ايديلن شرفلي اولومك ، فضله از يلك
واضع حال درجه سنده مغلوب اولمقدن باشقه معناسي اوله ميه جفتي جهته ،
اومت ايچون بوندن صوكره وضعيتك داها زياده ايم وسفالت ومذله
محكوم اوله جفتده شهبه يوقدر . بوضورتبه ، سوزده شرفله اولمش
وحقيقتده بقيه حياتي سوروكله مكده بولونمش اولان ملتك ماضيده
براقديني نامي ، حاله منتقل وتلافيسي غير قابل بر خرابي بهاسنه
قازانيله يغندن ، بويله برماضي ، قالانلر حقتده مدار مفخرت اولمقدن
زياده وسيله مرحمت اولمق قيمتي حائزدر . بونقطه يني اوزاتمغه نه حاجت ؟
جهاددن مقصد « اعلاء كلمه الله » اوله جق دكلي ؟

بز ، اوزون برماضيدن بري ثروت نفوس ونقوديمزي سرحدلره
نثار ايدرك بيتيرمكه چاليشيركن عسكردن معاف اولان تبعه مزك خانه
لرندن بركت تناسل فيشقيريور ، وبزم حرب ضايعاتيله سونن عائله لر بمزك
قايليري قايانيركن اولنر ايچون ، فضله اوله رق صنعت وتجارت قايليري
اچيلوردي . باشقه ملتله برارزه بومدني ساحده مسابقه ومجادله يه

کیریشسك [۱] ولتمزى آرتق اولوم يوللرينه دكل ده ، بويله جه ،
 ياشامق يوللرينه سوق ايتسه ك . . محاربه يي ده بوجهتلردن قوتلى اولان
 ملتلر ياپه بيلير ، قوروقورويه جرأت و جسارت كوستر نلر دكل . . بزبوجرأت
 و جسارتى بك سوه استعمال ايتدك . هله خلقمزك ، بو خصوصده هيچ تشويق
 و توصيه به احتياجي يوقدر ، حرب ميدانلر نده يوز بيكلر جه اولمكده قصور
 ايتيمپورلر . بعدما بزم ، مملكتمزه واستقلالنزه صاحب اولمق ايجون
 عالمه قارشى شجاعتمزي دكل ، لياقتمزي اثبات ايتك احتياجنده اولديغمزي
 بيلملى بزاوت ، خلقمزك شجاعت جهتيله ده برقصورى ، برقصانى وار كه
 اوده يته مدنى شجاعته عاندر . دنيانك قوص قوجا دولتلرينه قارشى
 قويتمقدن چكينيكي نفسنه عار عد ايدن ملت ، داخل نملكتده ايكي
 بوچوق ظالم و متحكيمه قارشى قويا ميور ، و بوندن عار لانيور . دأما
 شيرازه اداره و انتظامك مختل اوله رق قالمسنه سبب اولان بو قورقافلنى
 اوستمزدن آتفه بك زياده محتاجز . تحكم آلتده حرىته صاحب
 اوله ميسان و بو خصوصده فداكارلقدن قورقان فردك ، ذلتله ياشامغه
 بدل ، حرب و ضرب يوللر نده شرفله اولمكدن بجنه نه حق اوله بيلير ؟
 دها غريبي وار : نافع و يا مضر اولديغنه باقمايه رق ، حرب و ضرب
 مسائلنده محترز و متأنى داورانمى قباح عدايدن محيطمزك حالنه كوره ؛
 سرحدلرده حياتى تهلكيه عرض ايتك شويله دورسون ، عندالايجاب
 حربك مملكتمزه خير كتير و بكتير ميه جيكي موضوع بحث اولدينى
 صره ده رأى حقيقيسىنى بي پروا عرض ايتمكدن قورقان مرأيلرك
 [۱] واقعا آره صره بزم ايجون بو احتياجلرك اهميتندن ولزومندن بحث
 ايديلير ، هاشم بك ده كتابنده بحث ايتمدر . لکن حربه انهماك مسلكيله بونلرك
 جي غير قابل اولديغندن حرب و ضرب طرفدارلرينك بو مسئله لره اهميت ويرمى
 جديتدن ماريدر .

ایچمزه حدوپایانی یوقدر. بوندن صوکره خلقمزه ویریه جک جسارت
وشجاعت درسلرینک اک لازم واک نافع قسمی ، مملکتمزده بویله
مدنی و اخلاقی سجه لری تأسیس و تعمیمه عاندا اولان درسلر و نصیحتلردر.
دوغرو سوزه رواج و یرمک ، حق و معدلته مظاهرت ایتمک ، و بو
مقصدله ایجابنده درجه درجه فداکارقلری کوزه آلق هر بریمز
ایچون اک عالی وظیفه اولمالیدر . واحتمال که داخلده و کندی آره مزده
بو وظیفه لری اهامل ایتمه مزک جزاء مغنویسی اوله رق خارجی بلالر
اوزریمزدن اکسیک اولمایور. ذاتاً بر حدیث شریفده : (ایچمکرده کی
قلاری امر بالمعروف ونهی عن المنکر ایله یوله کتیرمزه کز جنساب
حق ناشکزه او یله بلالر مسلط قیلارکه بو بلالردن قور تولوق ایچون
آرتق اییلریکمزک اللهه یالوارمسی ده فائده ویرمز .) بیوریلشدر. امر
بالمعروف ونهی عن المنکرکه (کتم خیرامة اخرجت للناس ...) آیت
کریمه سنده امت محمدک اک برنجی وصف بیزی اوله رق ذکر ایدیلیور.
بوراده بالمناصبه خاطریمه کلدی : سلیم اولک و قتيله ، آره مزده بوتسان
تبعه غیر مسلمه حقتده یا اسلامیتی ویا سینی قبوله مجبور طوتولمیرینه
دائر اولان تصویر ، زماننده کی علماء دینک مخالفق ایله عقامته
محکوم اولمش . بو حکایه بی لسان تنقید ایله یادیدن سیوری عقلیلریمز
بولنور. بجه حق و معدلته مفاير حسیات دینه نک حقی حسیات دینه
اوله میه جفتی تقدیر ایدن او علماء دین ایله فکر فضیله سرفرو ایله یین
او پادشاه معظم ، مسلمانلرک دور شوکتنده ده ، دور ضعفنده ده بیجیل
وتکریمه لایقدر . ایشته باقیکمز : دینی فکرلر وحسلرله ملی فکرلر
وحسلرک فرقی بویله اینجه نقطه لرده کنیدی کوستیروملیت دستورلری حق
ومعدلتن آریلا بیلدیکی حالده دینی دستورلر آریلاماز ، بلکه حق
ومعدل کی شیلر بالذات دینک دستورلری جمله سندنذر .

براده ، حسیات اسلامیہ نك نجابت و زراعتله تمایزی کوسترن
بروثیقه دها ذکر ایدہ حکم: حرب عمومی متارکھ سنی متعاقب استانبولده
تشکل ایدن دیوان حربده ارمنی تهجیر و تقبیلنه دائر محاکمه لر
جریان ایتشدی . او محاکمه لرك برنده « بوغازلایان » مفتیسنك ، النی
ایمانلی کوکسنه قویارق و کوز یاشلریله آق صقالنی ایصلاتارق ، بعض
مأمور لر طرفدن او حوالیده ایقاع اولنان ارمنی مظالمه علناً شهادت
ایتدیکنی غزته لرده او قودق .

آوروپا دولترینك ، اسکیدن بزه عائد برظن و ذهابی وار ایدی ،
تورکلرك ، متعصب نامیله یاد اولنان قسمنی [۱] ملل غیر مسلمه ایچون و بلکده
بشریت ایچون تهلکلی انسانلر عد ایدرك اڭ زیاده بونلردن ، بو حقیق
مسلمانلردن توحش ایدر لر دی . تورکلرك ، اسکیرلی ایله یکیلرینی
دھا ای طایتدیره جق صورتده مشروطیتدن سوکره توالی ایدن تجارب ؛
الله قورقوسی طاشیبیان حقیق مسلمان تورکلرك روحنده کی اصالت
و عدالت حس طرفکیری ایله تزلزل ایتیه جك در حده اولدیغنی ،
و : (التعظیم لامر الله والشفقة علی خلق الله) دستور دینسنه صمیمتله
مربوط بولنان بو قسم انسانلرك ، (مظالم) نامیله بلا تفریق جنس
و مذهب حقوق عبادت تجاوز ایدیلکده کی مسؤلیت اخرویة نك عظمت
و اهمیتنی تقدیر ایتدکلری جهتله بویله انسانلردن کیمسه یه فالق
کلیه جکنی و بونلره قارشى اوزاقدن اوزاغه پرورده ایدیلن حس
توحشك ، سوکره دن توره بن ساخته مسلمانلر حقنده لایق اوله بیله جکنی
کو-تردی .

[۱] حال بوکه (تعصب) دین اسلام نظر نده مدموم اولدیغندن اکثریتله
متدیئرلر حقنده استعمال اولنان بو تعبیر محتاج تصحیحدر .

دیانت و ملیت رابطه لربنك مقایسه می میخندند جریان مناسبته
سوزی اوزون وادیلره سوق ایتشدم . بو اوزون وادینك ، شیمدی
واصل اولدیغیم نقطه سنده ، سان که تصادفاً اصل مسئله ایله قارشیلانمش
اولدیغمدن ، آرتق قارئیریمده فضله کلال و ملال ویرمه مک ایچون
کندی صده عودت ایتش عد ایدیم ، بو التصاق نقطه سنی تعقیب
ایدرك بجنه نهایت ویرهیم :

شوراسی شایان دقتدرکه اسلامیتده منافع شخصییه و ملیه اهمال
ایدیله مکه برابر مسلمانلرک ایدم آلی بو منفعتلردن عالی و آلهی برشی
اوله جقدر . منفعت حسی طبعی و لازم برشی اولقله برابر بونی هرغایه نك
فوقده کورمک ناصل شایان تمیب برقیصه ، فنا بر خودکاملق ایسه
ملیت حسی هر شینه ترجیح ایتمک ده ینه او خودکاملق نقیصه سنک بر
پارچه سنی محتوی اولمقدن قور توله ماز . چونکه ملیت حسابنه حرکت
ایدن آدم ، او ملتك افرادی آره سنده کندی شخصی حسابنه قاتمش
ویناه علیه آرز چوق طرفکیرانه و خودکامانه بر مقصد تعقیب ایتشدر .
مسلمانلرک مقصدی ایسه دهها نزیه ودهها نجییدر . هر شینه ترجیحاً دین
ایچون یعنی الله ایچون چالیشه جق اولان مسلمانلرده مقصدک علویتی
نامه بیوک بر عشق حیتله هر فدا کارلق اختیار ایدیله چکی ایچون کندی
ملتربنك تعالیسی بو صورتبه دهها ابی تأمین ایدیش اوله جنی کبی بو
حس ایله حرکت ایدن ، مسلمانلر ماشقه ملتله قارشیده مضر بر عنصر
اوله مازلر . خلاصه هر آدیغی الله ایچون آتان و هر حسابی اوکا کوره
یوروتن آدمدن - که مسلمان بویله اوله جقدر - نه نفسنه ونده کله نك
معنای عمومیسيله دیگر لرینه ضرور کلمک احتمالی یوقدر . حال بوکه دینی
واللهی برینه ملتق دوشونلر هیچ اولمازسه دیگر ملتله قارشنی کندی لرینی حق

وعدل ايله مقيد كورميه بيليرلر. دنجي اولموق « Chacun pour soi et Dieu pour tous » ضرب مننده اولدغى كى هر كس ايچون اولمقدر. قال تعالى : (قل يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم...) ايشته جمعيت بشرية حضورنده دنجي ايله ملتجينك فرقى دينه واللهم مربوط اولمايان آدمك، كندى حريم منفعتدن اوزاقده قالان ملتقى ده صميميله دوشونه جكنه بن ايتامام يا !

عائله حياتى ، تستر مسئله سى ، قادين حقوق

« مملكتزده بحق نهلكل اولدوغى يك چوق دفعه تجربه اولسان شو موضوع حقدنه سربسجه ، پرواسرجه سوز سوبه مك كوجدر . بن بوكوجلكى استخفاف ايدن بر جسارتى كافي درجه ده كندمه كوربورم . اولامعين اولارق هيچ بر كيمسه نك ناموس سزاقنى تشهير ايتك قصدنه دكلم . ثانياً بر فردى اولماق حقيقتيله علاقه دار اولدوغم مملكتك ، آرتق كتم ايديله من اخلاق مرضلرني داه ا آجيق وصيمي برلسانه تشريحدن مقصدم بوكا فضله بر اهميت ويرديره رك فنانى ازاله چاره سنه وطنداشلمى دعوت ايتكدر . ناموسه جدا حرمتكار اولانلرك ، صحيحاً ناموس پرور اولانلرك وظيفه سى ، بانا قارشى نفرت وحدت كوسترمك دكل ؟ - حرمت كوسترديكم ايچين اعتدال و تدقيقه لزوم كورديكم - ناموس ملتق بمله برابر نزيه بر فكر وحسك تلقيسنه كوره محافظه چالشمقدر . مع مافيه بانا كم اعتراض ايدرسه در حال جواب ويرمكده حاضرم . »

« عائله حياتىك تفسخاتى شرح ايتزدن اول آوروپاليلاشمق ايسته بن استانبولله استانبوله بگزه بن مدنى (!) شهرلى ، اسكى عتقنه لرينه اولدجه مرتبط قالمش اولان شهرلردن ، قصبه لردين ، كويلردن آيرمايه لزوم كوربورم . »

« طشره ده [طشره ديمكده ايكنجى قسمى مراد ايدبورم] عائله اساسلى - موجود اولان بر طرز حياتى ادامه اعتباريله - داه ا متين و منتظمدر : عيني محيطك ايچنده كى ارككلرك ، وقادينلرك ذهنى ، هينى قالدن چيتمش يك رنگ باصه لره بگزور ؟ تفكر و تحسسده برى بريتك هينيدرلر . اركك مطلق صورتده

حاکم ، قادیانده مطلق صورتده محکومدر . آنادولو کولبرینک اکثرینسندم ارککندن فضلہ چالیشان، ارککی کبی چیفت سورہی زوجہلرده وار . لیکن بو برعمومیت تشکیلی ایتمز . طشرده زوجینک عمومیتله تقسیم وظائفی شو وجهله درکه زوج ، اوینک خارچنده اولان وسیلهٔ معیشتیله مشغول اولور . زوجہده او ایشلرینی کورور . چالیشماق، هرایکی طرفک زمانی اشغال ابتدیی ایچین ، موقع معیشتک، محیطک، ذهنیتک مساعدہسی ده اولمادی ایچین کزیمک واکلیمک فرصتلی نادر تصادفلردندر .

« ذهنیتی ، احساسی بری برینه مشابہ، وضعت ووظیفه لری معین، مادی ومعنوی احتیاجلری ده محدود اولان چیفتلرک مزاجه قدر حیاتیلرینی ناصل سوروکلیه چکلرینی انسان تخیل ایدہ بیلیر . طشرده عائله حیاتک مسعودانه اولدیفنی ادعا ایدہ چک دکلم ، اکثریتله قترک ، ضرورتک ، تحکملرک آلتنده ازلین ارککلر ، خسران حیاتک بتون انقاملرینی رفیهلرندن آیر کبی اولرله تحکم واشکنجه ایدرلر . قادیان اهل بر حیوان درجهسندہ هردرلو مشقتلرک آغیر یوکنه تحمل ابتدیی کبی زوجنک تحکمنه قارشیده عصباندن زیادہ اطاعت کوسترر . نه ارککک تریهسی، ذکاسی، ذهنیتی قادیانه قارشی داهای حششناس، داهای مشفق ولام اولماسنه نهدہ قادیانک تریهسی، ذکاسی، ذهنیتی بومعقلرله، بوتحکملرله ایچین تحملہ مجبور اولدوغنک سبیلرینی وقورتولوق چارهسی آوامایه مساعددر . نیجه شو اولبورکه هرایکی طوف - ای، فنا - بو حیاتی سوک دقایقهسنه قدر یاشارلر . ایفته شو سبیدندرکه ، طشرده طلاق یوزده بهن ونهایت اونی کچمز . آوروپالیلاشق ایستہین استانبوله واستانبوله بکزہین شهرلرله کلنجه بوراده طلاق نسبتی طشره نککنه قیاس اولونامیہتی درجهده عظیمدر : یوزده یکریمی ، اوتوز ، حق الیدین فضلہ ... »

« بو نهدندر عجیب؟ مکتبلرده تحصیل کورہ نلری، دینله مملکتله رابطه لری

محو اولماق اعتباریله نفوس عمومیدن تنزیل ایتمل دیمعدم . شدیدی ده اصلیتی،

اسکی عنعنہلرینک روحنی غائب ایدن ، شخصیتسز ، روحسز وعائله تشکیلی

ابتدیکی نادر اولان مدنیشمیش (!) ارککلری ، قادیانلری بو تنزیلانہ علاوه

ایتمل دی بهچکم . اوت، ازدواج ایدنلرک یوزده الیسی آریلدور، بونلر مملکتک

نفوسنه اکثریایک برچوجوق علاوه ایدہ میورلر . آنحاق بیوک برحسن ظنله

نسبتی بزرده الهی درجه سنده صایلاجق آریلامایانلرده اولونجه یه قدر روحاً
بری برندن پک آریدرلر. طرفیندن برنی یا پاره احتیاجی، یا جسمایتیه - حسن
وفکره دکل- بیسی برحرص ایله مفتونیت، یا خودده عادت خلانقده حرکتدن
احتراز کبی بر اندیشه خجالت، بوقیدی قیرمقدن منع ایدر. بونه ندر عجباً؟
سؤالنه بن شو جوانی ویریورم: آوروپالیلاشماق ایسته یین استانبولله، استانبوله
بکزه یین شهرلرده کیلری - طشره لیلر صنفه ادخال ایده بیله چاه اولانلردن
باشقه سی - برر برر تدقیق ایدیکنز. کوره جکسکنز که منور دیدیکنز ارککلر
وقادینلر ملیتلی اعتبارله فکرأ وحساً بری برینه مشابه اولماق قری درجه ده
حتی عینی ملتنن اولانلرده بری برینه معناً بکزه منلر. تحصیل کورمش اولان
اون ارککلک دوشونجه سی قارشیلانلر بیکن: انسانده فکر ونظرک، فرعی
سجیه لک اختلافی طبعیدر؛ لکن بونلر آره سنده - سجیه دیمه جکم، چونکه
سجیه سز اولدوقلرخی اولدن اثبات ایتمدم. - طرز تفکر و محسوس اعتباریله بیوک
بریا باجمیلیق بولندیغی کوره جکسکنز . . . .

« اجنبی النده تعلیم و تربیه کورن خام قیزلرک هویت معنویه سی برلی
مکتبلرده اوقویانلرک کئندن داها اصلیتسزدر. معیفت و اصول معاشرتده بر
اجنبی طورخی تقلید ایدرلر. بر اجنبی قادین کبی کینمک، بر اجنبی قادین کبی
باتاق، توات و اطه لرخی تعریفش ایتمک، اونلرکبی دانس ایتمک، پیا نوجالمق،
اونلرکبی سر بست کوروشمک، اونلرکبی کزیمک واکلممک ایسترلر، ذهنیتلرینه
کلنجه کندی دینلری، اخلاقلری، عادتلری، موقعلری، وظیفه لری حقنده
طرز تفکر و محسوسلری مستقر اوله مادینی کبی موجودیتلرندن صدور ایدن بو
تقلیدی حالات و اطوار ایله اولرده ایکنجی بر ذهنیتده کسب استقرار ایتمز.
بوتون یابدقلری بویه مستقر بر ذهنیتک صمیمی تجلیاتی اولمقدن زیاده صرف
تقلیدی و ظاهریدر. بالخاصه بوز سرده قادین موقع اجتهایتسه قارشی مدهش
بر عصیان وار :

اجنبیلشمکه اوزه ن قادینلریمزدن، اویله لرخی ایشیتدم که خریستیان
قادینلرینک راهلر واسطه سیله کناه چیقارمالرینه بیهل ایمره نیورلر،
وبکه نیلمکه هیچده لایق اولمایان بویه بر اصولک مسلمانلقده یوقلغنی
بیوک بر محرومیت تلقی ایدیورلر. یابانجیلری، باخصوص آوروپالیلری

تقلید ایتمکدن آیینان ذوق جنتله ، دینمک انک علوی احکامنک قدری
 یلمدیکنی کویسترن شو مدهش مثاله باقیکنز . مسلمانقلده ایسه
 انسانک ، اللهنه نتیجا ایتمک و کناهنی عفو ایتمک ایچون هیچ
 برواسطیه احتیاجی یوفدر . اسلام تلقیسنده جناب حق ، کناهلری عفو
 ایتمک ایچون باشقه سنک توسطی شویله دورسون ، قولک کناهنی باشقه سنک
 یلمسنه بیله راضی اولماز ، کناهی ایشله مک کناه اولدینی کبی ، باشقه سنه
 سویله مک ده بر کناهدر ، حسب البشریه واقع اولان کناه ، زمان
 وقوعندن ، بارکاه عفو عرض اولنه جفی آنه قدر ، قول ایله اللهی
 آرزوسنده قالمالیدر . حال بوکه زواللی خریستیان کناهی ایشلهدیکندن
 زیاده پاپاسه سویلهدیکی آناده انسانقلجه سقوط ایدر . بوکا مقابل ،
 دینمک تلقیسنده کی نزاکت و تراهنله برابر انسانک عزت نفسی و حجاب
 عصمتی محافظه خصوصنده کی شودفته حیران اولمق باقیشیرکن ، خریستیانقلک ،
 یوکسک نکتهلردن خالی و بلکه محاذیر ایله مالی اولان « کناه چیقارمه »
 اصولنه غبطه ایتمک ایچون ، انسان ، یکی تورکلره مخصوص ضلالتلره
 محکوم اولمق لازم کلد . ملت و مملکتیجه ناصل اقراض ایتمکده
 اولدیغیزی پک کوزل تشریح ایتمکده اولان مؤلفی دیکله مکده عودت
 ایدلم :

« اجنبیلشمش خام قیز دوشونورکه کندیسیده اجنبی و خریستیان برقیز
 کبی یچین چارشافسز کزه میور ؟ ایسته دیکی ارککله یچین کوروشه میور ،
 ایسته دیکی بره ایسته دیکی زمان یچین کیده میور ، بو یچین لر حسابسزدر .
 اولندن کلدیکی قدر اخلاق و عادات خلافتنه حرکت ایدر . معلوماتی سطحی و ظاهری
 اولدوغی ایچین اسلام عقیده ، اخلاق و عاداتنک خصوصی مراسیمله درجه ارتباطی
 تدقیق ایده بیله جک درجه ده برانکشاف ذهنی به مظهر اوله مادینی ایچین مراسمی
 تغییر و یا احوال ایتمکله بالذات عقیده ، اخلاق و عادات علینده حرکت ایتمکدنک

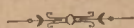
فرقه و ارماز . ايشته بونك ايجوندر كه قاديتلك تحصيل كورمه مشلزله تحصيل كورمه مشلزله آره سنده بيله ضد ، متباين برتلق ، براوجوروم وار ، چارشاق ، پجه سي ، اندامك تناسبي ، چهره سني كيزله يمه جهك شكاده اولان خانلره . اسكي سيستم چارشاق كينمش خانلرك نفرته ، استعمارله باقديني ، حتى قابا كقرلر صاوورديني قاچ دفعه كوردم وايشندم . اونه كي بونجاوزي ، بريكنك آيدالغنه ، جهلنه مدنيتسزلكنه و پرر(؟) شمدي بوسيتون مكتب كورمه مشلزله برابر اوچ زمره اولان قيزلري ، برل واجتي مكتيلرده تحصيل ايتمش ويا هيچ اوقومامش اركللري قارشى قارشى به كتيريكز . بونلرك مختلف ولايتلر اهاليسندن و آرزوق بر خصوصيت اولان مختلف سمترلسكنه سندن اولديغني ده علاوه ايديكز . عااله نك تلقينه كوره ده كيشمش ايلك تربيه سي ، تحصيلي ، عقيدة و اخلاق ، مادان خلاصه تفكر و تحسسي اصلا بري برينه بگرمه من قيزلر واركلردن - بزده جاري اولان اصول ازده اوچ دائره سنده جيفتلي تفصيل ايديكز ، ياقين بر آتیده ، احترامك ايلك دوره شدق كچكدن صوكره بونلرك اكثرته افتراق ايدجكارغي ضروري عدايده جكسكز . ناهل ايمك ايشته ين اركلده آلاجانى قيزك جسمانيق حنفته آرزوق بر فكر مقرر وار . قيزده اولهدر . محترم قارثلرم بيلرلر كه حسن ، مطلق دكل نسيدر . بونسبت ، اقليمه ، ملتله ، هيئت اجتهاهلره حتى شخصه كوره تبدل ايدره سزك كوزل بولدو و سگز نجه چيركندر . قضيه نك عكسنده عيني تبجه واره حال بوكه قيزي انتخاب ايدن اركلك دكل ، اونك آنه سي ، همشيره سي ، هر حالده بر باشقه سيدر . معمافيه مدنيتشمش (!) عااله قيزلري واركللري بعضاً حق انتخابي بالذات استعمال ايدرلر ، بونك باشلانيفيجي هر حالده بر تصادفدر : كوبري باشنده ، چارشيدة ، مسيره يرلرنده ، قومغو اولرده ، سواقده ، واپورده ، قابنده ، راست كله برسما ، يا اركلك ، يا قيزك خوشنه كيدر . كوزلرده كوچوك بر معنای تقدیر و اشتياق ، دوداقلرده فراري بر الدرای وفاق و سرور و بونلرك تدريجاً انكشاف نهيئت مكتوبلاشمه واك نهيئت ملاقات و مكالمه به منجر اولور . سه وويده وارماق ، سه وويده آلماق نظريه سي كوندن كونه تأثيري آرتديريور : لکن بو طرز حركتك فردا ايچين مدهش بر سقوت اخلاق حاضر لاديفندن هرايكي طرف بي خبردر . دينك ، اخلاق و عاداتك تجمل ايتديكي مراسم علمينه حركت ايمك تجريره سي بر كره

یابد قدن سوکره بیلیم که هانکی قوت ویا نفوذ خارق العاده، بو، کندی ماداتی،
و بو عصار ایله باشقه لرینک تعیب و تقیداتی استخفاف ایدنلری اخلاق سزلفه
دوشمکدن منع ایده بیلیر ؟ »

« بزده کرک ارککلر ، کرک قادینلر کوردکاری تعلیم و تربیه نتیجه سنده
کندی دین ، عقیده ، اخلاق ، عادات و عنعنه لرینه قارش قیدسز لکه دوشدکاری
کی باشقه عقیده ، اخلاق ، و سائره بی ده نفسلرنده تأسیس ایده مدکاری ایچین
شخصیتسز ، هوشسز ، رنکسز ، صانکه سیاستنک خطوط خصوصیه سی
سیندیکی ایچین هرکسه ویا هیچ کیمسه یه ده بکنزه من مومیلر کییدر لر . صمیچی
تحسلسرینک معکسفی بری برنده بولامایانلر مشترک بر حیاتی اوزون مدت
باشایامازلر . صمیچی حس ایده بیلیمک ایچین برنجی شرط ایکی روحده بر
اصلیتک ، برصالتک موجودیتیدر . مختلف تأثیر آلتنده اصل روحی ده کیشن ،
هویتی استحاله یه اوغرایان وارقلرده بونی بولماق محالدر . »

« اصلیتی غائب ایدن تورک - عثمانلی عائله لرینک اتحاد ایده بیله جکی نقطه لرله
هرشیدن اول شخصیتسز لکده ، سوکره ذوق و سفاقتده ، اکلنجه ده ،
سوسلنمکده ، شهوت پرسلکده در . »

« حس ناموس »

« دنیانک هرکوشه سنده قادین ناموسنک طرز تلقیسی باشقه باشقه در -
تورک - عثمانلی عائله سنده ناموسک قواعدی دین اسلامک احکامنه کوره تعین
ایتددر . (بو قاعده لر دن برچو فنک ، بالخاصه ستر مسئله سنده تلقی دیننک
استحاله یه اوغرا دیندن بینه ستر مسئله سندن بحث ایده حکم) دین ، قادینلرک
افراد عائله سندن ، تعلقاتندن هانکی ارککه محرم و کیملره نامحرم اولدوغنی
تعین ایتددر . »

« عورت محنک نه وجهله ستر اولونا جقدی شرعاً معلومدر . ایشته بو
اساسلره و اخلاق دینی یه رعایت ایدن قادینلره (عقیف) و ناموسلی دینیور .
عقیده وجدانیه نک تطاهرات خارجییه سی ، و جائبی ایفا اولدوغنی کی قادین ده ده
ناموس بومراسم معینیه هر بو طدر . قادین شریعتنک تحدیداتنه ، اخلاق دینی یه
توفیق حرکت ایتدکجه ناموسلی در . دیمک اولیور که ناموسک هلام خارجییه سی
مراسمدر . تورک - عثمانلی عائله سنده هرشی کوره نک اولدینی کی ناموسی

دخی بالجحا که ادرك ايدنلش بر فضيلت اولمقدن زياده صرف تقليددير .
قادينلر يزدده کی بو تقليدی حسه باشقا ودها قوتلی احساساتک غلبه چالسی
هر زمان قابل اولدوغی قبول اولته بيلير . قادينلرک جاهل زمهره سنده بو حسی ،
احتمال که ايلک فرستده ، ايلک تجربه يه يکيلمک استعدادینی حائر در . تحصيل
کورمشلر ايسه بالذات بو حسی ابطال ايديورلر . بو وجهله درکه ناموسک
مربوط اولدوغی ، تظاهر ايتديکی مراسم اهل اولندوغی دقیقه دن اعتباراً
سقوط اخلاق باشلايور : »

« مثلاً قادينلر دار برچارشافک ايبک التوالری آلتفده وجودک حظویرمی
حطوطنک ارتسامنده قولارک ، کردانک چيلاقغنده خير يستيانلری تقليد ايتمکده
بأس کورميورلر . خير يستيانلر حتی کاملاً چارشاسنر دکلی ؛ ايجلرنده
ده قولته کز نلرده وار . بويه ده قولته ملاحظه لرله يابدق لرني ضرر سز ومعذور
کورميورلر . دوشونميورلر که خير يستيان قادينلر بوضورتله آجيق کينمکه کوچوک
ياشدن بری آيشمش ، خير يستيان ارککلرده کوچوک ياشدن بری قادين
آره سنده بولته رق قادينلرک يوزنی ، چيلاق قوللرني ، کردانی کوره کوره
نظر نده بو برحال طبيی ، علی العاده برشی اولش ده اونلر ايجن بوچيلاقغک
بزدده کی قدر محذوری قالمش . بزم قادينلرايشته بونی دوشونميورلر . وچيلاق
قوللرني ، کردانلرني برايکنه کي ايصيران نافذ نظرلرک ذوق بدیعنی سواقده
هر آدم آندجه حس ايديورلر . وایشته بو تحسس لذت ، تقليدی اولان
حس ناموسک ايلک معلوميتدير . تورک - عثمانلی عائله لرنيک خاصة منور

قسمنده روحاً بری برينه بابانجی زوج زوجه لر ، صانکه خفی وضمنی

برمعاهده ايله بری برينک اخلاقسز لغنی مسامحه وتروغ ايديورلر . فضيلتکارانه

برحيات مشترک برينه زوج وزوجه منفرداً ذوق وبختیاری وسيله لرني تحری

ايدرلر . ارککلر بيراخانه لر ، قارخانه لر ، عمومخانه لر دوام ايتمکدن ، هر دلرو

اخلاقسزانی ارتکاب ايتمکدن چکينمه يورلر . [غير مشروع مناسباتده بولان

ارککلرک ناموسسز عد ايديله سنه مقابل بويه بر قادينک بالعکس ناموسسز

ييلنمسی ارکک حاکميتنک اک مشؤم نتیجه لرندن بریدر .] »

« تورک - عثمانلی عائله سنده ارککلر وقادينلر بحق بری برينه لايقدرلر .

لکن اعتراف ايتلی که - تفوق وحاکمیتی اعتباريله تأثيرينک فائق بق غیر منکر

اولان - ارککلر در که قادیلری فالغه سوق وتشویق ایدیور . انسان بونتیجه به عمیق بر ملاحظه ایله واصل اولاییلیر . معافیله بنم شخصی مشاهداتمه بک چوقدر . « ن - ر » اسمنده مکتب عالی مأذونی ، منور فکری بر بک بیلم که بر فاحشه یی زوجه لکه قبول و عاٹله سی آرسنه ادخال ایتدی . بر فاحشه نك عقیف بر زوجه اولسی بحال اولدوغنی شووجهله قبول ایتک ضروری اولور که اک چیرکین و مستکره تحسینات ایله روحی وفکری آلوده اولان و کیرلی خاطره لرك دماغنه منقوش بولدوغنی بر انسانك ذهنی عقیف بر انسان ذهنه نقلیب ایتک ممکن اوله ماز . « ن » بک بونك تأییداتی ، یعنی زوجه سنك غیر مشروع مناسبته بولوندوغنك دلیلی بالذات کورمیش ایکن اونکله یاشامقده دوا ایتدی . چونکه سه ویورده ی (!) حیثیتسزلکک سیاه تمغاسنی شیمی دی آلتنده طاشییان بو آلقاق بر آرز صوکره عاٹله سی ایچنده کی قادیلردن برینک بر خوجه یی سودیکنی کورده ی . زواللی قادین و ملعون حریف ! - هوت بو ، قرقلق بر حریفدر - بو حرکتی ایله عاٹله سی آرسنده داهانه قدر مشغوم تأثیرلر او یاندیردیغنی ایضاحه لزوم کورمیورم .

« ارقاداشلرمدن « ع » بکله بانا طایتیدینی برذات وار . بو آدم متأهل ایکن قادیلرله اکلندیکنی زوجه سنندن کیزله مه مکده بر بآس کورمیورمیش . ایکی چوجوق آتسه سی اولان زوجه نلکده نهایت دوستی اولمش . « ع » بک بودرت رکنلی معاشقه نك اشخاصنی برر برر بانا کوسترمشدی . غریب بر تصادفله برکون دردینی بر آراده کوردم : ایکی قادین ، بری زوجه ، بری زوجک دوستی ، بونلر بر قادین غروپی آرسنده ارککلره باقیورلر . زوج و زوجه نك دوستی ده ارککلر آرسنده کزینیور . احتمالکه ارککلر و قادیلر هپ بری بری طانییورلردی ! ارککلری قادیلرک سقوط اخلاقی به سوق ایتدکلرینک الیم بر نجر به سنی ده

ایبیتیم : کنج ، منور فکری برذات ، ینه منور بر قادیله ازدواج ایتدی ، رفیقه سنی آرقه داشلرینه بریاش اورتوسیه چیقارمقده بر محذور کورمدی .

زوجک اوده بولونمادینی زمانلرده ارکک مسافرلری ، زوجه سی - بر آوروپالی قادین کی - بالذات قبول ایدیوردی . نهایت زوجه ، قوجاسنك باش اورتوسیه حضورینه چیقاردینی وا کثریا مسافرلکه کلن بری سودی ! نتیجه : زوج

ایله زوجه آریلدیلر . خام ، سودیکيله ازدواج ایتدی . لکن بر آرزوکره

برباشقهستی ده سودی . یوقاریده دیدیکم کی حس ناموس تقلیدی برحسدر ،

کوره نکدر . و برطاقم مراسمله تجلی ایدیور . قادین یابانچی بر ارککله یوز

یوزه گلز ، یالکزجه ، برآرده اوطورماز ؛ چونکه برکره بو ، خلاف ناموس

تلق اولومش ، دوشونجه ، دویغو بویله . بسیط برحماکه ایله باللات قادین

بو مراسمی استخفاف ایدیور ، یاخود زوج ، رفیقه سی بو یوله سوق

ایدیور . حال بوکه قادین یابانچی بر ارککله یالکزجه بر او داده بولونجه ، تربیه

ویا تاقی اساسینه کوره محذور برهن بره ذهنتده جانلانیور ، ارککده او یوله ،

تهایت هرا یکی طرف بو تاسدن ، بو یالکزلقدن استفاده یه قالدیشیور . برکون

موداده سینهماطوغرافنده ایدم ؛ کنج بر مسلمان قبری یاننده ایکی ارککله

کلدیله ، او کزده کی صیره یه اوطوردیلر . ارقاداشم دوقتور « م » بک :

— بوخام قیز کچن کون برینه نشانلندی ، نمانلیسی برابر دکل ، یاننده کیلر

غالباً اقرایی ! — بر آرزوکره کنج ، شیق اوچ ارککده کلدی . خام

قیزک یاننده کی ارککلردن بری بونلره آشنالق ایتدی و یالکز ارکک آرقه داشنه

کلنلری پره زانته ایتدی . سیناماطوغرافدن چیقینجه یه قدر بونلری تدقیق ایتمکدن

برآن خالی قالمادم : ارککلر ، صوقلقی حس اولوناجق درجه ده نازک ، شن ،

پرکو اولملردی . خام قیزک کوزلردن فرار ایدن بر احتراز وخشیتله برابر

برلعه احتراض پارلا یور ، سونیوردی . متهیج اولدوغنی حس ایتدم .

هیچ شبهه سزار ککلر بوفضله نزاکتی خام قیزک خوشنه کیتمک ایچین یاپیورلردی .

ناموس حسنی کندیلرنده تقلیدی اولان ، ناموسی شیمدی یه قدر باشقه تورلو

تلق ایدن بو ارککلردن بردانه سیله خام قیزک تنها برکوشده قارشق قارشق یه

اوطوردقلرنی تمجیل ایتدم وباشمی چویردم . »

« قادینلری اخلاقسزانه سوق ایدنلرک بر قسیمی ده مکتب چوققلر بدر :

مکتب ، بر دارالتربیه بر فضیلت اوجانغی اولوق لازم کلیرکن بزده مع التأسف

اک هفیف جوققلر بیلله بوفنا محیطک ایچنده صافیت اخلاقه لرنی غائب ایدیورلر .

چو جوق اک مستکره تربیه سزلکلری ، اخلاق ذمیمه لری مکتبده اوکره نیر .

صوکره بیرتیلان برده حجابی ایله اک چبرکین دوشونجه لرنی هائله محیطنده ،

بالخاصه قادینلر آره سنده پرواسزجه ، عارسزجه سویله مکدن چکینمز : فلان

برده تصادف آید یکی بر قادینه شویله حرف اندازلده بولدوغنی، بکن کون
بك اوغلكنك بيلم هانكي سواقغنده بك شيق، لك نفيس بر قادینه شو وسیله
ایله قوشدوغنی، شویله بر رومان او قودیفنی، شویله بر معاشقه دیکله دیکنی
آکلاتیر، قادینه ارکک مناسباتی اک چیلیق، اک مستکره صورتده کوسترن
کیزی رسملری شوکا بوکا کوستریر. مکتبلره دین، اخلاق، عنقه علینه
ناصل بر حرکت فکریه حاصل اولدوغنی اولجه شویله مشدم. ایشته مکتب
چوجوقلری بوشوم حرکت فکریه یی طائله اوچاغنه قدر توسیع ایدیورلر،
دینی، اخلاقی، عاداتی قادینلره قارشى تنقید اتمکدن چکینه یورلر. خیرستان
قادینلرک موقع اجتماعیه اسلام قادینلرینک موقع اجتماعیه حفته قیاسلر،
ترجیحلر پایورلر. »

« کبار عالمیه منسوب و زوزویت مکتبنده تحصیل اتمش برنی طانیرم.
بو چوجوق داهما مکتبده ایکن بر اویونچی قیزله مناسبتیه باشلار. شهوت
واحتراصک اک قبا، اک مستکره، اک حیوانی ماجرالره روس کیرلمش بو
چوجوق آجیق رسملره ذهنک تام بر مشهری حاله کتیردیکنی اوداسنده
عالمه سنه منسوب کنج قیزلره هر زمان کندی مناسبتندن، معاشقه لرندن بحث
ایدر، چیرکین رسملر کوستریر، مسلمان قادینلرک موقعی استحقاق، خیرستان
قادینلرک کنی مدح ایدر. سودیکله یایدینی ملاقاتلرک هیجانی تمثیله چالیغیر.
برقاجی بدیخت اولان بو عالمه قیزلرینک سقوط اخلاقلرینده بومکتبلی افندیکنک
اک مهم بر عامل اولدوغنه قائم. »

« بنه مکتب مالیدن مأذون بر افندیکنک بر کون بی قبول آیدیکنی اوداسنی
آجیق رسملره مزین، هادی وملوت رومانلره دولو اولدوغنی کورمشدم ؟
بر افندیکنک او ایچنده تک و کیمسه سز بر همشیره سی واردی ! »

« تورک همانلی خانلرینک موسیقیه، بو آلات طریقه انهما کلری بک
زیاده، و بوده بک طبیعیدر: تکامل ایده مین وهقل و محاکمه تک اداره
ایده مدیکنی موجودیلرده حظوظات نفسانیه کسب شدن و توسع ایدر. موسیقینک
بدیع وهلوی و روحه خطاب ایدن الحاق مهیجه سی برینه، ساده بهیجی

احتراسله آشنا ، ايشسز ، تبيل ، حاطل ، ومخيل برذوق وسفاهتك محروميتيله
ايچي طاشان وارلقرك مستانه نمه لرى قفس آرقلرنده دو بولور. بعضاً نالشكار
باشتك ، بعضاً برهقهه سرباز كبي يوكسه لن بو قيريق نمه لر ، آهنكسز
وصنعتسز در . ساده رقص ايتك ، اوياشوق ، قوجا قلاشق كبي اك ابتدائى
وحيوانى حسلى اوقشار . بزده صنعت موسيقينك وصنعتكارلرينك بوسبتون
يوقلفنى ادما ايمه بورم . لكن قادينلرك ياريم ياملاق اوگرندېكى چالنى هپ
بوقيلندر ، تفنى اولنان شرقيلرك مآلته ده دقت ايديكز : هپ برى برى
قوجا لاق احتياجه چيرپتان محترص قليلرك شكايتملى ، نيازلى ، عصيانلى ،
جسمانى تلذذلرك ، شهوت پرستلرك ماجرا ليدر . قاره كوزلر ، طومبول قوللر ، طورونجه لره
دولون سينه لرك ستايشى ونهايت حيوانى مقارنتلرك تعريفى ، شرقيلرك برخلاصه مأيدر .
تورك - عثمانلى روحندى نبعان ايدن بو اثرلرك صميميتى اوقدر دوغرو ، تورك
عثمانلى روحنك بو اثرلره رغبت و صربوطيتى اوقدر صميمى دركه اونلر حنفته
سالم برقناغى پله سحت واصابتله تاسيس اينديره بيلير . شرقيلرك مآلى تحليل
ايتدېكه تورك - عثمانلى عالمه سنده احتراصات نفسانيه نك دينى ، اخلاق بوتون
عار و حجاب پرده لرندين صيريلارق ناصل آرزفين ، جيبلاق و بارز برصورتده
مجل ايتدېكى انسان دها وضوحله كورور . صولرده چالنى محظرنده ترم
باشلادېنى زمان اطرافكزه كوز كزديرىكز . اركلكر آچ بركدى كوزلرى
قفسده ، قفس آرقلرنده كي قادينلر ، حرقتى سلب ايديلن برغزال كبي كنيش
ساحلره مشتاق ومضطرب ! پارچه لر ترم ايدلديكجه صانكجه روحنك صربوط
اولدوشى خنى ، سحار برنقله بوتون وارقلر قيميلدانيير ، قيورانير ، باشلريله ،
الهريله وجودلرينك بوتون قهرمانيله برى برينه اعلان عشق ايدرلر . تصادفاً
الئى قسنه دوغرى كوتوره ن براركلك ، ياخود باش اورنوسنى ، پچه سنى
دوزه ليمك ايسته ين برقادينك بو حرقتى - ذهنده باشقه تورلو استدلاله امكان
اولمادېنى ايمچون - براشارت مخصوصه برينه كچر . رمضان شرفنده جامع
قاپلرنده ، ديركلر آراسنده ، سير كوفى مسيره لرده قادينلر وار . كلرك برى
برينه قارشى اظهار ايتكدن چكينه دكلرى تمايللرى ، حسن ناموسى اولاق
برانسانك قيزارمادن تحليل ايمسى ممكن دكلدر . بعضاً ، سكر اون ، حتى
اوق بش اركلك ، برقادين پيشنه طاقيلماسنى ، ايلك بهارلرده طبق يوبله
خروپ حالنده ديشيلرنى تعقيب ايدوب صيقيشديران كديلر وكوپكلرك حاله

بگردد. کویک بیله یالکزباشنه بردیشی به تلاك ایتک حرصنی کویسترکن ،
 یغناجلق حسنه مالک کویکلر قدر اولسون صاحب اولمایان ارکلر ، ناموسسز-
 قده ائلاف بیله ایدرلر . مسیره لر ، سواقلری دولدران قادیلرله اکلنمک
 یسین ارکلرکده آلبته والدهسی ، همشیرهسی ، خلاصه تعلقلرله اکلنمک
 وار . ارکک بالذات یابانچی برقادینه قارشی ارتکاب ایتدیکی عینی ناموسسزلیک
 شفه برارکک طرفدن کندی والده ، همشیره ، ویا رفیقه سنه قارشی ارتکاب
 بیلجکنی محاکمه ایدمیلیرکن و محاکمه ایدرکن ینه بونی یاغیسی حس
 اولسک اونده یوقلفندن دکلده نهدندر ، صورارم ؟

« شو بختدهده استانیوله استانیوله بکزه بن برلری طشره لیلردن آیرمق
 بونی حس ایدیورم : طشرهده حیات عائله نك نسبتاً داها منتظم اولدوغنی
 سوله مشدم . فحش وسفاهندهده طشره مننی بر صورتده رجحانی حائزدر .
 واقعا جهل ایله ، اعتیاد ایله ، قورقو ایله بقا پذیر اولان ناموس ، ادراک
 و محاکمه ایله شرفی صیانت اولنان ناموسه تفوق ایده مز . شوایکنچی صنف
 موسرورلرک هر درلو هجومه مقاومت ایدن آهتین قلعه لرله مشابه اولسنه رغماً
 برخی صنفده کیلر ایلاک تصادف ؛ ایلاک شرائط مساعده قارشیننده احتمال که
 مقاومت ایده مز لر . طشرهده فحش وسفاهنک نسبتاً دها آز اولسی
 شونندر که اولاحیات عائله دها منتظمدر ، ثانیاً ناموسک سقوطنی
 سهیل ایدن وسائط اوقدر مبذول دکلدر : اولرک بیجیمی ، قومشورلرک
 کدیگیله مناسبت و مهارفسی ، ارکک وقادینک دائمی مشغولیتی وسائر ..
 انک دین و اخلاق حسنک سطحی و بسیط اولسیله برابر نفوذ و تأثیرنی الان
 منظره ایتسی ، رابعاً ارکلرک لایسئل بدرجهده قادینه قارشی جبروت حکمیه
 بیدینی فعلاً اجرا ایده بیلسی ، یعنی قورقو ! » (۱۵۷-۱۸۶)

هاشم ناهید بکک کتابندن نقل ایتدیکم شو اوزون یازیلرده ؛
 جنایاترک روحنی تشکیل ایدن و صوکنچی عصرک برخیلی سنه لرندن
 ری اکثریتله مزمن و بعضاً حاد بر صورتده معروض اولدنی مناقشاتک
 بیجیسنی بکله میهرک ، و یا خود نتیجه نك عقل و حکمت نظرنده غیر
 مساعد چیقماسی اندیشه سنه قارشی ال چابوقلیغله امر واقمقر حصوله

کتیریلک سایه‌سندہ نظر یاتدن اول فعلیات ساحہ‌سندہ ایلیله مش اولان
قادین مسائله ناند شایان دقت و عبرت حقایق مندج اولقله برابر
بومعضل مسئله نك حلی ایچون معین بررنسیب ، سالم و واضح بر نقطه
نظر در میان ایدیلیرک ، بالکمز بو نوع اجتماعی خسته لقلریمز ، اک
سفیل صفحه لرینه وارنجیه قدر ، هیچ بر حقیق کتم وانکار ایتمه
منصف و متجدد بر وقعه نویس کبی تحریر و تصویر ایدیش اولمقدن
عبارت قالیور .

مؤلف ، مختلف مکتبلرده تحصیل کورن و اشاغی یوقاری
آفرانغه لاشان استانبول قادیلرینک حالی طشره قادیلرندن زیاده
شایان تنقید اولدیغی سویله دیکی کبی طشره لیلرک حائده کی اهو نیقی ،
اورالرده عالمه حیانتک دها منتظم اولسنه ، ناموسک سقوطی تسهیل
ایدن وسائطک اوقدر مبدول اولماسنه ، قادیلرک هوا وهوسه صرف
ایدیلیرک بوش و قی بولماسنه ، دین و اخلاق حسنک بسیطلکی ایله
برابر نفوذ و تأثیرینی الآن محافظه ایتمسه و دها سوکرا ، ارککلرک
زوجلرینه قارشی متحکم موقعنده بولمسه مدیون اولدیغی ده بیان ایدیور .
طشره بی استانبولدن ایران اسبابک سوکنجیسی اولان تحکمدن
ماعدا هیچ بریسی قسا برشی اولماقله برابر هپسی دین اسلامک
احکامنه ارجاع ایدیلیرک بولمسه بونو موددن بولندیغی کی ، کندیسنک پک زیاده
علیه دار اولدیغی تحکم ایسه بونی ظلم درجه سنه واردیر میهرق ارککلک
نظارتی آلتند بولمقی درجه سنده حسن اداره ایتمک ، یعنی طشره ده کی
عالمه حیانتک بوجهلرله عائد قانعی اصلاح ایدلک شرطیله بونه معقول
و مشروع برشیدر .

محرره ، بزم طشره قادیلری کی آروپا قادیلرینی ده عفت و ناموس

نقطه سندن استانبوللیره ترجیح ایدرک آچیق صاچیق کزمنه نك اودیارده موجب محذور اولمیشنی ، اوراده قادیلرک کوچوک یاشدن بری آچیق کینمهک آلیشمش وار ککلرده کوچوک یاشدن بری قادیلر آرسنده بولنه رق قادیلرک یوزینی ، چیلایق قوللرینی ، کردانی کوره کوره نظرند بونک طبیعی و علی العاده برشی حاله کلش اولسنه عطف ایدیور. صکره، قطعاً بکنمه دیکی استانبول قادیلرینک ، بالنسبه حائر رجحان اولان طشرلی ویا آوروپالی قادیلردن هانکیسنه بکزه مسنی تمی ایتدیکی تماماً آکلاشیلما مقله برابر ، طشره قادیلرینک اوزرنده کی تحکمی فنا حاله تقبیح ایتمسندن واونلرک ناموسنی ایلك صدمه ده بیقیلاجق درجه ده صاعلام براسه مستند عد ایتمه مسندن ، نظر تمایلنک آوروپالی قادیلره منعطف اولدینی استدلال ایدیله ییلیر .

حال بوکه ، اسلام قادیلری ایله آوروپالی قادیلر آرسنده، محررک کندیسی طرفدن کوستریلن فرق، آوروپاده قادیلرک ارککلرله سربست اختلاطه وار ککلرکده قادیلرک بعضی چیلایق عضولرینی کورمهک آلیشیق اوللری دولایسیله شو حالک ، آره لرند طبعیلک فوقنده بر شی کی تلق اولنه میه جفندن عبارت بولندیغه نظرأ اسلام قادیلرینک طرز تلبسلرینی اصلاح صدندن آوروپا قادیلرینی کی بوستون آچوب صالیورمک اصولی موضوع بحث اوله ماز . چونکه اسلام خیرستان قادیلری آرسنده کی وضعیت فرقک ازاله سیله آوروپاده کی آلیشیق دوره سنی بری طرفدن ادراک ایدنجیه قدر اسلام قادیلرندن، پیشرو لک وظیفه سنی ایفا ایدن بتون برنسل فدا ایدیلک لازم کلیر . بلکه اونسلک سقوطی مابعدنده کی نسللرده سرایت ایدر . بناء علیه ، اصلیتی ضایع ایتمش اولان استانبول قادیلری حقتده بو طرز اصلاح قابل تطبیق

دکدر . چونکه بونک محذوری بیوک وازالمسی ، ایلریده کی بر عصری
بردن بره بری به کتیرمک درجه سنده امکانزدر . شوخالده ، بیلیم
نهدن معارضم ، قادیلریمک اصلاحی مسئله سنده اونلره اصلیلری اعاده
طریقنی کوستر مه یور ؟

محررک ، طشر دلی اسلام قادیلرنده کی ناموس وعفیقلیده یعنی
کوره نکه حمل ایدرک علمی اساسه مستند بولماقله صاعلام عدا اتمه مسی
نقطه سنده بره تواقف ایدلم : تحصیل کورن استانبول قادیلرینک
اخلاقاً دهه زباده ساقط بر حالده بولندیغنی ده بره اول کنسیدیسی
سویله مشدی . بونلرک علمنی ، تحصیلنی بکنمه یور دی یلم ، و علمی
اساسلری حقیله و کافی درجه ده بیلن منور ار ککلریمز آرد سنده ، فحش
وسفاهتدن منع نفس ایده مینلرک مبدولاً بولندیغنی ده بزکندی طرفزدن
علاوه ایدلم ، شوخالده قادیلری فنا لقدن آلیقویاجق هانکی علمی
اساسلر ایسته یور بیلیم ؟ زمانزده بعض اساسلر علم اساسلری ده
واردرکه فحش وسفاهتی حوائج طبیعه دن صایار ، و علی الاطلاق منفعی
هر شیئه حاکم طانیر .

بیم بیلدیکم شودرکه : ناموس وعفتک بک قیمتدار و بک شایان
افتخار بر صفت اولدیغنی ، عالم ، جاهل هر کس بیلیر و بیلنجه ده بومسئله ده
عالم ، جاهل فرقی قالماز ، یعنی جاهل ده عالم حالنه کلیر . فقط بونکله
برابر هر کس بو علمیه عامل اولماز . ذاتاً انسان ، هر بیلدیکی حقیقی
دستور حرکت اتخا ایده بیلورمی که ؟ مثلاً توتونک ، بی لزوم بر مصرف
تشکیل ایتدکن باشقه وجوده مضرتی اولدیغنی بیلیمین یوقدر . فقط
بومعلوماتی ایله عامل اولان - علی الخصوص آیشمش بولنانلر میانده
نادرر . فحشک محرکی ایسه توتونککننده قیاس قبول ایتیه جک

درجه مهمدر . شواساسه مبنی ، محررك ، ناموس وعفتنی كوره نك
شكلكند . كوردیكى طشره مسلمان قادینلری طرفدن عنغه حالده تلقی
اولنان ناموس وعفت ذهنیتك استنادایتدیكى اساس نیجه دها زیاده صاعلام
عد اولنغه لایقدر . ذاتاً لاشعوری بر صورتده تأسس ایدن كوره نكلر ،
عقیده لر ، باخصوص مقدس عنغه لر حاله كلدكدن صوكره اك قوتلی
اساسات عقلیه یه مستند فكر لردن ، نظریه لردن زیاده مطاع اولور . فضله
اوله رق اسکی مسلمان ذهنیتنی تمثیل ایدن طشره قادینلرنده : اخلاق ، دین ،
الله قورقوسى كی مدرك استنادكاهلره مالك اولان ناموس وعفت حسنك ،
علمی اساسلردن محرومیتنی قبول ایتمك ایچون هیج بر مجبوریت یوقدر .
آوروپاده قادینلرك كوچوك یاشدن بری اچیق كینمكه آلیشمش
واركلرده كوچوك یاشدن بری قادین آره سنده بولنه رق اولنرك ،
تماشاسی خوشه كیده جك بعض اعضاسنی كوره كوره بونك ، نظرنده
طیبی وعلی العاده برشی حاله كلش اولسی جهتیله نسوانك بودرجه
انكشافی اودیارده محذوری داعی اولیه جنی حقتده کی سوزلرینه كلنجه ،
واقعا خیلی وقتدن بری بزده تسترك قالمسنى مبادیسنى ایچون مخاطره لی
كوسترمك و آیسى اعتباریله تشویق وتشجیع ایلك طرزنده ایكى بوزلو
برفكر قیلندن اوله رق محررك دوشوندیكى كی مطالعه یوروتلر واردر ،
بونلر تقریباً دیرلر كه : « آوروپاده قادینك عدم تستری ، عفتنی
محافظه وظیفه سنى اخلاص ایتمز . بزم قادینلرده اچیلدقن صوكره
آوروپانك ناموسلی قادینلری كی كندیلرینی محافظه ایده بیلیرلر . انجق
بزمكیلره آوروپا نسوانی درجه سنده تربیه فكریه ویرنیجه قدر تدریج
وتائییه رعایت لازمدر . بو نقطه لره دقت ایتمدن عنغه مزى بردن
ده كیشدیرمك تهلكلی اولور . »

هاشم ناهید بك دده ، كتابك ، بووادی نی تعقیب ایدن ایدن دیگر
بر مبحثنده نویله اداره کلام ایدبور :

« قادی ایله ارکک آره سینه کرلین شو اییک پرده لر ، ارکک وقادینی -
حیاتک ایکی رکن اعظمی اولمالرینه رغماً آیری آیری عالمده یاشار بر مخلوق
کبی مدهش بر اوچورومله آیرماق مقابلنده محافظه عفت امچین پک مقاومت سزدر... »
« بز شرقلرلر شمدی اطرافزه باقدجه رنگ واییک موجه لر آلتنده کسکین
وشعنه دار مخیله مزله برر « وه نوس » خلق ایده رک بو بدیع هیکلرک صنعت
وشعرندن عفف ، نوشین تحسلسر طوبلار و بونکله قلبزک ، الم و هجرانه پناه
اولان بوشقلرخی املا ایدرز ... غرب متحسلسری امچنده ، شرقک کوشلی
و چیچکللی اقلری قادر بزده تسترک بدیعه خیالیه سینه غبطه ایدنلر چوقدر .
آخ نه یازیق اولورکه اوچدجه نظر لریمزی تسریر ایدن وشعله قانادلی کلبکرک ،
انقاضی بارماق لریمزده قالان بقیه عطر والوانی ایله سیلوب آتاجاغز ، روجمه
اک کوزل ذوقی و مخیله مزه پایانسز الهاملر ویرن بومنیع شعری تحریب ایدرکن
تره یهلم ! »

« تسترک قادی حسننی آر تیرماسی شوندندر : طبیعت محیطده هر شیئی
حس و رؤیت ایدرکن ، بعد و مسافه حقیقت اشیائی نظر مزده سوسلر ...
غیرک خار و خنده و غروبک هجران وارغوان ایشله دیکی اشیائی بزده شعر و ابهام امچنده
کوسترن ینه بعد و مسافه در . کوزلرمن حقیقی یاقیندن کورمکه آلیشیدینی
وضوح ایله کورمیدیکی دقیقه کوزل تلق ایتدیگمز شیدک کوزل لکنی خلیا .
مزله اکمال ایدرز . خوشمزه کیدن بر قوستومه نه قادر کیچ تملک ایدرسک
قیمتی اودرجه آرتار ، بوکون مالک اولدیغمز و بزجه هیچ برقیمتی حائر اولمایان
شیلر ، اوندن محروم قالدیغمز دقیقه قیمتدار اولور ... ایسته ، شی ایله بزم
آرامزه مسافه ، قیود ، حائلر کیرنجه اوشیتک ، وار لغزده تحریک ایتدیکی
میل و آرزونک خفت و یاشدتی درجه سنده تحسس و تأثر لریمز جانلایر ...
سوقاقده ، قابالی برقادینه تصادف ایدنجه بورؤیتله مخیله مز او یانیر ، چارشافک
آلتنده غایه خیالیه مزک بر عیننی توهم ایدرز ، حیاتدار اولان احتراص مزک
آتشله ، چارشافک آلتنده آراد یغمز خیالک حقیقه موجود اولوب اولمادیغی
تحقیق ایتک ایسته رز . ایسته قابالی قادیلرک یوزنی کورمک ایسته مکده کی
تهالگمز بوندن ، چارشافلی قادیلری کوزل کورمکده بوندندر ... شیمدی

بوضو عده شعر و بدیعہ دن زیادہ فائدہ اجتماعیہ آرامق مجبور بندہ یز . مترقی ،
 تکامل ، مدنی ، مسعود هیأت اجتماعیہ لردہ قادیں موقی هیچدہ بزمنکنہ
 بکزمہ بور . بز ، مادامکہ هیأت اجتماعیہ مزى اصلاح ایدہ جکر ، قادیئہ دہ
 لایق اولدی موقی ویردم . . . . دین اسلام ، نه استرک بو طرزینی تعیین ایتمش ،
 ہدہ قادیئہ ، فطرۃ حائز اولدوغی حقوق ویرمہمش دکلدرد . . . . تستردن
 نصد ، نسلك صافیتی ، عفتی محافظہ ، فحش و سفاقتی منع ایتک ایسہ جناب
 حنک بشرہ احسان ایتدیکی عقل و ذکاوتیہ و تربیہ ایله نفسہ حاکم قیلداق [۱]
 بو صوریلہ نفسی ، احتراصات حیوانیہ سنہ متقاد اولاجاق برده بالعکس اولی
 حسن اداره ایدہ جنک صورئدہ تنزیہ و اصلاح ایتہ لیدر . حاکمیت نفسیہ نك
 قدری بر بز پارچاسنک مقاومتدن فضلہ در . . . . تعلم و تربیہ کورمش ، عقل
 و عا کہسی برندہ اولان بر قادیں ناموسک تأییدات معنویہ سنی دینک نفوذ
 سنوسندہ بولماسہ بیله . بو تأییدات معنویہ نك دہ حکمت و ضعی هیأت اجتماعیہ نك
 آنک و انتظامی اولاق حیثیتیلہ . بو حکمت و حقیقتہ بالذات عقل و محاکمہ .
 سیلہ دہ واصل اولابیلیر . ناموسک و ناموسسنزلفک ابکی مختلف نتیجہ سنی
 قارشیلادیر اراق البتہ ای طرفی ، یعنی ناموسی ترجیح ایدر . صوکرہ کوچوک
 باشدن اعتباراً ارککلہ برابر بولوماق اعتیادی بوندہ کی محدود لری رفع ایدر . . .
 تعلم و تربیہ ایله نفسنہ ، الہنہ ، عائلہ سنہ ، وطن و ملتہ ، مستقبل زوجہ
 و تفکیل ایدہ جکی عائلہ یہ قارشی وظیفہ لرینی بیلن عفتک ، ناموسک نہ اولدیغنی
 محاکمہ ایدہ جنک درجہ دہ عقل و محاکمہ مالک اولان بر خاتم قیزک ایستہ و بیکی
 کی البسہ کیمسنی ، ایستہ دیک یرہ کیمہ سنی ترویج ایدر و اونک ناموسی
 حقدہ بوتون شہہ لری رد ایدرم . . . . تکامل تدریجی در ، شرائط معلومہ
 آلتندہ تقرر ایدن شیمدیکی ذہنیتلریلہ قادیئلریزہ : - هایدی چارشا فنیکیزی
 آتیکرو ایستہ دیک ککر کی حرکت ایدیکر ! دیہہ یز ، مشروطیتی ناصل سوء استعمال
 بندیکمزی کوردک و تجربہ ایتدک ، شمدی دہ قادیئلریزہ آوروپالی قادیئلر
 حقوق و حریتی بخش ایتک نتیجہ خیمہ سنی کورمہ یلم ، ندر اقدم ، او
 وجودک اک معتنا حسن و تناسبتی تشہیر ایله ارکک حرص و شہوتی آتندن
 فنجیلرہ تحریک ایدیلر ؟ متعصب برارکک دکل ، اسکی قافالی مسلمان قادیئلردہ
 دکل ، حتی خریستیان قادیئلریلہ بو پرده بیرونانہ تسترہ تعریضدن منع

[۱] دوغروسی « قیلمالی » اولسہ کر کدر .

نفس ایده‌میورلر! قادین ، ذوق بدیع او قشماق ایچین ظریف ، شیق کینسین
لکن ، آرتیق برداها باغیرارق سوبله بورم که تورک - عثمانلی ملتی هنوز تکامل
ایتمش ، تورک عثمانلی ملتی سوق طبیعی یه یاقین احتیاسات اداره ایدیور
بز ، حسیاتیزی عقل و اداره مزک آلتنه آمادق ، چونکه تعلم و تربیه ایلا
تکامل ایده‌مدک . نظر مزده بوتون رایجه و ثروت حسنیله انکشاف ایدن بو
قادینلره قارشلی ضبط نفس ایده‌میورز . »

« حکومت ، اولا قادینک خارجی کسوه‌سنه ، ظرافتیله برابر ، شهواتیتی
تحرک ایدیچی تناسلی ، آجیققلری کوسترمیه‌جک بر شکل دینی و رسمی
ویرسین . ایستر چارشاف و یجه برینه شریعتک توصیه‌سی وجهله (!) قالدین بر
باش اورتوسیه یله برمه‌یی قبول اینسین ، صوکره ، قادینلرک نفس اینک ،
ذوق و حیاتی دویق حقیدر ، مثلاً خصوصی لوقظه‌لرده یک بیک ، کزیمک ،
هوا آلاق ، عبرت و بریچی وقه‌لری تمثیل ایدن تیاترولری ، سینه‌ماطوغرافلری
سیر اینک حق اولسون ، لکن بو حددن استفاده ایچین هر شیدن اول ،
ارککلرک معتاد اولان تجاوزینی بر قانون ایله منع ایتمه‌لیدر ... » (۲۷۸-۲۷۷)

اک قوتلی نقطه‌لرینی سطرلر آراندن سچهرک نقل ایندیکمز شو
سوزلرده برچوق مهم حقیقتلر ، ده‌ها چوق یا کلش تلقیر واردر . اولاً ،
ارککله قادین آراندن بچهلرک و چارشافلرک وجوده کتیردیکی ایجه
وایک حائللر محافظه عفت خصوصاً مندر مقاومتسز اولدقلری حالده
بو حائللرک تماماً رفی مقاومتی تقویه‌می ایده‌جکدر ؟ حائلک و مانعک ،
ضعیفندن بوستون معدومک ده‌ها قوتلی اوله‌جفنه هیچ بر منطق قائل
اولماز . حال بوکه او ایجه حائللرک ، قادین ایله ارککی بری برندن
آیران حدود معنویه‌یی تمثیل ایتمی جهتیله مادی حیوانسندن زیاده
معنی‌اهمیتی بویوکردر . و بو یوزدن محافظه عفت خصوصاً شایان دقت
فانده‌سی واردر . بو حائللرک سایه‌سنده ، ارکک ، عالمه‌سی افرادندن
بر قادینه فارشی بیله خانه‌سی خارچنده آزچوق رسمی و محترز داورانیر
بو بر آوروپالی عالمه افرادی کبی برینه صوقولاماز ، خلاصه ،

بو پرده لرك ، آنچه لكنه وحق بعضاً بك نظر فریب و نیم كشاده وضعيته
رغمآ افاده ابتدیی معنی شودر كه قادین باخصوص یابانجی بر ار كككه
لاابالی اوله ماز . و قیصه بر تعبیر ایله بونلر ، ار كككه قادین آره سه وضع
اولنمش حیا پرده لیدر . اونك ایچون ، آنچه اولسه لرده بك اهمیتلی
وبك جمعیتلیدر . بونلر ك ، ار كككه قادینی آری آری عالم لرده یاشار برر
مخلوق كبی كوسترمسه دائر اولان سوزیه مؤلف ده اهمیتنی اعتراف
ایتمش اولیور . (نقاب جانان) سر لوحه سیله بوندن بك چوق زمان اول
یازدیغ منظومه نك شو بیترلینی شیمدی بوراده تخطر ایتم :
تظلماتنه رغمآ نكاه لرزانك

ظلام رده بورونمش جواب شكندده

تقلص ایله رك كوه ودشتی هجرانك

كوروندی دیدمه كویا نقاب شكندده

كوجلكه تملك ایدیلن بر متاعك نظر لرده قیمتلمسی قیلندن
اولوق اوزره بزده تسترك ، قادینی ار كككردن اوزاقلاشدیر ارق وحسنی
اهام ایله سوسلیه رك ار كككردده کی آرزوی تحريك ایتمسه دائر مؤلفك
تحلیلات روحیه سی ده ؛ بوستره لرك ، قادین ایله ار كك آره سه شایان
قید بر صعوبت تماس وتلاقی ایقاع ایلدیکی وبو اعتبار ایله او حائل لرك
بك ده ضعیف اولمادیغی حقدده باشقه بر شهادت اعترافی تضمن ایدر .
صوكره ، بو پرده لرك آرقه سنده قاله رق اسرار انكیز بر عالم خیال وخیا
تشکیل ایدن قادین حسنك اهمیت و قیمت كسب ایتمسی تسترك
محاذیر ندیمی ، یوقسه محاسنندمی عد اولنمغه لایقدر ؟ قادین حسنك
اهمیت و قیمت برینه ابتداله معروض قالمسی ، بیلمم كه آرزو اولنه جق
بر شیمیدر ؟ بو حالك ، ار كككردده کی انجذابی تحريك ایتمسه كانهجه ،

مشكلاتدن استنباط اولان بونجريك و تشويقه مقاومت اولنه مازسه
ا كثر يا عشقه دوغرو كيدن بريولك باشلانغيچي اولور ، سهولتدن
دوغان استغناده ، حال اشباعك نتيجه سي ! مناظرم ، تكرار دونوب ده :
« بويك برده لرله اي قاع اولنه جق مشكلاتك نه اهميت اولور ؟ » ديه مز
چونكه بن ، بومشكلاتك ، قادين غايه خيال حاله كتيره جك درجه ده
اهميتي كوسترن كندى سوزى اوزرينه پارماغمي كوزلجه باصدم !

قادينده شعر و بديعه دن زياده فائده اجتماعيه آراماز اقتصا
ايتديكني و بناء عليه ، مترقي ملتر كچي ، قادين لايق اولديغي موقع
اجتماعي ي و يرمكده تردد جائز اولماديغي افاده ايدن سوزي ده جاي
نظر در . چونكه ، قادين لايق اولديغي او موقع اجتماعيسنده شعر
و بديعه دن آيريلمايور ، و بلهكه ، داخل اولديغي هيئتده اك زياده شعر
و بديعه دن عبارت اولان سلاحي قوللانيور ، و بوضورتله هيات اجتما
عنهك صلاحته مانع اوليور . بزده ده ، مترقي ملكتله زده ده عين حال
جاري ! بوني ايلريده اثبات وايضاح ايدم جكز .

قادينك خارجي كسوه سنه ، ظرافتيله برابر شهواني تناسيلري ،
آچيقاقملري كوسترميه جك برشكل ديني و رسمي و يرلسنه بن ده طرفدارم
بوشر طايله كنديلرينه معقول و مشروع طرزده حق تنفس ده و يريه بيلير .
فقط ، عقل و محاكمه يه مالك بر خانم قيزك ايسته ديكي البسه يي كيمسنه
ويسته ديكي يه كيمسنه عائد ترويحي ايله بوشكل ديني تكلفي ، على الخصوص
خانم قيزك عقل و محاكمه سي ايجون معين بر اولچو اوله ميه جني جهته
بك ده تناقضدن قورتولماز . ذاتاً ، عصر سعادته كي تسترك ازواج
طاهر اته منحصر اولديغي و شيمديكي باديه نشين مسلمانلرده تستر
اولماديغي ، كتابك (۲۷۰) نجحي محيفه سنده يازان ، و بالايله نقل ايتديكمز

سوزلرینه نظر آده قادینلریمزك آنجوق قاعده تدریج و تکامل خلافنده
آچیلما لرینی تجویز ایتمه یین مؤلفك تستر اسلامییه صورت جدیده
طرفدار اولدیغی محل شهردر . حال بوکه ، احکام اسلامییه ، مدونات
شرعیه میدانده دورورکن بادیه لرده ویا کویلرده ، شهرلرده تصادف
ایدیلن عادات و حرکات جاهلیه دن اقتباس ایدجك دکمز . هله بالعموم
مؤمنانه خطاباً وارد اولان آیت حجاب ایله عصر عادتده یالکمز ازواج
طاهرلك عامل اولدیغی حفته کی بیاناتی بك ناکلیش معلومات اوزرینه
بنا ایدیشدر .

وجودك الك معنی حسن و تناسبی شهرایله ارک حصر و شهوتی
تسبیح اذن شمیدیکی تستریمزك شرعی بر تستر اولما دیغنی سوبله یرك
متعصب برار ککدن ، اسکی قافالی مسلمان قادینلرندن باشقه خیریستیان
قادینلرینک بیه تعریضنه معروض قالان بویه پرده بیررانه تستری
مؤلفك بکنمه مکده حق وار . بوتستر ، بر حدیث شریفده انسان
مؤاخذه ایله مذکور اولان (کاسیات عاریات) تعیرینه بك موافقدر .
بونسکه برابر ، آره لقرنده آوروپا قادینلرندن فضله آچیقلق ساقلا دیغنه
ویا اراز ایتدیکنه یارواغیارك حکم ایتدیکی بو بوزوق طرز تستریمز، ینه
عندالتدقیق آوروپالی قادینلرک طرز تلبسندن اهنوندر . اونلرک میاننده
بزم نالغولردن دها قابالی و آغیر باشلی کیننلر بولنقله برابر قابالیلری بزم
خام قادینلریمزه نسبتله ینه آچیق اولدیغی کی بزم زوبه لریمزك آچیقلمی ده
حق الانصاف اونلرک زوبه لری درجه سنه چقاماز . اویله ایکن ، مقایسه
نتیجه سی نظره اولاده معکوس کوس ترن غلط حسك منشأی ، مسلمان
قادینلرنده فضله آچیقلمك وفضله حوببالعك دهاز باد . کوزه چارپماسنده
دهدا یاقیشیق سز کورومسنده در .

مؤلفك ، تسترمزى « برزپارچاسى ا » تعميرى ايله استخفاف ايدرك
عفت و ناموسك اك صاعلام استنادكاهنى ، عقل و ذكائى تيمه و تربيه ايله
نفسه حاكم قيلمق اصولنده آره ماسى ايسه وهله اولاده كورونديكى
قدر صاعلام برفكر و مطالعه محصولى دكلدر . چونكه ، او بزپارچه سنى
محافظة ايتك ايتيه ين بزلرده بوكا علاوه نفسى احتراصات حيوانيه سنه
قارشى حسن اداره ايدجك صورتده تزيه و اصلاح ايتمكدن عبارت
اولان حاكميت نفسيره نك تاسيسنه هيچ معارض دكلز . بز ، يالكز ،
ايتى او حاكميت نفسيره به براقورق تستردن مستغنى قالمنى قبول ايدم ميورز .
چونكه بو حاكميت نفسيره نك ، تحصيل و تربيه كورن انسانلرده ده ايله
بول بولنه بولونما ديقنى بيلديكمز كى ، قادين كوزلك كنده بولنان نازك و ذى
نفوذ مقاطيسه قارشى ، اك ياقين طانيدقلىمزدن كيملك نفسيره حاكم
اوله بيله چكنه و كيملك اوله ميه جفته دوغرو برحكم ويره بيله جكمزدن
امين اوله ماز و بو خصوصده كى شهبه لرى مؤلف نه قدررد ايتسه ده بز
ايدمه يز . « نفسيره حاكم اولمق » سويله مسى قولاي و ياپمانى كوچ بر
شيدر . حضرت يوسف كى بر بنى ذیشان (وما برى) نفسى) ديدكدن
صوكره باشقه لرينه نديمك دوشر ؟ خلاصه ، حاكميت نفسيره ، وجود
و عدمى و درجه كفايت و مقاومتى ، هر كس ايچون ، يالكز نفسيره قارشى
اعتراف ايدم بيله چكى درجه ده كيزلى وغير متعين بر كيفيتدر ، حتى
انسانك بعضاً بويله نازك مسئله لر حقتده كندى نفسيره عائد
تخمينى بيله ياكليش چيقار . هله ، عفت و ناموس درسنى ديتدن دكلده
يالكز حاكمه عقليه دن آلان انسانك نظر ننده ناموسك قيمتى ، ناموسلى
طائيفاق موقعنك محافظه سندن زياده سنى استلزام ايتمز . ناموسك قيمتى
نه قدر بيلينيرسه بيلينين ، و عقل و حاكمه نه قدر بيزنده اولورسه اولسون ،

انسان ایچون اگ فطری واک طبیعی مزلقه اقدام اولان بوکبی احوالده
معلومات و محاکات عقلیه کافی کلمه بیلیر . اونک ایچون ، ایلک قدمده
نفسه فرصت و یرمه مک و فرصت یوللرینی قایماق لازم کلمشدرکه قادینک
قالبی اولمسی ده ایشته بوفرصت یوللرینک اگ کسدرمه بر طریق ایله
قایماسی دیمکدر .

صوکره بن ، قادینک کوچوک یاشدن ارککلرله بر آراده بولونماسنک
مخاطفه عفته مدار اوله جغنی قبول ایتدیکم کبی آوروپاده قادینلرک کوچوک
یاشدن بری آچیق کینمکه آلیشمش وارککلرده دائما قادین آره سنده
بولونرق اونلرک تماشاسی خوشه کیده جک بعض اعضاسنی کوره کوره
بونک نظریده طبیعی و علی العاده برشی حاله ککش اولمسی جهتیله آوروپا
قادینلریده آچیق صاحیق کز مه نک محذوری موجب اولمادیغنی ده قطعاً
سلیم اتم . بلکه ده اونلرده کی آچیقلق حال طبیعی مثابه سنده آلیشمش
برشی اولدیغنی کبی بونک محذورلری ده ، حال طبیعی تلقی اولنق درجه سنده
ایشمش ، و بزم منورلر ده شامل اولان بر عمومیتله هر کسک نظر دقتی
حسب ایتمکدن قور تولمشدر . بن ، بر قادینک یابانجی ارککلره قارشى لڑومندن
فضله آچیلمسنی ، یالکز قادین - ارکک آره سنده کی میلان طبیعی اقتضاسندن
اولق معناسنجه بر حال طبیعی اوله رق قبول ایدرم ؛ و بونک خلافنده کی
قارشیلقلی و متغافلانه ادعالری ، دکل بر مسلمان ، حتی حائر رجلیت بر
انسان صفتیه ادراکه سیغدیرامام . قادینلر ، مجلا او موزلرینی ، کردنلرینی
ارککلردن ستر ایتمه مک معتاد اولدیغنی محیطده شو منظره لرک تماشاسی
ارککلرک خوشنه کیتمز بر حاله می کلمشدر ؟ حال بوکه آوروپا قادینلری ،
حیلاق قوللرینک ، کردانلرینک ، بر حال طبیعی کبی جلب انظاره کافی
کدیکنی حس ایتلری اوزرینه ، کردانلرینک آچیق لغنی کو کسلرینه ،

وقوللرندن اوموزلرینه واکسه لرندن صیرت لرینه دوغر و توسیع ایتدجه ایتمهک و چوراب زاری آلتندن باجاق لرینی ده کوستر مکه باشلا دیلر . نوره ده منتهی اوله جنی کسدر یلامه ن بوانکشافلر مطلق بر احتیاج ایجاب اتدن ، وهمده حریتده اولسه اولسه کندی لرینه نمونه اولسی لازم کلن ارککلرده نظیری کوروله دیکنه نظراً قادی نلره مخصوص بر احتیاج مقتضیا بندر . دیمک که انکشافلر نیک اولسی درجه سنه کوزلر آلیشمغه و حال طبیعی نظریه باقیمغه باشلانجه کندی لرینه یکیدن غیر طبیعی بر حال آرمق اوزره آچیلیمقده براز ده ایلری کیدیورلر ، و بوندن آکلاشیلیورکه اولسی حاللری ده تبدیل و توسیغه لزوم کورولونجه قدر دوام ایتدیکی مدتجه غیر طبیعی اولدینی قناعتله دوام ایتشدر .

قادی نلرک البسه سنده ، تووالنده آچیلقدن زیاده مودا تمایلاتنک حاکم اولدینی و بعضاً موداسنه کوره اوزون الیسه نک و فضله قابالیلنگ ترجیح ایدیلدیکی بر اعتراض تشکیل ایدمیز . چونکه مودانک بوشکلی عریانلغه دوغر و یکدن اصل اوتکی تمایلات حقیقیه یی قاباتمق و بر ازده کور و کله مک ایچون نادرراً احداث ایدیلن و پک قیصه مدت حکم سورن شاشیرتمه حرکتلر قیلیندندرکه مودانک، اصل مقصود اولان هدفدن غافل و صرف مقلد قادی نلر ، بلکه بویالانجی تظاها راتی ده اوبریسی کبی صمیمتله تلقی ایدرلر .

خلاصه ، غزته لرده انتشار ایدن بعض مقالاتمده ده یازدیغم وجهله کرک بزم و کرک آوروپا قادی نلر نیک آچیلیمه سنده ، موداسنه کوره کردن لرندن ، سینه لرندن ، قوللرندن ، باجاق لرندن ، ارککلرده اولسه ابرازینه لزوم کوروله ن محللری ده کوستر مک هوسنک محسوس اولسی ، بواچیلقدنه ، مستوریت صیقینتیسندن قور تولمق ، حق تنفس انتهاز

ایتمک آرزوسندن باشقه مقصدلر مندج اولدیغنه دلالت ایتدیگی چیتله ایستردفعا اولسون ایسترتدریحی اولسون، و کرک بزده و کرک آوروپاده اولسون بوا چیقلقلر ایچنده سفاهته دوغرو آدیملر آتیلمش اوله جنی وحقی ، ارککلری ، کندیلرینه عائد اولمایان قادینلره عائد خطوظک قییسندن گوشه سندن مستفید ایدن بوا چیقلقلرک کندیسیده بالذات برسفاهت اولدیغی شهه سزدر .

قادینلرک، کرک آوروپاده و کرک بزده کوزلاکلرینی نامحرمارک کلرک نظرینه عرض ایتمسینه و اونلرله عمومی و خصوصی بر طرزده همیزم اولسینه مساعده بولنان آفرانغه وضعیت اجتماعیه نک فحش و سفاهتی ناصل تسهیل و تهینه ایتدیگی کوسترمک ایچون نمونه اوله رق ایکی وثیقه ذکر ایده جکم . اولنرده ، اولنرده بری آقشام غزته سنک ۲۰ تموز ۱۳۳۷ تاریخی نسته سنده و دیگرى پیام صباح غزته سنک، یته ۱۳۳۷ تاریخی بر نسته سنده مندرج ایکی حکایه در . بو حکایه لری موجب اطباب اولسینه باقیه رق شور اچفده عیناً نقل ایدیورم :

آقشامک حکایه سی :

شباتک مکافات

— فرانسزجه دن —

زاق، و یقتووار سواقغنک گوشه سنی دونمک اوزره ایدی که، مقابل جهندن کلن کنج بر قادینه عادتا قوجاق قوجاغه کلدی . کنج قادین بردن دوردی ، اول صاغه ، صوکره صوله یورومک ایسته دی . و بجزیکسز لکندن محجوب اوله رق قیزاردی ، صوکره صاغ طرفه کچرک یولنه دوام ایتدی . ایکی آیاقلربنک اوزرنده دیکیلوب قاله رق

شاشقین شاشقین باقان ژاقك چهره سنده بر تبسم دولاشدی . ژاق «
بر عسکر کبی در حال حکم ایدر، در حال قرارینی ویرردی . قارشیللا
شدیغنی کنج قادین حفته شو حکمی ویردی : «تجره سز بر قورقاق»
وصوکره شو قراری اعطا ایتدی : «هایدی باقم» کیری به دوندی
وتعقیبه باشلادی .

کنج قادین سریع و قیوراق بر یورویشله ایلرله یوردی . چوق
ساده بر تووالتی واردی . وقتک بو قدر کیچ اولسنه رغماً هیچ تلاش
ایدر کورونم یوردی . ژاق مغازه جامکانلرینک مبذول ایشیقاری
او کندن چکرکن بردن بره آیدینلانان وصوکره تکرار قارا کلقلر ایچنده
مهم بر بیاض کولکه کبی حرکت ایدن بولوندا نامه باقدنجه ذوق
وصحتک بوک آشکار علائم ظاهره سنی تدقیق ایدرک اکانیوردی .
آرابه لرك چوقلغندن ، اوتوموبیل و تراموا لرك سرعتدن براز مترده ،
قطع ایتک ایسته دیکی «تریسته» میدانک کنارنده دوردی . ژاق
آرقه سندن یتیشدی والیه قادینک دیرسکنی خیفجه طوتارق :

— دقت ایدیکز ، مادام ، دیدی وجداً چوق ده معتدل سرعتله
اوزرلرینه دوغرو کلن اوتوموبیله چیکستنه مک ایچون سرعتله کیری به
دوغرو چکدی . اولاقورقه رق وصوکره اوزرلرینه دوغرو کلن
تهلکه نك دها اوزاقلرده اولدیغنی آکلایجه شاشیراق خلاصکارینه
دوغرو دونن قادین ژاقك مستهزی نظرلرینی طانیدی . براز صیقیلاراق :
«اماده حریف» دیدی . صوکره شدتله آریلاراق «قلیشی» سوقاغنه
صایدی . ژاق ، کنج قادینک ایکی دفعه او قدر کوزل صورتده چهره سنک
پنبه لشدیکنی وصوکره طور وحرکتلرنده برازده پارسللی اولیانلرله مخصوص
بر خصوصیت بولندیغنی کورنجه قادینه بر اسم ویردی : «طشره کلی»

بوز آدیم ایلریده سریع آدیملری کیتدیجه کسب بطاات ایدن قادین
آرقسه باقدی و تعقیبجیسی کوره منجه بوسبتون یاواشلادی . فقط
تم بر چیچکچینک جامکانی اوکنده دولو وازولری سیر ایچون توقف
ایدن ، آرقسندن استرحامکار ، لیکن بر ازده مستیزی برسس :
— شوکل دمتی کوزل کوکسکزه نه قدر یاقیشه جق ، دیدی .
بردن بره تماشاسندن سیلکین قادین باشی چویردی و صبر سزلانان
سالنره مخصوص بر طور کوستردی . و صوکره بوتوره دی چاپقینه
آرقسنی چویره رک تکرار سرعتله یورومکه باشلادی . آرتق بوسفر ،
فطیلاً تعقیب اولدیغنی آکلادیغنی ایچون کری به دوغمه یوردی . فقط
ژاق ، کندیسنه یاقلاشمشدی ، یاری جدی ، یاری لطفه گویانه بیك
دره دن و بیك تپه دن سوز بولوب چیقاردی . کنج قادین قلیشی .
بدانک قالا بالغندن استفاده ایدرک ایزی غائب ایده جکئی امید ایدیوردی .
میدانه کلدی ، چویک و سریع دولامبا جلرله ییلانقوای کلوب کیندی .
موفق اولدیغنی ظن ایدیوردی . فقط نام بر سو قاعه صاپاجنی صیره ده
خوشلانمادیغنی کولکئی قارشیننده بولدی . بوسفر قیزدی :
— موسیو رجا ایدرم ، بی یالکیز براقکیز ، ایکی آدیم ایلریده
و طور یورم ، دیدی .

— او حالده شایان تبریکم ، دها چابوق یریمزه وارمش اوله جغز .
— خایر ، دفع اولکیز ، کیمسه نک سزی بنمله کوردیکئی ایسته م
بن اولی بر قادینم ، همده قوجام عقلکیزک المیه جنی قدر قیصقا نچدر .
— قیصقا نچسه بکا نه ؟

کنج قادین چیلدیره جق کیندی . محاوره نی اوزاتمادی ، درستانه
بر طور ایله دوندی و قوشار کئی یورومکه باشلادی . فقط ژاق ، بر

قاریش بیله آریلایوردی . «ده دام» سواقانه کنجه طشره کلی
گری به دوندی :

— موسیو سز تریبه لی بر آدمه بکنزه یورسکنز ، تأمین ایدرم که
بهوده وقت غیب ایدیورسکنز ، بن اویمه گیدیورم ، قوجام ده بکله بور ،
بو محله ده بنی هر کس طانیر ، سز ناموسلی بر قادینی مشکل موقعه
صوقیورسکنز .

— بن ده ناموسلی قادینلری ترجیح ایدیورم ، مادام .

کنج قادین بر گره ده سیلکینوب قاچدی ، نهایت بر قابونک
اوکنده دوردی و سسنه شدت وجدیت ویرمکه چالیشه رق :
موسیو ایشه اوطوردیغ آپارتمان ، صولده کی مردیون وایکنجی
قات !

— اعلی ، مادام ، تعقیب ایدیورم .

— سزه سویله دم ، قوجام یوقاریده در . وقیصقانجلق مسئله سنده
چوق فالق یاپار .

— قابالقمی ؟ زواللی مادام ، اویله ایسه سزه چوق آجیورم ،
ناصل اولیورده بو قابا آدمله ....

— موسیو اکر قفا کزی پاطلاتیرسه قاریشام .

— انصاف ایدیکنز مادام ، او قدر خوشمه کیدن بر وضعیه
فاجعه قاریشدیر ماییکنز ! طشره کلی فضله تحمل ایدمه دی ، مردیونلره
دالدی وایکنجی قاته چیقدی . طبیعی ژاقده آرقه سندن آریلایوردی .

— موسیو بوراده اوطوریورم ، آرتق کیدیکنز .

— بو قدر کوزل کوورچین یوواسنی کورمه دن ناصل اولور ؟

— کنج قادین حیرتدن تیر تیر تیتره یه رک زبلی چالدی . ژاق ،
قابونک اوستنده شو لوحه بی او قودی :

سهزار باسترو

خالص آنزو شرابی متعهدی

قابو آجیلدی ، اوتوز یاشلر نده شیشمان بر آدم چیقیدی . مادام
باسترو ، خلجاندن تیره ن برسسه :

— ایشته شو موسیو یوقی ...

فقط ژاق در حال مانع اولدی ودها یوکسک برسسه :

— موسیو باسترو دیدی ، دون کیجه دعوتلی بولندیقم دوستلر مدن
برنده بر از آنزو شرابی ایچمشدم .

— ناموسکار باسترو کال نزا کتله چکیله رک وقاپوبی آچهرق :

— موسیو لطفاً ایجری به تشریف ایدر میسکز ؛ دیدی . وژاق

یمک اوطه سنه آلدی . صوکره زوجهنه خطاباً :

— ژولی قوزوم موسیویه بر اسکمله ویر .

قورقاق ژولی ماکنه کبی بر حرکتله ژاقه بر اسکمله اوزاتدی
واوبله معنالی بر کوزله باقدی که ... ژاق مهادیاً آنزو شرابنک
مزایاسندن و بر کوچوک فوجی اولمازسه اون شیشه صابین آلمق نیشده
اولدیفیدن بحث ایدیوردی . باسترو مغرور و مفتخر ، عظمتلی بر ادا
ایله دیدی که :

— موسیو چوق ممنوم ، سزک کبی ذوق آشنا ، شرابدن آکلایان
برذاتک آنزو شرابلرینی تقدیر ایتمسی بی حیرته دوشورمنز . فقط بن
سزه مخزنده موجود دها اسکی آنزو شرابلرندن تقدیم ایدیم ، ظن
ایدهرم که حیاتکرده دها بر مثلنی طامامشسکزدر .

— آه چوق تشکر ایدهرم ، موسیو باسترو ، بی بختیار ایدرسکز .

یمک بیرکن حقیقی نشئه بی آنجق شرابلر گزله بوله جفمی ظن ایدرم .

پاسترو روجه سنی چاغیردی :

— قوزوم ژولی شو مومی یاقیکیز ، کیدوب مخزنه اینسهیم ،
موسیویه بزم خصوصی آنژولردن تقدیم ایتمک ایسته یورم .

کوزل ژولی مومی یاقدی ، قوجایی مخزنه ایتمک ایچون دهه
مردیونلرک باشنه کلشدی که ژولی میریلداندی :

— والله ، سزک کیسنی کورمه دم ، امان نه شیطان حریفسکیز...
ژاق ، نوازشکار سسیله :

— دکلی یا دیدی ، ژولی بی اللرندن طوتدی ، اوزرندن چوق
کوچوک ، خفیف و سریع بوسه لر دولاشدیردی . ووداقلری
یاواش یاواش قادیتمک دیرسکلرینه دوغری چیقاردی . ژولی متصل :
— نه شیطان آدم ، نه شیطان آدم دی یه میرلدانیوردی .

ژاقلک دوداقلری یولنی غیب ایتدی دیرسکدن اوموزلردن [۱]
دوداقلره وکوزلره قادار یوکسلدی . زواللی طشره کلی ، دهمین
کستاخلاق تالق ایتدیکی بوجسارته شیمدی حیران اولیوردی . بلکه
موسیو پاسترونک تأمین ایدمه مدیکی اینجه برزوق دویدینی ایچون اوله جق
بوتملی نوازش فیرطینه سنه مقاومت ایتمک ایسته میوردی .
— اوخ نه شیطان آدم ، نه شیطان آدم .
موسیو پاسترو شیمدی تام مشتریسنی بولدی .

حکایه بو قدر ! کورولیورکه ژولی ناموسلی برقادیندی ، یولده
اوکنه چیقان ناموس خیرسزندن بتون قوتیله قاچدی ، التجا ایچون
کندی خانه سندن اوتهمی اولسه یدی اورایه قدرده کیدردی ، فقط
[۱] شهبه بوق که ایکیمی ده جیلاق .

نهونده قورتولامادی ، حتی ، قیصقانجلفنه کووه ندیکی قوجه سی بیله
محیطندن موروث مسامحه کارلقله عادتا خیرسزه یاردم ایتدی ،
وايش ، الك نهایت قادینک حسب البشریه بوتعقیب جریانه تسلیم نفس
ایده جکی آن ضعفه قدر واردی . ا کر اسلامیتک ، برچوق فناالقره قارشی
اولدینی کبی قادینک وضعیت اجتماعیه سی حقند . ده تطبیق ایتدیکی (سدذریعه)
قانونی اودیاردده محفوظ ومرعی اولسه یدی حکایه ده کی قادین ، جالب
رغبت شکل و قیافتیله نه سوفاقدده او عارسز ارککک نظر دقتنه معروض
قالیر ، ونه ده حریف ، اونی اوطرز مصرانده تعقیبه جرات ایده
بیلمیدی . وهله قادین ایله برلکده خانسنه کیردکن صوکره درعقب
احضار ایتدیکی پیلان سایه سنده . قوجاسنی مخزندن شراب کتیرمک ایچون
کوندرمکه موفق اولسه بیله قاریسیله برآراده یالکز باشنه قالا مازدی .
پک اعلی ناموسلی برقادینی الک نهایت باشدن چیقارمقله نتیجه لن شو
حرکت ، مسلمانلق شرائط اجتماعیه سنه کوره برچوق نقطه سنده صاغلام
حائلره چاربار وعقامته محکوم اولوردی . شمدی پیام صباحک
حکایه سنه کله لم :

یاغمور

[بیوک آطده دبیزه ناظر برکوزل کوشک - بیانولی مزین بر
صالونده بک افندی بیاض فانیله دن برشیق آو البسه سی کیمش ؛ خانم
افندی خروس ایبکلری ایشله نمش جام کویکی برتول تووات ، اوزرنده
قره پ دوژین بیاض یلدرمه ، النده طاووس قوشی قانادی یاغلی بویا
رسملی برژاپون شمسیه سی ، بیاض غاز باش اورتوسی ، ایجری کیر .]
خانم افندی — نه او ؟ داها کینم دیکزمی ؟

بك افندی — نچون کینه چکدم که ؟ ..

خانم — بوالسه کزله چیقاقسه کز او باشقه ..

بك — بو هواده نهره به چیقیلیر ؟

خانم — (پنجره به قوشارق) نه ؟ حالا یاغمورمی یاغیور ؟

بك — همده سیجم کی ... بکله بهلمده هوا براز آچلسین !

خانم — (عصی) بکله بهلم ، اوت ، بورابه طاشینه لی برای اولدی ،

حالا هوانک آچامسنی بکله بورز ! هر کون ، لایستقع ، بارد اقدن

بوشانیرجه سنه یاغیور (الله غزته سنی آله رق مطالعه به قوبولق ایستین

بك افندی به دوغرو بورویدرك) الله عشقه ، از قیملدانه کز !

سزه کوره اهمیتی بوق ، دکلی ؟ بك افندی به نه تعلق اوله جق ؟

بك — هیچده اوپله دکل ، المده اولسه هان بولوطلری ایتیر ،

آیریر ، کونشی بولوب میدانه چیقاریردم ...

خانم — صاچا سویلیورسکز ، صانکه بوده سوزمی ؟

بك — او حالده براق ، (صباح) می اوقویایم !

خانم — نه نفس پرست آدامسیکز ... عادتا بوزوق هوا کیفکزه

کیدیور ، بی قیزدیردینی ، سیکیرلندیردیکی ایچون اولمالی ...

بك — رؤیای کوربورسک ایکی کوزم ؟

خانم — رجا ایدرم ، سنی بنلی قونوشمه قالقما میکز !

بك — ها ، یاغمور یاغدینی ایچون اوله جق ... زیرا باشقه وقتلر

هب سنی بنلی اولورزده .. قاریجغ البته نم جانمده کز مک ایستیر ،

علی الخصوص سنی عصیلشمش بر حالده کورمه مک ایچون ... فقط

البسه لرك بك ایجه ... ایشله مه خروسلرینی یاغمور ایصلاق طاووغه

دوندوره جک ؟

خام — ها ، شیمدی ده قیافتمله آلائی ایدیکز !
بك — آلائی ؟ بالعکس بك كوزل بولیورم ، بك كبار... فقط
خروسر ، طاووقلر اعتباريله چوق فضله قانادلی ، چوق ژاپونكاری...
انسانه پاراونهلری خاطر لاتیور .

خام — بو طاسزلقلری کیدوبده اودا کزده کندی کندیکزه
بالسه کنز آ !

بك — براق نی یرمده كوزلم ، شوراده سسزجه غزته می
اوقوییم !

خام — آمان راحتکز بوزولماسین ، پکی ، بن چیقارم !
[چیقار ، بك اقتدی مطالعه سنه دالار ، براز صوکره خام اقتدی
برآو البسه می کیمش اولدینی حالده کیری دوزر .]

بك — (كوزلری غزته سنده) ها ، شاید ایسته رسك یاغموره
باغایلم ، براز دولاشلم !

خام — بو قیافتمه می ؟ سنك (صباح) دن باشقه بر طرفه باقدیفکز
بوک که .. بن چوقدن صویوندم !

بك — (باقهرق) عفو ایدرسك ، دالمشدمده ، البسه کی
دکشدیردیکك فرقده اولمادم !

خام — [ایشیتدیرمک ایسته مکله برابر یاواشجه] ذاتاً نهک
فرقده اولیورسیککز که نه حیات یاری ! باری او طوتا جغمزه اوتله
ایسه ایدک .

بك — اوزمان یاغمور یاغماز میدی دیرسك .
خام — (اوموزلر نی سیلکرك) ینه صوغوق سوزلر .. اوراده
هیچ اولمازسه غزته لر واردی ، بیانو واردی ..

بك — داهادا دون (فهمینا) بی آلام . ایشته (لاوی پارزیهن) .
ایشته مودا غزتلی ، ایشته اگسه لسیور ، فیغارو ... تور کچله
وار ... بیانویسه ناه ، کوشه دوربور ، همده اوتلده کندن اعلاسی !
خانم — آی ، اوطوروب برده سزه بیانومی چالایم ؟ عاشقلم ،
معشوقلم کچی ...

بك — قبابی ؟ برلکده بر حیات سوداده بز کچررز !
خانم — نه ذکا ! نه بارلاق سوزلن ! (بردن ره جوشارق) بش
سنه در ، هپ عینی حال ها ؟ بنم آق دیدیکمه قارا دینه جک ، قارا
دیدیکمه آق ... بن نشان طاشنی سوهرم ، سز جغال اوغلنی ...
بك — ایشمه داهادا یاقینده ...

خانم — اولا ، ایشلرگنز ، بن سوگره دوشونوله جکم !
بك — پکی اما ، سنک ایچون ، سنک راحتک ، سعادتک ، رفاهک
ایچون چالیشیورم :

خانم — بونلری چوق ایشیتدم ... راحتم ، سعادتیم ، رفاهیم ...
سز کندیکزدن ، کندی کیفکزدن باشقه شی دوشونمزسکزه ، وارسه
نفسکزه ، یوقسه نفسکزه ! صورارم سزه ، بی طوتوبده بوداغ
باشنده کی مناستر کچی غملی ، قسوتلی اوه نهیه صوقدیکزه ؟ نه دن اوتله
بگوتورمه دیکزه ؟

بك — گوزل قاریجیم ، اولا دوشوندم که ...
خانم — صوغوق التفاتلری براقیکزه ... اویله سوزلر خوشمه
گیتمز !

بك — پکی بردها سوبلهم ... بن دوشوندم که بوراده ، بوفرچ ،
گونشلی کوشکده اوتلک مقسی اودالرندن زیاده راحت ایده جکزه ،

آسوده قاله جعفر ! اوتلده ، اوکلن کیمدر ، بیلنمه بن آداملر اینجده
راحتسز اولمز میدق ؟ کاشکه سنک گورولتو ، بابانجی ایسته دیککی ،
شانافاندن حظ ایته دیککی بیلسه ادم . . اوراده بر سورو ایشسز ،
گوجسز سرسری ، چاپقین حرفلر ....

خاتم — شیمدی ده قیصقناجلیق دوروسی باشلابور !

بك — خایر ، هیچده قیصقناج دکلن . بن سنی بیلزمیم ؟
کندیکی بکندیرمک ، هرکمی قارشیکده شایرتمق خوشکه گیدر .
فقط امینم که الکن بر فئالق کلز !

خاتم — بوقادار امنیت بسله مکده خطا اتمش اولسه کلز گرك .
بك — نه دیمک ؟

خاتم — نه دیمک اوله جق ؟ ظن ایدیورمیسکز که سنه لردن بری
اعصابیله متادیا اوینانان ، هر دیدیکنک شکسی یاییلان ، ضدینه حرکت
ایدیلن بر قادینه قارشی امنیت گوسترمک ، « امیم که الکن بر فئالق
کلز ، دیمک دوغرو اولسون

بك (آینه رق) یعنی نه سویله مک ایسته یورسک ؟

خاتم (شیطانجه بر تبسمله ، اسرار انکیز) دیمک که فکر بکنزجه
بن نهایت کندیمی اوزاقدن بکندیرمکه قالدیم ؟

بك — (داها فضله مراقله) البته اوله در ، اویله تخمین ایدرم :

خاتم — او حالده آدامشسکز !

بك — نه دیمک ؟ (یردن فیروایارق) ایضاحات ویریکنز ،

(تینه رك) سویله ، آکلات !

خاتم — (متبسمانه بکی ، سویله میم) (دیشاری باقرق) مادام که
چیقمنه ، دولاشمنه امکان یوق ! (اوراده بر اشانعی ، بر یوقاری

دولاشان بکه خطاباً) هله بر طرفه او طور یکنز ، کیدوب کله کزدن
باشم دوندی ... سزه ، جانکزی صیقا جق — سوزلر سویله دیکمدن
دولابی تأسف ایدیورم اما... نه یاییم؟ متمادیاً ضمیمه ، حرکتلر نهایت ...
بك — (آياغه قالقهرق) فقط بن ، ازدواجزدن بری سزه
راسیر اولدم ، کولهك ایتدم ، مناقشه ایتدن هر آرزو کزی برینه
کیتیردم ... سز ...

خام — اما ایکیده برده سوزیمی بویله کسر سه کز اولماز (بك
برینه او طورور) بك ! بك اعلی بیلیرسکز که آرا صیرا احبابلریمزدن
بهضیلرینه بر از مساعده کار داورانديغ اولوردی ...

بك — مساعده کارمی ، نه ییچیم ؟

خام — صوصکز که سویلیهم ! اوت ، مساعده کار داورانديغ
اولوردی ، مثلا راجی بکله ... بکا بك نازک ، بك خوش مکتوبلر
یازاردی ...

بك — های چاقین حریف ...

خام — (سوزینی کسهرك) بر اقیورسکز که اکال ایدیم ...
شیمیدین حدته کلیر سه کز ... دوریکز باقلم ، آلت طرفی وار
(دوامله) بونلر ، دوغروسی بك ایی ، بك شاعرانه مکتوبلردی ،
نشر ایدیهك قادر شاعرانه ... بن ده جواب ویرمهک باشلامشدم !
بر کون دها دوغروسی بر آقشام ...

بك — (بیتیک بر حالدله خوردانهرق) نهی ؟

خام — ... اوت ، بر آقشام ، هانی سزک پارا پالاسده چایه
کیتدی کز آقشام ، راجی بك پنبه سالونده بردن بره آياقلمیه قایاندی
و ... مکتوبلاشمهك آرتق کندیسنه کافی کله دیکنی سویله دی .

بك — سن نه يابدك ؟

خانم — بكا مخاره كافي كلديكي جهته كنديسي معقول بر يوله
كثيرمكه چاليشدم ، عناد ايتدي ، اوزمان قاي ديشاري ايتدم .

بك — عجيح ، بر قاچ زماندر نه اوه كلير ، نه يازبخانه يه ...

ادلسمز !

خانم — ايكننجيسي بوسبتون جانكيزي صيقاجق . . . و داد ،
هاني آرقه داشلر كز ، جانككيز جكر يكنز و داد يوقى ؟ ايسته اوبوتون
قيش مسلط اولدى ، ييكده آياغمه دو قونور ، چايده المي صيقار ،
يا نناديني جراتكارلق قالمازدى . بن ده نه دنسه ؟ اكلنديرديكى ايجونمى ،
آلديرمازدم !

بك — نه اوتانمان سويله بورسيك ها !

خانم — يوو ! بويله ياپارسه كز آلت طرفنى كسرم . مادامكه بر
دفعه بتون حقيقي اولدينى كبي سويله مكه قرار و يردم و نتيجه نه اولورسه
اولسون رضا كوستردم ...

بك — پكي ، نهايته قادار صوصاجم ، صوكنده كوروشورز !

خانم — و دادله بو قدر قالدی . . . ديرگن شكري ضيا بك ، هاني
سزك اصرار كزله يانته چي قماغه باشلامشدم . او امنيتلى ، صادق ،
دوستكز ، هاني بركون ، بيلم خاطر لايورميسكز ؟ معلول غازيله
ليريلن بر مسامره ده طائيشدير مشديكز ، ايسته او بوزيمه باقدنجه رنكدن
رنكه كيرمكه باشلادى . . . .

بك — شكرينك رنكي ده كيشمز ، آبول ، دائما صولوقدر ،

صاريدر .

خانم — بنم سايه مده رنك ده كيشدير مكه ده باشلادى ، آلى آل ،

موری مور اولیوردی . آدامجغز بکا برطوتولدی ، برحاله کلدی که ..
بن اوچ کونه کلنجیه قادار فضلہ بر التفات کوسترمیوردم اما ...
بك — نئی ، اوچ کوندن بری ؟

خانم — صالی کونی ایدی ، سن قلوبه کیتدک ، اوبورایه کلدی .
قبول ایتمه ملیدم اما ... هواده بوزوقدی ، ایچمده صیقیلیوردی ،
« بیورسک » دیدم ، ایشته بوراده ، باش باشه قالدق ، اوصیراده بر
فیرطنه چیقدی ، یان یانه شوده کیز اوستنده کی پنجره یه صوقولوق ،
دالغه لر کویورمشدی . دالمشدم . صوصیوردق بردن حس ایتمدم که
شکری بکک الی بلمده ... اعتراضه وقت بر اقامدن ، آنی بر حرکتله ...

بك — (قولتوغی صیقارق ، دلی کبی) سویله سویله

خانم — دوداقلرنی آغزیمه ... آکلادیکنز ، آرتق نه سویلیم ؟
بندہ بلا اختیار ، هوانک ، فیرطنه نک تاثیریلہ ...

بك — (یرندن فیرلایارق ، وخانمک بیله کندن صیقارق) نه ؟
آشفته ! (بردن آکندینی طویلار) آکلایشیدی ، حدته لزوم یوق ،
اللهه اصمارلادق ، بوندن اوتہ سفی سزه تخریر آ بیلدیریرم :

خانم — (قوللرندن چکک رک ، کوزلری کوزلرنده) آہ بنم
آبدال قوجاجغم ! ایناندک ها ؟ آیول سویله دککرمدن هیچ برینک
اصلی یوق ، هپسی یالان ، هپسنی اویدوردم ، سراپا یالان ؟

بك — (شاشقین و عنون) نه ؟ اویدوردکی ؟ یالانمی ؟

خانم — یالان یا ، بوزوق هوا باشقه درلو ، صیقیلمدان ناصل کچردی ؟
ساعتک فرقدہ اولمادق ! [کمال محبتله زواجنک کو کسنه باشنی دایار ،
کوانشده بولوطلردن صیریلیر .]

پیام صباحک حکایه سی ده بودر !

حکایه لری مطالعه ایدن قارئلم ایچمن ؛ بونلرک ، احمال اغلب
 نخل شیلر اولسی وایکنجیسنک فضلہ اوله رق برلطیفه ایه نتیجه لندیکنه
 کوره خیال ایچنده خیال درجه سنده بولنسی جهتیله مدعای مؤید برر
 وثیقه ماهیتده ناصل تلقی ایدیله بیله چکی وارد خاطر اولورسه اونک
 جوابی پک قولایدر . چونکه بوکی حکایه لر خیالی اولقله برابر
 مندرجانی عادتاً واقع اولمشجه سنه طبیعی وعقله ملایم شیلر اولمق اقتضا
 ایدر . حی بو حکایه لر نه قدر طبیعی اولورسه او قدر مکمل عداوتلور .
 بواعتبارله بویله بر خیال ، محیطک جریانی و حالت روحیه سی حقیقی
 وقعه دن زیاده تصویر و تمثیل ایدر . چونکه حقیقی وقعه ، بعضاً
 اولیه جق بر تصادف غریبه استناد ایده بیلدیکی حالده خیالی حکایه لر ،
 عرض ایتدیکم وجهله قیمت ادبیه سی محافظه ایچون غیر طبیعی لکه
 ناس ایتهمک مجبوریتنده در . بناءً علیه هرایکی حکایه ده ذکر اولنان
 احوال ، قادین ارکک ، رست و مختلط بر حیات معاشرته دوکولدکن
 سوکره پک ممکن شیلردن معدود اولور ، وایکنجی حکایه نکلطفه سیله
 برنجی حکایه ده کی حقیقتک ، وقوع بولمق خصوصنده ری برندن
 فوقی اولماز . هاشم ناهید بکک کتابندن نقل ایتدیکمز فقراتده بو نائقک ،
 وقایع حالنده ده حقیقی لری مذکور و مسطور بولوندیغی ده اونوتمایلم .
 خلاصه ، قادینلرک ، ده قوله بر حالده یابانجی ارکنلرک قوللری
 آه سنده دانس ایتسنی رسماً تجویز ایتک درجه لرینه وارن آوروپانک
 جیلغین و کشاده حیات نسوانیه سی شرقی و مسلمان ذهنیتیه قولای
 قولای حسن تفسیر ایدیله بیلیر مسائلدن دکدر . آداب معاشرتی میانه
 (بالو) یی ادخال ایدن غریبه دیمک که قادینلرک آچیلسی ، یالکر
 اولری ساحه حیاتده سهوات و فعالیتنه مظهر قیلمق ایچون اولمایوب ،

برازده نامحرم ار ککلره یا قلاش دیرمق ، حقیقی معنا ایله تماس ایتدیرمک
و بومراسم تماس و تقریبی محرم رجالک کوزلری اوکنده اجرا ایدرک
اونلری ده بو حالله آلیشدیرمق ایچون عادت اولمشدر .

ایله دینه بیلیرکه ، مشروع اولان نکاح ده ، نسل بشرک بقاسنی
تأمین ایچون قادینی یابانجی برار ککک آغوشنه تسلیم ایتمکدن عبارت
اولدینی حالده بودا دوستده شهود ایله ، ولیمه جمعیتی ایله علنیت ویرمک ،
مشروعیتی نامنه ملترزم اولدینی کبی ، لا تشبیه ؛ خصوصیتدن براز عمویتنه
دوغرو حرکت لزومی حس ایدن آوروپالیرک ، ار ککلره قادینلر
آره سنده قاریشیق بر تماس وجوده کتیرمک مقصدیله آداب معاشرتلری
میاننه قبول ایتدکلری باولرده ، بوسربست تماسلرک علنیتله تأییدی و بو
عمومی معاوضه لیرک بر نوع ولیمه جمعیتی مثابه سنده در . ادیانک ، آره لرنده کی
مناسبت ، نکاح سایه سنده علنیت کسب ایتمین قادین ایله ار ککی
یکدیگرینک آغوشنده بولتمقدن منع ایتدیکی کبی ، احتمال که آوروپا
قادینلرینک ده بالو صالونلری خارچنده یابانجی ار ککلرک آغوشنه کیرملری
ممنوعدر !

آوروپا آداب معاشرتی حقیقده کی شو تحلیلی مؤید اولمق اوزره ،
اک بو یوک فرانسه شاعری (ویقتور هوغو) نک ، ۱۸۷۲ ده
(لوغانو) ده منعقد صلح قونفره سنه کوندر دیک مکتوبک ، آتیده کی
فقره لرینی پیش دقت و عبرته وضع ایدرم :

« ... فکر استیلایی فکر اختراعه انقلاب ایتمش کوره جکز . امپراطور لیرک
اخوت مفترسه لری برینه ملنلرک اخوت سمیجه سی قائم اوله جق ؛ وطنم
حدوددن ، بودجه من طفلیتدن ، تجارتیم کومرو کدن ، سیر و سفریمز انکلدن ،
تربیه من عنف و حیوانیتدن ، کنجکمز قیشه لدن ، شجاعتمز قتال دن ، عدالتیمز

دار آغا جندن حياتز سونكودن ، ديلز باغدن ، وجدانز تحكمدن ، حقيقت
بطلاندن ، ميبود راهبندن ، سما جهنمدن ، عشق غيظ و غرضدن قور توله جق !
« عشق » ك غيظ و غرضدن قور توملسي ، قادين اركك مناسباندىكى
قيصقانچلق حسنك يرينه واسع بر دريا دلك اقامه اولتمقدن باشسقه نه
معنايه حمل اولنه بيلير ؟

في الواقع قادينلره ، شمديكي آلافرانغه اصول معاشرته
اولديني كبي تحت نكاحنده بولندقلري رجاله انحصاري آز چوق
رفع ايده جك بر سربستي وكشاده كي ويرمكده ، منسوب اولدقلري
عائله ارككلري ايچون قيصقانچلق دنيلن و وجدان عذابي نوعسندن
معنوي بر اذا حس اولتمقله برابر بوكا مقابل غير محدود يابانچي و كوزل
قادينلره سربستجه تماس ايده بيلمك كبي عالم شمول بر ذوق واردز .
بوني كيم بيلمز ، كيم تقدير ايتمز ؟ تمصيله ، ابتدائيلكله اتيهام اولنان
اقوامده بو ذوق ، بولدتى بك اعلى بيلدكلري حالده اونه طرفده كي
وجدان عذابي كنديلريني توقيف ايدر . مادي لذتك جاذبه سنه غلبه
ايده مينلر ايسه مدنيتك ترقيسي ، مدنيتك غلبه سي نامى آلتسده كي
تجدد لرله مانع وجداني ني يگمش واك طساتلي بر مسئله نك انكللريني
قوباره رق كنديلرينه جدا نفيس ومذهب بر حيات اجتماعيه تأمين
ايتشلردر . بو قسم انسانلرك دعوا لرينه پيرو اولان حظوظك اهميتي ،
مذهب ومشر بلرنده كي وسعتله متناسباً طرفدار لرينك توسعني تأمينه
كافيدر . بو حالي ، مدنيتك ترقيسي طرزنده سوسولي عنوانلره ياد
ايدنلر اولديني كبي مقتضاي طبيعته عودت سكلنده تلقى ايدنلرده واردر .
حال بوكه اسلاميت اك فطري ، اك طبيعي بر دين اولتمقله برابر طبيعتك
فضيلتدن آيريلديني يرلرده اوده بالضروره طبيعتدن آيريلير و وفضيلتي

ترجیح ایدر. مدنیت دینیلین، حال طبیعی به رجعت دینیلین، مسئله نه شکله تلقی ایدیلیرسه ایدیلین، بوجریانک الک حقیقی عاملی وسائقی عرض ایتدیکم منفعتدن عبارتدر [۱]. اوت، تکرار ایدرم که حریت نسوان دعواسنی، قادیلرک کندیلرندن زیاده بر حرارتیه تعقیب و ترویج ایدن ارککلر، همده بالطبع کنج ارککلر، بوسابهده یکی بر فیض استلال ایله سوقاقلره طاسان وصالونلرده قاینشان معطر وزمین قادین دالغهری آرهسنه دالمقده وباشقهلرینک قادیلرندن سهولتیه مستفید اولمقده کی حظ تجارتی دوشونولر، وعین زمانده دیگر ارککلرکده کندی حرملرینه و همشیره لرینه قارشنی عین سربستی و مساعدیه مظهر اولملرینه دائر بر تعهد ضمنی آلتنه کیرمش اولدقلری دوشونه مزلر، یاخود اونفیس تجارتک ایچنده بو، جان صیقیمی ضرری اونومغه چالیشیرلر. بوخصوصده کاری چوق و ضرری آزا اولانلر، کنجلیکنه وقوه جاذبهسنه کووه نن وتعلقاتی آرهسنده یوزینه باقیله بیله جک کنج قادین بولنمیان سبکیار ارککلردر. ارککلرک حریت نسوان طرفدارلغده، ایشته بویه درین اولدینی قدر مغفل بر خودکاملق بولنور.

[۱] ایشک ایچنده بویه بر استفاده مسئلهسی بولندیغه میندیرکه بزده کی انکشاف نسوان طرفدارلری، مقابله بالمثل شرطیه قادیلرینی سزه کوستریبورلر. بومسلکک سروجلری مقابل استفادهدن زیاده قادیلرک حقوق حریتی نظر دفته آلسه لر دی، بو حقوق ممکن اولدینی قدر تأمیننی کارصایارق، کندی قادیلرینک سزه قارشنی سربستینی، سزک کندی قادیلرک حقتنده کی مساعده کارلغکنزله تقید ایتملری لازم کلردی. بونقطه یی، شخص وموقعه کوره هرمانکی بر کیسه ایله کوروشمهک عائدقواعد معاشرک ایجاب ایتدیکی حیثیت وعزت نفس احکامی حالنده تاقیه محل قالمق ایچون، کورمک و کورونمک تعبیری ایله کوروشمک تعبیری آرهسنده کی فرقه دقت ایتلیر. زیرا آنفالد کر فیه مینستلر، سزدن مقابله کوره جک لرینه امین اولمایچه قادیلرینک، سزکله، یالکنز کوروشمهسنه دکل، سزه کوروشمهسنده مساعده ایتزلر.

شو سوزلریمی، حریت نسوان مسئلهسی بک زیاده سوء تفسیر
ایتمش اولدیغمه عطف ایدنلر بولونسه بیله ایشک دوغروسوی بودر.
چونکه بو فکر، مسلمان قادینلرینه، ارککلرینک علوم وقون
ساحهسنده کی ترقیاته غبطه ایتمک حمیله کله مشدر؛ وعام ومعرفت
اعتباریله بر موقع صاحبی اولدقلری حالده، کوزی، خاهسی خارچنده
اولمایان عقیف ارککلرک عائلهلری آرهسنده برحریت نسوان احتیاجی
حاصل اولمامشدر. اکر، ارککلردن، حیات سفاهته دوکولنلر هیچ
بولونمسه ایدی قادینلرکده حریت داعیهسنه دوشملری کورولیه جکدی،
بوداعده قادیناری حقلی ومعذور کورن واونلرک آوو قانلقی یاپان
ارککلرده بولونمایه جقدی.

حریت نسوان مقبلری، بعضاً: « غیر مشروع برشی ایسته میورز. »
دی بئرک، دعوالرینی یوروتمکک جالیشدقلری حالده، مشروع اوله رق
نه ایسته دکلرینی کندیلرینه صورسه کزتماماً ایضاح ایده مزلر. « قادینلری
اسارتدن قورتاره جغز » دیورلر. (الرجال قوامون علی النساء) آیت
کریمهسنده منصوص اولان قوامیت رجالدن قورتاره جقلر. شو حالده
بونک نرهمی مشروع؛ رجالک شریعت اسلامییه نظرندک حائز اولدینی
(قوامیت) وتفوقی ایسه اسباب سائرمدن قطع نظرله، عائله حیاتیکنک
آهنک انتظامی تأمین ایچون بیله لازم و ضروری برشیدر. بوکا مقابل،
یکی فکرلر طرفندن، ینه قادینلره حمیله اولمق اوزره زوج وزوجه
آرهسنده تأسیس اولنق ایسته نیلن مساوات تامه نظر به سنک قیمت تطبیقه سی
یوقدر. متکلمینک، اثبات وحدانیت بچئنده (لوکان فیهما آلهة الاالله
لفسدنا) نظم جیلندن اقتباس ایلدکی برهان تحالفدن درس انتباه
آلان فکرلره کوره، عائله آرهسنده درجه درجه هر کسک حق وحیثیتی

تحتفظ اولمق اقتضا ايتديكى قدر، ينه عائله آره سنده بر باش بولونمق
ايچون ده لزوم قطعى واردر . عائله هيئت اجتماعيه سنه كلنجيه قدر حقوق
و صلاحيت مجادله لرينه دها زياده مساعد اولان دولت و ملت تشكيلات
اداره سنده بيله عصر لر دن برى مساوات ، مساوات ديه قيامت
قويارلسنه رغماً ينه لا اقل بر رئيس جمهور دن استقنا حاصل اولاماشدر .
ديمك كه كرك دولت اداره سنده اولسون و كرك عائله اداره سنده اولسون
هر حالده صوك سوزك بر يردده كيسلمسى انتظامى تأمين ايدر . سوز
باشلرى ، مساوى صلاحيته تعدد ايدن يرلرده ده خلاف و نزاعك
آرقمى كيسلمز .

طالب لرينه ، دها زياده جدى و مشروع بر كسوه كيدر مش اولمق
اوزره « قادينلره استقلال علم و صنعت ويره جكيز » تعبيرى ايله
مدافعه مقصده چاليشانلرده بولونور . بو استقلال ، رجالك نظارتى
آلتنده بولونمق دن آزادلك معناسندن باشقه برشى افاده ايتمه چكى
جهتله ينه (الرجال قومون) قانونى تعديل ايدده جكيز ، ديمكدر .
چونكه ار ككلرك نظارتى آلتنده بولونمق و اونلردن استحصال مأذونيت
ايتمه دن سلمه السلام ايسته دكلارى يرلرده كيزمه مك معناسندن باشقه
قادينلرك بر اسارتى يوقدر . بلكه ار ككلرك قادينلره اسپر اولانلرى
دها چوق و دها معروفدر . همده اسارتدن قورتولمى ، ايش كوج
ايچنده بولونان آناطوليناك قادينلرى طلب ايتيورلرده استانبول قادينلرى
و استانبولك ده الك زياده سربسقى به نائل اولان عائله لره منسوب قادينلرى
طلب ايديور . مطالبه مذكوره نك معناسنى ايضاحاً : قادينلر سربسقى
علم و صنعت سايه سنده ار ككلرك اللرينه باقمق احتياجندن قورتولسونلر ،
دنيله بيله جكدر . لكن ار ككلر ، اولرينه كتير ديكى اككى قادينلرينك

باشه می قاقیورلرکه بو حالدن ، بو ، صیغنتی حیات ومدلندن نسوانی
 قورتارمق احتیاجی حاصل اولویور ؟ بلکه ینه ، اولرنده کوردکلری
 خدمتی ارککلرینک باشه قاقق اعتیاد وابتلاسی قادینلرده دهازیادهدر ،
 وحقوق زوجیتہ رعایت ایدیلہین مغدور قادینلر ، بالطبع صدودن خارج
 اولدیفی حالده ، مسلمانلرک ، راحت وسعادت نقطه نظرندن ، قادینلری
 بلکه ارککلری قدر شایان مرحمت دکلردر . چونکه عالم اسلامده
 اک زیاده مفقود اولان ، واک زیاده کوجلکله قازانیلان پاره ، ائی
 کونوجالک کدیمنیلہ الہ ایدیلیر ، تامین معیشت ، بوکون هنوز
 مسلمانلرک ارککلرینہ نصیب اولمایان بر موفقیت حالده ایکن ، قوت
 ومعرفتجه دهاکیریده بولنان قادینلرینہ استقلال معیشت ویرمه
 قالفیشمق ، ایشک ایچنده باشقه بر مقصد فاسد یوقسه : « اراق
 باشکزک چارہسنه باقیکز ! » دی بهرک ارککلرک ، قادینلری آغوش
 حایه لرندن سیلکوب آتمسی درجهسنده اولرک ضررینہ بر فیکردر .
 اکر مقصد ، شمدی بهقدر ارککلرک اوزرینہ یوکلہنن وبوجہله
 عالم اسلامده آلتندن قالفیلامایان بار معیشتہ قادینلرک یاردیم اتمسی ایسه
 بو وظینہ معاوتی خانہلری داخلنده ایضا ایتک ممکن دکلیر ؟
 اولرندهکی ایشلر ، اک زیاده یابانجی خدمتجیلر طرفندن تسویه ایدیلیر
 وجووقلر اولرک اللرنده بو یوتولور ، ارککلرندن باشقه . کندیلرینک
 البسمی ده ترزیلره دیکدیریلر ، ده اغیری شوخاللر ، آلافرانغلہ
 وحریت نسوانه تمایل اولان عائلهلر آرهسنده دهازیاده حکمفرمادر .
 قادینلر آرزو ایدرلرسه ارککلرینک خارجهکی کار وکسبنه بیله
 خانہلری داخلنده معاونت ایدہ بیلرلر .

تماماً ارککلر کبی مستقل و غیر داخلی قازانچ بولوق صورتنه کلنجه ، حرب عمومینک ، عائله حیاتمه ايراث ایدیلکی پریشانقله تأمین معیشت ایچون سسوقاقلره دوکولن قادیئلریمزدن ، حسن و طراوتلریله نظر دقتی جالب اوله مایان اقسامنک ، حیات مبارزه سنده نه قدر دوشکون ویاس آور برمنظره عرض ایتمکه اولدق لریخی کوردک قادیئلریمزی ارککلشدیرمک آرزوسنده بولنان متفکر لریمز ایسه شو پریشانقلی حیات نسوانیه مزه اساس اتخاذا ایتک اوزره ، بو وضعیتن بر فرصت مجبوریت استخراجنه چالیشیورلر . اوت ، قادیئلریمزدک بو بدبخت وشایان مرحمت اقسامنک فوقده ؛ آروپاده اولدینی کبی ده ا زیاده ارککلر طرفندن ، خصوصی محلدرده اعمال ایدیلن اشیا و اتمه یی مکلف مغازه لرده نازک وجاذبه دار الریله مشتریله ابراز ایتک ایچون الویریشلی قادیئلریمز بولنه بیلیرسده اوصورتله ساتیلاجق شیلر آره سنده بلکه ده افضله اونلرک کوزلکلرینه مشتری چیقانلر بولنور .

حاصل ، قادیئلریمзде محدث جریانیه تبعاً استقلال معیشت آرزوسی حاصل اولمشه بونک ، آنفاً عرض ایتدیکمز وجهله ذوق مرارتی طادان غیر مرغوب قسمی ، ندامتی ده چوقدن حس ایتمش اوله جنی کبی دیگر لرنده ده حالا موجود اولدینی فرض ایدیلن ویاخود ، اساساً کندیلرنده بولونمادیفی حاله ، قرال دن زیاده قرال طرفداری ارککلر طرفندن تشویق اولنان استقلالک معنایی : قادینک حجابی ، ضعیفی ، شفقتی ، کوزیاشلیری ، آمالنک عائله تشکیله ، اولاد یتشدیرمکه انحصاری ، واك بیوک ذوق بدیی نی اولادینک تربیه سنده و خانه سنک تنظیمنده حس ایتیبی کبی خصوصی مزایا سندن وطیبی

قابلیت نردن اوزاقلاشارق ، ارککلرک خشین وقسوت آلود حیاته
 قاریشمق ، یالکز باشنه یاشایه بیلمک ، قوجایه وارمق احتیاجندن
 قورتوله رق بکارقالان ویاخود حیاتی اونده کی زوجهنه حصر ایتمک
 ایسته مهین ارککلر کی اولوق وخالصه ارککلشمک دن عبارتدره . باشقه
 هیچ رمحدوری اولمسه ، برملکتک منا کحاتی بحرانه سوق ایتمی جهتله
 کافی اولان بو سرسری حیات ، ابتدا آلافرانغه مقلدی بکلریمزه
 عارض اولمش وشمدی ده قادینلریمزه سرایت ایتمک دوری ، اعراض
 حلولنی کوسستمکه باشلامشدر . زواللی بزلر ، زواللی قادینلریمز ،
 آروپالیلرک ، مضرت ومفسدتی تجربه ایتمکدن صوکره ایچین ایچین
 حسرت وندامت دوره لرینی یاشادیفی بر زمانده اونلری تقلیده
 اوزه نیورز . آروپاده نسوانک عاقبتی قادینلغک کسب ابتدال ایتمی
 اولمشدر ، اودرجه ده کی قادینلره قارشی ، آره لرنده مؤسس وملتزم
 برعات حالته کتیریلن حرمت ونزاکت ، ظواهر دن عبارت قاله رق ،
 ایشک ایچ یوزنده کی ابتدال وتذللی تخفیف ایده بیله جک بر قیمت
 حقیقیه یی حائز دکلدر . بوکون ، آروپاده نکاحلی ، نکاحسز قادیندن
 اوجوز برنی یوقدر ، نکاحسز قسمنک مبدولیتی برکره میدانده در ،
 حتی ادعا ایده بیلمک که شرقتک ادبیاتنده یوز قیزاریجی بر تقصیه
 اولدیفی دایما سویلنیلن شهوانی موضوعلرک وقبله رواج بولمی ،
 شرقته فحش وسفاهت حیاتنک آروپا درجه سنده انکشاف ایده مه .
 مسندن ، فعلیاته چیقمامسندن ، وا کتریسنک ، حصول و وصولی
 کوچ بر امل کی سوزده قالمسندن نشئت ایتمشدر شرقلی برشاعر ،
 دلبرک وعد ایتمیکی بوسه یی رنگین برغزلنه موضوع یابه جق درجه ده
 قیمتدار بولور . حال بوکه غربده بو بوسه لر عمرناس اولان جاده لرده

سوقاقلرده تعاطی اولنورده کیمسه اهمیت ویرمن . [۱] فعلیات ترقی ایتدجکه بزم ادبیآتمزدهده اوپرده بیرونانه فصللر قاپانه جقدر . ایشته غریبه نکاحسز قادینک حالی !

نکاحلی اوله جق اولورسه ده او جوزدر [۲] چونکه زوالدیلر ایچون اولنک ، زوج بولق ، رؤیالره قاریشمش بر سعادت ، سهاره اوچش بر شرف حالندهدر . باب عالی وناظم پاشا وقعه سنی تعقیب ایدن دور اغترابده ، اختیاری و غیر اختیاری دولاشدیم یرلره منقسم زمانک ایکی آیلق بر حصه سی ده پارسه اصابت ایتمشدی . آرقدهاشم ایچه کنج ایدی ، باشندهده ارناوود ویا تانار قالباغنه بکزر برشی ، حاصلی کندی کسوه لرینک ، شایقه لرینک متمصبی عد اولتان فرانسر - لر ککنه بکزمه مین برسرپوش واردی . کرک بوشکل و قیافیه و کرک نقصان لسایله ، دون کلش بریابانجی حالی ، اوزرندن آقوردی ، معیشتندهده نظر فریب بر ثروت اثری حس اولنمایوردی . او یله ایکن ، ابوننی طرفندن مظهر اعتنا اولدینی کورولن اولتجینک قیزندن اعتباراً برچوق قومشو قادینلر ، قیزلر : « بورادن اوله جکم ، سنی المی ایسترم ، بکا کلیرمیسک ؟ » دین آرقداشمک لطیفه سنه جدیتله جان آتیورلردی . کندیسلی استانبولده متأهل اولدینی حالده ، اونک بوقصورینی ، اسلام قادینلری قدر تدقیقه لزوم کورمبورلردی .

[۱] بونقطه ده : (لتیمن سنن من کان قبلکم شیراً بشیر و ذراعاً بذراع - حتی لوان احدهم دخل حجر صب لدخلم و حتی لوان احدهم جامع امرأته فی الطریق لفعلموه) حدیث شریفنی تخطر ایتدم .

[۲] آوروپا قادینلریبه قدر کیمه دن اول ، مال غیر مسلمه آره سننده جاری اولان دراخومه عادتک قبول و تمعی ، او جوزلرک ایکی قات فوقنده اوله رق ، قادینلر طرفندن اوسته ویریلک معناسنی متضمن دکلیدر ؟

خلاصه ، قادیئله حرو و محترم بر موقع ویردیکی ظن و ادعا اولونان .
 آوروپاده ، اولنمک ایستهین ارککک ، زوجه بولمق خصوصنده مظهر
 اولدینی سهوات نسبتنده قادیئرکک زوج بوله بیلمسی میسر اولمادیغندن
 آکلاشیله جنی وجهله اوراده ، قادیئرکک ارکککله قارشى سوبه کفاتی
 بر قاق درجه تنزل ایتمشدر . آرککی ، قادیئرکک فضلله کوزللیکی ویا
 بریکمش پارهسی کی اوسته لککر ارضا ایده بیلیر ، قادیئرکک ایسه ، حال
 و موقعجه اقرانی اولان ارککک دست ازدواجی قبوله هر زمان
 آماده در . اوت ، دائمی بر رفیق حیات بولمق مسئله سننده قادیئرکک
 طرفه دوشن کوجلککله مقابل ، کلوب کچی نهش بولمق خصوصنده ده
 اولنر دها زیاده مظهر سهوات اولورلر .

قادیئرکک ، ارکک کفایتنده کی مساواتسزاق بزم مملکت مزدهده مشهور
 اولقله برابر ، آوروپانک حریت نسوانی بو مساواتسزانی ، بزده کنه
 نسبت قبول ایتیه جک درجهده ایلری کوتورمشدر . مساواتسزانی
 بزده کی درجهسی ده ارککک بزمه ، احتیاجاتی سفاهتله تلافی ایتک امکانی
 کلدکن صوکره حاصل اولمشدر . اونک ایچوندرکه سفاهتخانه لره مالک
 اولمایان کوچوک قصبه لریمزده ، بو حال ، دها آز حس اولنور . بوندن
 اوتسی ایسه نفوس انانک فضلله قالمسندن نشئت ایدن وتعدد زوجانه
 لزوم کوسترن بر حال طبیعیدر . قادیئرکک ایچون زوج بولمق مسئله سننده ،
 آوروپانک بلاد مدنیه سنندن باشلا بوب ، صیره سیله بزم ترقی مرکز لریمزه
 اوغرایه رق کویلریمزه قدر کلدکجه فضلله لاشان فرق تخلف حقنده کی
 فکر و نظریمزده یا کیلما دیغزه امیز ، اناطولی کویلریمزه باقیکنز :
 [حرب عمومیدن اولکی حالی سویله بورم] وقتی کچمش وقوجاسز
 قالمش قیز بوله مازسکز ، ارکککله قادیئرکک بری برلینه تقسیم اولمش

و بو تقسیمدن آرتان قادینلرده ، تعدد زوجات سایه‌سندنه عائله تشکیلاتی داخلنه یرلشمشدر . حال بوکه آوروپانک کویلرینده ، فضله قالان قیزلر بیوک شهرلره اخراجات سرمایه‌سی اولورلر و اورالرده ، علی‌الاکثر نکاحسز زوجلردن قازاندقلری باره لردن تصرف ایدرک ، صوک و نکاحلی زوجک بدل موافقتی اولان مهر معکوسی حاضرلارلر .

بیوک ادیجز جناب شهاب‌الدین بک افندی ، پیام صباحده یازدیغی مقاله‌لرینک برنده ، بشریت ایچون «عشق» ک بر موهبه فطرت دکلده بشرک کندی صنعی و فنا بر عادت‌ی ماهیتنده بولندیغی ومعین بر قادینه عائد اولان ابتلائک ، باشقه قادینلره تطمین و تضمینی قدر ممکن برشی اوله‌میه‌جفتی درمیان ایتمشدی . [۱] ادیب محترمک ، عشقی انکار ایدن شو نظریه‌سندنه آوروپا حیات معاشرتندن ماهم اولدیغی ظن ایدیورم . فی‌الحقیقه ، آوروپا کبی ، چارشیلری . بولوارلری ، (کاسیات ، عاریات) تعبیینه ماصدق بر صورتده رنکارنک قادینلره مشهر اولان بر محیطده ، رقیب قبول ایتمین عشقک ، عشق معصومک معناسی بو قدر . عشق ، بتون حرارت معنویته‌آنجق شرقده ، تستر عالمنده حکمران اوله‌بیلیر . چونکه اورالرده بر ارکک قضارا بر کوزل قادین کورور ، بو فوق‌العاده تصادف ، اونی دام عشقه دوشورور ، و فی‌ابعد دهها کوزلنی اوکا کوسترمه‌مک ایچون ، عشقک کوزینه چکدیگی برده ایله محیطک برده تستری اتفاق ایدر ، حتی ایکننجی برده‌نک ، دکل باشقه‌سنی ، عینی قادینی بیله بردها قولای قولای کوسترمه‌سی یوزندن نازره عشق [۱] عربک شاعر مشهوری (کثیر) ده معشوقه‌سی (عزه) حفته رقیبله شوبله سوبله‌مشدر :

ماحب عزه‌ الاحب غایه
فی وصل غایه من وصلها خلف

کوروکله نیر ، و بر دیداره بیک جان نثار اولمق درجه لرینه کلیر .
باشقه بر ارکک ده بر کوزل قادینه کورونور کورونمز قضا طرزنده
طوتولور ، و هر کسک ، کندی معشوقه سنی دنیا کوزلی فرض ایتسنه
هیچ بر مانع یوقدر ، دیمک که شرق حیاتی ، قادی نلری معشوقه صفیلده
ابی تقسیم ایتشدرد . غریبه اولسه ، قادی ن کوزل لکلری دائما حال
مسابقه ده بولندیغندن ، یا هر کس مسابقه ده فائق کفی پایلاشاماز و یا خود
هر بری ، باشقه باشقه جهتلردن کوزل عد اولنان قادی نلرک جهات
مخلفه حسن و آتی نظر دقه آلان طاشقلری ایله کندی آره لرند
بر هر ج مر ج ترجیح حکم سوره رکه بوده جناب بک افدینک
دوشوندیکی وجهله عشقک افلا سیدر .

شو ایضا حادتن آکلا شیلیر که عشقک ، شرقه جاری اولان نفوذ
وسلطنتده تستر ، مهم بر عاملدر ، وبالنتیجه ، شرقدکی شو حال و وضعیت ،
قادینه پک زیاده اهمیت ویردیکی ظن اولنان آروپاده کندن چوق فضلده
اولارق قادی نک قیمت واهمیتی محفوظ اولدیغنه دلالت ایدر . قادی نی ،
معشوقه لک ویرستیده لک مقامندن اوزا فلاشیدیران آروپاده آرتق
نسوانک نه قیمتی اوله بیلیر ؟

آروپا قادی نلرینک حال و وضعیت بزمکیلردن زیاده شایان غبطه
اولوب اولماق بحثنی (مادام دولارو مار دیروس) ک سوزی ایله اکل
ایده حکم ، بوتی ده جناب بک افندی (اوراق ایام) اسمنی ویردیکی
مجموعه سنک (صلحیون و نسا یون) سر لوحه لی مقاله سنده کندیبی
درج و نقل ایدیور ، و قائله سنی : « بوکون فرانسه نک الک بیوک
شاعره سی . دیه توصیف ایدیور :

« قادی نلر گزه سویله ییکز ، سعادت لرینک قدرینی بیلینلر . . قبال یا شاهمه

مجبوریتلری اونلری اویله اضطرارلردن محفوظ طوقارکه ... آه، شو اوموزمده
هیچقره رق آغلامش مجبه لرمک عددینی بیلسه لر ... قولاقلمده اویله غیج
ودخراش شکایات نسوان مودوغدرکه ... اوت ، پر انوار وازهار بر بالویه
کیره بیلمک شبهه سز شایان طلب بر مساعده کی کورونور. فقط سودیوروجی
ایله اورایه داخل اولان قادینک قلبنی کیرن قیصقانجلی نه وئلم بیلاندر ، یونی
تصور ایده بیلمیسکز ؟ بالو ، تیاترو ، بتون محافل ملاقات زوجهنه فارشی
لاقید اولمایان ارکک ، یاخود قوجه سنی سون قادین ایچون (سنت اوفیس) ک
بر دارالتعدی ، بر جهنمدر. آکلایورمیسکز ؟ یونلری زوجهلرکزه ، همشیره
لریکزه ایجه آکلایورمیسکز . »

« قادینلرک ترقیسی هر شیدن اول ، ارککلرک ترقیسی ایچوندم
اساس وموقوف علیهدر ، چونکه ایکی عضوندن بریسی مفلوج اولان
بر ملت ایلری کیده من ، وآنحق قادینلری ایله برلکده ، مجتمعا و مختلطاً
ترقی ایده بیلیر . طرزنده بک جوق دفعه درمیان ایدیلمن بر دعوی
واردر. فقط بری برندن براز فرق تعیر ایله تکرار اولنان بوسوزلرده
بوتلبلرده داٹما براز اهام یاخود برارچه قاریشیق بوئور. هپ بونلر ،
مقصدی آچقندن ویالککزه سویله مکک حسارت ایده میهرک یاردیمچی
کله لرک حمایه سی آئنده ترویجه لزوم کورمکدن ایلری کلیر . ترقی
نسوان ، قادینلرک جاهل بر اقله مامسی ، تهذیب و تربیه لرینه اعتنا و نفیسی
معنالنجه تسلیم ایدرم که غایت محق و غایت مقدس بر مسئله در . بن ،
بومبختده بر از ایلری یورومش ، ودهادوغروسی براز آچیق قونوشمش
اولدیغ ایچون بوندن تولد ایتمسی احتمال داخلنده بولنان ظن و ذهابه
رغمأ قادینلرک علم ومعرفت صاحبی اولملرینه قطعاً معارض دکلم ! هله ،
افراد ملتی منتظم بر ترقی یولنه سوق ایچون لازم اولان تقسیم اعمال
اقتضاسنجه بر جوق صنعتلری ، علی الخصوص قادینلرک خصوصیت
فطریه لری ایله متناسب اولان ایجه صنعتلری اونلرک حصه اشتغاله

تخصیص ایتلیدر. عائله نك مصارف معیشتی او موزلرنده اولان ار ككك
بوكنی تخفیف ایده جك تداییراداره یه توسل ایتك واجب اولدیغنی، زیب
وزینتدن وسائر دن، مقداری معلوم قازانچینك مساعد و متحمل اولیه جفی
شیلری آله رق عائله نك آرزولرینی تطمین ایده مدیكندن دولای هر كون
ار ككی معاتب طوتمقله آد مجعزك بیهوده تكایف مالایطاق آلتنه ازیلمسندن
باشقه بر فائده حاصل اولیه جفی نظر دفته آلمق قادینلر مزایچون بیوك بر ترقی
مرحله سیدر. بو كی نكلیفلر ك ماهیتی، بوزغروش پاره ایله ایکی بوزغوشلق
مال ساتین آله مدیغنی مؤاخذه ایتك كی منطقسز رشى اوله جفی، استانبولك
بك چوق خانملری تقدیر ایتمز. حال بو كه بو بر علم و جهل مسئله سی ده
دكلدر. چونكه بونی، امی ار كككلر له، زوجنك سینه اشتراك ایدن
آنا طولی قادینلری بك اعلا تقدیر ایدر لر. حیاته تکامل درس لرینك
تعلیات ابتدائیه سندن اولمق اوزره شو، واردن یوقدن آ کلامق
نقطه سنده، استانبولك و ظاهر آ مرقی قادینلری اناطولینك او قادینلرندن
چوق کریده در لر. استانبولك اك منور و تجدد پرور نسوانندن معدود
اولان مفیده فریده خانمده انقریه نقل مکان ایتدكدن صوكره كرك
بونقطه یه و كرك قادینلر ك اك طوغرو وضعیتی و اك معقول سعادت نه نی
ایجاب ایتدیكنه دقت ایتش اوله جملر كه (آسوسیا نه پرس) مخبرینه
بروجه آتی افادته بولنشلر درر. محض حقیقت بولدیغمز و محیطه
مماشات طرزنده تلقی ایتكی قائمك حیثیته و با خصوص بر اوروپالی مخبر له
قونوشدیغنی صره ده کی وضعیته یاقیشدیر امدایغمز بو فكر لری نسوانتیز
ایچون بردستور هدایت اولمق اوزره قید ایدیوروز، بو بحثه داثرچین
سوزلریمزدن بر خیلینك تأییداتی ده بویانانده مندرج بوله جقسكز :

[۱] « حرمك ساكن حیاتی قادینك طبیعی و حیات اجتماعیه نك ضرورتی ایله توافق ایتمکده در . بن شیمدی به قدر آمریکا و آوروپا قادینلریك استفاده ایتمکده اولدقلری استقلاللی قیصقانیوردم ، فقط شمدی کوروپورم و آکلایورم که روس قادینك اسرافاتی ، آوستریا قادینك حساسیت مفرطسی ، اسکلیز قادینك لاقیدیسی و آمریقالی قادینك غرابت احوالی فارشیشنده حرم قادینی دها عالی اوصاف و مزایایه مالکدر . اجنیلر نظرندده قادین حقوقی : تووالت ایچون چیلغینجه صرفیات یایمق ، کچ ازدواج ایتمک ، وچوجق تولید ایتمه مک دیمکدر . اجنبی قادینلری مودا مغازه لری ، تیاترولر و رومانلر ایچون یاشارلر ، بشریتك بیوک استحصال قوتنك اونلره کندی کندیلرینه استحصالدن عاجز اولدقلری بهوده رطاقم سوسلر اعماله حصر ایدیلسندن بو قادینلر مسئولدرلر . اراککلر بو قادینلرک عادتاً کوله سیدر ، و بوکا سز ، (غرب مدینتی) نامنی ویربورسکیز . بز ، تورک قادینلرینه کلنجه بزده عصری قادین حقوقیزی استحصال ایتمی قفامزه یرلشدیردک و بو مجادله ده مزایات طبیعیه مزدن بر قسمنی فدا ایتدک ؛ بزده مخرب ، مسرف و بی لزوم برر مخلوق حالته کلدک . شیمدی آرتق بو خطایه بر نهایت ویرمه نك نام زمانیدر . ملی حرکت ، قادینلق عالمنده ده انعکاسات تولید ایتدی . بوندن سوکره خط حرکتمز آرتق تعین ایتمشدر . اساساً چوقدن بری قادینک موقعی کندی اوی اولدیغنه و اونی اوندده محافظه ایچون اک کوزل چاره نك حرم حیاتی بولندیغنه قانمز . حرم حیاتی ، قادینه دها واسع بر حریت تأمین ایدر و اونی سوء استعماله سوق ایتمز . بز خالص او قادینلری بز . آرزوچوق هممز عینی شکلده البسه و بجه

[۱] شو صورت مترجه عیناً پیام صباح غزته سنده مندر جدر .

طاشبورز؛ بومودایه قربان اولمازمزده مانع اولیور . ایشته بز تورک
قادینلرینک حریتی بویله آکلایبورز .

بوسوزلره برایکی جمله ده بن علاوه ایده حکم: بز تورک لری و مسلمانلری
اک زیاده مملکت مزه و وطن مزه ربط ایدن شی، عائله حیات مزه عائداولان دینی
و عنعنوی نظر ز مخصوصدر . ایشته ایچمزده بو طرز حیاته ، یعنی حرم حیاته
مقدساتندن بری نظریله باقمق درجه سنده مربوط اولانلر درکه اک حساس
بردامارله مملکتلرینه مربوط بولونورلر . چونکه بو کیلر ، ممکن دکل ،
عائله لریله دیار اجنبیه ده یاشایامازلر . باب عالی وقعه سنی تعقیب ایدن دور
اغترابمه بر آره لق یازسی فلانی دولاشدقن صوکره آراناولق مرکز
حکومتی اولان دراجه کلشدم . دراجک تنهاجه برسوقاغنده ایملک دفعه
تصادف ایتمک چارشافلی بر اسلام قادینی بکاوطنمی خاطر لاریق اغلامق
ایچون ایچمه ضبط ایده مدیکم بر هیجان حصوله کتیرمشدی . بز
مخصوص اولان عائله حیاتندن قلباً اوزاقلاشانلر روح مزه تماس ایدن
بو حسیاتی تقدیر ایده مزلر . اونلر ایچون ، صرف ایده جک پاره لری
اولدقن صوکره هر یرده هوا خوشدر . الله کو - ترمه سین ، وطنی
فلا کتدره نه اولورسه بز کیلره اولور . بز شیمدی ، مملکت مزه بز
اک زیاده ربط ایدن عنعنات مزک احسانی حقنده کی خان تشبثلرک غلبه سیله ،
خارجده اولدینی کبی داخل مملکتده ده یاشایاماز برحاله کلیکدن
قورقورز .

ارککلرک مجالس و محافلنده باخصوص کوزل قادینلرک بولونمی
انظار و افکاره کشایش و ریجی برشی اولدینی کبی کندیلرینی اونلره
بکندیره جک فضائل و مزایا اکتسابنه سوق ایده رک دائمی برمسابقه
حالده بولندیراجغنی ؛ و طرز تلبسنده ، اوضاعنده ، محاوره سنده ،

آدابہ رعایتندہ دقت و اہتمامہ آلیشدیرہ جفی سویلینلردہ واردر . حال
 بوکہ مختلط مجالس و محافلہ ارککک کندینہ چکی دوزن و یرمی
 قادینلرک کوزینہ خوش کورونمک ایچون اولدیغی ، وقادین طرفی دہ
 ارککلرہ قارشئ عینی وضعیتدہ بولوندیغی حالده بو قارشیلقلی خوش
 کورونملر نہ ایچون اولاجفی شایان تحلیلدر . بو اعتبار ایله ، او کبی
 مجالس و محافل ایچون تأمین اولنان آدابک بیله مضاد آداب بر عاقبتی
 احضارہ وسیلہ اولمسدن قورقولور . بوسایہ دہ علم و معرفت نامنہ فعالیت
 تأمین ایتمک ملاحظہ سی ایسہ ، علمی علم ایچون ایستہ مک اساسندن
 انحراف ایله قادین ارکک مناسبتی کورولکہ مکدن استفادہ طریقہ
 دوشمکدرکہ ینہ بودہ آرووپادن کلن مرض نسوانی بہ منتهی اولور .
 • صور مجموعہ لرک برندہ ، ایٹالیانلرلہ بزم کچن طرابلس غرب محاربه سنہ
 عاندبرلوحہ کورمشدم : محل حربہ سوق اولونمق اوزرہ ناپولی ریختیمنہ
 طوپلانمش اولان عسکرلرہ مملکتک الک کوزل قادینلری ، قیزلری بوسہ لر
 اتحاف ایدرک اونلری وظیفہ وطنیہ لری نہ تشویق ایدیورلردی . لکن ،
 ارککلرہ ، حق استفادہ لری اولمایان قادینلردن ، یعنی دیکرک ناموسندن
 مکافات کوسترہ رک ، اونلری علم کبی ، جہاد کبی علوی یوللرہ سوق
 ایتمک ، ایستہ بونی منطق اسلامی رد ایدر . نتہ کیم براسلام شاعری
 [ابن سناء الملک] شویله دیشدر :

ولوکان ادراک الہدی بتذال

رأیت الہدی ان لامیل الی الہدی

اوت ، مسلما لفقده : (ان الملائکة لتضع اجنحتها لطلب العالم رضاء
 بما یصنع) حدیث شریفی مدلولتجه طابہ علومہ ملککک قانادی بیله
 فرش پا اولور ، لکن عصمت نسوانیہ پامال ایدیله مز ، ہرہانکی برمنفعت
 مقابلندہ ناموس اسلام ایله اوینایلماز .

قادیئرك ار كككرله سربستى اختلاطى سايه سنده تأمين ايديله بيله جك
استفاده لرك اك شايان تسليم اولان قسمى مادي استفاده لردر . مثلا
ردكان آچارسكز ، ايجريسنه ، كنج و كوزل بر قادين قورسكز ..
دكانك ، كوزله داغيتديغى هديه ايتهاج ايله مشتريلى چوغالير . بش
اون سنه مقدم استانبولك كوپرى باشنده بويله بر شرتجى وشهزاده
باشنده بر قاج دانه نشانجى دكانلى آچيلمشدى ، على الاصول قوللىرى
بشم عربان بر حالده بولنان قيز ، بارداغى و ياتوفنكي دولديروب و ريپور ،
مشتريلردن ده برى برينه نوبت كلمه يوردى .

دوبر بجهده بولديغ صروده كوستنجه نك اسلام كويلريندن برينك ده
بودر لو تجارتك دها مدهش بر مثالنه جلوه گاه اولديغى ايشتم : كويه ،
بروم ، يارى قهوه ، يارى ميخانه طرزنده بر دكان آچمش و ايجه
كوستريشلى اولان قاريسى دستكاه باشه كچيرمش .. بتون كوى خلقى ،
تارلالرى ، چيفلرئى ، چوقلرئى بودكانده ايجمشله ، نتيجهده كوى
سوتئر ، ميخانه جى ده غايت پارلاق بر زنكين اولمش .. مسلمان نام
ونشانندن خالى قالان مذكور قريه يى ده ، كوستنجه يه نقل مكان ايدن
ميلوزر ميخانه جى يى ده بكا كوسترديلر .

اوروپاده قاديئلر واسطه سايه تأمين ايديلن منافع ، سياسيات ،
علمرينه قدر كيرمشدر . فى الواقع مسلمانلر ، غير مسلمانلر بوكي
منابع استفاده لرندن ، حسب الديانه محرومدرلر .. بوكاضرردى به جكسه كز
مسلمانلر بويوزدن ، منسويسته ضررى دوقونه بيله چكئى تسليم
ايدرم .. ذاتا ، ناموس و حياء انسانى بر چوق استفاده لرذن كبرى
بر ايتير .

« تعدد زوجات »

« اسلامیتك ايلك ظهورنده زوجهرلك تعددی حقنده کی جواز ، مهم واجتاعی برغایه بی احتوا ایدییوردی . اسلامك نفوسی تکثر ایتسین دی به زوجهرلك تکثری ده تجویز اولئیوردی . اسلامیتك ايلك منشائی اولان عالم بداتونده حیات ومعیشت پك محدود وبسیطایدی . برکوملك و بربرچه ايلك ، بو برقادینك ايلك مهم احتیاجلری تأمین ایدردی . سوکره اوآتشین چوللرده قوه باهیه نك فضله نی بوجوازده برنك خصوصی ومحل اولدوغنی ده اعلایدر . اوزمان معیشتك ساده لکی بر ارکك ایچین بر قاچ قادینی اعاشه ایلک امکائی تسهیل ایله برابر تعدد زوجات ایچین دین اسلام بنه برچوق شرطلر وضع ایتشدرد . بو شرطلره رعایت ایتکسزین ازدواج ناصل حرام اولماز ؟ انسانلر تکامل ایتدیجه احتیاجلری چوغالبور . بر ارکك کندی سمیی ایله کندی احتیاجلری تماماً ایفا ایده منکن ایکی ، اوچ درت قادینی ناصل اعاشه ایدمیلیر ؟ زنکینلر مستنادر . عادت کی ، حمل کی عنذرلر صیباق اقلیملرده برنك زوجیه مالک اولان ارککک ایچین محذوری اوله بیلیر . دینله بیلیرکه طبعاً قادینه دهه فضله متایل اولان ارکک بوبله ضروری مانلر قارشینده نفسنی ضبط ایدمه یه کرساده میل ایدر . فی الواقع حدذاتنده بو بر محذوردرد . لکن صووق حمله کئلرده بنده سی طبیعتك تأثیرینه شدتله مقاومت ایتدیکی ایچین شهوانتی صیباق اقلیملرده کیر درجه ننده اولمایان ارککک دردر قادینی تزوج ایتلمنده قادینلر ایچین داهما بویوک بر محذور تصور اولنه مازمی ؟ بر قید شرعی ایله مربوط اولدوغنی احتراصنی تسکینده عاجز اولدیغنی کورن وحس ایدن قادین دخی - طبق صیباق اقلیملرده معذرت سببیله احتراصنی تسکین ایدمه یه بر ارکک کی - فساده میل ایتزمی ؟ ارککده حاکم اولان نفسانیت قادینده حاکم دکلی ؟ »

« اولادین اسلامك احکامی ، منشائی عربستان اولقله برابر بر دین خصوصی ، بر دین محلی یعنی مساده عربستانه خاص بر دین دکلدر . ثانیاً تعدد زوجاتك عربستان وعربستانه مشابه اقلیملرده تجویزندن مأمول اولان فائده اخلاقیه حاصل اولقلده اولدوغنی کی ینه اوراده برنك قادینه مالکیتدن تولد ایده جک محذور ، صووق و یا معتدل اقلیملرده تعدد زوجاتدن تولد ایده جک محذوره نسه هیچدره رابعاً مدنیت ترقی ایتدیجه احتیاجلر چوغاله جنق واحتیاجات تزاید ایتدیجه انسانك

فعالیتی آرتاجق و سسی و عملک تزا بدله انسانک کړک عضلی و کړک دماغی داهل چوق چالیشماسیله عقل و ذکاسنک تکاملی نتیجه سنده بهیمی احتراصاتی ندریحاً تناقص ایده جکدر . وایشته بواعتبار ایله حقیق صورتده ترفی ایده جک صیجاق اقلیم لرده - او تعدد و زوجاتی ایجاب ایستیرن سبب - یاقین بر آئیده کنیدی . کندیته زوال پذیر اوله جقدر .

« برار ککک تمامی حیاته ، ینه تمامی حیاتی تشریک و اساس عائله نك ایکی رکنندن برینی باشلی باشنه تشکیل ایدن قادینک زوجنه قارشی برچوق و طائفی اولدوغی کبی برچوق ده حنوقی واردر . بو حنوق و طائف ، عائله نغلی پایدار قبله حق صورتده موازنتده اولمالیدر . قادین ، ارککک ایسته دیکی شکلده قوللانه بیله جکی ، ایسته دیکی زمان دفع ایده جکی بر مخلوق دکلدر . شریعت اسلامییه قادینک وظیفه لرینی تعین ایستدیکی کبی اوکا بر طاقم حنوق دخی بخش ایش ، ارککک غرورینی قیرمق ایچین « بخش » تعبیرینی قالدیر یورم ، خار ، عائله اساسنک برکینی اولان قادین ، شرعاً و بذاته ، حنوقه مالکدر . شریعتک ، قانون اجتماعینک ، عقل و محاکمه نك تحت ضماننده اولان بو حنوقی تصریح ایتلی ، و قادینه دبعلی که سنکده استیفا ایده جک حقوقک وار . »

« نظام عالمک بقاسنی اداره و بونی ده انسانک بقاسنه و بقایی ده تناسل و تولده منوط قیلان و انسانک داربنده سعادتتی کافل بر قانون وضع ایدن جناب حنق اداره سنه کوره آرتق بو عصرده ازدواجی سالم برقاعده آنته آلمالی ، ارککک و قادینک عائله موازنتتی تأمین ایده جک موقعلرینی تأمین ایتلیدر . برنک زوجیه مالک اولان آورو بالبرک چوغی غیر مشروع صورتده متعدد زوجیه لره مالکدر . تعدد زوجاتده مهم برضایه اجتماعیه نك مندیج اولدوغنی ادعا یه ده حقمز وار . واک مهم نقطه شودر : تعدد زوجات ایچین دینده اساسلی شرطلر وار ، بو شرطلری بحق تبیین و اعلان و آنحق ضروری حاللرده زوجیه لره تعددینی تجویز و عکسی تقدیرده شری منع ایتلیدر . » (۲۲۵ - ۲۲۹)

تعدد زوجات ، آوروپا مدینتک ، مسلمانلق حنقنده لسان تعییندن دوشور مدیکی مسائلک باشلیجه لرندن برینی تشکیل ایدر . حتی بو مسئله دن دولایی ، هر مسلمانک مطلقاً متعدد زوجیه لری اولور ظن و تلقیسسیله ، اهل اسلامک ، آمریکا اسکله لرندن ایچری یه قبولی تصعیبات .

مخصوصه به تابع طو توملشد. ظاهر، آمریقالیر، آوروپا دباسدن بردانک دیدیکی کچی، مسلمانلرک درده قدر، و کندیلرینی دهسا مدنی عد ایدن غریبلرکده ایسته دیکی قدر قادین استفراس ایده بیله چکی طرزنده کی حقیقتدن تعافل ایدورلر.

حقیقت حاله کئنجه مسلمانلقده تعدد زوجات، هاشم بکک اخطاری وجهه شرائط مهمه به متوققدر، و شرائط تحقق ایتدکن صوکره بونده تصور اولنان محذوره مقابل، محافظه عفت و تکثیر نفوس کی عظیم و محقق فائده لروارد، و تعدد زوجاتی فحش و سفاهته تلافی ایتدکه کی محذوره، کندیسنک محذورینه نسبت قبول ایتیه چک صورتده مهمدر. اودر جهده کی محررک، بو سفاهت مسئله سنی اعتراف ایدرکن: «واقعا بو بر محذورد، دیمسی غیر کافی بر اهتمام اثری عد اولنه بیلیر. فی الحقیقه تعدد زوجات مسئله سنی مناقشه ایدنلر بونک، قادین حسیاتی اوزرنده کی ناخوش تأثیرندن عبارت اولان محذوری ایله مقابله کی فحش محذوری آرسنده کی مقایسه سی، نام بر دقت وجدیته باعق مجوریتده درلر. تعدد زوجاتک ترویجی ایله ترکنده کی ضررلر، بو صورتله، لاقفل تعارض و تساقط ایتدکن صوکره، ترویجنده کی تزید نفوس فائده سی، معارضدن آزاده وصافی بر حاله قایلر.

تعدد زوجاتک تکثیر نسل و نصیه خادم اولسی، یعنی متعدد قادینک، بر قادیندن فضله چو جوق دوغور مسمی بک طبیعی بر شی و عادتاً واحده متعددک فرقی درجه سنده بداهت منطقیه و قطعیت ریاضیه یی حائز ایکن، ادیب کزین جناب شهاب الدین بک افندی، کچنلرده، مسئله نک، همده اک ناقابل اعتراض اولان شو جهتتی، مطبوعاتک ستون مناقشه سنده معلق طو تمغه چالیشمش، و قانونلری

تعدد زوجانه مساعد اولدینی حالدہ نفوسى تکائف ایدہ بین وبلکہ بالعکس تناقص ایدن مملکتلردن بحث ایدرک تکثیر نفوسه خدمت اعتباريله ، ایستاتستیقلرک شهادتی تعدد زوجات علیهنده اولدینی سویه مشدر. اوزمان، منطقاً تعدد زوجات ایله ترایدنفوس آره سنده کی مناسبت، کثرت تناسل ایله ترایدنفوس آره سنده کی مناسبت درجه سنده واضح و بدیهی اولدیغندن بویله بر بداهت منطقیه حضورنده مخالف ایستاتستیق شهادتی شایان استماع اوله میه جفی، و مجووت عنه مملکتلرده کی تناقص نفوسک باشقه سبیلره مستند اولسی لازم کله حکمی اخطار ایتمکلمک اوزرینه مباحثه، منطق و ایستاتستیق مسابقه سی شکلنه افراغ اولدینی کبی تجربیه و مشهوده مستند اولان ایستاتستیق قارشى نظری برماهیتده قالان منطقک و منطقه مربوطینی محافظه ایدن مدرسه ذهنیتک ادعا افلاسه رفق قالمشدی .

حال بوکه مسئلهده منطقه مشهودی رقیب و معارض طوتموقده ینه منطق اکسیکلکندن نشئت اید یوردی. چونکه ایستاتستیق، بر مملکتده تعدد زوجاتی ده ، تناقص نفوسیه عینی زمانده کوستره بیلیر ، فقط تناقص نفوسک تعدد زوجاتدن نشئت ایتدیکنی کوستره مز ، تناقصک منشائی ، او مملکتلرده اکسیک اولمایان یوقسولقی ، نظافتسزلیک ، خسته لقی ، تداویسزلیک ، آسایشسزلیک کبی باشقه سبیلر اوله بیلیر، و بو احتمالر باقی اولدقجه ، کورولن تناقص نفوسک تعدد زوجانه عطفی منطق ، قطعیتله قبول ایدهمز ، ایستاتستیقک یا کلیش تطبیق شکلنده تالی ایدر . ایشته مسئلهده منطقه مقابل مشهوده ، یعنی ایستاتستیق ایتاد ایلدیکی ادعا اولتموقده ایسه ده اصل محل مناقشه اولان جهت ، یعنی تناقص نفوسک تعدد زوجاتدن نشآت ایتمش بولنسی

مشهوداتند دکلدر ، بو نقطه یه شهود تعلق ایتمز ، مشهود اولان ،
تمدد زوجات ایله تناقض نفوسک کندیلیدر ، آره لرندمه
وجودی ادعا اولان مناسبت وملازمه ایسه قطعاً مشهودات خارچندمه
قالیر ، بالکیز رقلمر اوزرنده حاکم اولان ایستاتستیک شهورسز الی ،
تسبب وتلازم کبی نقطه لره مداخله ایدمز .

دیمک که بو مسئله ، بر ایستاتستیک مسئله سی دکلده ینه منطق
مسئله سی ایدی ، مرجع حلی ده ینه منطق واسطه سیله تعیین اولنق اقتضا
ایدرکن نه چاره که بر کره منطقک اهمالی التزام اولمشدی [۱] . شوراسی ده

[۱] مناظر لریمک ، سوزلرده منطق قوتنه شاهد اولمری ، صوکرده بو
منطق چورومکه قالمیشالری مناظره ساحه سنده برانقلاب عد اولنه حق درجه ده
مهمدر . شمدی به قدر ، هیچ بر کیمسه مناظره ده منطق خصمنه ویرمز ،
ویرمه که مجبور اولدقندن ضوکرده مباحثه دوام ایدمزدی . خصم لریمک نظرندمه
دلیلریمی نقض ایتمک منطق نقضه متوقف کورولسی بزم ایچون کانیدر . سوز-
لریمک عین منطق عد اولنق درجه سنده حائز اهمیت اولسی ولکن منطقک اهمیتی
اولماسی کبی بیوک بر اعتراف ایله بیوک بر ادعا وادینه دوشن مناظر لریمک
شیمدی به قدر هیچ بر مباحثه ده مثلی سبق ایتمن مشکلات ایچنده قالدقلمی
بک کوزل تقدیر اولنور . باشلانان یولده دوام ایچون ، مشکلاتک بودرجه سنده
استخفاف ایتمک ، جناب شهاب الدین بک کبی سحر بیانیله فکر لری تسخیره قادر
ایسته ین هاشم ناهید بک وامثالی حقدنه بو استثناء فوق العاده جاری اوله ماز .
[کتابک مقدمه سنه درج ایدیلان بر هامشده بوکا دائر ایضاحات واردر .]

مناظر لریمک بزم سبوز لریمی بر اقوب منطقه هجوم ایتملی کندی لریله
سلاح لرینی طاشه وورمق قدر فائده سز بر حرکت اولدیغی کبی اورناده منطقه
خصم اولقی ایجاب ایدمه بک بر سببده اولمادیغی جهته حقه سز درده . چونکه
بزم ، انشاء مناظره ده علم منطق دستور لردنن بر شی ذکر ایتدیکم بو قدر ،
آدیتمک منطق بیله چیقما سنده بویله بر غلط تاقی واقع اولدیغی حس ایتمکده ایم .

غریبدرکه او مباحثه اثنا-سندہ آرز چوق صدد خارجی اولهرق تواتر
بنہسفی بالطہ لامعہ چالیشان [۱] جناب بک افندی ، ایستاتستیک ،

حال بوکہ بن ، کتابلرده کی منطقدن دکل ، انسالرک قوۃ محاکمہسنہ مودوع
اولان منطق فطریدن استفادہ اییدیورم ، اوقدر . . . و بو خصوصده کی سر
موقیتم ، مدافعهسنی التزام ایتدیکم دعوالرک حقلی اولماسندهدر ، منحصرأ حقلی
دعوالری درعهده ایدن محامی ایسه دائما قازانه جفندن امین اوله بیلیر ، و بونده
دیگر طرف ایچون ، نه منطقہ ونهده طالعه کوسمکی ایجاب ایدہ جک هیچ
بر فوق العادهک یوقدر . ایشک ایچنده بویله حق و حقیقت قوتنه استنادم
اولماسه جناب کبی برداهے بلاغتلہ باشه جیقابیلیریم ، بیلیمین معرفتی بنده ظن
ایدر . . . حق عاناً سویله مک ابتلاسی بو حقیقتی ده ایضاحه سائق اولدی ، بی محابا
خلقه سویله تمز حقائق سویلهرم !

آنحقیق ، بر کون کلبرده منطق کبی ، حق و حقیقت ده طرفه اولورسه
اوزمان ، یالکیز نفس الامردن قوت آلان ، و بویوک ادیلریمز کبی نفس
ناطقه سندن قوت آلامایان قلمه صوصوق دوشر .

[۱] حال بوکہ تواتر بنہسندہ شاهدلرک یوکسک بر عهده قدر تعددی
بیلہ کافی کورویلهرک ، کذب اوزرینه اتقاقی غیر منصور اولان بر جم غفیر
قیدی ایله بونلک وثوق تحت تأمینہ آلتمش اولدیفنبدن ، حا کله قناعت کلدیکجه
نصاب تواتر تحقق ایتمش عد اولماہ جفنه نظرأ ادیب محترم ، بکنمدکاری تواتر
بنہلرنده ، اولسه اولسه قباحتی حا کک قناعت و تقدیرینه عطف ایدہ بیلیرلر ،
قناعت حصولی شرطبلہ تحت ضمانہ آلتمش اولان تواتر بنہسفی اساسنه عطف
ایدہ منزلر .

جناب بک افندی ، تواترک اسباب علمدن عیدنی تنقید ایدنلرک برنجیسی
دکلدرلر . فقط بوکبی ذوات ، تواترک نه دن عبارت اولدیغنه ای دقت ایدہ میورلر ،
بیوجک بر جم غفیرک اخباراتی بعض احوالده قطعیت افادہ ایدہ مدیکتہ باقرق
تواترک علم قطعی حصوله گتیرمکده کفایت ایدہ میه چکنه ذاهب اولبورلر . حالبوکہ
اوکی اخبارات ، تواترماہیتندہ اولدیغی حالده علم قطعی افادہ ایدہ میور دکل ،
بلکہ هنوز حد تواترہ واصل اولمامش بولتیور دیکدر . تواترک تعریفندہ کی
جم غفیر ، کذب اوزرینه اتفاقرینی عتقلک تجویز ایدہ میه چکی درجه ابلہ تمقید

عملیه احصائیہ بی بالذات اجرا ایتمین انسانلر حقندہ علم شہودی حصولہ کثیرہ جک ماہیتی حائر اولمایوب مفادی ، تواترک افادہ ایدہ بیله جکی علم جنس ونوعندن اولقلہ برابر اونک دمہ مادونندہ قالان خبر واحدماہیتندہ بولندیفی تقدیر ایدہ میوردی . بو مباحثہ نیک آره مزده جریانندن یک آز صوکر ایدی کہ شویله برانکلیر ضرب نثلہ مطلع اولدم : دیالانجیلر واردر ، برده محترم یالانجیلر واردر ، بونلرک فوقندہ ایستایستیه جیلر واردر .

تعدد زوجاتک تکثیر نسلہ خدمتی مناقشہ دن قورنارمق ایچون فضلہ سوزہ لزوم اولمادینی کبی نفوس اسلامک تزییدہ احتیاجی ، هاشم بیک افاداندن توهم اولنه بیله جکی وجهله مبادی اسلامده مسلم ایکن صوکر زمانلرده وبالخاصه عصریمزده بو احتیاج زائل اولمش دکلدر . ینہ محررک ادعا ایتدیکی کبی ، ضیحاق اقلیملرده ارکککک قوه باہیہ سی فضلہ

اولدقدن صوکره آرتق تواترک علم قطعی افادہ ایتمک خصوصندہ کی تأییداتی هیچ بر وقت کندیسندن آیریلار ، و (قضایا قیاساتہا مہا) حالندہ بولور . اوت ، برجم غفیرک کذب اوژرندہ اتفاقی ہم عقلم تجویز ایتدیکی حالده سزکی ایدہ بیلیر ، او صورندہ بوکا استناد ایدن خبر بکا کوره متواتر اولور ، سزہ کورہده غیر متواتر اولور . لکن بوتخلف ، تواترک حد ذاتندہ کی قیمتتی اخلال ایتمز . چونکہ بو حال ، حکمک دیگر اسباب موجبہ بندہده بولور ، مثلاً سزی بر نتیجہ علمیه به ایصال ایچون کافی کلن بر دلیل عقلی ، ہم نظرمدہ حائر کفایت اولماز .

تواترک اسباب موجبہ علمدن عدی یک ضروریدر ، والا ، انسانلرک معلومات قطعیہ سی عدادندہ بولنان بر چوق شیلر اسباب موجبہ علمیه سی ضایع ایدر . مثلاً ، بغدادہ کیتہممش بولنانلر ، دنیا یوزندہ بویله بر بلکہ نیک موجود اولدینی حقندہ کی علم قطعیلری تواتردن باشقه بر شیه استناد ایتدیرہ بیلیر لری ؟ سویله سینلر ! بوقسه اولنرده کی بو علم ، بلا سبب ، کندی کندینہ سی حاصل اولمشدر ؟

اولقه برابر دیگر اقلیم کرده وبالخاصه، مدنیک ترقیسی سبيله انسانک .
عضلی و دماغی مشاعلی تراید ایدم رک بوکا مقابل هیمی فعالیتنهده نقصان
طاری اوله رق آرتق قادینلرله او قدر مشغول اولامیه جفتی سویله مث
ایسته دیکی یرلرده اراککلرک قادینلرله اشتغالی ، بدویت عالنه نسبتله
بلکه آرمشدر ، اکیلمه مشدر . حتی دییه بیلیرم که بلاد مدنیهده قادین
حقوقک ، قادین موقمنک ترقیسنه اهمیت و یریلک صورتیه یوکسه ان
ولولهی آرزولرک سائق ، اونلرک وجودندن استیفا اولان حظوظک
ترقی اهمیتندن عبارتدر .

رجال ایچون تعدد زوجاتی تجویز ایتدیکمز تقدیرده بوکا مقابل ،
قادینلرکده ازواج عدیده صاحی اولق ایسته ملری احتمالیه حصوله
کله جک قیاس مساواتپرورانیه کلنجه اولا ، قادینلرک متعدد اولنسنده
تعدد زوجانک اک مهم غایه سی اوله رق قبول ایتدیکمز کثرت تناسل
فکر وملاحظه سنه جف القلم محل یوقدر . فطرت ، بونقطهده اراککله
دیشی آره سنده کی فرقی محافظه ایتدیکی ایچوندرکه برخروس سکنز
اون طاوونعی اداره ایدر ، فقط برطاووق سوروسی ایچنده ایکی خروس
اجتماع و امتزاج ایدم مز . حیوانانک هپسنده بو حال آزچوق موجوددر .
قویونلرینک تکثیر و ادامه نسلی ایله معیشتلرنی تأمینه چالیشان
انسانلرده سورولرینک ایچنده محدود قوچ بولندیرارق فضله سنی
استهلاک ایدرلر ، و دامیزلق اوله رق اک زیاده دیشی قویونلرک کثرتی
محافظه یه لزوم کورورلر .

صوکره قادین ایله اراکک آره سنده مساوات یوقدر . قادین یالکمز
جاذبه نسوانیه سبيله اراکک اوزرنده نافذ اوله بیلیر . دیگر جهندن ، بتوانه
قوة مادیه و مغنویه اعتباریله اراککک مادونسندهدر . قادینلرک هر دورده .

هر ملته زيب زينت. انهما كندند ده آكلاشييلير كه اونلر نه قدر محترم اولسه لر ، اشياء نفيسه كي باشقه لرينه عائد بر موجوديت تبعيه يي حازدر لر . شخصاً كوزل كورونمك آرزوسى هيچ بر شينه فدا ايده مه ين قادينلر ، كنديليريني ، نسبتله قوى وغالب موقعنده بولنان ار كك جنسنك ، و جنس رجال آره سنده ده غاليله تمايز ايدنلر ك حق امتياز و مكافآتى كي تلقى ايتمك دن فطره خالى قالا مازلر .

بعض مملكتلرده كوزولن جريانلره توفيقاً ار ككلر ك حمايه سى آلتنده تا مين اولنان قادين حقوقى ، يعنى ار ككلر ك و يرمى ايله حاصل اولان صنعى مساواتلر ، قواى ماديه و مغنويه جه ايكي جنس آره سنده كي فطرى تفاوتى ازاله ايده من .

قادينلر ك بو عصر تر قیده ار ككلر له بوى اولچمك ايچون اسقار يين اوكله لرينه ، اوزر نده كوجلكه بورونه جك قدر بر ارتفاع غير طيبى و يرمك احتياجنده بولنلرى ، فطرتلرنده كي نقصانك ، كنديلرنجه بيله تقدير اولنديغنه اك آچيق بر دليل تشكيل ايتزمى ؟ حال بو كه مبارزه حيات يولنده كبرى قالماق ايچون قوشار كن سنده له مك تهلكه سنه قارشى بيلم كه بو آياق لر نه قدر مقاومت ايده بيلير ؟

نسوانك قواى ماديه و مغنويه جه ار ككلر ك مادوننده بولندي يي نه قدر مناقشه ايديلسه يينه ثابت بر حقيقتدر . ار ككك دماغى قادينك كندن بيوك اولدي يي حالده دماغك حجمى اوزر نده تطبيق ايديلن اولچولر له معيار حقيقيسى تعيين اولنمه حفتى ، معروف بر اديبه من [فاطمه عليه خانم افندى] بر قاچ سنه اول يكي مجموعه ده نشر ايتدكلرى بر مقاله ده درميان ايده رك نسوانك ؟ رجاله نسبتله شيميديكي سويده بولنمى ، وقتيله تشكيلات ابتدايه دوره لر نده خانه داخلنده كي ايشلر ك قادينلر

بوشاغل خارجیه نكده ار كككره آیریش اولسنه عطف ایشلر ،
وبالآخره ار كككره انه فضله قوت قایدیرمه سبب اولان شو تقسیم
اعماله قایدنرك موافقی خصوصنده شفقّت مادرانه نك دخلی بولنش
اولدیغنی سویله مشلردی . بزجه ، كرك وظائفك بیان ایدیلدیكى صورتله
تقریقه نسوانك راضی اولسی و كرك بونی قبوله اولنری سوق ایدن
احوال روحیه نك كندیسی ، هپ مساواتلرلك اسباب طبعیه یه مستند
بر امر طبعی اولدیغنی گوستیرر . بناءً علیه ، ادبّه مشار الیهانك
شو مدافعه سی یته دعواسنك علیهنه خدمت ایدر . آناطولی کویلرنده
قایدنرلر خانه خارجنده بیله هان ار كككردن فضله چالیشیرلر ، فقط
یووضعیتده اولنری قوامیت و حاکمیت موقعنه چیقارمه مامشدر . دیمك
ایستهرم که قایدنرلر بشریتك بك فعال و بك نافع و محترم بر رکنیدر ،
انسانلرك بر نصفی تشکیل ایتدکن باشقه ار كككردن هر فردینك
موجودیتنده ده نصف حصه سی بولنان قایدنرله قارشی بوحق قبول
ایتمك هیچ بر کیمسه نك الندن کلز . آنجق جناب حقل قرآن
حکیمنده (قوامیت) تعمیری ایله رجاله تخصیص ایتدیكى فرق و امتیازده ،
هرایکی صنفی یاراتیرکن آیری خصائلرله ، آیری مظهریتلرله یاراتمش
اولسنك آتارندن اولق اوزمه غیر قابل انکاردر . ایشته حرب عمومی ،
محاربه ایله مشغول ار كككردن قالان برچوق ایشلرك باشنه قایدنلری
یکچردی ، و مطبوعاتك روایتنه نظراً بو ایشلری قایدنلرده بك گوزل
یابه ییلورلر . دیمك که شو صورتله ، شیمدی به قدر ار كككرلرک النده بولنان
خارجی قوتلردن بر خیلسی قایدنلرك انه کچمش اولدی . فضله
اوله رق قایدنلر ، حرب عمومیدن ار كككردرجه سنده ضایعات و یرمیه رك
چیقیدیلر ، بویله ایکن اونار حرب ایتدکن صوکرده ، اشغال

ايتدكلرى شوقوت موقعلرىنى ، مثلا ار كىكلرك رايى خلافتده جبراً
مخافظه ايده بيليرلىمى ؟ اونوتمايمك كه محاربه دن يارى قيريش برصونتم
عودت ايدن ار كىكلرك ، كيدركن الندى براقدينى ايشنه بدل
اوموزنده سلاحي واردر . « ار كىكلر ، قادينلره غوغامى ايده چك ؟ »
ديه چكسكز ، ايمه چك اما قادينلرك مساواتى ده ، هر هانكى بر حاكيتدن
افراز اولنان مساواتلر ومشروطيتلر كى ويريلز ، آتير بر حلاله بولونمق
لازم كلير . خلاصه ، نه زمان ، قادينلر ، حرب و ضربه واريجيه قدر
دينانك اك بيوك ايشارنى ار كىكلر درجه سنده كورور ، ومجادلات
حياته ار كىكلر قدر دايانير ، وار كىكلرده چوجوقلرى قادينلر قدر
اينى بويوتور ، وحقى قادينلر قدر سوه و اولنلر قدر اينى دوغورورسه
اوزمان ، دنيا يوزنده هر ايكي صنف ، مساوى موقع اشغال ايدر .
حيات صحنه سنده ار كىكلك حائر رجحان اولدينى شونكلده يك
قولاي آكلاشيليركه دنيايه لكسنه انتظار اولنان نوازديك ، قير اولدينى
تقديرده مها سويلى اولسنه رعمأ هم باباسى وهمده آناسى ، يك مستقى
احوالدن ماعدا عموميتله اوغلان اولمى آرزوسنى طاشيرلر .
بوده ار كىكلك حيانه بر متكا ، بر قوت وقادينك بر ضعف تشكيل ايتمىدن
باشقه بر شئله قابل تفسير دكلدر . [۱]

قادينلرى زوجيت نقطه سنده ار كىكلرله مقايسه دن منع ايدن بر
جهت ده اولنرك تناسلده او عيه وظيفه سنى ايفا ايتمليدر . بناء عليه
[۱] قادينلرك ، كرك بونقطه دن ، وركر براز اول ايضاح ايتديك زوجهله
زيب وزينت ايتلاسدن دولاي ار كىكلرله هم مرتبه اوله ميه چقى ، شو آيت كرىمه
نه قدر معنادار بر طرزده افاده ايدر : (او من ينشأ فى الحلية وهو فى الحسام غير
مبين) آيت كرىمه نك صوك فقره سى ، قادينلرك علوم رمارفته ار كىكلرله
مسابقه ايده بيلمى جهتنه عائد اولان دعوالرى ده رد ايدر .

قادرین ارکک مناسبی و بومناسبتک نتیجه طبعیه سی ، قادرین طرفنده
 بر اشغال انحصاری حصوله کتیرمک صورتیه تأثیرینی کوستردیکی حالده
 ارککک بواشغال انحصاریدن آزاده قالیر . قادرینه کی قوه ایلادیه تک
 لااقل برسنه ظرفنده آنجق بر ارککه قارشق حال فعالیتده بولنه بیلمه سنه
 مقابل ارکک بو خصوصده کی فعالیتی نامحدود اولدیغندن ، برسنه ایچنده
 بر ارککک متعدد قادرینلردن ، قادرینلرک عددنجه اولادی اولور ،
 فقط بر قادرینک ازواجی تکثر ایتمکله اولادی تکثر ایتمه چکی و بلکه
 بوسبتون منقطع اوله چکی کی مدت مذکورده طرفنده قادرینک
 متعدد ارککلرله مناسبی حالده ، مناسباتک تعددینه رغماً رحمی اشغال
 ایده جک اولان تک بر چوجو عک بیله نسبی اختلاطه معروضدر .
 حالبوکه عینی زمانده متعدد قادرینلرله مناسبته بولنان بر ارککدن تولد
 ایده جک چوجو قورک باباسی کی آنالریده قاریشقلغه محل قالمیه جق
 صورتده بلیدر . دیمک که قادرین ارکک مناسبتده فطرتک اک زیاده
 مقصودی اولان تناسل خصوصنده قادرینک وضعیتق متعدد ارککلردن
 ابا ایدر بر حالده در ، واونلرک مدت معینه ظرفنده بر ارککدن فضله سنک
 اشغالنه متحمل اولیه جق درجه ده محدود بر قوه ایلادیه مالک اولملرینه
 مقابل ارککلرک قوه ایلادیه سی تماماً سربست و غیر محدود بر فطرتده
 اولدیغندن ، بوقوه ایلادیه نقطه نظرندن بر ارکک عادتاً یوزلرجه
 قادرینه معادلدر .

تعدد زوجات یعنی دولایسیله ، قادرین نفوسنک ، بر ارکک
 حصه سنه بر قادریندن فضله اصابت ایتمکله مساعد اولوب اولماسی
 مسئله سی ده جناب بک اقدی ایله آره مزده موضوع مناقشه اولشدی .
 قادرینلرک یا حد ذاتده نفوسی فضله اولدیغندن ویا محاربه لرک ارکک

تفوسنی آزالمانسندن ویاخود ارککلردن بعضلرینک تاهله رغبت
کوسترمه مسندن ویاخودده اختیارینه مالک برقادینک معین و متاهل بر
ارککه رغبت کوسترمسندن ، حاصلی هر نه سیددنه بر ارککه ایکنجی
زوجه اوله جق بر قادین و لنیورکه تعدد زوجات وقوعه کلیور . شاید
برارککه ، ازدواج ایچون بردن زیاده قادین بولنمازسه او زمان نه
تعدد زوجانه ونهده معارضلریمک بونی موقع انتقاد وضع ایتملرینه محل
قالمایه جنی کبی تعدد زوجاتی فحشه قارشی مدافعه ایتمکده اولدیغیمجهتله
مسئله یی اوزاق وادیلره کوتورمک احتیاجنی حس ایتمکسزین ، بن
قادینک فضاهسنی ، ناموسنی صانارق یاشایان قادینلرله اثبات ایدیورم .
بویله قادینلرک ، نفوس عمومیه مقایسه سنده فضله اولوب اولمامسی جهتک
بیله صد دیمزه نظراً حکمی اولمامق اوزره مجرد فضله حالنده هر محیطده
موجود اولدقلمری شهه دن آزاده در . ایشته بو قادینلرله مناسبته
بولمقدن منع نفس ایده مهین ارککلر اولی ایسه لرده ، بکارسه لرده
بونلری آسینلر ، و بونلره ویره جکلری ناموس بدلی ، عائله نفقه سنی
اولسون دیورم ، معارضلرم بوکا راضی اولمایورلر ، چونکه ارککلک ،
بو قادینلری دائماً ده کیشدیره بیله جک موقعده قالمسنی ایسته یورلر ،
و بوضورتله ، معارضلرک اک زیاده تعدد زوجات مسئله سنده کی تحدیده
موافقت ایده مدکلری حقتده کی قناعتم تأید ایدیور .

- آنف الذکر تکلیفی قبوله مانع اولمق اوزره : « بر ارککلک ،
کندیلمریله مناسبت غیر مشروعه ده بولندیغی قادینلر حقتده کی نظری
باشقه اولور ، فراش ازدواجنه قبول ایده بیله جکی قادین حقتده کی
نظری ده باشقه اولور ، هر ایکی نوع قادین آره سنده موقع وسویه
اعتباریله بیوک فرق واردر . « دنبله بیلمسی احتمالنه کلنجه بر ارکک

نه قدر حيثيلى اولورسه اولسون ، كنديسيله مناسبت غير مشروعه ده بولديغى قادينك سويه سنه اينمش اوله جفنى ، وحتى او قادينله ازدواجى ، بو طرزده كي مناسبتى قدر شرف و حيثيته خلل كتي ره ميه جگنى آكلامامق و تقدير ايتمه مك ، ناموس و حيثيت مفهومنه عائد تلقى خط الرينك اك بيو كيدر . اك دوغروسى ، بوكسك موقعلى بر قادينله غير مشروع مناسبتده بولمق ، اك بسپايه بر قادينله مناسبت مشروعه تاسيس ايلمكدن قات قات فنا و شيان تعيب بر ايشدر .

تعدد زوجات مسئله سى اوزرينه بنمله مناقشه ايدن اديب محترم جناب شهاب الدين بك افدى ، اسلاميتك تعدد زوجادن بگه ديكي منافع مهمه دن اولمق اوزره ، بونك ازاله فحشه مدار اوله جفنى حفته كي فكر و قاعته اعتراض ايدر كن : فحشك اقتصاد مسئله سى اولديغى و حرب عمومينك كتي رد يكي غلام اسعار ايله مملكت مزده فحشك چو غالد يغنى سويابه مشلر ، بنده على الاكثر قادينلرده ضرورت و احتياج معيشت سوقيه فحشه تمايل حاصل اوله بيله جگنى تسليم ايدرك قادين و فحشك بو صورتله بر مسئله اقتصاديه تشكيل ايدجگنى ولكن اركك فحشك مضا د اقتصاد بر حالده بولديغى ذكر ايتمشم . شيمدى بو نقطه يى براز تدقيق ايدرسه ك كورورز كه قادينلر ، سوق ضرورتله عفتنى صاتمق و بونكه تعيش ايتمك مجبور يتنده قاليور . حال بو كه باركك ايجون ، اتمك پاره سنى تدارك ايتمك اوزره عفتنى صاتمق چاره سنه تشبث ايتمى يعنى ، بك نادر استتالردن قطع نظرله ارككك ، على الاطلاق بر قادين كي فحش و سفاهتله پاره قازانه بيلمسى وارد اولماد قدن باشقه بلكه بو و ايدده كنديسى اوسته لك پاره صرف ايتمك مجبور يتنده در . ديمك كه بهاليلق قادين عفته ده بر تاثير يابه بيلير ، ارككك كنده دكل ..

بوده قادیانلرک ارککلرله مساوی اوله میه جغنی و عرض و طلب اعتباریله
مطلوب موقعنده بولند قلیرنی کوستیر . قادین ، ارکک مناسباننده
وسطی اوله رق ارکک قادیندن استفاده و اغتنام ایدیور فرض اولنمی
ولیکه بکر ، نیب ، حامل ، ام ولد کی قادیانلرده کی درجات متفاوته
اعتباریله ، بومناسبتلرک ؛ قادیانلرده اسکیمکه بکزر بر ایز بر اققدن
خالق قالمادیغه نظراً ارککلرک ربخه قارشی اولرک خسارینه پادی اولمی
حسیله بومناسبتلرده یینه وسطی اوله رق مصرف ارککه عاند اولور .
بعض ملتلرده جاری اولان دراخوما اصولی ده مصرف ارککه عاندی
قضیه سنی نقض ایتمز ، بلکه اوقضیه طبعیه بی تعدیل و تلافی ایله ارککه
عاند اولان یوکی تخفیفه لزوم کورولدیکنه دلالت ایدر .

جناب بك افندیك ، تعدد زوجات مباحه سنده در میان ایتدیكمز
فحشی اقتصاد مسئله سنه ارجاع ایتسندن انتقالاً نظر دقته وضع ایتدیكمز
شونقطه لر ، قادین ارکک فرقك ایجه مهم جهتلرنی تنور ایده چك
ماهیتد در . وبتون بوتشر محاندن صوکره دی یه بیلیرزکه ایشه قادین
ارکک آره سنده کی تفاوت ، طرفینک حسیات شهوانیه سنده ویاخود
حسیات شهوانیه سندن منبعث اولان اراده لرنده بیله جاریدر . چونکه ،
قادین ارکک مناسباننده همان عمومیتله حرکت و تعقیب ارکک طرفندن
واقع اولور ، قادین ، اولسه اولسه ممانعت ایتمز ، غایه مافی الباب لسان
حالیله ، ویاخود دها ایلری کیده رك دی یه لم که لسان قالیهار کیکی دعوت
ایدر . قادیانلرک صوکره دور لرده فضله آچیلماسی ده ، حرمت کندی
طرفلرنده اولمادیغندن ، حرکت کندی طرفنده اولان ارککی تشویق
ایچوندر . قادین نه قدر خلیع العذار اولسه یینه ارککه قارشی مطلوب
موقعنده کورونمکدن واز کچمز ، اک آشاغیسی قادیانلی سر مایه تجارت

یابار، برعمو مخانه ده او طورر، فقط بومتاعه اوسته پاره ویره رک طاب اولان و عمو مخانه یه قدر کیدن ار ککدر . دنیاک هیچ بر طرفنده ، مشتریلری قادینلردن و سرمایه لری ار کککدرن عبارت بر عمو مخانه کوستریله بیلمی ؟ دیگ که قادین ، ار ککه نسبتله هر حالده برازدها مستغنی وضعیتده بولور . بو استغنا ایسه اولنرک یا تقصان احتیاجندن ، و یا خود بو خصوصده کی حسلرینی ار کککدرن فضلده ضبطه مقتدر اولمردن نشات ایدر . وسطی اوله رق دنما اعلان عشق ایدن ده اککدر .

قادینک فطرتی ، ار ککه نسبتله بو نقطه لرده صبر و متانتده ا مساعد اولدینی کی قادین وارک رقابتلرنده ار کککک قادینلردن براز فضلده دا کارلق بکله مکه آریجه حقلری ده واردر . بو حق اولره ، کندیلرینک حییات بوللرنده دها آغیر و تهلیکلی وظائف یوکنمش اولمیری بخش ایدر . باقیکنز ، ایشته قادینلرک ار کککله نسبتله آزاده قالدق لری آغیر وظیفه لردن بری جهاددر . بو کون الک مترقی صابیلان ملترک قادینلری بیه مکلفیت عسکریه آتنه کیرمه مشلردر . حرب عمومی ایچنده آلمانارک ضرورت موقعه لری ایجابیله قادینلرینی بعضاً اردوده غیر مسلح بر حالده استخدام ایتدک لری واقع اولمش ایسه ده قادینلر ، هیچ بر زمان ، سلاح انداز اوله رق جههلرک آتشی ایچنده استخدام ایدیله مشدر . دیگ که محاربه لری بالکنز ، ارکک قانیله تفدی ایدیور ، ایجابی حالنده بر ملکیت ار ککککرینک جانلردن فدیة نجات ویریور . بو بو یوک فداکارلغه مقابل قادینلردن ده ، تعدد زوجات کی نفوس بشر اوزرینه حربک آچدینی شو جریحه نقصانی قاپاته جق اولان بر واسطه مک تکلیف و تطبیقنه قارشی ایقاع مشکلات ایتیه جک قدر بر غذا کارلق بکنه بیلمی ار کککک میدان حربدن دوغمه دک لری ، دوغمه مک

وظیفه سیله مکلف اولدقلری کبی قادینلرده ، حرب قارشیلنی اولان
شوبله بروظیفه نی اھمال اتمه ملی ، نفسلرینه قارشنی بوقدر بر مجاہدہ مشروعه یه
کیریشه بیلمیدر لر . شو وظیفه لر دن ، ارککلرک حصه سنه عائد اولان
نوعی ، مانوس اولدیفی ایچون دھا قولای ، وقادینلرک حصه سنه دوشن
نوعی زمانمزده متروک اولدیفی ایچون دھا کوجیدر ؟

ارککلرک جهادی ایله قادینلرک مجاہدہ نفی ، طبعی ، بزم
بوراده یایدیفمز کبی شو حدیث شریفده یکدی بکریله قارشیلاشدیر یلشدره
(ان الله كتب الفیرة علی النساء والجهاد علی الرجال فمن صبر منهن
ایماناً واحداً ابأ کان لها مثل اجر شهید) اخرجه الطبرانی عن ابن
مسعود باسناد لا بأس به [الجامع الصغیر]

ترجمه سی : (جناب حق قیصقانجلی قادینلره و جهادی ارککلرک
فرض و تحمیل ایتدی . هانکی بر قادین ، امر الاهی یه ایمان و انقیاد
سابقه سیله وظیفه سنده صبر و متانت کوستر یسه رتبه شهادتی احراز ایدن
مجاہد قدر ثوابه نائل اولور .)

(احتساب) غرض و عوضدن خالی اوله رق رضاء باری حسابنه
یایلان ایشلرده استعمال اولتور . حانک کسری ایله (حسبی) تعبیری ده
بونندر . تعبیر مذکور ، اکثر یا باد هوا معناسی ده خاطره کتیر یسه دم
حسبی حرکت ایدن آدم ، لکه نک حق اشتقاقه نظراً ایشنی صاعغلام
حساب اوزرینه یوروتمش و منفعتی دھا اپی کوزه تمش اولور .

قیصقانجلیک قادینلره تحمیلندن ، قیصقانجلیق حسنی تحریک ابدہ جنک
احواله معروض اولدقلری حالده تحمیلله مکلف طوتومالری مقصود
اوله رق ، رأی قاصرانه بجه بونکله تعدد زوجانه اشارت بیورلشدر .
قیصقانجلیق ارککلرکده واردره ، فقط اونلر قیصقانجلیق موجب احواله

معروض دکلردر . حال بوکه قادین ، هم قیصقاناجق ، همده بوکا
 قاتلانه جقدر . وایشته بویوک فدا کارلقدرکه ارککلرک جهادینه مقابل
 ومعادل طوتولشدر . تعدد زوجاتک جهاد مقابلی اولسی شونقطه
 نظردنده بک زیاده معقول ومناسبدر که تعدد زوجات ، نفوسک
 تزیادینه و حرب ایسه تناقصه بادی اولور . هم اویله بر تناقص که
 تاثیرینی الک زیاده نفوس ذکور اوزرنده کوسترهرک ، قادیلرک نسبتله
 فضله قالمسی ولاقل ارککلردن بهضلرینک حصه سنه برقاچ دانه دوشمسی
 مستلزمدر .

شونقطه یی ده عرض ایدیم که اون اون ایکی سنه مقدم (بیان الحق)
 مجموعه علمیه سنده (دین اسلامده هدف مناقشه اولان مسائل) عنوانیله
 یازدیغ مقاله لک ، تعدد زوجانه عائد قسمنده ، بونک ارککلرده کی
 وظیفه جهاد قارشیلیمی کی تلقی اولنمسی و بناءً علیه قادیلرجه نفسه
 کوچ کلکسک بوبابده محذور اوله رق درمیان ایدیلیمه چکنی ، اسباب
 وحکمت معقولیتی میاننده شمدیکی کی ذکر ایتشدم که فقیر هنوز
 اوزمان ، متقدم حدیث شریفی ده کورمه مشدم . کرچه صوکره دن
 تصادف ایتدیکم او حدیث شریفه بومعنائی ینه بن ویربورم ، لکن
 ظن ایدرم که حدیثک الک مناسب توجیهی ده بودر ، والحمدلله علی التوفیق .
 تعدد زوجاتک منعی ، بزم ایچون برلارمه ترقی صورتنده تکلیف
 ایدن ذوانک لسانندن ، حسب الظاهر احکام شرعیه منک تطمینی وادیسنده
 دائماً ایشیدیلن برسوز اولوق اوزره : بونک حقیقه شریعتک ، وجوبی
 متضمن برامری اولمادیغنی ، وقرآن کریمک منطوقی ، ماذونیتدن عبارت
 اولدیغنی تکرار ایتک برعات مزمنه حاله کلشدر . ذکری کچن مناقشه
 قلمیه ده جناب بک افندی طرفندن ده بو عادتو تبعیت ابتلاسیله : « بز

«مسلمانان تعدد زوجات ایله مأمور دکلز ، بونده آنجق بر مآذونیت شرعیه من و اردر . بز ، او مآذونیت شرعیه دن استفاده ایتمه مک قرار ویرسه ک آثم اولما یز . » دنیلش ، و طرفدن ده : « بوسوز دوغوردر . لکن بوکا ؛ قبل شرعدن ویریلن او مآذونیتک ، حکمت اجتماعیه به منافی و غیر معقول اوله رق بحش ایدیلشمش اولدیغنی اعتقاد ایتکده مسلمانلقد بر وظیفه مهمه اولدیغنی علاوه ایدیلیدر . بزم مقصدیمزده ایشته بو اعتقادی تثبیت و تأیید ایلکدن عبارتدر ، تعدد زوجات حقنده کی مآذونیت شرعیه دن استفاده به شتاب ایدنلریمز میداند یوق ایکن ، و بویله بر مآذونیتدن استفاده ایله خانی مکلف طو تدیغیمزده واقع دکل ایکن بوبحسه عائد نزاع و مناقشه احدائی ، اساس اعتباریله اعتقاد مذکورک مناقشه سی معناسه تلقی ایتدی کمز ایچون بحسه قاریشمق مجبوریتنده قالیورز . برده ، او مآذونیت شرعیه دن استفاده ایتمه مک قرارنده آثم اولما مقلغمز ، تعدد زوجات احتیاجنی تلافی ایتک اوزره بونک یرینه ، حقیقه بز ی آثم یا باجق باشقه استفاده یوللری آرامغه قالفی شها مقله مشروطدر . » طرزنده جواب ویریلشدی .

• بو ایضاحات عاجزانه مدن سو کره بحنه اشترک ایدن ادیبه شهیر فاطمه علیه خاتم افندی ده ، ایضاحات جوابیه مه هیچ تماس ایتکمیزین ، پدر محترم لری وزیر تحریر جودت پاشا مرحوم دن ایشیتد ک لری وجهله : « امر دکل ، مساع ؛ » دیه رک اعتراض معتادی بر کره دها تکرار ایتشلردر . ایشته بنده دیورم که : اوت . . امر دکل . مساع ! فقط تعدد زوجاتی منعه قیام ایله مساعنی یساعه ناصل تحویل ایده بیایرسکز ؟ بناء علیه تعدد زوجاتک ، مجبوریت دکل ده مآذونیت حالنده بولمئسندن سوء تفهمه

دوشمه ملی و مأذونیتہ حرمت ایتک مجبوریتده بولندیغمزده دقت
ایدیلیدر . مسئلهنی برازدها توضیحاً عرض ایدلم که :

مساع درجه سنده بولان تعددزوجانده ایکی دانه وجوب نقطه سی واردر ،
بری : زوجة واحده ایله تسکین نفس ایده میهرک حرامی ارتکابه میل
ایدنله مخصوص بروجوب عملی ، و دیگرکی : تعدد زوجات حقنده کی
مأذونیت شرعیه مسلمه ایجابجه بوکا قارشق ممنوعیت وضع ایدیلهمه چکنه
دائر وهر مؤمنه شامل بروجوب اعتقادی ! ایشته بوکی ، دوغرودن
دوغرو قواعد شرعیه مستند احکام اقتضاسنجه بر مسلمک ، تعدد
زوجات ایله عامل اولماسندن هیچ برشی لازم کلز، حتی شوراسنی ده
سویلم که : حرمک خاطرینه رعایه کندیسنه حصر حیات ایتکی
ترجیح ایدن زوج (من رقلامتی رقلالله) حدیث شریفی حکمنجه
تعدد زوجانندن صرف نظر ایتمکه مأجور بیله اولور . فقط بر زوج
ایله اکتفا ایده میهرک خارجدن احتیاجنی دفع ایدنلرک تعدد زوجات
ایله عامل اولماسی برکنه ، وعلی الاطلاق متأهل و غیر متأهل ، وحتی
قادین ، ارکک هر هانکی بر مسلمک تعدد زوجات حقنده نص قرآن
ایله ثابت اولان اذن شرعی قبول ایتهمسی ویا بکنهمسی برکفردر .
ناصل که ، شراب ایچمک بر حرام ایشله مکدن عبارت اولدیغی حالده ،
شرب خمیری مجرد تجویز ایتمکه ، انسان بر داملا شراب ایچمکسزین
بیله کفره کیرر ، یعنی شراب ایچمکدن دها بیوک ، دها ناقابل تلافی
برکنه ارتکاب ایتمش اولور . شونقطه لر ، اسکی مسلمانلر ایچون بر علم
حال مسئله سی ماهیتده ، واوردرجه بسیط حقیقتلر عدادانده بولندیغی
حالده ، شیمدی بونلری ، درین بر مسئله علمییه و دینییه کبی تشریح
وتدقیقه مجبور اولدیغمدن دولانی اسفلر دو یویورم .

جناب بك افندی مباحثه نك صوك صفحه لرنده ، قرآن كريمك ،
تعدد زوجات حقنده ناطق اولديني مآذونيتي (فان ختم ان لاتعدلوا...)
نص جليلنه نظراً عدالتله تقيد ايتديكفي ، وباشقه بر آيت كريمه ده
(وان استطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم) بيوروله رق بوشرط
عدالتی يرينه كتريمك غير قابل اولديغه اشارتله ، تعدد زوجات حقنده كي
مآذونيتك ، محاله تعلقي درجه سنده امكان تطيقي رفع ايديش اولديني.
ايلري سور مشلردى . بواعراضك جوابنده ده : بين النساء عدالتى محال
درجه سنده كوسترن آيت كريمه يه ، عدالت شرطيله تعدد زوجاته مفصلاً
مساغ ويرن آيت كريمه يي بهوده و لغو حاله كتريمه جك صورتده معنى
ويريله ميه جكتي ، وكنديلرينك آكلاديني معناه كوره ، مساغ آيتك
عبث اولمسى لزومندن باشقه ، عصر سعادتده بولنان ووحيدالزوجه
اولمايان بر چوق احجاب كرامدن ، بالذات جناب پيغمبره قدر اك بيوك
اسلام نمونه لرنيك حال ووضعي ده خيال محال شكلى اكتساب ايده جكتي
درميان ايتشدم .

تعدد زوجات بحثي حقنده سبق ايدن مناقشه يه متعلق سوزلريمه
بوراده نهايت ويره رك ، شيمدى مسئله نك حال حاضره كوره قابليت
اجتماعيه سنى تلخيص ايدلم :

ابتدا شونقطه يي تمهيد ايتك لازمدر كه بزم مدافعه ايتديكمز تعدد
زوجات ده ، زوجه لر آرمسنده عدالتله رعايت وبونلري انفق واطاشه يه
قدرت كبي قيود وشروط ايله مقيد اوله رق ، طبق هاشم ناھيد بكك
۲۲۹ نجى صحيفه ده سويله ديكي كيدير . مناظرمك اونقطه ده كي افاداتي ،
حق و حقيقت نامنه واقع اولان اعترافاتى ايله ، مجددرلك موضوع
مناقشه اتخاذ ايتديكي بويجمله عائد اختلافى آره مزده اساسندن حل

وحسب ایده جک بر نقطه التصاق و ائتلاف تشکیل ایده بیلیر. هاشم بکک
مذکور صحیفه ده کی افاداتی شودر :

« بر تک زوجه یه مالک اولان آورو پالیرک چوغنی غیر مشروع
صورتده متعدد زوجه لره مالکدر. تعدد زوجه مده مهم بر فایه اجتماعیه تک
مندج اولدیغنی ادعا یه ده حقمز وار ، واک مهم نقطه شودر : تعدد
زوجات ایچین دینده اساسلی شرطلر وار ، بو شرطلری بحق تبیین
و اعلان ، و آنجق ضروری حاللرده زوجه لره تک تعددنی تجویز و عکسی
تقدیرده شرعاً منع ایتملیر . »

ایشته بزده دیورز که دین اسلامک ، تعدد زوجات حقنده کی
نقطه نظری باشیجه تعفف و تناسل اساسلرینه مستنددر . شریعتمزک
بو قانونه قارشی بر فکر تقدیر و حرمت بسله مکدن امتناع ایدن آلا فرانغه
بکری عجزله کنندی فکر لرینک منبع اقتباسی اولان آورو پاده بو تعدد
فعلاً موجوددر . شو قدر وار که اونلر کیکی تعدد زوجات دکدر .
برده ، مسلمانلرک قانوننده حد اعظمی درتدر ، اونلر ککننده ایسه
درت یوزه و بلکک درت بیکه قدر میدان آچیددر . حتی بو اعتبار ایله
تعدد عاهدار لرینک حسب الظاهر اعتراضلری استکثار سککنده اولمقله
برابر ، مسئله تک ایچ یوزینه نظراً اصل اونلرک جانی صقان شی ،
تحدیددر . دیمک که ارکسکک قادین ایله مناسبته عاند اولان شو بحث ،
ایکی شق بسیط آره سننده دوران ایدر : یا عدد محدود ایله مقید و مشروع
ازدواج ، یا خود سربست و غیر محدود سفاهت : برنجی شق قبول
ایتمینلر ، اونک مقامنه ایکنجی حیاتی اقامه ایده لم دیمک ایسته بورلر .
ایشته بتون محل نزاع بورا سیدر . مدعایمزک درجه اصابتی آکلامق
ایچون غایت کسیدر مه بر یول وارددر : وقتیلله بر اسلام مبعوثنه : « تعدد

زوجاتی ، بر قانون یا پامده منع ایدم . « دیدیرته جک درجه ده [۱] بو مسئله نك موقع مناقشه به وضعه مساعد بولنان تورکیاده بتون عموم مخانه لر قاپادیققله برابر عمومی و خصوصی فحشیات ، صورت قطعیه ده منع و تعقیبه معروض طوتولسه تعدد زوجاتک معارضلری در حال تحویل فکر ایدر لر ، و تعدد زوجات غیر طبیعی برشی اولدینی ایچون عادتا مسلمانلر آره سننده قالمش . . طرزنده کی محاکم لری زواله اوغرا ته جق صورتده مملکت مزده تعدد زوجات یکیدن رواج بولمغه باشلار .

تعدد زوجات غیر طبیعی اولدینی ایچون پایدار اوله مامش ده اونک یرینه ، طبیعی (!) اولان فحش قائم اولمش ، اوله می ؟ اوت ، بوکون بر چوق ارککلر بمز انکار ایدمیه جک بر حالده در لر که کوندن کونه نسیانه محکوم ایتدکلری تعدد زوجاتک بوشلغنی سفاهتله تلافی ایدیور لر ، بو عادت مشروعه مزک نام ونشانی بو سبتون قالدیر مق ایسته یرک ، بوکا ، قادین ارکک آره سننده کی حائللری رفع ایدیجی بر سر بستنی نسوانده علاوه ایدرک تماماً آوروپالیره بکنزه مکک چالیشیور لر . حال بوکه تعدد زوجاتی قبول ایتمین وقادینلره حریت تامه بخش ایدن آوروپا مملکتلرنده ارککلرله قادینلر هرچ صراج مناسبات حالنده در . دین اسلام ایسه قادینلری ، تعدد زوجات قانونی ایله ارککلره توزیع ایتمش وامر توزیعده انتظامی محافظه یانی باشنه برده تستر وضع ایلمشدر . ایسته بویکی قانون محفوظ قالدیجه ارککلرک مناسبتده بولندینی قادینلر تعین ایتمش اوله جقدر .

[۱] آلتی یدی سنه اول ، مجلس مبعوثانده مغنیسا مبعوثی منصوره زاده سعید بک طرفدن تعدد زوجاتک منعی حقنده بر قانون تکلیف ایدیش ایدی .

تعدد زوجات مباحه سنده هب ارککلرک طرفنی دوشونیور کبی
اداره کلام ایتکده اولدیغی ظن ایدرک: « بوقانونده قادینلرک حقوقه
رعایت یوقدر. تعدد زوجات، ارککلک مناسبته بولنه بیله چکی
قادینلری تحدید ایتمش اولسه بیله، بر قادینک، هر حالده بر ارککه
انحصارینه قارشی، (تعدد زوجات) ک متضمن اولدیغی مساع تعددله
یک بارز بر صورتده اورتایه دیکیلن مساواتمزلنی نه یاپالم؟ « دیه جک
اولورسه کز، بو نقطه حقنده یوقاریده بسط وتمهید ایدیلن مقایسه لی
جوابلریمه علاوه بروجه آتی سوبله یه جک سوزلرم واردر:

(۱) یک ای، ارککلردن تعدد زوجات حق سلب ایدیلدیکی حالده
بونک یرینه چوقلرینک سفاقتی اقامه ایدد جکلری و بلیکه الحاله هذه
اقامه ایتدکلری حقنده کرکک نیم و کرکک سزک شهبه من اولمادیغنه کوره،
سزده، ارککلر ایچون امر واقع حالده قبول ایدیلن شو طرز حیاته
قارشی قادینلره نه کبی برحق بخش ایدرک تأمین مساوات ایلورسکیز؟
زوجلری و برادرلری کبی یاشامق حقی می؟ اوت، اوت، صاقلاما ییکیز،
بوکون مملکت مزده یکی برداء لافرنج استعدادینک تظاهراتی مباحه سنده
قوباریلان حریت نسوان، انکشاف نسوان دعوالری هب بو حق
مقابلک استحصالنه معطوفدر، همده قادینلر حسابنه بو حقوقک متقابلاً
استحصالنده بیله ینه بالواسطه ارککلرک، یعنی دعوی وکیللرینک
کندیلرینک سفاقتنه خدمت مقصدی صاقلیدر.

(۲) تعدد زوجات، قادینلرک عددجه فضله اولمی فرضیه سنه
مستند اولق و بوتفاوت عددی، وظیفه حربک ارککلره عاند اولدیغنه
نظراً بر امر واقع حالده بولونق دولایسیله ذاتاً برارککه بردن فضله
قادین دوشه جکدر. شاید دوشمیه جک اولور ایسه تعدد زوجات،

ساحه تطيق بوله مايه رق كنديلك كندن زائل و مرتفع اولور، حفسزلق، مساواتسزلق اعتراضه ده محل قالماز. اوت، اركك فضله قادين بوله ماديغي حاله بردانه سيله ا، اكتفا ايد جكدر. لكن فضله قادين بولديغي و كنديسيله مناسبته بولونق آرزوسنى يكه مديغي حاله صورت مشروعه ده مى مناسبته بولونسون، يوقسه صورت غير مشروعه ده مى؟ ايشته بتون اختلاف، بتون فرق ذهنيته بوراده در. بونك اوزرينه آرتق، هيچ برصورتله مناسبته بولونماسين ده نيله مز. چونكه بن ده اوزمان : بك ابي بولونماسين ديرم و بر ارككك، دائما فحشه صابقم مجبوريتنه دوشمه ركه ايكنه جيسنى آلماسنه. موقه راضى اولماق صورتيله مساعده كارانه بر بازارلغه كيريشه رك تعدد زوجانك ىرى فحش ايله قاپاديلديغي ادماقنى دهها واضح بر شكلمه موقع بجه وضع ايدر م. سز، اخلاق عموميه حقتنه بوقدر سوء ظن ايديله ملي طرزنده ملطف و ظاهر نواز سوزلرله بوجنه اشتراك ايتسه كز بيله وجدانكز اتميه جكدر. صوكره بن، نتيجة بجه بجه بدرجه بيه قدر تعيننه مدار اولمق اوزره يوقاريدنه عرض ايتديكم وجهله عمومخانه لرك سديني و فحشيانك بك شدتلى تعقيباته تابع طوتولمسق تكليف ايدنه حك م. او ايله لرله متأهل ارككلكر كيتمز لر. دى يه رك اولكي، جميله لى نقطه نظر يكزده اصرار ايدنه جك اولور ايسه كز غير متأهل ارككلكر عفتشك نكلى كنى مسامحه ايله تلقى ايتديك كز ميدانه چيقار. حال بوكه بن، مباحنه مزى صاعلام تأمينانه ربط ايچون دين اسلامك، (محسن) و (غير محسن) تعبيرى آلتنده هرايكى صنفك عفتسزلكنه قارشى وضع ايتديكي و محسن قسمنده رجماً اعدامه قدر

چيقاردینی حد شرعیك تطیقفی طلب ایدرم . سز اووقت «بویله شی
اولورمی ؟» دیمکه باشلارسکمز [۱].

نەدیمك ؟ اولماز می ؟ بر مبعوث، تعدد زوجانك منعی حقتده قانون
تكلیفی خاطرینه کتیردیکی حالدە دیگر بر مبعوث، عمومحانه لرك سیدی
وفحشیانك منع وازاله سی ایچون حدود شرعیك تطیقفی ویاخود
عین مقصدە خادم اولق اوزره تعدد زوجانك ترویج واحیاسی حقتده
یر قانون تکلیفی خاطرینه کتیره مز می ؟ اوت، بنده تصدیق ایدرم که
کتیره مز، یعنی منکر اتدن بر شی تکلیف ایدورمش کبی تعیب و تعجی
جال اوله جفنی بیلدیکی ایچون خاطرینه کتیره مز. اویله ایسه باقیکنز که
مسلمانلق نه حاله گلشدر ! بو حاله کان مسلمانلرك عجباً قورتولمغه حق
وارمیدر ؟ وایش بوراده یه کاش ایکن بر وقتدن بری : بز بتون
مشکلاتی اقتحام ایدرک، هیچ بر فدا کارلقدن چکینمیه رك آدم اولمەنك
چاره سنه باقه جغز . طرزنده تکرار ایدیلوب دوران تمنیاه بر قیمت
جدیت ویره بیلیر میسکنز ؟ چونکه مسلمانلرك قورتولماری، آدم اولماری

[۱] شوراسی ده تجدد پرورلریزك حالنده تناقضلی بر غرات عرض
ایدورکه مسلمانلرك اساسی، تصدیق قلییدن عبارت اولان عقیده ذهنیه ایله
تفسیر ایدرک عملی ایماندن جزء حد اتمه ین علمای شریعته اعتراض ایدوب دوررکن
ایشته فحش حقتده اسلامیتك الكهم بر مسئله عملیه سنی تشکیل ایدن ممنوعیت
شرعیه یی تطبیق و اجرا ده کندیلری تردد کوستر لرلر . دین اسلامک ماهیت
علمیه سنی تعیین و تشخیص موقعنه عائد بیانات علمایه قارشى « مسلمانلاریك
اوجوزلاشدیرمشلر ، و اجرا آدن خالی قورو بر نظریه حاله کتیره شلر . »
دی یه رك عیبلا یوردیکز . شیمدی تطبیقات ساحه سنده ایچون نوقف ایدوبورسکنز ؟
عین ساحه ده تنقیدکنزه معروض اولان علماء طرفندن بیان اولونورق سزجه
کافی کورولمە ین او عقیده ذهنیه ایسه، فحشه قارشى دین اسلامک وضع ایتمدیکی
احکامک لزوم اجراسی ده جامعدر .

مسلمان اوله رق قابل اوله بیلیر، و مسلمان اوله رق قور تولمیرینه کاتجه بونک احتمالی اولماقله برابر لزومی ده یوقدر .

تشریحات سالفدن آکلاشلمش اوله جنی وجهله، تعدد زوجات مسئلهسی مطالب یقینه دن معدود بر مسئله ریاضیه درجه سنده واضح و ناقابل اعتراض بر حقیقی احتوا ایندیکی حالده عصر حاضر مدنیتی بلاحا که تقلید ایدن فکر لک شکل استقامته باقکه که حالایونی عادتنا بر وحشت، و جدآ غیر معقول بر عادت کبی تاقی ایتمکدن واز - کچه منزله . مسئله یی بردها تلخیص ایده لم :

کرک انات تولداتنک حد ذاتنده کی کترتی و یاخود نفوس ذکوره محاربه لرله حصوله کلن نقصان کمیتی یوزندن فضله فالان نسوانی معین ارککلره ایکنجی زوجه می یابه جقسکز ، یوقسه یو ارککلره ده شامل اولوق اوزره غیر معین و غیر محدود افراد رجال آره سنده بر بازیمجه شهوتی یابه جقسکز ؟ و یاخود اوچنجه و صرف فرضی رشق اولوق اوزره بونلری الی الابد ارککدن محرومی براقه جقسکز ؟ حقوق نسوان مدعیلری ، قادینلرک یالکنز بر قسمی ، زوج بولمقده اوله داورانان قسمی حسابنه می چالیشیورلر ، یوقسه هیئت مجموععه سی حسابنه می ؟

تعدد زوجات بحثنده اک زیاده دوشونولنی شی ، برنجی زوجه یه حرمت و اونک خاطرینه رعایت مسئله سیدر . تعدد زوجاتک عفت عمومیه یی محافظه ده فائده سی مسلم اولسه بیله برنجی قادین یونی کندیسه ناقابل تحمل بر ضربه تلقی ایده جکدرکه ارککده ، کیم بیلیر نه وقتدن بری برلکده یاشادینی زوجه سنه قارشی بونازک وانسانی نقطه یی دوشونمکه مجبوردر . ، شکننده دعوا کزی یوروتجه ک

اولورسه کز عفت وسفاخته عاڻد برطاقم حقیقتلرک اوزرینه پردۀ
تجاهل چکمیهرک بختک ایچنه برازدها انصاف و خلوص ایله کیرمش
اولورسکز، وتعدد زوجاتک تناسل وتعطفله مناسبی کبی سوز
کوتورمهین جهتلری دکلده الک نازک جهتی ایشته بوراسیدر . فقط
بوکا قارشی بن دیرم که :

ارکک ، ایلك حرمک خاطرینه حرمة اولمه سین . صوکره ،
بری طرفدن شهواتنده غلبه ایده مدیکی ایچون تعدد زوجاتی باشقه
شکلرده اجرا ایتسین . حرمه قیامدینی حالده کندی عفته قییسین ،
باشقه برقادینک عفته قییسین ، دها صوکره شو حالانک ارککلرده
تعممی اوزرینه اولرده کی قادینلرده ده حریت وسرستی یعنی مقابله
بالمثل حسیات واحتیاجاتی باش کوسترسین ، خاطرلرینه قیلامدینی حالده
اونلرکده عفتلرینه قیلمش اولسون . ظن ایدرسم شو حال ،
شو حیات دها برنجی قدمده ، یعنی هنوز ارککک عفتی بوزولدینی
درجهده ایکن بیله ، اوده کی قادین حفته تعدد زوجاتدن دها مدهش
بر ضربه در ، دها شرفسز بر معامله در .

خلاصه بو طرز حیاتده ارککک عفتی بوزولمق ضرری واردر :
بر ، مناسبده بولندینی قادینک عفتی بوزولمق ضرری واردر : ایکی ،
اولکی قادین ایچون ، عاڻه قارشی ناموسسز بر ارککک زوجهمی
اولمق ضرری واردر : اوچ ، بونک تأثیری ایله بالمقابله کندیسنک
عفتی بوزولمق ضرری : درت ، بویوزدن زوجک ضرری : بش ، زوجک
مناسبده بولندینی قادینک زوجی وارسه اونک ضرری : آلتی ،
زوجنک مناسب پیدایتدیکی ارککک حرمی وارسه اونک ضرری :
بدی ، بومناسبتلرده هدر اولان چوجوقلر : سکز ، تهلکهیه القا

اولنان عمنلر : . طقوز ، ساده بوصول ایکی ضررک دهشت ووخامتی
دنیاک حال حاضرینی بر باد ایتمک کافی کلسدر . اللهم حکمتنده کی
عظمتنه باقیکنز که اک فنا خسته لقلری مناسبات غیر مشروعه یه مساط
قیلمش . بومناسبتلرده هدر اولان چوققلری ده دوغمایانلرینه حمل
ایتمه ییکز ، شرع شریفک نظری بوخصوصده دهادیققدر : زنا یه قارش
وضع ایتمدیکی رحمی ، بوندن حصوله کلسی ملحوظ اولان چوجو غک
نسبسنز بر اقیلمق صورتیله انسانلقدده کی شرفی اعدام ایتمش اولسنه
مقابل وضع ایتمشدر . بو اختلاطلردن آنان امراض ایسه اولاد
غیر مشروعه نك موت مغویسنه ضمیمه بالآخره اولاد مشروعه یی ده
ماده اولدیرر . تعدد زوجانده ، بوتون بوضر لرله مقابل یالکز ،
اوزرینه اولنیلمش اولمقدن عبارت اوله رق برنجی قادینک بر ضرری
وار . اوضررده ، اوزرینه مناسبت غیر مشروعه ده بولونش اولمق قدر آغیر
دکل ، هله حسی بر ضرر اولسه ده وجدانی بر ضرر دکل . چونکه منسوب
اولدینی دین اسلامک قانونه موافق . بوفدا کارلنی دین اسلام اولنلردن
بکلور . ارککلرک محاربانده کی وظائف فدا کارلرینه مقابل نسوان
اسلامده بوفدا کارلقلری سایه سنده نسل یتیشدیرمه کچالیشهرق دوغان
چوجقلرک ذکور ی ایله حربک ضایعات نفوسنی تلافی ایده جکلر ،
انانی ده مشروع بر صورتده ارککلره تقسیم ایدیله رک وظیفه فدا کاری یی
ایفاده دوام اولنه جق . قادینلر ، ثمرات نافعسی محقق اولان بویله مقدس
وملی بر تربیه فکریه آلتنده یتیشدیر یلسه بونک ، حس و نفسه کوچ
کلیکن عبارت اولان محذوری ده تدریجاً زائل اولور . ذاتاً ، ادعا
ایدلیکی وجهله هر مشکلی اقتحام ایدرک نائل فوز و فلاح اولمغه عزم
ایتمش دکل یی ز ؟ ارککلره ، محاربانده جانکیزی فدا ایدیک ! دیمکده

تردد ایتمه یورز یا .. رجالدن بکله دیکمز شو فدا کارلنک متممی اولان
بر فدا کارلنی ده قادینلری میزدن بکله یه لم .. اونلری ده اخلاق عمومی یه، صحت
عمومی یه، نفوس عمومی یه نفی دو قونه جق بر وظیفه نك ایفاسی ایچون
تشویق و تشجیع ایدلم .. زوجلرینک عموم بلوی حاله کن سفاهت لرینی
بیلوب ده بیلمه مز ایدکن کک کی ذلیل بر اعتیاده نفس لرینی آلیشدره -
جقلرینه، بویه بر حس نخبیه آلیشدر سینلر .. و یا خود کندی عفت لرینی ده
محواتمک صورتیه آرک کلره مقابله بالمشده بولنه جقلرینه، اونلرک ده عفتی
محافظه ایدرک، حرب میدانلرنده کوسترد کلری اعظمی فدا کارلقلرک
دین مقابله سنی اوده مکه چالیش سینلر . والسلام علی من اتبع الهدی

بر اعتذار و بر رجا

۲۰۷ نجی صحیفه ده مندرج بولنان (نعم العبد صهیب لولم یخف الله لم یغصه)
فقره سی حقنده (حدیث شریف) تعبیری قوللا مشدم . حال بوکه فقره مذ کوره نك،
حضرت عمره استاد ایدیلن کلماتدن اولدیغنی اثر عاجزانه مک ختام طبعنه دوغرو
آلوسی تفسیرنده کوردم . بوندن باشقه، آئیده کی خطا، صواب جدول لرینه
کوره اللرنده بولنان نسخه لری تصحیح ایتدکن صوکره مطالعه ایتلرینی قارئین
کرآمدن خاصه رجا ایدرم .

کتابک طبعندن سوکره نصادف ایدیلن ترتیب سهولرتی

صوب	خطا	سطر	صفیقه
وصحبه	صحبه	۱	۳
روسیه	روسیه	۲۸	۱۱
حقیقنه	حقیقه	۱۶	۱۶
حقیقی	حقیق	۱۴	۲۴
ممکن	مکن	۱۹	۲۴
قرآنه	قرآن	۱۴	۳۴
ایدرك	ایدرك	۵	۳۸
ظهور	ظهور ظهور	۷	۴۱
شیمدیکی	شیدیکی	۷	۴۴
ایله	الله	۲۲	۵۲
الاحرة	الاحرة	۳	۵۴
نجات	تجارت	۱	۶۳
انسانلرك ،	انسانلرك	۲۲	۷۱
دیدیلر .	دیدیلره	۱۲	۷۳
سببا	سببا	۴	۷۳
نقطه ده	نقطه ده ده	۵	۷۹
سوکره ده	سوکره	۲۳	۷۹
ایقاظ	ایقاظ	۶	۸۲
خسیسه	خسیسه	۸	۱۰۱
بولندیم	بولندیم	۱۴	۱۰۱
مناسبتنه	مناسبتنه	۱۶	۱۰۳
نراحت	نراحت	۲۱	۱۱۱
قالدیرویورنجیه	قالدیرویورنجیه	۳	۱۱۲
بولنیمیه حق	بولنیمیه حق	۵	۱۱۲
اوشیدن	اوشیده	۲۲	۱۳۶
زکاهها	ذکاهها	۷	۱۳۷

صواب	خطا	سطر	صفحه
مزایده سنده کی	مزایده سنده	۱۶	۱۴۳
بیله	بیله	۲۶	۱۴۹
آره سنده	آره سنده ده	۲۴	۱۵۳
کبیره نك	کبیر نك	۱۴	۱۵۰
قصد	فصد	۱۳	۱۵۶
محسبون	محسون	۱۴	۱۶۴
و عملوا	و عملو	۶	۱۶۷
ابو بننه	ابو بننه	۱۹	۱۷۳
علیه سنی	عملیه سنی	۱۷	۱۸۰
بر آرز	آرز	۸	۲۰۶
فوقنده	فوقند.	۱۰	۲۰۶
موجودیتلر	موجودیت	۷	۲۲۹
اولامسی	اولامسی	۲۶	۲۳۳
عددیہ بی	عدیه بی	۱۷	۲۳۶
تجدد دن	تجدد دن	۷	۲۴۲
حالبوکه منور	منور	۱	۲۵۰
امراً	امراً	۱	۲۵۱
ترجیح	ترجیح	۲۰	۲۵۸
ایسه	ایشته	۱۴	۲۶۴
مجاو بیتندن	مجاو بیتندن	۱۴	۲۶۷
تشکیلاتی	تشکیلاتی ده	۱	۲۶۸
حاله	حسیاتنه	۲۲	۲۷۰
شو دفته	شودفته	۱۲	۲۸۱
آره سندن	آرسندن	۱۵	۲۹۶
حقیقه قتلرله	حقیقه قتلر	۱۶	۲۹۶
حیلولتندن	حیلولتندن	۲۴	۲۹۶
الیه نك	الیسه نك	۱۷	۳۰۲

صواب	خطا	سطر	صفحه
بندک	بندکده	۱۲	۳۰۱
حظوظک	حظوظاک	۴	۳۰۳
اونلرده ،	اونلرده ، اونلرده	۱۱	۳۰۳
خالص	خالص	۲	۳۰۷
یوزینه	یوزینه	۱۳	۳۲۰
تمانعدن	تخالعدن	۲۲	۳۲۱
بولوق	بولوتوق	۲	۳۲۷
ایدیلدیگی	ایلدیگی	۲۲	۳۳۹
اوزرینه	اوزرینه	۱۶	۳۴۱
ارکک	ارککک	۳	۳۴۷
ارککک	ارکک	۵	۳۴۷
ارککدر	ارککدر	۷	۳۵۱

آرده مندرج وشايان دقت بعض موضوعلر :

	صفحہ
دينك زمانه كوره تعديل	۴
دينداراق محافظه كارلار ميدر ؟	۷
اخلاق دين ايله مي طوقالي ، علمي اساسلارلر مي ؟	۱۴
دين هم صورت قطعيه ده لازم ، همده اساسلر ارله بيليرمي ؟	۱۵
كنجلك دعواسي	۲۳
مذاهب اسلاميه سلطنت غوغاسندن مي چيقدى ؟	۳۰
احاديث موضوعه	۳۵
احاديث شريفه يه اعتماد مسئله سي	۳۹
علم حديثه صرف اولنان همك اهميت وعظمتي	۴۰
قازانل موسى بيكيك افنديك علم كلامز حقنده كي سوء ظني	۴۳
احكام شرعيه نك كناه وثواب كي اخروي غايه لره بدل اجتماعي فائده لري نظر اعتباره آلسه	۴۹
سي آئينك دوغرو معناسي	۶۵
توركلرده تصالب هر قينك تاثيري	۶۸
اوروپا معارفك سوء تمثيل	۷۶
مشروطيت و مطلقيت مقايسه سي	۷۸-۹۱
حكومت اسلاميه مطلق ميدر مشروط ميدر ؟	۸۱
مشروطيت اداره يه قابليت مسئله سي	۸۲
توركيه ده حریت وقانون اساسينك ايكي دفعه افلاسي	۸۸
عوامل انقراض مزدن عسكرلكوز	۹۱
مسلمانلرده اولوالامرہ اطاعت مسئله سي	۹۳
توكل ، قناعتكارلق ، قضا و قدره ايمان عقیده لرنيك انحطاط اسلامه سبب اولدني حقنده كي ثلثيه عائد تدقيقات	۹۴-۱۵۳

	صفحہ
توکل ایله قدره ایمان، انسانی مساعیدن آلیقوری؟	۹۸
مسلمانلری دنیا ایچون چالیشماغه تشویق ایتمین علماء اسلام حقننده کی سرزندلر	۱۰۱
اللهه اعتماد ایله اعتماد نفس مقایسه سی	۱۰۷
مسلمانلرده آزه قناعت مسئله سی	۱۱۴
قدره ایمان عقیده سنک ماهیت علمیه سی	۱۱۳-۱۱۶
جناب حنک وقوعات حقننده کی ازلی علم وتقدریری انسانلرک اختیار واراده سی سلب ایدرمی؟	۱۲۹
حضرت آدم وموسی علیهما السلام آره سننده قضاوقدر مناظره سی	۱۳۴-۱۳۹
جبر وقدر مسئله سننده شیخ اکبرک مسلکی	۱۴۶
عطیات شرقلیقده نمی نشئت ایدیور، ذهنیت دینیہ دغنی؟	۱۵۰
قدره تسلیم نفس ایدن عوام مسلمین ایله منورلریزک حالی آره سننده مقایسه	۱۵۲
ایمانک ماهیتنده عمل داخل اولمادینی حقننده کی اهل سنت مذهبیک، ماهیت علمیه سی وانعطاط اسلامه بادی اولان اسباب مهمه دن اولوب اولماسی اعتباریله تدقیق	۱۵۴-۱۹۱
معتقدک سینتی یاننه قالمق ودینسزک بتون حسانی هدر اواق طرزنده کی تلقینک ماهیتی	۱۶۳
ایمان ایتمکله عامل اولماق آره سننده تناقض بولندیغنه دائر حسن بصری حضرتلریزک برسوزی	۱۷۷
باشده کی شابقه نك قلبده کی ایمانه ضرری اولورمی؟	۱۷۸-۱۸۱
مؤمن مجرد ایمانی سایه سننده اعمال شرعیه دن هر برینه عائد وظیفه سنک لاقول یاریسنی ایفا ایتمش اولور.	۱۸۳
اصلاحات دینیہ، اجتهاد	۱۹۲
قرآن کریمک تورکجه یه ترجمه سی وبونده کی مقصد	۱۹۵
خطبه لری تورکجه یایمق مسئله سی	۲۰۰
باب اجتهاد مسدودمیدر؟	۲۰۰
جناب حقه عشق و محبتله می مربوط اولمی خوف و خشیتله می؟	۲۰۴

صحیفه	
امت محمدك، ظلمه ظالم ديمكدن چكیندیكى زمانه عأد حدیث شریف	۲۰۵
(نعم العبد صریب لولم یخف الله لم یعصه) فقره مأثورہ سی مخافه اللہك شرف و قیمتتى تنقیص ایدرمى؟	۲۰۷
مسلمانلردهكى الله قورقوى حسیاتى بكنمه مك فكرى. ورلریمزه نرهدن ككشدر؟	۲۰۸
احمد مدحت افندیك نم جنانى استنقال ایتسى	۲۱۰
مدرسه تحصیل، مدرسه محصولالریك علمأ و سحیة انحطاطى	۲۱۳
مكتب تحصیل و مكتب محصولالریك مملكته رابطه لرى قالماق	۲۱۹
اعتباریله نفوس عمومیدن طرح اولد جق عددلرحالنده بولماسى	
دین رابطه سیله ملیت رابطه سی آره سنده مقایسه	۲۲۴-۲۷۸
اثبات واجب	۲۲۶
اثبات آخرت طریقله اثبات واجب	۲۳۱
اثبات وحدانیت، برهان آنمك ایكى طرز تقریرى	۲۳۳
توفیق فكرت بكك «اینافق احتیاجى» سرلوحه لى منظومه سی	۲۳۷
اثبات وحدانیت ایچون باشقه بر بول	۲۳۸
اثبات نبوت	۲۳۹
یهودیلنكده و خیریسیتیانلنقده اولدینى كبی مسلمانلنقده تفریق رسل بوقدر	۲۴۰
موسى و عیسی علمه السلامك نبوتى قبول ایدوبده حضرت محمدك نبوتى قبول ایتماكدكه كى غرابت مؤسسه	۲۴۰-۲۴۷
انسان ملیتله افتخار ایددیلیرمى؟	۲۴۸
ملیتك افراد آره سنده موانست و اساند تأمیندن عبارت اولان ایكى مهم جهتی و انسانلر آره سنده كى ابتدائى مناسبتلرله فكرى مناسبتلرك مقایسه سی	۲۴۹
انسانك دینی اوغرنده اولدینى كبی ملیتى اوغرنده ده حیائى فدائیتسى قابل ایضاحیدر؟	۲۵۱
ملیت حسی بزده تقلید ایله حاصل اولشدر	۲۵۱.
ملیت فكرى اسلامیت فكرى ایله تعارض ایدرمى؟	۲۵۴
اسلام و خیریسیتیان آره سنده متقابلاً تحريك غیظ و خصومت	۲۶۲
ایلك مسلك سیاستسك محذور عظیمى	

مخبره

- ۲۷۶-۲۷۷ زده کی حرب و ضرب سیاستنک ماهیت اضلالیه سنه عائد تدقیقات
 ۲۷۵ حسیات دینه نك حسیات ملیه به قیاس ایدله میه جك درجه ده کی
 نراهق
- ۲۷۷ ملتجی اولق آرزوق خود کام اولقدر فقط دنجی اولق هر کس
 ایچون اولقدر
- ۲۷۸-۲۳۵ عائله حیاتی ، تستر مسئله ی ، قادینک آلتورقه و آلتورانه
 وضعیت اجتماعیه ی
- ۲۸۰ خریستیانلقده کی کنانه چیقارمه اصولنه غبطه ایدنلر
- ۲۹۴ قادینک حافظه هفتی خصوصنده اییک حائللرک درجه مقاومتی
- ۳۰۰ ناموسک علمی اساسلرله و حاکمیت نفس تأسیسه له محافظه سی
 اصولی
- ۳۰۱ قادینلری آچیق ، صابیق کورمه ارک کلرینک نظرلری آلیشمش
 اولان آروپاده عدم تسترک محذوری یوقیدر ؟
- ۳۲۵ آروپاده قادینلره ، حرمت کوه سی آلتنده عارض اولان ابتدال
 عشق و سودانک شرفده جاری اولان نفوذ حکمرانی سی آروپاده
 قالماشدر
- ۳۳۳ حرم حیاته عائد عنعنه مزه مربوطیتی محافظه ایتمک ایسته ینلریمزک
 وطننه مربوطیتی ده باشقه لرینک ککنه بکزه مز .
- ۳۳۴ قادینلرک سربستینه ترقب ایدن بعض فائده لر واردرکه سلیمانلق
 اولری قبول ایده مز .
- تعدد زوجات
- ۳۳۶
- تعدد زوجات تکثیر نفوسه خدمتی قابل مناقشه میدر ؟
- ۳۳۸
- ایستاتستیقله منطق تعارض ایدری ؟
- ۳۳۹
- بغله مناظره ایدن ذواتک منطقه هجوم لزونی حس ایتملی
- ۳۴۰
- تواتر بینهنسک قوتی هر کس حقیله تقدیر ایده یبور
- ۳۴۱
- رجالک تعدد زوجانه قارشی قادینلرده تعدد ازدواج طلبنده
- ۳۴۳
- بولنه ییلیرلری ، ونسوان ایله رجال آره سننده مساوات ادعای
 دوغرو میدر ؟

ارککلره عاندتعدد زوجات حق جهاد وظیفه سنک قارشیلیقیدر .
مأذونیتدن عبارت اولان تعدد زوجانده نظر دفته آله حق
وجوب نقطه لر ی دم واردر .

تعدد زوجات آوروپالیلر ده ده واردر، لکن اونلر کی غیر مشروع
وغیر محدوددر

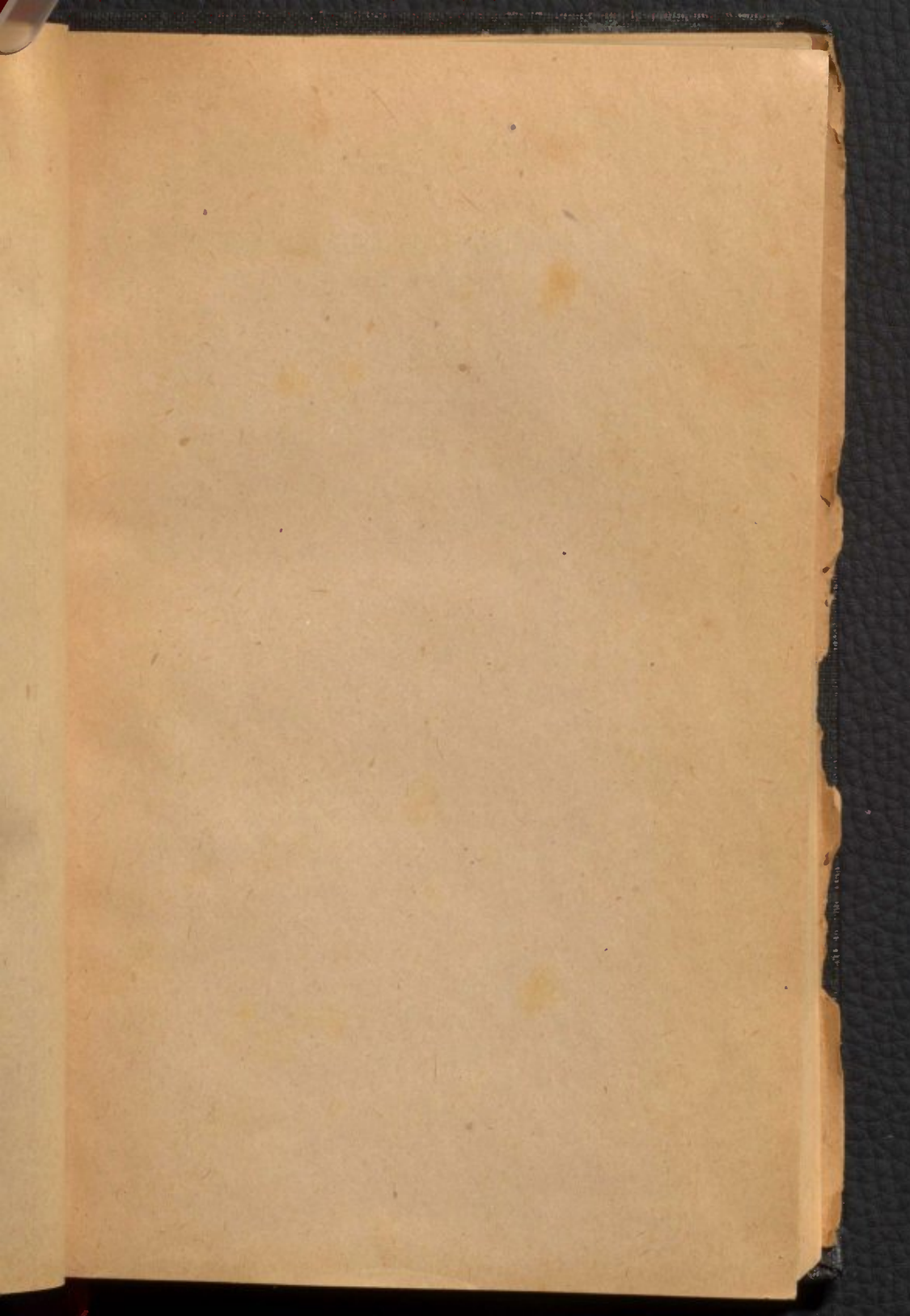
تعدد زوجانده ایلهک زوجهی رنجیده ایتمک محذورینه مقابل بونک
فحش ایله تلافیسی حالنده کی محاذیر

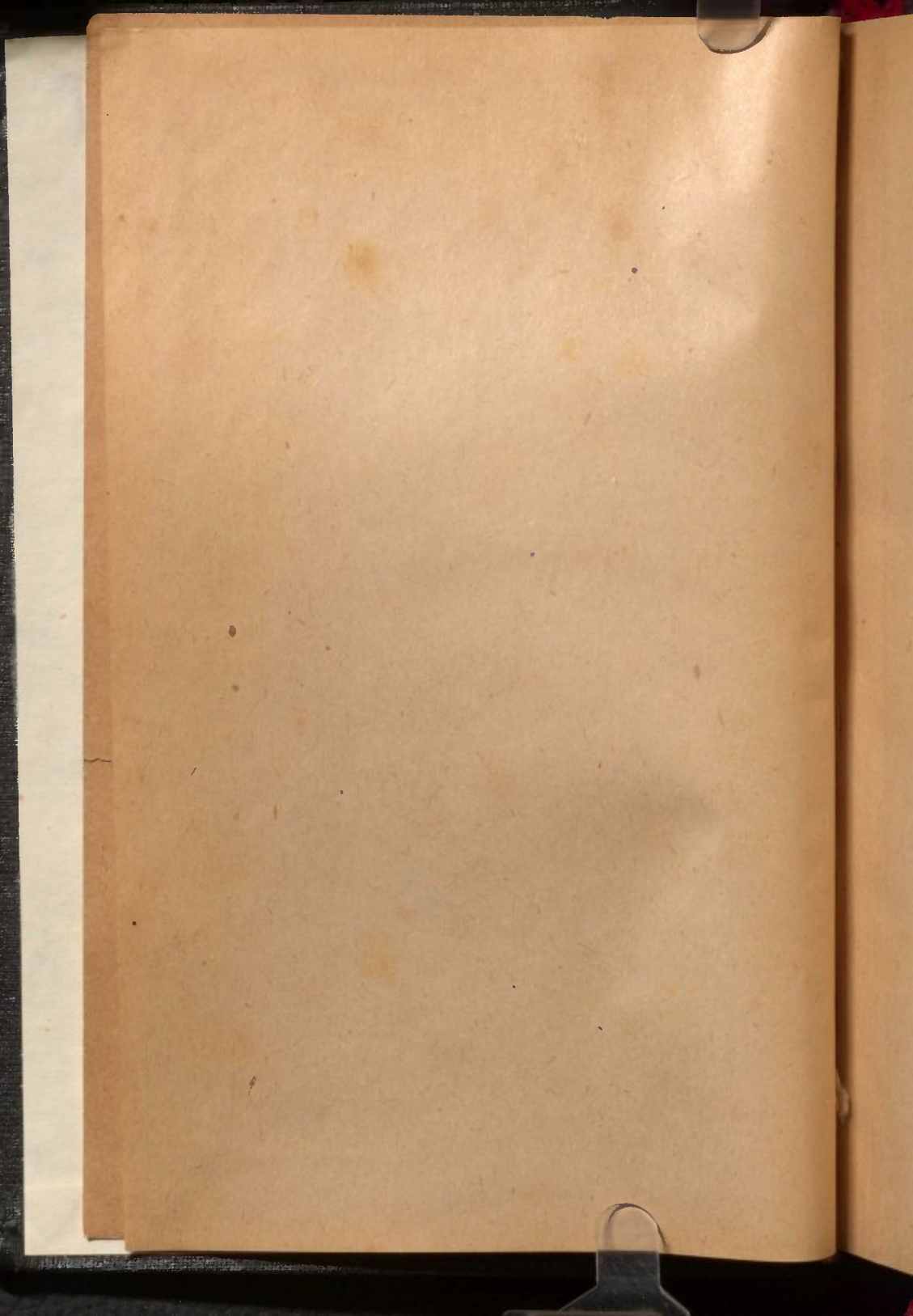
مجموعه

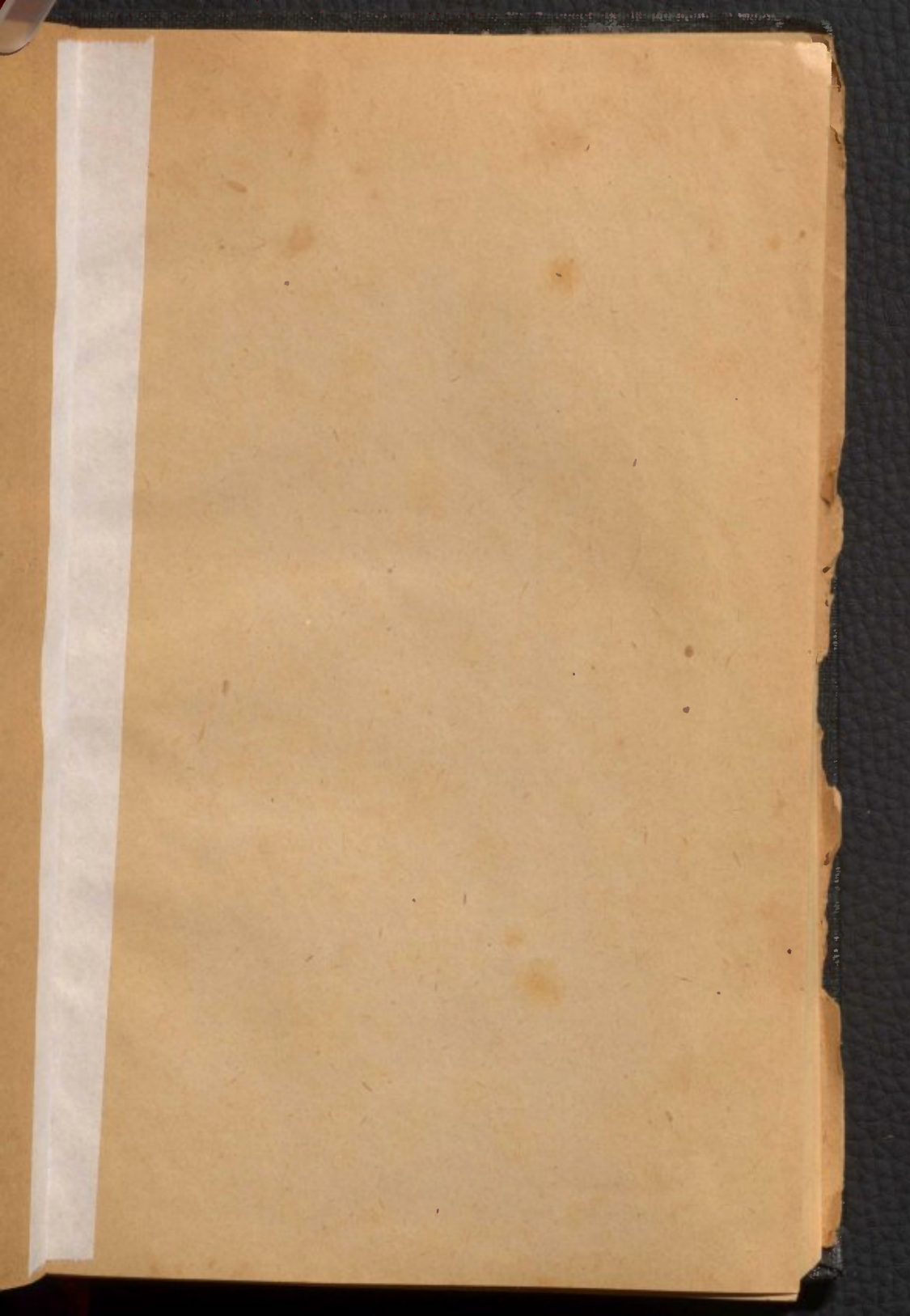
۳۵۱

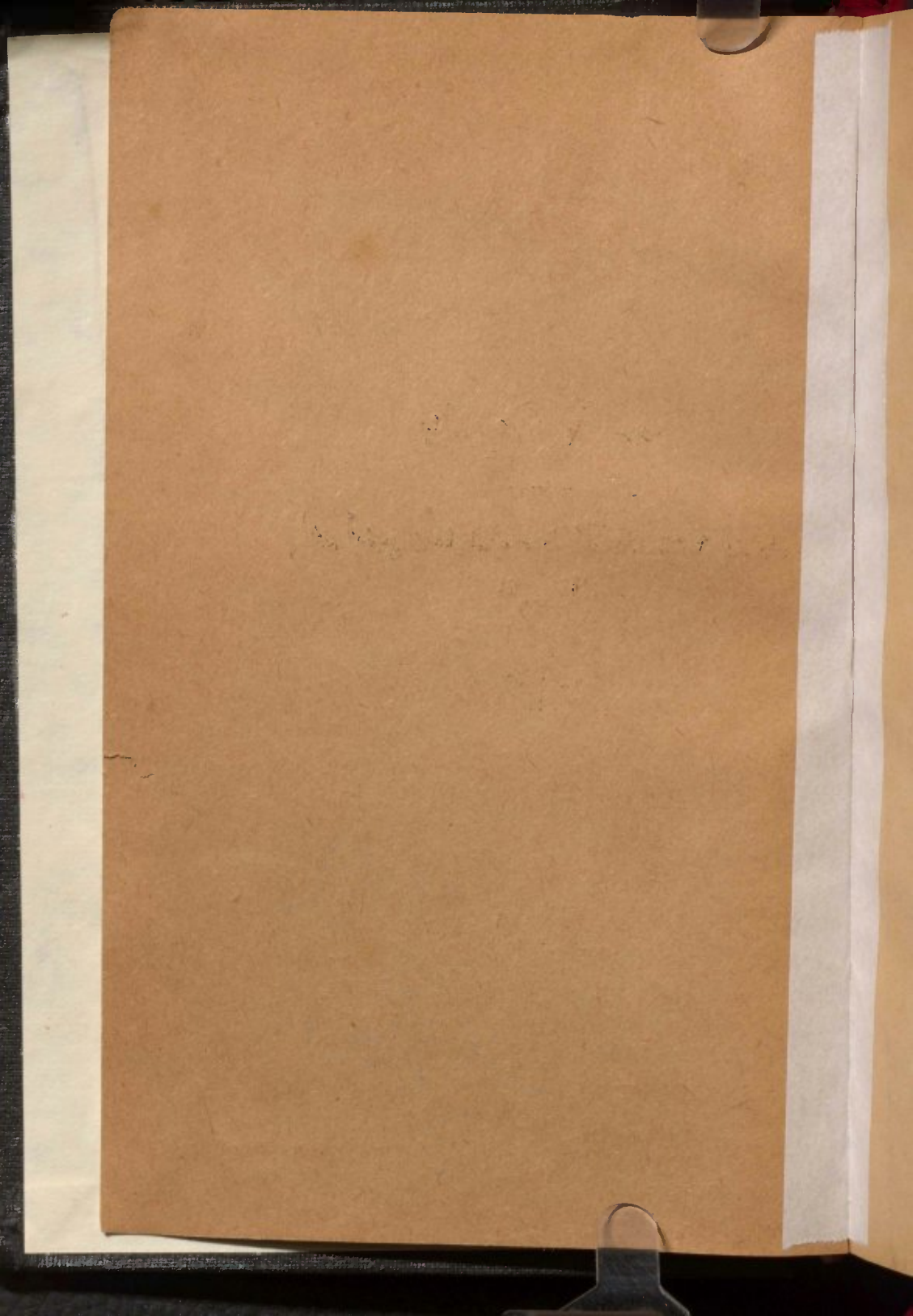
۳۵۷

۳۶۲

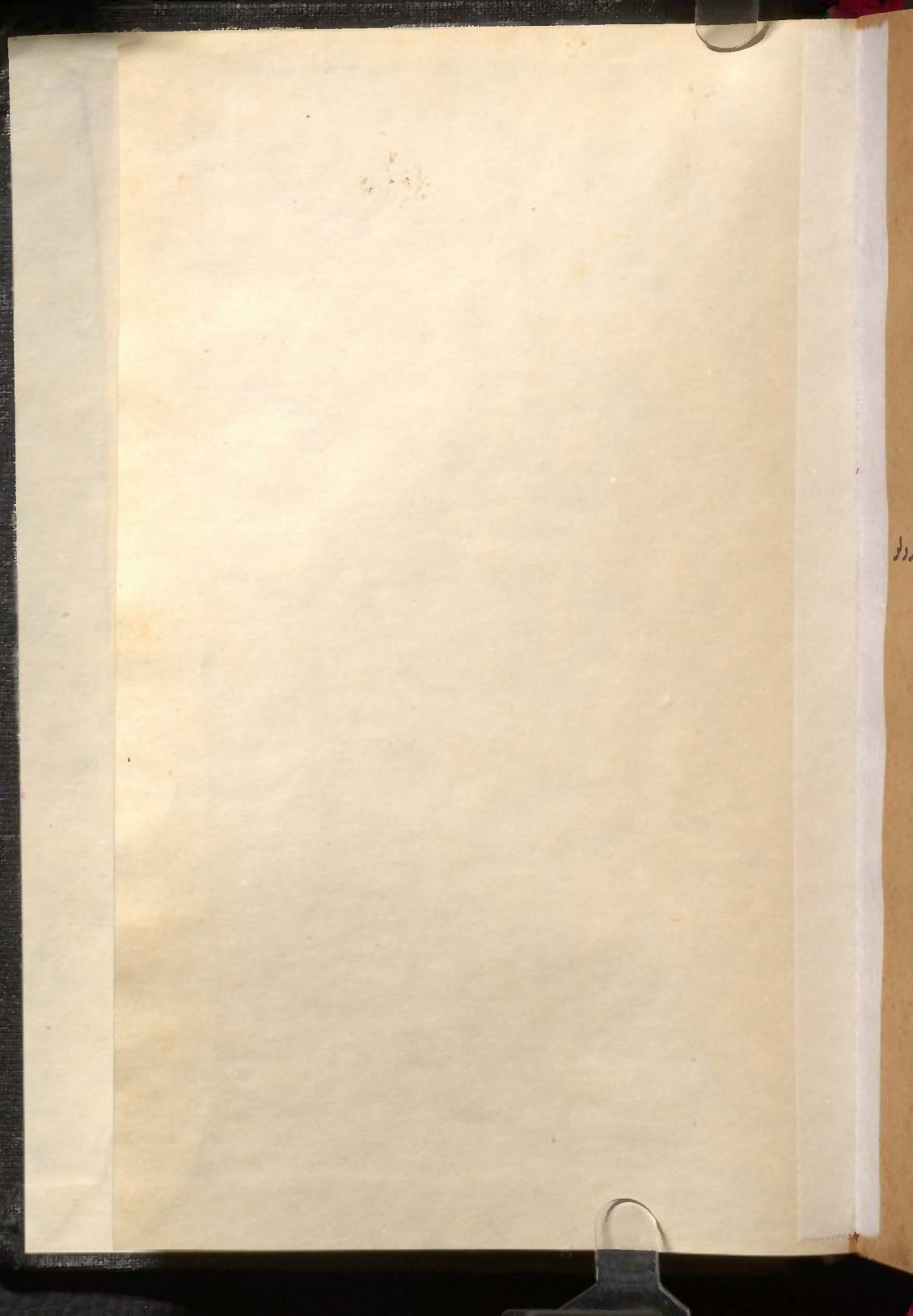

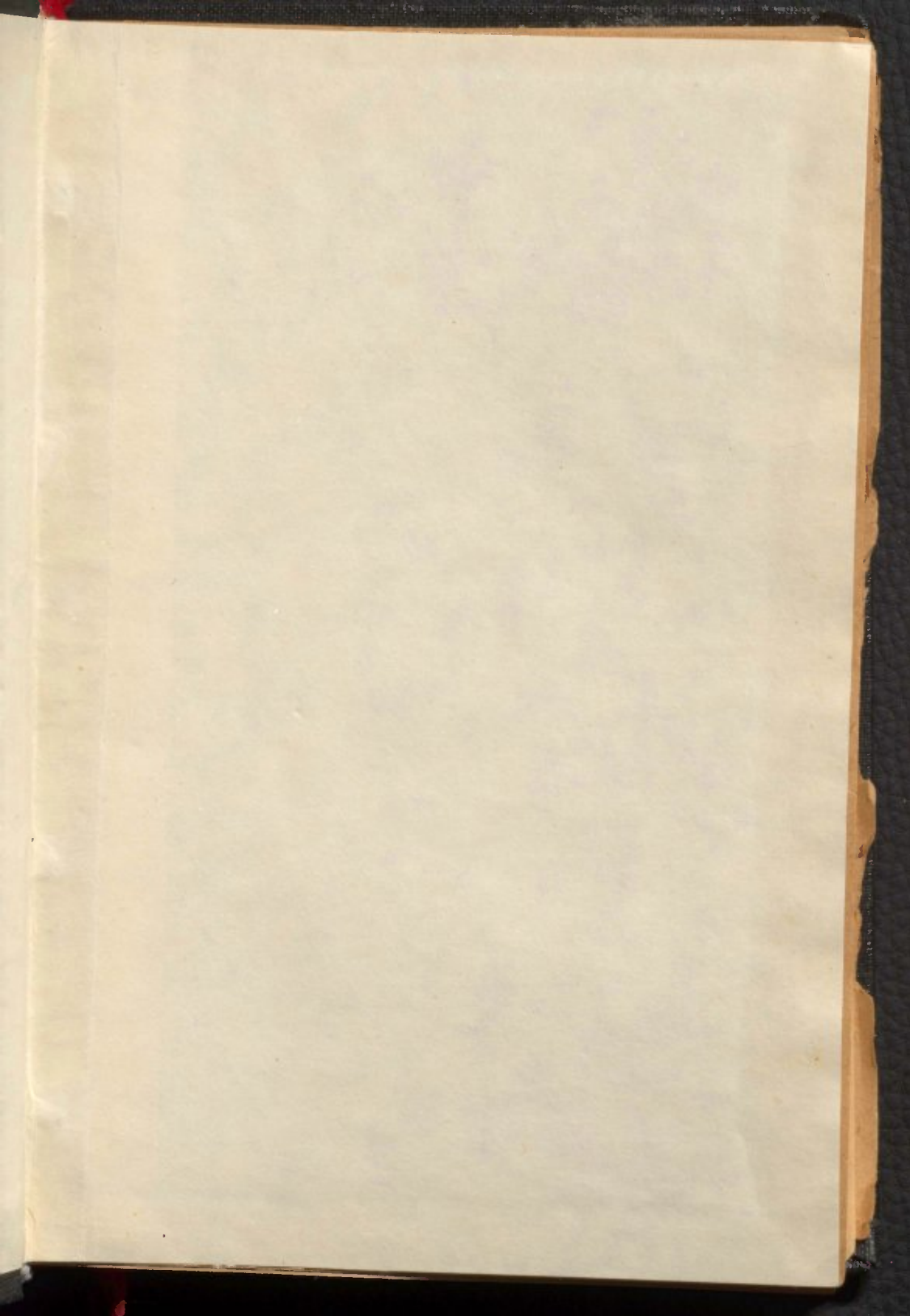
فیتائی ♦ ♦ \ غروش

محل توزیع : مہاکلدہ حافظ محمد افسرینک ۶ نومرولو
کتابچی دہلی

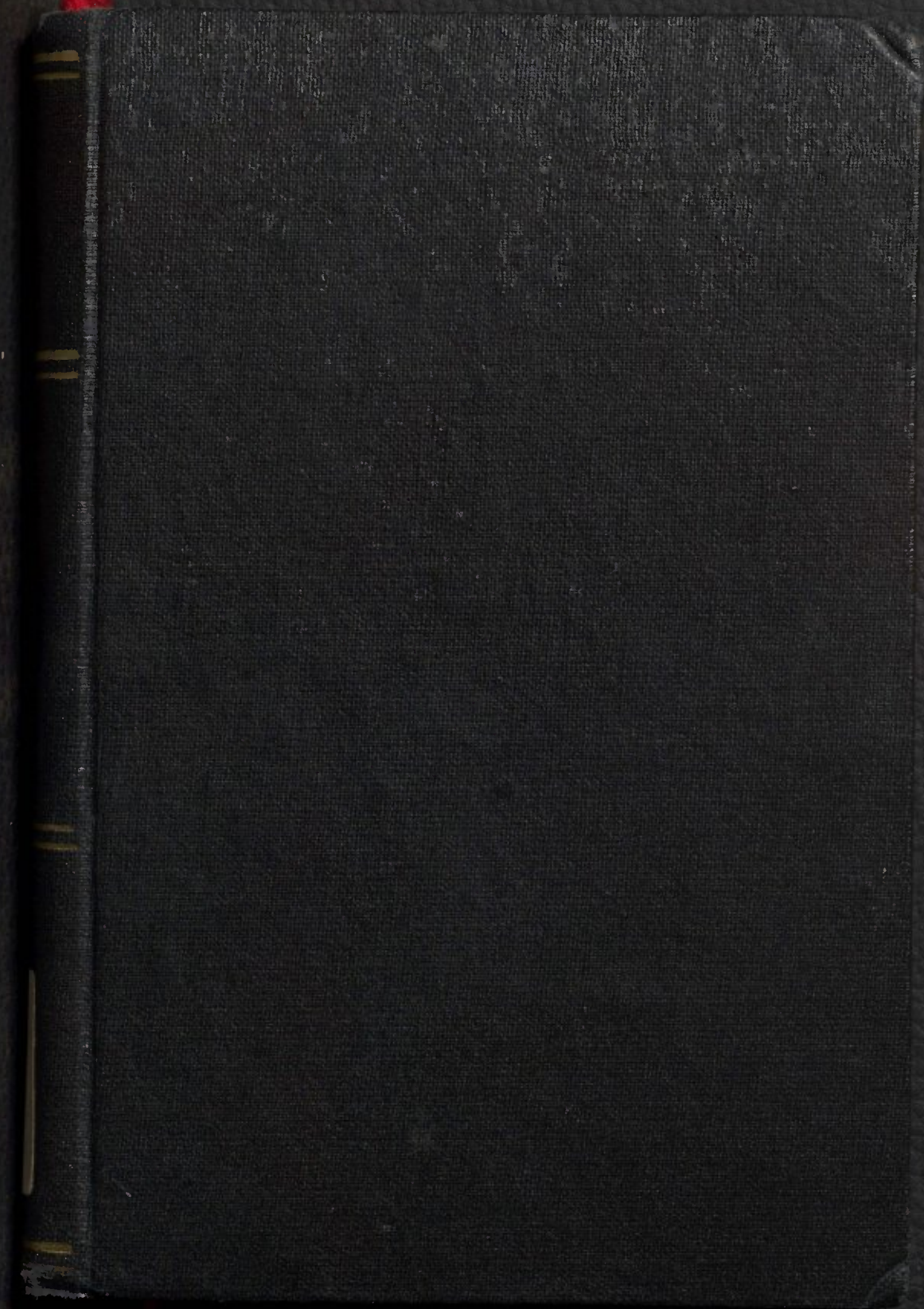

برده تصادف آید یکی بر قادینه شویله حرف اندازلده بولدوغنی، بکن کون
بك اوغلنك بيلم هانكي سواغنده بك شيق، لك نفيس بر قادینه شو وسیله
ایله قوشدوغنی، شویله بر رومان او قودیفنی، شویله بر معاشقه دیکله دیکنی
آکلاتیر، قادینه ارکک مناسباتی اک چیلیق، اک مستکره صورتده کوسترن
کیزی رسملری شوکا بوکا کوستریر. مکتبلره دین، اخلاق، عنقه علینه
ناصل بر حرکت فکریه حاصل اولدوغنی اولجه شویله مشدم. ایشته مکتب
چوجوقلری بوشوم حرکت فکریه یی طائله اوچاغنه قدر توسیع ایدیورلر،
دینی، اخلاقی، عاداتی قادینلره قارشى تنقید اتمکدن چکینه یورلر. خیرستان
قادینلرک موقع اجتماعیه اسلام قادینلرینک موقع اجتماعیه حفته قیاسلر،
ترجیحلر پایورلر. »

« کبار عالمیه منسوب و زوزویت مکتبنده تحصیل اتمش برنی طانیرم.
بو چوجوق داهما مکتبده ایکن بر اویونچی قیزله مناسبتیه باشلار. شهوت
واحتراصک اک قبا، اک مستکره، اک حیوانی ماجرالره روس کیرلمش بو
چوجوق آجیق رسملره ذهنک تام بر مشهری حاله کتیردیکنی اوداسنده
عالمه سنه منسوب کنج قیزلره هر زمان کندی مناسبتندن، معاشقه لرندن بحث
ایدر، چیرکین رسملر کوستریر، مسلمان قادینلرک موقعی استحقاق، خیرستان
قادینلرک کنی مدح ایدر. سودیکله یایدنی ملاقاتلرک هیجانی تمثیله چالیغیر.
برقاجی بدیخت اولان بو عالمه قیزلرینک سقوط اخلاقلرینده بومکتبلی افندیکنک
اک مهم بر عامل اولدوغنه قائم. »

« بنه مکتب مالیدن مأذون بر افندیکنک بر کون بی قبول آیدیکنی اوداسنی
آجیق رسملره مزین، هادی وملوت رومانلره دولو اولدوغنی کورمشدم ؟
بر افندیکنک او ایچنده تک و کیمسه سز بر همشیره سی واردی ! »

« تورک همانلی خانلرینک موسیقیه، بو آلات طریقه انهما کلری بک
زیاده، و بوده بک طبیعیدر: تکامل ایده مین وهقل و محاکمه تک اداره
ایده مدیکنی موجودیلرده حظوظات نفسانیه کسب شدن و توسع ایدر. موسیقینک
بدیع وهلوی و روحه خطاب ایدن الحاق مهیجه سی برینه، ساده بهیجی

احتراسله آشنا ، ايشسز ، تبيل ، حاطل ، ومخيل برذوق وسفاهتك محروميتيله
ايچي طاشان وارلقرك مستانه نمه لرى قفس آرقلرنده دو بولور. بعضاً نالشكار
باشتك ، بعضاً برقهقه سرباز كبي يوكسه لن بو قيريق نمه لر ، آهنكسز
وصنعتسز در . ساده رقص ايتك ، اوياشوق ، قوجاقلاشق كبي اك ابتدائى
وحيوانى حسلى اوقشار . بزده صنعت موسيقينك وصنعتكارلرينك بوسبتون
يوقلفنى ادما ايمه بورم . لكن قادينلرك ياريم ياملاق اوگرندېكى چالنى هپ
بوقيلندر ، تفنى اولنان شرقيلرك مآلته ده دقت ايديكز : هپ برى برى
قوجاقلامق احتياجه چيرپتان محترص قليلرك شكايتملى ، نيازلى ، عصيانلى ،
جسمانى تلذذلك ، شهوتپرستلرك ماجرا ليدر . قاره كوزلر ، طومبول قوللر ، طورونجه لره
دولون سينه لرك ستايشى ونهايت حيوانى مقارنتلرك تعريف ، شرقيلرك برخلاصه مآيدر .
تورك - عثمانلى روحندى نيمان ايدن بو اثرلرك صميمى اوقدر دوغرو ، تورك
عثمانلى روحنك بو اثرلره رغبت و صربوطى اوقدر صميمى دركه اونلر حنفته
سالم برقناعى پله سحت واصابتله تاسيس اينديره بيلير . شرقيلرك مآلى تحليل
ايتدېكه تورك - عثمانلى عالمه سنده احتراصات نفسانيه نك دينى ، اخلاق بوتون
عار و حجاب پرده لرندين صيريلارق ناصل آرزفين ، جيبلاق و بارز برصورتده
مجل ايتدېكى انسان دها وضوحله كورور . صولرده چالنى محظرنده ترم
باشلادىنى زمان اطرافكزه كوز كزديرىكز . اركلكر آچ بركدى كوزلرى
قفسده ، قفس آرقلرنده كي قادينلر ، حرى سلب ايديلن برغزال كبي كنيش
ساحله مشتاق ومضطرب ! پارچه لر ترم ايدلديكه صانكه روحنك صربوط
اولدوشى خنى ، سحر برنقله بوتون وارقلر قيميلدانيير ، قيورانير ، باشلريله ،
الهريله وجودلرينك بوتون قهرمانيله برى برينه اعلان عشق ايدرلر . تصادفاً
الئى قسنه دوغرى كوتوره ن براركلك ، ياخود باش اورنوسنى ، پچه سنى
دوزلتمك ايسته ين برقادينك بو حركى - ذهنده باشقه تورلو استدلاله امكان
اولمادىنى ايمون - براشارت مخصوصه برينه كچر . رمضان شرفنده جامع
قاپلرنده ، ديركلر آراسنده ، سير كوفى مسيره لرده قادينلر وار . كلرك برى
برينه قارشى اظهار ايتكدن چكينه دكلرى تمايللرى ، حسن ناموسى اولاق
برانسانك قيزارمادن تحليل ايمسى ممكن دكلدر . بعضاً ، سكر اون ، حتى
اون بش اركلك ، برقادين پيشنه طاقيلماسنى ، ايلك بهارلرده طبق يوبله
خروپ حالنده ديشلرلى تعقيب ايدوب صيقشديران كديلر وكوپكلرك حاله

بگردد. کویک بیله یالکزباشنه بردیشی به تلاك ایتک حرصنی کویسترکن ،
 یغناجلق حسنه مالک کویکلر قدر اولسون صاحب اولمایان ارکلر ، ناموسسز-
 قده ائلاف بیله ایدرلر . مسیره لر ، سواقلری دولدران قادیلرله اکلنمک
 یسین ارکلرکده آلبته والدهسی ، همشیرهسی ، خلاصه تعلقلرله اکلنمک
 وار . ارکک بالذات یابانچی برقادینه قارشی ارتکاب ایتدیکی عینی ناموسسزلیک
 شفه برارکک طرفدن کندی والده ، همشیره ، ویا رفیقه سنه قارشی ارتکاب
 بیلجکنی محاکمه ایدمیلیرکن و محاکمه ایدرکن یته بونی یاغیسی حس
 اولسک اونده یوقلفندن دکلده نهدندر ، صورارم ؟

• شو بختدهده استانیوله استانیوله بکزه بن برلری طشره لیلردن آیرمق
 بونی حس ایدیورم : طشرهده حیات عائله نك نسبتاً داها منتظم اولدوغنی
 سوله مشدم . فحش وسفاهندهده طشره مننی بر صورتده رجحانی حائزدر .
 الفاجهل ایله ، اعتیاد ایله ، قورقو ایله بقا پذیر اولان ناموس ، ادراک
 و محاکمه ایله شرفی صیانت اولنان ناموسه تفوق ایدمیز . شوایکنچی صنف
 موسرورلرک هر درلو هجومه مقاومت ایدن آهتین قلعه لرله مشابه اولسنه رغماً
 برخی صنفده کیلر ایلاک تصادف ؛ ایلاک شرائط مساعده قارشیننده احتمال که
 مقاومت ایدمیزلر . طشرهده فحش وسفاهنک نسبتاً دهها آز اولسی
 شوندرکه اولاحیات عائله دهها منتظمدر ، ثانیاً ناموسک سقوطنی
 سهیل ایدن وسائط اوقدر مبذول دکلدر : اولرک بیجیمی ، قومشورلرک
 کدیگریله مناسبت و مهارفسی ، ارکک وقادینک دائمی مشغولیتی وسائرہ ..
 انک دین و اخلاق حسنک سطحی و بسیط اولسیله برابر نفوذ و تأثیرنی الان
 منظره ایتسی ، رابعاً ارکلرک لایسئل بدرجهده قادینه قارشی جبروت حکمیله
 بیدینی فعلاً اجرا ایدمیلسی ، یعنی قورقو ! « (۱۵۷-۱۸۶)

هاشم ناهید بکک کتابندن نقل ایتدیکم شو اوزون یازیلرده ؛
 جنایاترک روحنی تشکیل ایدن و صوکنچی عصرک برخیلی سنه لرندن
 ری اکثریتله مزمن و بعضاً حاد بر صورتده معروض اولدنی مناقشاتک
 بیجیسنی بکلهمیه رک ، و یاخود نتیجه نك عقل و حکمت نظرندہ غیر
 مساعد چیقماسی اندیشه سنه قارشی ال چابوقلیغله امر واقمقر حصوله

کتیریلک سایه‌سندہ نظر یاتدن اول فعالیت ساحہ‌سندہ ایله بر مش اولان
قادرین مسائله ناند شایان دقت و عبرت حقایق مندج اولقله برابر
بومعضل مسئله نك حلی ایچون معین بررنسیب ، سالم و واضح بر نقطه
نظر در میان ایدیلهرک ، بالکمز بو نوع اجتماعی خسته لقلریمز ، اک
سقیل صفحه لرینه وارنجیه قدر ، هیچ بر حقیق کتم وانکار ایتمه
منصف و متجدد بر وقعه نویس کبی تحریر و تصویر ایدیش اولمقدن
عبارت قالیور .

مؤلف ، مختلف مکتبلرده تحصیل کورن و اشاغی یوقاری
آفرانغه لاشان استانبول قادینلرینک حالی طشره قادینلردن زیاده
شایان تنقید اولدیغی سویله دیکی کبی طشره لیلرک حائده کی اهوینیق ،
اورالرده عالمه حیانتک دها منتظم اولسنه ، ناموسک سقوطی تسهیل
ایدن وسائلک اوقدر مبدول اولماسنه ، قادینلرک هوا وهوسه صرف
ایدیله جک بوش و قی بولماسنه ، دین و اخلاق حسنک بسیطلکی ایله
برابر نفوذ و تأثیرینی الآن محافظه ایتمسه و دها سوکرا ، ارککلرک
زوجلرینه قارشی متحکم موقعنده بولمسنه مدیون اولدیغی ده بیان ایدیور .
طشره بی استانبولدن ایران اسبابک سوکنجیسی اولان تحکمدن
ماعدا هیچ بریسی قسا برشی اولماقله برابر هپسی دین اسلامک
احکامنه ارجاع ایدیله بیله جک مواددن بولندیغی کبی ، کندیسنک پک زیاده
علیه دار اولدیغی تحکم ایسه بونی ظلم درجه سنه واردیر میهرق ارککلک
نظارتی آلتند بولمقی درجه سنده حسن اداره ایتمک ، یعنی طشره ده کی
عالمه حیانتک بوجهلره عائد قانعی اصلاح ایدلک شرطیله بونه معقول
و مشروع برشیدر .

محرره ، بزم طشره قادینلری کبی آروپا قادینلرینی ده عفت و ناموس

نقطه سندن استانبوللیلره ترجیح ایدرک آچیق صاچیق کزمنه نك اودیارده موجب محذور اولمیشنی ، اوراده قادینلرک کوچوک یاشدن بری آچیق کینمهک آلیشمش وار ککلرده کوچوک یاشدن بری قادین آرسنده بولنه رق قادینلرک یوزینی ، چیلایق قوللرینی ، کردانی کوره کوره نظرند بونک طبیعی وعلی العاده برشی حاله کلش اولسنه عطف ایدیور. صکره، قطعاً بکنمه دیکی استانبول قادینلرینک ، بالنسبه حائر رحمان اولان طشردی ویا آوروپالی قادینلردن هانکیسنه بکزه مسنی تمی ایتدیکی تماماً آکلاشیلما مقله برابر ، طشره قادینلرینک اوزرنده کی تحکمی فنا حاله تقبیح ایتمسندن واونلرک ناموسنی ایلك صدمه ده بیقیلاجق درجه ده صاعلام براساه مستند عد ایتمه مسندن ، نظر تمایلنک آوروپالی قادینلره منعطف اولدیغی استدلال ایدیله ییلیر .

حال بوکه ، اسلام قادینلری ایله آوروپالی قادینلر آرسنده، محررک کندیسی طرفدن کوستریلن فرق، آوروپاده قادینلرک ارککلرله سربست اختلاطه وار ککلرکده قادینلرک بعضی چیلایق عضولرینی کورمهک آلیشیق اولملری دولایسیله شو حالک ، آره لرند طبعیلک فوقنده بر شی کی تلقی اولنمه جفندن عبارت بولندیغنه نظرأ اسلام قادینلرینک طرز تلبسلرینی اصلاح صدندن آوروپا قادینلری کی بوسبتون آچوب صالیورمک اصولی موضوع بحث اوله ماز . چونکه اسلام خیرستان قادینلری آرسنده کی وضعیت فرقک ازاله سیله آوروپاده کی آلیشیق دوره سنی بری طرفدن ادراک ایدنجیه قدر اسلام قادینلردن، پیشرو لک وظیفه سنی ایفا ایدن بتون برنسل فدا ایدیلک لازم کلیر . بلکه اونسلک سقوطی مابعدنده کی نسللرده سرایت ایدر . بناء علیه ، اصلیتی ضایع ایتمش اولان استانبول قادینلری حقتده بو طرز اصلاح قابل تطبیق

دکدر . چونکه بونک محذوری بیوک وازالمسی ، ایلریده کی بر عصری
بردن بره بری به کتیرمک درجه سنده امکانزدر . شوخالده ، بیلیم
نهدن معارضم ، قادیلریمک اصلاحی مسئله سنده اونلره اصلیلری اعاده
طریقنی کوسترمه یور ؟

محررک ، طشرولی اسلام قادیلرنده کی ناموس وعفی تقلیده یعنی
کوره نکه حمل ایدرک علمی اساسه مستند بولماقله صاعلام عدا اتمه مسی
نقطه سنده بر از توقف ایدلم : تحصیل کورن استانبول قادیلری تک
اخلاقاً ده از یاده ساقط بر حالده بولندیغنی ده بر از اول کنسیدیسی
سویله مشدی . بونلرک علمی ، تحصیلنی بکنمه یور دی یلم ، و علمی
اساسلری حقیله و کافی درجه ده بیلن منور ار ککلریمز آرد سنده ، فحش
وسفاهتدن منع نفس ایده مینلرک مبدولاً بولندیغنی ده بزکندی طرفزدن
علاوه ایدلم ، شوخالده قادیلری فنا لقدن آلیقویاجق هانکی علمی
اساسلر ایسته یور بیلیم ؟ زمانزده بعض اساسمز علم اساسلری ده
واردرکه فحش وسفاهتی حوائج طبیعه دن صایار ، و علی الاطلاق منفعی
هر شیئه حاکم طانیر .

بیم بیلدیکم شودرکه : ناموس وعفتک بک قیمتدار و بک شایان
افتخار بر صفت اولدیغنی ، عالم ، جاهل هر کس بیلیر و بیلنجه ده بومسئله ده
عالم ، جاهل فرقی قالماز ، یعنی جاهل ده عالم حالنه کلیر . فقط بونکله
برابر هر کس بو علمیه عامل اولماز . ذاتاً انسان ، هر بیلدیکی حقیقی
دستور حرکت اتخاذا ایده بیلورمی که ؟ مثلاً توتونک ، بی لزوم بر مصرف
تشکیل ایتدکن باشقه وجوده مضرتی اولدیغنی بیلیمه یور یوقدر . فقط
بومعلوماتی ایله عامل اولان - علی الخصوص آیششمش بولنانلر میانده
نادردر . فحشک محرکی ایسه توتونککننده قیاس قبول ایتیه جک

درجه مهمدر . شواساسه مبنی ، محررك ، ناموس وعفتنی كوره نك
شكلكند . كوردیكى طشره مسلمان قادینلری طرفدن عنغه حالده تلقی
اولنان ناموس وعفت ذهنیتك استنادایتدیكى اساس نیجه دها زیاده صاعلام
عد اولنغه لایقدر . ذاتاً لاشعوری بر صورتده تأسس ایدن كوره نكلر ،
عقیده لر ، باخصوص مقدس عنغه لر حاله كلدكدن صوكره اك قوتلی
اساسات عقلیه یه مستند فكر لردن ، نظریه لردن زیاده مطاع اولور . فضله
اوله رق اسکی مسلمان ذهنیتنی تمثیل ایدن طشره قادینلرنده : اخلاق ، دین ،
الله قورقوسى كی مدرك استنادكاهلره مالك اولان ناموس وعفت حسنك ،
علمی اساسلردن محرومیتنی قبول ایتمك ایچون هیچ بر مجبوریتم یوقدر .
آوروپاده قادینلرك كوچوك یاشدن بری اچیق كینمكه آلیشمش
واركلرده كوچوك یاشدن بری قادین آره سنده بولنه رق اولنرك ،
تمشاسی خوشه كیده جك بعض اعضاسنی كوره كوره بونك ، نظرنده
طیبی وعلی العاده برشی حاله كلش اولسی جهتیله نسوانك بودرجه
انكشافی اودیارده محذوری داعی اولیه جنی حقتده کی سوزلرینه كلنجه ،
واقعا خیلی وقتدن بری بزده تسترك قالمسنى مبادیسی ایچون مخاطره لی
كوسترمك و آیسى اعتباریله تشویق وتشجیع ایلك طرزنده ایكى بوزلو
برفكر قیلندن اوله رق محررك دوشوندیكى كی مطالعه یوروتلر واردر ،
بونلر تقریباً دیرلر كه : « آوروپاده قادینك عدم تستری ، عفتنی
محافظه وظیفه سنی اخلاص ایتمز . بزم قادینلرده اچیلدقدن صوكره
آوروپانك ناموسلی قادینلری كی كندیلرینی محافظه ایده بیلیرلر . انجق
بزمكیره آوروپا نسوانی درجه سنده تربیه فكریه ویرنیجه قدر تدریج
وتائییه رعایت لازمدر . بو نقطه لره دقت ایتمدن عنغه مزى بردن
ده كیشدیرمك تهلكلی اولور . »

هاشم ناهید بك دده ، كتابك ، بووادی نی تعقیب ایدن ایدن دیگر
بر مبحثنده نویله اداره کلام ایدبور :

« قادین ایله ارکک آره سینه کرلین شو اییک پرده لر ، ارکک وقادینی -
حیاتک ایکی رکن اعظمی اولمالرینه رغماً آیری آیری عالمده یاشار بر مخلوق
کبی مدهش بر اوچورومله آیرماق مقابلنده محافظه عفت امچین پک مقاومت سزدر... »
« بز شرقلرلر شمدی اطرافزه باقدجه رنگ وایک موجه لر آلتنده کسکین
وشعنه دار مخیله مزله برر « وه نوس » خلق ایده رک بو بدیع هیکلرک صنعت
وشعرندن عفف ، نوشین تحسلسر طوبلار و بونکله قلبزک ، الم و هجرانه پناه
اولان بوشقلرخی املا ایدرز ... غرب متحسلسری امچنده ، شرقک کوشلی
و چیچکلی اقلری قادر بزده تسترک بدیعه خیالیه سینه غبطه ایدنلر چوقدر .
آخ نه یازیق اولورکه اوچدجه نظر لریمزی تسریر ایدن وشعله قانادلی کلبکرک ،
انقاضی بارماق لریمزده قالان بقیه عطر والوانی ایله سیلوب آتاجاغز ، روجمه
اک کوزل ذوقی و مخیله مزه پایانسز الهاملر ویرن بومنیع شعری تحریب ایدرکن
تره یهلم ! »

« تسترک قادین حسنی آر تیرماسی شوندندر : طبیعت محیطده هر شیئی
حس و رؤیت ایدرکن ، بعد و مسافه حقیقت اشیایی نظر مزده سوسلر ...
غیرک خار و خنده و غروبک هجران وارغوان ایشله دیکی اشیایی بزده شعر و ابهام امچنده
کوسترن ینه بعد و مسافه در . کوزلرمن حقیقی یاقیندن کورمکه آلیشیدینی
وضوح ایله کورمیدیکی دقیقه ده کوزل تلق ایتدیگمز شیدک کوزل لکنی خلیا .
مزله اکمال ایدرز . خوشمزه کیدن بر قوستومه نه قادر کیچ تملک ایدرسک
قیمتی اودرجه آرتار ، بوکون مالک اولدیغمز و بزجه هیچ بر قیمتی حائر اولمایان
شیلر ، اوندن محروم قالدیغمز دقیقه ده قیمتدار اولور ... ایسته ، شی ایله بزم
آرامزه مسافه ، قیود ، حائلر کیرنجه اوشیتک ، وار لغزده تحریرک ایتدیکی
میل و آرزونک خفت و یاشدتی درجه سنده تحسس و تأثر لریمز جانلایر ...
سوقاقده ، قایالی بر قادینه تصادف ایدنجه بورؤیتله مخیله مز او یانیر ، چارشافک
آلتنده غایه خیالیه مزک بر عینتی توهم ایدرز ، حیاتدار اولان احتراص مزک
آتشله ، چارشافک آلتنده آراد یغمز خیالک حقیقه موجود اولوب اولمادیغی
تحقیق ایتک ایسته رز . ایسته قایالی قادینلرک یوزنی کورمک ایسته مکده کی
تهالگمز بوندن ، چارشافلی قادینلری کوزل کورمکده بوندندر ... شیمدی

بوضو عده شعر و بدیعہ دن زیادہ فائدہ اجتماعیہ آرامق مجبور بندہ یز . مترقی ،
 تکامل ، مدنی ، مسعود هیأت اجتماعیہ لردہ قادیں موقی هیچدہ بز ممکنہ
 بکزمہ بور . بز ، مادام کہ هیأت اجتماعیہ مزى اصلاح ایدہ جکر ، قادیبده
 لایق اولدی موقی ویردم . . . . دین اسلام ، نه استرک بو طرزینی تعیین ایتمش ،
 بده قادیبده ، فطره حائز اولدوغی حقوق ویرمهش دکلدرد . . . . تستردن
 نمعد ، نسلك صافیتی ، عفتی محافظه ، فحش و سفاقتی منع ایتک ایسه جناب
 حنک بشره احسان ایتدیکی عقل و ذکابی تمیه و تربیه ایله نفسه حاکم قیلداق [۱]
 بو صورله نفسی ، احتراصات حیوانیه سنه متقاد اولاجاق برده بالعکس اولی
 حسن اداره ایدہ جنک صورته تنزیه و اصلاح ایته لیدر . حاکمیت نفسیه نك
 قدری بر بز پارچاسنک مقاومتدن فضلده در . . . تعلم و تربیه کورمش ، عقل
 و عا که سی برنده اولان بر قادیں ناموسک تأییدات معنویه سنی دینک نفوذ
 سنوسنده بولماسه بیله . بو تأییدات معنویه نكده حکمت و ضعی هیأت اجتماعیہ نك
 آنک و انتظامی اولاق حیثیتیه . بو حکمت و حقیقته بالذات عقل و محاکمه .
 سیلده واصل اولابیلیر . ناموسک و ناموسسز لنگ ابکی مختلف نتیجه سنی
 قارشیلادیر اراق البته ای طرفی ، یعنی ناموسی ترجیح ایدر . صوکره کوچوک
 باشدن اعتباراً ارککلر برابر بولوماق اعتیادی بونده کی محدود لری رفع ایدر . . .
 تعلم و تربیه ایله نفسنه ، الهنه ، عائله سنه ، وطن و ملتنه ، مستقبل زوجنه
 و تفکیک ایدہ جنکی عائله یه قارشی وظیفه لرینی بیلن عفتک ، ناموسک نه اولدیغنی
 محاکمه ایدہ جنک درجه ده عقل و محاکمه به مالک اولان بر خاتم قیزک ایسته و بیکی
 کی البسه کیمسنی ، ایسته دیکی یره کیمه سنی ترویج ایدر و اونک ناموسی
 حفته بوتون شبهه لری رد ایدرم . . . تکامل تدریجیدر ، شرائط معلومه
 آلتنده تقرر ایدن شیمدیکی ذهنیتلرله قادیلریمزه : - هایدی چارشافریکیزی
 آتیکرو ایسته دیکی کز کی حرکت ایدی کز ! دیبمه یز ، مشروطیتی ناصل سوء استعمال
 بندیکمزی کوردک و تجربه ایتدک ، شمدی ده قادیلریمزه آوروپالی قادیلر
 حقوق و حریتی بخش ایتک نتیجه خیمه سنی کورمه یلم ، ندر اقدم ، او
 وجودک اک معتنا حسن و تناسبتی تشهیر ایله ارکک حرص و شهوتی آتندن
 فنجیلرله تحریک ایدیملر ؟ متعصب برارکک دکل ، اسکی قافالی مسلمان قادیلر ده
 دکل ، حتی خریستیان قادیلر بیله بو پرده بیرونانه تستره تعریضدن منع

[۱] دوغروسی « قیلمالی » اولسه کر کدر .

نفس ایده‌میورلر! قادین، ذوق بدیع او قشماق ایچین ظریف، شیق کینسین
لکن، آرتیق برداها باغیرارق سوبله بورم که تورک - عثمانلی ملتی هنوز تکامل
ایتمش، تورک عثمانلی ملتی سوق طبیعی یه یاقین احتیاسات اداره ایدیور
بز، حسیاتیزی عقل و اداره مزک آلتنه آمادق، چونکه تعلم و تربیه ایلا
تکامل ایده‌مدک. نظر مزده بوتون رایجه و ثروت حسنیله انکشاف ایدن بو
قادینلره قارشلی ضبط نفس ایده‌میورز. *

« حکومت، اولا قادینک خارجی کسوه سنه، ظرافتیله برابر، شهواتیتی
تحرک ایدیچی تناسلی، آجیققلری کوسترمیه جک بر شکل دینی و رسمی
ویرسین. ایست چارشاف و یجه برینه شریعتک توصیه‌سی وجهله (!) قالین بر
باش اورتوسیه یلدیرمه‌یی قبول اینسین، صوکره، قادینلرک نفس اتمک،
ذوق و حیاتی دویق حقیدر، مثلا خصوصی لوقظه لوده یک بیک، کزیمک،
هوا آلاق، عبرت و یریحی وقه لری تمیل ایدن تیا ترولری، سینه ماطوغرافلری
سیر اتمک حق اولسون، لکن بو حقدن استفاده ایچین هر شیدن اول،
ارککلرک معتاد اولان تجاوزینی بر قانون ایله منع ایتمه لیدر... » (۲۷۸-۲۷۷)

اک قوتلی نقطه لرینی سطرلر آر سندن سچهرک نقل ایندی کمز شو
سوزلرده بر چوق مهم حقیقتلر، دها چوق یا کلش تلقیر واردر. اولا،
ارککله قادین آر سنده بچهلرک و چارشافلرک وجوده کتیردیکی ایجه
وایک حائللر محافظه عفت خصوصنده مقاومتسز اولدقلری حالده
بو حائللرک تماماً رفی مقاومتی تقویه می ایده جکدر؟ حائلک و مانعک،
ضعیفندن بوستون معدومک دها قوتلی اوله جفته هیچ بر منطق قائل
اولماز. حال بوکه او ایجه حائللرک، قادین ایله ارککی بری برندن
آیران حدود معنویه‌یی تمیل اتمی جهتیله مادی حیوانسندن زیاده
معنی اهمیتی بویو کدر. و بو یوزدن محافظه عفت خصوصنده شایان دقت
فائده‌سی واردر. بو حائللرک سایه سنده، ارکک، عالمه‌سی افرادندن
بر قادینه فارشی بیله خانه‌سی خار جنده آزچوق رسمی و محترز داورانیر
بو بر آوروپالی عالمه افرادی کبی برینه صوقولاماز، خلاصه،

بو پرده لرك ، آنچه لكنه وحق بعضاً بك نظر فریب و نیم كشاده وضعيته
رغمآ افاده ابتدیی معنی شودر كه قادین باخصوص یابانچی بر ار كككه
لاابالی اوله ماز . وقیصه بر تعبیر ایله بونلر ، ار كككه قادین آرهسته وضع
اولنمش حیا پرده لیدر . اونك ایچون ، آنچه اولسه لرده بك اهمیتلی
وبك جمعیتلیدر . بونلرك ، ار كككه قادینی آری آری عالمدرده یاشار برر
مخلوق كبی كوسترمسنه دائر اولان سوزیله مؤلفده اهمیتنی اعتراف
ایتمش اولیور . (نقاب جانان) سر لوحه سیله بوندن بك چوق زمان اول
یازدیغ منظومه نك شو بیترلینی شیمدی بوراده تخطر ایتم :
تظلماتنه رغمآ نكاه لرزانك

ظلام رده بورونمش جواب شكندنه

تقلص ایله رك كوه ودشتی هجرانك

كوروندی دیدمه كویا نقاب شكندنه

كوجلكه تملك ایدیلن بر متاعك نظر لرده قیمتلمسی قیلندن
اولوق اوزره بزده تسترك ، قادینی ار كككردن اوزاقلاشدیر ارق وحسنی
اهام ایله سوسلیه رك ار كككردنه کی آرزوی تحريك ایتمسنه دائر مؤلفك
تحلیلات روحیه سیده ؛ بوستره لرك ، قادین ایله ار كك آرهسنه شایان
قید بر صعوبت تماس وتلاقی ایقاع ایلدیکی وبو اعتبار ایله او حائل لرك
بكده ضعیف اولمادیغی حقدنه باشقه بر شهادت اعترافی تضمن ایدر .
صوكره ، بو پرده لرك آرقه سنده قاله رق اسرار انكیز بر عالم خیال وخیا
تشکیل ایدن قادین حسنك اهمیت وقیمت كسب ایتمسی تسترك
محاذیرندمی ، یوقسه محاسنندمی عد اولنمغه لایقدر ؟ قادین حسنك
اهمیت وقیمت یرینه ابتداله معروض قالمسی ، بیلمك كه آرزو اولنه حق
بر شیمیدر ؟ بو حالك ، ار كككردنه کی انجذابی تحريك ایتمسنه كانهجه ،

مشكلاتدن استنباط اولان بونجريك و تشويقه مقاومت اولنه مازسه
ا كثر يا عشقه دوهرو كيدن بريولك باشلانغيچي اولور ، سهولتدن
دوغان استغناده ، حال اشباعك نتيجه سي ! مناظرم ، تكرار دونوب ده :
« بويك برده لرله اي قاع اولنه جق مشكلاتك نه اهميت اولور ؟ » ديه مز
چونكه بن ، بومشكلاتك ، قادين غايه خيال حاله كتيره جك درجه ده
اهميتي كوسترن كندى سوزى اوزرينه پارماغمي كوزلجه باصدم !

قادينده شعر و بديعه دن زياده فائده اجتماعيه آراماز اقتصا
ايتديكني و بناء عليه ، مترقي ملتر كچي ، قادين لايق اولديغي موقع
اجتماعي ي و يرمكده تردد جائز اولماديغي افاده ايدن سوزي ده جاي
نظر در . چونكه ، قادين لايق اولديغي او موقع اجتماعيسنده شعر
و بديعه دن آيريلمايور ، و بلهكه ، داخل اولديغي هيئتده اك زياده شعر
و بديعه دن عبارت اولان سلاحي قوللانيور ، و بوضورتله هيات اجتما
عنهك صلاحنه مانع اوليور . بزده ده ، مترقي ملكتله زده ده عين حال
جاري ! بوني ايلريده اثبات وايضاح ايدم جكز .

قادينك خارجي كسوه سنه ، ظرافتيله برابر شهواني تناسيلري ،
آچيقاقملري كوسترميه جك برشكل ديني و رسمي و يرلسنه بن ده طرفدارم
بوشرط ايله كنديلرينه معقول و مشروع طرزده حق تنفس ده و يريه بيلير .
فقط ، عقل و محاكمه يه مالك بر خانم قيزك ايسته ديكي البسه يي كيمسنه
ويسته ديكي يه كيمسنه عائد ترويحي ايله بوشكل ديني تكلفي ، على الخصوص
خانم قيزك عقل و محاكمه سي ايجون معين بر اولچو اوله ميه جنى جهته
بك ده تناقضدن قورتولماز . ذاتاً ، عصر سعادته كي تسترك ازواج
طاهرانه منحصر اولديغي و شيمديكي باديه نشين مسلمانلرده تستر
اولماديغي ، كتابك (۲۷۰) نجحي محيفه سنده يازان ، وبالا يه نقل ايتديكمز

سوزلرینه نظر آده قادینلریمزك آنجوق قاعده تدریج و تکامل خلافنده
آچیلما لرینجی تجویز ایتمه یین مؤلفك تستر اسلامییه صورت جدیده
طرفدار اولدیغی محل شهردر . حال بوکه ، احکام اسلامییه ، مدونات
شرعیه میدانده دورورکن بادیه لرده ویا کویلرده ، شهرلرده تصادف
ایدیلن عادات و حرکات جاهلیه دن اقتباس ایدجك دکمز . هله بالعموم
مؤمنانه خطاباً وارد اولان آیت حجاب ایله عصر عادتده یالکمز ازواج
طاهرلك عامل اولدیغی حفته کی بیاناتی بك ناکلیش معلومات اوزرینه
بنا ایدیشدر .

وجودك الك معنی حسن و تناسبی شهرایله ارک حرص و شهوتی
تسبیح ایدن شمده کی تستریمزك شرعی بر تستر اولما دیغی سوبله یرك
متعصب برار ککدن ، اسکی قافالی مسلمان قادینلرندن باشقه خیریستیان
قادینلرینك بیله تعریضنه معروض قالان بویله پرده بیررانه تستری
مؤلفك بکنمه مکده حقی وار . بوتستر ، بر حدیث شریفده انسان
مؤاخذه ایله مذکور اولان (کاسیات عاریات) تعبیینه بك موافقدر .
بونسکه برابر ، آره لقرنده آوروپا قادینلرندن فضله آچیقلق ساقلا دیغنه
ویا ابراز ایتدیکنه یارواغیارك حکم ایتدیکی بو بوزوق طرز تستریمز، ینه
عندالتدقیق آوروپالی قادینلرک طرز تلبسندن اهنودر . اونلرک میاننده
بزم نالغولردن دها قابالی و آغیر باشلی کینلر بولنقله برابر قابالیلری بزم
خام قادینلریمزه نسبتله ینه آچیق اولدیغی کی بزم زوببه لریمزك آچیقلیغی ده
حق الانصاف اونلرک زوببه لری درجه سنه چقاماز . اویله ایکن ، مقایسه
نتیجه سی نظره اولاده معکوس کوس ترن غلط حسك منشأی ، مسلمان
قادیلرنده فضله آچیقلق و فضله حوببالک دها زباد . کوزه چارپماسنده
دهدا یاقیشیق سز کورومسنددر .

مؤلفك ، تسترمزى « برزپارچاسى ا » تعميرى ايله استخفاف ايدرك
عفت و ناموسك اك صاعلام استنادكاهنى ، عقل و ذكائى تيمه و تربيه ايله
نفسه حاكم قيلمق اصولنده آره ماسى ايسه وهله اولاده كورونديكى
قدر صاعلام برفكر و مطالعه محصولى دكلدر . چونكه ، او بزپارچه سنى
محافظة ايتك ايتيه ين بز لرده بوكا علاوه نفسى احتراصات حيوانيه سنه
قارشى حسن اداره ايدجك صورتده تزيه و اصلاح ايتمكدن عبارت
اولان حاكميت نفيه نك تاسيسنه هيچ معارض دكلز . بز ، يالكز ،
ايتى او حاكميت نفيه به براقورق تستردن مستغنى قالمنى قبول ايدم ميورز .
چونكه بو حاكميت نفيه نك ، تحصيل و تربيه كورن انسانلرده ده ايله
بول بولنه بولونما ديقنى بيلديكمز كى ، قادين كوزلك كنده بولنان نازك و ذى
نفوذ مقاطيسه قارشى ، اك ياقين طانيدقلىمزدن كيملك نفيه حاكم
اوله بيله جكنه و كيملك اوله ميه جفته دوغرو برحكم ويره بيله جكمزدن
امين اوله ماز و بو خصوصده كى شهبه لرى مؤلف نه قدررد ايتسه ده بز
ايدمه يز . « نفيه حاكم اولمق » سويله مسى قولاي و ياپمانى كوچ بر
شيدر . حضرت يوسف كى بر بنى ذیشان (وما برى) نفسى) ديدكدن
صوكره باشقه لرينه نديمك دوشر ؟ خلاصه ، حاكميت نفيه ، وجود
و عدمى و درجه كفايت و مقاومتى ، هر كس ايچون ، يالكز نفيه قارشى
اعتراف ايدم بيله جكى درجه ده كيزلى وغير متعين بر كيفيتدر ، حتى
انسانك بعضاً بويله نازك مسئله لر حقنده كندى نفيه عائد
تحميمى بيله يالكلىش چيقار . هله ، عفت و ناموس درسنى ديتدن دكلده
يالكز حاكمه عقليه دن آلان انسانك نظر ننده ناموسك قيمتى ، ناموسلى
طائيفاق موقعنك محافظه سندن زياده سنى استلزام ايتمز . ناموسك قيمتى
نه قدر بيلينيرسه بيلينين ، و عقل و حاكمه نه قدر برنده اولورسه اولسون ،

انسان ایچون اگ فطری واک طبیعی مزلقه اقدام اولان بوکبی احوالده
معلومات و محاکات عقلیه کافی کلمه بیلیر . اونک ایچون ، ایلک قدمده
نفسه فرصت و یرمه مک و فرصت یوللرینی قایماق لازم کلمشدرکه قادینک
قالبی اولمسی ده ایشته بوفرصت یوللرینک اگ کسدرمه بر طریق ایله
قائمی دیمکدر .

صوکره بن ، قادینک کوچوک یاشدن ارککلرله بر آراده بولونماسنک
مخاطفه عفته مدار اوله جغنی قبول ایتدیکم کبی آوروپاده قادینلرک کوچوک
یاشدن بری آچیق کینمکه آلیشمش وارککلرده دائما قادین آره سنده
بولونرق اونلرک تماشاسی خوشه کیده جک بعض اعضاسنی کوره کوره
بونک نظریده طبیعی و علی العاده برشی حاله ککش اولمسی جهتیله آوروپا
قادینلریده آچیق صاحیق کز مه نک محذوری موجب اولمادیغنی ده قطعاً
سلیم اتم . بلکه ده اونلرده کی آچیقلاق حال طبیعی مثابه سنده آلیشمش
برشی اولدیغنی کبی بونک محذورلری ده ، حال طبیعی تلقی اولتیق درجه سنده
ایشمش ، و بزم منورلرده شامل اولان برعمومیتله هر کسک نظر دقتی
حسب ایتمکدن قور تولمشدر . بن ، بر قادینک یابانجی ارککلره قارشى لزومندن
فضله آچیلیمسنى ، یالکز قادین - ارکک آره سنده کی میلان طبیعی اقتضاسندن
اولتیق معناسنجه بر حال طبیعی اوله رق قبول ایدرم ؛ و بونک خلافنده کی
قارشیلقلی و متغافلانه ادعالری ، دکل بر مسلمان ، حتی حائر رجلیت بر
انسان صفتیله ادراکه سیغدرامام . قادینلر ، مجلا او موزلرینی ، کردنلرینی
ارککلردن ستر ایتمه مک معتاد اولدیغنی محیطده شو منظره لرک تماشاسی
ارککلرک خوشنه کیتمز بر حاله می کلمشدر ؟ حال بوکه آوروپا قادینلری ،
حیلاق قوللرینک ، کردانلرینک ، بر حال طبیعی کبی جلب انظاره کافی
کدیکنی حس ایتلری اوزرینه ، کردانلرینک آچیق لغنی کو کسلرینه ،

وقوللرندن اوموزلرینه واکسه لرندن صیرت لرینه دوغر و توسیع ایتدجه ایتمهک و چوراب زاری آلتندن باجاق لرینی ده کوستر مکه باشلا دیلر . نوره ده منتهی اوله جنی کسدر یلامه ن بوانکشاف لر مطلق بر احتیاج ایجاب اتدن ، وهمده حریتده اولسه اولسه کندی لرینه نمونه اولسی لازم کلن ارککلرده نظیری کوروله دیکنه نظراً قادی نلره مخصوص بر احتیاج مقتضیا بندر . دیمک که انکشاف لرینک اولسی درجه سنه کوزلر آلیشمغه و حال طبیعی نظریه باقیمغه باشلانجه کندی لرینه یکیدن غیر طبیعی بر حال آردمق اوزره آچیلیمقده برازدها ایلری کیدیورلر ، و بوندن آکلاشیلیورکه اولسی حاللری ده تبدیل و توسیغه لزوم کورولونجه قدر دوام ایتدیکی مدتجه غیر طبیعی اولدینی قناعتله دوام ایتشدر .

قادی نلرک البسه سنده ، تووالنده آچیلقدن زیاده مودا تمایلاتنک حاکم اولدینی و بعضاً موداسنه کوره اوزون الیسه نک و فضلّه قابیلنگ ترجیح ایدیلدیکی بر اعتراض تشکیل ایدمیز . چونکه مودانک بوشکلی عربانلغه دوغر و کیدن اصل اوتکی تمایلات حقیقیه یی قاباتمق و بر ازده کور و کله مک ایچون نادرراً احداث ایدیلن و پک قیصه مدت حکم سورن شاشیرتمه حرکتلر قیلندندرکه مودانک، اصل مقصود اولان هدفدن غافل و صرف مقلد قادی نلر ، بلکه بویالانجی تظاهر اتی ده اوبریسی کبی صمیمتله تلقی ایدرلر .

خلاصه ، غزته لرده انتشار ایدن بعض مقالاتمده ده یازدیغم وجهله کرک بزم و کرک آوروپا قادی نلرینک آچیلمه سنده ، موداسنه کوره کردن لرندن ، سینه لرندن ، قوللرندن ، باجاق لرندن ، ارککلرده اولسه ابرازینه لزوم کوروله ن محللری ده کوستر مک هوسنک محسوس اولسی ، بواچیلقدمه ، مستوریت صیقینتیسندن قور تولمق ، حق تنفس انتهاز

ایتمک آرزوسندن باشقه مقصدلر مندج اولدیغنه دلالت ایتدیکی چیتله ایستردفعا اولسون ایسترتدریحی اولسون، و کرک بزده و کرک آ وروپاده اولسون بوا چیقلقلر ایچنده سفاهته دوغرو آدیملر آتیلمش اوله جنی وحقی ، ارککلری ، کندیلرینه عائد اولمایان قادینلره عائد خطوظلک قییسندن گوشه سندن مستفید ایدن بوا چیقلقلرک کندیسیده بالذات برسفاهت اولدینی شهه سزدر .

قادینلرک، کرک آ وروپاده و کرک بزده کوزلاکلرینی نامحرمارک کلرک نظرینه عرض ایتمسینه و اونلرله عمومی و خصوصی بر طرزده همیزم اولسینه مساعده بولنان آفرانغه وضعیت اجتماعیه نك فحش و سفاهتی ناصل تسهیل و تهینه ایتدیکی کوسترمک ایچون نمونه اوله رق ایکی وثیقه ذکر ایده حکم . اولنرده ، اولنرده بری آقشام غزته سنک ۲۰ تموز ۱۳۳۷ تاریخی نسته سنده و دیگری پیام صباح غزته سنک، یته ۱۳۳۷ تاریخی بر نسته سنده مندرج ایکی حکایه در . بو حکایه لری موجب اطباب اولسینه باقیه رق شور اچفده عیناً نقل ایدیورم :

آقشامک حکایه سی :

شباتک مکافات

— فرانسزجه دن —

زاق، و یقتووار سواقغنک گوشه سنی دونمک اوزره ایدی که، مقابل جهندن کلن کنج بر قادینه عادتاً قوجاق قوجاغه کلدی . کنج قادین بردن دوردی ، اول صاغه ، صوکره صوله یورومک ایسته دی . و بجزیکسز لکنندن محجوب اوله رق قیزاردی ، صوکره صاغ طرفه کچرک یولنه دوام ایتدی . ایکی آیاقلربنک اوزرنده دیکیلوب قاله رق

شاشقین شاشقین باقان ژاقك چهره سنده بر تبسم دولاشدی . ژاق «
بر عسکر کبی در حال حکم ایدر، در حال قرارینی ویرردی . قارشیللا
شدیغنی کنج قادین حفته شو حکمی ویردی : «تجره سز بر قورقاق»
وصوکره شو قراری اعطا ایندی : «هایدی باقم» کیری به دوندی
وتعقیبه باشلادی .

کنج قادین سریع و قیوراق بر یورویشله ایلرله یوردی . چوق
ساده بر تووالتی واردی . وقتک بو قدر کیچ اولسنه رغماً هیچ تلاش
ایدر کورونم یوردی . ژاق مغازه جامکانلرینک مبذول ایشیقلمی
اوکندن چکرکن بردن بره آیدینلانا و صوکره تکرار قارا کلقلر ایچنده
مهم بر بیاض کولکه کبی حرکت ایدن بولوندا نامه باقدنجه ذوق
وصحتک بوک آشکار علائم ظاهره سنی تدقیق ایدرک اکانیوردی .
آرابه لرك چوقلغندن ، اوتوموبیل و تراموا یلرک سرعتدن براز مترده ،
قطع اتمک ایسته دیکی «تریسته» میدانک کنارنده دوردی . ژاق
آرقه سندن یتیشدی والیه قادینک دیرسکنی خیفجه طوتارق :

— دقت ایدیکز ، مادام ، دیدی وجداً چوقده معتدل سرعتله
اوزرلرینه دوغرو کلن اوتوموبیله چیکستنه مک ایچون سرعتله کیری به
دوغرو چکدی . اولاقورقه رق و صوکره اوزرلرینه دوغرو کلن
تهلکه نك دها اوزاقلرده اولدیغنی آکلایجه شاشیراق خلاصکارینه
دوغرو دونن قادین ژاقك مستهزی نظرلرینی طانیدی . براز صیقیلاراق :
«اماده حریف» دیدی . صوکره شدتله آریلاراق «قلیشی» سوقاغنه
صایدی . ژاق ، کنج قادینک ایکی دفعه او قدر کوزل صورتده چهره سنک
پنبه لشدیکنی و صوکره طور و حرکتلرنده برازده پارسللی اولیانلرله مخصوص
بر خصوصیت بولندیغنی کورنجه قادینه بر اسم ویردی : «طشره کلی»

بوز آدیم ایلریده سریع آدیملری کیتدیجه کسب بطاات ایدن قادین
آرقسه باقدی و تعقیبجیسی کوره منجه بوسبتون یاواشلادی . فقط
تم بر چیچکچینک جامکانی اوکنده دولو وازولری سیر ایچون توقف
ایدن ، آرقسندن استرحامکار ، لیکن بر ازده مستیزی برسس :
— شوکل دمتی کوزل کوکسکزه نه قدر یاقیشه جق ، دیدی .
بردن بره تماشاسندن سیلکین قادین باشی چویردی و صبر سزلانان
سالاره مخصوص بر طور کوستردی . و صوکره بوتوره دی چاپقینه
آرقسنی چویره رک تکرار سرعتله یورومکه باشلادی . آرتق بوسفر ،
فطیلاً تعقیب اولدیغنی آکلادیغنی ایچون کری به دوغمه یوردی . فقط
ژاق ، کندیسنه یاقلاشمشدی ، یاری جدی ، یاری لطفه گویانه بیك
دره دن و بیك تپه دن سوز بولوب چیقاردی . کنج قادین قلیشی .
بدانک قالا بالغندن استفاده ایدرک ایزی غائب ایده جکنی امید ایدیوردی .
میدانه کلدی ، چویک و سریع دولامبا جلرله ییلانقوای کلوب کیندی .
موفق اولدیغنی ظن ایدیوردی . فقط نام بر سو قاعه صاپاجنی صیره ده
خوشلانمادیغنی کولکینی قارشیننده بولدی . بوسفر قیزدی :
— موسیو رجا ایدرم ، بی یالکیز براقکیز ، ایکی آدیم ایلریده
و طور یورم ، دیدی .

— او حالده شایان تبریکم ، دها چابوق یریمزه وارمش اوله جغز .
— خاییر ، دفع اولکیز ، کیمسه نک سزی بنمله کوردیکنی ایسته م
بن اولی بر قادینم ، همده قوجام عقلکیزک المیه جنی قدر قیصقا نچدر .
— قیصقا نچسه بکا نه ؟

کنج قادین چیلدره جق کیندی . محاوره نی اوزاتمادی ، درستانه
بر طور ایله دوندی و قوشارگی یورومکه باشلادی . فقط ژاق ، بر

قاریش بیله آریلایوردی . «ده دام» سواقانه کنجه طشره کلی
گری به دوندی :

— موسیو سز تریبه لی بر آدمه بکنزه یورسکنز ، تأمین ایدرم که
بهوده وقت غیب ایدیورسکنز ، بن اویمه گیدیورم ، قوجام ده بکله بور ،
بو محله ده بنی هر کس طانیر ، سز ناموسلی بر قادینی مشکل موقعه
صوقیورسکنز .

— بن ده ناموسلی قادینلری ترجیح ایدیورم ، مادام .

کنج قادین بر گره ده سیلکینوب قاچدی ، نهایت بر قابونک
اوکنده دوردی و سسنه شدت وجدیت ویرمکه چالیشه رق :
موسیو ایشه اوطوردیغ آپارتمان ، صولده کی مردیون وایکنجی
قات !

— اعلی ، مادام ، تعقیب ایدیورم .

— سزه سویله دم ، قوجام یوقاریده در . وقیصقانجلق مسئله سنده
چوق فالق یاپار .

— قابالقمی ؟ زواللی مادام ، اویله ایسه سزه چوق آجیورم ،
ناصل اولیورده بو قابا آدمله ....

— موسیو اکر قفا کزی پاطلاتیرسه قاریشام .

— انصاف ایدیکنز مادام ، او قدر خوشمه کیدن بر وضعیه
فاجعه قاریشدیر ماییکنز ! طشره کلی فضله تحمل ایدمه دی ، مردیونلره
دالدی وایکنجی قاته چیقدی . طبیعی ژاقده آرقه سندن آریلایوردی .

— موسیو بوراده اوطوریورم ، آرتق کیدیکنز .

— بو قدر کوزل کوورچین یوواسنی کورمه دن ناصل اولور ؟

— کنج قادین حیرتدن تیر تیر تیتره یه رک زبلی چالدی . ژاق ،
قابونک اوستنده شو لوحه بی اوقودی :

سهزار باسترو

خالص آنزو شرابی متعهدی

قابو آجیلدی ، اوتوز یاشلرئنده شیشمان بر آدم چیقیدی . مادام
باسترو ، خلجاندن تیره ن برسسه :

— ایشته شو موسیو یوقی ...

فقط ژاق در حال مانع اولدی ودها یوکسک برسسه :

— موسیو باسترو دیدی ، دون کیجه دعوتلی بولندیقیم دوستلرمدن
برنده بر از آنزو شرابی ایچمشدم .

— ناموسکار باسترو کال نزا کتله چکیله رک وقاپوبی آچهرق :

— موسیو لطفاً ایجری به تشریف ایدر میسکز ؛ دیدی . وژاق

یمک اوطه سنه آلدی . صوکره زوجهنه خطاباً :

— ژولی قوزوم موسیویه بر اسکمله ویر .

قورقاق ژولی ماکنه کبی بر حرکتله ژاقه بر اسکمله اوزاتدی
واوله معنالی بر کوزله باقدی که ... ژاق متهدیاً آنزو شرابنک
مزایاسندن و بر کوچوک فوجی اولمازسه اون شیشه صابین آلمق نیشنده
اولدیفیدن بحث ایدیوردی . باسترو مغرور و مفتخر ، عظمتلی بر ادا
ایله دیدی که :

— موسیو چوق ممنوم ، سزک کبی ذوق آشنا ، شرابدن آکلایان
برذاتک آنزو شرابلینی تقدیر ایتمسی بی حیرته دوشورمنز . فقط بن
سزه مخزنده موجود دهاسکی آنزو شرابلرئندن تقدیم ایدیم ، ظن
ایدهرم که حیاتکرده دها بر مثلنی طامامشسکزدر .

— آه چوق تشکرایدهرم ، موسیو باسترو ، بی بختیار ایدرسکز .

یمک بیرکن حقیقی نشئه بی آنجق شرابلرگنزه بوله جفمی ظن ایدرم .

پاسترو روجه سنی چاغیردی :

— قوزوم ژولی شو مومی یاقیکیز ، کیدوب مخزنه اینسهیم ،
موسیویه بزم خصوصی آنژولردن تقدیم ایتمک ایسته یورم .

کوزل ژولی مومی یاقدی ، قوجایی مخزنه ایتمک ایچون دهه
مردیونلرک باشنه کلشدی که ژولی میریلداندی :

— والله ، سزک کیسنی کورمه دم ، امان نه شیطان حریفسکیز...
ژاق ، نوازشکار سسیله :

— دکلی یا دیدی ، ژولی بی اللرندن طوتدی ، اوزرندن چوق
کوچوک ، خفیف و سریع بوسه لر دولاشدیردی . ووداقلری
یاواش یاواش قادیتمک دیرسکلرینه دوغری چیقاردی . ژولی متصل :
— نه شیطان آدم ، نه شیطان آدم دی یه میریلدانیوردی .

ژاقلک دوداقلری یولنی غیب ایتمدی دیرسکدن اوموزلردن [۱]
دوداقلره وکوزلره قادار یوکسلدی . زواللی طشره کلی ، ده مین
کستاخلاق تالق ایتمدیکی بوجسارته شیمدی حیران اولیوردی . بلکه
موسیو پاسترونک تأمین ایده مدیکی اینجه برزوق دویدینی ایچون اوله جق
بو نملی نوازش فیرطینه سنه مقاومت ایتمک ایسته میوردی .
— اوخ نه شیطان آدم ، نه شیطان آدم .
موسیو پاسترو شیمدی تام مشتریسنی بولدی .

حکایه بو قدر ! کورولیورکه ژولی ناموسلی برقادیندی ، یوله
اوکنه چیقان ناموس خیرسزندن بتون قوتیله قاچدی ، التجا ایچون
کندی خانه سندن اوتهمی اولسه یدی اورایه قدرده کیدردی ، فقط
[۱] شهبه بوق که ایکیمی ده چیلاق .

نهونده قورتولامادی ، حتی ، قیصقانجلفنه کووه ندیکی قوجه سی بیله
محیطندن موروث مسامحه کارلقله عادتا خیرسزه یاردم ایتدی ،
وايش ، الك نهایت قادینک حسب البشریه بوتعقیب جریانه تسلیم نفس
ایده جکی آن ضعفه قدر واردی . ا کر اسلامیتک ، برچوق فناالقره قارشی
اولدینی کبی قادینک وضعیت اجتماعیه سی حقند . ده تطبیق ایتدیکی (سدذریعه)
قانونی اودیاردده محفوظ ومرعی اولسه یدی حکایه ده کی قالدین ، جالب
رغبت شکل ویاقیتله نه سوقاقده او عارسز ارککک نظر دقتنه معروض
قالیر ، ونه ده حریف ، اونی اوطرز مصرانده تعقیبه جرأت ایده
بیلمیدی . وهله قالدین ایله برلکده خانسنه کیردکن صوکره درعقب
احضار ایتدیکی پیلان سایه سنده . قوجاسنی مخزندن شراب کتیرمک ایچون
کوندرمکه موفق اولسه بیله قاریسیله برآراده یالکز باشنه قالا مازدی .
پک اعلی ناموسلی برقادینی الک نهایت باشدن چیقارمقله نتیجه لن شو
حرکت ، مسلمانلق شرائط اجتماعیه سنه کوره برچوق نقطه سنده صاغلام
حائلره چاربار وعقامته محکوم اولوردی . شمدی پیام صباحک
حکایه سنه کله لم :

یاغمور

[بیوک آطه ده دبیزه ناظر برکوزل کوشک - بیانولی مزین بر
صالونده بک افندی بیاض فانیله دن برشیق آو البسه سی کیمش ؛ خانم
افندی خروس ایبکلری ایشله نمش جام کویکی برتول تووات ، اوزرنده
قره پ دوژین بیاض یلدرمه ، النده طاووس قوشی قانادی یاغلی بویا
رسملی برژاپون شمسیه سی ، بیاض غاز باش اورتوسی ، ایجری کیر .]
خانم افندی — نه او ؟ داها کینم دیکزمی ؟

بك افندی — نچون كینه چكدم كه ؟ ..

خانم — بوالسه كزله چيقاقسه كز او باشقه ..

بك — بو هواده نهره به چيقيلير ؟

خانم — (پنجره به قوشارق) نه ؟ حالا ياغمورمی ياغيور ؟

بك — همده سيجم كبی ... بکله به لمده هوا براز آچلسین !

خانم — (عصی) بکله به لم ، اوت ، بورابه طاشینه لی برای اولدی ،

حالا هوانك آچامسنی بکله بورز ! هر کون ، لایستقع ، بارد اقدن

بوشانیرجه سنه ياغيور (الله غزته سنی آله رق مطالعه به قوبولق ایسته ين

بك افندی به دوغرو بورویدرك) الله عشقه ، از قیملدانه كز !

سزه كوره اهمیتی بوق ، دكلی ؟ بك افندی به نه تعلق اوله جق ؟

بك — هیچده اوله دكل ، المده اولسه هان بولوطلری ایتر ،

آیریر ، كونشی بولوب میدانه چیقاریردم ...

خانم — صاچا سوبیلورسكز ، صانكه بوده سوزمی ؟

بك — او حالده براق ، (صباح) می اوقویایم !

خانم — نه نفس پرست آدامسیكز ... عادتا بوزوق هوا کیفكزه

کیدور ، بی قیزدیردینی ، سیکیرلندیردیکی ایچون اولمالی ...

بك — رؤیای کوربورسك ایکی كوزم ؟

خانم — رجا ایدرم ، سنی بنلی قونوشمه قالمیایكز !

بك — ها ، ياغمور ياغدینی ایچون اوله جق ... زیرا باشقه وقتلر

هب سنی بنلی اولورزده .. قاریجغ البته نم جانمده كزملك ایسته ر ،

علی الخصوص سنی عصیلشمش بر حالده كورمه مك ایچون ... فقط

البسه لك بك ایجه ... ایشله مه خروسلرینی ياغمور ایصلاق طاووغه

دوندوره جك ؟

خام — ها ، شیمدی ده قیافتمله آلائی ایدیکز !
بك — آلائی ؟ بالعکس بك كوزل بولیورم ، بك كبار... فقط
خروسر ، طاووقلر اعتباريله چوق فضله قانادلی ، چوق ژاپونكاری...
انسانه پاراونهلری خاطر لاتیور .

خام — بو طاسزلقلری کیدوبده اودا کزده کندی کندیکزه
بالسه کنز آ !

بك — براق نی یرمده كوزلم ، شوراده سسزجه غزته می
اوقوییم !

خام — آمان راحتکز بوزولماسین ، پکی ، بن چیقارم !
[چیقار ، بك اقتدی مطالعه سنه دالار ، براز صوکره خام اقتدی
برآو البسه می کیمش اولدینی حالده کیری دوزر .]
بك — (كوزلری غزته سنده) ها ، شاید ایسته رسك یاغموره
باغایلم ، براز دولاشلم !

خام — بو قیافتمله می ؟ سنك (صباح) دن باشقه بر طرفه باقدیفکز
بوک که .. بن چوقدن صویوندم !
بك — (باقهرق) عفو ایدرسك ، دالمشدمده ، البسه کی
دکشدیردیکك فرقده اولمامد !

خام — [ایشیتدیرمک ایسته مکله برابر یاواشجه] ذاتاً نهک
فرقده اولیورسیککز که نه حیات یاری ! باری او طوتا جغمزه اوتله
ایسه ایدک .

بك — اوزمان یاغمور یاغماز میدی دیرسك .
خام — (اوموزلری نی سیلکدرك) ینه صوغوق سوزلر .. اوراده
هیچ اولمازسه غزته لر واردی ، بیانو واردی ..

بك — داهادا دون (فهمینا) بی آلام . ایشته (لاوی پارزیهن) .
ایشته مودا غزتلی ، ایشته اگسه لسیور ، فیغارو ... تور کچله
وار ... بیانویسه ناه ، کوشده دوربور ، همده اوتلده کندن اعلاسی !
خانم — آی ، اوطوروب برده سزه بیانومی چالایم ؟ عاشقلم ،
معشوقلم کچی ...

بك — قبابی ؟ برلکده بر حیات سوداده بز کچررز !
خانم — نه ذکا ! نه بارلاق سوزلن ! (بردن ره جوشارق) بش
سنه در ، هپ عینی حال ها ؟ بنم آق دیدیکمه قارا دینه جک ، قارا
دیدیکمه آق ... بن نشان طاشنی سوهرم ، سز جغال اوغلنی ...
بك — ایشمه داهادا یاقینده ...

خانم — اولا ، ایشلرگنز ، بن سوگره دوشونوله جکم !
بك — پکی اما ، سنک ایچون ، سنک راحتک ، سعادتک ، رفاهک
ایچون چالیشیورم :

خانم — بونلری چوق ایشیتدم ... راحتم ، سعادتیم ، رفاهیم ...
سز کندیکزدن ، کندی کیفکزدن باشقه شی دوشونمزسکزه ، وارسه
نفسکزه ، یوقسه نفسکزه ! صورارم سزه ، بی طوتوبده بوداغ
باشنده کی مناستر کچی غملی ، قسوتلی اوه نهیه صوقدیکزه ؟ نه دن اوتله
بگوتورمه دیکزه ؟

بك — گوزل قاریجیم ، اولا دوشوندم که ...
خانم — صوغوق التفاتلری براقیکزه ... اویله سوزلر خوشمه
گیتیمز !

بك — پکی بردها سوبلهم ... بن دوشوندم که بوراده ، بوفرچ ،
گونشلی کوشکده اوتلک مقسی اودالرندن زیاده راحت ایده جکزه ،

آسوده قاله جعفر ! اوتلده ، اوکلن کیمدر ، بیلنمه بن آداملر اینجده
راحتسز اولمز میدق ؟ کاشکه سنک گورولتو ، بابانجی ایسته دیککی ،
شانافاندن حظ ایته دیککی بیلسه ادم . . اوراده بر سورو ایشسز ،
گوجسز سرسری ، چاپقین حرفلر . . .

خاتم — شیمدی ده قیصقناجلیق دوروسی باشلابور !

بك — خایر ، هیچده قیصقناج دکلن . بن سنی بیلزمیم ؟
کندیکی بکندیرمک ، هرکمی قارشیکده شایرتمق خوشکه گیدر .
فقط امینم که الکن بر فئالق کلز !

خاتم — بوقادار امنیت بسله مکده خطا اتمش اولسه کلز گرك .
بك — نه دیمک ؟

خاتم — نه دیمک اوله جق ؟ ظن ایدیورمیسکز که سنه لردن بری
اعصابیله متادیا اوینانان ، هر دیککنک شکسی یاییلان ، ضدینه حرکت
ایدیلن بر قادینه قارشى امنیت گوسترمک ، « امیم که الکن بر فئالق
کلز ، دیمک دوغرو اولسون

بك (آینه رق) یعنی نه سویله مک ایسته یورسک ؟

خاتم (شیطانجه بر تبسمله ، اسرار انکیز) دیمک که فکر بکنزجه
بن نهایت کندیمی اوزاقدن بکندیرمکه قالدیم ؟

بك — (داها فضله مراقله) البته اوله در ، اوله تخمین ایدرم :

خاتم — او حالده آدامشسکز !

بك — نه دیمک ؟ (یردن فیروایارق) ایضاحات ویریکیز ،

(تینه رك) سویله ، آکلات !

خاتم — (متبسمانه بکی ، سویله میم) (دیشاری باقرق) مادام که
چیقمنه ، دولاشمنه امکان یوق ! (اوراده بر اشانعی ، بر یوقاری

دولاشان بکه خطاباً) هله بر طرفه او طور یکنز ، کیدوب کله کزدن
باشم دوندی ... سزه ، جانکزی صیقا جق — سوزلر سویله دیکمدن
دولابی تأسف ایدیورم اما... نه یاییم؟ متمادیاً ضمیمه ، حرکتلر نهایت ...
بك — (آیاهه قالقهرق) فقط بن ، ازدواجزدن بری سزه
راسیر اولدم ، کولهك ایتدم ، مناقشه ایتدن هر آرزو کزی برینه
کیتیردم ... سز ...

خام — اما ایکیده برده سوزیمی بویله کسر سه کز اولماز (بك
برینه او طورور) بك ! بك اعلی بیلیرسکز که آرا صیرا احبابلریمزدن
بهضیلرینه بر از مساعده کار داوراندیغ اولوردی ...

بك — مساعده کارمی ، نه ییچیم ؟

خام — صوصکز که سویلیهم ! اوت ، مساعده کار داوراندیغ
اولوردی ، مثلاً راجی بکله ... بکا بك نازک ، بك خوش مکتوبلر
یازاردی ...

بك — های چاقین حریف ...

خام — (سوزینی کسهرك) بر اقیورسکز که اکال ایدیم ...
شیمیدین حدته کلیر سه کز ... دوریکز باقلم ، آلت طرفی وار
(دوامله) بونلر ، دوغروسی بك ایی ، بك شاعرانه مکتوبلردی ،
نشر ایدیهك قادر شاعرانه ... بن ده جواب ویرمهک باشلامشدم !
بر کون دها دوغروسی بر آقشام ...

بك — (بیتیک بر حالدله خوردانهرق) نهی ؟

خام — ... اوت ، بر آقشام ، هانی سزک پارا پالاسده چایه
کیتدی کز آقشام ، راجی بك پنجه سالونده بردن بره آیاقلریمه قایاندی
و ... مکتوبلاشمهك آرتق کندیسنه کافی کله دیکنی سویله دی .

بك — سن نه يابدك ؟

خانم — بكا مخاره كافي كلديكي جهته كنديسي معقول بر يوله
كثيرمكه چاليشدم ، عناد ايتدي ، اوزمان قاي ديشاري ايتدم .

بك — عجيح ، بر قاچ زماندر نه اوه كلير ، نه يازبخانه يه ...

ادلسمز !

خانم — ايكننجيسي بوسبتون جانكيزي صيقاجق . . . و داد ،
هاني آرقه داشلر كز ، جانككز جكر يكنز و داد يوقى ؟ ايشته اوبوتون
قيش مسلط اولدى ، ييكده آياغمه دو قونور ، چايده المى صيقار ،
يا نيا ديني جراتكارلق قالمازدى . بن ده نه دنسه ؟ اكلندي ريكي ايجونمى ،
آلديرمازدم !

بك — نه اوتانمان سويله بورسيك ها !

خانم — يوو ! بويله ياپارسه كز آلت طرفنى كسرم . مادامكه بر
دفعه بتون حقيقي اولدينى كبي سويله مكه قرار و يردم و نتيجه نه اولورسه
اولسون رضا كو ستردم ...

بك — پكي ، نهايته قادار صوصاجم ، صوكنده كوروشورز !

خانم — و دادله بو قدر قالدی . . . ديرگن شكري ضيا بك ، هاني
سزك اصرار كزله يانته چي قماغه باشلامشدم . او امنيتلى ، صادق ،
دوستكز ، هاني بركون ، بيلم خاطر لايورميسكز ؟ معلول غازيله
ليريلن بر مسامره ده طائيشدير مشديكز ، ايشته او يوزيمه باقدنجه رنكدن
رنكه كيرمكه باشلادى . . . .

بك — شكري نك رنكي ده كيشمز ، آبول ، دائما صولوقدر ،

صاريدر .

خانم — بنم سايه مده رنك ده كيشدير مكه ده باشلادى ، آلى آل ،

موری مور اولیوردی . آدامجغز بکا برطوتولدی ، برحاله کلدی که ..
بن اوچ کونه کلنجیه قادار فضلہ بر التفات کوسترمیوردم اما ...
بك — نهی ، اوچ کوندن بری ؟

خانم — صالی کونی ایدی ، سن قلوبه کیتدک ، اوبورایه کلدی .
قبول ایتمه ملیدم اما ... هواده بوزوقدی ، ایچمده صیقیلیوردی ،
« بیورسک » دیدم ، ایشته بوراده ، باش باشه قالدق ، اوصیراده بر
فیرطنه چیقدی ، یان یانه شوده کیز اوستنده کی پنجره یه صوقولوق ،
دالغه لر کویورمشدی . دالمشدم . صوصیوردق بردن حس ایتمدم که
شکری بکک الی بلمده ... اعتراضه وقت بر اقامدن ، آنی بر حرکتله ...

بك — (قولتوغی صیقارق ، دلی کبی) سویله سویله

خانم — دوداقلرنی آغزیمه ... آکلادیکنز ، آرتق نه سویلیم ؟
بندہ بلا اختیار ، هوانک ، فیرطنه نک تاثیریلہ ...

بك — (یرندن فیرلایارق ، وخانمک بیله کندن صیقارق) نه ؟
آشفته ! (بردن آکندینی طویلار) آکلایشیدی ، حدته لزوم یوق ،
اللهه اصمارلادق ، بوندن اوتہ سفی سزه تخریر آ بیلدیریرم :

خانم — (قوللرندن چکک رک ، کوزلری کوزلرنده) آہ بنم
آبدال قوجاجغم ! ایناندک ها ؟ آیول سویله دککرمدن هیچ برینک
اصلی یوق ، هپسی یالان ، هپسنی اویدوردم ، سراپا یالان ؟
بك — (شاشقین و عنون) نه ؟ اویدوردکی ؟ یالانمی ؟

خانم — یالان یا ، بوزوق هوا باشقه درلو ، صیقیلمدان ناصل کچردی ؟
ساعتک فرقدہ اولمادق ! [کمال محبتله زوونک کو کسنه باشنی دایار ،
کوانشده بولوطلردن صیریلیر .]

پیام صباحک حکایه سی ده بودر !

حکایه لری مطالعه ایدن قارئلم ایچمن ؛ بونلرک ، احمال اغلب
 نخل شیلر اولسی وایکنجیسنک فضلہ اوله رق برلطیفه ایه نتیجه لندیکنه
 کوره خیال ایچنده خیال درجه سنده بولنسی جهتیه مدعای مؤید برر
 وثیقه ماهیتده ناصل تلقی ایدیله بیله چکی وارد خاطر اولورسه اونک
 جوابی پک قولایدر . چونکه بوکی حکایه لر خیالی اولقله برابر
 مندرجانی عادتاً واقع اولمشجه سنه طبیعی وعقله ملایم شیلر اولمق اقتضا
 ایدر . حی بو حکایه لر نه قدر طبیعی اولورسه او قدر مکمل عداوتلور .
 بواعتبارله بویله بر خیال ، محیطک جریانی و حالت روحیه سی حقیقی
 وقعه دن زیاده تصویر و تمثیل ایدر . چونکه حقیقی وقعه ، بعضاً
 اولیه جق بر تصادف غریبه استناد ایده بیلدیکی حالده خیالی حکایه لر ،
 عرض ایتدیکم وجهله قیمت ادبیه سی محافظه ایچون غیر طبیعی لکه
 ناس ایتهمک مجبوریتنده در . بناءً علیه هرایکی حکایه ده ذکر اولنان
 احوال ، قادین ارکک ، رست و مختلط بر حیات معاشرته دو کولدکن
 سوکره پک ممکن شیلردن معدود اولور ، وایکنجی حکایه نکلطفه سیله
 برنجی حکایه ده کی حقیقتک ، وقوع بولمق خصوصنده ری برندن
 فوقی اولماز . هاشم ناهید بکک کتابندن نقل ایتدیکمز فقراتده بو نائقک ،
 وقایع حالنده دها حقیقی لری مذکور و مسطور بولوندیغی ده اونوتمایلم .
 خلاصه ، قادینلرک ، ده قولته بر حالده یابانجی ارکنکلرک قوللری
 آره سنده دانس ایتسی رسماً تجویز ایتک درجه لرینه وارن آوروپانک
 جیلغین و کشاده حیات نسوانیه سی شرقی و مسلمان ذهنیتیه قولای
 قولای حسن تفسیر ایدیله بیلیر مسائلدن دکدر . آداب معاشرتی میانه
 (بالو) یی ادخال ایدن غریبه دیمک که قادینلرک آچیلسی ، یالکر
 اولری ساحه حیاتده سهوات و فعالیتنه مظهر قیلمق ایچون اولمایوب ،

برازده نامحرم ار ککلره یا قلاش دیرمق ، حقیقی معنا ایله تماس ایتدیرمک
و بومراسم تماس و تقریبی محرم رجالک کوزلری اوکنده اجرا ایدرک
اونلری ده بو حالله آلیشدیرمق ایچون عادت اولمشدر .

ایله دینه بیلیرکه ، مشروع اولان نکاح ده ، نسل بشرک بقاسنی
تأمین ایچون قادینی یابانجی برار ککک آغوشنه تسلیم ایتمکدن عبارت
اولدینی حالده بودا دوستده شهود ایله ، ولیمه جمعیتی ایله علنیت ویرمک ،
مشروعیتی نامنه ملترزم اولدینی کبی ، لا تشبیه ؛ خصوصیتدن براز عمویتنه
دوغرو حرکت لزومی حس ایدن آوروپالیرک ، ار ککلره قادینلر
آره سنده قاریشیق بر تماس وجوده کتیرمک مقصدیله آداب معاشرتلری
میانسه قبول ایتدکلری باولرده ، بوسربست تماسلرک علنیتله تأییدی و بو
عمومی معاوضه لیرک بر نوع ولیمه جمعیتی مثابه سنده در . ادیانک ، آره لرنده کی
مناسبت ، نکاح سایه سنده علنیت کسب ایتمین قادین ایله ار ککی
یکدیگرینک آغوشنده بولتمقدن منع ایتدیکی کبی ، احتمال که آوروپا
قادینلرینک ده بالو صالونلری خارچنده یابانجی ار ککلرک آغوشنه کیرملری
ممنوعدر !

آوروپا آداب معاشرتی حقیقده کی شو تحلیلی مؤید اولمق اوزره ،
اک بویوک فرانسه شاعری (ویقتور هوغو) نک ، ۱۸۷۲ ده
(لوغانو) ده منعقد صلح قونفره سنه کوندر دیک مکتوبک ، آتیده کی
فقره لرینی پیش دقت و عبرته وضع ایدرم :

« ... فکر استیلایی فکر اختراعه انقلاب ایتمش کوره جکز . امپراطور لیرک
اخوت مفترسه لری برینه ملنلرک اخوت سمیجه سی قائم اوله جق ؛ وطنم
حدوددن ، بودجه من طفلیتدن ، تجارتیم کومرو کدن ، سیر و سفریمز انکلدن ،
تربیه من عنف و حیوانیتدن ، کنجکمز قیشه لدن ، شجاعتمز قتال دن ، عدالتیمز

دار آغا جندن حياتز سونكودن ، ديلز باغدن ، وجدانز تحكمدن ، حقيقت
بطلاندن ، ميبود راهبندن ، سما جهنمدن ، عشق غيظ و غرضدن قور توله جق !
« عشق » ك غيظ و غرضدن قور توملسي ، قادين اركك مناسباندىكى
قيصقانچلق حسنك يرينه واسع بر دريا دلك اقامه اولتمقدن باشسقه نه
معنايه حمل اولنه بيلير ؟

في الواقع قادينلره ، شمديكي آلافرانغه اصول معاشرته
اولديني كبي تحت نكاحنده بولندقلري رجاله انحصاري آز چوق
رفع ايده جك بر سربستي وكشاده كي ويرمكده ، منسوب اولدقلري
عائله ارككلري ايچون قيصقانچلق دنيلن و وجدان عذابي نوعسندن
معنوي بر اذا حس اولتمقله برابر بوكا مقابل غير محدود يابانچي و كوزل
قادينلره سربستجه تماس ايده بيلمك كبي عالم شمول بر ذوق واردز .
بوني كيم بيلمز ، كيم تقدير ايتمز ؟ تمصيله ، ابتدائيلكله اتيهام اولنان
اقوامده بو ذوق ، بولدتى بك اعلى بيلدكلري حالده اونه طرفده كي
وجدان عذابي كنديلريني توقيف ايدر . مادي لذتك جاذبه سنه غلبه
ايده مينلر ايسه مدنيتك ترقيسي ، مدنيتك غلبه سي نامي آلتسده كي
تجدلدرله مانع وجداني يي يگمش واك طساتلي بر مسئله نك انكللريني
قوباره رق كنديلرينه جدا نفيس ومذهب بر حيات اجتماعيه تأمين
ايتشلردر . بو قسم انسانلرك دعوا لرينه پيرو اولان حظوظك اهميتي ،
مذهب ومشر بلرنده كي وسعتله متناسباً طرفدار لرينك توسعني تأمينه
كافيدر . بو حالي ، مدنيتك ترقيسي طرزنده سوسولي عنوانلره ياد
ايدنلر اولديني كبي مقتضاي طبيعته عودت سكلنده تلقى ايدنلرده واردر .
حال بوكه اسلاميت اك فطري ، اك طبيعي بر دين اولتمقله برابر طبيعتك
فضيلتدن آيريلديني يرلرده اوده بالضروره طبيعتدن آيريلير و وفضيلتي

ترجیح ایدر. مدنیت دینیلین، حال طبیعی به رجعت دینیلین، مسئله نه شکله تلقی ایدیلیرسه ایدیلین، بوجریانک الک حقیقی عاملی وسائقی عرض ایتدیکم منفعتدن عبارتدر [۱]. اوت، تکرار ایدرم که حریت نسوان دعواسنی، قادیلرک کندیلرندن زیاده بر حرارتیه تعقیب و ترویج ایدن ارککلر، همده بالطبع کنج ارککلر، بوسابهده یکی بر فیض استلال ایله سوقاقلره طاسان وصالونلرده قاینشان معطر وزمین قادین دالغهری آرهسنه دالمقده وباشقه لریک قادیلرندن سهولتیه مستفید اولمقده کی حظ تجارتی دوشونولر، وعین زمانده دیگر ارککلرکده کندی حرملرینه و همشیره لرینه قارشنی عین سربستی و مساعدیه مظهر اولملرینه دائر بر تعهد ضمنی آلتنه کیرمش اولدقلری دوشونه مزلر، یاخود اونفیس تجارتک ایچنده بو، جان صیقیمی ضرری اونومغه چالیشیرلر. بوخصوصده کاری چوق و ضرری آزا اولانلر، کنجلیکنه وقوه جاذبهسنه کووه سن وتعلقاتی آرهسنده یوزینه باقیله بیله جک کنج قادین بولنمیان سبکیار ارککلردر. ارککلرک حریت نسوان طرفدارلغده، ایشته بویه درین اولدینی قدر مغفل بر خودکاملق بولنور.

[۱] ایشک ایچنده بویه بر استفاده مسئلهسی بولندیغه میندیرکه بزده کی انکشاف نسوان طرفدارلری، مقابله بالمثل شرطیه قادیلرینی سزه کوستریبورلر. بومسلکک سروجلری مقابل استفاده دن زیاده قادیلرک حقوق حریتی نظر دفته آلسه لردی، بو حقوقک ممکن اولدینی قدر تأمیننی کارصایارق، کندی قادیلرینک سزه قارشنی سربستینی، سزک کندی قادیلرک حقتنده کی مساعده کارلغکنزله تقیید ایتملری لازم کلردی. بونقطه یی، شخص وموقعه کوره هرمانکی بر کیسه ایله کوروشمه که عائدقواعد معاشرک ایجاب ایتدیکی حیثیت وعزت نفس احکامی حالنده تاقیه محل قالمق ایچون، کورمک و کورونمک تعبیری ایله کوروشمک تعبیری آرهسنده کی فرقه دقت ایتلیر. زیرا آنفالد کر فیه مینستلر، سزدن مقابله کوره جکلرینه امین اولمایچه قادیلرینک، سزکله، یالکنز کوروشمهسنه دکل، سزه کوروشمهسنده مساعده ایتزلر.

شو سوزلریمی، حریت نسوان مسئلهسی بک زیاده سوء تفسیر
ایتمش اولدیغمه عطف ایدنلر بولونسه بیله ایشک دوغروسوی بودر.
چونکه بو فکر، مسلمان قادینلرینه، ارککلرینک علوم وقون
ساحهسنده کی ترقیاته غبطه ایتمک حمیله کله مشدر؛ وعام ومعرفت
اعتباریله بر موقع صاحبی اولدقلری حالده، کوزی، خاهسی خارچنده
اولمایان عقیف ارککلرک عائلهلری آرهسنده برحریت نسوان احتیاجی
حاصل اولمامشدر. اکر، ارککلردن، حیات سفاهته دوکولنلر هیچ
بولونمسه ایدی قادینلرکده حریت داعیهسنه دوشملری کورولیه جکدی،
بوداعده قادیناری حقلی ومعذور کورن واونلرک آوو قانلقی یاپان
ارککلرده بولونمایه جقدی.

حریت نسوان مقبلری، بعضاً: « غیر مشروع برشی ایسته میورز. »
دی بئرک، دعوالرینی یوروتمکک جالیشدقلری حالده، مشروع اوله رق
نه ایسته دکلرینی کندیلرینه صورسه کزتماماً ایضاح ایده مزلر. « قادینلری
اسارتدن قورتاره جغز » دیورلر. (الرجال قوامون علی النساء) آیت
کریمهسنده منصوص اولان قوامیت رجالدن قورتاره جقلر. شو حالده
بونک نرهمی مشروع؛ رجالک شریعت اسلامیه نظرندک حانز اولدینی
(قوامیت) وتفوقی ایسه اسباب سائرمدن قطع نظرله، عائله حیاتیکنک
آهنک انتظامی تأمین ایچون بیله لازم و ضروری برنیدر. بوکا مقابل،
یکی فکرلر طرفندن، ینه قادینلره حمیله اولمق اوزره زوج وزوجه
آرهسنده تأسیس اولنق ایسته نیلن مساوات تامه نظر به سنک قیمت تطبیقه سی
یوقدر. متکلمینک، اثبات وحدانیت بچئنده (لوکان فیهما آلهة الاالله
لفسدتا) نظم جیلندن اقباس ایلدکی برهان تحالفدن درس انتباه
آلان فکرلره کوره، عائله آرهسنده درجه درجه هر کسک حق وحیثیتی

تحتفظ اولمق اقتضا ايتديكى قدر، ينه عائله آره سنده بر باش بولونمق
ايچون ده لزوم قطعى واردر . عائله هيئت اجتماعيه سنه كلنجيه قدر حقوق
و صلاحيت مجادله لرينه دها زياده مساعد اولان دولت و ملت تشكيلات
اداره سنده بيله عصر لر دن برى مساوات ، مساوات ديهه قيامت
قويارلسنه رغماً ينه لا اقل بر رئيس جمهور دن استقنا حاصل اولاماشدر .
ديمك كه كرك دولت اداره سنده اولسون و كرك عائله اداره سنده اولسون
هر حالده صوك سوزك بر يره كسيلمى انتظامى تأمين ايدر . سوز
باشلرى ، مساوى صلاحيته تعدد ايدن يرلرده خلاف و نزاعك
آرقمى كسيلمز .

طالب لرينه ، دها زياده جدى و مشروع بر كسوه كيدر مش اولمق
اوزره « قادينلره استقلال علم و صنعت و يره جكيز » تعبيرى ايله
مدافعه مقصده چاليشانلرده بولونور . بو استقلال ، رجالك نظارتى
آلتنده بولونمق دن آزادلك معناسندن باشقه برشى افاده ايتمه چكى
جهتله ينه (الرجال قوامون) قانونى تعديل ايدم جكيز ، ديمكدر .
چونكه ار ككلرك نظارتى آلتنده بولونمق و اونلردن استحصال مأذونيت
ايتم دن سلمه السلام ايسته دكلارى يرلرده كز مه مك معناسندن باشقه
قادينلرك بر اسارتى يوقدر . بلكه ار ككلرك قادينلره اسپر اولانلرى
دها چوق و دها معروفدر . همده اسارتدن قورتولمى ، ايش كوج
ايچنده بولونان آناطوليناك قادينلرى طلب ايتيورلرده استانبول قادينلرى
و استانبولك ده الك زياده سربسقى به نائل اولان عائله لره منسوب قادينلرى
طلب ايديور . مطالبه مذ كوره نك معناسنى ايضاحاً : قادينلر سربسقى
علم و صنعت سايه سنده ار ككلرك اللرينه باقمق احتياجندن قورتولسونلر ،
دنيله بيله جكدر . لكن ار ككلر ، اولرينه كتير ديكى اكمكى قادينلرينك

باشه می قاقیورلرکه بو حالدن ، بو ، صیغنتی حیات ومدلندن نسوانی
 قورتارمق احتیاجی حاصل اولویور ؟ بلکه ینه ، اولرنده کوردکلری
 خدمتی ارککلرینک باشه قاقق اعتیاد وابتلاسی قادینلرده دهازیادهدر ،
 وحقوق زوجیتہ رعایت ایدیلہین مغدور قادینلر ، بالطبع صدودن خارج
 اولدیفی حالده ، مسلمانلرک ، راحت وسعادت نقطه نظرندن ، قادینلری
 بلکه ارککلری قدر شایان مرحمت دکلردر . چونکه عالم اسلامده
 اک زیاده مفقود اولان ، واک زیاده کوجلکله قازانیلان پاره ، ائی
 کونوجالک کدیمنیلہ الہ ایدیلیر ، تامین معیشت ، بوکون هنوز
 مسلمانلرک ارککلرینہ نصیب اولمایان بر موفقیت حالده ایکن ، قوت
 ومعرفتجه دها کیریده بولنان قادینلرینہ استقلال معیشت ویرمه
 قالفیشمق ، ایشک ایچنده باشقه بر مقصد فاسد یوقسه : « اراق
 باشکزک چارہسنه باقیکز ! » دی بهرک ارککلرک ، قادینلری آغوش
 حایه لرندن سیلکوب آتمسی درجهسنده اولنرک ضررینہ بر فیکردر .
 اکر مقصد ، شمدی بهقدر ارککلرک اوزرینہ یوکلہنن وبوجہله
 عالم اسلامده آلتندن قالفیلامایان بار معیشتہ قادینلرک یاردیم اتمسی ایسه
 بو وظینہ معاوتی خانہلری داخلنده ایضا ایتک ممکن دکلیر ؟
 اونوتمایلم که متوسط بر معیشتہ هنوز مالک اولہمایان اسلام عائلهلرینک
 اولرنده کی ایشلر ، اک زیاده یابانجی خدمتجیلر طرفندن تسویه ایدیلیر
 وجووقلر اولنرک اللرنده بو یوتولور ، ارککلرندن باشقه . کندیلرینک
 البسمی ده ترزیرلرہ دیکدیریلر ، دها غیری شو حاللر ، آلافرانغلہ
 وحریت نسوانہ تمایل اولان عائلهلر آرهسنده دهازیاده حکمفرمادر .
 قادینلر آرزو ایدرلرسه ارککلرینک خارجه کی کار وکسبنه بیله
 خانہلری داخلنده معاونت ایدہ بیلرلر .

تماماً ارککلر کبی مستقل و غیر داخلی قازانچ بولوق صورتنه کلنجه ، حرب عمومینک ، عائله حیاتمه ایراث ایدیلکی پریشانقله تأمین معیشت ایچون سسوقاقلره دوکولن قادیئلریمزدن ، حسن و طراوتلریله نظر دقتی جالب اوله مایان اقسامنک ، حیات مبارزه سنده نه قدر دوشکون ویاس آور برمنظره عرض ایتمکه اولدق لریخی کوردک قادیئلریمزی ارککلشدیرمک آرزوسنده بولنان متفکر لریمز ایسه شو پریشانلی حیات نسوانیه مزه اساس اتخاذا ایتک اوزره ، بو وضعیتن بر فرصت مجبوریت استخراجنه چالیشیورلر . اوت ، قادیئلریمزدک بو بدبخت وشایان مرحمت اقسامنک فوقده ؛ آروپاده اولدینی کبی ده ا زیاده ارککلر طرفندن ، خصوصی محلدرده اعمال ایدیلن اشیا و اتمه بی مکلف مغازه لرده نازک وجاذبه دار الریله مشتریله ابراز ایتک ایچون الویریشلی قادیئلریمز بولنه بیلیرسه ده اوصورتله ساتیلاجق شیلر آره سنده ده بلکه ده افضله اونلرک کوزلکلرینه مشتری چیقانلر بولنور .

حاصل ، قادیئلریمزده محدث جریانیه تبعاً استقلال معیشت آرزوسی حاصل اولمشه بونک ، آنفاً عرض ایتدیکمز وجهله ذوق مرارتی طادان غیر مرغوب قسمی ، ندامتی ده چوقدن حس ایتمش اوله جنی کبی دیگر لرنده ده حالا موجود اولدینی فرض ایدیلن ویاخود ، اساساً کندیلرنده بولونمادیفی حاله ، قرال دن زیاده قرال طرفداری ارککلر طرفندن تشویق اولنان استقلالک معنایی : قادینک حجابی ، ضعیفی ، شفقتی ، کوزیاشری ، آمالنک عائله تشکیله ، اولاد یتشدیرمکه انحصاری ، واك بیوک ذوق بدیی نی اولادینک تربیه سنده و خانه سنک تنظیمنده حس ایتیبی کبی خصوصی مزایا سندن وطیبی

قابلیت نردن اوزاقلاشارق ، ارککلرک خشین وقسوت آلود حیاته
قاریشقم ، یالکز باشنه یاشایه بیلمک ، قوجایه وارمق احتیاجندن
قورتوله رق بکارقالان ویاخود حیاتی اوندکی زوجه سنه حصر ایتمک
ایسته مهین ارککلر کچی اولمق و خلاصه ارککلشمک دن عبارتدره . باشقه
هیچ رمخذوری اولماسه ، برملکتک منا کحاتی بحرانه سوق ایتمی جهتیله
کافی اولان بو سرسری حیات ، ابتدا آلافرانغه مقلدی بکلریمزه
عارض اولمش وشمدی ده قادینلریمزه سرایت ایتمک دوری ، اعراض
حلونلی کوسستمکه باشلامش در . زواللی بزلر ، زواللی قادینلریمز ،
آروپالیلرک ، مضرت و مفسدتی تجر به ایتمکدن صوکره ایچین ایچین
حسرت وندامت دوره لرینی یاشادیقی بر زمانده اونلری تقلیده
اوزه نیورز . آروپاده نسوانک عاقبتی قادینلغک کسب ابتدال ایتمی
اولمشدر ، اودرجه ده کی قادینلره قارشی ، آره لرنده مؤسس و ملتزم
برعادت حالته کتیریلن حرمت و نزا کت ، ظواهر دن عبارت قاله رق ،
ایشک ایچ یوزنده کی ابتدال و تذلی تخفیف ایده بیله جک بر قیمت
حقیقیه یی حائز دکلدر . بوکون ، آروپاده نکاحلی ، نکاحسز قادیندن
اوجوز برنی یوقدر ، نکاحسز قسمک مبدولیتی بر کره میدانده در ،
حتی ادعا ایده بیلمک که شرقرک ادبیاتنده یوز قیزاریجی بر تقیصه
اولدینی داتما سویلنیلان شهوانی موضوعلرک وقبله رواج بولسی ،
شرقره فحش و سفاهت حیاتک آروپا درجه سنده انکشاف ایده مه .
مسندن ، فعلیاته چیقمامسندن ، وا کتریسنگ ، حصول و وصولی
کوچ بر امل کچی سوزده قالمسندن نشئت ایتمشدر شرقلی برشاعر ،
دلبرک وعد ایتمیکی بوسه یی رنگین برغزلنه موضوع یابه جق درجه ده
قیمتدار بولور . حال بوکه غربیده بو بوسه لر عمرناس اولان جاده لرده

سوقاقلرده تعاطی اولنورده کیمسه اهمیت ویرمز . [۱] فعلیات ترقی ایتدجکه بزم ادبیآتمزدهده اوپرده بیرونانه فصللر قاپانه جقدر . ایشته غریبه نکاحسز قادینک حالی !

نکاحلی اوله جق اولورسه ده او جوزدر [۲] چونکه زوالدیلر ایچون اولنک ، زوج بولق ، رؤیالره قاریشمش بر سعادت ، سهاره اوچش بر شرف حالنده در . باب عالی وناظم پاشا وقعه سنی تعقیب ایدن دور اغترابده ، اختیاری و غیر اختیاری دولاشدیم یرلره منقسم زمانک ایکی آیلق بر حصه سی ده پارسه اصابت ایتمشدی . آرقدهاشم ایچه کنج ایدی ، باشندهده ارناوود ویا تانار قالباغنه بکزر برشی ، حاصلی کندی کسوه لرینک ، شایقه لرینک متمصبی عد اولتان فرانسر - لر ککنه بکزمه مین برسرپوش واردی . کرک بوشکل و قیافیه و کرک نقصان لسایله ، دون کلش بریابانجی حالی ، اوزرندن آقوردی ، معیشتندهده نظر فریب بر ثروت اثری حس اولنمایوردی . او یله ایکن ، ابوننی طرفندن مظهر اعتنا اولدینی کورولن اولتجینک قیزندن اعتباراً برچوق قومشو قادینلر ، قیزلر : « بورادن اوله جکم ، سنی آلمق ایسترم ، بکا کلیرمیسک ؟ » دین آرقداشمک لطیفه سنه جدیتله جان آتیورلردی . کندیلی استانبولده متأهل اولدینی حالده ، اونک بوقصورینی ، اسلام قادینلری قدر تدقیقه لزوم کورمبورلردی .

[۱] بونقطه ده : (لتیمن سنن من کان قبلکم شیراً بشیر و ذراعاً بذراع - حتی لوان احدهم دخل حجر ضب لدخلم وحتى لوان احدهم جامع امرأته فی الطریق لفعلموه) حدیث شریفنی تخطر ایتدم .

[۲] آوروپا قادینلریبه قدر کیمه دن اول ، مال غیر مسلمه آره سننده جاری اولان دراخومه عادتک قبول و تمعی ، او جوزلرک ایکی قات فوقنده اوله رق ، قادینلر طرفندن اوسته ویریلک معناسنی متضمن دکلیدر ؟

خلاصه ، قادیئله حرو و محترم بر موقع ویردیکی ظن و ادعا اولونان .
 آوروپاده ، اولنمک ایستهین ارککک ، زوجه بولمق خصوصنده مظهر
 اولدینی سهوات نسبتنده قادیئرکک زوج بوله بیلمسی میسر اولمادیغندن
 آکلاشیله جنی وجهله اوراده ، قادیئرکک ارکککله قارشى سوبه کفاتی
 بر قاق درجه تنزل ایتمشدر . آرککی ، قادیئرکک فضلله کوزللیکی ویا
 بریکمش پارهسی کبی اوسته لککر ارضا ایده بیلیر ، قادیئرکک ایسه ، حال
 و موقعجه اقرانی اولان ارککک دست ازدواجی قبوله هر زمان
 آماده در . اوت ، دائمی بر رفیق حیات بولمق مسئله سنده قادیئرکک
 طرفه دوشن کوجلککله مقابل ، کلوب کچی نهش بولمق خصوصنده ده
 اولنر ده زیاذه مظهر سهوات اولورلر .

قادیئرکک ، ارکک کفایتنده کی مساواتسزاق بزم مملکت مزدهده مشهور
 اولقله برابر ، آوروپانک حریت نسوانی بو مساواتسزانی ، بزده کنه
 نسبت قبول ایتیه جک درجهده ایلری کوتورمشدر . مساواتسزلق
 بزده کی درجه سی ده ارککک بزمه ، احتیاجاتی سفاهتله تلافی ایتک امکانی
 کلدکن صوکره حاصل اولمشدر . اونک ایچوندرکه سفاهتخانه لره مالک
 اولمایان کوچوک قصبه لریمزده ، بو حال ، ده آرز حس اولنور . بوندن
 اوتسی ایسه نفوس انانک فضلله قالمسندن نشئت ایدن وتعدد زوجانه
 لزوم کوسترن بر حال طبیعیدر . قادیئرکک ایچون زوج بولمق مسئله سنده ،
 آوروپانک بلاد مدنیه سندن باشلا بوب ، صیره سیله بزم ترقی مرکز لریمزه
 اوغرایه رق کویلیریمزه قدر کلدکجه فضلله لاشان فرق تخلف حقنده کی
 فکر و نظریمزده یا کیلما دیغزه امیز ، اناطولی کویلیریمزه باقیکنز :
 [حرب عمومیدن اولکی حالی سویله بورم] وقتی کچمش وقوجاسز
 قالمش قیز بوله مازسکز ، ارکککله قادیئرکک بری برلینه تقسیم اولمش

و بو تقسیمدن آرتان قادینلرده ، تعدد زوجات سایه‌سندنه عائله تشکیلاتی داخلنه یرلشمشدر . حال بوکه آوروپانک کویلرینده ، فضله قالان قیزلر بیوک شهرلره اخراجات سرمایه‌سی اولورلر و اورالرده ، علی‌الاکثر نکاحسز زوجلردن قازاندقلری باره‌لردن تصرف ایدرک ، صوک و نکاحلی زوجک بدل موافقتی اولان مهر معکوسی حاضرلارلر .

بیوک ادیجز جناب شهاب‌الدین بک افندی ، پیام صباحده یازدیغی مقاله‌لرینک برنده ، بشریت ایچون «عشق» ک بر موهبه فطرت دکلده بشرک کندی صنعی و فنا بر عادت‌ی ماهیتنده بولندیغی ومعین بر قادینه عائد اولان ابتلائک ، باشقه قادینلره تطمین و تضمینی قدر ممکن برشی اوله‌میه‌جفتی درمیان ایتشدی . [۱] ادیب محترمک ، عشقی انکار ایدن شو نظریه‌سندنه آوروپا حیات معاشرتندن ماهم اولدیغی ظن ایدیورم . فی‌الحقیقه ، آوروپا کبی ، چارشیلری . بولوارلری ، (کاسیات ، عاریات) تعبیینه ماصدق بر صورتده رنکارنک قادینلره مشهر اولان بر محیطده ، رقیب قبول‌ایتمه‌ین عشقک ، عشق معصومک معناسی بو قدر . عشق ، بتون حرارت معنویته‌آنجق شرقده ، تستر عالمنده حکمران اوله‌بیلیر . چونکه اورالرده بر ارکک قضاارا بر کوزل قادین کورور ، بو فوق‌العاده تصادف ، اونی دام عشقه دوشورور ، و فیابعد دهها کوزلنی اوکا کوسترمه‌مک ایچون ، عشقک کوزینه چکدیگی برده ایله محیطک برده تستری اتفاق ایدر ، حتی ایکنجی برده‌نک ، دکل باشقه‌سنی ، عینی قادینی بیله بردها قولای قولای کوسترمه‌سی یوزندن نازره‌عشق [۱] عربک شاعر مشهوری (کثیر) ده معشوقه‌سی (عزه) حنفده رقیبیه شوبله سوبله‌مشدر :

ماحب عزه‌ الاحب غایه
فی وصل غایه من وصلها خلف

کوروکله نیر ، و بر دیداره بیک جان نثار اولمق درجه لرینه کلیر .
باشقه بر ارکک ده بر کوزل قادینه کورونور کورونمز قضا طرزنده
طوتولور ، و هر کسک ، کندی معشوقه سنی دنیا کوزلی فرض ایتسنه
هیچ بر مانع یوقدر ، دیمک که شرق حیاتی ، قادی نلری معشوقه صفیلده
ابی تقسیم ایتشدرد . غریبه اولسه ، قادی ن کوزل لکلری دائما حال
مسابقه ده بولندیغندن ، یا هر کس مسابقه ده فائق کفی پایلاشاماز و یا خود
هر بری ، باشقه باشقه جهتلردن کوزل عد اولنان قادی نلرک جهات
مخلفه حسن و آتی نظر دقه آلان طاشقلری ایله کندی آره لرند
بر هر ج مر ج ترجیح حکم سوره رکه بوده جناب بک افدینک
دوشوندیکی وجهله عشقک افلا سیدر .

شو ایضا حادتن آکلا شیلیر که عشقک ، شرقه جاری اولان نفوذ
وسلطنتده تستر ، مهم بر عاملدر ، وبالنتیجه ، شرقدکی شو حال و وضعیت ،
قادینه پک زیاده اهمیت ویردیکی ظن اولنان آروپاده کندن چوق فضلده
اولارق قادی نک قیمت واهمیتی محفوظ اولدیغنه دلالت ایدر . قادی نی ،
معشوقه لک ویرستیده لک مقامندن اوزا فلاشیدیران آروپاده آرتق
نسوانک نه قیمتی اوله بیلیر ؟

آروپا قادی نلرینک حال و وضعیت بزمکیلردن زیاده شایان غبطه
اولوب اولماق بحثنی (مادام دولارو مار دیروس) ک سوزی ایله اکل
ایده جکم ، بوتی ده جناب بک افندی (اوراق ایام) اسمنی ویردیکی
مجموعه سنک (صلحیون و نسا یون) سر لوحه لی مقاله سنده کندیبی
درج و نقل ایدیور ، و قائله سنی : « بوکون فرانسه نک الک بیوک
شاعره سی . دیه توصیف ایدیور :

« قادی نلر گزه سویله ییکز ، سعادت لرینک قدرینی بیلینلر . . قبال یا شاهمه

مجبوریتلری اونلری اویله اضطرارلردن محفوظ طوقارکه ... آه، شو اوموزمده
هیچقره رق آغلامش مجبه لرمک عددینی بیلسه لر ... قولاقلمده اویله غیج
ودخراش شکایات نسوان مودوغدرکه ... اوت ، پر انوار وازهار بر بالویه
کیره بیلمک شبهه سز شایان طلب بر مساعده کی کورونور. فقط سودیو زوجی
ایله اورایه داخل اولان قادینک قلبنی کیرن قیصقانجلی نه وئلم بیلاندر ، یونی
تصور ایده بیلمیسکز ؟ بالو ، تیاترو ، بتون محافل ملاقات زوجهنه فارشی
لاقید اولمایان ارکک ، یاخود قوجه سنی سون قادین ایچون (سنت اوفیس) ک
بر دارالتعدبی ، بر جهنمدر. آ کلابورمیسکز ؟ یونلری زوجهلرکزه ، همشیره
لریکزه ایجه آ کلاتیکز . »

« قادینلرک ترقیسی هر شیدن اول ، ارککلرک ترقیسی ایچوندم
اساس وموقوف علیهدر ، چونکه ایکی عضوندن بریسی مفلوج اولان
بر ملت ایلری کیده من ، و آنحق قادینلری ایله برلکده ، مجتمعا و مختلطاً
ترقی ایده بیلیر . » طرزنده بک جوق دفعه در میان ایدیلمن بر دعوی
واردر. فقط بری برندن براز فرق تعیر ایله تکرار اولنان بوسوزلرده
بوتلبلرده دائماً براز اهام یاخود بر پارچه قاریشیق بوئور. هپ بونلر ،
مقصدی آچقیدن ویالککزجه سویله مکک حسارت ایده میهرک یاردیمچی
کله لرک حمایه سی آئنده ترویجه لزوم کورمکدن ایلری کلیر . ترقی
نسوان ، قادینلرک جاهل بر اقله مامسی ، تهذیب و تربیه لرینه اعتنا و نفیسی
معنالنجه تسلیم ایدرم که غایت محق و غایت مقدس بر مسئله در . بن ،
بومبختده بر از ایلری یورومش ، ودهادوغروسوی براز آچیق قونوشمش
اولدیغ ایچون بوندن تولد ایتمسی احتمال داخلنده بولنان ظن و ذهابه
رغماً قادینلرک علم ومعرفت صاحبی اولملرینه قطعاً معارض دکلم ! هله ،
افراد ملتی منتظم بر ترقی یولنه سوق ایچون لازم اولان تقسیم اعمال
اقتضاسنجه بر جوق صنعتلری ، علی الخصوص قادینلرک خصوصیت
فطریه لری ایله متناسب اولان ایجه صنعتلری اونلرک حصه اشتغاله

تخصیص ایتلیدر. عائله نك مصارف معیشتی او موزلرنده اولان ار ككك
بوكنی تخفیف ایده جك تداییراداره یه توسل ایتك واجب اولدیغنی، زیب
وزینندن وسائر دن، مقداری معلوم قازانچینك مساعد و متحمل اولیه جفی
شیلری آله رق عائله نك آرزولرینی تطمین ایده مدیكندن دولایی هر كون
ار ككی معاتب طوتمقله آد مجعزك بیهوده تكایف مالایطاق آلتنه ازیلمسندن
باشقه بر فائده حاصل اولیه جفی نظر دفته آلمق قادینلر مزایچون بیوك بر ترقی
مرحله سیدر. بو كی نكلیفلر ك ماهیتی، بوزغروش پاره ایله ایکی بوزغروشلق
مال ساتین آله مدیغنی مؤاخذه ایتك كی منطقسز رشئ اوله جفی، استانبولك
پك چوق خانملری تقدیر ایتمز. حال بو كه بو بر علم و جهل مسئله سی ده
دكلدر. چونكه بونی، امی ار كككلر له، زوجنك سینه اشتراك ایدن
آناطولی قادینلری پك اعلا تقدیر ایدر لر. حیاته تکامل درس لرینك
تعلیات ابتدائیه سیندن اولمق اوزره شو، واردن یوقدن آكلامق
نقطه سنده، استانبولك و ظاهر آ مرقی قادینلری اناطولینك او قادینلرندن
چوق كریده در لر. استانبولك اك منور و تجدد پرور نسوانندن معدود
اولان مفیده فریده خانمده انقریه نقل مکان ایتدكدن صوكره كرك
بونقطه یه و كرك قادینلر ك اك طوغر و وضعیتی واك معقول سعادت نه نی
ایجاب ایتدیكنه دقت ایتش اوله جملر كه (آسوسیا نه پرس) مخبرینه
بروجه آتی افادته بولنشلر درر. محض حقیقت بولدیغمز و محیطه
مماشات طرزنده تلقی ایتكی قائمك حیثیته و باخصوص بر اوروپالی مخبر له
قونوشدینی صره ده کی وضعیته یاقیشدیر امدایغمز بو فكر لری نسوانلر
ایچون بردستور هدایت اولمق اوزره قید ایدیورز، بو بحثه داثرچین
سوزلریمزدن بر خیلینك تأییداتی ده بویانانده مندرج بوله جقسكز :

[۱] « حرمك ساكن حياتى قادينك طبيعى و حيات اجتماعيك ضرورتى ايله توافق ايتمكده در . بن شيمدى به قدر آمريكا و آوروپا قادينلريك استفاده ايتمكده اولدقلرى استقلالى قيصقانوردم ، فقط شمدى كورويورم و آكلابورم كه روس قادينك اسرافاتى ، آوستريا قادينك حساسيت مفرطسى ، اسكليز قادينك لاقيديسى و آمريقالى قادينك غرابت احوالى فارسيسنده حرم قادينى دها على اوصاف و مزاييه مالكدر . اجنيلر نظرندة قادين حقوقى : توالت ايچون چيلغينجه صرفيات ياتمق ، كچ ازدواج ايتمك ، و چوجق توليد ايتمك ديمكدر . اجنبى قادينلرى مودا مغازه لرى ، تياترولر و رومانلر ايچون ياشارلر ، بشريتك بيوك استحصال قوتنك اونلره كندى كنديلرينه استحصالدن عاجز اولدقلرى بهوده رطاقم سوسلر اعماله حصر ايديلسندن بو قادينلر مسئولدرلر . ارككلر بو قادينلر ك عاداتا كوله سيدر ، و بوكا سز ، (غرب مدنيتى) نامنى و يريورسكيز . بزه ، تورك قادينلرينه كلنجه بزه عصرى قادين حقوقى استحصال ايتمى قفامزه يرلشدير دك و بو مجادله ده مزيات طبيعىه مزدن بر قسمنى فدا ايتدك ؛ بزه مخرب ، مسرف و بى لزوم در مخلوق حالته كلدك . شيمدى آرتق بو خطايه بر نهايت ويرمه نك تام زمانيدر . مىللى حركت ، قادينلق عالمنده ده انعكاسات توليد ايتدى . بوندن سوكره خط حركتمز آرتق تعين ايتمشدر . اساساً چوقدن برى قادينك موقعى كندى اوى اولديغنه و اونى اوندن محافظه ايچون اك كوزل چاره نك حرم حياتى بولنديغنه قانمز . حرم حياتى ، قادينه دها و واسع بر حريت تأمين ايدر و اونى سوء استعماله سوق ايتمز . بز خالص او قادينلرى يز . آرز چوق هممز عيىي ششكلده البسه و بچه

[۱] شوصورت مترجه عيتاً بياص صباح غزته سنده مندر جدر .

طاشبورز؛ بومودایه قربان اولمازمده مانع اولیور . ایشته بز تورک
قادینلرینک حریتی بویله آکلایبورز .

بوسوزلره برایکی جمله ده بن علاوه ایده حکم: بز تورک لری و مسلمانلری
اک زیاده مملکت مزه و وطن مزه ربط ایدن شی، عائله حیات مزه عائداولان دینی
و عنعنوی نظر ز مخصوصدر . ایشته ایچمزده بو طرز حیاته ، یعنی حرم حیاته
مقدساتندن بری نظریله باقمق درجه سنده مربوط اولانلر درکه اک حساس
بردامارله مملکتلرینه مربوط بولونورلر . چونکه بو کیلر ، ممکن دکل ،
عائله لریله دیار اجنبیه ده یاشایمازلر . باب عالی وقعه سنی تعقیب ایدن دور
اغترابده بر آره لق یازسی فلانی دولاشدقن صوکره آراناولق مرکز
حکومتی اولان دراجه کلشدم . دراجک تنهاجه برسوقاغنده ایملک دفعه
تصادف ایتمک چارشافلی بر اسلام قادینی بکاوطنمی خاطر لاریق اغلامق
ایچون ایچمه ضبط ایده مدیکم بر هیجان حصوله کتیرمشدی . بزه
مخصوص اولان عائله حیاتندن قلباً اوزاقلاشانلر روحزه تماس ایدن
بو حسیاتی تقدیر ایده مزلر . اونلر ایچون ، صرف ایده جک پاره لری
اولدقن صوکره هر یرده هوا خوشدر . الله کورمه سین ، وطنی
فلا کتورده نه اولورسه بزم کیلره اولور . بز شیمدی ، مملکت مزه بز
اک زیاده ربط ایدن عنعنات مزک احسانی حقنده کی خان تشبثلرک غلبه سیله ،
خارجده اولدینی کبی داخل مملکتده ده یاشایماز برحاله کیلکدن
قورقورز .

ارککلرک مجالس و محافلنده باخصوص کوزل قادینلرک بولونمی
انظار و افکاره کشایش و ریجی برشی اولدینی کبی کندیلرینی اونلره
بکندیره جک فضائل و مزایا اکتسابنه سوق ایده رک دائمی برمسابقه
حالده بولندیراجغنی ؛ و طرز تلبسنده ، اوضاعنده ، محاوره سنده ،

آدابہ رعایتندہ دقت و اہتمامہ آلیشدیرہ جفی سویلینلردہ واردر . حال
 بوکہ مختلط مجالس و محافلہ ارککک کندینہ چکی دوزن و یرمی
 قادینلرک کوزینہ خوش کورونمک ایچون اولدیغی ، وقادین طرفی دہ
 ارککلرہ قارشئ عینی وضعیتندہ بولوندیغی حالده بو قارشیلقلی خوش
 کورونملر نہ ایچون اولاجفی شایان تحلیلدر . بو اعتبار ایله ، او کبی
 مجالس و محافل ایچون تأمین اولنان آدابک بیله مضاد آداب بر عاقبتی
 احضارہ وسیلہ اولمسدن قورقولور . بوسایہ دہ علم و معرفت نامنہ فعالیت
 تأمین ایتمک ملاحظہ سی ایسہ ، علمی علم ایچون ایستہ مک اساسندن
 انحراف ایله قادین ارکک مناسبتی کورولکہ مکدن استفادہ طریقتہ
 دوشمکدرکہ ینہ بودہ آرووپادن کلن مرض نسوانی بہ منتهی اولور .
 • صور مجموعہ لرک برندہ ، ایٹالیانلرلہ بزم کچن طرابلس غرب محاربه سنہ
 عاندبرلوحہ کورمشدم : محل حربہ سوق اولونمق اوزرہ ناپولی ریختیمنہ
 طوپلانمش اولان عسکرلرہ مملکتک الک کوزل قادینلری ، قیزلری بوسہ لر
 اتحاف ایده رک اولنری وظیفہ وطنیہ لرینہ تشویق ایدیورلردی . لکن ،
 ارککلرہ ، حق استفادہ لری اولمایان قادینلردن ، یعنی دیکرک ناموسندن
 مکافات کوسترہ رک ، اولنری علم کبی ، جہاد کبی علوی یوللرہ سوق
 ایتمک ، ایشتہ بونی منطق اسلامی رد ایدر . نتہ کیم براسلام شاعری
 [ابن سناء الملک] شویله دیمشدر :

ولوکان ادراک الہدی بتذال

رأیت الہدی ان لامیل الی الہدی

اوت ، مسلما لفقده : (ان الملائکة لتضع اجنحتها لطلب العالم رضاء
 بما یصنع) حدیث شریفی مدلولتجہ طابہ علومہ ملکک رک قانادی بیله
 فرش پا اولور ، لکن عصمت نسوانیہ پامال ایدیله مز ، ہرہانکی برمنفعت
 مقابلندہ ناموس اسلام ایله اوینائیلماز .

قادیئرك ار كككرله سربستى اختلاطى سايه سنده تأمين ايديله بيله جك
استفاده لرك اك شايان تسليم اولان قسمى مادي استفاده لردر . مثلا
ردكان آچارسكز ، ايجريسنه ، كنج و كوزل بر قادين قورسكز ..
دكانك ، كوزله داغيتديغى هديه ايتهاج ايله مشتريلى چوغالير . بش
اون سنه مقدم استانبولك كوپرى باشنده بويله بر شرتجى وشهزاده
باشنده بر قاج دانه نشانجى دكانلى آچيلمشدى ، على الاصول قوللىرى
بشمه عريان بر حالده بولنان قيز ، بارداغى و ياتوفنكي دولديروب و يريور ،
مشتريلردن ده برى برينه نوبت كلمه يوردى .

دوبر بجهده بولديغ صروده كوستنجه نك اسلام كويلريندن برينك ده
بودر لو تجارتك دها مدهش بر مثالنه جلوه گاه اولديغى ايشتم : كويه ،
بروم ، يارى قهوه ، يارى ميخانه طرزنده بر دكان آچمش و ايجه
كوستريشلى اولان قازينسى دستكاه باشنه كچيرمش .. بتون كوى خلقى ،
تارلالرينى ، چيفلرينى ، چوقلرينى بودكانده ايجمشله ، نتيجهده كوى
سوتش ، ميخانه جى ده غايت پارلاق بر زنكين اولمش .. مسلمان نام
ونشانندن خالى قالان مذكور قريه يى ده ، كوستنجه يه نقل مكان ايدن
ميلور ميخانه جى يى ده بكا كوسترديلر .

اوروپاده قاديئير واسطه سايه تأمين ايديلن منافع ، سياسيات ،
علمرينه قدر كيرمشدر . فى الواقع مسلمانلر ، غير مسلمانلر بوكي
منابع استفاده لردن ، حسب الديانه محرومدرلر .. بوكاضرردى به جكسه كز
مسلمانلر بويوزدن ، منسويسته ضررى دوقونه بيله چكنى تسليم
ايدرم .. ذاتا ، ناموس و حياء انسانى بر چوق استفاده لردن كبرى
بر ايتير .

« تعدد زوجات »

« اسلامیتك ايلك ظهورنده زوجهرلك تعددی حقنده کی جواز ، مهم واجتاعی برغایه بی احتوا ایدییوردی . اسلامك نفوسی تکثر ایتسین دی به زوجهرلك تکثری ده تجویز اولئیوردی . اسلامیتك ايلك منشائی اولان عالم بداتنده حیات ومعیشت پك محدود وبسیطایدی . برکوملك و بربرچه ايلك ، بو برقادینك ايلك مهم احتیاجلری تأمین ایدردی . سوکره اوآتشین چوللرده قوه باهیئتك فضله لی بوجوازده برنك خصوصی ومحل اولدوغنی ده اعلایدر . اوزمان معیشتك ساده لکی بر ارکك ایچین بر قاچ قادینی اعاشه ايتك امکائی تسهیل ايله برابر تعدد زوجات ایچین دین اسلام بنه برچوق شرطلر وضع ایتشدرد . بو شرطلره رعایت ايتكسزین ازدواج ناصل حرام اولماز ؟ انسانلر تکامل ايتدکجه احتیاجلری چوغالبور . بر ارکك کندی سمعی ايله کندی احتیاجلری تماماً ایفا ایدمه منکن ایکی ، اوچ درت قادینی ناصل اعاشه ایدمیلیر ؟ زنکینلر مستثنادر . عادت کی ، حمل کی عنذرلر صیباق اقلیملرده برنك زوجیه مالک اولان ارککک ایچین محذوری اولمیلیر . دینله بیلیرکه طبعاً قادینه دهه فضله متایل اولان ارکک بوبله ضروری مانلر قارشینده نفسنی ضبط ایدمه میرکه فساده میل ایدر . فی الواقع حدذاتنده بو بر محذوردرد . لکن صوفی حملهکنلرده بنبه سی طبیعتك تأثیرینه شدتله مقاومت ایتدیکی ایچین شهوانتی صیباق اقلیملرده کیر درجه ننده اولمایان ارککک دردر قادینی تزوج ایتلمرنده قادینلر ایچین داهه بیوک بر محذور تصور اولنه مازمی ؟ بر قید شرعی ايله مربوط اولدوغنی احتراصنی تسکینده عاجز اولدیغنی کورن وحس ایدن قادین دخی - طبق صیباق اقلیملرده معذرت سببيله احتراصنی تسکین ایدمه مین ارکک کی - فساده میل ایتزمی ؟ ارککده حاکم اولان نفسانیت قادینده حاکم دکلی ؟ »

« اولادین اسلامك احکامی ، منشائی عربستان اولمقله برابر بر دین خصوصی ، بر دین محلی یعنی مساده عربستانه خاص بر دین دکلدر . ثانیاً تعدد زوجاتك عربستان وعربستانه مشابه اقلیملرده تجویزندن مأمول اولان فائده اخلاقیه حاصل اولمقله اولدوغنی کی ینه اوراده برنك قادینه مالکیتدن تولد ایدمه جک محذور ، صوفی و یا معتدل اقلیملرده تعدد زوجاتدن تولد ایدمه جک محذوره نسه هیچدره رابعاً مدنیت ترقی ايتدکجه احتیاجلر چوغاله جنق واحتیاجات تزاید ايتدکجه انسانك

فعالیتی آرتاجق و سوسی و عملک تریایدله انسانک کړک عضلی و کړک دماغی داهل چوق چالیشماسیله عقل و ذکاسنک تکاملی نتیجهسنده بهیمی احتراصاتی ندریحاً تناقص ایده جکدر . وایشته بواعتبار ایله حقیقی صورتده ترفی ایده جک صیجاق اقلیملرده - او تعدد وزوجاتی ایجاب ایستیرن سبب - یاقین بر آئیده کنیدی . کندینه زوال پذیر اوله جقدر .

« برار ککک تمامی حیاته ، ینه تمامی حیاتی تشریک و اساس عائله نك ایکی رکنندن برینی باشلی باشنه تشکیل ایدن قادینک زوجنه قارشی برچوق وظائف اولدوغی کبی برچوق ده حقوقی وارددر . بو حقوق وظائف ، عائله نكلی پایدار قبله حق صورتده موازنتده اولمالیدر . قادین ، ارککک ایسته دیکی شکلده قوللانمیله جکی ، ایسته دیکی زمان دفع ایده جکی بر مخلوق دکلدر . شریعت اسلامییه قادینک وظیفه لرینی تعیین ایستدیکی کبی اوکا بر طاقم حقوق دخی بخش ایش ، ارککک غرورینی قهرق ایچین « بخش » تعبیرینی قالدیر یورم ، خار ، عائله اساسنک برکینی اولان قادین ، شرعاً و بذاته ، حقوقه مالکدر . شریعتک ، قانون اجتماعینک ، عقل و محاکمه نك تحت ضماننده اولان بو حقوقی تصریح ایتلی ، و قادینه دبعلی که سنکده استیفا ایده جک حقوقک وار . »

« نظام عالمک بقاسنی اداره و بونی ده انسانک بقاسنه و بقایده تناسل و تولده منوط قیلان و انسانک داربنده سعادتتی کافل بر قانون وضع ایدن جناب حقک اداره سنه کوره آرتق بو عصرده ازدواجی سالم برقاعده آنته آلمالی ، ارککک و قادینک عائله موازنتتی تأمین ایده جک موقعلرینی تأمین ایتلیدر . برنک زوجیه مالک اولان آورو بالبرک چوغی غیر مشروع صورتده متعدد زوجیه لرله مالکدر . تعدد زوجاتده مهم برضایه اجتماعیه نك مندیج اولدوغنی ادعا یه ده حقمز وار . واک مهم نقطه شودر : تعدد زوجات ایچین دینده اساسلی شرطلر وار ، بو شرطلری بحق تبیین و اعلان و آنحق ضروری حاللرده زوجیه لرك تعددینی تجویز و عکسی تقدیرده شری منع ایتلیدر . » (۲۲۵ - ۲۲۹)

تعدد زوجات ، آوروپا مدینتک ، مسلمانلق حقتده لسان تعییندن دوشور مدیکی مسائلک باشلیجه لرندن برینی تشکیل ایدر . حتی بو مسئله دن دولایی ، هر مسلمانک مطلقاً متعدد زوجیه لرلی اولور ظن و تلقیسسیله ، اهل اسلامک ، آمریکا اسکله لرندن ایچری یه قبولی تصعیبات .

مخصوصه به تابع طو توملشد. ظاهر، آمریقالیر، آوروپا دباسدن بردانک دیدیکی کچی، مسلمانلرک درده قدر، و کندیلرینی دهسا مدنی عد ایدن غیر بیلرکده ایسته دیکی قدر قادین استفراس ایده بیله چکی طرزنده کی حقیقتدن تعافل ایدورلر.

حقیقت حاله کئنجه مسلمانلقده تعدد زوجات، هاشم بکک اخطاری وجهه شرائط مهمه به متوققدر، و شرائط تحقق ایتدکن صوکره بونده تصور اولنان محذوره مقابل، محافظه عفت و تکثیر نفوس کی عظیم و محقق فائده لروارد، و تعدد زوجاتی فحش و سفاهته تلافی ایتدکه کی محذوره، کندیسنگ محذورینه نسبت قبول ایتیه چک صورتده مهمدر. اودر جهده کی محررک، بو سفاهت مسئله سنی اعتراف ایدرکن: «واقعا بو بر محذورد،» دیمسی غیر کافی بر اهتمام اثری عد اولنه بیلیر. فی الحقیقه تعدد زوجات مسئله سنی مناقشه ایدنلر بونک، قادین حسیاتی اوزرنده کی ناخوش تأثیرندن عبارت اولان محذوری ایله مقابله کی فحش محذوری آرسنده کی مقایسه سی، نام بر دقت وجدیته باعق مجوریتده درلر. تعدد زوجاتک ترویجی ایله ترکنده کی ضررلر، بو صورتله، لاقفل تعارض و تساقط ایتدکن صوکره، ترویجنده کی تزید نفوس فائده سی، معارضدن آزاده وصافی بر حاله قالیر.

تعدد زوجاتک تکثیر نسل و نصیه خادم اولسی، یعنی متعدد قادینک، بر قادیندن فضله چوجوق دوغورمسی بک طبیعی بر شی و عادتاً واحده متعددک فرقی درجه سنده بداهت منطقیه و قطعیت ریاضیه یی حائز ایکن، ادیب کزین جناب شهاب الدین بک افندی، کچنلرده، مسئله نک، همده اک ناقابل اعتراض اولان شو جهتتی، مطبوعاتک ستون مناقشه سنده معلق طو تمغه چالیشمش، و قانونلری

تعدد زوجانه مساعد اولدینی حالدہ نفوسی تکائف ایده بین و بلکه بالعکس تناقص ایدن مملکتلردن بحث ایدرک تکثیر نفوسه خدمت اعتباریله ، ایستاتستیکلرک شهادتی تعدد زوجات علیهنده اولدینی سویله مشدر. اوزمان، منطقاً تعدد زوجات ایله تزیاید نفوس آره سنده کی مناسبت، کثرت تناسل ایله تزیاید نفوس آره سنده کی مناسبت درجه سنده واضح و بدیهی اولدیغندن بویله بر بداهت منطقیه حضورنده مخالف ایستاتستیک شهادتی شایان استماع اوله میه جفی، و مبحوث عنه مملکتلرده کی تناقص نفوسک باشقه سبیلره مستند اولسی لازم کله حکمی اخطار ایتمکلمک اوزرینه مباحثه، منطق و ایستاتستیک مسابقه سی شکلنه افراغ اولدینی کبی تجربیه و مشهوده مستند اولان ایستاتستیکه قارشی نظری بر ماهیتده قالان منطقک و منطقه مر بوطینی محافظه ایدن مدرسه ذهنیتک ادعا افلاسنه رفق قالمشدی .

حال بوکه مسئلهده منطقه مشهودی رقیب و معارض طوتموقده ینه منطق اکسیکلکندن نشئت ایدیوردی. چونکه ایستاتستیک، بر مملکتده تعدد زوجاتی ده ، تناقص نفوسی ده عینی زمانده کوستره بیلیر ، فقط تناقص نفوسک تعدد زوجاتدن نشئت ایتدیکنی کوستره مز ، تناقصک منشائی ، او مملکتلرده اکسیک اولمایان یوقسولقی ، نظافتسزلیک ، خسته لقی ، تداویسزلیک ، آسایشسزلیک کبی باشقه سبیلر اوله بیلیر، و بو احتمالر باقی اولدقجه ، کورولن تناقص نفوسک تعدد زوجانه عطفی منطق ، قطعیتله قبول ایده مز ، ایستاتستیکک یا کلیش تطبیق شکلنده تالی ایدر . ایشته مسئلهده منطقه مقابل مشهوده ، یعنی ایستاتستیکه استاد ایلدیکی ادعا اولتموقده ایسه ده اصل محل مناقشه اولان جهت ، یعنی تناقص نفوسک تعدد زوجاتدن نشآت ایتمش بولنسی

مشهوداتند دکلدر ، بو نقطه یه شهود تعلق ایتمز ، مشهود اولان ،
تمدد زوجات ایله تناقض نفوسک کندیلیدر ، آره لرندمه
وجودی ادعا اولان مناسبت وملازمه ایسه قطعاً مشهودات خارچندمه
قالیر ، بالکیز رقلمر اوزرنده حاکم اولان ایستاتستیک شهورسز آلی ،
تسبب وتلازم کبی نقطه لره مداخله ایده منز .

دیمک که بو مسئله ، بر ایستاتستیک مسئله سی دکلده ینه منطق
مسئله سی ایدی ، مرجع حلی ده ینه منطق واسطه سیله تعیین اولنق اقتضا
ایدرکن نه چاره که بر کره منطک اهمالی التزام اولمشدی [۱] . شوراسی ده

[۱] مناظر لریمک ، سوزلرده منطق قوتنه شاهد اولمری ، صوکرده بو
منطق چورومکه قالمیشمالری مناظره ساحه سنده برانقلاب عد اولنه حق درجه ده
مهمدر . شمده قدر ، هیچ بر کیسه مناظره ده منطق خصمنه ویرمز ،
ویرمه که مجبور اولدقندن ضوکرده مباحثه دوام ایده مزدی . خصم لریمک نظرندمه
دلیلریمی نقض ایتمک منطق نقضه متوقف کورولسی بزم ایچون کانیدر . سوز-
لریمک عین منطق عد اولنق درجه سنده حائر اهمیت اولسی ولکن منطق اهمیتی
اولماسی کبی بیوک بر اعتراف ایله بیوک بر ادعا وادینه دوشن مناظر لریمک
شیمدی یه قدر هیچ بر مباحثه ده مثلی سبق ایتمن مشکلات ایچنده قالدقلمی
بک کوزل تقدیر اولنور . باشلانان یولده دوام ایچون ، مشکلاتک بودرجه سنده
استخفاف ایتمک ، جناب شهاب الدین بک کبی سحر بیانیله فکر لری تسخیره قادر
ایسته ین هاشم ناهید بک وامثالی حقدنه بو استثناء فوق العاده جاری اوله ماز .
[کتابک مقدمه سنه درج ایدیلان بر هامشده بوکا دائر ایضاحات واردر .]

مناظر لریمک بزم سبوزلریمی بر اقوب منطقه هجوم ایتملی کنندی لریله
سلاحلرینی طاشه وورمق قدر فائده سز بر حرکت اولدیغی کبی اورناده منطقه
خصم اولقی ایجاب ایده جک بر سببده اولمادیغی جهتله حقه سز درده . چونکه
بزم ، انشاء مناظره ده علم منطق دستور لردنن بر شی ذکر ایتمدیکم بو قدر ،
آدیتمک منطق بیله چیقما سنده بویله بر غلط تاقی واقع اولدیغی حس ایتمکده ایم .

غریبدرکه او مباحثه اثنا-سندہ آرز چوق صدد خارجی اولهرق تواتر
بنہسفی بالطہ لامعہ چالیشان [۱] جناب بک افندی ، ایستاتستیک ،

حال بوکہ بن ، کتابلرده کی منطقدن دکل ، انسالرک قوۃ محاکمہسنہ مودوع
اولان منطقی فطریدن استفادہ اییدیورم ، اوقدر . . . و بو خصوصده کی سر
موقیتم ، مدافعهسنی التزام ایتدیکم دعوالرک حقی اولماسندهدر ، منحصرأ حقی
دعوالری درعهده ایدن محامی ایسه دائما قازانه جفندن امین اوله بیلیر ، و بونده
دیگر طرف ایچون ، نه منطقه ونهده طالعه کوسمکی ایجاب ایدہ جک هیچ
بر فوق العادهک یوقدر . ایشک ایچنده بویله حق و حقیقت قوتنه استنادم
اولماسه جناب کبی برداهے بلاغته باشه جیقابیلیریم ، بیلیمین معرفتی بنده ظن
اید . . . حقی عانأ سویله مک ابتلاسی بو حقیقتی ده ایضاحه سائق اولدی ، بی محابا
خلقه سویله تمز حقائق سویلهرم !

آنحقی ، بر کون کلبرده منطقی کبی ، حق و حقیقت ده طرفه اولورسه
اوزمان ، یالکزن نفس الامردن قوت آلان ، و بویوک ادیلریمز کبی نفس
ناطقه سندن قوت آلامایان قلمه صوصوق دوشر .

[۱] حال بوکہ تواتر بنہسندہ شاهدلرک یوکسک بر عهده قدر تعددی
بیلہ کافی کورویلهرک ، کذب اوزرینه اتقاقی غیر منصور اولان بر جم غفیر
قیدی ایله بونلک وثوق تحت تأمینہ آلتمش اولدیفنبدن ، حا که قناعت کلدیکجه
نصاب تواتر تحقق ایتمش عد اولما به جفته نظرأ ادیب محترم ، بکنمدکاری تواتر
بنہلرنده ، اولسه اولسه قباحتی حا کک قناعت و تقدیرینه عطف ایدہ بیلیرلر ،
قناعت حصولی شرطیله تحت ضمانه آلتمش اولان تواتر بنہسفی اساسنه عطف
ایدہ منزلر .

جناب بک افندی ، تواترک اسباب علمدن عیدنی تنقید ایدنلرک برنجیسی
دکلدرلر . فقط بوکبی ذوات ، تواترک نه دن عبارت اولدیغنه ای دقت ایدہ میورلر ،
بیوجک بر جم غفیرک اخباراتی بعض احوالده قطعیت افاده ایدہ مدیکته باقرق
تواترک علم قطعی حصوله کتیر مکده کفایت ایدہ میه چکنه ذاهب اولبورلر . حال بوکہ
اوکی اخبارات ، تواتر ماهیتنده اولدیغی حالده علم قطعی افاده ایدہ میور دکل ،
بلکہ هنوز حد تواترہ واصل اولمامش بولتیور دیکدر . تواترک تعریفنده کی
جم غفیر ، کذب اوزرینه اتفاقرینی عتقلک تجویز ایدہ میه چکی درجه ابله مقید

عملیه احصائیہ بی بالذات اجرا ایتمین انسانلر حقندہ علم شہودی حصولہ کثیرہ جک ماہیتی حائر اولمایوب مفادی ، تواترک افادہ ایدہ بیلہ جکی علم جنس ونوعندن اولقلہ برابر اونک دمہ مادونندہ قالان خبر واحدماہیتندہ بولندیفی تقدیر ایدہ میوردی . بو مباحثہ نیک آره مزده جریانندن یک آز صوکر ایدی کہ شویله برانکلیر ضرب نثلہ مطلع اولدم : دیالانجیلر واردر ، برده محترم یالانجیلر واردر ، بونلرک فوقندہ ایستایستیه جیلر واردر .

تعدد زوجاتک تکثیر نسلہ خدمتی مناقشہ دن قورنارمق ایچون فضلہ سوزہ لزوم اولمادیفی کبی نفوس اسلامک تزییده احتیاجی ، هاشم بکک افاداندن توهم اولنه بیلہ جکی وجهله مبادی اسلامده مسلم ایکن صوکر زمانلرده وبالخاصه عصریمزده بو احتیاج زائل اولمش دکلدرد . ینه محررک ادعا ایتمدیکی کبی ، ضیحاق اقلیملرده ارککک قوه باہیہ سی فضلہ

اولدقدن صوکره آرتق تواترک علم قطعی افادہ ایتمک خصوصندہ کی تأییداتی هیچ بر وقت کندیسندن آیریلار ، و (قضایا قیاساتہا مہا) حالندہ بولور . اوت ، برجم غفیرک کذب اوژرندہ اتفاقی نیم عقلم تجویز ایتمدیکی حالده سزکی ایدہ بیلیر ، او صورندہ بوکا استناد ایدن خبر بکا کوره متواتر اولور ، سزه کورہده غیر متواتر اولور . لکن بوتخلف ، تواترک حد ذاتندہ کی قیمتتی اخلال ایتمز . چونکہ بو حال ، حکمک دیگر اسباب موجبہ بندہده بولور ، مثلاً سزی بر نتیجہ علمیه یه ایصال ایچون کافی کلن بر دلیل عقلی ، نیم نظرمدہ حائر کفایت اولماز .

تواترک اسباب موجبہ علمدن عدی یک ضروریدر ، والا ، انسانلرک معلومات قطعیہ سی عدادندہ بولنان بر چوق شیلر اسباب موجبہ علمیه سی ضایع ایدر . مثلاً ، بغدادہ کیتہممش بولنانلر ، دنیا یوزندہ بویله بر بلکہ نیک موجود اولدی حقندہ کی علم قطعیلری تواتردن باشقه بر شیه استناد ایتمدیرہ بیلیرلری ؟ سویله سینلر ! بوقسه اولترده کی بو علم ، بلا سبب ، کندی کندینہ می حاصل اولمشدر ؟

اولقه برابر دیگر اقلیم کرده وبالخاصه، مدنیک ترقیسی سبيله انسانک .
عضلی و دماغی مشاعلی تراید ایدم رک بوکا مقابل هیمی فعالیتنهده نقصان
طاری اوله رق آرتق قادینلرله او قدر مشغول اولامیه جغنی سویله مث
ایسته دیکی یرلرده اراککلرک قادینلرله اشتغالی ، بدویت عالمنه نسبتله
بلکه آرمشدر ، اکیلمه مشدر . حتی دییه بیلیرم که بلاد مدنیهده قادین
حقوقک ، قادین موقمنک ترقیسنه اهمیت و یریلک صورتیه یوکسه ان
ولولهلی آرزولرک سائق ، اونلرک وجودندن استیفا اولان حظوظک
ترقی اهمیتندن عبارتدر .

رجال ایچون تعدد زوجاتی تجویز ایتدیکمز تقدیرده بوکا مقابل ،
قادینلرکده ازواج عدیده صاحبی اولق ایسته ملری احتمالیه حصوله
کله جک قیاس مساواتپرورانیه کلنجه اولا ، قادینلرک متعدد اولنسنده
تعدد زوجانک اک مهم غایه سی اوله رق قبول ایتدیکمز کثرت تناسل
فکر وملاحظه سنه جف القلم محل یوقدر . فطرت ، بونقطهده اراککله
دیشی آره سنده کی فرقی محافظه ایتدیکی ایچوندرکه برخروس سکنز
اون طاوونعی اداره ایدر ، فقط برطاووق سوروسی ایچنده ایکی خروس
اجتماع و امتزاج ایدم مز . حیوانانک هپسنده بو حال آزچوق موجوددر .
قویونلرینک تکثیر و ادامه نسلی ایله معیشتلرنی تأمینه چالیشان
انسانلرده سورولرینک ایچنده محدود قوچ بولندیرارق فضله سنی
استهلاک ایدرلر ، و دامیزلق اوله رق اک زیاده دیشی قویونلرک کثرتی
محافظه یه لزوم کورورلر .

صوکره قادین ایله اراکک آره سنده مساوات یوقدر . قادین یالکمز
جاذبه نسوانیه سبيله اراکک اوزرنده نافذ اوله بیلیر . دیگر جهندن ، بتوانه
قوة مادیه و مغنویه اعتباریله اراککک مادونسندهدر . قادینلرک هر دورده .

هر ملته زيب زينت. انهما كندند ده آكلاشييلير كه اونلر نه قدر محترم اولسه لر ، اشياء نفيسه كي باشقه لرينه عائد بر موجوديت تبعيه يي حازدر لر . شخصاً كوزل كورونمك آرزوسى هيچ بر شينه فدا ايده مه ين قادينلر ، كنديليريني ، نسبتله قوى وغالب موقعنده بولنان ار كك جنسنك ، و جنس رجال آره سنده ده غاليله تمايز ايدنلر ك حق امتياز و مكافآتى كي تلقى ايتمك دن فطره خالى قلامازلر .

بعض مملكتلرده كوزولن جريانلره توفيقاً ار ككلر ك حمايه سى آلتنده تا مين اولنان قادين حقوقى ، يعنى ار ككلر ك و يرمى ايله حاصل اولان صنعى مساواتلر ، قواى ماديه و مغنويه جه ايكي جنس آره سنده كي فطرى تفاوتى ازاله ايده من .

قادينلر ك بو عصر تر قیده ار ككلر له بوى اولچمك ايچون اسقار يين اوكله لرينه ، اوزر نده كوجلكه بورونه جك قدر بر ارتفاع غير طيبى و يرمك احتياجنده بولنلرى ، فطرتلرنده كي نقصانك ، كنديلرنجه بيله تقدير اولنديغنه اك آچيق بر دليل تشكيل ايتزمى ؟ حال بو كه مبارزه حيات يولنده كبرى قلاماق ايچون قوشار كن سنده له مك تهلكه سنه قارشى بيلم كه بو آياق لر نه قدر مقاومت ايده بيلير ؟

نسوانك قواى ماديه و مغنويه جه ار ككلر ك مادوننده بولندي يي نه قدر مناقشه ايديلسه يينه ثابت بر حقيقتدر . ار ككك دماغى قادينك كندن بيوك اولدي يي حاليه دماغك حجمى اوزر نده تطبيق ايديلن اولچولر له معيار حقيقيسى تعيين اولنمه حفتى ، معروف بر اديبه من [فاطمه عليه خانم افندى] بر قاچ سنه اول يكي مجموعه ده نشر ايتدكلرى بر مقاله ده درميان ايده رك نسوانك ؟ رجاله نسبتله شيميديكي سويده بولنمى ، وقتيله تشكيلات ابتدايه دوره لر نده خانه داخلنده كي ايشلر ك قادينلر

بوشاغل خارجیه نكده ار كككره آیریش اولسنه عطف ایشلر ،
وبالآخره ار كككره انه فضله قوت قایدیرمه سبب اولان شو تقسیم
اعماله قایدنرك موافقی خصوصنده شفتت مادرانه نك دخلی بولنش
اولدیغنی سویله مشلردی . بزجه ، كرك وظائفك بیان ایدیلدیكى صورتله
تقریقه نسوانك راضی اولسی و كرك بونی قبوله اولنری سوق ایدن
احوال روحیه نك كندیسی ، هپ مساواتلرلك اسباب طبعیه یه مستند
بر امر طبعی اولدیغنی گوستیرر . بناءً علیه ، ادبته مشار الیهانك
شو مدافعه سی یته دعواسنك علینه خدمت ایدر . آناطولی کویلرند
قایدنر خانه خارجنده بیله هان ار كككردن فضله چالیشیرلر ، فقط
یووضعیتده اولنری قوامیت و حاکمیت موقعنه چیقارماملدیر . دیمك
ایستهرم که قایدنر بشریتك بك فعال و بك نافع و محترم بر رکنیدر ،
انسانلرك بر نصفی تشکیل ایتدکدن باشقه ار كككردن هر فردینك
موجودیتنده نصف حصه سی بولنان قایدنره قارشی بوحق قبول
ایتمك هیچ بر کیمسه نك الندن کلز . آنجق جناب حقل قرآن
حکیمنده (قوامیت) تعمیری ایله رجاله تخصیص ایتدیكى فرق و امتیازده ،
هرایکی صنفی یاراتیرکن آیری خصائلرله ، آیری مظهریتلرله یاراتمش
اولسنك آتارندن اولق اوزه غیر قابل انکاردر . ایشته حرب عمومی ،
محاربه ایله مشغول ار كككردن قالان برچوق ایشلرك باشنه قایدنلری
یکردی ، و مطبوعاتك روایتنه نظراً بو ایشلری قایدنلرده بك گوزل
یابه ییلورلر . دیمك که شو صورتله ، شیمدی به قدر ار كككره النده بولنان
خارجی قوتلردن بر خیلسی قایدنلرك انه کچمش اولدی . فضله
اوله رق قایدنلر ، حرب عمومیدن ار كككردرجه سنده ضایعات و یرمیه رك
چیقیدیلر ، بویله ایکن اونار حرب ایتدکدن صوکرده ، اشغال

ایستدگری شو قوت موقعلربنی ، مثلاً ارکککک رک رأی خلافتده جبراً
محافظه ایده بیلیرلمی ؟ اونوتمایلم که محاربه دن یاری قیریش برصوتدم
عودت ای دن ارکککک رک ، کیدرکن الن دن براقیدنی ایسنه بدل
اوموزنده سلاخی واردر . « ارکککک رک ، قادینلره غوغامی ایده جک؟ »
دیہ جکسکز، ایمیہ جک اما قادینلرک مساواتی ده، هر هانکی برحاکیتدن
افراز اولنان مساواتلر و مشروطیتلر کبی ویریلز، آتیر بر حلاله بولونمق
لازم کلیر . خلاصه ، نه زمان ، قادینلر ، حرب و ضربه واریجه قدر
دنیاک اک بیوک ایشارنی ارکککک درجه سنده کورور ، و مجادلات
حیاته ارکککک قدر دایانیر ، و ارککککک درده چوجوقلری قادینلر قدر
ای بویوتور ، و حق قادینلر قدر سوهر و اولنلر قدر ای دوغورورسه
اوزمان ، دنیا یوزنده هر ایکی صنف ، مساوی موقع اشغال ایدر .
حیات صحنه سنده ارکککک حائر رجحان اولدینی شونککده یک
قولای آکلاشیلیر که دنیا به کلسنه انتظار اولنان نواز دک ، قیز اولدینی
تقدیرده مها سویملی اولسنه رعماً هم باباسی و همده آناسی ، یک مستقی
احوال دن ماعدا عمومیتله اوغلان اولسی آرزوسنی طاشیرلر .
بوده ارکککک حیانه بر متکک ، بر قوت و قادینک بر ضعف تشکیل ایتمسندن
باشقه بر شیشه قابل تفسیر دکلدر . [۱]

قادینلری زوجیت نقطه سنده ارکککککله مقایسه دن منع ای دن بر
جهت ده اولنرک تناسله اوعیه وظيفه سنی ایفا ایتملیردر . بناء علیہ
[۱] قادینلرک ، کرک بونقطه دن ، و کرک براز اول ایضاح ایستدکک زوجله
زیب و زینت ایتمسندن دولانی ارکککککله هم مرتبه اوله میه جفتی ، شو آیت کریمه
نه قدر معنادار بر طرزده افاده ایدر : (او من ینشأ فی الحلیة و هو فی الحصام غیر
مبین) آیت کریمه نک صوک فقره سی ، قادینلرک علوم رمازنده ارکککککله
مسابقه ایده بیلمسی جهتنه عائد اولان دعواری ده رد ایدر .

قادرین ارکک مناسبی و بومناسبتک نتیجه طبعیه سی ، قادرین طرفنده
بر اشغال انحصاری حصوله کتیرمک صورتیه تاثیرینی کوستردیکی حالده
ارککک بواشغال انحصاریدن آزاده قالیر . قادرینه کی قوه ایلادیه تک
لااقل برسه ظرفنده آنجق بر ارککه قارش حال فعالیتده بولنه بیلمه سینه
مقابل ارکک بو خصوصده کی فعالیتی نامحدود اولدیغندن ، برسه ایچنده
بر ارککک متعدد قادرینلردن ، قادرینلرک عددنجه اولادی اولور ،
فقط بر قادرینک ازواجی تکثر ایتمکله اولادی تکثر ایتمه چکی و بلکه
بوسبتون منقطع اوله چکی کی مدت مذکور طرفنده قادرینک
متعدد ارککلرله مناسبی حالده ، مناسباتک تعددینه رغماً رحمی اشغال
ایده جک اولان تک بر چوجو عک بیله نسبی اختلاطه معروضدر .
حالبوکه عینی زمانده متعدد قادرینلرله مناسبته بولنان بر ارککدن تولد
ایده جک چوجو قورک باباسی کی آنالریده قاریشقلغه محل قالمیه جق
صورتده بلیدر . دیمک که قادرین ارکک مناسبتده فطرتک اک زیاده
مقصودی اولان تناسل خصوصنده قادرینک وضعیتی متعدد ارککلردن
ابا ایدر بر حالده در ، واونلرک مدت معینه طرفنده بر ارککدن فضله سنک
اشفاله متحمل اولیه جق درجه ده محدود بر قوه ایلادیه مالک اولملرینه
مقابل ارککلرک قوه ایلادیه سی تماماً سربست و غیر محدود بر فطرتده
اولدیغندن ، بوقوه ایلادیه نقطه نظرندن بر ارکک عادتاً یوزلرجه
قادرینه معادلدر .

تعدد زوجات یعنی دولایسیله ، قادرین نفوسنک ، بر ارکک
حصه سینه بر قادریندن فضله اصابت ایتمکله مساعد اولوب اولماسی
مشله سی ده جناب بک اقدی ایله آره مزده موضوع مناقشه اولشدی .
قادرینلرک یا حد ذاتده نفوسی فضله اولدیغندن ویا محاربه لرک ارکک

تفوسنی آزالماسندن ویاخود ارککلردن بعضلرینک تأهله رغبت
کوسترمه مسندن ویاخودده اختیارینه مالک برقادینک معین و متاهل بر
ارککه رغبت کوسترمسندن ، حاصلی هر نه سیدنسه بر ارککه ایکنجی
زوجه اوله جق بر قادین و لنیورکه تعدد زوجات وقوعه کلیور . شاید
بر ارککه ، ازدواج ایچون بردن زیاده قادین بولنمازسه او زمان نه
تعدد زوجانه ونهده معارضلریمک بونی موقع انتقاد وضع ایتملرینه محل
قالماهی جنی کبی تعدد زوجاتی فحشه قارشی مدافعه ایتمکده اولدیغیم جهته
مسئله بی اوزاق وادیلره کوتورمک احتیاجی حس ایتمکسزین ، بن
قادینک فضاهسنی ، ناموسنی صانارق یاشایان قادینلرله اثبات ایدیورم .
بویله قادینلرک ، نفوس عمومیه مقایسه سنده فضله اولوب اولماسی جهتک
بیله صد دیمزه نظراً حکمی اولماق اوزره مجرد فضله حالنده هر محیطده
موجود اولدقلمری شهه دن آزاده در . ایشته بو قادینلرله مناسبنده
بولمقدن منع نفس ایده مهین ارککلر اولی ایسه لرده ، بکارسه لرده
بونلری آسینلر ، و بونلره ویره جکلری ناموس بدلی ، عائله نفقه سنی
اولسون دیورم ، معارضلم بوکا راضی اولمایورلر ، چونکه ارککلک ،
بو قادینلری دائماً ده کیشدیره بیله جک موقعده قالمسنی ایسته یورلر ،
و بوضورتیه ، معارضلرک اک زیاده تعدد زوجات مسئله سنده کی تحدیده
موافقت ایده مدکلری حقتنده کی قناعتم تأید ایدیور .

- آنف الذکر تکلیفی قبوله مانع اولمق اوزره : « بر ارککلک ،
کندیلمریله مناسبت غیر مشروعه ده بولندیفی قادینلر حقتنده کی نظری
باشقه اولور ، فراش ازدواجنه قبول ایده بیله جکی قادین حقتنده کی
نظری ده باشقه اولور ، هرایکی نوع قادین آره سنده موقع وسویه
اعتباریه بیوک فرق واردر . « دنیه بیلمسی احتمالنه کلنجه بر ارکک

نه قدر حيثيلى اولورسه اولسون ، كنديسيله مناسب غير مشروعه ده بولديغى قادينك سويه سنه اينمش اوله جفنى ، وحتى او قادينله ازدواجى ، بو طرزده كي مناسبى قدر شرف و حيثيته خلل كتيره ميه جگنى آكلاماق و تقدير ايتمه مك ، ناموس و حيثيت مفهومنه عائد تلقى خط الرينك اك بيو كيدر . اك دوغروسى ، بوكسك موقعلى بر قادينله غير مشروع مناسبده بولمق ، اك بسپايه بر قادينله مناسب مشروعه تاسيس ايلمكدن قات قات فنا و شيان تعيب بر ايشدر .

تعدد زوجات مسئله سى اوزرينه بنمله مناقشه ايدن اديب محترم جناب شهاب الدين بك افدى ، اسلاميتك تعدد زوجادن بگله ديكي منافع مهمه دن اولمق اوزره ، بونك ازاله فحشه مدار اوله جفنى حفته كي فكر و قاعته اعتراض ايدر كن : فحشك اقتصاد مسئله سى اولديغى و حرب عمومينك كتير ديكي غلام اسعار ايله مملكت مزده فحشك چو غالد يغنى سويابه مشلر ، بنده على الاكثر قادينلرده ضرورت و احتياج معيشت سوقيه فحشه تمايل حاصل اوله بيله جگنى تسليم ايدرك قادين و فحشك بو صورتله بر مسئله اقتصاديه تشكيل ايدجگنى ولكن اركك فحشك مضا د اقتصاد بر حالده بولديغى ذكر ايتمشم . شيمدى بو نقطه يى براز تدقيق ايدرسه ك كورورز كه قادينلر ، سوق ضرورتله عفتنى صاتمق و بونكه تعيش ايتمك مجبور يتنده قاليور . حال بو كه باركك ايجون ، اتمك پاره سنى تدارك ايتمك اوزره عفتنى صاتمق چاره سنه تشبث ايتمى يعنى ، بك نادر استتالردن قطع نظرله ارككك ، على الاطلاق بر قادين كي فحش و سفاهتله پاره قازانه بيلمى وارد اولماد قدن باشقه بله كه بو و ايدده كنديسى اوسته لك پاره صرف ايتمك مجبور يتنده در . ديمك كه بهاليلق قادين عفته ده بر تاثير يابه بيلير ، اركك كك كنده دكل ..

بوده قادیانلرک ارککلرله مساوی اوله میه جغنی و عرض و طلب اعتباریله
مطلوب موقعنده بولند قلیرنی کوستیر . قادین ، ارکک مناسباننده
وسطی اوله رق ارکک قادیندن استفاده و اغتام ایدیور فرض اولنمی
و بلکه بکر ، نیب ، حامل ، ام ولد کی قادیانلرده کی درجات متفاوته
اعتباریله ، بومناسبتلرک ؛ قادیانلرده اسکیمکه بکزر بر ایز بر اققدن
خالق قالمادیغه نظراً ارککلرک ربخه قارشی اولنلرک خسارینه پادی اولمی
حسیله بومناسبتلرده یینه وسطی اوله رق مصرف ارککه عاند اولور .
بعض ملتلرده جاری اولان دراخوما اصولی ده مصرف ارککه عاندی
قضیه سنی نقض ایتمز ، بلکه اوقضیه طبعیه بی تعدیل و تلافی ایله ارککه
عاند اولان یوکی تخفیفه لزوم کورولدیکنه دلالت ایدر .

جناب بك افندیك ، تعدد زوجات مباحه سنده در میان ایتدیكمز
فحشی اقتصاد مسئله سنه ارجاع ایتسندن انتقالاً نظر دقته وضع ایتدیكمز
شونقطه لر ، قادین ارکک فرقك ایجه مهم جهتلرنی تنور ایده چك
ماهیتد در . وبتون بوتشر محاندن صوکره دی یه بیلیرزکه ایشه قادین
ارکک آره سنده کی تفاوت ، طرفینک حسیات شهوانیه سنده ویاخود
حسیات شهوانیه سنندن منبعث اولان اراده لرنده بیله جاریدر . چونکه ،
قادین ارکک مناسباننده همان عمومیتله حرکت و تعقیب ارکک طرفندن
واقع اولور ، قادین ، اولسه اولسه ممانعت ایتمز ، غایه مافی الباب لسان
حالیله ، ویاخود دها ایلری کیده رك دی یه لم که لسان قالیهار کیکی دعوت
ایدر . قادیانلرک صوکره دور لرده فضله آچیلماسی ده ، حرمت کندی
طرف لرنده اولمادیغندن ، حرکت کندی طرفنده اولان ارککی تشویق
ایچوندر . قادین نه قدر خلیع العذار اولسه یینه ارککه قارشی مطلوب
موقعنده کورونمکدن واز کچمز ، اک آشاغیسی قادیانلی سرمایه تجارت

یابار، برعمو مخانه ده او طورر، فقط بومتاعه اوسته پاره ویره رک طاب اولان و عمو مخانه یه قدر کیدن ار ککدر . دنیاک هیچ بر طرفنده ، مشتریلری قادینلردن و سرمایه لری ار کککدرن عبارت بر عمو مخانه کوستریله بیلمیری ؟ دیگ که قادین ، ار ککه نسبتله هر حالده برازدها مستغنی وضعیته بولنور . بو استغنا ایسه اولنرک یا نقصان احتیاجندن ، و یا خود بو خصوصده کی حسلرینی ار کککدرن فضله ضبطه مقتدر اولمزلندن نشأت ایدر . وسطی اوله رق دنما اعلان عشق ایدن ده اککدر .

قادینک فطرتی ، ار ککه نسبتله بو نقطه لرده صبر و متانت ده ا مساعد اولدینی کی قادین وارک رقابتلرنده ار کککدرک قادینلردن براز فضله ودا کارلق بکله مکه آریجه حقلری ده واردر . بو حق اولنره ، کندیلرینک حییات بوللرنده دها آغیر و تهلیکلی وظائف یوکنمش اولملری بخش ایدر . باقیکنز ، ایشته قادینلرک ار کککدره نسبتله آزاده قالدق لری آغیر وظیفه لردن بری جهاددر . بو کون الک مترقی صابیلان ملنرک قادینلری بیه مکلفیت عسکریه آتنه کیرمه مشلردر . حرب عمومی ایچنده المانارک ضرورت موقعه لری ایجابیله قادینلرینی بعضاً اردوده غیر مسلح بر حالده استخدام ایتدک لری واقع اولمش ایسه ده قادینلر ، هیچ بر زمان ، سلاح انداز اوله رق جههلرک آتشی ایچنده استخدام ایدیله مشدر . دیگ که محاربه لری بالکنز ، ارکک قانیله تفدی ایدیور ، ایجابی حالنده بر ملکیت ار کککدرینک جانلردن فدیة نجات ویریور . بو بویوک فداکارلغه مقابل قادینلردن ده ، تعدد زوجات کی نفوس بشر اوزرینه حربک آچدینی شو جریحه نقصانی قاپاته جق اولان بر واسطه مک تکلیف و تطبیقنه قارشی ایقاع مشکلات ایتیه جک قدر بر خدا کارلق بکنه بیلمیر ، ار کککدر میدان حربدن دوغمه دک لری ، دوغمه مک

وظیفه سیله مکلف اولدقلری کبی قادینلرده ، حرب قارشیلغی اولان شویله بروظیفه نی اھمال اتمه ملی ، نفسلرینه قارشئ بو قدر بر مجاہدہ مشروعہ یه کپرئشه بیلملیدر لر . شو وظیفه لر دن ، ارککلرک حصه سنه عائد اولان نوعی ، مانوس اولدغی ایچون دھا قولای ، وقادینلرک حصه سنه دوشن نوعی زمانمزده متروک اولدغی ایچون دھا کوجیدر ؟

ارککلرک جهادی ایله قادینلرک مجاہدہ نفسی ، طبعی ، بزم بوراده یابدیغمز کبی شو حدیث شریفده یئکدی کیریله قارشلاشدیر یئشدره .
(ان الله كتب الفیرة علی النساء والجهاد علی الرجال فمن صبرمهن ایماناً واحداً باباً کان لها مثل اجر شهید) اخرجه الطبرانی عن ابن مسعود باسناد لا بأس به [الجامع الصغیر]

ترجمه سی : (جناب حق قیصقانجلی قادینلره و جهادی ارککلرک فرض و تحمیل ایتدی . هانکی بر قادین ، امر الاهی یه ایمان و انقیاد سابقه سیله وظیفه سنده صبر و متانت کوستیرسه رتبه شهادتی احراز ایدن مجاهد قدر ثوابه نائل اولور .)

(احتساب) غرض و عوضدن خالی اوله رق رضاء باری حسابنه یاپیلان ایشلرده استعمال اولتور . حانک کسری ایله (حسبی) تعبیری ده بوندندر . تعبیر مذکور ، اکثر یا باد هوا معناسی ده خاطره کتیر بر سه دم حسبی حرکت ایدن آدم ، لکنه ک حق اشتقاقه نظراً ایشنی صاعغلام حساب اوزرینه یوروتمش و منفعتی دھا اپی کوزه تمش اولور .

قیصقانجلیک قادینلره تحمیلدن ، قیصقانجلیق حسنی تحریک ابده جنک احواله معروض اولدقلری حالده تحمله مکلف طوتومالری مقصود اوله رق ، رأی قاصرانه بجه بونکله تعدد زوجانه اشارت بیورلشدر . قیصقانجلیق ارککلرکده واردره ، فقط اونلر قیصقانجلیق موجب احواله

معروض دکلردر . حال بوکه قادین ، هم قیصقاناجق ، همده بوکا
 قاتلانه جقدر . وایشته بویوک فدا کارلقدرکه ارککلرک جهادینه مقابل
 ومعادل طوتولشدر . تعدد زوجاتک جهاد مقابلی اولسی شونقطه
 نظردنده بک زیاده معقول ومناسبدر که تعدد زوجات ، نفوسک
 تزیادینه و حرب ایسه تناقصه بادی اولور . هم اویله بر تناقص که
 تاثیرینی الک زیاده نفوس ذکور اوزرنده کوستره رک ، قادیلرک نسبتله
 فضله قالمسی ولاقل ارککلردن بهضلرینک حصه سنه بر قاچ دانه دوشمنسی
 مستلزمدر .

شونقطه یی ده عرض ایدیم که اون اون ایکی سنه مقدم (بیان الحق)
 مجموعه علمیه سنده (دین اسلامده هدف مناقشه اولان مسائل) عنوانیله
 یازدیغ مقاله نلک ، تعدد زوجانه عائد قسمنده ، بونک ارککلرده کی
 وظیفه جهاد قارشیلیمی کی تلقی اولنمنسی و بناءً علیه قادیلرجه نفسه
 کوچ کلسنک بوبابده محذور اوله رق در میان ایدیلیمه چکنی ، اسباب
 وحکمت معقولیتی میاننده شمدیکی کی ذکر ایتشدم که فقیر هنوز
 اوزمان ، متقدم حدیث شریفی ده کورمه مشدم . کرچه صوکره دن
 تصادف ایتدیکم او حدیث شریفه بومعنا یی نه بن ویربورم ، لکن
 ظن ایدرم که حدیثک الک مناسب توجیهی ده بودر ، والحمد لله علی التوفیق .
 تعدد زوجاتک منعی ، بزم ایچون بر لارمه ترقی صورتنده تکلیف
 ایدن ذوانک لسانندن ، حسب الظاهر احکام شرعیه منک تطمینی وادیسنده
 دائماً ایشیدیلن برسوز اولوق اوزره : بونک حقیقه شرعیته ، وجوبی
 متضمن بر امری اولمادیغنی ، وقرآن کریمک منطوقی ، ماذونیتدن عبارت
 اولدیغنی تکرار ایتک بر عادت مزمنه حاله کلشدر . ذکری کچن مناقشه
 قلمیه ده جناب بک افندی طرفندن ده بو عادتو تبعیت ابتلاسیله : « بر

«مسلمانان تعدد زوجات ایله مأمور دکلز ، بونده آنجق بر مآذونیت شرعیه من و اردر . بز ، او مآذونیت شرعیه دن استفاده ایتمه مک قرار ویرسه ک آثم اولما یز . » دنیلش ، و طرفدن ده : « بوسوز دوغوردر . لکن بوکا ؛ قبل شرعدن ویریلن او مآذونیتک ، حکمت اجتماعیه به منافی و غیر معقول اوله رق بحش ایدیلشمش اولدیغنی اعتقاد ایتکده مسلمانلقدمه بروظیفه مهمه اولدیغنی علاوه ایدیلیدر . بزم مقصدیمزده ایشته بو اعتقادی تثبیت و تأیید ایلکدن عبارتدر ، تعدد زوجات حقنده کی مآذونیت شرعیه دن استفاده به شتاب ایدنلریمز میداندن یوق ایکن ، و بویله بر مآذونیتدن استفاده ایله خانی مکلف طو تدیغیمزده واقع دکل ایکن بوبحیثه عائد نزاع و مناقشه احدائی ، اساس اعتباریله اعتقاد مذکورک مناقشه سی معناسنه تلقی ایتدی کمز ایچون بحیثه قاریشمق مجبوریتنده قالیورز . برده ، او مآذونیت شرعیه دن استفاده ایتمه مک قرارنده آثم اولما مقلغمز ، تعدد زوجات احتیاجنی تلافی ایتک اوزره بونک یرینه ، حقیقه بزنی آثم یا باجق باشقه استفاده یوللری آرامغه قالقیشما قله مشروطدر . » طرزنده جواب ویریلشدی .

• بو ایضاحات عاجزانه مدن صو کره بحیثه اشتراک ایدن ادیبه شهیر فاطمه علیه خاتم افندی ده ، ایضاحات جوابیه مه هیچ تماس ایتکم سزین ، پدر محترم لری وزیر تحریر جودت پاشا مرحوم دن ایشیتد ک لری وجهله : « امر دکل ، مساع ؛ » دیه رک اعتراض معتادی بر کره دها تکرار ایتشلردر . ایشته بنده دیورم که : اوت . . امر دکل . مساع ! فقط تعدد زوجاتی منعه قیام ایله مساعنی یساعه ناصل تحویل ایده بیایرسکز ؟ بناء علیه تعدد زوجاتک ، مجبوریت دکل ده مآذونیت حالنده بولمئسندن سوء تفهمه

دوشمه ملی و مأذونیتہ حرمت ایتک مجبوریتده بولندیغمزده دقت
ایدیلیدر . مسئلهی برازدها توضیحاً عرض ایدلم که :

مساع درجه سنده بولان تعددزوجانده ایکی دانه وجوب نقطه سی واردر ،
بری : زوجة واحده ایله تسکین نفس ایده میهرک حرامی ارتکابه میل
ایدنله مخصوص بروجوب عملی ، و دیگرکی : تعدد زوجات حقنده کی
مأذونیت شرعیه مسلمه ایجابجه بوکا قارشق ممنوعیت وضع ایدیلهمه چکنه
دائر وهر مؤمنه شامل بروجوب اعتقادی ! ایشته بوکی ، دوغرودن
دوغرو قواعد شرعیه مستند احکام اقتضاسنجه بر مسلمک ، تعدد
زوجات ایله عامل اولماسندن هیچ برشی لازم کلز، حتی شوراسنی ده
سویلم که : حرمک خاطرینه رعایه کندیسنه حصر حیات ایتکی
ترجیح ایدن زوج (من رقلامتی رقلالله) حدیث شریفی حکمنجه
تعدد زوجانندن صرف نظر ایتمکه مأجور بیله اولور . فقط بر زوج
ایله اکتفا ایده میهرک خارجدن احتیاجنی دفع ایدنلرک تعدد زوجات
ایله عامل اولماسی برکنه ، وعلی الاطلاق متأهل و غیر متأهل ، وحتی
قادین ، ارکک هر هانکی بر مسلمک تعدد زوجات حقنده نص قرآن
ایله ثابت اولان اذن شرعی قبول ایتهمسی ویا بکنهمسی برکفردر .
ناصل که ، شراب ایچمک بر حرام ایشله مکدن عبارت اولدیغی حالده ،
شرب خمیری مجرد تجویز ایتمکه ، انسان بر داملا شراب ایچمکسزین
بیله کفره کیرر ، یعنی شراب ایچمکدن دها بیوک ، دها ناقابل تلافی
برکنه ارتکاب ایتمش اولور . شونقطه لر ، اسکی مسلمانلر ایچون بر علم
حال مسئله سی ماهیتده ، واوردرجه بسیط حقیقتلر عدادنده بولندیغی
حالده ، شیمدی بونلری ، درین بر مسئله علمییه و دینییه کبی تشریح
وندقیقه مجبور اولدیغمدن دولانی اسفلر دو یویورم .

جناب بك افندی مباحثه نك صوك صفحه لرنده ، قرآن كريمك ،
تعدد زوجات حقنده ناطق اولديني مآذونيتي (فان ختم ان لاتعدلوا...)
نص جليلنه نظراً عدالتله تقيد ايتديكفي ، وباشقه بر آيت كريمه ده
(وان استطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم) بيوروله رق بوشرط
عدالتي يرينه كتيرمك غير قابل اولديغه اشارتله ، تعدد زوجات حقنده كي
مآذونيتك ، محاله تعلقي درجه سنده امكان تطيقي رفع ايديش اولديني
ايلري سورمشلردى . بواعتراضك جوابنده ده : بين النساء عدالتي محال
درجه سنده كوسترن آيت كريمه يه ، عدالت شرطيله تعدد زوجاته مفصلاً
مساغ ويرن آيت كريمه يي بهوده ولفو حاله كتيره جك صورتده معنى
ويريله ميه جكتي ، وكنديلرينك آكلاديني معنايه كوره ، مساغ آيتك
عبث اولمسى لزومندن باشقه ، عصر سعادتده بولنان ووحيدالزوجه
اولمايان بر چوق احجاب كرامدن ، بالذات جناب پيغمبره قدر اك بيوك
اسلام نمونه لرينك حال ووضعي ده خيال محال شكلي اكتساب ايديه جكتي
درميان ايتشدم .

تعدد زوجات بحئي حقنده سبق ايدن مناقشه يه متعلق سوزلريمه
بوراده نهايت ويره رك ، شيمدى مسئله نك حال حاضره كوره قابليت
اجتماعيه سنى تلخيص ايدلم :

ابتدا شونقطه يي تمهيد ايتك لازمدر كه بزم مدافعه ايتديكمز تعدد
زوجات ده ، زوجه لر آرمسنده عدالتله رعايت وبونلري انفق واطاشه يه
قدرت كبي قيود وشروط ايله مقيد اوله رق ، طبقى هاشم ناھيد بكك
۲۲۹ نجى صحيفه ده سويله ديكي كيدير . مناظرمك اونقطه ده كي افاداتي ،
حق وحققت نامنه واقع اولان اعترافاتى ايله ، مجددرلك موضوع
مناقشه اتخاذ ايتديكي بويجمله عائد اختلافى آره مزده اساسندن حل

وحسب ایده جک بر نقطه التصاق و ائتلاف تشکیل ایده بیلیر. هاشم بکک
مذکور صحیفه ده کی افاداتی شودر :

« بر تک زوجه یه مالک اولان آورو پالیرک چوغنی غیر مشروع
صورتده متعدد زوجه لره مالکدر. تعدد زوجه مده مهم بر فایه اجتماعیه تک
مندج اولدیغنی ادعا یده حقمز وار ، واک مهم نقطه شودر : تعدد
زوجات ایچین دینده اساسلی شرطلر وار ، بو شرطلری بحق تبیین
و اعلان ، و آنجق ضروری حاللرده زوجه لره تعددی تجویز و عکسی
تقدیرده شرعاً منع ایتملیر . »

ایشته بزده دیورز که دین اسلامک ، تعدد زوجات حقنده کی
نقطه نظری باشیجه تعفف و تناسل اساسلرینه مستنددر . شریعتمزک
بو قانونه قارشی بر فکر تقدیر و حرمت بسله مکدن امتناع ایدن آلا فرانغه
بکری عجزله کنندی فکر لرینک منبع اقتباسی اولان آورو پاده بو تعدد
فعلاً موجوددر . شو قدر وار که اونلر کیکی تعدد زوجات دکدر .
برده ، مسلمانلرک قانوننده حد اعظمی درتدر ، اونلر ککننده ایسه
درت یوزده و بلککه درت بیگکه قدر میدان آچیددر . حتی بو اعتبار ایله
تعدد عاهدار لرینک حسب الظاهر اعتراضلری استکثار سککنده اولمقله
برابر ، مسئله تک ایچ یوزینه نظراً اصل اونلرک جانی صقان شی ،
تحدیددر . دیمک که ارکسکک قادین ایله مناسبته عاند اولان شو بحث ،
ایکی شق بسیط آره سننده دوران ایدر : یا عدد محدود ایله مقید و مشروع
ازدواج ، یا خود سربست و غیر محدود سفاهت : برنجی شق قبول
ایتمینلر ، اونک مقامنه ایکنجی حیاتی اقامه ایده لم دیمک ایسته بورلر .
ایشته بتون محل نزاع بورا سیدر . مدعایمزک درجه اصابتی آکلامق
ایچون غایت کسیدر مه بر یول وارددر : وقتیلله بر اسلام مبعوثنه : « تعدد

زوجاتی ، بر قانون یا پامده منع ایدم لم . « دیدیرته جک درجه ده [۱] بو مسئله نك موقع مناقشه به وضعه مساعد بولنان تورکیاده بتون عموم مخانه لر قاپادیققله برابر عمومی و خصوصی فحشیات ، صورت قطعیه ده منع و تعقیبه معروض طوتولسه تعدد زوجاتک معارضلری در حال تحویل فکر ایدر لر ، و تعدد زوجات غیر طبیعی برشی اولدینی ایچون عادتا مسلمانلر آره سننده قالمش . . طرزنده کی محاکم لری زواله اوغرا ته جق صورتده مملکت مزده تعدد زوجات یکیدن رواج بولمغه باشلار .

تعدد زوجات غیر طبیعی اولدینی ایچون پایدار اوله مامش ده اونک یرینه ، طبیعی (!) اولان فحش قائم اولمش ، اوله می ؟ اوت ، بوکون بر چوق ارککلر بمز انکار ایدم میه جک بر حالده در لر که کوندن کونه نسیانه محکوم ایتدکلری تعدد زوجاتک بوشلغنی سفاهتله تلافی ایدیور لر ، بو عادت مشروعه مزک نام ونشاتی بو سبتون قالدیر مق ایسته یرک ، بوکا ، قادین ارکک آره سننده کی حائللری رفع ایدیجی بر سر بستنی نسوانده علاوه ایدرک تماماً آوروپالیره بکنزه مکک چالیشیور لر . حال بوکه تعدد زوجاتی قبول ایتمین وقادینلره حریت تامه بخش ایدن آوروپا مملکتلرنده ارککلرله قادینلر هر ج صراج مناسبات حالنده در . دین اسلام ایسه قادینلری ، تعدد زوجات قانونی ایله ارککلره توزیع ایتمش وامر توزیعده انتظامی محافظه یانی باشنه برده تستر وضع ایلمشدر . ایسته بویکی قانون محفوظ قالدیجه ارککلرک مناسبتده بولندینی قادینلر تعین ایتمش اوله جقدر .

[۱] آلتی یدی سنه اول ، مجلس مبعوثانده مغنیسا مبعوثی منصوره زاده سعید بک طرفدن تعدد زوجاتک منعی حقنده بر قانون تکلیف ایدیش ایدی .

تعدد زوجات مباحه سنده هب ارککلرک طرفنی دوشونیور کبی
اداره کلام ایتکده اولدیغی ظن ایدرک: « بوقانونده قادینلرک حقوقه
رعایت یوقدر. تعدد زوجات، ارککلک مناسبته بولنه بیله چکی
قادینلری تحدید ایتمش اولسه بیله، بر قادینک، هر حالده بر ارککه
انحصارینه قارشی، (تعدد زوجات) ک متضمن اولدیغی مساع تعددله
یک بارز بر صورتده اورتایه دیکیلن مساواتمزلی نه یاپالم؟ « دیه جک
اولورسه کز، بو نقطه حقنده یوقاریده بسط وتمهید ایدیلن مقایسه لی
جوابلریه علاوه بروجه آتی سوبله یه جک سوزلرم واردر:

(۱) یک ای، ارککلردن تعدد زوجات حق سلب ایدیلدیکی حالده
بونک یرینه چوقلرینک سفاقتی اقامه ایدد جکلری و بلیکه الحاله هذه
اقامه ایتدکلری حقنده کرک نیم و کرک سزک شبه من اولمادیغنه کوره،
سزده، ارککلر ایچون امر واقع حالده قبول ایدیلن شو طرز حیاته
قارشی قادینلره نه کبی برحق بخش ایدرک تأمین مساوات ایلورسکیز؟
زوجلری و برادرلری کبی یاشامق حقی می؟ اوت، اوت، صاقلاما ییکیز،
بوکون مملکت مزده یکی برداء لافرنج استعدادینک تظاهراتی مباحه سنده
قوباریلان حریت نسوان، انکشاف نسوان دعوالری هب بو حق
مقابلک استحصالنه معطوفدر، همده قادینلر حسابنه بو حقوقک متقابلاً
استحصالنده بیله ینه بالواسطه ارککلرک، یعنی دعوی وکیللرینک
کندیلرینک سفاقتنه خدمت مقصدی صاقلیدر.

(۲) تعدد زوجات، قادینلرک عددجه فضله اولمی فرضیه سنه
مستند اولق و بوتفاوت عددی، وظیفه حربک ارککلره عاند اولدیغنه
نظراً بر امر واقع حالده بولونق دولایسیله ذاتاً برارککه بردن فضله
قادین دوشه جکدر. شاید دوشمیه جک اولور ایسه تعدد زوجات،

ساحه تطيق بوله مايه رق كنديلك كندن زائل ومرتفع اولور، حفسزلق، مساواتسزلق اعتراضه ده محل قالماز. اوت، اركك فضله قادين بوله ماديني حاله بردانه سيله ا، اكتفا ايد جكددر. لکن فضله قادين بولديغي و كنديسيله مناسبته بولونمق آرزوسني يكه مدتي حاله صورت مشروعه ده مي مناسبته بولونسون، يوقسه صورت غير مشروعه ده مي؟ ايشته بتون اختلاف، بتون فرق ذهنيته بوراده در. بونك اوزرينه آرتق، هيچ برصورتله مناسبته بولونماسين ده نيله مز. چونكه بن ده اوزمان : بك ابي بولونماسين ديرم و بر ارككك، دائما فحشه صابمق مجبوريتنه دوشمه ركه ايكنه جيسني آلماسنه. موقه راضي اولماق صورتيله مساعده كارانه بر بازارلغه كيريشه رك تعدد زوجانك يري فحش ايله قاپاديلديغي ادماقني دهها واضح بر شككده موقع بجه وضع ايدر م. سز، اخلاق عموميه حقتنه بوقدر سوء ظن ايديله ملي طرزنده ملطف و ظاهر نواز سوزلرله بوجنه اشتراك ايتسه كز بيله وجدانكز ايمه جكددر. صوكره بن، نتيجة بجه بجه بدرجه يه قدر تعيننه مدار اولمق اوزره يوقاريدنه عرض ايتديكم وجهله عمومخانه لرك سديني و فحشيانك بك شدتلي تعقيباه تابع طوتولمقني تكليف ايدنه حك م. اويله لرله متأهل ارككلكر كيتمز لر. دي يه رك اولكي، جميله لي نقطه نظر يكزده اصرار ايدنه جك اولور ايسه كز غير متأهل ارككلكرك عفتشككنلكني مسامحه ايله تلقى ايتديككز ميدانه چيقار. حال بوكه بن، مباحنه مزي صاعلام تأمينانه ربط ايچون دين اسلامك، (محسن) و (غير محسن) تعبيرى آلتنده هرايكي صنفك عفتسزلكنه قارشى وضع ايتديكي و محسن قسمنده رجماً اعدامه قدر

چيقاردينى حد شرعيك تطيقي طلب ايدرم . سز اووقت «بويله شى اولورمى ؟» ديمكه باشلارسكز [۱].

نديمك ؟ اولمازمى ؟ بر مبعوث، تعدد زوجانك منى حقنده قانون تكليفى خاطرينه كتيرديكى حالده ديكر بر مبعوث، عمومحانه لرك سدينى وفحشيانك منع وازاله سى ايچون حدود شرعيهك تطيقي وياخود عين مقصده خادم اولق اوزره تعدد زوجانك ترويج واحيا سى حقنده بر قانون تكليفى خاطرينه كتيره مزى ؟ اوت، بنده تصديق ايدرم كه كتيره مزى ، يعنى مسكر اتدن بر شى تكليف ايدورمش كى تعيب و تعجى جالب اوله جفى بيلديكى ايچون خاطرينه كتيره مزى . اويله ايسه بايقكز كه مسلمانلق نه حاله گلشدر ! بو حاله كان مسلمانلرك عجا قورتولمغه حقى وارميدر ؟ وايش بوراده يه گلش ايكن بر وقتدن برى : بز بتون مشكلاتى اقتحام ايدرك ، هيچ بر فدا كارلقدن چكيمينه لرك ادام اولمكك چاره سته باقه جغز . طرزنده تكرار ايديلوب دوران تمنياه بر قيمت جديت ويره بيليرميسكز ؟ چونكه مسلمانلرك قورتولملى ، آدم اولملى

[۱] شوراسى ده تجدد پرورلر يرك حالنده تناقضلى بر غرايت عرض ايدوركه مسلمانلرك اساسى ، تصديق قليدن عبارت اولان عقيدة ذهنيه ايله تفسير ايدرك عملى ايماندن جزء عد ايمه ين علمائى شريعتنه اعتراض ايدوب دورر كن ايسته فحش حقنده اسلاميك الكههم بر مسئله عمليه سنى تشكيل ايدن ممنوعيت شرعيه ي تطيقي واجرا ده كنديلرى تردد كوستر لر . دين اسلامك ماهيت علميه سنى تعيين و تشخيص موقعنه عائد بيانات علمايه قارشى « مسلمانلى بك اوجوزلاشد بر مشر ، واجرا اتدن خالى قورو بر نظريه حاله كتيره مشر . » دى يرك عيلا يورد كز . شيمدى تطبيقات ساحه سنده ايچون نوقف ايد يورسكز ؟ عين ساحه ده تنفيذ كزه معروض اولان علماء طرفندن بيان اولونورق سزجه كلق كورولمىن او عقيدة ذهنيه ايسه ، فحشه قارشى دين اسلامك وضع ايتديكى احكامك لزوم اجراسى ده جامعدر .

مسلمان اوله رق قابل اوله بیلیر، و مسلمان اوله رق قور تولمیرینه کاتجه بونک احتمالی اولماقله برابر لزومی ده یوقدر .

تشریحات سالفدن آکلاشلمش اوله جنی وجهله، تعدد زوجات مسئلهسی مطالب یقینه دن معدود بر مسئله ریاضیه درجه سنده واضح و ناقابل اعتراض بر حقیقی احتوا ایندیکی حالده عصر حاضر مدنیتی بلاحا که تقلید ایدن فکر لک شکل استقامته باقکه که حالایونی عادتنا بر وحشت، و جدآ غیر معقول بر عادت کبی تاقی ایتمکدن واز - کچه منزله . مسئله یی بردها تلخیص ایده لم :

کرک انات تولداتنک حد ذاتنده کی کترتی و یاخود نفوس ذکوره محاربه لرله حصوله کلن نقصان کمیتی یوزندن فضله فالان نسوانی معین ارککلره ایکنجی زوجه می یابه جقسکز ، یوقسه یو ارککلره ده شامل اولوق اوزره غیر معین و غیر محدود افراد رجال آره سنده بر بازیمجه شهوتی یابه جقسکز ؟ و یاخود اوچنجه و صرف فرضی رشق اولوق اوزره بونلری الی الابد ارککدن محرومی براقه جقسکز ؟ حقوق نسوان مدعیلری ، قادینلرک یالکنز بر قسمی ، زوج بولمقده اوله داورانان قسمی حسابنه می چالیشیورلر ، یوقسه هیئت مجموععه سی حسابنه می ؟

تعدد زوجات بحثنده اک زیاده دوشونولنی شی ، برنجی زوجه یه حرمت و اونک خاطرینه رعایت مسئله سیدر . تعدد زوجاتک عفت عمومیه یی محافظه ده فائده سی مسلم اولسه بیله برنجی قادین یونی کندیسنه ناقابل تحمل بر ضربه تلقی ایده جکدرکه ارککده ، کیم بیلیر نه وقتدن بری برلکده یاشادینی زوجه سنه قارشی بونازک وانسانی نقطه یی دوشونمکه مجبوردر . ، شکننده دعوا کزی یوروتجه ک

اولورسه کز عفت وسفاخته عاڻد برطاقم حقیقتلرک اوزرینه پردۀ
تجاهل چکمیهرک بختک ایچنه برازدها انصاف و خلوص ایله کیرمش
اولورسکز، وتعدد زوجاتک تناسل وتعطفله مناسبی کبی سوز
کوتورمهین جهتلری دکلده الک نازک جهتی ایشته بوراسیدر . فقط
بوکا قارشی بن دیرم که :

ارکک ، ایلك حرمک خاطرینه حرمة اولمه سین . صوکره ،
بری طرفدن شهواتنده غلبه ایده مدیکی ایچون تعدد زوجاتی باشقه
شکلرده اجرا ایتسین . حرمه قیامدینی حالده کندی عفته قییسین ،
باشقه برقادینک عفته قییسین ، دها صوکره شو حالانک ارککلرده
تعممی اوزرینه اولرده کی قادینلرده ده حریت وسرستی یعنی مقابله
بالمثل حسیات واحتیاجاتی باش کوسترسین ، خاطرلرینه قیلامدینی حالده
اونلرکده عفتلرینه قیلمش اولسون . ظن ایدرسه شو حال ،
شو حیات دها برنجی قدمده ، یعنی هنوز ارککک عفتی بوزولدینی
درجهده ایکن بیله ، اوده کی قادین حفته تعدد زوجاتدن دها مدهش
بر ضربه در ، دها شرفسز بر معامله در .

خلاصه بو طرز حیاتده ارککک عفتی بوزولمق ضرری واردر :
بر ، مناسبده بولندینی قادینک عفتی بوزولمق ضرری واردر : ایکی ،
اولکی قادین ایچون ، عاڻه قارشی ناموسسز بر ارککک زوجهمی
اولمق ضرری واردر : اوچ ، بونک تأثیری ایله بالمقابله کندیسنک
عفتی بوزولمق ضرری : درت ، بویوزدن زوجک ضرری : بش ، زوجک
مناسبده بولندینی قادینک زوجی وارسه اونک ضرری : آلتی ،
زوجنک مناسب پیدایتدیکی ارککک حرمی وارسه اونک ضرری :
بدی ، بومناسبتلرده هدر اولان چوجوقلر : سکز ، تهلیکه ایله القا

اولنان عمنلر .: طقوز ، ساده بوصول ایکی ضررک دهشت ووخامتی
دنیاک حال حاضرینی بر باد ایتمک کافی کلسدر . اللهم حکمتنده کی
عظمتنه باقیکنز که اک فنا خسته لقلری مناسبات غیر مشروعه یه مساط
قیلمش . بومناسبتلرده هدر اولان چوققلری ده دوغمایانلرینه حمل
ایتمه بیکز ، شرع شریفک نظری بوخصوصده دهادیققدر : زنا یه قارش
وضع ایتمدیکی رحیمی ، بوندن حصوله کلسی ملحوظ اولان چوجو غک
نسبسنز براقیلمق صورتیله انسانلقده کی شرفی اعدام ایدیئش اولسنه
مقابل وضع ایتمسدر . بو اختلاطلردن آنان امراض ایسه اولاد
غیر مشروعه نك موت مغویسنه ضمیمه بالاخره اولاد مشروعه نی ده
ماده اولدی رر . تعدد زوجانده ، بوتون بوضر لرله مقابل یالکز ،
اوزرینه اولنیلمش اولمقدن عبارت اوله رق برنجی قادینک بر ضرری
وار . اوضررده ، اوزرینه مناسبت غیر مشروعه ده بولونش اولمق قدر آغیر
دکل ، هله حسی بر ضرر اولسه ده وجدانی بر ضرر دکل . چونکه منسوب
اولدینی دین اسلامک قانونه موافق . بوفدا کارلنی دین اسلام اولنلردن
بکلور . ارککلرک محاربانده کی وظائف فدا کاریلرینه مقابل نسوان
اسلامده بوفدا کارلقلری سایه سنده نسل یتیشدیرمه کچالیشهرق دوغان
چوجقلرک ذکور ی ایله حربک ضایعات نفوسنی تلافی ایده جکلر ،
انانی ده مشروع بر صورتده ارککلره تقسیم ایدیله رک وظیفه فدا کاری نی
ایفاده دوام اولنه جق . قادینلر ، ثمرات نافعیمی محقق اولان بویله مقدس
وملی بر تربیه فکریه آلتنده یتیشدیر یلسه بونک ، حس و نفسه کوچ
کیلکدن عبارت اولان محذوری ده تدریجاً زائل اولور . ذاتاً ، ادعا
ایدلیکی وجهله هر مشکلی اقتحام ایدرک نائل فوز و فلاح اولمغه عزم
ایتمش دکل یی ز ؟ ارککلره ، محاربانده جانکیزی فدا ایدیک ! دیمکده

تردد ایتمه یورز یا .. رجالدن بکله دیکمز شو فدا کارلنک متممی اولان
بر فدا کارلنی ده قادینلری میزدن بکله یه لم .. اونلری ده اخلاق عمومی یه، صحت
عمومی یه، نفوس عمومی یه نفی دو قونه حق بر وظیفه نك ایفاسی ایچون
تشویق و تشجیع ایدم .. زوجلرینک عموم بلوی حاله کن سفاهتلرینی
بیلوب ده بیلمه مز ایدن کک کی ذلیل بر اعتیاده نفسلرینی آلیشدره -
جقلرینه، بویه بر حس نخبیه آلیشدر سینلر .. و یا خود کندی عفتلرینی ده
محواتمک صورتیه آر ککله مقابله بالمشده بولنه جقلرینه، اونلرک ده عفتی
محافظه ایدرک، حرب میدانلرنده کوسترد کلری اعظمی فدا کارلقلرک
دین مقابله سنی اوده مکه چالیش سینلر . والسلام علی من اتبع الهدی

بر اعتذار و بر رجا

۲۰۷ نجی صحیفه ده مندرج بولنان (نعم العبد صهیب لولم یخف الله لم یغصه)
فقره سی حقنده (حدیث شریف) تعبیری قوللا مشدم . حال بوکه فقره مذ کوره نك،
حضرت عمره استاد ایدیلن کلماتدن اولدیغنی اثر عاجزانه مک ختام طبعنه دوغرو
آلوسی تفسیرنده کوردم . بوندن باشقه، آئیده کی خطا، صواب جدوللرینه
کوره اللرنده بولنان نسخه لری تصحیح ایتدکن صوکره مطالعه ایتلرینی قارئین
کرآمدن خاصه رجا ایدرم .

کتابک طبعندن سوکره نصادف ایدیلن ترتیب سهولرتی

صوب	خطا	سطر	صفیقه
وصحبه	صحبه	۱	۳
روسیه	روسیه	۲۸	۱۱
حقیقته	حقیقه	۱۶	۱۶
حقیقی	حقیق	۱۴	۲۴
ممکن	مکن	۱۹	۲۴
قرآنه	قرآن	۱۴	۳۴
ایدرك	ایدرك	۵	۳۸
ظهور	ظهور ظهور	۷	۴۱
شیمدیکی	شیدیکی	۷	۴۴
ایله	الله	۲۲	۵۲
الاحرة	الاحرة	۳	۵۴
نجات	تجارت	۱	۶۳
انسانلرك ،	انسانلرك	۲۲	۷۱
دیدیلر .	دیدیلره	۱۲	۷۳
سببا	سببا	۴	۷۳
نقطه ده	نقطه ده ده	۵	۷۹
سوکره ده	سوکره	۲۳	۷۹
ایقاظ	ایقاظ	۶	۸۲
خسیسه	خسیسه	۸	۱۰۱
بولندیم	بولندیم	۱۴	۱۰۱
مناسبته	مناسبته	۱۶	۱۰۳
نراحت	نراحت	۲۱	۱۱۱
قالدیرویورنجه	قالدیرویورنجه	۳	۱۱۲
بولنیمه حق	بولنیمه حق	۵	۱۱۲
اوشیدن	اوشیده	۲۲	۱۳۶
زکاهها	ذکاهها	۷	۱۳۷

صواب	خطا	سطر	صفحه
مزایده سنده کی	مزایده سنده	۱۶	۱۴۳
بیله	بیله	۲۶	۱۴۹
آره سنده	آره سنده ده	۲۴	۱۵۳
کبیره نك	کبیر نك	۱۴	۱۵۰
قصد	فصد	۱۳	۱۵۶
محسبون	محسون	۱۴	۱۶۴
و عملوا	و عملو	۶	۱۶۷
ابو بننه	ابو بننه	۱۹	۱۷۲
علیه سنی	عملیه سنی	۱۷	۱۸۰
بر آرز	آرز	۸	۲۰۶
فوقنده	فوقند.	۱۰	۲۰۶
موجودیتلر	موجودیت	۷	۲۲۹
اولامسی	اولامسی	۲۶	۲۳۳
عددی بی	عدیه بی	۱۷	۲۳۶
تجدد دن	تجدد دن	۷	۲۴۲
حالبوکه منور	منور	۱	۲۵۰
امراً	امراً	۱	۲۵۱
ترجیح	ترجیح	۲۰	۲۵۸
ایسه	ایشته	۱۴	۲۶۴
مجاو بیتندن	مجاو بیتندن	۱۴	۲۶۷
تشکیلاتی	تشکیلاتی ده	۱	۲۶۸
حاله	حسیاتنه	۲۲	۲۷۰
شو دفته	شودفته	۱۲	۲۸۱
آره سندن	آرسندن	۱۵	۲۹۶
حقیقه قتلرله	حقیقه قتلر	۱۶	۲۹۶
خیلو اتندن	خیلو اتندن	۲۴	۲۹۶
الیه نك	الیسه نك	۱۷	۳۰۲

صواب	خطا	سطر	صفحه
بنکه	بنکده	۱۲	۳۰۱
حظوظك	حظوظلك	۴	۳۰۳
اونلرده ،	اونلرده ، اونلرده	۱۱	۳۰۳
خالص	خالص	۲	۳۰۷
يوزينه	يوزينه	۱۳	۳۲۰
تمانعدن	تخالعدن	۲۲	۳۲۱
بولوق	بولوتق	۲	۳۲۷
ايديلديكي	ايلديكي	۲۲	۳۳۹
اوزرينه	اوزرينه	۱۶	۳۴۱
اركك	ارككك	۳	۳۴۷
ارككك	اركك	۵	۳۴۷
ارككدر	ارككدر	۷	۳۵۱

آرده مندرج وشايان دقت بعض موضوعلر :

	صفحہ
دينك زمانه كوره تعديل	۴
دينداراق محافظه كارلر ميدر ؟	۷
اخلاق دين ايله مي طوقالي ، علمي اساسلرله مي ؟	۱۴
دين هم صورت قطعيه ده لازم ، همده اساسلر ارله بيليرمي ؟	۱۵
كنجلك دعواسي	۲۳
مذاهب اسلاميه سلطنت غوغاسندن مي چيقدى ؟	۳۰
احاديث موضوعه	۳۵
احاديث شريفه يه اعتماد مسئله سي	۳۹
علم حديثه صرف اولنان همك اهميت وعظمتي	۴۰
قازانل موسى بيكيف افنديك علم كلامز حقنده كي سوء ظني	۴۳
احكام شرعيه نك كناه وثواب كي اخروي غايه لره بدل اجتماعي فائده لري نظر اعتباره آلنسه	۴۹
سي آئينك دوغرو معناسي	۶۵
توركلرده تصالب هر قينك تاثيري	۶۸
اوروپا معارفك سوء تمثيل	۷۶
مشروطيت و مطلقيت مقايسه سي	۷۸-۹۱
حكومت اسلاميه مطلق ميدر مشروط ميدر ؟	۸۱
مشروطيت اداره يه قابليت مسئله سي	۸۲
توركيه ده حریت وقانون اساسينك ايكي دفعه افلاسي	۸۸
عوامل انقراض مزدن عسكرلكوز	۹۱
مسلمانلرده اولوالامرہ اطاعت مسئله سي	۹۳
توكل ، قناعتكارلق ، قضا و قدره ايمان عقیده لرينك انحطاط اسلامه سبب اولديني حقنده كي ثابقه عائد تدقيقات	۹۴-۱۵۳

	صفحہ
توکل ایله قدره ایمان، انسانی مساعیدن آلیقوری؟	۹۸
مسلمانلری دنیا ایچون چالیشماغه تشویق ایتمین علماء اسلام حقننده کی سرزندلر	۱۰۱
اللهه اعتماد ایله اعتماد نفس مقایسه سی	۱۰۷
مسلمانلرده آزه قناعت مسئله سی	۱۱۴
قدره ایمان عقیده سنک ماهیت علمیه سی	۱۱۳-۱۱۶
جناب حنک وقوعات حقننده کی ازلی علم وتقدریری انسانلرک اختیار واراده سی سلب ایدرمی؟	۱۲۹
حضرت آدم وموسی علیهما السلام آره سننده قضاوقدر مناظره سی	۱۳۴-۱۳۹
جبر وقدر مسئله سننده شیخ اکبرک مسلکی	۱۴۶
عطیات شرقلیقده نمی نشئت ایدیور، ذهنیت دینیہ دغنی؟	۱۵۰
قدره تسلیم نفس ایدن عوام مسلمین ایله منورلریعزک حالی آره سننده مقایسه	۱۵۲
ایمانک ماهیتنده عمل داخل اولمادینی حقننده کی اهل سنت مذهبیک، ماهیت علمیه سی وانعطاط اسلامه بادی اولان اسباب مهمه دن اولوب اولمامسی اعتباریله تدقیق	۱۵۴-۱۹۱
معتقدک سینتی یاننه قالمق ودینسزک بتون حسانی هدر اواق طرزنده کی تلقینک ماهیتی	۱۶۳
ایمان ایتمکله عامل اولمامق آره سننده تناقض بولندیغنه دائرحسن بصری حضرتلریک برسوزی	۱۷۷
باشده کی شابقه نك قلبده کی ایمانه ضرری اولورمی؟	۱۷۸-۱۸۱
مؤمن مجرد ایمانی سایه سننده اعمال شرعیہ دن هر برینه عائد وظیفه سنک لاقول یاریسنی ایفا ایتمش اولور.	۱۸۳
اصلاحات دینیہ، اجتهاد	۱۹۲
قرآن کریمک تورکجه یه ترجمه سی وبونده کی مقصد	۱۹۵
خطبه لری تورکجه یایمق مسئله سی	۲۰۰
باب اجتهاد مسدودمیدر؟	۲۰۰
جناب حقه عشق ومحببتله می مربوط اولمی خوف وخشیتله می؟	۲۰۴

صحیفه	
امت محمدك، ظلمه ظالم ديمكدن چكیندیكى زمانه عأد حدیث شریف	۲۰۰
(نعم العبد صریب لولم یخف الله لم یعصه) فقره مأثورہ سی مخافه اللہك شرف و قیمتتى تنقیص ایدرمى؟	۲۰۷
مسلمانلردهكى الله قورقوى حسیاتى بكنمه مك فكرى. ورلریمزه نره دن ككشدر؟	۲۰۸
احمد مدحت افندینك نم جنانى استنقال ایتسى	۲۱۰
مدرسه تحصیل، مدرسه محصولالریك علمأ و سجدیه انحطاطى	۲۱۳
مكتب تحصیل و مكتب محصولالریك مملكته رابطه لرى قالماق	۲۱۹
اعتباريله نفوس عمومیدن طرح اولد جق عددلرحالنده بولماسى	
دین رابطه سیله ملیت رابطه سی آره سنده مقایسه	۲۲۴-۲۷۸
اثبات واجب	۲۲۶
اثبات آخرت طریقله اثبات واجب	۲۳۱
اثبات وحدانیت، برهان آنمك ایكى طرز تقریرى	۲۳۳
توفیق فكرت بكك «اینافق احتیاجى» سرلوحه لى منظومه سی	۲۳۷
اثبات وحدانیت ایچون باشقه بر بول	۲۳۸
اثبات نبوت	۲۳۹
یهودیلنكده و خیریسیتیانلنقده اولدینى كبی مسلمانلنقده تفریق رسل بوقدر	۲۴۰
موسى و عیسی علمه السلامك نبوتى قبول ایدوبده حضرت محمدك نبوتى قبول ایتماكدكه كى غرابت مؤسسه	۲۴۰-۲۴۷
انسان ملیتله افتخار ایددیلیرمى؟	۲۴۸
ملیتك افراد آره سنده موانست و اساند تأمیندن عبارت اولان ایكى مهم جهتی و انسانلر آره سنده كى ابتدائى مناسبتلرله فكرى مناسبتلرك مقایسه سی	۲۴۹
انسانك دینی اوغرنده اولدینى كبی ملیتى اوغرنده ده حیائى فدائیتسى قابل ایضاحیدر؟	۲۵۱
ملیت حسی بزده تقلید ایله حاصل اولشدر	۲۵۱.
ملیت فكرى اسلامیت فكرى ایله تعارض ایدرمى؟	۲۵۴
اسلام و خیریسیتیان آره سنده متقابلاً تحريك غیظ و خصومت	۲۶۲
ایلك مسلك سیاستسنگ محذور عظیعی	

مخبره

- ۲۷۶-۲۷۷ زده کی حرب و ضرب سیاستنک ماهیت اضلالیه سنه عائد تدقیقات
حسیات دینه نك حسیات ملیه به قیاس ایدله میه بك درجه ده کی
نراهق
- ۲۷۷ ملتجی اولق آرزوق خود کام اولقدر فقط دنجی اولق هر کس
ایچون اولقدر
- ۲۷۸-۲۳۵ عائله حیاتی ، تسیتر مسئله ی ، قادینک آلتورقه و آلافرانقه
وضعیت اجتماعیه یی
- ۲۸۰ خریستیانلقده کی کنهه چیقارمه اصولنه غبطه ایدنلر
- ۲۹۴ قادینک حافظه هفتی خصوصنده اییک حائللرک درجه مقاومتی
- ۳۰۰ ناموسک علمی اساسلرله وحا کیت نفس تأسیسیله محافظه سی
اصولی
- ۳۰۱ قادینلری آچیق ، صابیق کورمه ارک کلرینک نظرلری آلیشمش
اولان آروپاده عدم تسترک محذوری یوقیدر ؟
- ۳۲۵ آروپاده قادینلره ، حرمت کسوه سی آلتنده عارض اولان ابتدال
عشق وسودانک شرفده جاری اولان نفوذ حکمرانی سی آروپاده
قالماشدر
- ۳۳۳ حرم حیاته عائد عنعنه مزه مربوطیتی محافظه ایتمک ایسته ینلریمزک
وطننه مربوطیتی ده باشقه لرینک ککنه بکزه مز .
- ۳۳۴ قادینلرک سربستینه ترقب ایدن بعض فائده لر واردرکه سلیمانلق
اولری قبول ایده مز .
- ۳۳۶ تعدد زوجات
- ۳۳۸ تعدد زوجات تکثیر نفوسه خدمتی قابل مناقشه میدر ؟
- ۳۳۹ ایستاتستیقله منطق تعارض ایدری ؟
- ۳۴۰ بنله مناظره ایدن ذواتک منطقه هجوم لزوهنی حس ایتملی
- ۳۴۱ نواتر یینه سنک قوشی هر کس حقیله تقدیر ایده یبور
- ۳۴۳ رجالک تعدد زوجانه قارشی قادینلرده تعدد ازدواج طلبنده
بولنه ییلیرلری ، ونسوان ایله رجال آره سننده مساوات ادعای
دوغرو میدر ؟

ارککلره عاندتعدد زوجات حق جهاد وظیفه سنک قارشیلیقیدر .
مأذونیتدن عبارت اولان تعدد زوجانده نظر دفته آله حق
وجوب نقطه لریم واردر .

تعدد زوجات آوروپالیبردهده واردر، لکن اونلرکی غیرمشمروع
وغیر محدوددر

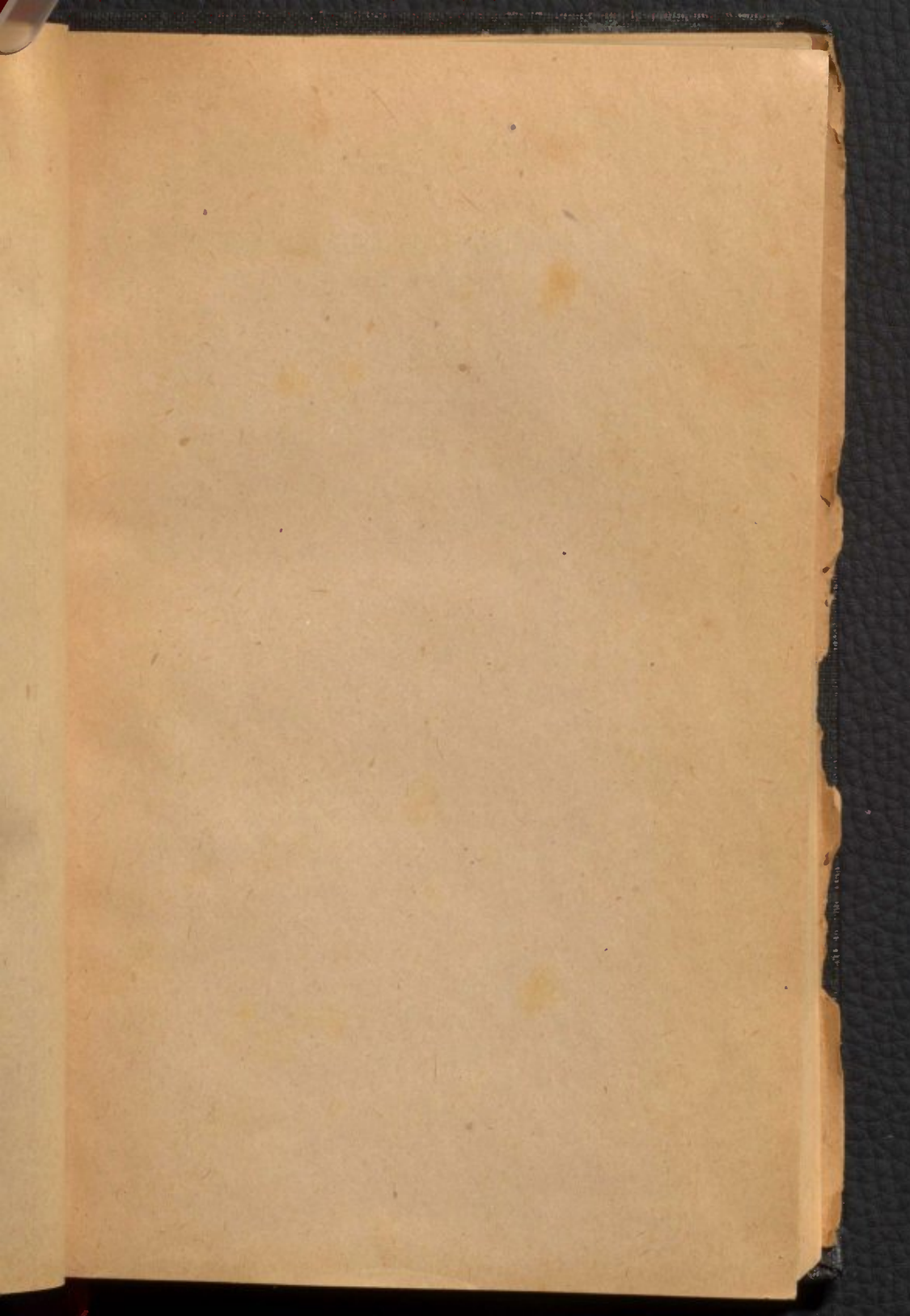
تعدد زوجانده ایلهک زوجهی رنجیده ایتمک محذورینه مقابل بونک
فحش ایله تلافیسی حالنده کی محاذیر

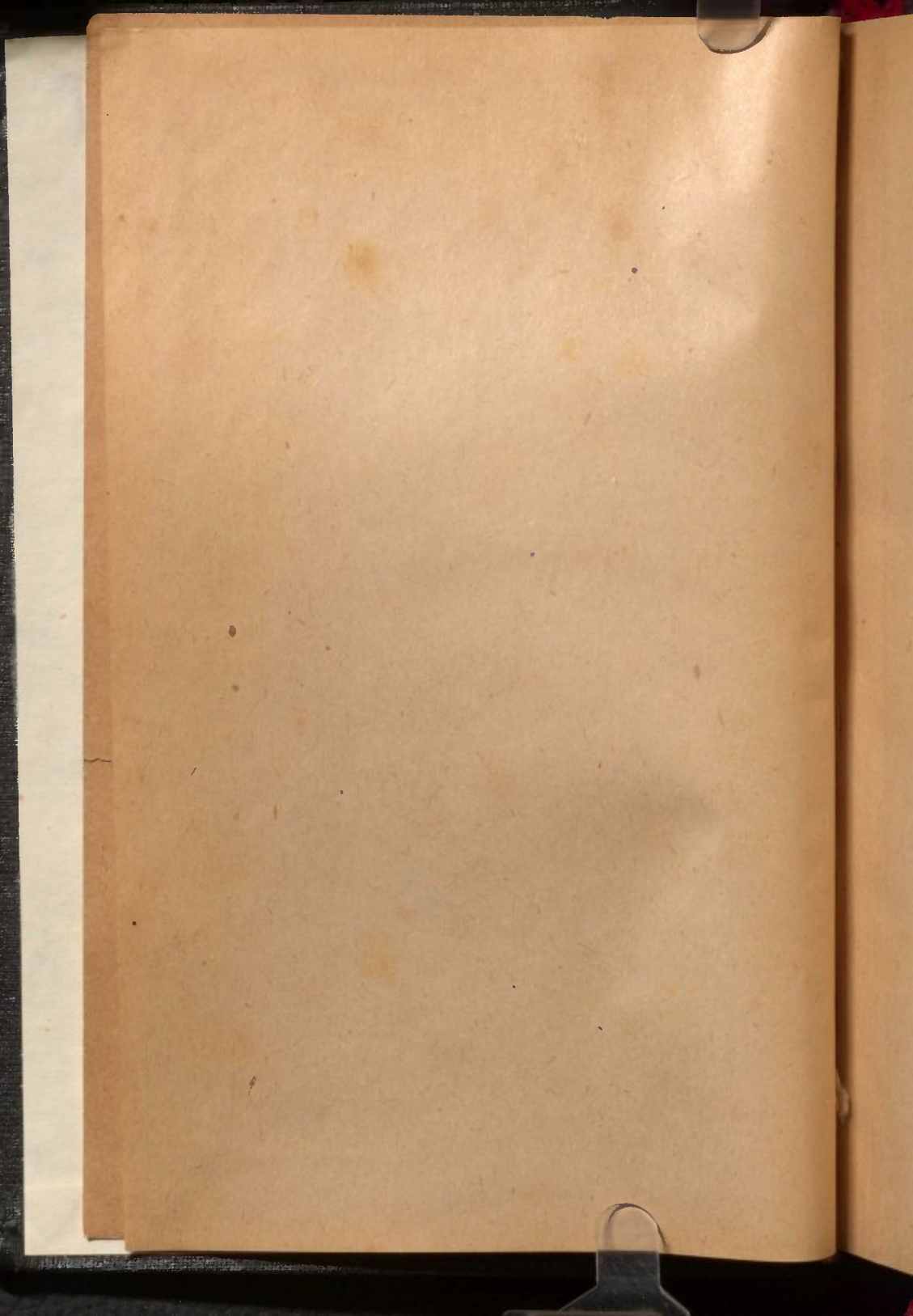
مجموعه

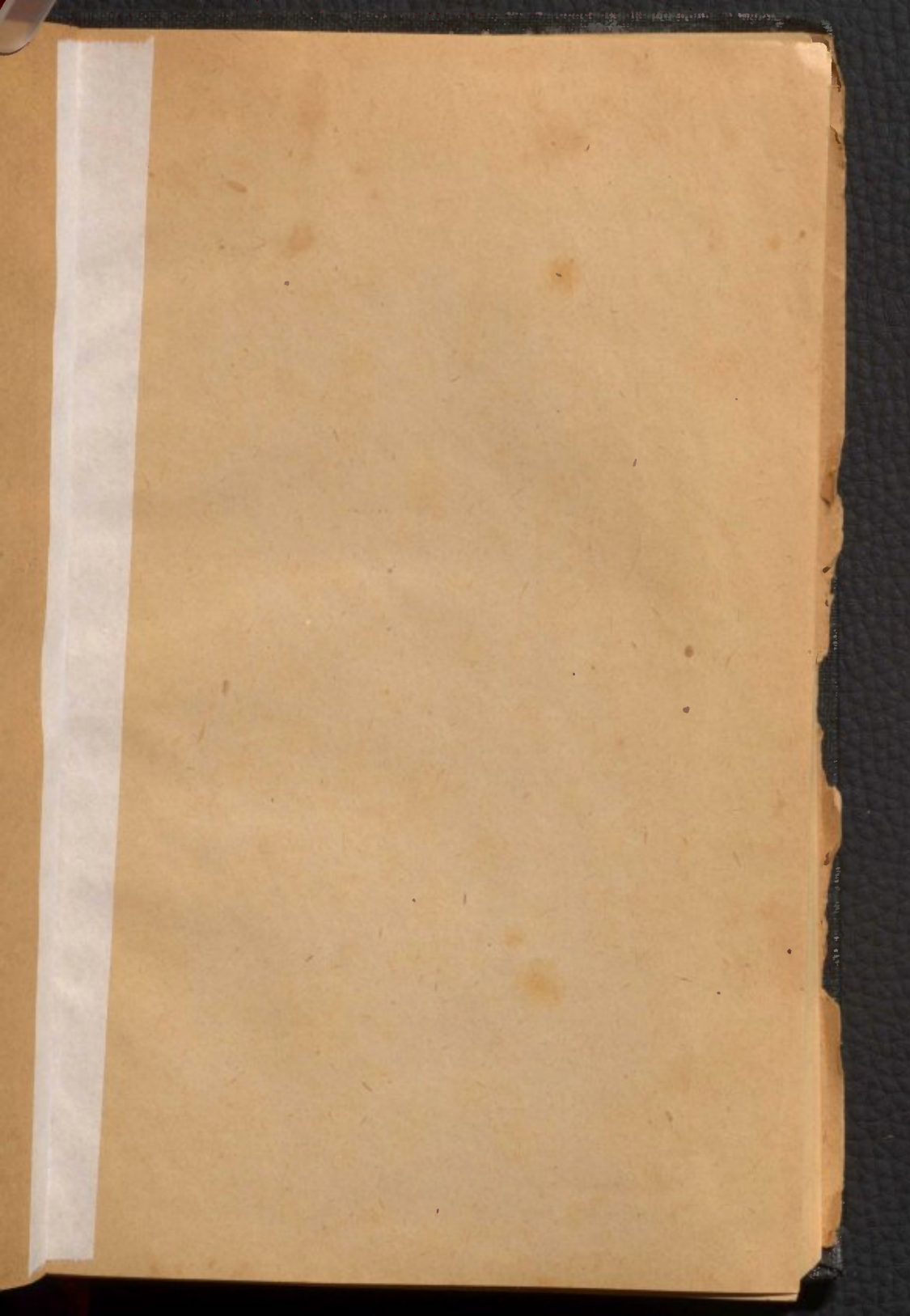
۳۵۱

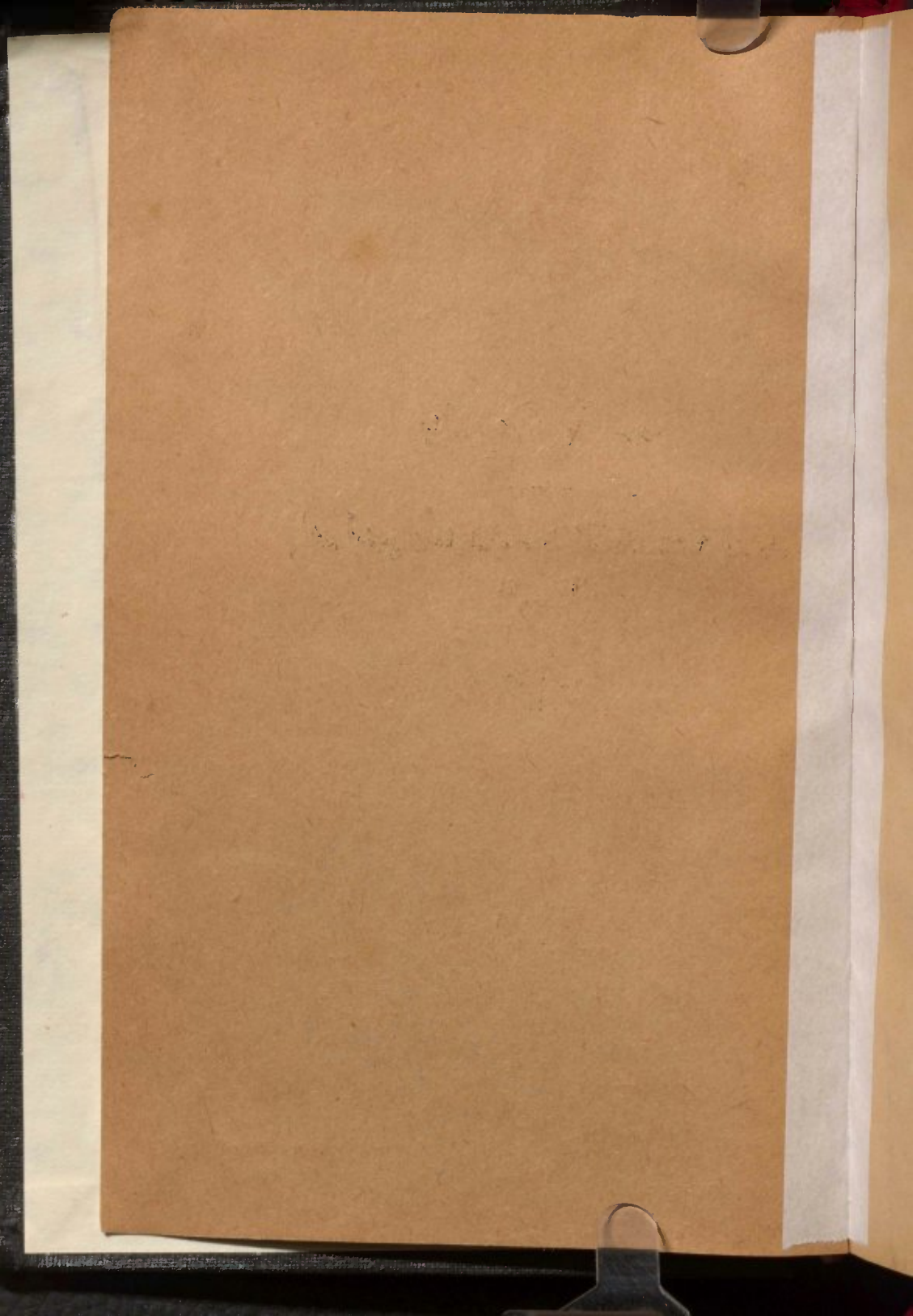
۳۵۷

۳۶۲

فیثانی ♦ ♦ \ غروش

محل توزیع : مہاکلدہ حافظ محمد افسرینک ۶ نومرولو
کتابچی دہلی

